

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

**JOHANA KRISTOFA BROCES (*BROTZE*, 1742-1823)
DZĪVESGĀJUMS UN VIŅA ROKRAKSTU KOLEKCIJA
LU AKADĒMISKAJĀ BIBLIOTĒKĀ**

AIJA TAIMIŅA

PROMOCIJAS DARBS

DR. PHILOL. GRĀDA IEGŪŠANAI KOMUNIKĀCIJU ZINĀTNĒ

APAKŠNOZARE: BIBLIOTĒKZINĀTNE

Rīga, 2013

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē no 2006. līdz 2012. gadam. Šis darbs izstrādāts daļēji ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē” (2011./2012. māc. g.).

EIROPAS SAVIENĪBA

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Promocijas darba vadītājs:

Viesturs Zanders, Dr. philol., LU profesors

Recenzenti

- 1) Janīna Kursīte-Pakule, Dr.habil. philol., profesore, LU
- 2) Vita Zelče, Dr. hist., profesore, LU
- 3) Gvido Straube, Dr. hist., profesors, LU

Promocijas padomes sastāvs:

Ausma Cimdiņa, Dr. philol., profesore – padomes priekšsēdētāja
Sigma Ankrava, Dr. habil. philol., profesore – padomes priekšsēdētājas vietniece
Viktors Hausmanis, Dr. habil. philol., profesors
Benedikts Kalnačs, Dr. habil. philol., profesors
Janīna Kursīte-Pakule, Dr. habil. philol., profesore
Valdis Muktupāvels, Dr. art., asociētais profesors
Silvija Radzobe, Dr. habil. art., profesore
Ludmila Sproģe, Dr. philol., profesore

Promocijas padomes sekretāre: Dr. philol. Iveta Narodovska

Anotācija

Promocijas darbs „Johana Kristofa Broces (*Brotze*, 1742-1823) dzīvesgājums un viņa rokrakstu kolekcija LU Akadēmiskajā bibliotēkā” ir interdisciplinārs humanitāro zinātņu pētījums, kas veltīts Latvijas kultūrvēsturē īpaši nozīmīgas personības biogrāfijas rekonstrukcijai un viņa darbības analīzei, un tādējādi risina bibliotēku vēstures, grāmatniecības, avotpētniecības, historiogrāfijas problēmas. Pedagogs, avotpētnieks un bibliofils Broce ir viens no visspilgtākajiem Apgaismības laikmeta darbiniekiem Baltijā. Viņa rokrakstu un grāmatu kolekcija (kopskaitā 599 sējumi) ir kļuvusi par LU Akadēmiskās bibliotēkas dārgumu, vēsturiskās kontinuitātes apliecinājumu un bibliotēkas identitātes simbolu.

Pētījumam ir divi pamatvirzieni: *pirmkārt*, kolekcijas izveidotāja Johana Kristofa Broces dzīvesgājuma un darbības izpēte, kas stingri balstīta uz jaunapgūtiem avotiem un dokumentiem; un *otrkārt*, viņa kolekcijas zinātnisks izvērtējums. Broces dzīvesgājums un darbība aplūkoti Apgaismības laikmeta sociālo un sabiedrisko strāvojumu kontekstā. Abos aspektos pētījums aktualizē Latvijas vācbaltiešu kultūras mantojuma apguvi.

Nozīmīgu vietu promocijas pētījumā ieņem ieskats Rīgas izglītības vēstures un Vidzemes guberņas ģimnāzijas (agrākā Rīgas ķeizariskā liceja) vēsturē. Broces darbības izpratnei būtisku jautājumu loks saistīts ar Tartu universitāti (atjaunota 1802. gadā) kā Krievijas impērijas vācbaltiešu aprindu intelektuālo dominanti un Vidzemes guberņas skolu sistēmas pedagoģiski-administratīvo centru.

Atslēgas vārdi: Johans Kristofs Broce; biogrāfija; bibliotēku vēsture; rokrakstu kolekcijas; Latvijas historiogrāfija; avotpētniecība

SATURS

IEVADS	6
1. JOHANA KRISTOFA BROCES DZĪVESGĀJUMS	24
1.1. Bērnība un jaunība	25
1.2. Broces studijas (1764-1768)	28
1.2.1. Leipcigas universitāte	29
1.2.2. Vitenbergas universitāte.....	33
1.3. Pirmais gads Rīgā : Broce - mājskolotājs un tulkotājs	36
1.3.1. Broces tulkojums un Apgaismības laika ideāli	36
1.4. Rīgas ķeizarkais licejs – Broces vienīgā darba vieta.....	41
1.4.1. Rektora Morica 1784. gada ziņojums par stāvokli licejā.....	51
1.5. Jaunais ķeizarkais licejs, vēlākā Vidzemes guberņas ģimnāzija.....	55
2. BROCES PEDAGOĢISKAIS DARBS UN PERSONĪBA.....	57
2.1. Vidzemes guberņas ģimnāzija Broces laikā: tiesiskais ietvars un mācību saturs .	57
2.1.1. Ģimnāzijas virsskolotājs Broce dokumentos un laikabiedru liecībās	58
2.1.2. Broces saimnieciskā darbība licejā	65
2.2. Pensionēšanās: 1815.gada 16.septembris	67
2.2.1. Pensijas lieta.....	69
2.3. Atvadas no Broces. Kapakmens	72
2.4. Broces personība un viņa ģimene	75
2.4.1. Broces ģimene.....	78
2.4.2 Broces sabiedriskais stāvoklis un sociālie kontakti	82
3. BROCES KOLEKCIJA UN BROCES ROKRAKSTI.....	86
3.1. Kolekcijas tapšanas hronoloģija	89
3.2. Broces kolekcijas rokrakstu izcelsme un pirmavoti.....	107
3.2.1. Vidzemes bibliofili un avotpētnieki - Broces domubiedri un partneri	110
3.2.2. <i>Antikvārā sarakste: Broce un Igaunijas Broce-</i> Eduards Filips Kerbers.....	115
4. BROCES MANUSKRIPTI.....	125
4.1. Broce kā Vidzemes paleogrāfijas pamatlicējs: manuskripts <i>Proben von Schriftzügen</i>	126
4.2. Manuskripts <i>Abbreviaturen des dreizehnten Jahrhunderts, aus livländischen Urkunden gezogen</i>	129
4.3. Broces kolekcijas noraksti kā vienīgais nezināmu un vairs neeksistējošu tekstu avots	133
4.3.1. Helmsa hronika	133
4.3.2. Livonijas Atskaņu hronika	134
4.3.3. Rīgas Melngalvju biedrības arhīva dokumenti	136
4.3.4. Visbijas pilsētas tiesību (ap 1270) noraksta fragments.....	139
4.3.5. Senākā zināmā Rīgai un Livonijai adresētā inkunābula (1487) un Broces noraksti	140

5. BROCES DARBS PIE VIDZEMES MUIŽNIECĪBAS DZIMTU VĒSTURES UN GENEALOGIJU GRĀMATAS.....	143
5.1. Vidzemes bruņniecības un muižniecības <i>Dzimtu grāmatas</i> un <i>Ģerboņu grāmatas</i> LVVA krājumā un Broces loma to veidošanā	146
5.2. Broces sagatavotie Vidzemes muižnieku dzimtu un ģerboņu apraksti LVVA.....	153
5.2.1. <i>Dzimtu grāmatas</i> dokumentārie un lietiskie avoti	157
5.3. Dzimtu grāmata un Ģerboņu grāmata - heraldisko un ģenealoģisko materiālu avots Broces kolekcijā LUAB.....	158
6. BROCES KOLEKCIJAS LIKTENIS	167
6.1. Broces kolekcija laikabiedru izteikumos: definējuma problēma	167
6.2. Pirmie patriotiskie ierosinājumi (1810-1821).....	168
6.3. Ziedojumu vākšana un Broces kolekcijas pārņemšana 1821. gadā	171
6.3.1. Kolekcijas ārējais veidols	175
6.4. Nezināmie un zudušie Broces materiāli.....	177
SECINĀJUMI.....	184
NOSLĒGUMS	187
AVOTI UN LITERATŪRA	189
PIELIKUMI	212
KOMENTĀRI.....	257

IEVADS

Pedagoga, avotpētnieka un bibliofila Johana Kristofa Broces (*Brotze*, 1742-1823) personībai Latvijas kultūrvēsturē ir īpaša nozīme. Viņa rokrakstu un grāmatu kolekcija ir kļuvusi par LU Akadēmiskās bibliotēkas (turpmāk LUAB) un tās pirmavota – Rīgas pilsētas bibliotēkas kolekcijas dārgumu, vēsturiskās kontinuitātes apliecinājumu un bibliotēkas identitātes simbolu. Vairāku paaudžu bibliotēkas darbinieki Broces mantojumu ir glabājuši un pētījuši ar dziļi personīgu attieksmi, kas robežojas ar bijību. Ikvienai bibliotēkai kā vēsturiskās atmiņas institūcijai ir raksturīga īpaša, specifiska darbības stratēģija, kas orientēta, pirmkārt, uz krājuma senākās un vērtīgākās daļas, proti, rokrakstu un reto grāmatu izpēti. Senajām grāmatām un manuskriptiem piemīt unikāla spēja fiksēt laikmeta garīgo un materiālo kultūru gan reģionālajā un nacionālajā, gan vispārcilvēciskajā tvērumā, savukārt krājuma izpētes līmenis, intensitāte un kvalitāte apliecina kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas, pārmantojamības un izpētes pēctecības principu prioritāro nozīmi humanitāro zinātņu pētījumos.

Par tēmas aktualitāti liecina pēdējos gados noteiktās Eiropas Savienības un Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) vadlīnijas kultūras un dabas mantojuma aizsardzības jautājumos. Par vienu no kultūras mantojuma formām uzskatāms dokumentārais mantojums, tostarp manuskripti, iespieddarbi un to kolekcijas. UNESCO programma *Pasaules atmiņa*¹ tika izveidota 1992.gadā ar mērķi saglabāt pasaules dokumentāro mantojumu, paplašināt tam piekļuvi un veicināt tā izziņu visā pasaulē, neatkarīgi no konkrētā dokumenta izcelsmes vietas. Dokumentārā kultūras mantojuma izpēti rosina arī ES ar starptautiskās sadarbības atbalsta programmas COST (*Cooperation Europeenne dans le Domaine de la Recherche Scientifique et Technique*) starpniecību², kas izveidota, lai Eiropas līmenī atbalstītu zinātnieku un pētnieku sadarbību dažādās zinātnes un tehnoloģijas attīstības jomās. Rokrakstu un seniespieddarbu mantojuma sakarā būtiski norādīt, ka 2010. gadā tika izsludināta COSTS akcija³ *Viduslaiku*

¹ Pamatdokumentus sk. UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas tīmekļa vietnē. Pieejams <http://www.unesco.lv/lv/kultura/kultura-1/>

² EUcommission recommendation of 26.4.2010 on the research joint programming initiative ‘Cultural Heritage and Global Change: a new challenge for Europe. (tiešsaiste, skatīts 16.02.2012.). Pieejams http://www.era.gv.at/attach/C20102535final_EN.pdf
32010.gada 2.decembrī Romā COST Vecāko amatpersonu 180.sanāksmē tika apstiprinātas vairākas jaunas COST akcijas, tostarp akcija ISCH COST Action IS1005Medieval Europe - Medieval Cultures and Technological Resources. Pieejams http://www.cost.esf.org/domains_actions/isch/Actions/IS1005 (tiešsaiste, skatīts 16.02.2012).

Eiropa: viduslaiku kultūra un tehnoloģiskie resursi, kuras ietvaros tika izveidotas 4 darba grupas (*autori un teksti; manuskripti un teksta tradīcija, teksts un lasīšana*), kas aktivizēja atbilstošas tematikas pētījumus. Minētā COSTS akcija aktuāla arī Broces kolekcijas izpētē.

Var uzdot jautājumu: vai ir mērķtiecīgi apjomīgā un tematiski sazarotā akadēmiska pētījumā skrupulozi iztirzāt pirms vairāk nekā 200 gadiem dzīvojuša bibliofila, zīmētāja un vēsturnieka-amatiera atstāto mantojumu un viņa dzīvesgājumu?

Izcilu zinātnisko bibliotēku krājumi gadsimtu gaitā likumsakarīgi veidojušies uz pārmantoto, dāvināto un pirktu privāto bibliotēku un bibliofilo kolekciju bāzes. Neatlaidīgi pētīti un aprakstīti kolekcijās uzkrātie atsevišķie iespaiddarbi un manuskripti. Tomēr krājēju personībām, īpaši senākā perioda (15.- 18.gs.) bibliofiliem un kolekcionāriem Latvijas bibliotēku vēsture ir pievērsusies visai fragmentāri. Vēsture nav iespējama bez avotiem, bet gluži tāpat tā nav iespējama bez historiogrāfa; un pēdējā laikā vēstures zinātne ar padziļinātu interesi aplūko ne tikai daudzveidīgos rakstītos avotus, bet arī avotpētnieka - krājēja - historiogrāfa – zinātnieka personību. Lielā mērā tas saistīts ar 20.gs. izskaņas humanitārajām zinātnēm raksturīgo t.s. antropoloģisko pavērsienu (*Anthropological turn*), kas dažādās jomās akcentē personības lomu, subjektivitātes momentu. Tādējādi personības lomas aktualizācija pētījuma priekšplānā izvirza nepieciešamību pēc vispusīgas un padziļinātas ievērtības cienīgu personu dzīvesgājuma un darbības izpētes, pie kam nopietnu studiju objekts var būt gan izcilu un labi zināmu, gan ierindas⁴ pagātnes cilvēku dzīvesstāsti. Zināms, ka *biogrāfijai kā vēsturisku pētījumu tematam ir ļoti sena tradīcija, tomēr tās zinātniskā vērtība tikusi apstrīdēta arvien no jauna un tā piedzīvoja sistemātisku diskrimināciju. (...) Biogrāfija kā zinātniska disciplīna atguva savu leģitīmo stāvokli 20.gs. beigās, tad, kad ikdienas un kultūras vēsture sāka atzīt savstarpējo mijiedarbi un tādējādi pievērsās indivīdam, tā dzīvesgājumam un tā interpretācijai*⁵.

Biogrāfiju izpēte rāda, kādā mērā sociālie un antropoloģiskie faktori ietekmējuši pētnieku darbību.

Pētījuma **objekts** ir Johana Kristofa Broces rokrakstu kolekcija LUAB krājumā. Ar jēdzienu *Broces kolekcija* ierasti saprot rokrakstu un iespaiddarbu kopumu, kas 1823. gadā nonāca Rīgas pilsētas bibliotēkas krājumā un tagad glabājas LUAB rokrakstu un reto grāmatu kolekcijā. Broces kolekcija LUAB aptver kopskaitā 599 sējumus. Kā liecina divi

⁴ Piemēram, Tartu universitātē izstrādāts doktora darbs par Rīgas mācītāju A. Andrē uz viņa piemiņas albuma izpētes bāzes: **Kaju, Katre.** *Vive hodie, cras vivere serum est: Humanistik –kritisk haridustradition ja Riia pastori Adam Andreae reisialbuum* (1696-1702). Tartu, 2011.

⁵ *Geisteswissenschaften und Publizistik im Baltikum des 19. und Frühen 20. Jahrhunderts.* Hrsg. v. Norbert Angermann, Wilhelm Lenz, Konrad Maier. Münster: LIT Verlag, 2011, S. 9.

paša Broces sastādītie katalogi (1821 un 1821-1823), kolekcija satur grāmatas, sīkiespieddarbus, senus dokumentus un to faksimilnorakstus, rokrakstus, oriģinālattēlus un grafikas darbus, zīmogu nospiedumus lakā. Iespaidīgais Broces zīmēto un vākto attēlu krājums - desmit sējumu manuskripts *Sammlung verschiedener liefländischer Monumente, Prospekte Münzen etc.* (turpmāk *Monumente*)⁶ ir aizēnojis viņa kolekcijas tekstuālo un faktogrāfisko materiālu, t.i., rokrakstus un iespieddarbus, kas juku jukām apkopoti desmitiem kopsējumos, rokrakstu sērijās *Rigensia, Livonica, Miscellanea*. Iznākumā mūsdienās dziļi iesakņojies stereotips, ka Broce uzskatāms par mākslinieku-diletantu ar novadpētniecisku ievirzi. Tomēr šāds uzskats jūtami atšķiras gan no viņa pašraksturojumiem, gan no Broces laikabiedru vērtējumiem, kas viennozīmīgi Broci uzlūko par vēsturnieku. Lai gan formāli Broce ir ierindojams savam laikam tipisko vēsturnieku-amatieru lokā (viņš studējis teoloģiju un visu mūžu strādājis par skolotāju), tomēr viņa devumam Livonijas avotpētniecības, arhīvistikas, novadpētniecības jomās raksturīga augstas raudzes profesionalitāte, pamatīgums un vēriens. Minētās kvalitātes veidoja viņam piemītošo vēsturnieka profesionālo prasmju un iemaņu kopums un plašā erudīcija, un vienlīdz - Broces personībai un secīgi - darba metodei īpaši raksturīgā neatlaidība, precizitāte, misijas apziņa un darbaprieks. Kā īpašs un reti sastopams talants adekvāti jānovērtē Broces spējas ar fotogrāfisku precizitāti kopēt jebkuru rokrakstu, ko apliecina varāki simti viņa izgatavoto viduslaiku dokumentu faksimilnoraksti. Tādējādi Broces atrasto, apkopoto un pētīto manuskriptu krājums daudzkārt un ilgā laika periodā varējis veidot akadēmisku pētījumu avotpētniecisko pamatu.

Gan Broces biogrāfijas, gan viņa pētījumu rezultātā tapušo manuskriptu kolekcijas sakarā arvien no jauna aktualitāti iegūst viņa paša iemīļotais izteikums: *nekad nevar būt par daudz precīzs!* Sentencei, kas spilgti raksturo Broces kā zinātnieka pozīciju, būtu jāklūst par vadmotīvu ikvienam pētniekam, kas pievēršas tik nozīmīgai personībai un izmanto viņa radīto unikālo kolekciju.

Promocijas darbā Broces krājums LUAB skatīts kopsakarā ar Broces manuskriptiem citviet - LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā (turpmāk LVVA), Tartu Universitātes bibliotēkā, Igaunijas Vēstures arhīvā, Igaunijas Literatūras muzejā.

Pētījumam ir **divi pamatvirzieni**: *pirmkārt*, kolekcijas izveidotāja Johana Kristofa Broces dzīvesgājuma un darbības izpēte; un *otrkārt*, viņa kolekcijas zinātnisks izvērtējums.

⁶ 4 sējumos izdoti Broces *Zīmējumi un apraksti* (Rīga: Zinātne, 1992-2007; izdevumā tematiski grupēti selektīvi izvēlēti attēli). Igaunijas materiāli apkopoti izdevumā **Brotze, J.Chr.** *Estonica*. Tallinn: Estopol OU, 2006.

Abos aspektos promocijas darbā risinātie jautājumi hronoloģiski saistīti kā ar Apgaismības laikmeta, proti, Agrīno jauno laiku⁷ noslēgumu 18.gs. izskaņā, tā ar moderno laiku sākumgadiem 19.gs. pirmajā ceturksnī. Krievijas impērijas vēstures kontekstā Broces dzīvesgājums iekļaujas imperatoru Katrīnas II Lielās, Pāvila I un Aleksandra I valdīšanas laikos⁸. Tēma aplūkota Latvijas vācbaltiešu kultūras mantojuma un vienlaikus arī Krievijas impērijas Baltijas provinču (jo īpaši Igaunijas) vēstures kontekstā, analizējot grāmatniecības un historiogrāfijas parādības, sociālo un sabiedrisko strāvojumu ietekmes. Broces fenomens ir Apgaismības radīts; viņu, tāpat kā daudzus laika- un domubiedrus rosināja iespēja brīvi lietot savu intelektu un darboties kā zinātnes, tā sabiedrības labā. Laikā, kad zināšanas ieņēma arvien nozīmīgāku vietu sabiedrības vērtību sistēmā, arī mērķtiecīga un detalizēta vēstures izpēte ir pašsaprotama parādība.

Likumsakarīgi, ka nozīmīgu vietu pētījumā ieņem ieskats Rīgas izglītības vēsturē. Broces darbības izpratnei būtisku jautājumu loks saistīts ar Tartu universitāti (atjaunota 1802. gadā) kā Krievijas impērijas vācbaltiešu aprindu intelektuālo dominanti un Vidzemes guberņas skolu sistēmas pedagoģiski-administratīvo centru.

Vienlaikus jānorāda, ka Broces biogrāfija un viņa kolekcija nedod pamatu šajā sakarā pievērsties ģeogrāfiski vistuvākajai augstskolas tipa mācību iestādei, proti, *Academia Petrina* (dibināta 1775. gadā) Jelgavā⁹.

Gluži likumsakarīgi, ka humanitārajiem, īpaši antropoloģiskajiem pētījumiem aktuālā subjektīvā aspekta izpēte ir primāri nozīmīga arī bibliofilijas un kolekcionēšanas tradīcijas kontekstā. Grāmatu kolekcionēšanas vēstures izpēte un privātkolekciju satura analīze ir viena no mūsdienu bibliotēku zinātnes aktuālajām tēmām. Vispārinot jāatzīst, ka šie pētījumi liecina par noteikta reģiona nacionāli un sociāli noslāņotas sabiedrības atšķirīgo kultūras modeļu vienlaicīgumu un mijiedarbību, atvērtību savstarpējām ietekmēm. Pēdējos gados vērojams, ka minētie jautājumi visai daudzveidīgā aspektu klāstā ieņēmuši redzamu vietu Krievijas grāmatzinātnieku, filologu un vēsturnieku zinātniskajos darbos¹⁰ un bibliogrāfijās¹¹. Vācbaltiešu kultūras mantojuma izpēte Latvijā nav bijusi

⁷ Eiropas vēstures periods starp viduslaikiem un jaunākiem laikiem; *Frühe Neuzeit, Frühmoderne, Early modern period, новое время* - perioda apzīmējumi vācu, angļu, krievu val.

⁸ Imperatore Katrīna II Lielā valdījusi no 1762.gada līdz 1796. gadam, Pāvils I valdījis no 1796.gada līdz 1801. gadam, Aleksandrs I valdījis no 1802.gada līdz 1825. gadam.

⁹ Jelgavas *Academia Petrina* Broces darbības aktīvākajā periodā atradās ārzemēs: Kurzemes hercogiste pievienota Krievijas impērijai tikai 1795. gadā. Broce nav uzturējis zinātniskus sakarus ar šo mācību iestādi; tomēr viņa kolekcijā atrodami arī ar Kurzemes hercogistes vēsturi un ievērojamām personām saistīti materiāli.

¹⁰ **Марихбейн, Л. А.** *История частных коллекций французской книги в России XVIII - XIX веков и их роль в развитии русско-французских культурных связей.* Москва, 2008; **Жаворонкова, Е. Ю.**

viendabīga un sistemātiska; šajā aspektā nozīmīgāko kultūrvēsturisko pārskatu – monogrāfiju *Latvijas kultūras vēsture. 1710-1800* (Stokholma: Daugava, 1975; 2. izd. Rīga: Jumava, 2012) izstrādājis vēsturnieks un esejists Andrejs Johansons (1922-1983) Stokholmā. Publikācijas liecina, ka, pateicoties atsevišķu pētnieku devumam, ir iespējams runāt par noturīgu tradīciju vācbaltiešu mākslas (R.Bēms, E.Šmite, E.Grosmane), mūzikas (Z.Gailīte, L.Fūrmane) un arhitektūras (I.Lancmanis, O.Spārītis, D.Bruģis, J.Krastiņš, D.Lāce) vēstures izpētē. Mazāk intensīvi bijuši pētījumi intelektuālā mantojuma jeb garazinātņu jomā. Sistemātiskai vācbaltiešu literatūras vēstures izpētei pievērsusies Māra Grudule, kurai jāpateicas gan par izvērstiem analītiskiem pārskatiem¹², gan par intriģējošiem literatūrvēsturiskiem jaunatklājumiem. Kultūrvēsturnieka un literāta Ojāra Jāņa Zandera darbi veltīti Latvijas vecāko bibliotēku vēstures jautājumiem un daudzām izcilām vācbaltiešu personībām. Vairāki nozīmīgi pētījumi tapuši ārvalstīs. Austrumeiropas un tostarp Livonijas seno bibliotēku vēsture ir ievērojamā vācu literatūrvēsturnieka Klauza Garbera (*Garber*) apkopojošo darbu tēma¹³. Latvijas un Krievijas impērijas vācu grāmatniecības vēstures izpratnei īpaši būtiski ir divas nesen tapušas monogrāfijas. Jēnas literatūrvēsturnieces Klaudijas Tačus (*Taszus*) daudzu gadu darbs rezultējies pētījumā (uz Jēnas universitātē (2006) izstrādātā doktora darba pamata), kas analizē no Rīgas nākušā Rudolšates izdevēja Johanna Frīdriha Hartknoha (*Hartknoch*) Jaunākā darbību¹⁴. Genādija Fafurina doktora darbs veltīts Pēterburgas izdevējam un tirgotājam J.J. Veitbrehtam (*Weitbrecht, Вейтбрехт*), kura partneru vidū bija arī Rīgas Hartknohi¹⁵. Ievērojamā

Книжный памятник как объект формирования фонда крупной библиотеки. Москва, 1998; **Лякишева, С. И.** *Усадебные библиотеки и домашнее чтение дворян как образец книжной культуры России XIX века.* Орел, 2009; **Агапова, М. Ю.** *Сводный каталог как метод реконструкции частной коллекции Н.Л. Шабельской.* Санкт-Петербург 2011 (darbs muzeoloģijas nozarē); **Балыкова, Л. А.** *Мемориальная библиотека И. С. Тургенева как источник для изучения биографии и творчества писателя.* Автореферат. Санкт-Петербург 2003. **Айнбиндер, А. Г.** *Личная библиотека П.И. Чайковского как источник изучения его творческой биографии.* Москва 2010; minētos autorreferātus sk. tiešaistē, Krievijā aizstāvēto disertāciju autorreferātu elektroniskajā bibliotēkā, <http://www.dissercat.com>. (skatīts 16.02.2012.)

¹¹ *Николай Петрович Румянцев: жизнь и деятельность (1754–1826)* : Биобиблиографический указатель книг из сборников, журналов, газет на русском языке. Сост.: О. Г. Горбачева, В. А. Князютова. Москва : Пашков дом, 2001. 109, [1] с..

¹² **Grudule, M.** *Vācbaltiešu literatūra (1890 – 1939).* No: *Vācu literatūra un Latvija: 1890-1945.* Rīga, Zinātne, 2005.

¹³ **Garber, Kl.** *Schatzhäuser des Geistes : alte Bibliotheken und Büchersammlungen im Baltikum.* Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2007. 474 S. (Aus Archiven, Bibliotheken und Museen Mittel- und Osteuropas; hrsg. von Klaus Garber und Axel E. Walter, Bd.3).

¹⁴ **Taszus, Cl.** *Die Fürstlich privilegierte Hofbuchdruckerei Rudolstadt (1772-1824). Ihre Beziehung zum Verlag Johann Friedrich Hartknoch d. J. und ihre Zustellung im literarischen Deutschland.* (2 Bde. Eutin: Lumpeter & Lasel, 2011, 1065 S. (Dissertationsschrift, Jena 2006).

¹⁵ **Фафурин, Г. А.** *Книгоиздательская и книготорговая деятельность Иоганна Якоба Вейтбрехта (1744-1803): Из истории русско-немецких книжных связей второй половины XVIII века.* Санкт-Петербург. 2004. Pieejams: <http://www.dissercat.com>.

kulturologa Jurija Lotmana (*Лотман*, 1922–1993) monogrāfija komplicētu un dziļu pētījumu krustpunktā nostāda krievu vēsturnieka un literāta Nikolaja Karamzina (, 1766-1826) personību¹⁶ (kas pieminama arī saistībā ar Broces darbību) Karamzina dzīvesstāstu veidojot ar biogrāfiskās rekonstrukcijas metodi.

Tomēr kopumā Latvijā vācbaltiešu kultūras izpētei pietrūkst stabilitātes, daudzas parādības nav tikušas pietiekami izgaismotas; tostarp arī intelektuālajai vēsturei būtiskais ideju vēstures un transformācijas jautājums.

Salīdzinoši daudz labvēlīgāka situācija izveidojusies Igaunijā: tur dziļu un vēsturiski patiesu novērtējumu guvusi vairāku izcilu Igaunijas vāciešu darbība¹⁷. Apgaismotāja Augusta Vilhelma Hūpeļa (*Hupel*) dzīvesgājumam un pasaules uzskatam veltīta vēsturnieka Indreka Jirjo (*Jürjō*) monogrāfija¹⁸. Arhitekta Johana Vilhelma Krauzes (*Krause*) devumu fiksē vairāki katalogi¹⁹ un Tartu universitātes bibliotēkas digitālā datu bāze *DSpace*. Vācu zinātnieces Kristīnes Kupferes (*Kupffer*) doktora darbs veltīts ievērojamā Tartu historiogrāfa un jurista F.K. Gādebuša (*Gadebusch*) dzīvei²⁰, bet krievu teātra vēsturniece Svetlana Meļņikova analizējusi Igaunijā dzīvojušā vācu dramaturga un publicista Augusta fon Kocebū (*Kotzebue*) darbību un sakarus.

Nav šaubu par to, ka Johans Kristofš Broce ir viena no visspilgtākajām Apgaismības laikmeta personībām Latvijā un Baltijā, kura mūža darbs visos laikos izpelnījies godbijīgu un apbrīnas pilnu novērtējumu. Broces darbība aplūkojama senās rokraksta grāmatniecības tradīcijas kontekstā. Līdzšinējā historiogrāfija fakta konstatācijas līmenī ir atzinusi nepieciešamību kompleksi aprakstīt Broces dzīvesgājumu, tāpat kā sagatavot pilnīgu un zinātniski korektu Broces mantojuma aprakstu. Tomēr joprojām nav tapusi viņam veltīta monogrāfija; Broces dzimtajā Gerlicā viņa devums faktiski nav

¹⁶ **Лотман, Ю. М.** *Сотворение Карамзина*. Москва: Книга, 1987. 336 с.

¹⁷ *Geisteswissenschaften und Publizistik im Baltikum des 19. und Frühen 20. Jahrhunderts*. Hrsg. v. Norbert Angermann, Wilhelm Lenz, Konrad Maier. Münster: LIT Verlag, 2011. Google books. Saturā arī raksti par Igaunijas vācbaltiešu senatnes pētniekiem, arī Eduardu Filipu Kerberu kā numismātu un kolekcionāru (**Leimus, I.** *Zu den Anfängen der Numismatik in Ehistland: Eduard Philipp Körber (1770-1850)*, S. 43-63).

¹⁸ **Jürjō, I.** *Aufklärung im Baltikum: Leben und Werk des livländischen Gelehrten August Wilhelm Hupel (1737–1819)*. Böhlau Verlag, Wien, Köln, Weimar 2006; Jirjo pētījis arī citu Apgaismības perioda vācbaltiešu darbību, piem., **Jürjo, I.** *Ludwig August Graf Mellin als Bauernfreund und Estophiler*. In: *Nachrichtenblatt der Baltischen Ritterschaften*, Nr. 46 (182, 2), S. 35 – 39.

¹⁹ *Johann Wilhelm Krause 1757-1828: Kataloog 1: Kunstnikust arhitektiks*. Red. H. Hiiop, J. Maiste, K. Polli. Tallinn, 1999; *Johann Wilhelm Krause 1757-1828: Kataloog 2: Arhitektina Liivimaal*. Red. J. Maiste, K. Polli, M. Raisma. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus; 2002; *Tartu Ülikool ja tema arhitekt Johann Wilhelm Krause - University of Tartu and its Architect Johann Wilhelm Krause*. Red. J. Maiste, K. Polli, M. Raisma; Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003.

²⁰ **Kupffer, Chr.** *Der livländische Historiker und Jurist Friedrich Konrad Gadebusch (1719–1788). Geschichte als Gedächtnis im Zeitalter der Aufklärung*. Göttingen 2000. 468 S. **Мельникова, С. И.** *Август фон Коцебу (1790-1830) в России: К проблеме русско-немецких театральных связей*. Автореферат. [tiešsaiste, skatīts 16.02.2012]. Санкт-Петербург 2004; pieejams tiešsaistē <http://www.dissercat.com>.

zināms²¹. Tāpat detalizētu aprakstu un avotkritisku izvērtējumu ir izpelnījušies tikai daži manuskripti no viņa krājuma.

Jau sākot darbu pie tēmas, bija skaidri iezīmēta **problēmsituācija**: Broces mantojums ir unikāls materiālu kopums, kura saturā ir atrodami tematiski, faktogrāfiski un hronoloģiski daudzveidīgi un nesistematizēti materiāli, tostarp liels skaits unikālu, citur neatrodamu vēstures avotu. Broces pagatavotie seno tekstu noraksti daudzkārt ir vienīgā liecība par laika gaitā zudušajiem oriģināliem. Broces kolekcijas vērtība ir vispārātzīta gan Latvijas, gan ārvalstu pētnieku vidū un daudzkārt kalpojusi par interdisciplināru pētījumu pirmavotu. Īpaši jāuzsver, ka pati Broces darbība, tāpat kā viņa kolekcija ir neatsverams avots komparatīvajiem pētījumiem humanitāro zinātņu jomā: te uzkrāti vairākām nacionālajām kultūrām un reģioniem būtiski seni dokumentārie avoti un sava laika liecības (gan vizuālas, gan tekstuālas), kas liecina par dažādu kultūras tradīciju mijiedarbību un līdzāspastāvēšanu.

Tomēr Broces mantojums joprojām nav pilnvērtīgi pieejams zinātniekiem vairāku savstarpēji saistītu iemeslu dēļ:

1) kolekcijas tapšanas hronoloģija un krājuma vēsture nav aplūkota saskaņā ar tās radītāja- Broces dzīvesgājumu; tādēļ nav skaidri daudzu rokrakstu tapšanas iemesli un apstākļi, kas savukārt liedz tos adekvāti avotkritiski izvērtēt;

2) nav pilnībā atklāts kolekcijas saturs: lielākā daļa rokrakstu nav zinātniski apstrādāti atbilstoši arhīvistikas un bibliogrāfijas prasībām;

2) avotpētnieciskā darbā līdz šim nav noskaidrota daudzu Broces kolekcijas rokrakstu (lielākoties nedatētu norakstu) izcelsme, autorība, tapšanas hronoloģija, izgatavošanas metodoloģija, nav identificēti tekstu pirmavoti.

Pētījuma gaitā izvirzījās vairāki **hipotēzes**, kas tika pierādīti pētījuma gaitā:

1) Broces kolekcijas vēsture ir aplūkojama kā krājēja dzīvesstāsta daļa; vienlaikus kolekcija ir īpašs vēsturisks veselums, kam piemīt saturiska un materiāla vienotība,

2) Broces pētnieciskās darbības rakstura analīze biogrāfiskajā aspektā fokusējas jautājumā par attiecībām starp viņa personīgajām interesēm, privāto iniciatīvu un viņam uzticētajiem atalgotajiem pasūtījuma darbiem.

²¹ Auģšlauzicas zinātņu biedrības (*Die Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften*, dib.1779, Gerlica) uzturētajā tiešsaistes datu bāzē „*Biographisches Lexikon der Oberlausitz*” Broces biogrāfija fiksēta, tomēr veidota uz novecojušu un fragmentāru ziņu pamata. Bez tam Broces vārds uzrādīts kļūdaini (*Johann Christoph* vietā *Joachim Christoph*), sk. <http://www.olgdw.de/biographisches-lexikon-der-oberlausitz/recherche/>. [tiešsaiste, skatīts 16.02.2012].

3) Broces saturiski daudzveidīgā un nesistemātiski kārtotā kolekcija liecina, ka viņa krājēja darbībā iespējams fiksēt plānveidīga materiāla atlasē principa klātesamību.

4) Broces dzīvesstāsts un viņa avotpētnieciskā darbība liecina, ka viņš uzskatāms par t.s. antikvārā virziena vēsturnieku – amatieri, bibliofilu un avotpētnieku; tomēr viņa darbībai piemīt profesionālam vēsturniekam raksturīgas iezīmes.

Darba gaitā minētie pieņēmumi tika pārbaudīti, no dažādiem aspektiem analizējot un novērtējot lielākoties mazzināmus avotus, raksturojot gan kopīgo un atšķirīgo, meklējot unikālo un multiplicēto.

Promocijas darba mērķi un uzdevumi

Saskaņā ar fiksēto problēmsituāciju un hipotēzēm, promocijas darbam izvirzīti un īstenoti sekojoši **mērķi**:

1) Promocijas darbā izstrādāta *Broces zinātniskā biogrāfija un detalizēti pētīta viņa darbība*,

2) pētījuma gaitā saskaņā ar arhīvistikas un zinātniskās bibliogrāfijas prasībām *aprstīts un izvērtēts Broces rokrakstu krājums LUAB*.

Mērķu sasniegšanai tikuši īstenoti vairāki **uzdevumi**.

Ar Broces autorību saistītie rokraksti tikuši pētīti šādos aspektos:

1) sistemātiski apzināti npublicētie avoti, kam nozīme Broces dzīvesgājuma un darbības izpētē. Padziļināti analizēta Broces dzīves laika iespaiddarbi (periodika un monogrāfiski izdevumi),

2) fiksēti Rīgas un Latvijas arhīvi, dokumentu krājumi un privātkolekcijas, ko Broce izmantojis savos pētījumos, akcentējot arī vācbaltiešu pētnieku privāto sakaru lomu viņa kolekcijas tapšanā un pavairošanā,

3) pētīta Broces kolekcijas LUAB rokrakstu krājuma tematiskā un saturiskā daudzveidība. Broces rokraksti analizēti sistēmā *avots- noraksts- manuskripts- publikācija*. No avotkritiskā, historiogrāfiskā un bibliogrāfiskā viedokļa būtiskas ir ziņas par Broces manuskriptu pirmavotiem, dokumentu norakstīšanas metodoloģiju, norakstu recepciju sabiedrībā un tekstu publicēšanu. Broces manuskriptus nevar un nedrīkst aplūkot un pētīt *per se*; šā mantojuma avotkritiskā analizē neizbēgami ir citu Latvijas vēstures avotu pētījumi, kontekstu un paralēlu meklējumi,

4) Promocijas pētījuma apjoms noteica tēmas ierobežojumus: padziļināti analizēti *tikai ar Broces autorību saistītie manuskripti* no viņa kolekcijas. Tāpēc nav pētītas

vairākas Broces kolekcijā sastopamu materiālu grupas, proti, iespieddarbi un viņa bibliotēkas grāmatas, citu personu rokraksti. Tāpat nav ticis detalizēti analizēts Broces manuskripts *Monumente*, kura izpēte notikusi tā edīcijas gaitā. Šie materiāli izmantoti tajos gadījumos, kad tas bijis nepieciešams citu Broces rokrakstu izpētes gaitā.

Darba **novitāte un nozīme** humanitāro zinātņu jomā meklējama vairākos aspektos. *Pirmkārt*, Broces dzīvesgājums un darbība veido būtisku paradigmu vācbaltiešu kultūrvēsturē. Broces sociālo kontaktu loka apzināšana, domubiedru un audzēkņu personāliju fiksējums atklāj viņa lomu un vietu sabiedrībā. Broces biogrāfijas rekonstrukcija ļauj izdarīt pamatotus secinājumus par divām viņa dzīves dominantēm - viņa profesionālo darbību pedagogijas jomā Rīgas izglītības vēstures kontekstā un kolekcionēšanu un vēstures izpēti kā personīgo interešu vadlīniju. *Otrkārt*, Broces darbība un viņa kolekcijas analīze sniedz maz zināmus faktus par Latvijas vēstures kā zinātniskas disciplīnas sākotni 18.gs. 2. pusē, Broces lomu Latvijas arhīvistikas, historiogrāfijas, paleogrāfijas, diplomātikas attīstībā. *Treškārt*, pētījums sniedz būtisku ieguldījumu Latvijas un Eiropas bibliotēku vēstures, bibliofilijas tradīciju un rokraksta grāmatniecības izpētē, tā aktualizējot kultūrvēsturiski nozīmīgo kolekciju.

Promocijas darba pētnieciskā bāze un metodes

Promocijas darba **pētnieciskā bāze** ir daudzveidīga un plaša kā saturiskajā, tā hronoloģiskajā un formālajā aspektā. Promocijas darba hronoloģisko aptvērumu nosaka, pirmkārt, Broces dzīvesgājuma robežas (1742-1823). Tomēr jāņem vērā, ka pētījuma hronoloģisko aptvērumu ievērojami paplašina nepieciešamība padziļināti analizēt Broces apkopotus materiālus un kolekcijas turpmāko likteni. Šajā aspektā pētījums aplūko 13.-21. gadsimta parādības.

Tikuši pētīti

Primārie avoti:

1) Broces kolekcijas rokraksti un bij. Rīgas pilsētas bibliotēkas manuskriptu kolekcija LUAB;

Dokumentārie avoti: dokumenti un manuskripti (14.-19.gs.) arhīvu fondos:

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā (turpmāk LVVA):

3.f. (Vidzemes Gubernatora kanceleja (Rīga, Vidzemes guberņa)), 8.f. (Rīgas maģistrāta Iekšējais arhīvs (Vidzemes guberņa)), 214.f. (Vidzemes bruņniecības arhīvs),

643.f. (Rīgas maģistrāta Ārējais arhīvs (Vidzemes guberņa), 749.f., 6.apr. (Rīgas rātes protokoli), 2817.f. (Rīgas pilsētas Vēsturiskais arhīvs (Rīga), 4011.f. (Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs), 4038.f. (Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības fonds), 5759.f. (Kurzemes Literatūras un vēstures biedrības fonds), 7363.f. (Baltijas vēstures dokumenti);

Igaunijas Vēstures arhīvā (Eesti Ajalooarhiiv, turpmāk EAA, Tartu): 384.f. 1.apr. (Rīgas (Tartu) mācību apgabala kuratora fonds, *Kurator des Rigaschen (Dorpatsehen) Lehrbezirks*), 854.f. (Igaunijas bruņniecības arhīvs; *Estländische Ritterschaft*); 2057.f. (Vrangeļu dzimtas fonds (*Familie von Wrangell*), 1 apr. (Morica Johana fon Vrangeļa arhīvs);

*Tartu universitātes bibliotēkā (Tartu UB) Broces manuskripti Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā, Igaunijas Literatūras muzejā (Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu) (E.F. Kerbera (*Körber*) un Broces materiāli Igaunu Literārās biedrības (*Ehstnische Gelehrte Gesellschaft zu Dorpat, Õpetatud Eesti Selts, ÕES*) fondā);*

tāpat materiāli no Leipcigas universitātes arhīva (*Universitätsarchiv Leipzig, UAL*), Kazaņas universitātes bibliotēkas, Latvijas Nacionālās bibliotēkas, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja grafikas kolekcijas, Latvijas Nacionālā mākslas muzeja grafikas kolekcijas.

Sekundārie avoti

1) Iespiestie avoti: Broces dzīves laika (18. – 19.gs. sāk.) apcerējumi un publikācijas periodikā (laikrakstos *Rigaische Stadtblätter, Rigaische Zeitung, Das Inland, Livländische Schulblätter, Nordisches Archiv, Ruthenia* u.c.;

2) Latvijas vēstures avotu izdevumi (krājumi *Neue Nordische Miscellaneen* un *Nordische Miscellaneen, Liv- Ehst- und Kurländisches Urkundenbuch* (LUB), pulikācijas Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības izdevumos *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands* un *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands*;

3) Analītiski apcerējumi par Apgaismības laikmeta vēsturi, kultūru, literatūru, personībām;

4) Vizuālie materiāli: mākslas oriģināldarbi (akvareļi, grafikas, gravīras), fotogrāfijas;

5) Katalogi (bibliotēku un muzeju katalogi, iespiesti kolekciju katalogi, arhīvu fondu apraksti) un biogrāfiski - enciklopēdiskie izdevumi;

6) Virtuālie avoti: datu bāzes (piemēram, Latvijas baznīcu metrikas datu bāzē *Raduraksti*, digitālās kolekcijas interneta vidē (J.Kr. Broces zīmējumi un apraksti LUAB, Tartu UB *Dspace*, Google grāmatas).

Promocijas darba metodoloģiskais pamats ir tradicionālās un speciālās vēstures pētīšanas un historiogrāfijas *metodes*, kas nodrošina atsevišķas personības un tās darbības izpēti. Vispirms jāpiemin *biogrāfiskās rekonstrukcijas metodi*, kas apvienojumā ar ģenēzes jeb aprakstošo metodi efektīvi ļauj parādības aplūkot attīstībā, procesā, tā atklājot Broces kolekcijas sākotni un pakāpenisku tālāko izveidi, kā arī raksturot tās īpašnieka personības lomu un viņa domubiedru nozīmi tajā.

Ģenēzes metode cieši saistīta ar problēmu hronoloģisko metodi, kas paredz pētījuma problēmas analizēt to tapšanas secībā. *Vēsturiski salīdzinošā metode* ļauj padziļināti atklāt un aprakstīt nozīmīgākos posmus garajā kolekcijas biogrāfijā. *Diskursa analīzes metode* pielietota tad, kad nepieciešams atklāt to, kā sociālie apstākļi un ierobežojumi nosaka krājēja un pētnieka rīcības motivāciju un veido kolekcijas saturu.

Fundamentāls pētījuma pamats ir *sistēmiska pieeja*, kas ļauj aplūkot Broces manuskriptu, seniespieddarbu un attēlu u.c. materiālu kolekciju LUAB – tāvad visu viņa savākto rakstīto, lietisko un attēlu materiālu kopumu kā laikā un telpā dinamiski attīstošos un mainīgu sistēmu, kam piemīt pašai sava struktūra, savstarpēji saistīti elementi un noteiktas kultūrvēsturiskas un sociāli - antropoloģiskas funkcijas. Sistēmiskā pieeja piedāvā analizēt dažādas parādības to mijiedarbībā, respektējot gan vēsturisko situāciju kopumā, gan atsevišķu notikumu lomu. *Mikrovēstures pieeja* ļauj atklāt personas individuālo motivāciju, precizēt sociālo attiecību lokus, rekonstruēt dzīvesgājuma detaļas, ikdienas dzīvi, paradumus.

Vēstures palīdzinātņu speciālo metožu komplekss, īpaši kodikoloģijas un paleogrāfijas, avotkritikas un teksta analīzes metodes nodrošina iespēju zinātniski aprakstīt 15.-19.gs. rokrakstus. Tāpat darba gaitā ar reto grāmatu krājumu bija nepieciešams pielietot kā grāmatniecības un bibliotēku vēstures, tā seniespiedddarbu aprakstīšanas un bibliografēšanas metodes.

Unikāla Broces kolekcijas vērtība ir bagātais attēlu krājums. Ikonogrāfiskā materiāla analīzei izmantota *diskursa analīze* un *kontentanalīze*, koncentrējoties uz atlasītā materiāla detaļām un pieņēmumiem par to sociālajām funkcijām, uztveri sabiedrībā un nozīmīgumu. Ar *hipotētiski deduktīvās metodes* palīdzību izvirzītas hipotēzes par neskaidriem jautājumiem, kas pārbaudītas uz citu esošo zināšanu pamata un salīdzinātas ar zināmajiem faktiem.

Pētījuma *teorētisko bāzi* veido, pirmkārt, atzinumi filosofijas, vēstures, kultūras, sociālo zinātņu teorijās un, otrkārt, grāmatzinātnes teorētiskās atziņas. Uz faktiem orientētais pētījums konceptuāli balstās uz hermeneitikas atziņām un tās ietvaros - uz kultūratmiņas teoriju.

Hermeneitika ir metodiskais pamats rokrakstu tekstu analīzē, interpretācijā un tradējumā, cēloņsakarību meklējumos²², kas raksturojama kā filoloģiski-kultūrvēsturisku studiju krustpunkta situācija. Vācu filosofs H.G. Gādamera (*Gadamer*, 1900-2002) hermeneitisko pieeju raksturo koncentrētā izteikumā: *Ja filologs saprot doto tekstu, t.i., saprot sevi teksta dotajā jēgā, tad vēsturnieks vēl saprot arī lielo, viņa nojausto pasaules vēstures tekstu, kurā jebkurš tradēts teksts ir tikai jēgas fragments, burts, un arī viņš saprot sevi šajā lielajā tekstā* (Gadamer 1999, 321). Pola Rikēra (*Ricoeur*, 1913-2005) atziņas par vēsturi un patiesību, par vēstures interpretāciju, faktu refleksiju un personības lomu historiogrāfijā²³ skaidro Broces kolekcijas tapšanai būtisko individuālo interešu un sociālā pasūtījuma attiecību kontekstu: *Vēsture rada vēsturnieku tikpat lielā mērā, kā vēsturnieks rada vēsturi. Vai precīzāk: vēsturnieka amats veido gan vēsturi, gan vēsturnieku* (Рикёр 2002, 37). Rikēra atmiņas- vēstures- aizmirstības koncepts skaidro laika gaitā vērojamo vēsturiski - pētniecisko tēmu aktualizācijas un sekojošo nomaiņas procesu²⁴.

Broces kā vēsturnieka darbība Livonijas historiogrāfijas laukā var tikt vērtēta Jana Asmana (*Assmann*, *1938) kultūratmiņas koncepta aspektā²⁵, kas balstās uz trim lielumiem – atmiņu, kultūru un indivīdu un/vai grupu, kas cieši savstarpēji saistīti. Humanitāro pētījumu jomā konceptuāli būtiskas atziņas apkopotas kultūrvēsturnieka Johana Hoizingas (*Huizinga*, 1872-1945), tāpat arī kulturologa un semiotiķa Jurija Lotmana darbos. Hoizinga pamato, kādēļ vēsturiska pētījuma vērtība slēpjas ne tikai faktu atlasē un izzināto detaļu precizitātē, bet arī komplicētajā avotu *apzināšanas procesā*, kas rezultējas ar tēmai būtisko

²² Par valodu kā garazinātņu hermeneitikas priekšnoteikumu, vēsturisko apziņu, tekstu tradējumu, saprašanu sk. **Gadamer, H.G.** *Patiesība un metode: filosofiskas hermeneitikas pamatiezīmes*, tulk. I. Šuvajevs, Rīga, Jumava, 1999, 207.-386.lpp.

²³ **Рикёр, П.** *История и истина*. Пер. с фр. И. С. Вдовина, О. И. Мачульская. СПб.: Алетея, 2002. Teksts digitālajā bibliotēkā tiešsaistē (skatīts 02.20.2011.), pieejams <http://elenakosilova.narod.ru/studia/r.htm>.

²⁴ **Рикёр, П.** *Память, история, забвение*. Пер. с фр. И. И. Блауберг и др. М.: Изд-во гуманитарной литературы, 2004. Teksts digitālajā bibliotēkā tiešsaistē (skatīts 02.20.2012.), pieejams <http://elenakosilova.narod.ru/studia2/ricoeur.htm>.

²⁵ **Assmann, J.** *Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität*. In: Kultur und Gedächtnis. Hrsg. Jan Assman, Tonio Hölscher. Frankfurt am Main, 1988, S.9-19.; **Assmann, J.** *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. 3. Aufl. München: Beck, 2000. 344 S. Tāpat sk. **Levāns, A.** *Jana Asmana kultūratmiņas teorija*. No: *Kentaurs XXI*, Nr. 38 (2005, dec.), 14.-17.lpp.; bibliogr.

avotu *atklāšanu*²⁶. Attēlu izpratnes atslēga un novērtējuma kritēriji būtu jāmeklē mākslas zinātnes kontekstā. Mākslas vēsturnieka un teorētiķa Ernsta Hansa Gombricha (*Gombrich*, 1909-2001) filosofiskās un kultūrvēsturiskās refleksijas par patiesību un ilūziju mākslas darbā piedāvā jaunas Broces zīmēto kultūrvēsturisko ainavu interpretācijas iespējas (Gombrich 1960). Patiesi jāatzīst, ka vācu mākslas un kultūras vēsturnieka, modernās ikonoloģijas skolas dibinātāja Abi Vārburga (*Aby (Abraham Moritz) Warburg*, 1866-1929) atziņa, ka “Dievs ir sīkumos” (Варбург 2008, 27) Broces rokrakstu un viņa kolekcijas sakarā iegūst īpašu vērtību. Tomēr nākas secināt, ka sniegt izsmeļošu pārskatu par Broces kolekcijas rokrakstu hronoloģiju, saturu un izcelsmi ir komplicēti materiāla ārkārtīgā plašuma un neizbēgami ierobežotās informācijas dēļ.

Promocijas darbu veido ievads, 6 nodaļas (ar zemspvītras vērēm), noslēguma secinājumi, avotu un literatūras saraksts, pielikumi (11) un komentāri (uz darba beigās novietotajiem komentāriem norāda beigu vērē numurs ar *, piem., 1*). Jāuzsver, ka noteiktais promocijas darba apjoma ierobežojums noteicis to, ka tēmas izklāstā priekšroka dota jaunu, atklātībā vēl nenonākušo materiālu, faktu un atziņu fiksācijai. Ekonomijas labad situācijās, kad pētījumu gaitā izzinātais jau rezultējies izvērstās darba autores publikācijās, promocijas darbā tiek sniegtas tikai norādes uz publicēto (piem., 118.lpp.), nevis atkārtots jau plašam lokam pieejamais teksts.

Ievadā aplūkots pētījuma temats, pamatota tēmas aktualitāte un nozīmīgums, aprakstīta problēmsituācija, izvirzītas pārbaudāmās hipotēzes. Ievadā raksturota pētījuma teorētiskā un empīriskā bāze, noteikti ierobežojumi. Formulēti pētījuma mērķi.

Atbilstoši pētnieciskajiem mērķiem veidota promocijas darba struktūra. *Pirmajā nodaļā* pētīts Johana Kristofa Broces dzīvesgājums, padziļināti aplūkojot viņa jaunības gadus, mācību un studiju laiku, fiksējot Broces personības un pētniecisko interešu izveidē nozīmīgāko personu loku. Analizēts un vērtēts Broces pirmais (zināmais) publicētais darbs – Rīgā (1769) izdots itāļu apgaismotāja Dragoneti apcerējuma tulkojums. Rīgas izglītības vēsturei būtiski jaunatrasti materiāli aplūkoti Broces laika ķeizarskolas liceja un Vidzemes guberņas ģimnāzijas darbības apskatā. *Otrā nodaļā* veltīta Broces personības izpētei (īpaši dzīves nogalē) un viņa pedagoga darbam. Uz pieejamo liecību pamata veidots Broces personības raksturojums, analizēti viņa sociālie kontakti un stāvoklis sabiedrībā, izveidots pārskats par Broces radurakstiem un viņa ģimeni. *Trešajā nodaļā* aplūkota Broces

²⁶ Хейзинга, Й. *Задачи истории культуры*. В кн.: Хейзинга Й. *Номо ludens. Человек играющий* : статьи по истории культуры. Москва: Айрис пресс. 2003. С.227-287.

kolekcija LUAB, iespējami tuvu rekonstruēta kolekcijas tapšanas hronoloģija un rokrakstu izcelsmes avoti. Definētas un pētītas t.s. antikvārās metodes izpausmes Broces avotpētnieciskajā un bibliofilajā darbībā. Balstoties uz lielākoties pirmoreiz izmantoto Broces un viņa laikabiedru epistolāro mantojumu, analizēta 18.gs. beigu Latvijas un Igaunijas literātu un novadpētnieku aprindās izplatītā „antikvārā” sarakste, pētnieku savstarpējie kontakti un sadarbības aspekti. Detalizēti aplūkota Broces sadarbība ar Fr.K. Gādebušu un E.F. Kerberu. Ceturtajā nodaļā dažādos aspektos analizēti un avotkritiski izvērtēti vairāki nozīmīgi Broces manuskripti, tā pamatojot apgalvojumu, ka Broces kolekcija ir unikālu, citur neatrodamu Latvijas vēstures avotu krājums. Analizēta Broces izstrādātā un praktizētā seno dokumentu izpētes, analīzes un pārrakstīšanas metodoloģija. Fiksēti Broces kontakti ar Tartu universitātes vēsturniekiem Livonijas historiogrāfijai svarīgu tekstu norakstu izgatavošanas jomā. Piektajā nodaļā pētīta Broces sadarbība ar Vidzemes bruņniecības kanceleju un atsevišķiem vācbaltiešu mužniekiem 18.gs. 80. gados - 19.gs. pirmajā desmitgadē. Broces atalgotais pasūtījuma darbs pie Vidzemes muižniecības dzimtu vēstures un ģenealoģiju grāmatas izskaidro ģenealoģiska, heraldiska un diplomātiska satura materiālu klātbūtni Broces personīgajā rokrakstu kolekcijā. Tādējādi Broces ceļojumi pa Latviju, viņa rokrakstu un attēlu izcelsme daudzkārt ir skaidrojama ar nepieciešamību pētīt dzimtu arhīvus muižās. Sestajā nodaļā uz jaunatrastu dokumentu pamata rekonstruēts un precizēts process (1810-1821-1823), kas rezultējās ar Broces kolekcijas nodošanu Rīgas pilsētas bibliotēkai. Atsevišķa apakšnodaļa veltīta Broces nezināmajiem un zudušajiem rokrakstiem, par kuriem saglabājušās tikai fragmentāras liecības.

Pētījumā izmantotie citāti tulkoti no avotiem vācu, latīņu, franču, angļu, krievu valodās; citāti sniegti promocijas darba autores tulkojumā.

Darbu noslēdz avotu un literatūras saraksti, pielikumi un komentāri.

Promocijas darba aprobācija

Zinātnisko konferenču (kongresa, semināru) referāti

2011. gada 1.oktobris: Ikšķiles vēsturei veltīta zinātniska konference, organizē LU Vēstures institūts un biedrība "Zaļās salas" : *Cilvēks Vide un Teksts: Ikšķile un tās iedzīvotāji viduslaikos un agrajos jaunajos laikos (13.-18.gs.)*. Referāts: *Meinarda epitāfija Rīgas Domā un Johans Kristofs Broce*.

2011. gada 30.septembris: LU starptautiska zinātniska konference *Dzimums, literārā konvencija un jaunrade*. Referāts *Kārīna Gillensjērna –Meka- 17.gs. literāte Vidzemē* (saturā arī par J.K.Broces kolekcijas materiāliem).

2010. gada 12.februāris: LU 68. konference, Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātņu sekcija. Referāts *J. K. Broce un viņa avotpētnieciskais darbs ar Kēnigsbergas Slepēnā ordeņa arhīva dokumentiem*.

2010. gada 14.aprīlis: Latvijas bibliotekāru biedrības 14. konference.

Referāts *Par Rīgas skaistākajām grāmatām 15.gs. izskaņā, Reinholdu Soltrumpu un ziemeļu Renesansi* (saturā arī par jaunatklātu senāko Livonijai adresēto inkunābulu Broces norakstā).

2010. gada 16. jūnijs: Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) konference *Kultūrvēstures avoti un Latvijas ainava*". Referāts *Jirgena Helmsa hronika: par oriģinālu, norakstiem, attēlu pārveidojumiem un pārceļojumiem* (saturā par Broces rokrakstiem un viņa kolekciju).

2009.gada 12.jūnijs: Lutera Akadēmijas rīkota starptautiska konference "Reformācija Latvijā 1522.g.". Referāts *Lutera vēstules Rīgai un rīdzinieki* (saturā arī par Broces ieguldījumu Lutera rokrakstu LUAB transkribēšanā un komentēšanā)

2007.gada 17.maijs: RVKM Kolonnu zāles (bij. bibliotēkas) 220 gadu jubilejas konference. Referāts: *Ideālās bibliotēkas vīzija 18.gs. izskaņā*: Kristofa Hāberlanda un Johana Kristofa Bērensa veltījums savai pilsētai un līdzpilsoņiem

Publikācijas

Taimiņa, A. „Mūsu pirmā antikvitāte” bīskapa Meinarda epitāfija Rīgas Domā, Rīgas rāte un Johans Kristofs Broce; 9 lpp. Pieņemts publicēšanai izdevumam *Ikšķiles almanahs 4* (2012).

Taimiņa, A. *Senākā zināmā Rīgai un Livonijai adresētā inkunābula (1487) un Broces noraksti* : [par pāvesta apstiprināto un Volterras bīskapa Frančesko Soderini (*Francesco di Tomaso Soderini*, 1453-1524) izsludināto interdiktū Rīgas pilsētai; iespieddarbu, ko pienagloja pie Rīgas Sv. Ģertrūdes baznīcas durvīm]. *LZA Vēstis*. 2012. Nr.4, 106.-119.lpp.; il. Kopsavilkums vācu val.

Taimiņa, A. *Jirgena Helmsa hronika : oriģināls, noraksti, attēlu pārceļojumi un pārveidojumi*: [17.gs. vidū tapušās, bet vēlāk zudušās Jirgena Helmsa ilustrētās hronikas avotkritiska analīze, balstoties uz 17.-18.gs. teksta norakstiem LVVA un pirmkārt uz Johana Kristofa Broces norakstu LUAB]. No: *Kultūrvēstures avoti un Latvijas ainava*. Rīga: Apgāds ”Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis”, 2011, 240.-269.lpp.; att. (Letonikas bibliotēka).

Taimiņa, A. *Kārīna Gillenšjērna – Meka- 17.gs. literāte Vidzemē*: referāta tēzes latviešu un angļu val. No: *Dzimums, literārā konvencija un jaunrade*: starptautiska zinātniska konference, Rīga, Latvijas universitāte, 29.IX-01.X, 2011: Tēzes/Abstracts. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 27.lpp.

Sangmeister, Dirk, Taimina, Aija. *Als russischer Offizier im Kreis des Rigaer Propheten Clubs. Einige Nachrichten über die Vorfälle in Polen und im Baltikum (1792-1796)*. In: *Sangmeister Dirk*. Seume und einige seiner Zeitgenossen. Erfurt: Ulenspiegel Verlag, 2010, S.15-81. (Deutschlands achtzehntes Jahrhundert. Bd.2).

Taimiņa, A. „...aus ächten und unverfälschten Quellen”: Ernst Hennig, Wilhelm Friedrich Freiherr von Ungern Sternberg, Johann Christoph Brotze und ihre Arbeit an den Dokumenten aus dem Geheimen Archiv in Königsberg. In: *Forschungen zur Baltischen Geschichte* 4. Herausgegeben von Mati Laur und Karsten Brüggeman, unter Mitwirkung von Anti Seklart, Andris Levans und Konrad Maier. Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2009, S. 115-144.

Taimiņa, A. Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā 1774. gadā atrastais stāvus iemūrētais cilvēks: versijas un papildinājumi Johana Kristofa Broces komentāriem. No: *Mākslas vēsture un teorija*. 2009, Nr.12, 58.-70.lpp.; att. Kopsavilkums angļu val.

Rec.: *Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*. 8 (2010), S. 303, sk. tiešsaistē Eiropas vēstures recenziju portālā *Review Platform for European History* (<http://www.recensio.net>):

(http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/jahrbuch-des-bundesinstituts-fur-kultur-und-geschichte-der-deutschen-im-ostlichen-europa/--/18-2010/ReviewJournal756333816?set_language=e [tiešsaiste, skatīts 16.02.2012].

Taimiņa, A. *Ideālās bibliotēkas vīzija 18.gs. izskaņā: Kristofa Hāberlanda un Johana Kristofa Bērensa veltījums savai pilsētai un līdzpilsoņiem* [par Rīgas pilsētas bibliotēku 18.gs. b.] No: *Mākslas vēsture un teorija*. 2007, Nr. 8, 62.-71.lpp., att.

Brotze, Johann Christoph. *Estonica*. Herausgegeben von Ants Hein, Ivar Leimus, Raimo Pullat, Ants Viires. Tallinn, Estopol OU, 2006. 619 p.; ill. Redkolēģijā arī A. Taimiņa (darbs ar Broces rokrakstiem, transkripcija, redakcija).

Johans Kristofs Broce: veltījums Igaunijai : oriģinālmateriālu un ceļojošu izstāžu sērija Igaunijā. Izstāžu veidotāja A. Taimiņa. Projekta vad. V.Mazulis. R. Pullat (Tallinn). Tallina, Kuresāre, Tartu, 2005. g. novembris – 2006. gada maijs.

Minētās publikācijas pieejamas arī tiešsaistē - LU e-resursu repositārijā DSpace (<https://dspace.lu.lv/dspace/>).

Žurnālā *Mākslas vēsture un teorija* publicētie raksti iekļauti Centrāleiropas un Austrumeiropas tiešsaistes bibliotēkā CEEOL (www.ceeol.com)

Pedagoģiskais darbs:

Dalība LU SZF Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas maģistra studiju programmā ar lekcijām kursā *Grāmatniecības un grāmatzinātnes aktuālās problēmas*; 2010. gada marts.

Tematiskas ekskursijas-lekcijas par LUAB seniespieddarbu un rokrakstu krājumu: laikā no 2006. līdz 2012. gada janvārim vadītas 34 tematiskas ekskursijas - lekcijas un semināri LU Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā; t.sk. bakalaura, maģistra un doktora studiju programmu studentiem no LU SZF Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas, LU Humanitāro zinātņu fakultātes, LU Vēstures un filozofijas fakultātes, LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes, kā arī Latvijas Mākslas akadēmijas studentiem, Vīnes universitātes valodniekiem.

1. JOHANA KRISTOFA BROCES DZĪVESGĀJUMS

Ap Broci jau iesākumā dvesmoja kas īpašs. Ne vienam vien līdzstrādniekam viņš bija vecā un jaunā nama sargeņģelis, svētais labdaris. Viņa portrets [bibliotēku] grezno arī tagad. Pilnīgi skaidrs, ka pateicoties šim nimbam, viņa darbi ir iemantojuši bibliotekāri –arhivāro atdzimšanu (Überleben) (Garber, 2006, 237). Izteiksmīgi un iejūtīgi prominentais vācu kultūrvēsturnieks, literatūras un vēsturisko bibliotēku pazinējs prof. Klauss Garbers (Garber) ir formulējis savus iespaidus, kas bija radušies, viņam 1984. gadā pirmoreiz saskaroties ar Broces mantojumu bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. Turpmāk Broces kolekcija piesaistīja viņa pētniecisko interesi uz daudziem gadiem.

Brocem veltīto daudzveidīgo publikāciju spektrs ir visai ievērojams gan hronoloģiskajā (1768 - 2012), gan tematiskajā aspektā. Tomēr līdz šim brīdim nav radīta biogrāfiska monogrāfija, kas aplūko Latvijas kultūrvēsturē tik svarīgo Broces personību. Jāatzīst, ka Brocem veltītās publikācijas balstās uz daudzkārt atkārtotu vienu un to pašu biogrāfisko ziņu un raksturojumu kopumu un lielā mērā multiplicē viena otru. Broces biogrāfi balstījuši savus pētījumus paša Broces sagādātajā materiālā un pāris autobiogrāfiskajos aprakstos; faktiski ik reizi padevēģi pakļaujoties aprakstāmajai personai. Šāda situācija ir arī izskaidrojama: lai gan Broces dzīve noritējusi visu acu priekšā, strādājot vienā profesijā un atrodoties vienā pilsētā, lai gan viņa mūža piepildījums - grāmatu un rokrakstu kolekcija (tostarp arī viņa izveidota biogrāfisko materiālu kopa - kopsējums *Brotzii curriculum vitae*) saglabājusies pilnībā, tomēr dokumentāli pamatotas biogrāfiskas ziņas nākas vākt pa vienai kripatai, rūpīgi un neatlaidīgi pārmeklējot arhīvu fondus un caurskatot presi, tā uzduroties arī visai negaidītiem faktiem. Domājams, ka atturīga noslēgtība un pieticība bijusi Brocem raksturīga, kā citādi lai novērtē to, ka acīmredzot apzināti nav ticis saglabāts Broces epistolārais mantojums, kas varēja būt visai apjomīgs²⁷. Vēstules būtu ļāvušas dziļāk ieskatīties viņa pasaulē.

Broces dzīvesgājumā svarīgs katrs fakts un katra nianse; tās palīdz piekļūt Broces personības dziļākajai būtībai, ko visai rūpīgi slēpušas biogrāfiju tipveida frāzes. Rekonstruējot Broces ārēji necilo *curriculum vitae* iespējami pilnīgi, skaidrojas viņa darbības motivācija un patiesie apstākļi. Broces dzīvesgājumā neatrast radikālu pavērsienu, trūkst kā dziļi traģisku, tā triumfālu brīžu; tas ir bijis darbīgs, bet kluss un rāms pētnieka

²⁷ saglabājušās tikai dažas Broces oriģinālvēstules; Latvijas un Igaunijas arhīvos un bibliotēkās atrodamas kopumā pārdesmit Brocem adresētas vēstules.

mūžs. Likumsakarības Broces dzīvē un viņa darbībā labi var izprast tad, ja respektē laikmeta kontekstu, ko vislabāk rekonstruēt pēc tālaika vēstures avotiem un publikācijām.

1.1. Bērnība un jaunība

Johans Kristofs Broce (*Brotze, Brotz, Brotzius*, 1742-1823) dzimis Gerlicā (*Görlitz*), sāls svērēja (*Salzmesser*)²⁸ Johana Kristofa Broces²⁹ ģimenē 1742. gada 12.septembrī pēc jaunā stila. Broces dzimtā pilsēta Gerlica atrodas Lejas Silēzijā, Augšlužicas (agrāk Augšlauzicas (*Oberlausitz*) apgabalā, Neises upes krastos. Broce visai plaši aprakstījis savu izcelsmi, jaunību un studiju laiku. Saglabājusies viņa autobiogrāfija, kas sarakstīta ap 1769. gadu Rīgā, kad Broce kandidē uz skolotāja vietu Rīgas ķeizariskajā licejā³⁰. Broces izklāsts sāks ar ieskatu tālākā pagātnē, 16./17.gs. mijā: *pārraugu savus senčus, Bohēmijas iedzīvotājus, kas, bēgot no pāvestu dogmām, nodevās pilnībā tīrajiem Svētajiem Rakstiem*³¹. Trīsdesmitgadu kara rezultātā Gerlica kopā ar visu Augšlužicu tika iekļauta (1635) Saksijas kūrfirsta valsts sastāvā. Broces laikā Gerlica atrodas Saksijas – Virtembergas hercogistē, kuras centrs ir Drēzdene. Triju Silēzijas karu laikā (1743- 1763) Augšlužica bija ierauta karadarbībā, sakšu-prūšu militārie konflikti daudzkārt risinājās arī Augšlužicas zemē. Trešā Silēzijas kara jeb Septiņgadu kara (1756-1763) laikā arī Gerlicā ieradās karaspēka vienības. Broce savā autobiogrāfijā karu raksturo kā „*visstumjākie laiku*”

²⁸ Gerlica atradās uz Via Regia (rietumu – austrumu tirdzniecības ceļa no Prāgas uz Baltijas jūru) ; kopš viduslaikiem tā ir nozīmīgs sāls tirdzniecības centrs, kur pārdeva tālāk Silēzijas raktuvēs iegūto sāli. Gerlicas sāls nams (*Salzhaus*, celts ap 1407 vai 1424/1434-1470, 1851 nojaukts), atradās pilsētas centrā, Obermarkta laukuma vidū, tā velvētajos pagrabos uzglabāja un tirgus dienās pārdeva sāli (Neumann 1850, 685-686).

²⁹ Broces tēva vārds vēl precizējams: Augšlužicas biogrāfisko ziņu datu bāzē šķirklī „Joachim (sic!) Christoph Brotze” Broces tēva vārds fiksēts kā „Joh. Ehp. B. Inwohner und Salzmesser” (t.i., Joh[ans] Efr[aims] B[roce], iedzīvotājs un sāls svērējs), sk. *Biographisches Lexikon der Oberlausitz*: tiešsaistes datu bāze, (skatīta 2012-03-04). Pieejama: <http://www.olgdw.de/biographisches-lexikon-der-oberlausitz/recherche/>.

³⁰ **Brotzius J. C.** „*Desiderasi, Vir praeobilissime atq. Magnifice, vitae meae curriculum.*” [: Broces autobiogrāfija, uzmetums. [Rīga, b.g., 1769, sākums?] LUAB, Brotzii Vitae curriculum 1, S. 1-17.

Nedatētā amata pretendenta autobiogrāfija rakstīta latīniski, uzsvērti lieliem burtiem un aizņem 17 lappuses, rokraksts uzskatāms par iesniedzamās autobiogrāfijas melnrakstu. Domājams, ka autobiogrāfija tika adresēta Rīgas ķeizariskā liceja rektoram Johanam Loderam (*Loder*, 1687-1775), kurš uzrunā titulētās „Vir praeobilissime atq. Magnifice”. Tirraksts nav saglabājies. Turpmāk: Brotzii vitae curriculum 1.

Īsumā Broce aprakstījis savu dzīvesgājumu vēlreiz (tāpat latīņu valodā) – 1769. gada 12. augustā, lai visai līdzīgos izteikumos par to pavēstītu savam Rīgas labvēlim Pēterim fon Šīfelbeinam (*Schievelbein*, 1687-1771) , kuram viņš dāvina paša pārtulkotā „*Apraksta par tikumiem*” (**Dragonetti, G.** *Abhandlung von Tugenden*. Rīga: Hartknoch, 1769) eksemplāru , turpmāk Brotze Autobiogrāfija 1769 Dragonetti).

³¹ Brotzii vitae curriculum 1, 1.

un raksta, ka *visļauņākais karš*”(bellum cruentissimum), kas sākās 1756. gadā, iebruka un izpostīja „visdārgās Tēvijas sabiedrību un pilsētīnas uz 6 gadiem”³².

Broce savā pirmajā autobiogrāfijā ar cieņu un mīlestību runā par ģimenē jau kopš mazotnes (*prima juventute*) gūto audzināšanu, sava tēva (“*Mans tēvs (...) vecs cilvēks, tur arī šobrīd dzīvo*”³³ ieguldījumu dēla morālētisko un reliģisko principu izveidē, tāpat viņa prāta spēju attīstīšanā: *godājamais vecais tēvs no šūpuļa audzinājis dziļā Dieva bijāšanā un [ievadījis] zināšanu pamatos, patiesi attīstot garu*³⁴.

Citus ģimenes locekļus Broce nav pieminējis^{1*}. Tomēr vēlāka laika arhivālijas liecina, ka viņa vienīgā māsa - jaunava Johanna Doroteja mirusi neprecējusies 1776. gada pavasarī Gerlicā un nav atstājusi nevienu mantinieku, tāpēc Brocem nākas pilnvarot³⁵ Gerlicas advokātu Gīzi (*Giese*) rīkoties viņa vārdā un nokārtot mantojuma lietas.

Savā autobiogrāfijā Broce aprakstīja pat savu veselības stāvokli bērnībā; tāpēc zināms, ka viņš bijis vārgulīgs: ļoti slimīgs, ar traucētam kustībām (sācis staigāt tikai 5 gadu vecumā), skolas laikā Broce slimoja ar kādu acu slimību : *zaudēju acis, tās man tad asaroja*³⁶. Tomēr vislielāko nozīmi visā mūža garumā Broce bija piešķīris savas izglītības raksturojumam, tāpēc autobiogrāfijās nozīmīga vieta ierādīta Broces pedagoga (gan ģimnāzijā, gan universitātēs) un labvēļu uzskaitījumam un īsam raksturojumam.

Broce uzsāka mācības dzimtās pilsētas Gerlicas ģimnāzijā³⁷, tomēr autobiogrāfijā Broce par to nav sniedzis sīkākas ziņas (pat nav minējis gadu, kad uzņemts ģimnāzijā). Iespējams, ka viņa apmācība bijusi pa daļai privāta vai ar pārtraukumiem. Tā Broce norāda, ka Gerlicas ģimnāzijas skolotājs Johans Kristofs Šulcs³⁸ (*Schultz*, 1686-1769) viņam *privāti mācījis latīņu gramatikas pamatus un visvairāk nepieciešamo citās zinātnēs*³⁹. Broce privātsundās apguvis arī ģeometriju, matemātiku un topogrāfiju, zīmējis plānus. Šulca juniora - Gerlicas zīmēšanas skolotāja Šulca (*Schultz*, 1734-1819) ieguldījums Broces personības izveidē nav ticis pēģīts. Tomēr ļoti iespējams, ka tieši jaunā Šulca iespaidā par Broces aizraušanos dzīves garumā kļuva zīmēšana un novadpētniecisku materiālu

³² Brotzii vitae curriculum 1, 4-5.

³³ Brotzii vitae curriculum 1, 2.

³⁴ *venerabilis Senex, si ab incunabulis DEI timorem, ut Sapientiae initium, menti cultissime impressisset.*

Brotzii vitae curriculum 1, 3.

³⁵ LVVA, 749.f., 6.apr., 607.l., 85.-86.lpp.

³⁶ *Labitur ex oculis, tunc quoq gutta meis.* Brotzii vitae curriculum 1, 5.

³⁷ *Gymnasium Academicum* (dib. 1565) atrodas Obermarkta laukumā, bij. Franciskāņu klostera ēkā(15.gs.). (Neumann 1850, 677-679).

³⁸ Grūti noteikt, vai Broce domājis Gerlicas ģimnāzijas skolotāju Šulcu, vai viņa dēlu Johanu Kristofu Šulcu, zīmēšanas skolotāju. Visticamāk, Broces skolotāji bijuši abi Šulci.

³⁹ Brotzii vitae curriculum 1, 4.

vākšana^{2*}. Šulcs vēl savos ģimnāzijas gados (Denkschrift 1822, 83; Schultz 2005, 11, 13) mācījis zīmēt jaunākajiem ģimnāzijas audzēkņiem, vēlāk mācījis zīmēšanu Gerlicā arī privāti^{3*}. Sastatot Broces un Šulca dzīvesgājumu hronoloģiju, secināms, ka abu sastapšanās Gerlicā varēja būt iespējama vien triju gadu laikā (no 1758. gada, kad Šulcs atgriežas Gerlicā, līdz 1764. gadam, kad Broce Gerlicu atstāj) un kontakti varēja būt visai epizodiski – vasarās, brīvlaikos. Tomēr Šulca un Broces atstātais mantojums apliecina abu vēlāk ievērojamo pētnieku faktiski idento interešu un darbības loku. Salīdzinot Gerlicas un Rīgas kolekcijas, vērojamas pārsteidzošo analogijas vēstures liecību dokumentēšanā, materiālu atlasē un to kārtošanas metodēs. Bet visuzkrītošākā līdzība ir Šulca un (vēlāk) Broces darinātajiem nozīmīgu vietu un ainavu attēliem, kurus vieno, pirmkārt, attēla noformēšanas maniere, proti, abos gadījumos lapas centrā novietoto zīmējumu ierāmē melna kontūra un gaišā pasteltonī kolorēta plata apmale, zem attēla ir novietots paskaidrojošais teksts. Līdzīgā maniere vedina arī domāt, ka abus gerliciešus bija ietekmējuši vieni un tie paši paraugi, proti, tiražētas vara gravīras. Šulcs pats apliecina, ka viņš sākotnēji (19. gadu vecumā) pašmācībā apguvis ainavu zīmēšanu no t.s. Augsburgas vara gravīrām (Augsburgā izgatavotiem Vācijas skatiem, ko izplatīja daudzviet) (Schultz 2005, 82-83), un pēc šiem paraugiem mācījis zīmēt arī savus skolniekus Gerlicas ģimnāzijā. Vēlāk un visnopietnāk Šulcs iespaidojies no Drēzdenes mākslas akadēmijas (dib. 1764. gadā) zīmēšanas un grafikas skolotāja (no 1766), Adriāna Cinga (*Zingg*, 1734-1816) (Schultz 2005, 84), ar kura starpniecību Drēzdene (drīzumā arī Leipciga un visa Saksija) iepazīna un iemīļoja „Šveices mazmeistaru” (*Schweizer Kleinmeister*) un īpaši Cinga skolotāja - Bernes vedutu gleznotāja Johana Ludviga Aberli (*Aberli*, 1723-1786) darbus (Schultz 2005, 84) – kolorētus ofortus ar Šveices skatiem (jeb iluminētus prospektus) t.s. Aberli manierē⁴⁰. Novērtējot Šulca un vēlāk Broces zīmētos skatus, jāatzīst, ka tos izteiksmīgi vieno 18.gs. 2.pusē visā Saksijā iecienītās un plaši atdarinātās Aberli manieres iespaids, ko Broce varēja iepazīt savos ģimnāzijas un/vai studiju gados. Biogrāfijas rekonstrukcijas gaitā fiksētā iespēja saistīt Broces kā mākslinieka-amatiera rokrakstu ar Aberli manieri un Cinga skolu ļauj no jauna skatupunkta novērtēt Broces (tā arī viņa sekotāju Latvijā) piederību Eiropas mākslas norisēm un atteikties no ilgi valdījušā

⁴⁰ Aberli pats uzsāka izgatavot un izplatīt savu darbu reprodukcijas ap 1765./66. gadu. Vispirms oriģinālatēlu reproducēja oforta tehnikā, skaidri iezīmējot ainavas līnijas un kontūras, tad lazēja (ēnoja) ar tušu un visbeidzot kolorēja ar caurspīdīgu akvareli; fons palika gaišs. Aprakstītā tehnika – kontūru gravūra (*Umrisradierung*) jeb t.s. Aberli maniere sagādāja tās autoram Eiropas slavu un J.V. Gētes atzinību, sk.: **Bhattacharyain**, Tapan. *Aberli, Johann Ludwig*. In: *Historisches Lexikon der Schweiz* (HLS), Version vom 04.11.2008, URL: <http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/d/D21877.php>. [pieejams tiešsaistē, skatīts 27.09.2012].

uzskata par Broci kā par savrupu, pašmācībā un lokāli norobežoti veidojušos amatieri (Neumann 1902, 297; Bēms 1984, 42-43).

Par Broces ģimnāzijas laika noslēgumu liecina 1764.gada 14. maijā parakstīts un apzīmogots Gerlicas ģimnāzijas rektora (1736-1785), maģistra Frīdriha Kristiāna Baumeistera (*Baumeister*, 1709-1785) vislielākajā mērā *humānajam un audzinātajam (iuvenis humanissimus cultissimusq.)* Brocem izsniegtais ieteikuma raksts – raksturojums, kur norādīts, ka Broces *literatūras studijas bijušas auglīgas*⁴¹. Arī Broce ar pateicību atzinis, ka dzimtās Gerlicas skolas rektors Baumeisters ir tas, kas viņu ievadījis zinātnes pasaulē⁴².

1.2. Broces studijas (1764-1768)

Broce uzsāk studijas visai vēlu, viņam ir jau 22 gadi⁴³. Savā iespēstajā autobiogrāfijā (Albanus Einladung, 1815, 10-11) Broce visai lakoniski piemin studijas vispirms Leipcigas, tad Vitenbergas universitātēs. Būtiskām biogrāfiskām detaļām bagātāka ir Broces rokraksta autobiogrāfija. Uz Leipcigas universitāti viņš dodas 1764. gadā, un tur pavada trīs gadus. Broce savā pirmajā autobiogrāfijā saka, ka *Leipcigas akadēmijas pilsoņu [t.i. studentu] skaitā mani ieveda Jo. Gotlobs Bomijš, īstenais vēstures profesors (Histor. Prof. Ord.), kas rakstīja par Olīvas mieru*⁴⁴. Leipcigas universitātes matrikulā rektors Johans Gotlobs Bēme (*Böhme, Bomius*, 1717-1780)⁴⁵ Broci ierakstījis 1764. gada 29. maijā, ar 160. numuru kā filozofijas fakultātes studentu⁴⁵.

Broce pirmajā autobiogrāfijā raksta, ka savas nabadzības dēļ bija nolēmis doties prom (*removeo possem*) no universitātes, tomēr Gerlicas rāte Brocem uz trim gadiem vislielākajā labvēlībā (*benignissime*) piešķīrusi 53 dālderu lielu stipendiju, ko izmaksā no *Silēzijas dižciltīgā Berga ab Herndorfa testamenta legāta*⁴⁶. Broce turpat norādījis, ka rātskungs Friče, ko Broce sauc par savu patronu, panācis to, ka Brocem piešķirtās stipendijas summa tikusi maksimāli paaugstināta, un tāpēc viņš pelnījis mūžīgu pateicību.

⁴¹ Brotzii vitae curriculum 1, 34-35.

⁴² Sholam in urbe patrina florentem frequentavi, primasq. scientiarum lineas duce Rectore Baumeistero didici. Brotze autobiogrāfija 1769 Dragonetti.

⁴³ Parasti studijas uzsāka 17-18 gadu vecumā.

⁴⁴ Brotzii vitae curriculum 1, 8.

⁴⁵ Matrikulas manuskripts atrodas Leipcigas universitātes arhīvā (Universitätsarchiv Leipzig, UAL), signatūra: Rektor M10. Pateicība Dr. paed. Alīdai Zigmundei, ar kuras palīdzību iegūta Leipcigas universitātes matrikulas ieraksta kopija.

⁴⁶ Brotzii vitae curriculum 1, 9.

Broces atturīgi formulēto norādi atšķetinot, jāsecina, ka runa ir par Lejas-Silēzijas Žukovices (*Žukowice*, agrāk – *Herrndorff*, Glogovas apgabalā Polijā) brīvkunga, diplomāta un Sv. Romas impērijas imperatora Maksimiliāna II valstsvīra Joahima fom Berges –Herrndorfa (*Berge-Herrndorff, Joachim, vom*, 1526- 1602) 1597. gada 25. jūlijā sastādīto novēlējumu^{5*}. Berges legāta novēlējums paredzēja, ka stipendijas no noguldījumu procentiem ik gadu tiek piešķirtas 6 zēniem no 15 gadu vecuma mācībām skolā un 12 jauniešiem (no tiem 2 bija jābūt no Gerlicas), *kuru vecāki nabadzības dēļ (ihres Armuths halben) nevar tos laist studēt*“, stipendija domāta tam, lai „*kādā ievērojamā universitātē studētu brīvās mākslas un baznīcai nepieciešamās valodas, proti, grieķu un ebreju, bet jo īpaši - teoloģijas (Verae Ecclesiae Doctrinae) studijām* (Keller, 1834, 178-179, 181). Berges novēlējumā bija noteikts, ka stipendija tiek izmaksāta divreiz gadā, skolniekiem 25 dālderī, bet katram studentam 100 markas (ko izmaksā divreiz gadā pa 50 markām) trīs gadu garumā, līdz studijas ir pabeigtas. Tika arī noteikts, ka pretendētus eksaminē Glogovas mācītājs, un vēlāk studentus ir rūpīgi jāuzrauga, lai redzētu, kā tie izturas savā dzīvē un darbos, vai tie ir dievbijīgi, cēli, saprātīgi, bez tam tika uzstādīta prasība, ka stipendiātiem jāsolās pēc studijām palikt strādāt savā Tēvzemē, lai darbotos tās uzplaukuma labā (Keller, 1834, 179). Saprotais, ka minētie Berges legāta nosacījumi pilnībā bija noteikuši Broces studiju gaitu un viņa izvēli nodoties tieši teoloģijas studijām, arī Broces minētā summa (53 dālderī) trīs gadu garumā atbilst pusei no Berges stipendijas (100 markas un vēl 6% no tām, kopā 106 markas). Būtu vērts iepazīties ar Gerlicas rātes protokoliem, kas varētu sniegt plašākas ziņas Broces stipendijas jautājumā.

1.2.1. Leipcigas universitāte

Broces biogrāfisko materiālu kopojumā par Leipcigas gadiem ir saglabājusies tikai viena liecība, tas ir uz ģerboņpapīra drukātais Leipcigas universitātes studenta zvērests un universitātes noteikumi, izsniegti Brocem 1764. gada 30. maijā. Minētā iespieddarba tukšajā ailītē ierakstīts Broces vārds latinizētajā formā: *Johannes Christophorus Brotzius Gorlicensis Lusat.*⁴⁷.

Pirmajā autobiogrāfijā Broce uzskaitījis, kādus priekšmetus un pie kura profesora viņš bija apguvis. Vēlāk (Brotze Zum Abschiede, 1815) par savām teoloģijas un filoloģijas studijām Broce nav vēlējies izvērsti stāstīt, viņš tikai norāda, ka „*klausījies Ernesti*

⁴⁷ Brotzii Vitae curriculum, 6, S. 40-41.

(*Ernesti*), *Gellertu* (*Gellert*), *Dāti* (*Dathe*), *Vinkleru* (*Winckler*), *Klodiju* (*Clodius*) un *daudzus citus*^{6*}, varbūt tādēļ, ka Leipcigā viņa *teoloģijas studijas netika pabeigtas*⁴⁸. Otrajā – īsākajā autobiogrāfijas variantā Broce tāpat pieminējis Vinkleru, Ernesti, Šreku (*audivi Winclerum in Philosophia & Physicis, Ernestium in Theologicis, Schroeckhium in Historicis*), bet arī „*Rudolphium in mathematicis, Clodium in Poetis*”⁴⁹.

Docētāju uzskaitījums atklāj, kādus priekšmetus savu filozofijas studiju laikā Broce bija Leipcigā apguvis, un tas palīdz gūt priekšstatu par teoloģiski – filozofiski-filoloģisko zināšanu kopumu, ko studijas bija viņam devušas. Savā rokraksta autobiogrāfijā Broce kā pirmo no Leipcigas profesūras bija pieminējis tieši Ernesti, pie kura viņš apguvis dogmatisko teoloģiju un tāpat ekseģēzi, un raksturojis doktora Ernesti lekcijas un pasniegšanas veidu, kas *patiesi un vienkārši skaidro teoloģiju*⁵⁰. Svarīgi, ka Rīgas pilsētas bibliotēkā nenoskaidrotā laikā un veidā nonākušas divas Leipcigas universitātes lekciju klades Broces pierakstā. Par *Germanorum Cicero* - Vācijas Ciceronu godātā teoloģijas un daiļrunības profesora, tikpat izslavētā latīnista Johana Augusta Ernesti (*Ernesti*, 1707 – 1781) baznīcas vēstures lekcijas⁵¹ Broce varēja klausīties Leipcigas universitātē laikā no 1763. līdz 1767. gadam. Broces apjomīgie pieraksti latīņu valodā rāda, ka Teoloģijas fakultātes profesora Ernesti lekcijas bija veltītas Ādama Rehenberga (*Rechenberg*) darbam *Summariūm historiae ecclesiasticae* (1697). Pie Ernesti un Dātes Broce klausījies ekseģēzi⁵². Orientālists Johans Augusts Dāte (*Dathe, Dathius*, 1731-1791) Broces studiju laikā bija ebreju valodas ārštata profesors un nodarbojās ar Vecās Derības tekstu analīzi. Johans Heinrihs Vinklers (*Winckler*, 1703-1770) bija grieķu un latīņu valodas profesors, no 1750. gada viņš mācīja arī fiziku un izveidoja Leipcigā eksperimentālās fizikas virzienu, tostarp viņš pētījis arī elektrību. Broce pie *vecā godājamā* Vinklera klausījās filozofijas lekcijas. Vinklers piederēja volfiānisma virzienam, un svarīgākie Vinklera darbi bija veltīti Kristiāna Volfa (*Wolff*, 1679-1754) filozofisko sacerējumu analīzei. Broce raksta par sevi, ka viņš gan bija *Volfa piekritējs, bet tomēr nav zvērināts volfiānis*⁵³. Pie ārkārtas profesora Johana Matiāsa Šreka (*Schröckh*, 1733-1808) Broce bija klausījies reliģijas un

⁴⁸ *Theologiae me dabam Studio non eo fine*. Brotzii vitae curriculum 1, 10

⁴⁹ Brotze autobiogrāfija 1769 Dragonetti.

⁵⁰ *viro qui, inutilibus Scholasticorum distinctionibus et terminis sensu vacuis rejectis, simpliciozem et veriozem viam Theologiae tractandae*. Brotzii Vitae curriculum 1, 10.

⁵¹ LUAB Ms. 701. *Praelectiones D.J. Aug: Ernesti P.P. Ordin: Theo. & Eloqvent: in Adami Rechenbergi/ Summariūm HISTORIAE ECCLESIASTICAE*. 436 p. Pateicoties atpazīstamajam rokrakstam, Broci kā lekciju pierakstītāju bija identificējusi Meta Taube.

⁵² *In Exegesi eundem & Dathium [...] audivi*. Brotzii Vitae curriculum 1, 11.

⁵³ Turpat. *Wolfii quidem asserclam, sed non in Wolfii verba jurantem*.

Reformācijas vēsturi⁵⁴. Līdz mūsdienām saglabājušies arī četri baznīcas vēstures un teoloģijas vēstures lekciju konspekti (t.i., nolasīto lekciju konspektu noraksti (*Nachschriften*)), ko Brocem Leipcigas universitātē lasījis profesors Šreks⁵⁵. Ar Leipcigas filozofijas profesoru Šreku (kas no 1759. gada bija arī Leipcigas universitātes bibliotēkas pārzinis) Brocem bija izveidojušās neformālākas attiecības. Savā autobiogrāfiskajā runā Broce atzīmē, ka viņš bija iepazinies arī ar profesoru Šreku un apmeklējis to mājās - Broce bija Šreka jaunākā, piecpadsmitgadīgā brāļa mājskolotājs un tekstu pārrakstītājs (*amanuensis*) (Albanus Einladung, 1815, 11; Brotzii curriculum vitae 1, 12). Leipcigā Šreks daudz laika veltīja darbam pie biogrāfiskās vārdnīcas *Allgemeine Biographie* (1767–1789) 7 daļās. Profesors Šreks Leipcigas universitātē strādāja līdz 1767. gada oktobrim, un tad pārcēlās uz Vitenbergas universitāti, kur viņam bija piedāvāta poēzijas (*Dichtkunst*) profesora vieta, tomēr vēlāk Šreks pievērsās baznīcas vēstures jautājumiem, kļūdamas par atzītu autoritāti šajā jomā. Šreka darbus raksturo skaidrs izklāsts, avotkritiska pieeja, dziļas pētnieciskas iestrādes, tolerance, redzesloka plašums. Jāpiezīmē, ka Šrekam vēlāk bija piedāvāta arī Rīgas Ķeizariskā liceja rektora vieta, ko viņš bija noraidījis. Kopā ar profesoru Šreku un viņa brāli uz Vitenbergu pārcēlās arī Broce.

Broce ir ļoti lakonisks, un par saviem Leipcigas profesoriem un studiju biedriem^{7*} nav bildis vairāk ne vārda. Daiļrunīgāks par Broci bija cits Leipcigas students, kura mācību laiks universitātē gandrīz sakrīt ar Broci – sešpadsmitgadīgais Johans Volfgangs Gēte (*Goethe*, 1749-1832) 1765. gada rudenī Leipcigā uzsāka tiesību studijas, kas ilga līdz 1768. gadam (Švābe 1956, 22-23). Brieduma gados sarakstītajā autobiogrāfiskajā darbā *Poēzija un īstenība* (*Dichtung und Wahrheit*, 1811) Gēte atceras savu studiju laiku Leipcigā, universitātes tradīcijas, apraksta vairākus profesorus, kas lasījuši lekcijas kā viņam, tā arī Brocem. Gētes apcere bagāta dziļiem spriedumiem un asredzīgiem vērojumiem, tāpēc palīdz iejusties 18.gs. vidus vācu universitātes gaisotnē. Broce un Gēte piemin profesoru Ernesti, kura lekcijās par Cicerona „Oratoru” Gēte bija cerējis *daudz ko gūt* un Gēte apstiprina: *šajās nodarbībās patiešām arī šo to iemācījos. Taču tajos jautājumos, kas man šķita svarīgāki par visu, nekādu skaidrību neguvu* (Gēte 1977, 232).

⁵⁴ Brotzii Vitae curriculum 1, 11.

⁵⁵ Broce 1766.- 1767. gadā vācu valodā pierakstījis Šreka 11. – 18.gs. baznīcas vēstures lekcijas, sk. LUAB Ms. 702. Historia Ecclesiastica Seculorum XI, XII, XIII, XIV, XV, XVII[sic!], XVII, XVIII calamo excerpta e Praelectionib[us] Jo. Matth. Schroeck Prof; Phil. extraord. Lips. a[nn]o 1766 & 67. 427 p. Promocijas darba izstrādes gaitā 2010. gadā LUAB atrasti vēl divi līdz šim nezināmi Broces lekciju pierakstu manuskripti: .Ms. 702a. HISTORIA THEOLOGIA tradita a Matthiae Schroeckio J.Ph.d extraord. J.Kr. Broces rokr. B.v, b.g. [Leipzig, 1766-1767]. [1, 201] S. Broces paginācija: S.1-70.; Ms. 701a. Praelectiones J.Matth. Schroeckhii Prof. Poes. Publ: in Historiam Eccles: duce Adamo Rechenbergio. B.v, b.g. [Leipzig, 1766-1767. J.Kr. Broces rokr., vācu un latīņu val. [134 S.] Pie inv. nr. R 4484.

Ja Broces autobiogrāfijā tikai garāmejot pieminēts profesoru Gellerts, tad Gētem dzejnieka un filozofijas profesora Kristiāna Firhtegota Gellerta (*Gellert*, 1715-1769) personība un lekcijas bija palikušas spilgtā atmiņā^{8*}. Gellerta personība studentus fascinēja: *neizmērojami liela bija godbijība un mīlestība, ko pret Gellertu izjuta visi jaunieši* (Gēte 1977, 224). Gellerts bija prasīgs pret studentiem, un Gēte atceras gan to, kā Gellerts labojis studentu prozas darbus ar sarkanu tinti, gan to, ka Gellerts *novērtējot mūsu sacerējumus. sirsnīgi arvien atgādināja mums, ka svēts pienākums ir cītīgi izkopt savu rokrakstu, izkopt pat vēl vairāk nekā savu stilu. To viņš atkārtoja vienmēr, kad viņam rokās nonāca kāds nevērīgs skribelējums, turklāt viņš palaikam izteicās, ka ļoti labprāt par savu nodarbību galveno mērķi izraudzītos skaidra rokraksta izveidošanu saviem skolniekiem, jo tas svarīgi arī tāpēc, ka labs rokraksts esot priekšnoteikums laba stila izkopšanai* (Gēte 1977, 311). Ja Gēte pats bija sapratis, kā Gellerta prasību iespaidā bija mainījies viņa trauksmainais rokraksts, tad Broces gadījumā šāds apzinīgi fiksēts novērojums nav atrodams. Tomēr zinot, cik liela, pat izšķiroša nozīme Broces dzīvē un darbībā visa mūža garumā bija viņa nevainojami skaidrajam un precīzajam rokrakstam, var pieņemt, ka arī Broce kā Gellerta students būs jaunībā Leipcīgā izjutis profesora ietekmi un varbūt tāpēc izkopies savu rokrakstu līdz pilnībai. Gellerta personība Brocem tomēr bija palikusi dārgā piemiņā visu mūžu. Mācītājs Karls Ludvigs Grāve (*Grave*, 1784-1840) bija apmeklējis Broci viņa pēdējās dienās, un, sēžot pie viņa gultas, Grāve saklausījis Broci trīcošām lūpām čukstā pieminam savu skolotāju - Grāvem šķītis, ka viņš saklausījis Gellerta vārdu (Brotze Grabreden 1825, 8).

Gerlicas pilsētas rātes 1763. gadā Brocem bija piešķirtā stipendija bija viņa iztikas avots pirmos trīs Leipcigas gadus, un jau ceturtajā gadā Broce spēja pats piepelnīties gan kā privātskolotājs (*durch Unterrichten*), gan tulkotājs. Broce bija gan dabaszinātnieka, Linneja audzēkņa un Leipcigas Ekonomiskās biedrības sekretāra (no 1764) Johana Kristiāna Daniēla fon Šrēbera (*Schreber*, 1739-1810), gan privātprofesora Johana Kristofa Adelunga (*Adelung*, 1732-1806) literārais palīgs. Šrēbers bija pārņēmis darbu pie enciklopēdiska daudzsējumu izdevuma *Schauplatz der Künste und Handwerken oder vollständige Beschreibung derselben (Mākslu un amatu skatuve jeb pilnīgs to apraksts)* (Berlin, 1762-1805)⁵⁶. Gravīrām bagāti ilustrētais daudzsējumu darbs ir Lielās franču enciklopēdijas (*Descriptions des arts et metiers*) tulkojums (ar būtiskiem papildinājumiem) vācu valodā, viens no izcilākajiem 18.gs. tehnikas un amatniecības vēstures avotiem, šim izdevumam

⁵⁶ Iznāca kopā 21 sēj. No 5. sēj. (Leipzig, Koenigsberg und Mietau: bey Johann Jacob Kanter, 1766) izdevumu rediģē Šrēbers.

Broce bija tulkojis no franču valodas dažādus aprakstus. Līdz 1768. gadam (tik ilgi Broce ir Leipcigas students) Šrēbers bija izdevis 5.-7. sējumu^{9*}.

Publicists Adelungs Leipcigā dzīvoja no 1765. gada un tolaik nodarbojās ar tulkošanu un rediģēšanu, kā žurnālists viņš aplūkoja visplašāko tēmu loku (rakstīja par mineraloģiju, militārām tēmām, bērnu literatūru). Adelunga vajadzībām Broce bija tulkojis daudzus lielākus un mazākus rakstus no franču valodas, kā arī pagatavojis zīmējumus Adelunga darbu vara gravētajām ilustrācijām un kartēm (Recke-Napiersky 1, 1827, 277, 279). Adelunga izdevums Latvijā nav atrodams, un tajā atrodami Broces agrīnie darbi vēl nav apzināti, tāpēc būtu visai intriģējoši turpināt pētījumus minētajā jomā. Domājams, ka studiju laika darbs pie Adelunga un Šrēbera izdevumiem Brocē raisīja un uzturēja Apgaismības raksturīgo eksakto interesi par dabas zinātnēm un amatniecību, kas viņam bija raksturīga arī vēlāk un nesistematizētā veidā izpaudās Broces manuskriptā *Monumente* lappusēs Vidzemes zemnieku un amatnieku darba rīku attēlojumā, celtņu plānu, savdabīgu un retu dabas parādību, dzīvnieku, minerālu fiksējumā. Šādā aspektā Broces desmit sējumu manuskripts *Monumente* iegūst zināmu radniecību ar Lielo franču enciklopēdiju un tai radniecīgajiem vācu Apgaismības laika izdevumiem.

1.2.2. Vitenbergas universitāte

No šīs akadēmijas devos uz citu Saksijā plaukstošu mūzu mājokli – uz Vitenbergu⁵⁷. Vitenbergas universitātē Broce pavadīja divus semestrus. Broce savā rokraksta autobiogrāfijā raksta, ka Vitenbergā klausījies Šreka lekcijas reliģijas (vispārējās un arī katolicisma) vēsturē un kursu par Horācija poētiku, filozofijas fakultātes profesora, vēlāk Pēterburgas ZA goda locekļa Johana Ernsta Ceihera (*Zeiber*, 1725-1784) lekcijas zemākajā matemātikā, filozofijas fakultātes adjunkta Zāmuēla Gotfrīda Geizera (*Geysser*, 1740-1808) un Johana Frīdriha Hillera (*Hiller*, 1718-1790)^{10*} teoloģijas kursus. Broce pieminējis arī Veikmani^{11*}. Vitenbergas universitātē teoloģijas students Broce 1768. gadā, 20. svētdienā pēc Trīsvienības svētkiem, t.i. 16. oktobrī, ieguva *philosophiae doctor et liberalium artium magister* (filozofijas doktora un brīvo mākslu maģistra) grādu⁵⁸; diplomu parakstījis Filozofijas fakultātes adjunkts un dekāna p.i. Zāmuēls Gotfrīds Geizers (*Geysser*,

⁵⁷ *Ex hac Academia abii ad alteram Musarum sedem, in Saxonia florentem, Wittebergam.* Brotze autobiogrāfija 1769 Dragonetti.

⁵⁸ Broces diploms ar universitātes zīmoga nospiedumu vaskā saglabājies viņa biogrāfisko materiālu apkopojumā. B rotzii Vitae curriculum 7, 42.

1740-1808). Broce savā autobiogrāfijā atzīmējis, ka filozofijas fakultātes dekāns Geizers ir viņa bērnības draugs ^{12*}, un tieši viņš bija Broci rosinājis Vitenbergā pievērsties filozofijas doktora studijām (Albanus Einladung 1815, 11). Vitenbergā Broce iepazinās ar fizikas profesoru, astronomu un biologu Johanu Daniēlu Tīcu jeb Tītiju (*Titius, Tietz, Tietze*, 1729-1796), ar kura starpniecību Broce no virsmācītāja un sholarha Justa Emanuāla fon Esena (*Essen*, 1719–1780) saņēma pirmo piedāvājumu pārcelties uz Rīgu un uzsākt tur mājskolotāja darbu (Albanus Einladung 1815, 11). Broce bija Esena piedāvājumu atraidījis, jo *noteikumi nebija gluži pa prātam, un tur nekas nesanāca* (Albanus Einladung 1815, 11)⁵⁹. Lai gan Geizera iespaidā Broce bija nodomājis pilnībā nodoties akadēmiskajam darbam⁶⁰ (Albanus Einladung 1815, 11), tomēr tobrīd viņam tiek izteikts otrais uzaicinājums doties uz Rīgu. No šā piedāvājuma Broce neatteicās. Savā rokraksta autobiogrāfijā 1769. gadā Broce raksta: *Tajā pat gadā [1768] fizikas profesors mani Tītijam ieteica otrreiz, lai es kā dižciltīgā jaunekļa Fēgezaka apmācītājs ietu uz Rīgu, uz kuriem pēc atkārtotiem sarežģījumiem (grūtībām) devos decembrī*⁶¹. Vēlāk Broce nav vēlējies atgriezties pie šā notikuma, lai sīkāk aprakstītu šo situāciju. Tomēr Broces jaunākais laikabiedrs, Tīringā dzimušais un Erfurtes universitāti beigušais Johans Kristofs Petri (*Petri*, 1762-1851) tāpat studiju noslēgumā (1784) bija saņēmis uzaicinājumu kļūt par mājskolotāju vienā no Krievijas impērijas Baltijas provincēm jeb guberņām: viņš tika aicināts uz Igauniju. Petri, atšķirībā no Broces, bija izsmeļoši aprakstījis paša piedzīvoto un labi zināmo 12 gadu ilgajās mājskolotāja gaitās Vidzemē un Igaunijā, kas sākās Peltsamā (*Oberpahlen*) (Petri 1802, 3, 256-319). Būtiska nozīme 18.gs. izskaņas sociālo norišu izpratnei un Baltijas izglītības vēstures nianšu, arī Vidzemes augstāko aprindu mājas apmācības kārtības izpētei ir vienīgi Petri grāmatā saglabātajam trāpīgiem vērojumiem un svarīgām detaļām bagātajam vēstījumam par mājskolotāju situāciju Baltijas guberņās; tas ir būtiski arī Broces dzīves gaitu likumsakarību apjēgai. Petri fiksējis veidu, kādā vācbaltiešu muižnieki meklēja un atrada saviem bērniem mājskolotājus^{13*} un bez tam norādījis, ka *mājskolotāja amatam kvalificējas jauni vīrieši, kas ir studējuši. Parasti (in der Regel) izraksta kādu studentu vai kandidātu no Getingenes, Erfurtes, Leipcigas, Halles, Jēnas, Kēnigsbergas u.t.t.* (Petri 1802, 3, 262). Ja Broces aprauto frāzi salīdzina ar Petri aprakstu, tad jāsecina, ka Broce

⁵⁹ Esena autogrāfu kolekcijā Tartu UB saglabājušās vairākas 1767. gadā rakstītas Tītija vēstules Vidzemes dabaszinātniekam J.B. Fišeram.

⁶⁰ ich war schon Willens, mich ganz der Akademie zu widmen.

⁶¹ Eodem anno, svadente Titio Prof. Phys: ad institutionem iuvenis generosissimi de Vegesack suscipiendam Rigam me contuli, ubi post iter molestissimum Mense Decbr. Adveni. Brotzii curriculum vitae 1, 16.

Rīgā, nonācis tieši Petri pieminētajā veidā, tātad ticis „izrakstīts” Vitenbergas universitātē no profesora Tītija studentu loka.

Pirms Broces aizbraukšanas, kas bija ielānota 1768. gada 31. oktobrī, viņa Vitenbergas draugi un studiju biedri, skaitā divdesmit deviņi bakalauri un maģistri, lika iespiest Brocem veltītu atvadu dzejoli *Abschiedsgedicht*⁶². Draugu poētiskā atvadu velte palīdz noskaidrot pāris sīkas biogrāfiskas nianses Broces Vitenbergas laika dzīvē. Dzejojuma teksts liecina, ka Brocem un viņa draugiem jau ilgāku laiku pirms 1768. gada oktobra bija skaidrs, ka viņš dosies prom no Vitenbergas uz tālumtālu vietu, kas draugiem asociējas ar ziemeļiem: *Jau ilgi, ak, maigais draugs, mūs biedē tumšie mākoņi, kas šodien melnē pie debesu juma (...) Mēs nevēlējāties to, mūsu patiesās vēlmes, tās visas bija no tīras sirds. Nosūtījums bija pielīdzināms skarbjam ziemeļu vējam, kas Jūs aizrāvis prom. (...) Draugs, tu dodies prom no mums uz tālīnām sfērām, lielais attālums mūs drīz vien izšķirs.* (Abschiedsgedicht 1768, 2-3). Broces studiju biedri bija sapratuši, ka atvadas ir uz visiem laikiem, un patiesi, neviens no veltījuma dzejoli parakstījušajiem Vitenbergas teoloģijas un tiesību bakalauriem⁶³ vairs nebūs atrodamas vēlāko Broces draugu un paziņu lokā^{14*}. Draugu vēlējumu *Tad ej, godājamais draugs. Ar Tevi iet mūzas, Tavas pavadones, daiļumā mirdzošas. Tos ceļus, pa kuriem Tu dodies, viņu mirdzuma aptverts, Iezīmē patiesa Laimes labvēlība.* (Abschiedsgedicht 1768, 4) ir pamats uzskatīt par tālredzīgu un labvēlīgu paredzējumu, kam Broces dzīvē bija lemts piepildīties, jo : *Kļūsti nu drīz par Laimes lutekli, un esi kā piemērs tam, Cik bagāti cītīgums atalgots tiek.* (Abschiedsgedicht 1768, 4).

1768. gada 1. decembrī Broce ieradās Rīgā⁶⁴.

Novērtējot Broces augstskolās gūto izglītību, jāsecina, ka Rīgā viņš ierodas kā labi sagatavots evaņģēliski luteriskās baznīcas teologs, kas pārvalda vairākas valodas, kā senās (īpaši latīņu), tā franču un itāļu. Viņš labi orientējās klasiskajā literatūrā, poētikā, retorikā, vēsturē, ģeogrāfijā, matemātikā un dabaszinātnēs. Bez tam Broce spēja atzīstami zīmēt un pārzīmēt, precīzi izgatavot topogrāfiskus plānus.

⁶² Konvolūtā Brotzii Vitae curriculum, nr. 20.

⁶³ Draugu vidū arī viens ārsts.

⁶⁴ Pārskatot Rīgas rātes protokolus, nav izdevies atrast ierakstu par to, ka Broce ir ticis uzņemts Rīgas pilsoņu skaitā.

1.3. Pirmais gads Rīgā : Broce - mājskolotājs un tulkotājs

Broce bija uzņēmis mājskolotāja pienākumus rātskunga Fēgezaka namā. Patriciešu Fēgezaku ģimene vairākās paaudzēs dzīvoja Rīgā. Broce nav paskaidrojis, kuri Fēgezaku dzimtas bērni bija nodoti viņa audzināšanā^{15*}. Starp Broci un Fēgezaku noslēgtais līgums nav saglabājies, tāpēc maz cerību jebkad noskaidrot, kādi bija Broces kā mājskolotāja pienākumi, mācāmie priekšmeti un stundu skaits, un kāds bijis viņa atalgojums⁶⁵. Pateicoties Petri aprakstam, iespējams precīzi raksturot 18.gs. beigu Vidzemes mājskolotājam nepieciešamās prasmes un spējas, un jādodomā, ka tās piemita arī Brocem, citādi viņš mājskolotāja vietu Rīgā nebūtu varējis dabūt. Vispirms ir runa par valodu zināšanām^{16*}. Redzams, ka Broce pēc studijām divās cienījamās vācu universitātēs patiesi atzīstamā līmeni pārvaldīja vai visas Petri uzskaitītās zinības⁶⁶, un tāpēc *tas, kuram piemīt šīs spējas un prasmes, var pretendēt uz labu vietu* (Petri 1802, 3, 264).

Broce 1769. gada 12. augustā bija pārliecināts, ka nu ir veiksmīgi iekārtojies un atradis sev pieņemamu darbu; viņš, kuru *tagad liktenis ir novedis ziemeļu zemēs*⁶⁷, bija nonācis vietā, kur varēja *baudīt mierīgu un patīkamu dzīvi*⁶⁸.

1.3.1. Broces tulkojums un Apgaismības laika ideāli

Fēgezaku ģimenes jaunajam mājskolotājam Brocem darba pienākumi pirmajā Rīgas gadā nebija aizpildījuši visu laiku. Jāpiezīmē, ka saskaņā ar Petri vērojumiem, daudziem mājskolotājiem pienācās būt mācību telpā kopā ar saviem audzēkņiem visu dienu, savukārt citās ģimenēs mājskolotājs pēc mācību stundām drīkstēja kopā ar saviem skolniekiem pastaigāties vai spēlēt šahu un biljardu. Pēc tam skolnieki uzturējās savās istabās, un arī mājskolotāja rīcībā bija pāris stundas, kad viņš varēja nodoties studijām; bez tam *trešdienas un sestdienu pēcpusdienas mājskolotājam vienmēr bija pilnīgi brīvas, šajā laikā visā zemē neviens nenoturēja stundas. Tas viņam arī ir pats labākais laiks studijām* (Petri 1802, 3,

⁶⁵ Petri apraksts vēsta, ka Vidzemē mājskolotāja alga nereti varēja sasniegt pat 300 sudraba rubļus gadā, viņam tika ierādīta kārtīga, mierīga istaba, ēdiens, dzeramais un nodrošināta apkalpošana (veļas mazgāšana u.tml.); par tēju, cukuru un kafiju bija jārupējās pašam; lauku muižās mājskolotājam nodrošināja arī kalpotāju, ekipāžu, jājamzirgu (Petri 1802, 3, 264, 266, 269).

⁶⁶ Trūkst ziņu par to, vai Broce pratis spēlēt klavieres, ko Petri uzskata par īpaši augstu vērtējamu un labi apmaksātu mājskolotāja talantu (Petri 1802, 3, 287-288). Klavierspēle bija svarīga, lai pavadītu dejas. Toties zināms, ka Broce pats labprāt dejojis menuetu.

⁶⁷ Brotze autobiogrāfija 1769 Dragonetti

⁶⁸ Turpat. *Hinc mea fata me in terras septentrionales projecerunt, ibidemq. locum, ubi tranquillam & jucundam vitam agere possum.*

306). Arī Broce bija atradis iespēju nodarboties ar sev ierasto literāro darbu, proti, tulkošanu. Jau 1769. gada sākumā Rīgas izdevējam Johanam Frīdriham Hartknocham Vecākajam (*Hartknoch*, 1740-1789) ticis nodots drukāšanai no franču valodas pārtulkota apjomā neliela apcerējuma manuskripts. Ar 1769. gada 9. februāri datētajā priekšvārdā tulkotājs savu vārdu lasītājiem neatklāj, tomēr privāti viņš nekavējās atzīt savu autorību. Broces pirmais iespiestais darbs agrāk bija palicis ārpus pētnieku ievēribas, un tāpēc ir pilnībā nenovērtēts (tāpat kā 1772. gadā izdotais otrais Broces tulkojums no franču valodas: Āzijas un Amerikas apraksts (Engel 1772)). Ja šveicieša Engela ģeogrāfijas apraksta tulkojums atzīmējams vienīgi kā bibliogrāfiska raritāte, tad Dragoneti sacerējums un tā tulkojums rada patiesu interesi Broces biogrāfijas sakarā (kā vienreizēja iespēja iepazīt jaunā Broces pasaulesuzskatu), bet jo vairāk – Apgaismības radikālāko intelektuālo strāvājumu izplatības kontekstā. Proti, Broce bija pārtulkojis vācu valodā Neapoles jurista, Abruco marķīza Džiačinto Dragoneti (*Giacinto Dragonetti*, 1738-1818) anonīmi iznākušo darbu *Libro Delle virtù e dei premi* (Napoli, 1766, tulk. no itāļu val *Grāmata par tikumiem un to atalgojumu*, kas bija radījis rezonansi lasītājos^{17*} un nekavējoties tulkots vispirms franču valodā (Naples, 1767; Paris 1768, Den Haag, 1769), tad vācu un krievu valodās (abās 1769⁶⁹), drīzumā arī zviedru valodā (Stokholm 1771)^{18*}. Dragoneti darbs bija tapis slavenā jurista, tiesību filozofa un kriminologa Čezāres Bekarijas (*Beccaria*, 1738-1794) sacerējuma *Dei delitti e delle pene* (*Par noziegumiem un sodiem*, 1764)^{19*} iespaidā un iecerēts kā minētā traktāta papildinājums un turpinājums morālētiskajā aspektā. Broce pats norāda, ka viņa tulkojums tapis pēc Dragoneti franču izdevuma^{20*}, bet konsultējot to ar itāļu oriģinālu.

1769. gada februārī pabeigtais Dragoneti *Grāmatas par tikumiem un to atalgojumu* tulkojums piedāvā iespēju pārlūkot jaunajam Brocem būtisko, aktuālo filozofisko un sociālo priekšstatu kopumu. Vai var pieņemt, ka tulkotais teksts lielā mērā reflektē paša Broces pasaulesuzskatu? Reizē jā un nē. Jā, jo kādēļ gan citādi Broce būtu izvēlējis savam pirmajam atklātībā nonākušajam darbam tieši šo sacerējumu. Un arī nē, jo Broce savās daudzskaitlīgās zemsvītras piezīmēs visai bieži polemizē ar radikālo itāļu juristu.

⁶⁹ Dragoneti darba izdevumi tagad ir bibliogrāfisks retums. Krievijas impērijā izdotie Dragoneti darba krievu (S. Pēterburga, 1769, tulkojis Fjodors Karins) un vācu tulkojumi reģistrēti katalogos: *Сводный каталог книг гражданской печати XVIII века. 1725-1800. Т. 1. Москва, 1962. с. 313, нр. 2015.*; *Сводный каталог книг на иностранных языках, изданных в России в XVIII веке. Том 1: А-Г. Ленинград: Наука, 1984, с. 236, нр. 802.* Katalogā fiksētas 3 bibliotēkas (Pēterburgā, Maskavā, Rīgā), kur ir atrodams Broces tulkojums vācu valodā.

Dragoneti darbs liecina, ka autors nav pievērsies katra indivīda cilvēciskajiem tikumiem (tāpat to pretmetam - grēkiem) un tikumīgas dzīves labumiem kā morālētiskām un teoloģiskām kategorijām, viņš vēlas runāt par „tikumīgi” organizētu sabiedrību sociālajā, tiesiskajā un ekonomiskajā aspektā, par valsts vadītāju un augstāko aprindu un ierindas pilsoņu tikumiem kā valsts uzplaukuma garantu: *Katram no mums ir tādas īpašības, kas noder tiklab tam, lai izzinātu labo un savus pienākumus, un tiklab tam, lai varētu pārvaldīt savas darbība* (Dragonetti 1769, 5). Autors apliecina sava darba nozīmi, jo *cilvēki ļoti lielā skaitā ir radījuši likumus, kas soda par grēkiem; tomēr tie nav radījuši nevienu [likumu] kas atalgo tikumu (...) tāpēc nav lieki (...) pie tā strādāt [šajā] gadusimtenī, kas šķiet nodarbojamies ar visu cilvēka tiesību atjaunošanu* (Dragonetti 1769, 6-7). Tātad Dragoneti un reizē Broces uzmanības lokā ir Apgaismības laikmeta pamatjautājums : kas rada un rosina sabiedrības uzplaukumu. Dragoneti atbilde ir – altruistisks darbs kopīgā labuma vārdā^{21*}. Un, lai stiprinātu un atbalstītu katru indivīdu viņa darbībā, ir svarīgi atzīt un atalgot pēc nopelniem tos, kuru darbošanās (pēc Dragoneti – tikums) ir devis vislabākos augļus. Tikums veidojas personīgo brīvību un likuma noteikto regulu krustpunktā (Dragonetti 1769, 10). Dragoneti turpat runā arī par Apgaismības laikmetam būtisko patriotisma jēdzienu, un viņam nav šaubu, ka privātpersona, kas brīvprātīgi kalpojusi valstij, ir pelnījusi godu un atlīdzību, jo *:atalgojumi ir vienīgā saite, ar ko var tik savienotas atsevišķu valsts pilsoņu vajadzības ar kopīgajām vajadzībām* (Dragonetti 1769, 15). Broces pasaulesuzskata izpratnei būtiskas ir ar * atzīmētās piezīmes iespaiddarba parindēs, kas pieder Brocem, un redzams, ka viņš vēlējies gan paskaidrot tuvāk autora izteikumus, gan oponentiem. Broce uzskatījis par nepieciešamu pievienot savus pārspriedumus, lai oponentu Dragoneti piezemētajam, pat pragmatiski merkantilajam ieskatam, ka *Tikumi, kuru atalgojums ir tajos pašos, ir pārcilvēciski* (Dragonetti 1769, 13), un ka *mūsu laikos tikumīgas darbības ir tik retas tamdēļ, ka trūkst atalgojuma*” (Dragonetti 1769, 14). Komentārā Broce norāda: *bez šaubām, šī autora doma ir vairāk šķitums (mehr schimmernd), nekā patiesība. Tikums tāpat ir un paliek tikums arī tad, kad tas nekādi nav ticis atalgots ar ārkārtas priekšrocībām un tiesībām (äusserliche Vorzüge und Vortheile). Tam, kas rīkojas tikumīgi, ikreiz jāizjūt iekšējais gandarījums un apziņa par savas rīcības pareizumu (Bewusstseyn der Rechtschaffenheit), kas to padara neievainojamu pret visiem ārējiem atalgojumiem. Un tas nekad nevar izpalikt, ja vien tikums ir radies cēlā sirdī* (Dragonetti 1769, 13-14, parinde).

Izteikums kodolīgi liecina par 27gadīgā Broces personības briedumu un jau pilnībā nostabilizējušos ētisko principu stingrību un augsto raudzi. Tāpat Broce izvērsti komentējis Dragoneti apgalvojumus, kas raksturo tikumīga cilvēka sevis pārvarēšanas ceļu:

nav neviena tāda tikuma, kas nespēj dot sabiedrībai kādu labumu., un tam, kas to dara, nebūtu prasījis pūles. Tā radītais labums (Nutzen) un [pūļu] ilgums, to veids un apjoms ir savstarpēji saistīti; tomēr [pūļu] pārvarēšanas grūtības ar apgriezti samērojamas ar cilvēku vājumu (Dragonetti 1769, 16). Turpat Dragoneti apgalvo, katikumiem un to atalgojumu jābūt proporcijā, kas atbilst pateicoties [tikumam] sabiedrībā pieaugušajam labumam, un samērojama ar pārvarēšanas grūtībām, ko tikumīgums prasa (Dragoneti 1769, 16-17). Broce no savas puses šo apgalvojumu komentē un vienlaikus izvērš, uzreiz fiksējot Dragoneti analizētās morālfilozofijas situācijas vienkāršotā risinājuma ar dabaszinātņu metodēm ačgārnās konsekvences, sacīdams: *pārsteidzība, kas piemīt daudziem. Kā ir iespējams salīdzināt morāles jēdzienus ar matemātikai piemītošu precizitāti (Gewissheit). Cik daudz gan mums pietrūkst, lai mēs spētu grādos izmērīt mūsu dvēseles spēkus un tās brīvos lēmumus ? Cik tas gan nav smagi, ja cilvēkam bezkaislīgi jāizmēra savas paša tikumīgās darbības un jānošķir šķitums no patiesā* (Dragonetti 1769, 16, parindē).

Broces izteikumi Dragoneti iztīrītajos tautsaimniecības un demogrāfijas jautājumos raksturo arī viņa noraidošo attieksmi pret katoļu garīdzniecību un celibātu, kas novedis pie iedzīvotāju skaita samazināšanās Spānijā, kuras *daudzskaitlīgajos klosteros iesprostoti (eingebüset) daudzi iedzīvotāji* (Dragonetti 1769, 28, parindē). Turpat Broce turpina, ka *arī daudzsievēība tāpat nav tas līdzeklis, kā panākt, lai valsts būtu [biezi] apdzīvota; jo pieredzējuši mediķi apliecinājuši, ka tā auglību vairāk mazina, nekā veicina* (Turpat). Dažas Broces piezīmes rāda viņa kompetenci dabaszinātņu, fizikas un mehānikas jaunumos, piemēram, papildinot autora vēlējuma izteiksmē teikto par kuģošanai nepieciešamajiem uzlabojumiem un vispirms par jūras ūdens pārvēršanu par saldūdeni, Broce precizējis, ka *šo mākslu jau ir izgudrojis un sekmīgi pielietojis Poizonjē⁷⁰ Francijā* (Dragonetti 1769, 43, parindē). Broce spējis precizēt arī Dragoneti apgalvojumu bioloģijas un biomehānikas jautājumos, un proti, par to, cik lielā mērā ātrums, ko dzīvnieks spēj sasniegt, ir atkarīgs no viņa spēka un svara^{22*}.

Sabiedrības sociālpolitisko jautājumu vēsturei būtiska ir nodaļa par lauksaimniecību (7. nod.), kur Dragoneti apraksta ne tikai labu saimniekošanu, bet atklāti runā par zemnieka un zemes īpašnieka īpašuma tiesību nevienlīdzību, aicinot pat uz zemes īpašumu izdalīšanu tās apstrādātājiem. Te rodami vairāki Broces komentāri, kas ļauj spriest par viņa uzskatiem attiecībā uz zemnieku jautājumu un dzimtbūšanu. Broces pasaules uzskata izpratnei svarīgs akcents ir šajā sacerējumā pret augstāko aprindu privilēģijām

⁷⁰Domāts Pjērs Izaks Poizonjē –Desperjērs (*Poissonier Desperrieres*, 1720-1798) - izcils franču jūras ārsts un ķīmiķis. Savā darbā *Essai sur le moyen de dessaler l'eau de mer* (1763) apraksta jūras ūdens pārvietošanu saldūdenī ar destilācijas metodi.

vērsto uzskatu (kas robežojas ar revolucionāriem) fiksācija un interpretācija: *pieredze mūs māca, ka tituls, tiesības, goda amati un visas priekšrocības, ko ir nopelnījuši slaveni senči, to pēctečiem ir kalpojuši tikai par viņu netikumam nostiprinātājiem* (Dragonetti 1769, 21), vēl jo vairāk *„priekšrocības cilvēkiem jāsadala pēc nepieciešamības* (Dragonetti 1769, 23). Nepārprotami Dragoneti sacerējums bija rosinājis Broci publiski izteikt savu viedokli par dzimtbūšanas jautājumu, un papildus stimulē varēja būt radies pēc viņa ierašanās Vidzemē un pirmajiem gūtajiem iespaidiem. Broce vispirms apliecina, ka viņš izprot dzimtbūšanas rašanas saistību ar jaunu zemju iekarošanu un koloniālismu: bez šaubām, vairumā valstu dzimtbūšana ir saistāma ar iekarotājiem no citzemju tautām, kas sagūstītos iedzīvotājus ņēma kalpībā (Dragonetti 1769, 34 parindē). Dragoneti savu programmatisko un revolucionāro uzskatu kopumu zemnieku tiesību jautājumā izteicis izvērstas runas formā, kuras noslēgumā autors, kas sevi identificē ar beztiesiskajiem un apspiestajiem zemniekiem, aicināja zemes īpašniekus : *Jūs, īpašnieki bez īpašuma tiesībām, dodiet mums atkal atpakaļ šīs zemes, ko jūs mums esat atņēmuši un ko jūs nespējat apsaimniekot (bebauen)! Tad jūs redzēsiet, cik mēs būsim nodarbināti, lai kalpotu Tēvzemei, kuru mēs tagad uzlūkojam kā mūsu apspiešanas skatuvi*. Pēdējo teikumu komentē Broce, kas izmanto iespēju runāt par dzimtbūšanu un nepārprotami norobežojas no Dragoneti revolucionārā gara, brīvības un vienlīdzības patosa pilnās runas. Broce nepārprotami sevi pozicionē kā konservatīvi domājošu personu: *Es gribu pie iespējas bilst; ja dzimtlaudim dotu brīvību, vai tie mācētu to pareizi (wohl) izmantot? Tas būtu līdzīgs trakam sunim, kas uzbrūk katram (gegen jedermann wüthet); paliek pāri tikai viena iespēja: vergam brīvība tiek dota pakāpeniski un ar lielu piesardzību* (Dragonetti 1769, 36 parindē). Dragoneti tautsaimniecisko principu sistēma kopumā atbilst franču racionālismam, tomēr izteikumi kļūst patiesi radikāli, kad autors runā par lauksaimniecības un zemnieku jautājumu. Broces komentāri liecina, ka viņa nostāja ir tradicionāla un viennozīmīgi konservatīva, kopumā atbilstoša vācu Apgaismības pamatprincipiem. Broce cenšas mīkstināt Dragoneti tekstā asi un atklāti izvirzīto prasību pēc zemes īpašumu pārdalīšanas un zemes piešķiršanas zemniekiem, piebilstot, ka : *autors šeit neiedragā kungu īpašumu [tiesības], viņš to paskaidro šā raksta beigās. Viņš tikai vēlas, lai kopīgās un neapstrādātās zemes tiktu izdalītas nabadzīgajiem zemniekiem*(Dragonetti 1769, 32, parindē). Tomēr nepārprotami jūtams, ka tikko Vidzemē ienākušajam Brocem dzimtbūšanas jautājums jau bija radījis nopietnas pārdomas, un iznākumā bija nepieciešams atrast savu pozīciju šajā komplicētajā situācijā. Jāsecina, ka Broce ir vēlējies Vidzemes publikai kā pirmo sniegt tieši Dragoneti sacerējumu, kura radikālās idejas jau robežojās ar republikānismu (Wootton 1994, 36-40) un varēja tikt uzlūkotas pat par bīstamām. Broces

turpmākais dzīvesgājums liecina, ka tik atklātā veidā viņš savus uzskatus vēlāk nav demonstrējis, tomēr netieši noprotams, ka viņš noteikti bija iestājies pret dzimtbūšanas nežēlīgajiem spaidiem (Apīnis 2000, 62-63). Un tāpēc Broces agrīnā izvēle jau raksturo viņu kā Apgaismības laikmeta domātāju. **Zīmīgi, ka Rīgā izdots Broces tulkojums uzskatāms par pirmo Dragoneti sacerējuma izdevumu vācu valodā**^{23*}. Lai gan nav tiešu pierādījumu, ka Dragoneti darba tulkojumi (franču un/vai vācu valodās) būtu iespaidojuši Heinriha Johana fon Jannava (*Jannau*, 1753-1821) uzskatus (1786)⁷¹, tomēr vietumis Vidzemes autors izsaka Dragoneti visai radniecīgu viedokli.

1.4. Rīgas ķeizarskais licejs – Broces vienīgā darba vieta

Broces biogrāfi atgādinājuši viņa paša teikto, ka Broce nebija plānojis „*iejūgties smagajā skolotāja darbā*” (Brotze *Zum Abschiede* 1815, 11; Zeids 1992, 10; Taube 1992). Viņš bija vēlējies drīzumā kandidēt uz mācītāja amatu un strādāt kādā vietējā draudzē. Broce pats apgalvojis, ka tādēļ viņš iemācījies latviešu valodu^{24*}, pat sprediķojis no kanceles, tomēr viņa atkārtoti iesniegtie lūgumi neesot tikuši atbalstīti. Zeids izteicis pieņēmumu, ka tam, ka Broce Rīgā nedabūja kāroto mācītāja vietu, varētu būt saistība ar viņa izcelsmi un Gerlicas tuvumu Hernhūtei, jo *Brocem vēl vecumā bijis jātaisnojas un izteiksmīgi jāapliecina, ka viņš ar brāļu draudzi nav bijis saistīts* (Zeids 1992, 10-11; Bēms 1984, 42). Broces kolekcijas materiāli un Broces savām vajadzībām (nevis publikai) rakstītās piezīmes liek domāt, ka šis pieņēmums nav īsti dibināts. Broce pats neizjuta dziļāku iekšēju saistību ar piētismu un hernhūtismu, viņam - pārliecinātam luterānim un evaņģēliskam teologam pēc izglītības, nav bijušas pieņemami brāļu draudzes jeb viņa vārdiem- *sektas*⁷², uzskati. Arī Gerlicu viņš savos rokrakstos gandrīz nemaz nav pieminējis, acīmredzot dzimtā puse viņam nav raisījusi nostaļģiskas jūtas. Tomēr reiz, savās pirmajā personā rakstītajās (īpašs retums!) 1794. gada piezīmēs par hernhūtismu *Vom Herrhutianismus in Liefland allerley Nachrichten*⁷³ Broce ir pieminējis Gerlicu un skāris arī jutīgo ticības jautājumu. Viņa kritiski tonētie izteikumi hernhūtisma sakarā attiecas arī uz Rīgas latviešu brāļu draudzes vadītāja Jāņa Šteinhauera (1705-1779) raksturojumu^{25*}, kurš bija daudz ko sadomājis tamdēļ, ka viņš ir tieši tikpat garš augumā kā mūsu Pestītājs. Jo

⁷¹ sal. **Jannau, H.J. v.** *Geschichte der Slavery.* [Rīga: Hartknoch], 1786, S. 90-98

⁷² Brotze *Livonica* 15, 22a.

⁷³ Brotze *Livonica* 15, 22a -22b.

Gerlicā uz mūra ir atzīme⁷⁴, kas apmeklētājiem atgādina, ka šī līnija ir ievilkta sienā tajā augstumā, cik garš bijis Kristus. Dabiski, ka katrs, kas tur ierodas, iet pie mūra, lai redzētu, vai var to sasniegt, un tas izdodas tikai dažiem no tūkstoša⁷⁵.

Rīgā, Sv. Jēkaba draudzē Broce sastapa vairākus pārliecinātus hernhūtisma un piētisma piekritējus (īpaši liceja rektoru Johanu Loderu), kas bija viņam stāstījuši par 18.gs. 30.-40. gadu notikumiem Vidzemē un Rīgā sakarā ar grāfa Cincendorfa (*Zinzendorf, Nikolaus Ludwig, von, 1700 – 1760*) apmeklējumu, viņa piekritējiem (piemēram, mācītāju Blaufūsu), sekojošo hernhūtisma aizliegumu (1743 - 1770) un izmeklēšanas komisijas darbu. Loders ap 1770. gadu Brocem stāstījis par savu tikšanos ar Cincendorfu un rādījis telpu Sv. Jēkaba baznīcā, kur Loders apspriedies ar Cincendorfu. Pēc Cincendorfa ieteikuma mācītājs Loders Sv. Jēkaba draudzē ieviesa hernhūtiešu, t.s. Rogala⁷⁶ dziesmu grāmatu. Broces komentāri dziesmu grāmatas sakarā apliecina, ka viņam nav bijuši pieņemami ne hernhūtiešu, ne to dedzīgā atbalstītāja Lodera uzskati dažos dogmatikas jautājumos, piemēram, Broce iebildis pret to, ka Svēto Garu hernhūtieši sauc par Māti; viņam teoloģiskā strīdā oponentis Loders⁷⁷. Kopumā Broce hernhūtismu uzskatījis par kaitīgu *vientiesīgajiem zemniekiem, kas, tiekdami pēc pestīšanas, var viegli nonākt fantāzijās un fanātismā (Schwärmerey), ko tik ļoti atbalsta hernhūtisma sistēmā dziļi ieaustais jutlīgums⁷⁸*. Patiesos iemeslus, kādēļ Rīgas virskonsistorija nedeva savu piekrišanu Brocem uzsākt mācītāja darbu, nav izdevies noskaidrot, saglabātajos virskonsistorijas dokumentos atbilde nav atrodama.

Rīgas un Rīgas apriņķa evaņģēliski luterisko draudžu mācītājus amatā apstiprināja tieši Vidzemes ģenerālsuperintendents^{26*}. Varētu pieņemt, ka Broci kā mācītāja amata kandidātu vērtēja ģenerālsuperintendents Jākobs Lange⁷⁹. Lange lafiņu valodā aprakstījis savu dzīvi un darbību manuskriptā *Ephemerides Langianae [1711-1776]*⁸⁰ un viņa piezīmēs tikuši pieminēti daudzi amata kandidāti, tomēr Broces vārds tur nav atrodams.

⁷⁴ Iespējams, ka runa ir par 1481. - 1504. g. izveidoto Gerlicas Sv.Nikolaja baznīcas ansambli- Svēto kapu (*das Heilige Grab*, Kristus kapa tempļa Jeruzalemē kopiju) ar krusta ceļu.

⁷⁵ Turpat, 22a.

⁷⁶ Rogals, Georgs Frīdrihs (*Rogall, 1701-1733*) izdevis dziesmu grāmatu *Kern alter und neuer Lieder* (Königsberg 1731), ko ilgi izmantoja Austrumprūsijā. LUAB saglabājušās divi vēlāki Rogala dziesmu grāmatas izdevumi (1735, 1755); pēdējā nukas formātā (inv. nr. MR 19082). Pateicība prof. M.Grudulei par norādi, ka Rogals bija piētists un piētisma stiprinātājs Austrumprūsijā; viņa dziesmu grāmata nav uzskatāma par hernhūtiešu dziesmu grāmatu, kaut gan hernhūtisms ir piētisma atzarojums un hernhūtieši grāmatas tekstus izmantoja.

⁷⁷ Brotze Livonica 15, 23a.

⁷⁸ Turpat, 24a.

⁷⁹ Lange apstiprināts amatā 1770. gada 24. decembrī, ievests amatā Rīgā, Sv.Jēkaba baznīcā 1771. gada 23.janvārī. Vislabāk pazīstams kā literāts un valodnieks, latviešu – vācu un vācu – latviešu leksikonu (1772-1777) autors (Napiersky Beiträge 3, 1851: 47).

⁸⁰ LUAB, Ms. 189, 383, [22] p. Manuskripta fragmenti publ.: Berkholtz Chr.A. 1884.

Lange 18.gs. 40. gados bija iesaistīts hernhūtisma kustības izmeklēšanas komisijā, tāpat piedalījies Vidzemes draudžu vizitācijās, tāpēc viņa izteikumi skaidro oficiālo attieksmi pret hernhūtismu un tā atbalstītājiem no baznīcas aprindām. Lange 1771. gadā rakstījis, ka Vidzemē jūtams mācītāju trūkums, bet daudzviet Vidzemē uzturas teoloģiju studējuši ārzemnieki, kas gadiem ilgi strādājuši par mājskolotājiem un iznākumā zaudējuši drosmi kārtot amata kandidāta eksāmenu konsistorijā. Bez tam daudzi no viņiem agrāk piederējuši pie „Morāvijas brāļiem” un tāpēc tiem „*nav bijis domājams dabūt vietu kādā mūsu baznīcā vai skolā*”⁸¹. Lange uzskatīja, ka šie teologi nav jāatraida, bet gan jāpārlicina tos par viņu fanātisko uzskatu vienpusīgumu, lai tad tie varētu kā pārliecināti luterāņi kandidēt uz mācītāju amatiem. Langes dienasgrāmata ļauj daļēji akceptēt agrāk izteikto pieņēmumu, ka Broces izcelsme no Augšlužicas varēja dot formālo pamatojumu tam, kāpēc viņš nebija varējis Rīgā un Vidzemē dabūt mācītāja vietu. Tomēr acīmredzot noraidījums saņemts drīzāk nevis samērā liberāli noskaņotā Langes laikā (tad hernhūtisms jau bija oficiāli atļauts), bet agrāk – hernhūtiešu radikālā pretinieka, superintendenta Cimmermaņa darbības beigu gados (amatā 1745-1770), hernhūtisma aizlieguma periodā.

Iznākumā Broces darba dzīve tika veltīta pedagoģijai, un par viņa vienīgo darba vietu kļuva skola - Rīgas ķeizariskais licejs (dib. 1675), kas 1804. gadā tika reorganizēts un turpmāk pazīstams kā Vidzemes guberņas ģimnāzija. Par Broces pirmo darba devēju kļuva jau pieminētais liceja rektors Johans Loders (*Loder*, 1687-1775) (viņam tika adresēts iesniegums, kas satur pirmo zināmo Broces autobiogrāfiju), bet kopumā 46 gadu ilgajā Broces darba mūžā licejā un secīgi ģimnāzijā (1769-1815) viņam nācās sastrādāties ar vēl daudziem citiem rektoriem, starp tiem bija gan viņa domubiedri un labvēļi, gan gadījuma personas (par nozīmīgākajām personībām sk. turpmākajā izklāstā).

Lai cik tas nebūtu savādi, par Broces darbību izglītības jomā nav saglabāties daudz dokumentu un aprakstu. Par Broces karjeru liecina pāris oriģināldokumenti no viņa biogrāfisko materiālu krājuma, no tiem hronoloģiski vecākais un svarīgākais ir Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes ģenerālgubernatora Brauna Brocem izsniegtais apstiprināšanas raksts vakantā liceja subrektora amatā : 1770. gada 26. janvārī maģistram Brocem šo amatu uztic viņa *pamatīgo zināšanu un nevainojamā dzīves veida dēļ*⁸², un liceja vēsturei veltītajā manuskriptā *Chronik der Kaiserlichen Lyceums in Riga* paskaidrots, ka *1769. gadā, gada beigās, maģistrs Johans Kristofs Broce no Gerlicas, kas līdz šim bija mājskolotājs rātskunga un*

⁸¹ LUAB Ms. 189, Pars tertia et ultima, p. 7-8, 17.

⁸² den Herrn Magister Johann Christoph Brotze wegen seiner gründlichen Erudition und wohlanständigen Lebens-Wandels in Vorschlag gebracht. Brotzii Vitae curriculum, nr. 28, S. 125-127.

*virsfogta Fēgezaka mājā, tika uzaicināts liceja subrektora amatā, ko viņš arī pieņēma, neskatoties uz to, ka īsi pirms tam viņš bija noraidījis piedāvāto Domskolas kolaboranta vietu, kas bija atbrīvojusies pēc Herdera aiziešanas*⁸³.

Ķeizariskā liceja, vēlāk Vidzemes guberņas ģimnāzijas vēsture ir tikusi vairākkārtīgi aprakstīta, un kā pirmais to darījis Broce pats. Tomēr ziņas par Broces ikdienas dzīvi un viņa darba gaitām ir visai pieticīgas un fragmentāras. Broce nav atstājis dienasgrāmatu vai memuārus, tāpēc neeksistējošo vai pagaidām neapzināto arhivāliju trūkumu var kompensēt ar laikabiedru liecībām un vēlākiem aprakstiem, atmiņu fragmentiem, Broces paša autobiogrāfiskajām refleksijām, atsevišķiem dokumentiem un to norakstiem no Broces kolekcijas, kas apkopoti kopsējumā *Brotzii vitae curriculum*. Broces nopelni allaž tikuši atzīmēti, tomēr faktogrāfisku pamatojumu arhīvu fondos daudziem it kā labi zināmiem notikumiem Broces pedagoga darbībā pagaidām nav izdevies sameklēt. Svarīgākie dokumenti (rīkojumi, pavēles, ieteikuma raksti, sēžu protokoli) būtu meklējami citviet – Krievijā, bij. Izglītības ministrijas arhīvā Pēterburgā, iespējams, bij. Valdošā Senāta arhīvā. Vērtīgus pavedienus tālākiem pētījumiem sniedza Igaunijas vēstures arhīvs Tartu, kur atrodas Tartu universitātes mācību apgabala kuratora arhīvs. Tomēr Latvijas arhīvu materiāli un publikācijas sniedz daudz vērtīgu ziņu kā par ķeizarisko liceju, tā par Vidzemes guberņas ģimnāziju, tām nozīme Broces darbības izpētē^{27*}.

Broces laikā liceja darbu noteica 1733. gadā izdotā *Instrukcija un likumi* (Instruction und Leges 1733), ko apstiprinājusi Rīgas rāte kā augstākstāvošā institūcija. Ilgstoši liceja darbu pārraudzīja Vidzemes virskonsistorija un superintendents kā sholarhs (ko izvirzīja un apstiprināja Vidzemes bruņniecība^{28*}. Vietniecības periodā (1783- 1796)^{29*} licejs nonāca tiešā Sabiedriskās apgādības kolēģijas (*Collegium für allgemeine Fürsorge*, dibināta 1784) pakļautībā. Skolotājus uzaicināja kolēģija, to kandidatūras akceptēja Vidzemes virskonsistorija un superintendents kā sholarhs, bet amatā apstiprināja ģenerālgubernators (Götze Nachrichten 1793, 24). Kad Rīgas Vietniecība 1796. gadā tika likvidēta un izveidota Vidzemes guberņa, liceja lietas turpināja pārzināt Vidzemes guberņas Sabiedriskās apgādības kolēģija⁸⁴. Ķeizariskajā licejā uzņēma Vidzemes muižnieku, ierēdņu un tirgotāju bērnus no 8 gadu vecuma, stājoties skolā, viņiem jau bija jāprot labi lasīt. Licejā bija 5 klases, zemākā bija piektā (*quinta*), augstākā- pirmā jeb pirmā (*prima*). Licejs sagatavoja beidzējus studijām universitātē, militārdienestam vai ierēdņa

⁸³ LVVA, 4038.f., 2. apr., 1005.l., 10b.lp.

⁸⁴ Domskola - otra Rīgas augstākā līmeņa mācību iestāde, atradās Rīgas rātes pārziņā. Abas skolas sagatavoja studijām universitātēs.

karjerai, sniedzot nepieciešamās pamatzināšanas humanitārajos un eksaktajos priekšmetos. Jāpiezīmē, ka Broces darbības sakarā būtu jāņem vērā rektora Johana Lodera 1732. gadā izklāstītās ķeizariskā liceja darbības programmas 4. paragrāfs, kas norādīja, ka licejā jā māca arī filozofija, loģika, matemātika, fizika, vēsture, ģeogrāfija, ģeoloģijas zinātnes un heraldika, jo tie [priekšmeti] dara jaunus cilvēkus, īpaši tos [kas nāk] no dižciltīgajiem, par mācītiem (*geschickt*) un kvalificētiem, daudzos veidos noderīgus (Loder Bericht 1732, 8)^{30*}. Kaut arī Broce Lodera vadībā nostrādāja tikai pāris gadus, var pieņemt, ka jau krietnu vecumu sasniegušā Lodera uzskati varēja vēl papildus stiprināt jaunā Broces pārlicību par vēstures zinātņu un ģeogrāfijas studiju svarīgumu un turklāt rosināt arvien papildināt savu kolekciju^{31*}. Lai cik neatlaidīgi vai pusgadsimta garumā vairāki liceja rektori runāja par daudzpusīgas izglītības vērtībām, īpaši par eksakto un humanitāro zinību līdzsvaru mācību plānos, tomēr redzams, ka liceja audzēkņi pamatos apguva teoloģiski –filoloģisku priekšmetu kompleksu, joprojām uzsvars likts uz klasisko valodu mācīšanu un antīkās literatūras tekstu lasīšanu. Liceja mācību saturu 1733. – 1775. gados pilnībā atklāj manuskripts *Pensa Lectionum Lycei imperatorii*⁸⁵ (ķeizariskā liceja lekciju uzdevumi/dienas kārtība), kurā fiksēti liceja visu piecu klašu mācību plāni pa četriem trimestriem (jūlijs-septembris, oktobris – novembris, janvāris – marts, aprīlis- jūnijs) un tāpat – arī katras klases stundu saturs trimestrī (Pielikums 1). *Pensa Lectionum Lycei imperatorii* uzskatāmi liecina, ka rektora Lodera 1733. gadā izstrādātais mācību plāns pusgadsimta laikā patiesi nebija ticis jūtami pārveidots. Visvairāk tas attiecināms uz mācību vajadzībām nemainīgi izmantoto antīko autoru un teoloģiski – dogmatisko pamattekstu apguvi un praktiskiem literāriem vingrinājumiem^{32*}.

Arī pārējos trijos trimestros tercija klasē 1733. gadā tika apgūti uzskaitītie priekšmeti un tika turpināts lasīt minētos tekstus. Pēc nepilniem 40 gadiem (t.i. 1772. gadā), kad rektora Hardera laikā tercija klases mācību plānu trešajam trimestrim (martā, aprīlī, maijā, jūnijā) rokrakstā *Pensa Lectionum Lycei imperatorii* pirmoreiz ierakstījis tercijas klases skolotājs, konrektors Broce (Turpat, 83-84; tekstu sk. Pielikumā 2), vērojams, ka tāpat teoloģijā māca katķismu (kā norāda Broce, tomēr ne vairs pēc superintendenta Johana Fišera sastādītajiem garajiem jautājumiem, bet pēc Dommeriha kompendija⁸⁶), grieķu valodas konjugācijas un deklinācijas apgūst pēc evaņģēlista Jāņa 1.

⁸⁵ LUAB, Ms.251.

⁸⁶ Domāts teologa, Volfenbiteles hercoga skolas rektora Johana Kristofa Dommeriha (*Dommerich*, 1723-1767) sagatavotais katķisms skolām ar izvērstiem komentāriem *Theologisches Compendium zum Gebrauch der Schulen* (Halle und Helmstedt: verlegt von Carl Hermann Hemmerde 1759). [280] S.; digitālā kopija sk.

vēstules, latīņu valodā joprojām lasa Kornēlija Nepota darbus, bet vēl arī Justīna sacerējumus, nedēļu vingrinās vienkāršos rakstu darbos un prosodijā, vēstuļu sastādīšanā. Tomēr Broces 1772. gada VI septembra kalendā (t.i. 6. septembrī) rakstītais apliecina, ka klāt nākuši arī citi priekšmeti, proti, tercijas audzēkņiem jāapgūst ģeometrisku figūru zīmēšanas pamati (*Geometriae linea primae traduntur*), antīkā vēsture. Liceja audzēkņu publisko beigšanas eksāmenu iespiestie pieteikumi apstiprina, ka Rīgas jaunieši pastiprināti tika virzīti uz teoloģijas pamatu un klasiskās filoloģijas studijām^{33*}. Meta Taube norāda, ka 18. gs. 80. gados tika stingrāk pieprasīts izstrādāt mācību plānus (Broce Zīmējumi 1, 1992, 287). Drīzumā (1788) mācību plānā tika ieviesti jauns mācību priekšmets - krievu valodas nodarbības un iekārtotas krievu audzēkņu klases. Rektora Geces laikā liceja mācību plānā bija paredzēts apgūt virkni priekšmetu, kas būtu nepieciešami, pirmkārt, tiem, kas vēlas studēt, un otrkārt, tiem, kas vēlas ar mākslām un zinātnēm izdaiļot savu garu (*Geist*) (*Götze Nachrichten* 1793, 30)^{34*}. Pedagogu skaits licejā bija visai nemainīgs, proti, pastāvīgi štatā bija pieci skolotāji (rektoru ieskaitot) un bez tam- 5 ārštata skolotāji, kā minēts Broces 1785. gada liceja aprakstā (Broce Zīmējumi I, 1992, 279, 283; Brotze Monumente III, 17a-17i). Arī 1793. gadā strādāja pieci štata skolotāji, bez tam tika nolīgti vēl četri ārštata pedagogi (arī viena sieviete), kas mācīja krievu valodu un rokdarbus meitenēm (*Götze Nachrichten* 1793, 26). Skolotāja darba diena licejā bija 7 stundas gara: priekšpusdienā no plkst. 7 līdz 11, pēcpusdienā vēl 3 stundas. Svētdienās skolotājiem kopā ar audzēkņiem bija jāapmeklē dievkalpojums Sv.Jēkaba baznīcā. Brīvlaiks bija vasarā, pēc Jāņiem, bez tam brīvas bija baznīcas un valsts svētku dienas. Skolēniem bija brīvas dienas vēl arī gadatirgu laikā, uz Mārtiņiem, Vastslāvjos.

Krievijas impērijas skolu reformas ietvaros 1804.gadā Rīgas ķeizarsko liceju pārveidoja par Vidzemes guberņas ģimnāziju. Kopš 1804. gada Vidzemes guberņas ģimnāzija (tāpat kā citas Vidzemes un Kurzemes guberņas mācību iestādes) tika iekļauta Tartu universitātes mācību apgabala jurisdikcijā un pakļauta Tartu universitātes kuratoram.

Vērtīgus un korektus faktus par Broces pedagogisko darbu Vidzemes guberņas ģimnāzijā satur apjomīgs apskats, kas sniedz pārskatu par liceja, vēlāk ģimnāzijas darbību laikā no tā dibināšanas 1675. gadā līdz jubilejai 1888. gadā (*Gouvernements Gymnasium* 1888). Broces vārds te ticis pieminēts vairākkārtīgi, gan pedagogu uzskaitījumā, gan vēsturiskajā apskatā. LVVA, bij. Rīgas Senatnes un vēstures pētītāju biedrības fondā,

tiešsaistē (skatīts 23.02.2012), pieejams:

<http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Agby%3A3%3A1-322724>

glabājas manuskripts 32 lapu apjomā *Chronik der Kaiserlichen Lyceums in Riga* [1678-1732-1810]⁸⁷, par kura autoru nav divu domu- tas ir Lēdurgas un Turaidas mācītājs, vairāku Vidzemes un Kurzemes zinātnisko biedrību loceklis Johans Gothards Dītrihs Švēders (*Schweder*, 1790- 1833). Tomēr jāņem vērā, ka Švēdera rokai pieder manuskripta pamatteksts, turpretim vēlāko papildinājumu autors vēl nav noteikts, kaut gan daudz kas tekstā norāda uz to, ka papildinājumi pieder Rīgas Sv. Jēkaba (Kroņa) baznīcas virsmācītāja mag. Karla Ludviga Grāves (*Grave*) spalvai^{35*}. Švēders savā anonīmi rakstītajā hronikā iepludinājis ne tikai faktogrāfiskas ziņas un izrakstus no Liceja matrikulas. Švēdera hronikas 32 lapas (tiesa, ar vēlākiem cita autora papildinājumiem) satur daudz būtisku personisku vērojumu un raksturojumu, jo bijušajam Liceja audzēknim Švēderam⁸⁸ bija iespēja papildināt un precizēt sašos faktus, balstoties uz personiskiem vērojumiem, neformāliem izteikumiem un ziņām, ko snieguši Liceja audzēkņi un īpaši - pedagogi. Tomēr īpaši vērtīgu, citur neatrodamu vēsturisku liecību avots ir izrādījušās Švēdera un Broces uzticības pilnās un atklātas sarunas, par kurām tiešāk vai netiešāk liecina hronikas teksts. Iespējamā liceja vēsturē daudzi Švēdera personiskie vērojumi, atmiņu fragmenti un fakti nav tikuši iekļauti vai arī savulaik, rediģējot tekstu, īsināti un pārveidoti. Viņš atstāsta vairākus notikumus liceja dzīvē, par kuriem nav saglabājušās vai nav pagaidām atrastas citas liecības un kas tieši vai netieši saistāmi ar Broci^{36*}. Tā Švēders raksta, ka 1771. gadā bija nodomāts uzaicināt rektora amatā Vitenbergas poēzijas profesoru Johānu Matiāsu Šreku; tomēr viņa piekrišanu neizdevās panākt, arī piedāvājot tam augstāku algu, nekā viņš bija saņēmis Vitenbergā: *salīdzinājumā ar Vitenbergu, viņš, saprotams, ekonomiski būtu varējis tā uzlabot savu stāvokli; šādas ticamas ziņas Šreks bija guvis no sava patiesā drauga, subrektora Broces*⁸⁹. Domājams, ka Šreka kandidatūru Rīgas liceja rektora amatam varēja izvirzīt viņa bijušais students un draugs Broce, un viņam tātad bija izdevies pārliecināt Rīgas rāti un virskonsistoriju par Šreka piemērotību šim amatam. Var tikai izteikt nožēlu, ka izcilais profesors nebija pieņēmis Rīgas uzaicinājumu.

⁸⁷ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1005.l., publ. izvilkumu veidā: GouvernementsGymnasium 1888, IV-XVII. Nedatētais manuskripts tapis pēc 19.gs. 1. ceturtdaļā, pēc Broces nāves, un domājams, kalpojis par pamatu sakarā ar 300gadu jubileju 1888. gadā iespējamajai mācību iestādes vēsturei (Gouvernements Gymnasium 1888). Pateicoties šim izdevumam, bija iespējams noteikt anonīmā manuskripta autoru (Gouvernements Gymnasium 1888, X).

⁸⁸ Švēders mācījās licejā no 1798. līdz 1807. gadam, tad līdz 1811. gadam studēja Tērbatā teoloģiju un pēc atgriešanās bija Rīgas Jēzus baznīcas mācītājs (1812-1818), viņš bija tuvs vairākiem ar liceju saistītiem un sabiedrībā labi zināmiem cilvēkiem, arī ar mācītājiem un pedagogiem Karlu Gottlobu Zontāgu, Augustu Albānusu, Karlu Ludvigu Grāvi un citiem.

⁸⁹ LVVA, 214.f., 1.apr., 4425.l., 14a.lp.

Loderu rektora amatā nomainīja (1771.15.XII) Sunākstes mācītājs Johans Jākobs Harders. Švēders raksta, ka *Harders kā liceja rektors bija taisni īstajā vietā. Viņš bija vienlīdz stiprs ar Loderu senajās valodās; viņa vadībā licejs diezgan ātri atplauka un diezgan labi turējās*⁹⁰ 1775. gada izskaņā licejam nācās pārdzīvot divus skumjus notikumus: 5. septembrī nomira rektors Loders, bet 4. decembrī – jaunieceltais rektors Harders. Hardera bēres notika tieši tajā dienā, kad bija iecerēts atzīmēt liceja dibināšanas 100gadi, t.i. 1775. gada 15. decembrī. Pēc Hardera nāves rektora vieta divus gadus bija vakanta. Švēders raksta: *Vidzemes superintendents Lange bija veltīgi piedāvājis rektora amatu Peltsamā mācītājam Vilhelmam Augustam Hūpelim (Hupel)*^{37*}, *liceja konrektoram Erdmanim un subrektoram Brocem, visi atteicās. Pēdējais [Broce] jau agrāk bija noraidījis piedāvāto Domskolā collega quartus amatu un tāpat atkārtoti bija ticis izvēlēts par liceja rektoru, tomēr ne reizi viņš nebija pieņēmis [amatu], jo uzskatīja, ka viņš kā rektors nevarēs ieņemt to vietu dzīvē, ko būtu sev vēlējies*⁹¹, Vidzemes guberņas ģimnāzijas jubilejas raksta autors šo Broces izteikumu interpretēja nepārprotami: *viņš uzskatīja, ka rektora [amatā] viņš nevarēs baudīt mieru, ko viņš dzīvē vēlējās*⁹² (GouvernementsGymnasium 1888, IX). Diemžēl pagaidām nav izdevies atrast arhivālijas, kas apliecinātu to, kā un kad Brocem tika piedāvāti Domskolā skolotāja un liceja rektora amati; tā nu Švēdera apraksts tagad ir vienīgais ticamais avots, kas ļauj saprast, cik maz Broce bija ieinteresēts savas personīgās karjeras un sabiedriskā stāvokļa augšupejā. Domājams, ka viņam bija raksturīga pieticība, tāpat kā zināma savrupība. Broce ir apzināti vairījies no liekas popularitātes, pilnībā veltījis sevi skolotāja pienākumiem un savam vaļaspriekam – arhivāliju pētniecībai un senlietu krāšanai, kas visā viņa dzīves garumā bija dziļi individuāls un no apkārtnes norobežojošs pasākums. Viņš augstu vērtēja personīgo brīvību un rāmu dzīvi. Ne velti viņš vairākkārt attiecies no piedāvātā rektora amata, aizbildinot sevi ar to, ka nav piemērots šim pienākumam. Iespējams, ka atteikumam par iemeslu varēja būt arī rektora Lodera laika regula, kas prasīja, lai liceja rektors uzņemas arī Sv. Jēkaba baznīcas mācītāja pienākumus; šo kārtību atcēla tikai 1792. gadā.

Pēc divu gadu vakances liceja rektora amatam apstiprina (1777) Johanu Detlevu Goideru (*Geuder*). Domājams, ka izvēli bija noteikusi kandidāta radniecība ar Rīgas juristu augstākajām aprindām (Goiders bija virsfiksāla Pelhava (*Poelchau*) radnieks).

Liceja skolnieku skaits šajā laikā bija kritiski mazs, ienākumi no skolas naudas niecīgi, pati skola panīkusi. Situāciju zīmīgi raksturo Vidzemes ģenerālgubernatora

⁹⁰ Turpat, 14b.lp.

⁹¹ Turpat, 16b.lp.: nahm aber niemals die Wahl an, weil er als Rector nicht die Stufe zu haben glaubte, die er für's Leben sich wünschte.

⁹² als Rector nicht die Ruhe, die er fürs Leben sich wünschte, geniessen zu können glaubte.

Džordža Brauna (*Browne*) runa Vidzemes landtāgā 1777. gada 11. jūlijā, kurā ģenerālgubernators apelē pie Vidzemes bruņniecības un vēlas panākt tās līdzdalību skolas uzturēšanā tāpat, kā tas notiek Igaunijā, kur bruņniecība finansē skolu: *Pašreiz stāvoklis ir tāds, ka skola sabiedrībai (allgemeine) ir gandrīz nekam nederīga. Tam ir divi iemesli. Vislabākā skola nekam neder, ja tur nevar atrasties neviens bērns. Tas ir stāvoklis, kādā atrodas licejs. Rīga ir dārga vieta. Ne katram pa spēkam gadā dot par katru bērnu 120-150 dālderus, un, kur vēl, ja bērnu ir divi vai trīs. Arī skolotāju algas ir kā zviedru laikā. Mācības apgrūtina to pārtraukumi (Zerstreuungen)⁹³. Tomēr Brauna runa Vidzemes bruņniecību neiespaidoja, tā nespēja un nevēlējās uzņemties finansiālas rūpes par liceju, un no savas puses ierosināja iekārtot iestādi, kur var bērnus atstāt [t.i. internātu], paaugstināt skolotāju algas; iekārtot ērtu māju, kurā var atrasties bērni un skolotāji. Tomēr lielākā daļa no zemes muižām ir ar parādiem, kas līdz ar ģimeņu pieaugumu ar katru dienu palielinās, tā, ka nākas muižas pat pārdot; lielākā daļa muižu eksistē uz kredīta. Tāpēc šajos tik drūmajos un smagajos (bedrängten) apstākļos (Verfassung) bruņniecībai un muižniecībai ir pilnīgi neiespējami pārņemt tik lielu un dārgu pasākumu kā liceja pārraudzību. To būtu jāuztur zemes un valsts pārvaldei [t.i. Vidzemes guberņai], un skolotājus jāalgo no kroņa līdzekļiem⁹⁴. Turpmāk (pēc 1777. gada) ilgus gadus nekādas pārmaiņas liceja darbā un finansējumā nesevoja. Šādā situācijā ir skaidrs, kāpēc tik ilgi Virskonsistorijai nebija izdevies atrast piemērotu rektora amata kandidātu, kas spētu uzņemties nolaistās skolas vadību. Par rektoru apstiprinātais Goiders acīmredzot piekrita stāties amatā tikai tāpēc, ka bija cerējis gūt no pilnīgi panīkušās skolas vēl sev kādus personīgus labumus. Par Goideru Švēdera manuskripts sniedz nesaudzīgu liecību, kas apstiprina, ka Goidera rakstura iezīmes, spējas un prasmes nemaz nebija piemērotas pedagoga un liceja vadītāja darbam, un tas sagādāja pietiekami daudz sarežģījumus arī Brocem, kuram bez tam nācās daudzkārt aizvietot rektoru^{38*}.*

Goidera laikā skola pagrima arvien vairāk un vairāk. Švēders norāda, ka *beigās viņam bija vairs tikai viens prīmas skolnieks [t.i. absolvents], un, kad tas aizgāja, Goideram skolā vairs nebija nekādu skolotāja pienākumu. Augstākstāvošo pacietības mērs beidzot bija galā, viņš saņēma norādījumu, ka tam brīvprātīgi jāatsakās no amata. Viņš aizbrauca no Rīgas 1780. gada augustā. Tā bija liela laime licejam, ka atradās Reņģes mācītājs Johans Kristiāns Frīdrihs Morics (Moritz)⁹⁵ Ļoti ticams, ka Goidera piespiedu aiziešanu varēja ierosināt viņam padoto skolotāju un aizgājušo skolnieku sūdzības. Švēdera manuskripta papildinājumu autors Grāve raksta : *kādā foliantā, kas atrodas tagadējā**

⁹³ LVVA, 4038.f.,2.apr., 1004. l. (Lyceum zu Riga Actenstücke), 10a-12b.lp.

⁹⁴ Turpat.

⁹⁵ LVVA, 4038.f.,2.apr., 1004. l., 19a.lp.

ģimnāzijā, Broce bija sācis vākt ziņas par liceja skolotājiem, un tur viņš bija atklāti norādījis, kas ir Goidera atcelšanas patiesais iemesls. Es to atzīmēju tā, kā tas nāk no Broces mutes. Despotisms, piekasišanās (*Zancksuche*), aizvainojums un šķelšanās (*Schaltungen*), ko bija radījis viens nemierīgais, bija pamatiemesls tam, kāpēc aizgāja prīma [t.i. tās skolnieki]⁹⁶ Nepatika pret Goideru skaidri jaušama Broces vēstulē sholarham un ģenerālsuperintendentam Dankvartam 1780. gada 28. jūlijā, t.i. neilgi pirms Giodera aizbraukšanas. Broce raksta triviālā jautājumā, proti, licejam domātās malkas naudas sakarā, un saka, ka *nelielais [naudas] pārpalikums, kas nevarētu būt liels, pienākas nākošajam rektora kungam, un nevis māc. Goidera kungam*⁹⁷.

Rektors Morics stājās amatā 1780. gada 10. novembrī un pildīja rektora pienākumus līdz 1789. gada 30. aprīlim. Morics vēlējās uzlabot un mainīt liceja darbu, viņš izstrādāja jaunu mācību plānu, kas tika apstiprināts, tika papildināta liceja bibliotēka. Tika atzīts, ka Morica laikā licejs veiksmīgi varēja sacensties ar Domskolū. Morics bija iecerējis vairāk vērības pievērst tiem mācību priekšmetiem, kas nepieciešami topošajiem civildienesta ierēdņiem (juristiem) un militārpersonām, kas maz ieinteresēti teoloģijas, dogmatikas un klasisko valodu apgūvē. Tāpēc, piemēram, no 1781. gada maijā licejā sāka mācīt franču un krievu valodas.

Kad sakarā ar konrektora Erdmana nāvi (1783. 11.VII) bija atbrīvojusies liceja konrektora vieta, ģenerālgubernatora kanceleja šajā amatā 1783. gada 10. oktobrī apstiprināja līdzšinējo subrektoru Broci⁹⁸, kā lasāms liceja matrikulas ierakstā “*Brotze Conrector 1783. d. X Octbr creatus*”⁹⁹. Domskolas rektors Snells (*Snell*, rektors 1780-1787) piezīmējis, ka piecu skolotāju vidū [*ievērojams*] *konrektors Broces kungs, kura rūpīgums un zināšanas kalpo priekšzīmīgi*¹⁰⁰ (Snell 1794, 300). 1783. gadā iegūtais konrektora amats ir augstākais postenis, ko Broce ieņēmis.

1783. gads liceja vēsturē iezīmē radikālas pārmaiņas, ko ievadīja īsteni fatāls atgadījums 1783.gada pavasarī, kas apdraudēja liceja pastāvēšanu, bet iznākumā kļuva par mācību iestādes uzplaukuma perioda robežzīmi.

⁹⁶ Turpat, 18a-b.lp.

⁹⁷ LUAB, Rk 2418, 2.

⁹⁸ Brotzii Vitae curriculum, Nr.28, S. 123-124b. Visos gadījumos ģenerālgubernators apstiprināja amatā kandidātu, ko pirms tam bija akceptējusi Vidzemes virskonsistorija.

⁹⁹ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1005.l.; LUAB, Brotze Livonica 21, 153.

¹⁰⁰ 5 ordentliche Lehrer, unter welchen der herr Conrector Brotze sich durch Fleiss und Gelehrsamkeit vorzüglich verdient gemacht hat.

1.4.1. Rektora Morica 1784. gada ziņojums par stāvokli licejā

1783. gada 13. maijā¹⁰¹ sabruka liceja ēkas stūris un velves (t.i. starpstāvu pārsegums), telpas kļuva mācībām nepiemērotas, un četras klases no skolas ēkas nācās pārvietot uz skolotāju dzīvokļiem. LVVA, Sabiedriskās aizgādības kolēģijas¹⁰² fondā atradās līdz šim pētniekiem nezināms dokuments, kam liela vērtība liceja un Rīgas pedagogijas vēsturē¹⁰³. Dokuments tapis astoņus mēnešus pēc tam, kad vēl viduslaikos celtā un vēlāk pārbūvēta ēka bija nonākusi katastrofālā stāvoklī (Dirveiks 2006). To, cik necila bijusi Broces darba vieta, rāda viņa 1782. gada vasarā zīmētais akvarelis (Brotze *Monumente* 3, 20, 19a; Broce *Zīmējumi* 1, 1992, 125)^{39*}. Broces zīmējums liecina, ka liceja nama apmetums jau ir stipri bojāts, tā balsinājums noplucis, vairākas blakus ēkas novietotas cieši līdzās, tāpēc arī saules gaisma telpās neiespīd, klases ir šauras un tumšas.

Rektora Johana Kristiāna Frīdriha Morica (*Moritz*) 1784. gada 10. februāra iesniegums (teksta fragmentus sk. Pielikumā 3) Rīgas Vietniecības gubernatoram Aleksandram Andrejevičam Beklešovam (*Беклешев*, 1743-1808, gubernators 1783-1790) ļauj iepazīt ķeizarskā liceja reālo stāvokli visā tā skarbumā un bezcerīgumā. Drūms, pat šausminošs bija gan pussabrukušās skolas ēkas fiziskais stāvoklis, gan tā pedagogu materiālā un sociālā situācija. Skolotāju darba un dzīves apstākļi licejā bija nožēlojami, algas niecīgas, viņiem nebija nekādu cerību arī uz vecuma pensiju. Morica lūgumraksts pietiekami labi raksturo arī skolotāja zemo prestižu sabiedrībā, un jāsecina, ka Broces darbavieta nekādi nevarēja piederēt godājamu un labu Rīgas iestāžu lokam. Rektors atklāti norādīja arī uz to, ka liceja finansiālais panīkums ir radies ilgstošas pārvaldes nevērības iznākumā; licejs līdz ar Vietniecības valdības ieviešanu bija zaudējis kontroli pat par savu no ziedojumiem veidoto kapitālu. Skola bija sabrukuma priekšā. Morics acīmredzot jau pirms tam bija vērsies pie ģenerālgubernatora un aprakstījis kritisko situāciju, un nu Morics adresēja viņam lūgumrakstu, kurā pamato gan nepieciešamību būvēt jaunu liceja ēku, gan radikāli uzlabot skolotāju finansiālo situāciju. Morica iesniegumam tika pievienots Broces zīmēts divstāvu ēkas plāns¹⁰⁴. Jaunajam plānam noteikti vajadzēja pārlicināt atbildīgās personas Sabiedriskās aizgādības kolēģijā un vispirms jau gubernatoru Beklešovu par to, cik ļoti nepiemērots mācībām ir liceja nams. Broces plāns rāda nelielu divstāvu ēku, kurā

¹⁰¹ Avotos atrodams atšķirīgs datējums; minēts gan jūnijs (Broce *Zīmējumi* 1, 1992, 273-274, Brotze *Monumente* 2, 20), gan 13.maijs (Broce *Zīmējumi* 1, 1992, 286). Ticamāk, ka tas noticis 13.maijā.

¹⁰² Collegium für Allgemeine Fürsorge.

¹⁰³ LVVA, 30.f., 1.apr., 8.l. (*Projecte und Plaene*), kopā 44 lp.

¹⁰⁴ LVVA, 30.f., 1.apr., 8.l, 38.a lp.

apvienojas gan skolas mācību telpas, gan triju skolotāju dzīvokļi^{40*}. Broce savā krājumā *Monumente* nav saglabājis šo liceja ēkas iekštelpu plānu, tāpēc līdz šim par to nebija iespējams spriest. *Monumente* sējumā atrodams vien viņa zīmēts liceja jaunās ēkas fasādes plāns. Par Broces līdzdalību jaunās ēkas projektēšanā stāsta vienīgi viena viņa vēstule¹⁰⁵ ģenerālsuperintendentam Lencam (*Lenz*, 1720-1798), kas kā sholarhs (t.i. skolu inspektors) bija atbildīgs par liceju. Broces rakstības stils liecina, ka ar viņa attiecības ar superintendentu bijušas koleģiālas, draudzīgas un neformālas. Nedatētajā vēstulē, ko var attiecināt uz laiku pēc 1784. gada 10. februāra, Broce pavēsta, ka līdz šim viss iet labi un ar jūtamu gandarījumu apraksta to, cik daudz pūļu viņam prasījis veiksmīgais darbs pie jaunās divstāvu ēkas plāna. Brocem ticis uzdots uzzīmēt ēkas plānu (kaut gan rektors Morics savā lūgumrakstā bija norādījis, ka nevienam skolotājam tam neatliek laika); noprotams, ka rīkojums nāca no gubernatora Beklešova. Broce *ar lielām mokām un pārdomām pats strādājis visu pēcpusdienu un vēl pusi nakts, un bez arhitekta palīdzības*, un tad, kad plānā viņam joprojām vēl daudz kas šķitis neērts, viņš šos trūkumus sarakstījis uz atsevišķas lapas un iesniedzis ģenerālgubernatoram. Tad Broce ticis iepazīstināts ar būvmeistaru¹⁰⁶, kuram ģenerālgubernators bija uzdevis novērst Broces projekta nepilnības. Nu Brocem bija iespēja konsultēties ar būvmeistaru, un viņam vajadzēja divas stundas, lai visu tā ierīkotu, ka četri skolotāji var ērti dzīvot un netraucēt viens otru, un lai katram būtu pāris istabas un arī virtuve. Mācību telpas jeb Broces vārdiem *skaisti ērtas* klases, tika plānots izvietot abos ēkas stāvos: jaunāko skolnieku (4. un 5. klases) telpas - pirmajā stāvā, bet tercijas, sekundas un pīmas klases – augšā, otrajā stāvā.

Broces vēstulē fiksēta interesanta un moderna tā laika pedagogijas iestādēm paredzēto ēku būvniecības ideja, proti, tercijas – pīmas klašu telpām jātiek atdalītām vienai no otras ar transformējamām dēļu starpsienām, lai skolnieki netraucētu viens otram. Jāņem vērā, ka tolaik ierastāk bija mācīt dažāda vecuma bērnus no atšķirīgām klasēm vienā lielākā telpā. Un gluži novatoriska 18.gs. beigu būvnieciskajā praksē šķiet Broces ideja par viegli nojaucamām dēļu starpsienām, kuras izņemot, iespējams iegūt lielu un plašu zāli. Broce bija parūpējies, lai ēkas plānā atrastos vieta bibliotēkas istabai un zālei. Viņš gan uzskatījis, ka grāmatu skapjus var izvietot arī tercijas – pīmas klasēs, un tad, kad starpsienas tiks noņemtas, grāmatu skapji kļūs par greznojumu zālei. Ar šo plānu Broce ir ļoti apmierināts: telpas ir lieliski izvietotas un pati ēka nerada iemeslu neērtībām, viņš

¹⁰⁵ LUAB, Rk 2416, 1; 1-2. Minētajai Broces vēstulei pirmā uzmanību pievērsusi vēsturniece un bibliotekāre Meta Taube (Taube 1992, 18).

¹⁰⁶ visticamāk, ar kroņa mehāniķi (būvmeistaru) Matiāsu Šonsu (*Schons*), pēc kura projekta vēlāk būvēja jauno liceja ēku.

raksta: „īsi sakot, es nevēlos neko vairāk, kā to, lai no rīta apspriedē pie viņa Ekselences viss tiktu apstiprināts. Būvmiestaram vēl visu nakti jāstrādā pie plāna, lai to no rīta varētu nodot¹⁰⁷. Salīdzinot Broces zīmēto ēkas plānu (pie Morica iesnieguma) ar vēlāk jaunuzbūvētās liceja ēkas plānu, jāsecina, ka Broces vēstulē aprakstītais plāns nav identificējams ne ar vienu no tiem. Acīmredzot būvmeistars Šonss projektējot ēku, Broces piedāvāto liceja plānu pārstrādājis un izvērsis. Iznākumā Rīgas gubernators Beklešovs lūdza Krievijas imperatori Katrīnu II piekrist jaunas liceja ēkas būvei un piešķirt tam līdzekļus.

Tomēr 18.gs. 80.gadu otrajā pusē liceja rektoru nodarbināja ne tikai situācija ar liceja ēku, kas atrisinājās ātri un veiksmīgi. Tikpat svarīgs bija jautājums par izmaiņām mācību programmā, un iznākumā Vietniecības pārvaldes laikā Rīgas ķeizarskā liceja dēļ izveidojās visai saspringtas attiecības starp Rīgas apriņķa vietniecības vadītāju - gubernatoru Beklešovu no vienas puses, un Vidzemes ģenerālsuperintendentu un liceja rektoru (tātad Rīgas pilsētas un vācu aprindām) – no otras puses. Apmēram gadu licejā risinājās notikumi, kas tika raksturoti kā *totālā reforma (Totalreformation)* (Petri 1, 1809, 215). Katrīnas II uzsāktās Krievijas impērijas tautas skolu un izglītības reformas ietvaros raisījusies 1786.-1787. gada situācija Rīgas liceja un izglītības vēsturei veltītajās publikācijās lielākoties nav tikusi aplūkota. Domājams, ka vietējie autori nebija atļāvušies runāt par šiem notikumiem tādēļ, ka arī vēlāk baidījās jebkādā veidā aizskart Vidzemes guberņas pārvaldes aparāta pārstāvjus un Krievijas ierēdniecību, tas varēja izraisīt arī asu cenzūras reakciju. Pēc simt gadiem tapušajā guberņas ģimnāzijas jubilejas rakstā lakoniska norāde informēja, ka *rektors Morics reizēm nevarēja saprasties ar Beklešovu* (GouvernementsGymnasium 1888, XIII), ļaujot nojaust, ka konflikta cēloņi ir personīgas dabas nesaskaņas. Tāpēc situāciju Rīgas licejā iespējams iepazīt, pateicoties pāris ārpus Krievijas impērijas robežām publicētiem darbiem, kuru pirmavots ir Freiburgā dzimušā Ambrozija Bētmāna Bernardi (*Bernhardi, Ambrosius Bethmann, 1756-1801*)^{41*} anonīmi un bez izdošanas ziņām publicētais apraksts *Züge zu einem Gemälde des Russischen Reichs unter der Regierung von Catharina II gesammelt bey einem vieljährigen Aufenthalte in demselben. In vertrauten Briefen* (Stück 1-2. [Freiberg : Craz, 1798- 1799]). Bernardi raksturoja situāciju pēc Vietniecības pārvaldes ieviešanas un skaidri norādīja, ka *Vidzeme nav apmierināta ar krievu valdību* (Bernhardi 1, 1798, 223). Vietniecības pārvaldes aparātu 80. gadu otrajā pusē pārstāvēja Rīgas apriņķa (jeb Rīgas) gubernators Beklešovs ^{42*} un

¹⁰⁷ LUAB, Rk 2416,1; 2.

vietniecības ģenerālgubernators Brauns. Ja līdz Vietniecības reformai Rīgas izglītības un skolu lietas bija Rīgas rātes un vispirms- Vidzemes ģenerālsuperintendenta kompetence, tad līdz ar Beklešova ierašanos (1783) situācijā krasi izmainījās. Rīgas augstākā garīdzniecība vairs nevarēja noteikt stāvokli skolās: *gubernators ir skolu kurators, un kā tāds saņem 1000 rubļu pielikumu pie savas algas; tas norāda, kādu nozīmi valdība piešķirusi skolu lietām* (Bernhardi 2, 1799, 9). Rīgā skolu reforma noritēja gubernatora Beklešova tiešā vadībā. *Ģenerālis Beklešovs bija vīrs, kam piemita ne tikai daudz saprāta un liels darbīgums kopumā, bet arī īpaši liela kaislība pret skolu lietām. Tā, kā viņš to uzņēmās, nav darījis neviens gubernators visā Krievijas valstī. Tomēr tieši šī aizrautība savienojumā ar zināmu valdonīgumu uzmodināja viņu spert soļus, kuru dēļ to ienīda Rīgas iedzīvotāju lielākā daļa, tā apēnojot visu labo, ko viņš šajā jautājumā darīja* (Bernhardi 2, 1799, 26). Proti, Beklešovs pēc tam, kad bija nozīmēts par gubernātas skolu kuratoru, neapstrīdami vēlējās pilnībā pakļaut sev arī abas Rīgas privileģētās augstākās skolas – liceju un domskolu; radušos domstarpību krustpunktā bija jautājums par krievu valodas mācīšanu un secīgi – skolu programmu pārveidojumiem^{43*}. Sekojot Bernardi vēstījumam, noskaidrojās 1783. - 1790. gados risinājušos notikumu likumsakarības un dažas detaļas^{44*}, kas īpaši būtiski, ņemot vērā ierobežoti saglabājušos arhīva dokumentu klāstu. Rīgas vietniecības laika pārvaldes un vācu pilsonības attiecības raksturojamas kā disonējošas^{45*}, ne velti šo periodu Latvijas vēsturē uzskata par pirmo rusifikācijas laiku.

Tomēr viennozīmīgu vērtējumu Beklešova un liceja attiecību jautājumā grūti dot. Redzams, ka viedokļi dalījās, un gubernatoram Rīgā un licejā bija pietiekami daudz piekritēju. Maskavas pasta direktors Boriss Vladimirovičs (Burhards Volfgangs) Pestels (1739-1811), kas uzturējās Rīgā 18.gs. 80.-90. gados, rakstīja, ka liceja *tagadējie profesori, proti, Geces, Broces kungi, divi Milleri un Albrehts, nespēj vien diezgan lielīt šejienes bijušā gubernatora Aleksandra Andrejeviča Beklešova aizgādību, uzmanību un darbību (непечение, бдение и деятельность)*. Viņš uzdāvinājis licejam labākos fizikas instrumentus, kas arī tagad tur atrodas. Šim zinātnes cienītājam par godu un pateicību zālē pie katedras novietots viņa portrets (Пестель 1798, 32).

Ņemot vērā visu minēto (konfliktus ar Rīgas pārvaldes institūcijām, intrigas un liceja kolēģu savstarpējās domstarpības)¹⁰⁸ ir labi saprotams, kāpēc Broce atkārtoti bija atteicies viņam piedāvātā liceja rektora amatā.

Broce labi pārzināja norises, kas saistījās ar liceja jaunās ēkas projektu, finansējumu un celtniecību. Viņš nekur nav uzsvēris savu darbu un savus nopelnus šajā

¹⁰⁸ Sk. arī **Johansons, A.** *Latvijas kultūras vēsture*, 1710—1800. Stokholma, 1975, 154.lpp..

sakarā, tomēr izvērsti fiksējis liceja vēsturi savos rokrakstos, arī *Monumente* sējumos. Viņš raksta : *Katrīna II jaunās ēkas būvei piešķīra 10 000 rubļus. Tiem ievienoja naudu, ko ieguva, pārdodot veco liceja ēku, vēl trūkstošo pielika*¹⁰⁹ (...) 1785. gada 26. maija pēcpusdienā svinīgā ceremonijā tiek guldīts jaunās liceja ēkas pamatakmens. Zemē tiek ierakta alvas kapsula ar tajā ievietotu pergamenta dokumentu, kas latīņu valodā vēsta par šo norisi dokumentam pievienotas *Katrīnas II laika sudraba un vara monētas, bez tam gubernators pasniedz arī vienu zelta imperiālu*¹¹⁰. Nav šaubu, ka arī konrektors Broce piedalījās svinīgajā ceremonijā. Gribētos izteikt pieņēmumu, ka kapsulā ievietoto tekstu uz pergamenta rakstīja Broces roka. Sabiedriskās aizgādības kolēģija nolēma jauno ēku celt pēc guberņas arhitekta Matiāsa Šonsa (*Schons*, darbojies Rīgā 1783-1821) plāna.

1.5. Jaunais ķeizariskais licejs, vēlākā Vidzemes guberņas ģimnāzija

Jauno liceja ēku svinīgi iesvētīja 1787. gada 12.jūlijā. Liceja nams Pils laukumā 2 kļuva par Broces darba vietu un mājokli daudzu gadu desmitu ilgumā, šajā namā viņš 28 gadus pildīja savus pedagoga pienākumus, te Broce tika godināts pensionējoties un no šī nama Broci svinīgi izvadīja pēdējā gaitā uz Jēkaba draudzes kapiem. Tepat, Liceja ēkas otrajā stāvā, pagalma pusē, atradās arī Broces un viņa ģimenes dzīvoklis : *šeit bija pavadītas viņa sāpīgākās un priecīgākās stundas, šeit viņa rūpju pārpilnie un slavējamie centieni, šeit viņa bagātākie un saldākie ieguvumi, (...), no šā dzīvokļa, kas tik ilgi bija viņa, pie mums plūda viņa īpašā darba spēka un rūpju daudzie, daudzie apliecinājumi* (Brotze Grabreden 1825, 4). Proporcioniāli veidotajam gaiši krāsotajam divstāvu namam ar augsto mansarda jumtu arhitekts Šonss bija piešķīris modernu un greznu klasicisma stilā veidotu fasādi^{46*}. Iepazīt ar Broces dzīvi un brieduma gadu darbību nesaraucjami saistīto namu tā sākotnējā veidolā ir būtiski, un to vislabāk ļauj viņa laikabiedru publicētie apraksti un vairāki Broces 1791. – 1797.gada zīmējumi un plāni *Monumente* sējumos¹¹¹. Unikāls, bet faktiski līdz šim ignorēts ziņu avots ir liceja rektora Frīdriha Vilhelma Geces (*Götze*, 1754-1801, rektora amatā no 1792) apraksts, kas laists klajā sakarā ar svinīgo izlaidumu 1793.gada 10. jūlijā. Gece vāca materiālus par liceju un bija apņēmis savāktos krājumus sakārtot un publiskot, jo uzskatīja, ka *kaut arī kādas skolas likteņi un pārmaiņas [tajā] nav ārēji svarīgas un var piesaistīt uzmanību tikai nelielā mērā, tomēr tajos vienmēr ir [atrodamas] ziņas, kas ļauj*

¹⁰⁹ Brotze *Monumente* 3, 17b.

¹¹⁰ Turpat, 24.b-25b.lp., ceremonijas aprakstu un memoriāla tekstu sk. arī Brotze *Livonica* 22, 499-503.

¹¹¹ Brotze *Monumente* IV, 20; VII, 131, 132; Broce *Zīmējumi* I, 1992, 288.-292.lpp., nr. 127-129.

spriest par laika garu un zemes kultūras līmeni (Götze 1793, 3). Geces ziņojums ļauj detalizēti iepazīt liceja *jauno un priekšzīmīgo* ēku drīz pēc tās atklāšanas. Licejs atrodas pilij iepretim, pilsētas skaistākajā daļā, un Gecem bija svarīgi atzīmēt, ka tur ir svaigs un tīrs gaiss, un visapkārt paveras izmeklēts un daudzveidīgs skats^{47*}. Maskavas pasta direktors Pestels, kas jauno liceja ēku redzēja 18.gs. 80.-90.gados, tāpat veltījis tai atzinīgus vārdus: *Licejs atrodas plašā namā iepretim pilij, un tas ir tik ietilpīgs, ka tajā izmitināti arī skolotāji un kalpotāji ar ģimenēm* (Пестель 1798, 32). Gece sniedza precīzus liceja ēkas uzmērījumus^{48*}. Tikpat pamatīgi Gece apraksta iekštelpas un telpu izvietojumu, viņa stāstījums saglabājis vērtīgas ziņas par ēkas plānojumu un interjeru^{49*}. Liceja svinīgākā telpa bija lielā zāle, kas stiepās otrajā stāvā visas mājas platumā, zālei abās pusēs ir pa četriem logiem. Gece raksta, ka lielajā zālē ir labi apstākļi publiskiem sarīkojumiem un svinībām, skolotāju konferencēm un priekšlasījumiem^{50*}. Zālei abpus ir skolotāju dzīvokļi, kurus nošķir priekštelpa (Götze 1793, 7). Gece piezīmē, ka katram skolotājam būtu jābūt piecām istabām un virtuvei, bet tikai tie, kas dzīvo otrajā stāvā, tiešām pilnībā ieņem savus apartamentus; skolotājiem no pirmā stāva jāatdod katram divas istabas klašu vajadzībām tik ilgi, kamēr tie nav precējušies (Götze 1793, 7). Broces plānā redzams, ka liceja pirmajā stāvā, tagad Arsenāla ielas pusē, atrodas kvartas un kvintas skolotāju dzīvokļi, bet otrajā stāvā, virs tiem, dzīvo konrektors un rektors. Rektors dzīvoja otrajā stāvā, ēkas kreisajā pusē, virs kvintas skolotāja¹¹². Virs kvartas skolotāja, pa labi no ēkas centrālās ass (tagad Arsenāla ielas pusē) atradās konrektora Broces dzīvoklis ar trim istabām un virtuvi, šim dzīvoklim ir četri logi¹¹³.

¹¹² Brotze Monumente VII, 132.

¹¹³ Turpat.

2. BROCES PEDAGOĢISKAIS DARBS UN PERSONĪBA

2.1. Vidzemes guberņas ģimnāzija Broces laikā: tiesiskais ietvars un mācību saturs

19.gs. sākumā Vidzemes guberņas skolu darbu reglamentēja nolikums *Statuten der Lehr-Anstalten*, ko 1804. gada 8. oktobrī apstiprināja Tartu universitātes mācību apgabala kurators (Statuten 1804). Statūti reglamentēja¹¹⁴, arī guberņas ģimnāziju darbu un to pedagogu statusu un skaitu^{51*}. Saskaņā ar 1804. gada nolikumu, mācības ģimnāzijā ilga 4 gadus (t.i., 4 klasēs), mācības sākās 1. augustā, bet mācību gads noslēdzās 1. jūlijā. Katrā klasē nedēļā bija 30 mācību stundas, priekšpusdienā no plkst. 8. līdz plkst. 12 (pirmdienās, otrdienās, piektdienās), vai no plkst 8 līdz plkst 11 (trešdienās, sestdienās) un pēcpusdienā no plkst. 14. līdz 16 (pirmdienās, otrdienās, ceturtdienās, piektdienās). Bez tam trešdienās un sestdienās bija paredzēta zīmēšana, no plkst. 13. līdz 15. Nolikums noteica arī skolotāju slodzi; piemēram, matemātikas un fizikas skolotājam tā bija 18 stundas nedēļā (tāpat arī vēstures un ģeogrāfijas skolotājam). Par divām stundām mazāka slodze – 16 stundas nedēļā bija paredzēta diviem skolotājiem - latīņu valodas pedagogam un dabaszinātņu, tehnoloģiju un komerczinību skolotājam. Bija paredzēts, ka filozofijas, daiļo mākslu un poētikas skolotājs strādāja visintensīvāk – 20 stundas nedēļā.

Ģimnāzijas nolikums reglamentēja arī mācību procesa metodiku, lai panāktu, ka skolnieks var apvienot teorētiskās zināšanas ar praksi. Nolikums paredzēja, piemēram, ka matemātikas skolotājam ar vislabākajiem skolniekiem skolu brīvdienās jāiet pastaigās^{52*} ārpus pilsētas, kur viņš audzēkņiem tad māca praktisko ģeometriju, pastaigas laikā rāda skolniekiem *dažādas dzirnavas, hidrauliskās mašīnas un mehānismus* (Statuten 1804, 28), tātad iepazīstina ar fizikas likumu izpausmi mehānikā; savukārt dabas zinātņu skolotājam vasarā kopā ar audzēkņiem jāvāc augu, akmeņu, augsnes paraugi un jānoskaidro to īpašības, bet ziemā viņiem jāapmeklē manufaktūras, fabrikas, mākslinieku darbnīcas. Ģimnāzijas skolotājiem reglaments uzdeva “*sava direktora vadībā*” veikt savas guberņas vēstures, meteoroloģijas, topogrāfijas, statistikas novērojumus. Reglaments gan norādīja, ka *šis darbs pieder pie skolotāju ārkārtas pienākumiem. Tie var par to sagaidīt īpašu atalgojumu, ja uzmanīgi pilda pienākumu* (Statuten 1804, 19).

¹¹⁴ sk. arī LVVA, 6715.f., 2.apr., 2.1 (Schulacta vol. II von 1807 bis 1813).

1804. gada statūtos pēc diviem gadiem tika veiktas dažas izmaiņas, un ar 1806. gada 31. augusta Visaugstāko pavēli noteica, ka Tērbatas mācību apgabala ģimnāzijās ir samazināms skolotāju skaits un slodze, kā arī ieviešamas izmaiņas mācību programmā (Modificationen 1806). Skolotāju skaitu samazināja no astoņiem uz pieciem, proti, tagad ģimnāzijā mācīja 1) reliģijas un filozofijas skolotājs, 2) grieķu un latīņu valodu skolotājs, 3) vēstures, ģeogrāfijas un statistikas skolotājs, 4) matemātikas un dabaszinātņu skolotājs, 5) vispārējās un vācu filoloģijas skolotājs. Katra virsskolotāja slodze bija 17 stundas nedēļā. Stundas ģimnāzijā bija paredzētas kopā 36 stundas nedēļā, no plkst. 8 līdz 12 un no 14. līdz 17 (pirmdienās, otrdienās, ceturtdienās, piektdienās); diena bija saīsināta trešdienās un sestdienās, kad mācības bija no plkst. 8 līdz 12. 1806. gada Statūti noteica, ka ģimnāzijas virsskolotāja alga ir 4000 rubļi gadā, valodu skolotājs saņem 600 rubļus, zīmēšanas skolotājs – 500 rubļus. Tika paredzēta piemaksa par bibliotēkas uzturēšanu (100 rubļi) un prēmijas (150 rubļi).

2.1.1. Ģimnāzijas virsskolotājs Broce dokumentos un laikabiedru liecībās

Tērbatas mācību apgabala apstiprinātie 1804. un 1806. gada ģimnāzijas darba nolikumi bija tie reglamentējošie dokumenti, kas vistiešākā veidā noteica arī Vidzemes guberņas ģimnāzijas Rīgā virsskolotāja Johana Kristofa Broces darbu, pienākumus un materiālo stāvokli. Jūtams, ka ģimnāzijas 1804. gada nolikums bija varējis labvēlīgi iespaidot un veicināt arī Broces aizraušanos ar Vidzemes vēsturi, ģeogrāfiju un topogrāfiju. Iedziļināšanās pieminētajās zinātnēs ietilpa pie ģimnāzijas skolotāja “*ārkārtas pienākumiem*”. Daudzu Broces skolnieku atmiņas bija saglabājušas iespaidus par pastaigām, kurās Broce bija devies ar saviem audzēkņiem, to laikā stāstot gan par patlaban apkārt redzamo, gan par senāku laiku notikumiem. Jāņem vērā, ka saskaņā ar 1804. gada nolikumu, kopīgas pastaigas ar audzēkņiem bija matemātikas un dabaszinātņu skolotāja pienākums. Kā zināms, Broce pēc Vidzemes guberņas ģimnāzijas izveides bija tur mācījis matemātiku un dabas zinātnes. Arī rātskunga Johana Kristofa Bērensa Rīgas pilsētas bibliotēkai un pilsētas morālei veltītā darba *Bonhomien* (Berens Bonhomien 1792, 82-83, 94-95; Taimiņa 2007, 62-64,68) kompozicionālā un konceptuālā dominante bija pastaiga kopā ar peripatētiķi, tā apgūstot zināšanas un izzinot grāmatu pasauli, iepazīstot pilsētu, zemi un tās iedzīvotājus, mācoties morāli. Antīkās senatnes pedagogija un filozofija bija radusi atspulgu arī astoņos ģimnāzijas abiturientiēm veltītajos Broces darbos ar kopīgu nosaukumu *Atskats pagātnē* (*Rueckblick in die Vergangenheit*); vairākkārt vēstījuma

izklāstu Broce bija veidojis kā pastaigu pa Rīgu. Acīmredzot mācību iestādes darbu reglamentējošie noteikumi laimīgi saskanēja ar paša Broces interesēm un uzskatiem.

Arhīva dokumenti nav saglabājušas izsmelošus pārskatus par Broces skolotāja darbību visā 46 gadus ilgajā periodā. Par atsevišķiem Broces darba gadiem samērā pilnīgu ieskatu sniedz ķeizarskā *Matricula et diarium Regii apud Rigenses Lycei (Liceja matrikula un dienasgrāmata)*, kurā ar Broces roku 1789. – 1815. gados izdarīta lielākā daļa ierakstu¹¹⁵. Bija pieņemts, ka ierakstu liceja matrikulā veica rektors, tāpēc tad, kad konrektors Broce latīņu valodā izdarīja ierakstu matrikulā, viņš paskaidroja iemeslu, kāpēc bijis jāuzņemas rektora pienākumus : *pēc tam, kad Dr. Johans Kristiāns Frīdrihs Morics 1789. gada maija kalendās pieņēma uzaicinājumu būt par mācītāju Tērbatas baznīcā, kolēģija tika noteikusi, ka skolu pārzina konrektors Johans Kristofs Brocs (Brotz)*¹¹⁶. Turpat matrikulā Broce fiksējis skolēnu skaitu 1788./1789. mācību gada noslēgumā. Tas bija neliels, liceja augstākās klases bija apmeklējuši kopā 33 skolnieki^{53*}. No tiem : no kvintas uz kvartu tika pārceļti 17, no kvartas uz terciju – 7; no tercijas un sekundu – 3, no sekundas uz pirmu – 3, un 3 abiturienti devušies “uz akadēmijām”, t.i. turpinājuši studijas universitātēs¹¹⁷.

Arī turpmākajos gados Broce bija veltījis daudz darba liceja matrikulas ierakstu turpināšanai. Jāsaka, ka liceja rektori ne vienmēr bija izturējušies pret saviem pienākumiem apzinīgi, un vairāku gadus jaunie audzēkņi matrikulā netika ierakstīti, to nācās *post factum* darīt Brocem. Broce liceja matrikulā pats ir aprakstījis situāciju licejā 1789. – 1801. gados: *kad 1789. gada 5. septembrī līdzšinējais Domskolas rektors K.G. Zontāgs stājās liceja rektora amatā, šī matrikula tika nodota viņam, lai to vestu tālāk. Viņš tika iecelts par Jēkaba baznīcas virsmācītāju mirušā vietā un par lielu postu (Schade) 1792. gada pēdējā terciālā no skolas aizgāja. Viņa vietā nāca līdzšinējais Domskolas rektors Geecs. Viņš dzīvoja līdz 1801. gada 10. februārim, kad nomira. Abi rektori jaunpienākušos nebija ierakstījuši matrikulā. Tā nu pēc pēdēja nāves tā [matrikula] bija nonākusi konrektora rokās. Un, lai nepaliktu iztrūkums, piezīmēju sekojošo (...)*¹¹⁸.

Matrikulā atrodami liceja stundu plāni par 1804., 1805., 1807., 1808., 1809. gadiem. Iezīmīgi, ka šos plānus sastādījis un matrikulā fiksējis pats Broce. Viņa veidotie stundu saraksti atklāj, kāda bija Broces darba slodze licejā: mācības notika no pirmdienas līdz sestdienai, stundas sākās plkst. 8, un ilga līdz vēlai pēcpusdienai, kad plkst. 17 beidzās

¹¹⁵ LVVA, 4038.f., 2., 1002.l. (*Matricula et diarium Regii apud Rigenses Lycei*). Broces ieraksti atrodami sekojošās matrikulas lapās: LVVA, 4038.f., 2., 1002.l., 190b., 191., 195., 196., 198., 199., 201., 203.-206., 210.-217., 220.-273.lp.

¹¹⁶ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1002.l., 190b.lp.

¹¹⁷ Turpat.

¹¹⁸ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1002., 191.lp.

pēdējā – sestā stunda. Viena nodarbība ilga astronomisko stundu. Konrektors mācīja trijās vecākajās klasēs – tercijā, sekundā un prīmā.

Broce dažādos gados un dažādām klasēm mācījis pamatā eksaktos priekšmetus: matemātiku, ģeogrāfiju, ģeometriju, trigonometriju, fiziku, algebru, aritmētiku, dabaszinātnes, zīmēšanu. Vēl Broce mācījis virkni humanitāro priekšmetu: vēsturi, bet galvenokārt latīņu valodu un antīko literatūru: Ovīdija, Kurcija, Horācija, Svetonija, Terencija darbus¹¹⁹. Par Broces skolas dienas grafiku 1804. –1808. gadā ļauj spriest tabulas (sk. Pielikumu 4). Grafiki veidoti, balstoties uz ziņām, kas iegūtas no viņa paša sastādītajiem mācību plāniem liceja matrikulā. Broces 1804.-1808. gada darba grafiks ļauj secināt, ka viņa pamatdarbs licejā tomēr atļāva viņam atrast pietiekami daudz brīvā laika, kas arī pilnībā tika veltīts viņa aizrautīgajiem vēstures avotu pētījumiem dažādās Rīgas arhīvu krātuvēs, dokumentu pārrakstīšanai un komentēšanai, ainavu un vēstures pieminekļu zīmēšanai. Katru dienu viņam bija 2-3 nodarbības; starp Broces stundām vērojami visai lieli „logi”. Pazīstot Broces gadu desmitiem ilgušos aizraušanos ar ainavu zīmēšanu, šķiet dīvaini, ka šis priekšmets Brocem licejā netika uzticēts. Zīmēšanu mācīja citi kolēģi, piemēram, 1804.- 1810. gadā zīmēšanas skolotājs bija Džeimss Kellers (*Keller*, †1810). Jau 1793. gadā Vispārējās apgādības kolēģija risināja jautājumu par to, kā apmaksāt Broces darbu liceja zīmēšanas skolotāja amatā. Ar 1793. gada 23. februāra lēmumu kolēģija bija noteikusi Brocem algu : par zīmēšanas mācīšanu 150 rubļus asignācijās gadā. Kad Broce bija lūdzis izmaksāt viņam algu par pirmo pusgadu (no 1. marta līdz augusta beigām), kolēģija ar 1793. gada 5. oktobra lēmumu uzdeva atvēlēt atbilstošo summu (75 rubļus) no kolēģijas soda naudu fonda¹²⁰.

Domājams, ka Brocem un liceja rektoram Gecem bija domstarpības zīmēšanas mācīšanas jautājumā, citādi grūti saprast, kāpēc rektoram bija nepieciešams rakstīt Vispārējās apgādības kolēģijai vēstuli, kurā viņš izsaka savu viedokli par citu liceja zīmēšanas un praktiskās ģeometrijas (t.i. topogrāfijas) skolotāja amata kandidātu, iesakot apstiprināt amatā Kristiānu Heinrihu Rē (*Reh*), kuram tad būtu jā mācā zīmēšana 2 stundas nedēļā un vēl jā vada praktiski vingrinājumi laukā¹²¹. Gece pamatoja šāda atsevišķa priekšmeta nepieciešamību tādējādi, ka *jaunajiem cilvēkiem, kas nodomājuši sevi veltīt Viņa ķeizariskās Majestātes militārdienestam, (...) jaunajiem virsniekiem ir nepieciešami*

¹¹⁹ Salīdzinājumam. Prīmas klasē 1809. gadā bija sekojoši priekšmeti: reliģija (t.i., Jaunā Derība), dogmatika, retorika, franču valoda, latīņu valoda, vācu valoda, krievu valoda, algebra, fizika, astronomija, Krievijas vēsture, zīmēšana, antīko autoru darbu studijas (Cicerona, Tita Līvija, Eiripīda, Platona darbi un Homēra Iliāda). LVVA, 4038.f., 2.apr., 1002., 245.lp.

¹²⁰ LVVA, 30.f., 1.apr., 22.l., 36.lp.

¹²¹ LVVA, 30.f., 1.apr., 22.l., 34a-b.lp.

un noderīgi, ka tiem ir pamatīgas praktiskās ģeometrijas un fortifikācijas zināšanas. Šim zinībām vajadzētu īpašu skolotāju¹²². Jau pieminētajā Švēdera manuskriptā Grāve atklāti vēsta par ģimnāzijas rektora Geces un jau gados vecā konrektora Broces attiecībām skolas ikdienas darbā, kam bija raksturīga visai liela bezceremonialitāte un ignorance no augstākstāvošā puses. Grāve raksta: *Gece nodarbībās savus skolēnus mācījis tikai kādu pusstundu, pēc tam savas klases skološanu viņš lielākoties uzdevis saviem kolēģiem. Tā reiz veselu pusgadu viņš bija izlaidis savas nodarbības un uzdeva kolēģim Brocem savus pirmās klases skolniekus labāk sagatavot viņa [Geces] nodarbībām. No visiem kolēģiem visvairāk viņš apcēla (prūnkte) Broci, kuru viņš neiedomājami nomocīja. Broce viņam bija visā padevīgs. Tomēr man jāsaka, ka no pēdējā [t.i. Broces] mutes dzirdēju, kā tas [Gece] pirms sava gala vēl atvainojās par visām nodarītajām netaisnībām¹²³*. Brocem bija radušās nesaskaņas ar rektoru Geci tā diktatoriskā vadības stila dēļ un tāpēc viņš sūdzējās Vispārējās apgādības kolēģijai. Domstarpības bija radušās Broces pārziņā esošā liceja fizikas instrumentu krājuma dēļ un abu pedagogu – rektora un konrektora kompetenču sakarā. Broce savā iesniegumā 1793. gada 26. martā apraksta situāciju, kas acīmredzot izveidojusies ne pārāk sen, un tā viņam nav pieņemama: *Līdz šim liceja fizikas instrumenti atradās manā pārraudzībā un aiz atslēgas, atbilstoši sastādītajam to inventāra sarakstam. Bet nu prof. Gecs vada fizikas stundas pirmās un sekundas klasēs, un viņš viens darbojas ar šiem instrumentiem, es vairs nē. Tāpēc arī būtu prātīgi, ka viņš tos turētu pie sevis, un nevis tā, kā līdz šim – ikkatru reizi, kad vajag kādu instrumentu, to pieprasīt no manis. Tādēļ es gluži pazemīgi lūdzu uzdot viņam fizikas instrumentu pārraudzību. Savukārt es vēlos kā līdz šim paturēt [t.i. pārzināt] bibliotēku, skeletu, kalnu raktuves [to modeli] un pārējo. Arī šajā vietā katram ir uzticēta sava daļa, par ko viņš var rūpēties tā, lai tas nekļūtu viņam par smagu; un tad kopīgas saimniekošanas dēļ radušās domstarpības var viegli novērst¹²⁴*. Redzams, ka Brocem bija svarīgi panākt skaidru pienākumu un atbildības sadalījumu.

Audzēkņu saraksti Broces darbības periodā liecina, ka viņa skolnieku vidū bija veselā plejāde vēlāk ievērojamu personību. Licejā (un vēlāk ģimnāzijā) 18.gs. 70. gadu vidū/beigās sastapās zēni no daudzām Vidzemes un Igaunijas vietām, kuru izcelsme, vecāku sabiedriskais stāvoklis un kārta, tāpat mantiskais stāvoklis bija visai atšķirīgi. Licejā iestājās daudzi ierēdņu, tirgotāju, militārpersonu un amatnieku dēli, tāpat arī muižnieki,

¹²² Turpat.

¹²³ LVVA, 4038.f., 2. apr., 1005.l., 31.a- b.lp.

¹²⁴ LVVA, 30.f., 1. apr., 22.l. (Acta des Lyceum in der Gouv. Stadt Riga betreffend. De Anno 1793), 6.lp.

kuri tomēr nebija dominējošā vairākumā. Amatnieku dēli nāca lielākoties no krievu tautības frizieru, kurpnieku, drēbnieku ģimenēm (tika izveidotas t.s. krievu klases). Licejā iestājās arī latviešu skolnieki no mastu šķirotāju Grindeļu, Dalbiņu, Kalniņu, Puritsu ģimenēm (Broce *Zīmējumi* 1, 1992, 287). Matrikulā pie audzēkņa vārda tika norādīta arī viņa izcelsme¹²⁵. Stingrāka liceja audzēkņu reģistrācija tika pieprasīta tikai 18.gs. 80. gados. Broce pats apgalvojis, ka viņa audzēkņu skaits pārsniedzis 2000 (Feierlichkeit 1815 Albanus, 331; Brotze Grabreden 1825, 8).

Broce sastādījis 1804. – 1812. gadā ģimnāziju beigušo audzēkņu sarakstu, pie uzvārda norādot, kādu amatu tie ieņem. Saraksts sākas ar norādi, ka “*ģimnāzijas sākumā 1804. gadā bija sekojoši skolnieki*”, un tajā fiksēti kopumā 357 audzēkņi, no kuriem 92 saskaņā ar Broces ziņām uzsākuši studijas Tērbatas universitatē¹²⁶. Dažu Broces audzēkņu vārdus vērts atgādināt, lai pārliecinātos, ka Broces uzturētā senatnes pētījumu, vēstures avotu vākšanas un zīmēšanas tradīcija bija radusi turpinājumu. Liceja matrikulā ierakstīts Broces sievas audzudēls Matiāss Georgs Ulprehts (1779. gada 8. decembrī), Karls Eduards Napjerskis (1802. gadā), Gustava Bergmaņa dēls Daniēls Gustavs (1804. gadā), Pērnava dzimušais Karls Gustavs Johmans (*Jochmann*, 1789-1830), vēlāk ievērojams vācu publicists. Broces audzēknis bija veiksmīgais un ļoti apdāvinātais Rīgas tirgotājs Joahims Ēbels (*Ebel*, 1756-1823), viņa nekrologā minēts, ka viņš *Rīgas licejā saņēma savu pirmo audzināšanu un izglītību. Ilgāk par viņu nodzīvoja viens no viņa skolotājiem, godājamais Broce*¹²⁷. Broces skolnieks - tikpat aizrautīgs vēstures avotu krājējs un pētnieks, bija Rīgas virsmācītājs Dr. Liborijs fon Bergmanis (1754-1823)^{54*}. Broces audzēknis ir arī literāts, dzejnieks, publicists un izdevējs Gothards Tobiāss Tīlemanis (*Tielemann*, 1773-1846). Tīlemanis nebija mācījies licejā pie Broces (viņš apmeklēja Domskolu), tomēr iepazīšanās ar Broci (ap 1803. gadu) Tīlemanim bija viens no izšķirīgajiem dzīves notikumiem. Savā autobiogrāfijā Tīlemanis atcerējās, ka no 1802. gada beigām viņam smaga nervu drudža dēļ bijis ilgstoši jāpaliek gultā un jāizlaiž 2 studiju gadi, bet tad viņš iepazīsies ar Broci¹²⁸: *un tieši tad vecais godājamais Broce ar laipnību man piedāvāja savu bagāto rokrakstu kolekciju (...) un es drīkstēju līdz pat Broces nāvei izmantot daudzus vēsturiskos ziņojumus savam krājumam. Arī daudzas kopijas un Vidzemes senlietu zīmējumi nāk no turienes* (Napiersky 1849, 209). Broces kolekcija bija Tīlemaņa īpašo rūpju lokā^{55*}: viņš kā Rīgas pilsētas bibliotēkas pārzinis un

¹²⁵ Piem., *miles* pie militārpersonas dēla vārda; to gan iesāka darīt tikai no 1776. gada.

¹²⁶ LVVA, 4038.f., 2.apr., 324.l. (Brotze J.Chr. Dažāda satura izraksti par izglītības vēsturi, biogrāfiski uzmetumi), 32a.-35.lp.

¹²⁷ LVVA, 4011.f., 1.apr., 1143.l. (Ebel), 23a.lp.

¹²⁸ Tas noticis Holanderu namā, kur Tīlemanis kā Holanderu ģimenes aizbilstamais un vēlāk kā mājskolotājs dzīvojis. Pie Holandera Tīlemanis iepazīsies mākslu, grāmatas, tostarp vēsturisku lektūru.

Literāri praktiskās pilsoņu apvienības priekšsēdētājs bija aktīvi iesaistījies Broces kolekcijas pārņemšanas darbā 1821.-1823. gadā. Broces skolnieks bija krievu ģenerālmajors, Napoleona karu dalībnieks Roberts Rennijs (*Renny, Ренни*, 1768-1832), kura portrets atrodas Ermitāžā, Kara slavas galerijā. Inčukalna muižas īpašnieka, angļu tirgotāja G.Rennija dēls Roberts Broces iespaidā mācību laikā ar panākumiem zīmēja topogrāfiskus plānus.

Nav viegli tuvāk noskaidrot Rīgas liceja skolnieka ikdienu, iepazīt viņa domu gaitu un saprast, kas jaunam cilvēkam 18.gs. izskaņā deva spilgtākos emocionālos un intelektuālos iespaidus. Reizēm palīdz atsevišķi personīga rakstura manuskripti, kas ļauj ieskatīties tā laika neformālajā pasaulē. Saglabājusies liceja audzēkņa Karla Vilperta (*Wilpert*) dienasgrāmata¹²⁹, kurā dokumentēta izglītota Rīgas jaunieša ikdiena 1794. gadā un vēstīts par viņa skolas gaitām un iespaidiem, izbraukumiem uz laukiem un ceļojumiem^{56*}. Vilperta dienasgrāmatā gan nav pieminēts viņa skolotājs Broce, tomēr tas nemazina dienasgrāmatas niansētā un daudzveidīgā vēstījuma vērtību.

Vienlīdz grūti spriest, kāda bijusi Broces attieksme pret saviem skolniekiem, jo viņš nav fiksējis personīga rakstura vērojumus par skolas ikdienu, kas varētu stāstīt par Broces simpātijām vai antipātijām pret kādu audzēkni. Broci kā pedagogu ļauj iepazīt viņa publiskās runas. Jāatzīmē, ka mācību iestādes rektora (un tā aizstājēja) pienākumos ietilpa ne tikai lietvedība un pedagoģiskais darbs, bet arī dalība atklātajos noslēguma eksāmenos un izlaidumos ar publisko runu. Saglabājušies materiāli liecina, ka Broce tikai retumis uzstājies ar runām, un tas noticis tad, kad Brocem nācās uzņemties rektora pienākumus un uzstāties izlaidumā^{57*}. Tomēr Broces runas ir augsti vērtējams avots, kas reflektē viņa personīgos uzskatus un apliecina viņa pedagoga kredo, kas balstās Jana Amosa Komēnija (*Comenius*) mācībā¹³⁰. Broces biogrāfisko materiālu un dokumentu krājumā LUAB atrodami divi nedatēti Broces izlaiduma runu melnraksti. Pēc izklāsta secināms, ka viena runa¹³¹ tikusi sagatavota uz 1789. gada izlaidumu jūnijā¹³². Broce 1789. gada izlaidumā runāja par morālētiskiem jautājumiem saistībā ar izglītību un audzināšanu. Viņa spriedumi liecina par pieredzi, kas gūta ilgstošā praksē. Broce konsekventi iestājas par stingrību un

¹²⁹ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1296.l. (*Tagebuch für Carl Wilpert 1794*. Zweyter Theil).

¹³⁰ Brotzii Vitae curriculum, nr.18, 73.

¹³¹ Ar otru runu „*Par vieglprātību*” (*Ueber den Leichtsin*) Broce uzstājies jaunā liceja rektora Karla Gotloba Zontāga amatā stāšanās sarīkojumā 1789. gada 5. septembrī. Runas teksts nav saglabājies, ziņas par Broces – „*mana godājamā drauga un amata biedra konrektora Brotza (Brotz) kunga*” uzstāšanos sarīkojumā sniedz vienīgi Zontāga publicētais ielūguma raksts (Sonntag Bildung 1789, 27).

¹³² Brotzii Vitae 18, 65-87; runas tulkojumu sk. Štāls 1926, XI-XII. Šajā laikā Rīgās ķeizariskā liceja rektora vieta bija vakanta, jo līdzšinējais rektors Morics 1789.gada 30. aprīlī bija atkāpies no sava amata (GouvernementsGymnasium 1888, XIII). Runas tulkojumu sk. Štāls XI-XII.

mērķtiecību audzināšanā, un norādīja, ka *mūsu laikā valdošā izsmalcinātā gaume un maigie tikumi (...) tomēr var rosināt arī jūtīgumu (Empfindeley) un sīkumainību (Kleinmeisterey)*¹³³, „*ka izpriecas (Vergnügen) , kam būtu jākalpo atpūtai pēc pūļu pilniem darbiem, mūs ved pie izlaidības un bezrūpības. Viņš ar nepatiku pieminējis arī svaidīšanos un aklu sekošanu modei. Broce apraksta veco, pedantisko latīņu skolas audzināšanas metodi, mirušo valodu iekalšanu, stingros sodus par vismazāko pārkāpumu un atzīst, ka vai gan visiem nav visvairāk kopīgs, kā skaļi nosodīt seno laiku izglītību un audzināšanu (...) Kļūda ir novērsties no valodām un visu laiku veltīt zinātnēm, tā zēnu jaunajās dvēselēs iemājo nepatika pret valodām, kas tiem laupa iespēju iegūt pamatīgas zināšanas. Valodu mācīšanās bagātina ne tikai mūsu atmiņu, tā asina mūsu spriestspēju, un dod iespēju apgūt ne tikai mātes valodu, bet arī jebkuru citu, ko ar laiku nāksies mācīties; bez valodas zināšanām mūsu laikā nav iespēja pakāpties uz augšup zinātnieku vidū*¹³⁴. Turklāt par latīņu valodu Broce norāda, ka “*tā stiprina atmiņu*”¹³⁵. Turpinājumā Broce rosinājis skolēnus lasīt, jo *katra grāmata, ko jaunielis tur rokās, ievada vispārnodēriģās zināšanās un sirds izglītošanā, jo viņš bija pārliecinājies, ka vienreiz ir skaidrs, ka skolnieks jo mazāk pieradināms domāt, jo vairāk viņa vietā domā skolotājs*¹³⁶.

Kāds dokuments liecina par to, ka Brocem rūpējies, vai audzēknis pēc ģimnāzijas beigšanas varēs turpināt studijas. Broces atbalstu Rīgas rātei 1812. gada 5. jūlijā adresētajam lūgumam piešķirt stipendiju studijām Tērbatas universitātē saņēmis ģimnāzists Eduards Albānuss (*Albanus*)¹³⁷. – Vidzemes guberņas ģimnāzijas direktora Augusta Albānusa dēls. Citam audzēknim Broce rakstījis raksturojumu. Mirušā Dzērbenes mācītāja un literāta Frīdriha Karla Freitāga (*Freytag. 1765-1805*) dēls Teodors Frīdrihs Freitāgs bijis Broces skolnieks, kas 1811. gadā mācījās tercijas klasē, un virsskolotājs Broce bija sagatavojis zēna raksturojumu, kas tika nosūtīts aizbildnim – superintendentam Zontāgam. Skolnieka raksturojums veidots pēc sekojošiem standartparametriem, tomēr Broces īsi formulētie vērojumi ir gan objektīvi, gan taktiski: *Uzvedība. Vēl joprojām ļoti vieglprātīgs; bet turklāt ļoti patiess, jo viņam ir nieks atzīties visās savās izdarībās. (...) Nepieciešamības gadījumā viņam ir gatavs kāds izteiciens, kas vienmēr skan īpaši. Uzmanība: nav pietiekami nopietns. Uzcītība mājās: viņš pats brīnās, kā mēs reiz esam teikuši, ka viņš mājās neko nedara. Ir grūti viņam likt kādu vienu atzīmi, jo zināmā mērā viņš pelna tās visas. Izaugsme (Fortschritte): šis jauneklis var un drīz varēs daudz ko sasniegt, ļoti daudz, ja vien vispirms pienāks viņa nopietnības*

¹³³ Brotzii Vitae 18, 65.

¹³⁴ Turpat, 73.

¹³⁵ Turpat.

¹³⁶ Turpat, 77.

¹³⁷ LVVA, 749.f., 6.apr., 1487.l., 201.lp.

gadi. – *Viņa izaugsme jau tagad ir ļoti nozīmīga, kaut gan tas viņam nemaksā dārgi*¹³⁸. Broces skolnieks 1813. gadā iestājās Tartu universitātē, kur sekmīgi mācījās turpmākajos gados.

Broce pieminējis ievērojamākos 17.-18.gs. liceja audzēkņus sava manuskripta *Monumente* lappusēs, kas veltītas liceja vēsturei (Broce *Zīmējumi* 1, 1992, 281-282, 285-286; Brotze *Monumente* 3, 17, 17b-l), uzsvērdams, ka *ķeizariskais licejs devis valstij tik daudz derīgu militāro un civilo speciālistu, ka izdevumi, ko valsts šim nolūkam izlietojusi, ir bagātīgi atlīdzināti un ir cerība, pat pārlicība, ka tas, ievērojot zinātņu tagadējo uzplaukumu pie mums, dos vēl daudzus arī nākotnē* (Broce *Zīmējumi* 1, 285). Pensionējoties Broce ar gandarījumu varēja teikt: *Cik liels ir gandarījums, ja tu redzi, ka no daža tava skolnieka ir izveidojies krietns, cienījams sabiedrības loceklis. Debesis man ir bieži piešķirušas prieku [pieredzēt], ka dažādus likteņus pārdzīvojuši vīri iegriežas Rīgā, apciemo savu kādreizējo skolotāju un pateicas par viņam par iegūtajām zināšanām* (Brotze *Zum Abschiede* 1815, 7; Taube 1992, 31).

2.1.2. Broces saimnieciskā darbība licejā

Rektora Geces laikā Broce uzņēmās liceja saimniecības rūpes¹³⁹. Tiesa, jau 1780. gada 28. jūlijā Broce bija tas, kas ziņoja sholarham par to, ka „*nākošajai ziemai malkas nauda ir savākta*”¹⁴⁰. LVVA saglabājusies virkne vēlākā laikā - 1792./1793. mācību gadā iesniegtu rēķinu, kas sniedz ieskatu prozaiskos liceja apsaimniekošanas jautājumos, kas saistīti ar konrektoru Broci. Piemēram, Broce sastādījis un iesniedzis Vispārējās apgādības kolēģijai pieteikumu skolas remontdarbiem 1793. gada vasarā. Broces iesniegums ļauj iepazīt viņu no praktiskās puses. Tikai 6 gadus pēc jaunās skolas ēkas nodošanas bija radusies vajadzība telpas remontēt. Konrektors fiksējis gan to, ka liceja *lielās zāles krāsns ir sašķiebusies, ka Hāgena kunga klasē ir nokritis gabals no ģipša griestiem, ka siltuma uzturēšanai ziemā būtu ļoti noderīgas dubultdurvis pirms sekundas, kvintas un tercijas klasēm, ka nepieciešams aizsmērēt krāsns* (t.i. aizšpahtelēt šuves), izbalsināt skolotāju istabas, aizķītēt logus. Piebilsts arī, ka rektora dzīvoklī vienas durvis un krāsns ir nelietojamas¹⁴¹. Domājams, ka dažkārt liceja saimniecības vajadzībām domātās naudas nepietika^{58*}. Tāpēc saprotams, ka Brocem nācās no savas naudas apmaksāt virkni

¹³⁸ LUAB, Ms. 1112/16. sainis, 53. vien., nr. 81.

¹³⁹ Pēc Geces nāves (1801) liceja rektora pienākumus pildīja konrektors Broce; tas notika nepilnus trīs gadus, līdz brīdim, kad Ķeizarisko liceju 1804. gada septembrī pārveidoja par Vidzemes guberņas ģimnāziju.

¹⁴⁰ LAUB, inv.nr. Rk 2416, 1; Taube 1992, 18.

¹⁴¹ LVVA, 30.f., 1. apr., 22.l., 16.lp.

saimnieciskos izdevumus, un viņš lūdza *nelielos tēriņus* atmaksāt. Piemēram, Broce 1793. gada janvārī/februārī bija samaksājis par logu remontu un stiklinieka darbiem, un par divkārtēju ledus tīrīšanu¹⁴²; vēlāk - 1793. gada pirmajā un otrajā terciālā, samaksājis vēl arī par to, ka *augstāko klašu koka cirkulis ticis apkalts ar misiņu*, par kurinātāja liekšķerēm, sodrēju skrāpi, logu birsti, par bojāto atejas trauku (*Dinkefässer*) labošanu, par trepēm pie skursteņa, par smiltīm, par dubultlogu aizdarīšanu¹⁴³. Arī liceja publiskie eksāmeni bija sagādājuši izdevumus^{59*}.

Savukārt konrektors Broce 1793. gadā no savas naudas bija apmaksājis eksāmena vajadzībām nepieciešamo krēslu atnešanu no Melngalvju nama un to aiznešanu atpakaļ (par katru reizi 15, bet kopā 30 markas)¹⁴⁴. Konrektors bija atbildīgs arī par liceja ēkas izgreznošanu atbilstoši ceremonīalam, to viņam nācās arī avansā pašam apmaksāt. Piemēram, ēku pienācās iluminēt (izgaismot ar svecēm lukturos) augstu personu apmeklējumu laikā, valsts svētkos, arī sakarā ar Krievijas imperatora bērnu piedzimšanu. Tā licejs ticis iluminēts 1793. gada 2. septembra miera svētkos, tad sakarā ar lielkņazes Olgas Pavlovnas piedzimšanu 1793. gada 5.septembrī (abos gadījumos par 35 Meklenburgas markām). Ievērojams notikums bija Vidzemes ģenerālgubernatora, kņaza Nikolaja Vasiļjeviča Repņina (1734-1801) ierašanās licejā. Repņins 1793. gada janvārī apmeklēja liceju divreiz, tāpēc liceja ēka tika abas reizes iluminēta, un Broce avansā apmaksāja sveces (1, 25 rublis vienreiz un 32 markas par puspuodu sveču otrreiz)¹⁴⁵. Lai sagatavotu telpas augstajiem viesiem, tās tika arī izkvēpinātas; tas katrreiz maksāja 10 markas. Bez tam, Repņina apmeklējumam gatavojoties, tika samaksāts par izkaisīšanai nepieciešamajām skujām un smiltīm (ar tām nokaisīja ietvi un grīdu telpās). Skujas un smiltis tikušas izkaisītas licejā arī tad, kad 1792. gadā ievēda amatā jaunu rektoru, un Broces rakstīts rēķins liecina arī par šādu senu ieradumu¹⁴⁶.

Broces 1793. gada 8. jūnijā piestādītais rēķins (par 1 dālderu un 32 ½ markām) par liceja ēkas izkvēpināšanu grāfa D'Artuā (*Artois*) apmeklējuma laikā¹⁴⁷ paver līdzi šim nezināmu lappusi Rīgas vēsturē: grāfa d'Artuā vārdu pēc Lielās franču revolūcijas izmantoja emigrējušais Francijas karaļa Luija XV dēls, Francijas Šarls Filips, grāfs D'Artuā (1757-1836), vēlāk Francijas karalis Šarls X (1824-1830)^{60*}. Rīga bija pirmā Krievijas impērijas pilsēta, kuru d'Artuā apmeklēja, un Vidzemes ģenerālgubernators

¹⁴² Turpat, 41.lp.

¹⁴³ Turpat, 50.lp.

¹⁴⁴ Turpat, 50.lp.

¹⁴⁵ Turpat, 41.lp.

¹⁴⁶ Turpat, 42.lp.

¹⁴⁷ LVVA, 30.f., 1.apr., 22.l., 51.lp.

Repņins viņu bija uzņēmis ar īsti karalisku vērienu, piešķirdams grāfa pavadīšanai goda sardzi (Champrobert 1837, 342; Vauban 1806, 7-8), kaut franču emigrācijas galva ceļoja inkognito. Rīgā D'Artuā kopā ar Repņinu apmeklēja dievkalpojumu katoļu Sāpju Dievmātes baznīcā (Vauban 1806, 8) un, kā liecina Broces apmaksātais rēķins, viesojās arī gubernatora rezidences tuvumā esošajā licejā.

2.2. Pensionēšanās: 1815.gada 16.septembris

Plašāka sabiedrība par Broces nopelniem visvairāk uzzināja viņa mūža otrajā pusē, viņa dzīvei būtiskos pagrieziena punktus, apstākļos, kas ļāva apkopot domas, veikt rezumējumus un noteica nepieciešamību izteikt vērtējumus. Broces dzīvē šādas robežšķirtnes ir sasniegtas 1815. gada 16. septembrī un 1823. gada 10. septembrī. Vidzemes guberņas ģimnāzijas virsskolotāja Johana Kristofa Broces darba gaitas noslēdzās 1815. gada 16. septembrī, kad Broce pensionēja. Izvērstis ieraksts ģimnāzijas matrikulā stāsta par svinīgo sarīkojumu ģimnāzijas zālē. Jūtams, ka ģimnāzija šim notikumam bija piešķīrusi īpašu nozīmi, ne velti anonīmais rakstītājs stāstu par Broces pensionēšanos matrikulā bija rakstījis ar īpaši lieliem un izteiksmīgiem burtiem. Rakstītājs (iespējams, virsskolotājs Keislers (*Keussler*)) vispirms cildināja Broces daudzgadīgo pedagoga darbību: *pēc tam, kad profesors Broces kungs 46 gadus bija skolotājs šajā iestādē, viņš saņēma savu atvaļināšanos līdz ar savu daudzo nopelnu atzīšanu*¹⁴⁸. Ieraksts matrikulā (un vēlāka publikācija laikrakstā) uzskaita daudzās augsti stāvošās Vidzemes guberņas un Rīgas pilsētas amatpersonas, kas bija ieradušās uz svinīgo aktu. Jāsecina, ka tas ir nebijis gadījums tā laika Rīgā, jo sirmo skolotāju godināja gan ārkārtīgi lielā skaitā sapulcējušās abu dzimumu personas (Brotze *Feierlichkeit* 1815 Albanus, 321), gan klātesošie *augstākie zemes un pilsētas pārstāvji, tad pat Rīgā klāt esošie landrāti, visa Vidzemes Virskonsistorija, vairāki rātes locekļi, visu konfesiju garīdzniecības vadītāji (Herren Chefs der Geistlichkeit aller Confessionen)* (Turpat). Pasākumam īpašu spožumu piešķīra Vidzemes ģenerālgubernatora marķīza Pauluči (*Paulucci*) un Rīgas gubernatora Duhamela (*Du Hamel*) klātbūtne, tiesa, viņus vārdā nenosauca ne ieraksts matrikulā, ne publikācija. Ar runu uzstājās Karls Gotlobs Zontāgs - Broces *agrākais amatabiedrs ... tagad Vidzemes ģenerālsuperintendents (...)* pateicas par tik daudzu reliģijas skolotāju sagatavošanu (Brotze *Feierlichkeit* Albanus 1815, 322).

¹⁴⁸ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1002.l., 274.-275.lp.

Visi, sākot ar Vidzemes ģenerālgubernatoru (*vom hoechsten Chef der Provinz*) vēlēja Brocem laimi godam pelnītajā atpūtā. Runāja rātskungs Štarks (*Stark*), Broces amatu pārņēmušais profesors Šveigs (*Schweig*), ģimnāzijas direktors Albānuss un noslēgumā - pirmas klases audzēknis Krogers (*Kroger*). Ar atvadu runu uzstājās Broce, un izvērstā stāstījumā izklāstīja klātesošajiem savas dzīves un darba gaitas. Ieraksts matrikulā liecina, ka Brocem par godu pateicīgie ģimnāzisti bija pasūtījuši ziedu viju, ko izveidoja dārznieks Cigra. Tāpat zālē bija izstādīts *ļoti aizkustinošs, gaumīgs vecā skolotāja Broces portrets eļļā, ko ģimnāzija bija pasūtījusi, un kas ticis pagatavots, neprasot atlīdzinājumu*¹⁴⁹. Noslēgumā atsevišķi ģimnāzisti *ar asarām acīs atsveicinās no sava iemīļotā skolotāja, kura roku tie pateicībā skūpstā, tad audzēkņi kopā ar citiem skolotājiem pavada Broci uz viņa dzīvokli*" (Brotze *Feierlichkeit* 1815 Albanus, 321-323).

Broces pensionēšanās sarīkojums drīzumā tika atspoguļots Rīgas un guberņas laikrakstos (Brotze *Feierlichkeit* 1815 Albanus ; Brotze *Feierlichkeit* 1815 Albanus *Fernere Nachricht*; Brotze *Feierlichkeit* 1815 Grave). Laikrakstu ziņām sekoja svinīgajam sarīkojumam veltīta izdevums – teikto runu krājums (Brotze *Zum Abschiede* 1815).

Jāatzīmē, ka Broces kā Vidzemes vēstures pētnieka īpašie nopelni tikuši atzīti zinātnieku aprindās. Broce ir Kurzemes Literatūras un mākslas biedrības īstenais loceklis, viņš uzņemts kā viens no pirmajiem (1817.7.IV)¹⁵⁰, biedrības dibināšanas sēdē¹⁵¹. Savā atbildes rakstā¹⁵² (kas rakstīts atbilstoši sava laika retorikas un etiķetes prasībām) viņš lūdz izteikt biedrības valdei pateicību un apliecinā, ka iespēju atbalstīt tik patriotisku un vispārīgam labumam noderīgu plānu uzskatīs par laimi, tikai raizējas, ka sava lielā vecuma dēļ jūtas nespēcīgs. Broce pateicas par to, ka ticis uzņemts šajā biedrībā; viņš jūtas aizkustināts, ka viņa *nebūtiskie nopelni Krievijas labā ievēroti, nepelnītais pagodinājums ļoti pārsteidzis*¹⁵³. Kā pagodinājums jāuzlūko fakts, ka Broce kā ārzemju loceklis (*membre non résidant*) ticis uzņemts Ķeizarišķajā Maskavas Dabas pētītāju biedrībā (*Société impériale des naturalistes de Moscou, Императорское Московское общество испытателей природы, dib. 1805*)¹⁵⁴, samērā drīz pēc tās dibināšanas.

¹⁴⁹ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1002.l., 274.-275.lp.

¹⁵⁰ Diploma oriģināls LUAB, konvolūtā *Brotzii Vitae curriculum*, nr. 4, S. 36.

¹⁵¹ Lēmums par biedrības izveidi pieņemts 1815. gada 23. novembrī, dibināšanas sēde notika 1817. gada 7. aprīlī.

¹⁵² Pēc tam, kad pa pastu bija saņēmis diplomu.

¹⁵³ Broce J.Kr. Vēstule J.Fr. f. Rekem. 10.V. 1817. LVVA, 5759.f., 2.apr., 1256.l., 14ab lp.

¹⁵⁴ Diploma oriģināls LUAB, konvolūtā „*Brotzii Vitae curriculum*”, nr.8, S.43. Diplomu 1806.30.I parakstījis IMDP biedrības pirmais prezidents, grāfs Aleksejs Razumovskis un biedrības sekretāri (Secretaires : P.Drouginine, F. Viller; Directeur perpétuel: G. Fischer).

2.2.1. Pensijas lieta

Lai cik svinīgs un aizkustinošs bija Broces godināšanas pasākums 1815. gada 16. septembrī visu Vidzemes guberņas pārvaldes augstāko ierēdņu, garīdzniecības un muižniecības pārstāvju klātbūtnē, tas nemainīja kārtību, kādā Brocem tika piešķirta pēc priekšrakstiem pienākošamies pensija. Publiski izrādītie cieņas apliecinājumi neiespaidoja arī pensijas summu. Broces pensijas lielumu noteica viņa amats, tituls un vieta Rangu tabulā (Табель о рангах).

Broce jau 1808. gada 31. decembrī tika iecelts par ķeizarsko titulārpadomnieku (*kaiserliche Titulair Rath*) (Brotze *Feierlichkeit* 1815 Albanus: *Fernere Nachricht* 1815, 326), par ko Igaunijas Vēstures arhīvā saglabājies izraksts no 1809. gada 10. jūlija Valdošā Senāta pavēlēm Nr. 14042 un Nr.14040: *Viņa imperatoriskā augstība (...) ieceļ Rīgas ģimnāzijas skolotāju Broci par titulārpadomnieku*¹⁵⁵. Atbilstoši Krievijā apstiprinātajai Rangu tabulai, Broces titulārpadomnieka tituls atbilst civilierēdņu IX klasei¹⁵⁶, šāds rangs (чин) bija gan dzejniekam Aleksandram Puškinam, gan zinātniekam Mihailam Lomonosovam (Шепелев 2004, 314, 155-156). Vārds „titulārs” IX klases ierēdņa ranga apzīmējumā pēc satura tuvs jēdzienam „nomināls” (ne-īstens). Saskaņā ar Rangu tabulu, IX klases rangs varēja tikt piešķirts *profesoriem pie akadēmijām un dažādu fakultāšu profesoriem, kuru [tituli] iegūti dienestā* (Шепелев 2004, 155-156). Broci viņa laikabiedri bieži godāja par profesoru, tomēr ilgstoši neizdevās noskaidrot, vai Brocem tiešām šis tituls ticis piešķirts vai šāda uzruna bija neformāls pagodinājums. Saskaņā ar rakstu, ko 1809. gada 23. janvārī Tartu universitātes padome pēc universitātes kuratora Frīdriha Maksimiliāna fon Klingera (*Klinger*, 1752-1831, TU kurators 1802-1816) agrāka norādījuma viņam iesniedza, redzams, ka Broce (līdz ar citiem nopelniem bagātiem, skolu direktoriem, inspektoriem un skolotājiem no Tērbatas mācību apgabala) bija ticis izvirzīts paaugstināšanai: *Vidzemes guberņā: Rīgas ģimnāzijā: Johans Kristofs Broce. Tā kā šis virsskolotājs ar īpašajiem nopelniem (von den seltsamen Verdiensten) jau 38 gadus ir amatā, kā padomei zināms, ir liceja konrektors, turklāt vairāk nekā 25 gadus jau tiek titulēts par profesoru, tad padome uzskata, ka saskaņā ar 1790. gada 16. decembra Visaugstākās pavēles 11. punktu, kas izsludināta ar Valdošā Senāta 1791. gada 3. februāra ukazu sub N.397, šādi profesori, kas kalpojuši ne mazāk kā desmit gadus, atbilst ne mazāk kā galma padomniekiem, un tie cieš no*

¹⁵⁵ ЕАА 384.1.160, 27. лр.

¹⁵⁶ 1722. gadā apstiprinātajā Rangu tabulā ir XIV civilierēdņu klases, augstākā ir I klase. IX klase ir viena no zemākajām, to var ieņemt pēc izdienas gadiem (secīgi katrā klasē kalpojot vismaz 3 gadus) un saņemta paaugstināšanas ieteikuma. Krievijas zinātnieku pieskaitīšanu tik zemam rangam kritiski vērtēja Lomonosovs.

*pilnīgas atzīšanas [trūkuma]. Tāpēc nav šaubu, ka Virsskolotājs Broce ir izvirzāms par galma padomnieku*¹⁵⁷.

Tomēr Broces tālākajai virzībai pa karjeras un Rangu tabulas kāpnēm liktenis nebija labvēlīgs. Ne šajā reizē, nedz arī pāris gadus vēlāk. Tartu universitātes mācību apgabala arhīvā saglabājusies savdabīga lieta : *Tērbatas universitātes mācību apgabala un aprīņa pārziņā esošo profesoru k.[ungu] .. un citu ierēdņu saraksts, kas 1812.1813. 1814. un 1815. gados tikuši izvirzīti apbalvošana ar tituliem un ordeņiem, bet nav tos saņēmuši*¹⁵⁸. Saskaņā ar te fiksēto, redzams, ka 1815. gada 5. septembrī ar Fjodora Klingera (t.i. Tartu universitātes kuratora Frīdriha Maksimiliāna fon Klingera) pavēli nr. 229, Rīgas ģimnāzijas vecākajam skolotājam, titulārpodomniekam Brocem pensionējoties, kā apbalvojums ticis piešķirts kolēģijas asesora tituls¹⁵⁹. Tomēr Klingera rīkojums nebija stājies spēkā, un Broce sev piešķirto pagodinošo titulu un attiecīgi VIII klases rangu nesagaidīja. Minētais rangs būtu viņam sagādājis ne tikai augstāku pensiju: sākot ar civildienesta VIII rangū, personai tika piešķirta dzimtmuižnieka kārta (bez muižas īpašumā, noteikums spēkā 1722.- 1845. gados) un no tā izrietošās privilēģijas. Saglabājusies Tartu universitātes rektora Johana Filipa Eversa (*Ewers*, 1781-1826) vēstule Zontāgam; 1819. gada 13. jūnijā viņš raksta *kad Broce aizgāja, gr.[āfs] Līvens*¹⁶⁰ *nebija kurators, un Br[oci] izvirzīja par kolēģijas asesoru, kas dod labumu vairāk, nekā Annas ordeņa 3. klase. Bet kur tagad atrodas šis pieteikums - vai kopā ar daudziem citiem Senātā, vai Justīcijas ministra portfelī, es nezīnu, un gribu uzzināt*¹⁶¹. Diemžēl nekādu ziņu par turpmāko notikumu gaitu nav. Jāpiezīmē, ka arī Vidzemes landrāts Vilhelms Frīdrihs fon Ungerns-Šternbergs (*Ungern-Sternberg*, 1752-1832), augstu novērtēdams Broces nopelnus darbā ar Kēnigsbergas Slepēnā arhīva dokumentu norakstiem, 1815. gadā bija ieteicis apbalvot Broci ar Sv. Vladimira ordeni, tomēr Broce apbalvojumu nesaņēma - it kā birokrātisku kavēkļu dēļ, jo imperators Aleksandrs I tajā laikā bija uzturējies ārzemes. Brocem tad būtu ticis piešķirts 4. pakāpes Vladimira ordenis, ko varēja saņemt tie ierēdņi, kas Rangu tabulā atradās ne zemāk par VII klasi, bija ar atbilstošu titulu un bija nevainojami nostrādājuši ne mazāk kā 35 gadus (Шепелев 2004, 375).

¹⁵⁷ ЕАА 384.1.160, 6а-b.лр.

¹⁵⁸ ЕАА 384.1.308 (Список Тем Г. профессорам, (...) и прочим чиновникам, состоящим под ведение Дерптского университета и его округа, кем были представлены к награждению чинами и орденами в 1812. 1813. 1814. и 1815. годах, но не получили оних).

¹⁵⁹ 1815 года сентября 5го N.229 при увольнении от службы к нараждению чином коллежского асессора Старшего Учителя Рижской гимназии Титулярного советника Броце. Федор Клигер. ЕАА 384.1.308, 14а. лр.

¹⁶⁰ TU kurators (1817-1828) Karls Kristofs fon Līvens (*Lieven*).

¹⁶¹ LUAB, Ms. 1112, 12. sainis, Nr. 19, S.1.

Pensiju piešķiršana tāpat bija Tartu universitātes mācību apgabala kuratora kompetence. Vidzemes guberņas skolu valdes direktors Augusts Albānuss bija atkārtoti mēģinājis risināt Broces pensijas lietu tā, lai pensionētajam pedagogam varētu piešķirt lielāku pensiju. Tomēr velti. Titulārpadomnieka Broces pensija saskaņā ar Tartu mācību apgabala skolu direkcijas lēmumu (1815.gada 7. septembrī) bija noteikta 800 rubļi gadā, un šis lēmums palika spēkā arī pēc tautas izglītības ministram Aleksejam Razumovskim (*Разумовский*, 1748 – 1822, ministrs 1810-1816) adresētā Albānusa lūgumraksta izskatīšanas, kā izriet no ministra Razumovska raksta Tartu universitātes kuratoram Klingeram 1815.gada 31. decembrī¹⁶² un secīgi – Tartu skolu komisijas paziņojuma Albānusam 1816.gada 20. janvārī¹⁶³. Broce pensiju saņēma katrus trīsarpus -četrus mēnešus, ikreiz 233 rubļu un 33 1/2 kapeiku apmērā, bet, tā kā naudu piesūtīja pa pastu, tad par pasta izdevumiem atvilka aptuveni 4-5 rubļus¹⁶⁴. Pirmās pensijas izmaksa pie tam tika stipri novēlota. Naudas saņemšana Brocem sagādāja arī citas rūpes: lai krievu valodā uzrakstītu atbildes vēstuli pasta kantorim, viņam nācās pielikt redzamas pūles. Albānusam 1816. gada 31. janvārī rakstītajā vēstulē emeritētajam Brocem nācās atzīt, ka *bez šaubām, pensijas summa tika tik vēl aprēķināta tādēļ, ka esmu pielicis visas man iedomājamās pūles, lai Jums sagādātu visu summu 1000 rbļ. Tas radīja lielu saraksti, prasīja laiku, un nu diemžēl viss ir palicis bez panākumiem! Bet es vēl ceru, ka Jūsu augstlabdzimtība saņems kādu aizvietošanu no citas puses*¹⁶⁵. Pirms Broces pensionēšanās Albānuss 1815.gada vasarā (visticamāk, jūnijā) bija vērsies arī pie Rīgas rātes, un, domājams, ka savā iesniegumā bija atgādinājis rātei gan par Broces 46 gadus ilgo pedagoga darbu, gan par viņa Vidzemes un Rīgas vēstures pētnieka vērienu. Jāpiebilst, ka Albānusa lūgumraksts Rīgas rātes ienākošo rakstu (*Missiva*) krājumā vēl nav atrasts (vai nav saglabājies). Tomēr šajā instancē tāpat tika saņemts atteikums. Rīgas rātes 1815. gada 2. jūlija sēdes protokols lakoniski pavēsta rātes viedokli: *lai cik ļoti atzīstami ir padomnieka Broces kunga nopelni, tomēr pilsētas trūcīgums (Unvermögen) neļauj to īstenot (willfahren)*¹⁶⁶.

Ar Broces pensionēšanos saistīto formāli pamatoto, bet morāli nepieņemamo situāciju kā netaisnīgu izjuta ne tikai Albānuss. Tomēr Krievijas impērijas birokrātija, subordinācijas noteiktā un protekcijas iespaidotā kārtība nebija maināma.

¹⁶²Norakstu sk. LUAB, Brotzii Vitae curriculum, nr. 21/2, 99. Zināms, ka Razumovskis pēc 1812. gada bija pret saviem pienākumiem sācis izturēties pavirši, bet pēdējos 2 gadus vispār tos ignorējis. Tas varētu būt par iemeslu arī Broces lietas neveiksmei.

¹⁶³ Brotzii Vitae curriculum, nr. 21/1, S. 98.

¹⁶⁴ Brotzii Vitae curriculum, S. 100, 101, 102.

¹⁶⁵LUAB, Brotzii Vitae curriculum, nr. 25, S.104.

¹⁶⁶ LVVA, 749.f., 6.apr., 238.l., 198.lpp.

Pēc pensionēšanās Broces dzīve bija kļuvusi noslēgta un arī vientuļa, draugu loks arvien sašaurinājās. Neilgi pirms savas aiziešanas Broce piedzīvoja sava skolnieka, drauga un domubiedra Liborija fon Bergmaņa nāvi (1823. 15.VI), par ko saglabājusies Tīla liecība: *kopā ar mums savā vientuļajā, dziļajā vecumā sēro padomnieks Broces kungs. Kad vakar mēs viņu ielūdzām uz sēru svinībām, godājamais sirmgalvis sacīja: Viņa piemiņu es godināšu savā sirdī, un asaras, ko šis skolotājs lēja par savu skolnieku, sacīja vairāk nekā godinošas runas.* (Thiel 1825, 17). Pēdējo Broces līdzgaitnieku un draugu pieminējis Zontāgs savā runā pie Broces kapa, kad viņš lūdza, lai Dievs atalgo visus, kas draudzīgi un labvēlīgi uzmundrinājuši Broci viņa dzīves novakares vientulībā. Zontāgs īpaši lūdzās, lai mierinājums tiktu sniegts *kādam vārdā nenosauktam Broces vienaudzim, viņa pēdējo gadu draugam, kurš līdz ar Broces aiziešanu zaudējis savu uzticamāko līdzbiedru (Gesellschafter)*. Tas ir augstu stāvošs ierēdnis, Rīgas Muitas eksporta preču noliktavas direktors (no 1790), direktorijas loceklis un eksportpreču muitnieks (no 1799), kolēģijas padomnieks Ferdinands Ernsts Johans fon Mots (*Moht, Moth*, 1742. 20. XI - 1823.27.X), kura vectēvs Jukums bija latviešu dzimtzemnieks, bet tēvs - Magnuss Ernsts, saukts Mots – 1739. gadā brīvvalstis no Degoles muižas^{61*}, kurš varētu būt arī Korfu dzimtai piederīgs ārlaulības bērns.

2.3. Atvadas no Broces. Kapakmens

Broces laicīgās dzīves robežšķirtne ir 1823. gada 10. augusts, viņa bērū diena, pēdējie godi cilvēka dzīvē. Atkal guberņas ģimnāzijas zālē bija sapulcējušies visi, kam Broce bijis dārgs. Broci dziļā godbijībā pieminēja tie, kas augstu vērtēja viņa nopelnus.

Broces aiziešana mūžībā bija viegla, viņu nemocīja grūtas un ilgas slimības vai nevarība. Viņš miris no vecuma vājuma nepilna 81 gada vecumā (Brotze Grabreden 1825, 3). Broces meita S.R. Itere dzim. Broce un audzudēls M. Ulprehts paziņoja, ka 4. *augusta vakarā ap plkst. 10 pēc viegla slimošana 14 dienu ilgumā beigusies mūsu visdārgā tēva Johana Kristofa Broces, padomnieka un bijušā Ķeizarkās ģimnāzijas virsskolotāja dzīve; 80 gadu un 11 mēnešu vecumā.* (Brotze Todes Anzeige 1823) Viņi bija likuši iespiest sēru sludinājumu, un tā teksts atturīgā meandra ierāmējumā vēstīja, ka uz Broces izvadīšanu tiek uzaicināti *visi, kas atzīst viņa vērtību un vēlas pēc viņa nāves mums to vēlreiz apliecināt*¹⁶⁷ (Brotze Todes Anzeige 1823). Tuvinieki paziņoja, ka Broces izvadīšana notiks ģimnāzijas zālē, 1823.gada 10. augustā, piektdienā, plkst. 4os pēcpusdienā. Svinīgās atvadas no pensionētā

¹⁶⁷ alle, die seinen Werth erkennen, und nach seinem Tode uns noch einen Beweis davon geben wollen.

virsskolotāja sākās ar audzēkņu četrbalsīgi dziedātu bērnu dziesmu. Ģimnāzijas zālē, kur pirms astoņiem gadiem tika rīkots Broces pensionēšanās svinības, bija sapulcējušies daudzi *ievērojamākie ierēdņi un pilsētas iedzīvotāji*, kas bija sanākuši (kā vēlāk tika uzsvērts) bez īpaša personīga ielūguma (Brotze Grabreden 1825, 3). No melni drapētās katedras runāja Vidzemes guberņas ģimnāzijas virsskolotājs (1817-1834) Karls Ludvigs Grāve, viņa runas noslēgumā atkal atskanēja četrbalsīga sēru dziesma. Tad sekoja Broces audzēkņu runas: pateicības vārdus savam skolotājam Rīgas ķeizarkājā licejā teica Broces visvecākais audzēknis klātesošo vidū – Rīgas Gulbja jeb Garnizona aptiekas aptiekārs Benjamins Gotlībs Pretorijs (*Prätorius*, 1760-1828)¹⁶⁸, bet Broces vecākos audzēkņus no Vidzemes guberņas ģimnāzijas pārstāvēja Rīgas Sv. Pētera baznīcas arhidiakons Daniēls Gustavs Bergmanis¹⁶⁹, viņš bija beidzamais runātājs pie Broces kapa. Broci izvadīja Vidzemes superintendents, Broces draugs Karls Gotlobs Zontāgs. Tad, kad zārks bija guldīts kapā un svētīts, Zontāgs pateicās Brocem arī par to, ka tas savulaik Zontāgu, *tad jaunu svešzemnieku tik tēvišķīgi pieņēmis un kļuvis viņa draugs līdz pat savai nāvei; pamācot un palīdzot* (Brotze Grabreden 1825, 17)^{62*}.

Broces nekrologs jeb biogrāfiska apcere kopskaitā uz 13 lappusēm tika ievietots nedēļasraksta *Rigaische Stadt-Blätter* trīs numuros, 1823. gada 14., 21. augustā, un ar papildinājumu 27. novembrī (Brotze Nachruf 1823); to bagātināja Broces atstāto manuskriptu reģistrs un viņa publikāciju saraksts. Broces draugi bija gatavi saglabāt sava kolēģa un skolotāja piemiņu, viņa audzēknis Daniēls Gustavs Bergmanis savā bērnu runā sacīja : *Tu dzīvosi mūsos, cēlais sirmgalvi! un, tāpat kā Tu nevienu no Tavu audzēkņu lielā pulka nebiji aizmirsis, tāpat mēs pieminam Tevi un pateicamies Tev* (Brotze Grabreden 1825, 19).

Tomēr pāris gadus vēlāk nācās vērot citu situāciju. 1828. gada 4. jūlijā Rīgas laikrakstā ievietots neliels raksts, kas apraksta topošo kapa pieminekli Sv. Jēkaba draudzes kapsētā gadu (1827.VII) atpakaļ mirušajam superintendentam K.G. Zontāgam. Anonīmais korespondents aicina domāt par Zontāga piemiņas saglabāšanu un viņa kapa pieminekļa celšanu, un lai argumentētu, cik tas neatliekami un svarīgi, norāda, ka *saskaņā ar viņa paša izteikto vēlēšanos, viņš tika apglabāts kroņa kapsētā, zemē; viņa kapa vieta būs aizmirsta īsā laikā, gluži tāpat kā jau tagad, tikai pēc dažiem gadiem, vairs nav atrodams Broces kaps* ¹⁷⁰ (Brotze Grabreden 1828, 213-214)

¹⁶⁸ LUAB, Buchholtz Materialien 35, Eintrag 130/II. Pretorijs bija Broces audzēknis Rīgas licejā ap 1769.-1774. gadu, sk. arī Rigasche Biographien I, 180.

¹⁶⁹ Bergmanis (1787- 1848) beidzis ģimnāziju 1805. gadā, sk. Recke-Napiersky 1, 1827, 132-134.

¹⁷⁰ in kurzer Zeit eben so vergessen sein, wie schon jetzt, nach so wenigen Jahren, das Grab eines Brotze nicht mehr nachgewiesen werden kann“.

Kapa pieminekli Rīgas Sv. Jēkaba draudzes kapsētā Brocem uzstādīja tikai 22 gadus pēc viņa nāves. Pieminekli iesvētīja sestdienā, 1845. gada 8. septembrī, 4os pēcpusdienā (Brotze Grabdenkmal Einladung 1845). Pieminekļa atklāšanas ceremoniju Rīgas laikraksta lappusēs aprakstīja Broces audzēknis^{63*}, mācītājs, sabiedrisks darbinieks un laikraksta *Rigaische Stadtblätter* redaktors Pēteris Dāvids Vents (*Wendt*, 1784-1848) (Brotze Grabdenkmal 1845, *Wendt*). Ilggadējā Literāri praktiskās pilsoņu apvienības direktora un Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības līdzdibinātāja Venta raksts pavēsta, ka Broces un viņa meitas, atraitnes Iteres kapavietu norobežoja akmens stabiņi, ko savieno dzelzs ķēde, ka dārznieks Cigra kapavietu apzaļumojis un iestādījis „*divas liepas un divus dzīvībaskokus (mūžzaļās tūjas)*”, ka „*pie pieminekļa atradās gaumīga pundurasteru, sausziežu (imortelu), flokšu u.c. ziedu kopa*” (Brotze Grabdenkmal *Wendt* 1845, 290). Broces pieminekļa iesvētīšanā runas teica Sv.Jēkaba baznīcas virsmācītājs Berkholes (*Berkholz*), Vidzemes vēstures un senatnes pētītāju biedrības direktors un Doma baznīcas virsmācītājs Pelhaus (*Poelchau*), kura runas autogrāfs saglabājies LVVA, Broces biogrāfisko materiālu kopā (Brotze Grabdenkmal *Poelchau*). Tika dziedāti korāļi, tie bija *klusī, cienīgi svētki*.

Broces biogrāfijas noslēguma vietā iederas viņa paša brieduma gados raskrtītie vārdi, ko var uzlūkot par viņa *credo*, kas tapis piepildīts dzīves garumā:

Doma, kurai mūs jāiekvēlina, ir: providence mani ir ielikusi šajā pilsoniskajā sabiedrībā, kurā es līdz šim esmu atradis savu drošību, savu maizi, savu laimi likumu aizsardzībā; šo sabiedrību es vēlos uzlūkot kā savu ģimeni; tās labklājība ir mana labklājība, tās likumi man ir svēti, es vēlos izbēgt no visa, ko dziedē divkosības sēkla, un izmantot katru izdevību, kas stiprina gaišu labo gribu, atvairīt katru nastu, kura dēļ var tikt aprakta vispirms katras ģimenes, bet tad visas sabiedrības laime, gribu tam pretdarboties un mēģināt to apturēt ar savu balsi un savu piemēru (...) skolotājs tad ir patriots, ja viņš sava skolēna jaunajā dvēselē dēsta patiesu sapratni (Begriffe) par dievbijību, par sabiedriskajiem pienākumiem un taisnīgumu, tā tos veidojot par darbīgiem pilsoņiem nevis ar nosodāmām metodēm raustāmam lellēm. Īsumā; katrs savā kārtā, trūcīgais tāpat kā ievērojamais, pavalstnieks tāpat kā viņa kungs, ir lielās veseluma ķēdes loceklis (sind Glieder der gossen Kette des Ganzen), un katram posmam ir jāturas stingri, lai ķēde nesatrūktu¹⁷¹.

¹⁷¹ LUAB, Brotze, J.Chr. Vermischte Nachrichten von Riga, [1], [7], pie Brotze Rigensia I.

2.4. Broces personība un viņa ģimene

1825. gadā anonīms recenzents, kas anotējis Broces piemiņai veltīto kapa runu izdevumu, atzina, ka, neskatoties uz to, ka krājumā nav atrodamas precīzas vēsturiskas [t.i. faktogrāfiskas] ziņas, tajā *ticis sniegts taisni tas, kas vēsturiskajā ir morāliki visinteresantākais, jo (...) aizgājēja raksturs ticis tvirts vispusīgi patiesi, tas zīmēts precīzi un dzīvīgi droši, tēlots tā, lai [iedarbotos ar] tikumisku (sittlicher) un reliģiozu spēku* (Brotze Grabreden 1825: Rezension, 322).

Aprakstīt Broces personību nav viegls uzdevums. Viņš nav atstājis dienasgrāmatas un memuārus, faktiski nav tikusi saglabāta Broces sarakste, un arī tagad pieejamās atsevišķās Broces un Brocem rakstītās vēstules satur lielākoties lietišķus pārspriedumus par vēsturiskiem vai ģenealoģiskiem jautājumiem. Nākas secināt, ka Broce savā privātajā dzīvē vēlējies būt diskrēts. Arī Broces rokrakstu mantojums liecina, ka viņš nevienu – ne dzīvu, ne sen mirušu personu vai notikumu nav aprakstījis emocionāli: viņa vērtējumi apzināti veidoti tā, lai tie būtu maksimāli objektīvi, it kā ārpus laba un ļauna. Atliek paļauties uz Broces laikabiedru bieži *posthum* izteiktajām atziņām, kas tēlaini raksturo Broces personības izpausmes viņa pedagoga darbā.

Broces audzēknis Vents 22 gadus pēc sava skolotāja nāves rakstīja, ka Broce ir sev radījis paliekošu un draudzības papildītu piemiņu savu skolnieku sirdīs. Venta atmiņas raisījās 1845. gadā Broces pieminekļa atklāšanas sakarībā (Brotze Grabdenkmal Wendt 1845, 296 -297), un viņa vērojumi rāda Broci skolas ikdienā, jau vecumdienās, un ļauj spriest par viņa personības cilvēcisko satvaru pedagoga – audzēkņa attiecību lokos. Venta atmiņu apcere ir plašāka no zināmajiem Broces raksturojumiem, kas balstīts personisku vērojumu un ilgu kontaktu pieredzē. Būtu vērts ieklausīties izjustajos Broces audzēkņa vārdos, Venta atmiņas ļauj ieraudzīt viņa sirmo skolotāju arī dažās gluži neparastās un sadzīviskās situācijās, kā licejā, tā mājas dzīvē. *Sākumklases (kvintas) skolnieki bija bērnišķīgi piekērušies savam skolotājam un ar to sadraudzējušies, kaut gan vecuma nespēka dēļ skolnieki bieži esot zobojušies par Broci. Vecākie – terciijas klases audzēkņi stundu laikā bijāja Broci kā skolas valdnieku (Schul Monarch) (Turpat). Broce bija visu cienīts un respektēts pedagogs. Vents piemin gadījumu, kad drīz pēc rektora Geces nāves (1801) skolnieki bija bērnu pārdrošībā kļuvuši nevaldāmi. Bet, kad ieradies Broce kā rektora pienākumu pildītājs, un pieticis ar viņa klātbūtni vien, jo viņš spējis ar vienu vārdu nomierināt dumpīgos audzēkņus. Vents tāpat atceras, ka Broce sevi uzskatījis par labu dejojāju, un viņam paticis klasē dejojot menuetu ar kādu tikpat spējīgu skolnieku, kamēr pārējie to drīkstējuši vērot*

(Turpat). Attiecībās ar saviem skolniekiem Broce bija ievērojis etiķeti un pieklājības normas, un tad, kad viņa skolnieks nonāca augstākajā sekundās klasē, skolotājs nomainīja uzrunas formu un „Tu” vietā turpmāk dažus uzrunāja uz „Jūs”, kas minēto skolnieku ļoti iepriecināja un stiprināja viņa pašapziņu. Bez tam sekundās skolnieks drīkstējis lietot spieķi (Turpat). Venta pieredzē skolas laiks atāst kā *juceklīgu, bezmērķīgu, nenobeigtu un bieži pretrunīgu ainu virknējums, tomēr ar to nesaraujami bija saistīts „Broces tēva” tēls, kas bija piešķīris priekpilnu baudījumu tam mazumam, ko skola bija spējusi sniegt, un tādēļ joprojām saglabājies atmiņā. Viņš bija godājams, dievbijīgs vīrs, pret kuru juta bērnišķīgu pazemību. Divreiz nedēļā viņš apvienotajās zemākajās klasēs vadīja zīmēšanas stundas, ko viņam kā konrektoram pēc mūsu laika ieskatiem nebūtu jādara, un katram iesācējam uz viņa lapas zīmēja priekšā nelielu figūru, ziedu, augļu krēslu, mājas priekšmetu virkni. Tad tas, ko lielākā skolēnu daļa bija garlaikoti uzlūkojuši kā blakus nodarbi, kļuva par to saiti, kas vienoja skolnieku un viņa skolotāju. Turklāt vēl varēja vērot Broces paša rūpīgo, uzcītīgo darbu (Privat-Fleiss), to, kā Broce savā dzīvoklī dažiem skolniekiem skaidroja kaut ko no romiešu literatūras un lika tulkot, bet pats pa to laiku tik rūpīgi darbojās pie kāda manuskripta vai dokumenta noraksta. Šāda uzcītība iesakņojās arī viņa audzēkņu sirdīs; un kā gan citādi tas varētu būt. Lai vienmēr piemiņā paliek Broces tēls, tāds, kā tas neviļus iemājojis jauniešu sirdīs, pateicoties viņa goda prātam, tikumībai, tēvišķīgumam (Turpat). Broces manuskriptu pētniece Meta Taube norāda, ka *savos audzēkņos Broce centās ieaudzināt dzimtenes mīlestību, īpaši pret Rīgas pilsētu* (Taube 1992, 18). No citām īpašībām Broce cildina strādīgumu, godprātību, atklātu paškritiku, satiecību un labestību (Turpat). Mācītājs Grāve atceras, ka daudzu gadu garumā ik rītu Broce bija pirmais, kas ienāca klases telpā, un pēdējais, kas to atstāja. Viņš tēvišķīgi stingri un maigi rūpējās par kārtību un mieru (Brotze Grabreden 1825, 7).*

Valodnieks Kārlis Kristiāns Ulmanis (Ulmann, 1793-1871) vēstulē bibliotēkas direktoram Georgam Berkholcam (Berkholz) atceras savu skolotāju: *ģimnāzijas prīmā mani apņēma Broces labumi (Güte). Es kārtīgi taisni 8os nācu uz pirmo stundu, ko viņš turēja, bet pārējie - parasti tikai ¾ stundu vēlāk. Tad labais vecis (der gute Alte) padevās, un vienmēr uz pulksten 8iem ņēma līdzī vienu no saviem foliantiem, lai man ko paskaidrotu*¹⁷².

Broce ikdienā bijis kluss un atturīgs. Broces draugi un laikabiedri kā viņa personības dominantes uzsvēruši uzcītību, precizitāti un gluži vai pedantisku kārtīgumu. *Nav iespējams būt par daudz rūpīgam! (Nicht mehr fleissig zu seyn!)* (Brotze Grabreden 1825, 18) ir Broces bieži atkārtotais izteikums, ko pieminējis Zontāgs, piebilstot: *mums visiem ir noderīgi sevi mocīt ar šo pašpārmetumu, ko tik bieži biju dzirdējis no Broces mutes, un , es atļaujos sacīt, tas mani bieži uzmundrinājis un iedvesmojis* (Turpat).

¹⁷² LUAB, LDB 5492 IV, nr. 214, 8, 1-2.

Broces izvēle nodoties pētniecībai bija labprātīga, dedzīga un priekpilna: *Tas, ko viņš bija izvēlējis savai atpūtai, savam dzīves iepriecinājumam, atkal bija pūles (Mühe). Un kas par pūlēm! Cik šķietami sausas, ja vien augstākā jēga pašu par sevi nenozīmīgo arī nepadarītu cildenāku un augstāku (...) cik nepārtraukti un bez īgnuma visā savas dzīves garumā turpinātas! Tas vien jau pietiekami spētu sniegt cilvēka dzīvei piepildījumu un vērtību, un viņam turpretim [bija] tikai tas, kas aizpildīja atpūtas stundas un kas stingri apzinīgajam vīram nekad nedrīkstēja iedragāt patieso amatu [t.i. pedagoģisko darbu skolā]. Kā viņš šo foliantu rindu dēļ bija visapkārt pētījis un meklējis, kā gadu pēc gada bija izmantojis vasaras atpūtas laiku, lai iepazītu un vēlāk saglabātu atmiņā vai visas mūsu Vidzemes ievērojamākās vietas un pieminekļus* (Brotze Grabreden 1825, 9). Broce visu mūžu centies audzināt savus skolniekus, parādot, cik daudz cilvēks iespēj, ja savu brīvo laiku neiznieko, bet ar visu atdevi strādā, kā Broce izteicies „Savu brīvo laiku esmu izmantojis materiālu vākšanai šīs zemes vēsturei” (Albanus Einladung 1815, 12; Taube 1992, 31). Zontāgs atzīmēja, ka Broces darbaspējas bijušas apskaužamas pat dziļā vecumā, spītējot vājumam : *ka tad, kad [dzīves] dienas ir bijušas tik garas, tikai retais spētu tik daudz; un tik uzticīgi un nerimtīgi (unermüdet) strādāt kā viņš, esot gandrīz vai galēji pagurušam (ermattet)* (Brotze Grabreden 1825, 17). Brocem viņa darbs pie vēstures avotiem un savas kolekcijas bija īsta panaceja, un pats Broce labi apzinājās, ka viņa aizraušanās uztur un vairo viņa dzīvotspēku, tā bija kļuvusi par viņa pamatvērtību. Grāve atcerējās, ka reiz viņš apciemojis Broci laikā, kad tas sācis atveseļoties no smagas slimības, un tūlīt bija sācis darboties ar savu kolekciju, lai to paplašinātu; *cik labi, teicis Broce, Dievs pie manis ir darījis, raisot manī šo kaislību! Ko gan es tagad iesāktu: ar izsīkušiem spēkiem, nederīgs lielākiem pasākumiem (Anstrengungen), ja tā mani nepieceltu un no jauna neatdzīvinātu?* (Brotze Grabreden 1825, 10-12). Viņa dienas bija piepildītas ar skolas pienākumiem un aizrautīgo krājēja un pētnieka darbošanos.

2.4.1. Broces ģimene

Broce ir bijis gana noslēgts un diskrēts, un nav vēlējies ļaut svešām acīm ieskatīties viņa ģimenes dzīvē un mājas vidē. Par Broces ģimenes dzīvi ziņu maz. Lietišķās vēstules glabā tikai atsevišķas vairāk vai mazāk emocionālas un atklātas Broces frāzes. Krievijas vidē un t.sk. Vidzemē 18.gs. otrās puses epistolārajam mantojumam lielākoties raksturīga atturīga izteiksme un lakoniska forma, kas nepieļauj sakāpinātus vai pat nesavaldīgus izteikumus^{64*}. Arhivālijās¹⁷³ atrodamie fakti apliecina vien Broces un viņa tuvinieku piedzimšanu un kristīšanu, laulības, nāvi (Broces radurakstus sk. Pielikumā 10).

Sešus gadus pēc ierašanās Rīgā, 1774. gada 29. aprīlī Broce salaulājās ar Mariju Rozīnu Zernovu-Ulprehti, dzim. Haumani (*Maria Rosina Särnow-Ulprecht, geb. Haumann, 1735.9.VI - 1812.15.I*). Viņa septiņus gadus vecākā sieva bija Sv. Jēkaba draudzes virsmācītāja un konsistorijas asesora Kristiāna Haumaņa (*Haumann, ?-1734.3.X*) meita, un Broce bija viņas trešais vīrs. Par godu jaunajam pārim tika izdots apsveikuma dzejojums latīņu valodā *Augsti godājamā un cienījamā, kā arī mācītā maģistra, ķeizarišķā liceja subrektora Johana Kristofa Broces kunga un Marijas Rozīnas Ulbrehtas (...) svētā laulība* (*Sacra nuptialia 1774*), un tika novēlēti ilgi laimīgas dzīves gadi. Broces personāliju krājumā LVVA saglabājies viņa paša (?) sacerēta dzejoļa melnraksts, kas adresēts kādai sievietei. Broce te atklājas kā galants kavalieris, kas savai dāmai dāvā ziedus: *Nimm, statt der stolzen Ros' und Nelken | Dies Winter-Blümchen, ohne Glanz*¹⁷⁴ (Pielikums 6). Abu laulībā dzimusi meita Rozīna Sofija (*Rosina Sophia, 1776.27.VI Rīga-1845.26.II Rīga*), turklāt ģimenē auga vēl divi bērni, kas nāca līdzī Broces sievai Marijai Rozīnai – viņas dēls Ernsts Markuss Ulprehts (*Ulprecht, 1770.28.XI Rīga -1831.2.XII Rīga*) un viņas audzudēls (dzimis vīra Ulprehta pirmajā laulībā) – Matiāss Georgs Ulprehts (1765.7.I Rīga - iespējams 7.- 8. II.1807 Eilava Prūsijā). Broces sievai otrajā laulībā bija dzimusi arī meitiņa Rozīna Beāta, kas nodzīvoja nepilnu gadu (*Rosina Beata, 1769.29.VI-1770.29.V*). Broces sievai kā ārsta Martina Zernova (*Särnow, Martin, ?-1765*) atraitnei piederēja no vīra mantots nams Lielās Pils un Mazās Miesnieku ielas stūrī, kurš 1766. gadā tika novērtēts par 5160 valstsdālderiem (Jansons 1970, 25). Uzskaitītie apstākļi liek domāt, ka Broces laulība varēja būt slēgta arī visai praktisku nolūku dēļ: krietni vecākā sieva bija visai turīga. Broces sieva Marija Rozīna Haumane sākotnēji bijusi saistīta ar Sv. Pētera draudzi^{65*}.

¹⁷³ Izklāstā izmantotās ziņas ņemtas no LVVA tiešsaistes datubāzē *Raduraksti* iekļautajiem materiāliem - Latvijas draudžu metriku grāmatām. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/>.

¹⁷⁴ LVVA, 4011.f., 1.apr., 633.l. (Brotze), 85.lp.; sk. Pielikumu.

Turpmākie ar Broces ģimeni saistīti ieraksti atrodami Rīgas Sv. Jēkaba baznīcas metrikās. Sv.Jēkaba baznīcas laulību reģistrā fiksēts, ka 1805. gada 8.novembrī superintendents Zontāgs salaulājis Broces meitu *Demioselle* Rozīnu Sofiju Broci ar zviedru draudzes mācītāju Johanu Ādolfu Iteru (*Ytter*)¹⁷⁵ 1806. gada 8. novembrī Zontāgs krista abu 1806. gada 8. oktobrī dzimušo meitu Mariju Vilhelmīni Iteri, kuras krustvecāki no sieviešu puses ir profesora Broces kundze (t.i. bērna vecāmāte), ģenerālsuperintendenta Zontāga kundze, kolēģijas padomnieka Lenca kundze un Albrehta jaunkundze, savukārt no vīriešu puses – Vidzemes guberņas skolu direktors Albānuss, mācītājs Maijers (*Mayer*), padomnieks Glandorfs un virsskolotājs Bēnkens (*Böhnken*).

Sv.Jēkaba draudzes mirušo reģistrā atrodami ieraksti gan par 1812. gada 12. janvārī 76 gadu vecumā mirušās Broces sievas Marijas Rozīnas dzim. Haumanes izvadīšanu 19. janvārī¹⁷⁶, gan 1823. gada 4. augustā mirušā, 80 gadus vecā titulārpadomnieka, emeritētā ģimnāzijas virsskolotāja Johana Kristofa Broces izvadīšanu 1823. gada 10. augustā¹⁷⁷. Broces sieva mirusi Rīgas aplenkuma laikā 1812.gada 15. janvārī. No vēstules landrātam Ungernam–Šternbergam zināms vien tas, ka sievas nāve radīja Brocem smagus pārdzīvojumus¹⁷⁸ (Pielikums 5).

Tikai pāris zināmās Broces vēstules ļauj iepazīt viņu kā mīlošu un rūpīgu ģimenes galvu, kuram allaž rūpēja savu bērnu veselība un labklājība. Arī tad, kad pašam jau sirma galva. Broce ir norūpējies tēvs, kurš lūdz palīgā ietekmīgu personu, reizē senu draugu un kolēģi – ģenerālsuperintendentu Zontāgu palīdzēt atrisināt sava audzudēla Ernsta Marka Ulprehta konfliktu ar Tartu universitātes profesoru Ledebūru (*Ledebuhr*), ar kuru students ir sastrīdējies. 1813. gada 10. martā Broce raksta Zontāgam, un izklāsta, cik ļoti viņš ir norūpējies par audzudēla likteni, jo viņš *varētu ar vienu muļķīgu soli (dummen Streich) sagandēt savu labo vārdu*; Broce lūdza kļūt Zontāgu par vidutāju, un apelēja pie Zontāga līdzcietības: *cik ļoti tas mani sāpina, Jūsu ekselence var viegli iedomāties. Tāpēc es vēršos pie Jums ar pazemīgu lūgumu, likt viņu uzaicināt pie sevis, lai brīdinātu, ka viņš nepakļaujas savai neapdomībai*¹⁷⁹. Broce uzskata, ka superintendents varētu vislabāk dot padomu, kā jauneklīm šādā gadījumā jārikojas, jo Broce pats to nezina.

1818. gada 16. maijā Broce raksta Skultes (*Pernigel*) mācītājam Velligam (*Wellig*). Rakstīt vēstuli savam draugam Velligam Broci ir pamudinājušas patiesas raizes par savas

¹⁷⁵ Sv.Jēkaba draudzes metrika, 1805, 294.lp.

¹⁷⁶ Sv.Jēkaba draudzes metrika, 1811-1828, 262.lp.

¹⁷⁷ Turpat, 273.b.lp. Broces sievai tika veltīts iespiests atvadu dzejojums „*Am Sarge unserer guten Mutter Maria Rosina Brotze geb. Haumann*”, LVVA, 4011.f., 1.apr., 633.l., 6.lp.

¹⁷⁸ LVVA, 214.f. 6.apr., 492.l. 221a.-b.lp. Vēstules fragmentus sk. pielikumā.

¹⁷⁹ LUAB, Rk 2418, nr.8, 1.lp.

meitas veselību. Broce pavēsta, ka viņa meita, mācītāja Itera atraitne ir slima, viņa cieš no krampjiem un ģīboņa (vai reiboņiem), un tāpēc ārsti viņai ir ieteikuši pieņemt peldes jūrā. Broce raksta: *es nezinu, vai es drīkstu Jūs lūgt, lai Jūs viņu un viņas 12gadīgo meitiņu uz dažām nedēļām siltajās jūnija vai jūlija dienās uzņemat pie sevis. Es ceru, ka viņa tad varēs vienoties ar kādu jūrmalai tuvumā dzīvojošu zemnieku, lai tas katru dienu viņu no pastorāta nogādā [pie jūras], lai tad viņa var peldēties jūrā, pēc tam pie zemnieka atpūsties, un tad iet vai braukt atpakaļ. Viņai nav nepieciešama nekāda tālāka kopšana, un viņai nav noteikts nekāds īpašs ēšanas un dzeršanas reglaments. Es saprotu, ka es lūdzu no Jums lielu laipnību, bet es nekādi nevēlētos Jūs apmulsināt. Apspriediet to ar savu labo laulāto draudzeni, un skaidri uzrakstiet, ja Jums tas rada grūtības*¹⁸⁰. Vēl Brocem rūp, lai viņa meita nakti nepārlaiž krogā. Tāpēc viņš lūdz savu draugu apdomāt, vai viņš nepazīst kādu uzticamu saimnieku, kurš par labu samaksu varētu meitu aizvest un iekārtot to tā, lai viņš meitu agri no rīta izved un vakarā nogādā atpakaļ (Turpat, 2).

Citētās trīs vēstules ļauj iepazīt Broci kā ģimenes cilvēku, kas pārņemts ar ģimeniskām rūpēm par tuviniekiem. Arhīva materiāli liecina, ka Brocem bijušas arī saimnieciskas un finansiālas problēmas.

Sievai piederošo namu Broce nopirka 1775. gada 3. aprīlī (Jansons 1970, 25). Sievas mantotais nams atradās Brocem visai ērtā vietā – netālu no liceja. Domājams, ka Brocem nācās aizņemties naudu, lai varētu māju nopirkt. Viņš 1776. gada 10. jūnijā ar parādu rakstu bija aizņēmis naudu un tikai 1791. gadā varēja dzēst parāda atlikumu, proti, 500 Alberta valstsdālderus¹⁸¹. Šķiet, ka Broces ģimene namu ilgstoši izīrēja citām personām, piemēram, 1795. gadā tur dzīvoja tirgotājs Šrēders ar ģimeni un pieciem kalpotājiem. Zināms, ka Broce pats 1784. gadā dzīvojis Tirgoņu ielā 10, bet 1795. gadā Broces ģimene (sieva, meita, audzudēls un divas kalpones (rīdziniece Anna Briede un vidzemniece Katrīna Jansone) reģistrēta dzīvojam Vidzemes guberņas ģimnāzijas namā (Jansons 1970, 25). Tomēr Broces ģimene šajā namā ievācās jau 1812. gada aplenkuma laikā, un pastāvīgi tur dzīvoja pēc viņa pensionēšanās 1815. gadā.

Rīgas rātes virskancelejā 1814. gada 4. jūnijā ticis izskatīts Broces lūgums atļaut pārbūvēt viņam piederošo māju Lielās Pils ielas un Mazās Miesnieku ielas stūrī un uzcelt tai piebūvi un vēl vienu stāvu; tomēr šo lūgumu rāte bija noraidījusi¹⁸². Lūgumrakstam bija pievienoti guberņas arhitekta Breitkroica (*Breitkreutz*) apstiprināti nama fasādes zīmējums,

¹⁸⁰ LUAB, Rk 24616, nr.9., 1.-2.lp. Domājams, ka savrup uzglabātā Broces vēstule saglabāta tādēļ, ka mācītājs Velligs to bija uzdāvinājis Augustam Vilhelmam Buhholcam, par ko viņš rakstīja 1856. gada 6. aprīlī: *“es pievienoju mana mirušā skolotāja un tēvišķīgā drauga Broces rakstu (...) es ceru, ka Jums tā šķitīs vērtīga”*. LUAB, Ms. 1124, 8, nr. 18, 3.lpp.

¹⁸¹ LVVA, 768.f., 1.apr., 32.l., 212.lp.

¹⁸² LVVA, 749.f., 6.apr., 635.l., 708.lp.

ko bija sagatavojis Broce pats. Zīmējumu, kas nejaušības dēļ bija saglabājies Amatu un ķemerejas tiesas materiālos¹⁸³ atrada, 1970. gadā publicēja un izvērsti komentēja vēsturnieks Aleksandrs Jansons (Jansons 1970).

Broces meitas un audzudēla dzīves gaitu noslēgums saistās ar Rīgu. Sv.Jēkaba draudzes metrikā ieraksts par Broces audzudēla bij. Tartu universitātes naturāliju kabineta inspektora Ernsta Marka Ulprehta izvadīšanu¹⁸⁴, kas miris 61 gada vecumā 1831. gada 2. decembrī^{66*}. Pēc studijām Tartu universitātē Ulprehts uzsāka darbu universitātes naturāliju (t.i., mineraloģijas) kabinetā, ko viņš pārzināja ilgāku laiku (1804-1813). Ulprehts bija visai apdāvināts mākslinieks amatieris, kas, acīmredzot audzūtēva Broces iespaidā, bija pievērsies romantisku ainavu un pilsdrupu attēlošanai^{67*}.

Broces audzudēls bija arī Matiāss Georgs Ulprehts – Broces sievas otrā vīra dēls no tā pirmās laulības ar Annu Sofiju Ārensu. M.G. Ulprehts bija mācījies licejā (iestājies 1779.8.XII), vēlāk bija notārs Rīgā, un pēc neapstiprinātām ziņām kritis 1807. gada 7.-8.februārī asiņainajā kaujā pie Eilavas (*Eylau*) Prūsijā (Albanus Feierlichkeit 1815, 331-332), kur krievu – prūšu armija cīnījās ar Prūsijā iebrukušo Napoleona karaspēku. Domājams, ka Ulprehts bija krievu armijas virspavēlnieka, ģenerāļa Leontija Beningsena (*Benningsen, Levin August von, 1745-1826*) armijā, kas aizsargāja pieeju Kēnigsbergai. Šajā kaujā krievu armija zaudēja 26 000 karavīrus (kritušos un ievainotos), bet Napoleons - 19 000 karavīrus. Broce savas sievas karā pazudušo audzudēlu pieminējis savā pensionēšanas runā (Albanus Einladung 1815, 13).

1845. gada 26. februārī, 70 gadu vecumā nomira Broces meita, atraitne Rozīna Sofija Itere. Viņas vīrs bija miris jau 1814.gadā, 1842. gadā bija nomirusi arī uz Kazaņu aizprecētā mazmeita Marija Vilhelmīne Itere (*Maria Wilhelmine Ytter, 1806.8.X Rīga-1842.15.V Kazaņa*). Broces vienīgā mazmeita 1831. gadā Rīgā bija salaulājusies ar Johanu Gustavu Lindgrēnu (*Lindgren, Lindgreen, Линдгрэн, Линдегрэн, 1802.1.VII Lazdona - 1870.30.IX Drēzdene*) un kopā ar vīru pārcēlusies uz Kazaņu. Broces mazmeitas vīrs, Kazaņas universitātes speciālās patoloģijas un terapijas profesors (no 1837) Dr.med. Lindgrēns bija attāls Broces znata radnieks^{68*}. Kazaņas guberņas muižniecības matrikulā kopā ar J.G. Lindgrēnu ierakstīti 3 viņa bērni- Šarlote Sofija Elizabete, Matilda Rozīna Vilhelmīna, Vilhelms Ernests Gustavs (Линдегрэн (Линдгрэн) Иван Густавович, Шарлотта-Софья-Елизавета Ивановна; Матильда-Розина-Вильгельмина Ивановна, Вильгельм-Эрнест-Густав Иванович) – Broces mazmazbērni (Потомственное

¹⁸³ LVVA, A-10 (1390).f., 2.apr., 1551.l., 59.lp.

¹⁸⁴ Sv.Jēkaba draudzes metrika, 1829-1833, 766.lp.

дворянство Казанской губернии 1785-1917 гг.). Broces mazmazmeita, 22gadīgā Šarlote Lindegrēna (t.i. Šarlote Sofija Elizabete Lindgrēna (1836? -?) 1858.gadā bijusi franču un vācu valodu mājskolotāja Kazaņas gubernā, viņa tikusi izglītota ģimenē, vecāku mājās (Именные списки чиновников и преподавателей и ведомости о состоянии учебных заведений Казанского округа за 1859 г.; ОРПК НБЛ). Broces mazmeitas Marijas Vilhelmīnes kapavieta Kazaņas luterāņu kapos nav saglabājusies¹⁸⁵. Lindgrēns 1861. gadā kopā ar ģimeni pārcēlās uz Drēzdeni, kur arī miris (Bulmerincq Nekrolog), un par Broces tuvāko pēcteču likteņiem citu ziņu pagaidām nav.

Pēc Broces meitas Rozīnas Sofijas Iteres nāves laikrakstā tika ievietots paziņojums par tam laikam parasto aizgājēja īpašuma izsoli, kas notika gadījumos, ja tuvinieku nebija vai tie nevēlējās pārņemt mantību. Var nojaust, ka Broces meitas visai vientuļā mūža novakars nebija pavadīts pārticībā. Sludinājumā teikts : *ar godājamās Bāriņtiesas atļauju ceturtdien, š.g. 15. martā un nākošajā dienā, pulksten 5 pēcpusdienā, jānotiek nel. mācītāja atraitnes Rozīnas Sofijas Iteres dzim. Broces atstātās mantas izsolei. Tā sastāv no viena biroja, vienas sofas ar krēsliem, vairākiem galdiem, skapjiem, spoguļiem, fajansa, mājas un virtuves priekšmetiem un vēl vairākām noderīgām lietām, kas atrodas nelaiķei piederošajā mājā Lielās Smilšu un Mazās Miesnieku ielas stūrī, Nr. 60; tās tiks izsolītas publiski par tūlītēju samaksu skaidrā naudā sudraba monētās, kā to paziņo šeit Karls Antons Šrēders, pilsētas izsolītājs (Bekanntmachung Auction 1845). Uzskaitījums liecina, ka Broces meitai piederējis tikai pats nepieciešamākais, nedaudzas mēbeles un vienkārši fajansa trauki, un domājams, ka viņas rīcībā bija nonākušas lielākoties viņas tēva mantas, ko viņa turpināja lietot, dzīvojot Broces namā. Broces ģimenes iedzīve bijusi visai pieticīga, sludinājums šajā reizē nepiedāvā citkārt aprakstītās sarkankoka mēbeles un sudrablietas. Tomēr vienīgi nelielais paziņojums Rīgas laikrakstā ļauj ieskatīties Broces ikdienas pasaulē, lai iztēlotos un saprastu viņa mājas vidi. Izsole tika turpināta vēl 19. martā; un patīk iedomāties, ka vēl joprojām Rīgā varētu atrasties kāds neatpazīts krēsls vai skapis no Broces mājas.*

2.4.2 Broces sabiedriskais stāvoklis un sociālie kontakti

Lielā laika distance un ierobežotais avotu klāsts ar grūtībām ļauj rekonstruēt Broces un viņa ģimenes ikdienas cilvēcisko kontaktu ainu. Lai saprastu ar kādiem Rīgas sabiedrības slāņiem Broce bija satuvinājies, nākas izmantot netiešus, bet drošus avotus,

¹⁸⁵ Par šīm ziņām pateicība vēsturniecei Dr.hist. Guzelai Ibņejevai (Ибнеева) no Kazaņas universitātes.

proti, Rīgas draudžu metriku grāmatas^{69*}. Broce samērā bieži bijis Sv. Jēkaba draudzes bērnu kristībās¹⁸⁶ (jau sākot no 1771. gada 5.marta līdz 1791. gada februārim). Pirmais Broces krustbērns bija ģenerālgubernatora arhivāra Johana Andreasa Ēzena (*Oesen*) dēls Gotlībs Solomons; viņa kristībās kūrās stāvējuši virkne vēlāk Brocem labi zināmu vīru : tiesas viceprezidents Andreass Gotlībs Killani, virsfiskāls Mītels, rentejas fogts, hofcijas arhivārs Tīlemans; Broce bija piektais krusttēvs. 1771. gada 3. aprīlī viņš bijis aicināts kļūt par trešo no desmit skolotāja Johana Francija (*Frantzius*) dēla Jākoba Johana krusttēviem. Šajās lepnajās kristībās pirmais krusttēvs bija ģenerālsuperintendents Lange. Broce ir bijis arī Sv. Jēkaba baznīcas ērģelnieka Kristiāna Leberehta Cimmermaņa dēla piektais krusttēvs 1771. gada 24. jūnijā, un šim bērnam kūrās kā astotais stāvējis arī Rīgas grāmatizdevējs Johans Frīdrihs Hartknohs. Arī virskonsistorijas sekretāra Mītela (*Müthel*) meitas Elizabetes Vilhelmīnes kristībās 1791. gada februārī Broce ir viens no kūrām (piektais).

Uzskaitījums ļauj secināt, ka 18. gs. 70. gados ķeizarišķā liceja pedagoga Broces vide ir vidēja līmeņa pilsoniskās aprindas, viņa paziņu lokā atrodams ērģelnieks, skolotājs, rakstvedis, pasta ierēdnis, bet liceja kurinātājam Broces klātbūtne bērna kristībās jau bija pagodinājums.

Arī Broces ģimenes locekļu vārdi atrodami metriku grāmatu ierakstos. Broces jaunkundze (*Demioselle Brotze*) bijusi krustmāte vairākiem Sv.Jēkaba baznīcā kristītiem bērniem : Vilhelmīnei Dorotejai fon Lonkerei (*Loncker*), kas kristīta 1792. gada 11. aprīlī¹⁸⁷, skolotāja Johana Hāģera (*Hager*) dēlam Pēterim Leonardam 1794. gadā, šajās kristībās bērnam kūrās stāvējuši ievērojami rīdzinieki, proti, no vīriešu puses ģenerālgubernators Pēteris fon der Pāļens (*Pahlen*), kura vārds bērnam dots, ģenerālsuperintendents Lencs, asesors Barklajs de Tollī, liceja rektors profesors Gece, no sieviešu puses- arī ģenerālsuperintendenta Lenca kundze¹⁸⁸.

Broces un viņa ģimenes locekļu vārdi paretam atrodams arī citu Rīgas draudžu metrikas grāmatu ierakstos. Tam vairāki piemēri. Rīgas Doma draudzē 1781. gada 28. novembrī kristīja pilsētas muzikanta Herberta Kristiānera (*Christianer*) un tā sievas Sofijas Šarlotes Koncijas (*Konzius*) meitu Šarloti Rozīnu, kuras krustmāte ir arī Broces sieva – subrektora kundze Broce, dzim. Haumane¹⁸⁹. Bērna māte ir slavenā Halles ērģelbūvētāja Heinriha Andreasa Koncija (Rīgas Sv.Jēkaba baznīcas ērģelbūvētāja) meita^{70*}; acīmredzot

¹⁸⁶ Sv. Jēkaba draudzes metrika, 1751-1789, 311., 314., 324., 331., 343., 358., 368. lpp.

¹⁸⁷ Sv. Jēkaba draudzes metrika 1792, 25.-26.lpp.

¹⁸⁸ Sv. Jēkaba draudzes metrika 1792, 49.lpp.

¹⁸⁹ Doma draudzes metrika, 1763-1800, 486.a.lp.

Broces sievu un Koncija meitu saistīja tuvāka draudzība, ne velti jaundzimušajai meitai dots arī Broces sievas vārds “Rozīna”.

Negaidītā aspektā kristību ieraksti atklāj Broces un tirgotāja Daniēla Frīdriha Fēres (*Fehre*) saistību. Jāsecina, ka Broci un Fēri apvienoja ne tikai kolekcionāra kaislība pret seniem dokumentiem un Rīgas vēstures avotiem, bet arī ģimeniska kopība. Sv. Pētera draudzes kristību reģistrā mācītājs Liborijs fon Bergmanis fiksējis, ka 1788. gada 5. jūlijā ticis kristīts tirgotāja Fēres un viņa sievas Katarīnas Dorotejas Kronas (*Krohn*) dēls Filips. Bērna piecpadsmit (sic!) krusttēvu vidū ir arī konrektors Broce¹⁹⁰. Kad 1791. gada 26. maijā tajā pašā baznīcā tika kristīts Fēres nākošais bērns - meita Anna, viena no viņas krustmātēm ir Broces sievasmāte - mācītājkundze Itere, dzim. Gumera¹⁹¹. Tirgotāja Fēres brālis bija ērģelnieks Jūlijs Augusts Fēre, un viņa 1795. gada 5. aprīlī nokristītā dēla Kristiāna Augusta krustvecāku vidū ir gan Daniēls Frīdrihs Fēre, gan profesora Broces kundze (*Professorin Brotze*)¹⁹². Jāatzīmē, ka ērģelnieka Fēres meitai kumās bija arī citas personas no ģimenēm, kas zināmas saistībā ar Broci, proti, arhivāra un kolēģijas sekretāra Rolsena kundze, baronese fon Budberga, A. Ungerna- fon Šternberga jaunkundze. Arī 1792. gada 24. septembrī dzimušās tirgotāja Daniēla Frīdriha Fēres meitas Annas Karolīnas viens krusttēvs - kandidāts Iters. vēlāk būs cieši saistīts ar Broces ģimeni un kļūs par Broces znotu (1805)^{71*}.

Tikpat daiļrunīgi metriku ieraksti stāsta par tiem rīdziniekiem no Jēkaba draudzes, ar kuriem Broce vēl nebija vai tad vēl nevarēja būt tuvākās attiecībās un tāpēc viņu bērnu kristībās netika aicināts^{72*}. Broce nav ticis uzaicināts būt par krusttēvu grāmatiespiedēja Hekera, grāmatirtgotāja Hartmaņa, ārsta Hūna, mācītāja Grāves bērnu kristībās, kaut gan ar minētajiem cilvēkiem viņu varēja saistīt arī diezgan tuva pazīšanās (sk. Sv. Jēkaba draudzes metriku par 1811.- 1828. gadiem). Arī starp vienas profesijas pārstāvjiem, kam bija līdzīgs sabiedriskais stāvoklis, varēja nepastāvēt privāti kontakti. Piemēram, Broce nav bijis kumās pie Doma draudzes piederošā Domscolas rektora Gotlība Šlēgela (*Schlegel*), tāpat kā vairāku Domscolas skolotāju bērnu kristībās (sk. Doma draudzes metrikas), acīmredzot, Domscolas skolotāji nejuta koleģiālu tuvību ar konkurējošās iestādes - liceja pedagogiem. Jāpiebilst, ka Rīgas draudžu metrikas 18.gs. izskaņā- 19.gs. sākumā liecina, ka tirgotāju, amatnieku, ierēdņu vidē profesionālajai kopībai bija ļoti liela nozīme. Tomēr tikpat nozīmīgas bija kārtu atšķirības. Ar Broci tuvu pazīstamā Sv. Pētera draudzes

¹⁹⁰ Turpat, 421.lpp.

¹⁹¹ Turpat, 882.lpp.

¹⁹² Turpat, 899.lpp.

virsmācītāja Liborija fon Bergmaņa vairākiem bērniem Broce nav bijis aicināts būt par krusttēvu^{73*}. Acīmredzot, distance sabiedriskajā stāvoklī starp Broci un Bergmaņu dzimtu bijusi visai ievērojama: krustvecāku uzskaitījums precīzi dokumentē virsmācītāja Liborija fon Bergmaņa vietu sabiedrībā un viņa tuvo personu loku. Savā ziņā pārsteidzoši, ka Broces vārds nav atrodams arī Āraišu mācītāja Gustava fon Bergmaņa bērnu krustvecāku uzskaitījumos¹⁹³; neskatoties uz Broces un Bergmaņa ciešajiem kontaktiem, draudzību un kopīgajām pētnieciskajām interesēm, Bergmaņu dzimtā krustvecākus izvēlējās vai nu tikai no plašā radu loka vai no amatabrāļu – mācītāju aprindām.

Kā savdabīgs Broces paziņu loka dokumentējums uzlūkojami pāris ieraksti piemiņas albumos^{74*}.

¹⁹³ sk. Āraišu draudzes metrikas 18.gs. b.-19.gs.sāk.

3. BROCES KOLEKCIJA UN BROCES ROKRAKSTI

Ar jēdzienu „Broces kolekcija” ierasti saprot rokrakstu un iespieddarbu kopumu, kas kopš 1823. gada nonāca Rīgas pilsētas bibliotēkas krājumā un tagad glabājas LU Akadēmiskās bibliotēkas rokrakstu un reto grāmatu kolekcijā. Broces kolekcijas apjoms fiksēts divos katalogos, ko sastādījis Broce pats ar nelielu laika atstarpi, t.i. 1821. gada oktobrī¹⁹⁴ un laikā no 1821.gada beigām līdz 1823. gada septembrim¹⁹⁵. Broce savu krājumu fiksējis pēc formāla principā veidotu sarakstu formā, grupējot un numurējot sējumus pēc lieluma (vispirms 75 folianti (*Folianten*) –, tad 148 ceturtdaļformāta sējumi (*Quartanten*), tad 334 oktāvformāta sējumi (*Oktav-Bänden*), tad 25 mazformāta sējumi (*Klein-Format*). Pirmajā katalogā kopumā uzskaitīti 582 sējumi. Otrajā katalogā Broce fiksējis papildus pievienotos sējumus, to kopskaits nu ir 599 sējumi (Garber 2007, 242). Abos Broces sarakstos rokraksti un iespieddarbi nav tikuši nošķirti, tomēr redzams, ka Broce kā pirmos fiksējis viņam svarīgākos manuskriptus (tie lielākoties ir *folio* formātā), kā atsevišķus rokrakstus, tā sērijās grupētus sējumus, proti, *Sammlung verschiedner Liefländischer Monumente. Prospecte, Münzen, Wapen Erster bis Zehnter Theil* (turpmāk Brotze Monumente, 1-10); *Livonica* (27 sējumi), *Rigensia* (1., 2., 3. (paliekas), 4. sējums), *Miscellanea* (4 sējumi), *Vermischte Schriften* (17 sējumi ceturtdaļformātā), *Vermischte Schriften* (21 sējums oktāvformātā); visi minētie sējumi satur gan rokrakstus, gan iespieddarbus, pie kam rokrakstā ir gan Broces paša rakstīti teksti, gan citu personu (gan identificējamu, gan anonīmu) rokraksti. Sējumu ietvaros materiāls izvietots nesistemātiski (visticamāk – tapšanas un iegūšanas secībā), tikai dažkārt vērojama vēlme kārtot tos tematiski. Broces kolekcijā LUAB atrodas virkne vienai tēmai veltītu Broces manuskriptu, kam doti nosaukumi. Jāatzīmē, ka Broces kolekcijā atrodami viņa rakstītie manuskripti satura ziņā lielākoties ir citu avotu noraksti vai izraksti, kas veikti ar kādu pētniecisku nolūku, tie visi sakņojas arhivālijās un vēstures avotos (arī iespiestos). Broces manuskriptu klāstā atrodami arī tādi manuskripti, kuros Broce apkopojis, sistematizējis un analizējis

¹⁹⁴ Brotze, J. Chr. Verzeichniß derjenigen Bücher, welche die Stadt Riga mir abgekauft, und bezahlet hat; und welche nach meinem Ableben von meinen Erben an die Stadt abgeliefert werden müßen. [Riga, s.a., October 1821]. [82] S. LUAB, inv. nr. R 4973.

¹⁹⁵ [Brotze, J. Chr.]. Dieß ist der Catalogus der Bücher, welche ich an die Stadt verkauft und bereits bezahlt erhalten habe. (...) [Riga, s.a., nach 1821.XI. bis 1823.X]. [94] S. Rokr. Inv. nr. R 4974.

avotu sniegtās ziņas, tā veidojot tematiskus un pabeigtus darbus. Tāpat vērojams, ka daļa no Broces kolekcijas manuskriptiem jau sākotnēji bijuši iecerēti publiskai lietošanai plašākā interesentu lokā, bet citi (izraksti, melnraksti) tapuši paša krājēja vajadzībām.

Paralēli Broces kolekcijai eksistē liels skaits citu Broces manuskriptu, kas atrodami gan LUAB, gan arhīvu un bibliotēku krājumos Latvijā, Igaunijā, Krievijā. Daudzi no šiem manuskriptiem ir jau agrāk apzināti un identificēti (Hollander 1926; Štāls 1926; Garber 2007, 412-414). Tomēr šī pētījuma ietvaros ir izdevies fiksēt arī daudzus, vēl nezināmus tekstus, kas rakstīti ar Broces roku un atpazīstami, pateicoties viņa zīmīgajam rokrakstam; parasti šie Broces materiāli atrodami arhīvos glabāto jaukta satura rokrakstu konvolūtos¹⁹⁶. Atsevišķi būtu aplūkojami Broces manuskripti, kas mūsdienās zuduši (vai nav vēl atrasti), bet kuri tikuši pieminēti literatūrā.

Lai varētu izdarīt objektīvus, avokritiski pamatotus secinājumus par LUAB Broces kolekcijas saturu, izcelsmi, veidošanās gaitu un krājuma vēsturisko vērtību, ir bijis nepieciešams pētīt arī pārējos ar Broces autorību saistītos manuskriptus. Visus Broces manuskriptus nevar un nedrīkst aplūkot un pētīt *per se* (atsevišķi, itāļu val.); šā mantojuma avotkritiskā analīzē neizbēgami citu Latvijas vēstures avotu pētījumi, kontekstu un paralēlu fiksācija. Pirmkārt, bija jāvar identificēt Broces manuskriptu pirmavotus, proti, daudzskaitlīgos dokumentus un rokrakstus no bij. Rīgas rātes Iekšējā un Ārējā arhīva, bij. Vidzemes bruņniecības, bij. Vidzemes pārvaldes iestāžu (gubernatora kancelejas, hoftiesas, zemestiesas), baznīcas pārvaldes (Vidzemes un Rīgas konsistoriju) arhīviem, Rīgas draudžu baznīcu grāmatām, manuskriptus no Broces laika privātkolekcijām un muižu dokumentu krājumiem. Tikpat svarīgi bijis iepazīties ar daudzskaitlīgajām publikācijām, kurās kā avoti izmantoti Broces materiāli, tā fiksējot Broces kolekcijas recepcijas vēsturi un vienlaikus arī Latvijas historiogrāfijas attīstības aspektus.

Broces kolekcijas vēsture vienlaikus pētāma arī Rīgas pilsētas bibliotēkas vēstures kontekstā: *palikušajām liecībām jājauda par to, ko tās vēsta par kolekciju sākumu, izaugsmi, fiziognomiju. Tikai pirmajā mirklī tas šķiet antikvārs pasākums. Kolekcijas ir saistītas ar personām un vienlaikus ar to interesēm, nodarbēm, idiosinkrizāciju, kas ikreiz izpaužas grāmatu krājumā*” (Garber 2007, 6-7). Broces kolekcijas izpēte uzlūkojama par mēģinājumu rekonstruēt garīgo telpu tajā laikā un vietā, kur kolekcija tapusi. Broces kolekcijas tapšanā izšķirīga nozīme vēsturiskajai rokraksta grāmatniecības tradīcijai, kas joprojām ir aktuāla Apgaismības laikmetā. Simptomātiski, ka tolaik vēsture kā akadēmiska disciplīna vēl

¹⁹⁶ konvolūtā (*con-voluta* ‘pārklāt, aptīt’ latīņu val) jeb kopsējumā ērtības labad vienos vākos apvienoti vairāki neliela apjoma iespieddarbi. Konvolūtus 17.-19.gs. veidoja gan bibliotēkas, gan bibliofili.

nebija līdz galam noformējusies; avotu pētījumi un vēstures rakstniecība (historiogrāfija) tika definēta kā literāra nodarbe, tā akcentējot teksta dominanti un filoloģiskas pieejas pārsvaru pār avotkritikas metodi.

Pētījuma ietvaros nācies norobežoties no vairāku materiālu grupu analīzes: proti, 1) no Broces kolekcijas daudzskaitlīgajiem gadījuma rakstura iespieddarbiem (Garber 2007, 237-243): Broces kolekcijas sējumi *Livonica* 27, *Miscellanea* 1, 3, 4, visi *Vermischte Schriften* sērijas sējumi satur tikai sīkiespieddarbus, kas atrodami arī vēl citos sējumos, piemēram, *Miscellanea* 2.

2) pētījumā nav analizēti arī Broces kolekcijā lielā skaitā atrodami citu personu rokraksti (un noraksti), kas aizpilda sējumus *Rigensia* 4, *Livonica* 17, 19, 24 (15.-18.gs. autogrāfi un oriģināldokumenti), *Livonica* 25. Lielā vairumā citu personu rokraksti atrodami arī sējumos *Rigensia* 1, *Rigensia* 2 (kopā ar iespieddarbiem), *Livonica* 25, 28, *Miscellanea* 2 (arī kopā ar iespieddarbiem). Līdzās Broces rokrakstiem vairākos sējumos iekļauti arī citu personu rokraksti (*Livonica* 16, *Livonica* 22).

3) tāpat pētījuma mērķis nav bijis Broces vislabāk zināmā darba – desmit sējumu *Monumente* analīze; krājuma *Monumente* materiāli tikuši izmantoti tad, ja tie sniedz kādus precizējumus par citiem Broces manuskriptiem. Nav aplūkoti arī divi sējumi ar Broces sagatavotajiem zīmogu nospiedumiem sarkanā lakā.

Viens no visgrūtāk atbildamajiem un tirdošajiem jautājumiem, ko pētniekam nākas risināt saistībā ar Broces rokrakstu kolekciju, ir jautājums par Broces darbības raksturu. Vai Broces darbā ar arhīvu materiāliem ir vērojama metode, sistemātiska pieeja un materiāla atlase? Kādi apstākļi noteica to, kuriem no daudzajiem viņa rokās pabijušajiem dokumentiem, manuskriptiem u.tml. viņš pievērsās? Visbeidzot - kādus materiālus, kādus tekstus un notikumus, personas viņš ignorēja? Un- cik bieži un cik nopietni viņš ir kļūdījies; kāda veida kļūdas ir fiksējamas: tehniska rakstura (transkripcijas, tulkojuma, datējuma) vai faktu interpretācijas un subjektīvas izpratnes radīti maldi?

Broce pats nav devis viennozīmīgas atbildes rakstītā formā. Broces tikumiski skaidro pasaules redzējumu vislabāk skaidro viņa pašraksturojums 73 gadu vecumā: *lielu mierinājumu manās vecumdienās man dod tas, ka es ne reizi neesmu savu spalvu un savu otu nejēdzīgi lietojis, ka neesmu uzrakstījis vai uzzīmējis ko nemorālu; ko tādu, kas varētu sabaidīt vai pavedināt*¹⁹⁷. Viņa izteikumam piemīt īpaša vērtība, un tā

¹⁹⁷ No Broces autobiogrāfiskas apceres, kas runāta, viņam svinīgi pensionējoties 1815. gada 16. septembrī; publicēta : *Albanus, August*. Einladung zur feierlichen Amts-Niederlegung des ... Dr. Johann Christoph Brotze... Riga: J.C.D. Müller, 1815.- 15 S., šeit S. 14.

patiesumu pastarpināti apliecina gan Broces laikabiedri, gan pats materiāls – Broces kolekcija.

Līdz šim Broces manuskripti nav tikuši izvērsti un metodoloģiski korekti aprakstīti, tāpēc pētījuma gaitā tiek veidoti LUAB Broces kolekcijas manuskriptu zinātniskie apraksti.

3.1. Kolekcijas tapšanas hronoloģija

Runājot par Broces bibliofilās un historiogrāfiskās darbības izvērtējumu un viņa kolekcijas rakturojumu, pats būtiskākais ir metodoloģiskas dabas jautājums par to, kādas avotpētnieciskās tradīcijas ietvaros risinājusies Broces darbība. Tradicionāli fakta konstatācijas līmenī ticis apgalvots, ka Broce pieskaitāms vēlinā humānisma t.s. erudītu skolai; tā Teodors Zeids norāda, ka itāļu un franču humānistu 16.gs. iedibināto vēstures avotu izpētes metodoloģiju Vācijā pārņēma Beāta Renāna (*Beatus Rhenanus*, īstā vārdā *Beatus Bild*, 1485-1547) izveidotā erudītu skola, kuras pēdējie pārstāvji Baltijā bija J.G. Arnsts un F.K. Gādebušs (Švābe 1956, 109; Zeids 1992, 25). Jāatzīst, ka Zeida lietotā apzīmējuma *erudītu skola*¹⁹⁸ sakarā būtu vēlams vairāk izvērst skaidrojums. Latīņu filologa, pedagoga un Bāzeles tipogrāfa Johana Frobēna izdevniecības redaktora un Roterdamas Erasma domubiedra un drauga Beāta Renāna jeb Reinavas Beāta nozīmīgākais darbs filoloģijā ir baznīcas tēvu darbu edīcijas latīņu valodā, bet historiogrāfijā – Vācijas vēstures avotu apkopojums *Rerum Germanicarum libri tres* (Basel: Froben, 1531), kurā saturā arī vairāki pēc oriģinālmanuskripiem sagatavoti teksti. Bez tam Renānam piederējusi izcila humānistu sacerējumu, gramatiku un literāru darbu bibliotēka (670 sējumi, tagad atrodas viņa dzimtajā Sēlestatē (Elzasa, Francijā): *Bibliothèque Humaniste de Sélestat*)¹⁹⁹, ko viņš vācis un papildinājis dzīves garumā; zīmīgi, ka katrai grāmatai Renāns izgatavojis ekslibru, bet plašākā ierakstā fiksējis tās iegūšanas vēsturi; grāmatas papildina marginālijas un piezīmes. Jāsecina, ka Beāta Renāna profesionālā darbība definējama filoloģiskas avotkritikas ietvaros un viņa intereses saistījās pamatā ar latīņu tekstu sagatavošanu izdošanai un savam darbam vajadzīgu grāmatu kolekcijas veidošanu, kas raksturīgs humānistiem un

¹⁹⁸ No *erudition* (latīņu val.); pēc analogijas ar vācu valodā lieto jēdzienu *Gelehrsamkeit*. Tradicionāli apzīmējums satur norādi par to, ka skolai piederīgā persona ir akadēmiski izglītojusies universitātē vai nodarbojas ar zinātnisku darbu. Terminu *erudītu skola* (*школа эрудитов, эрудитская школа*), arī *erudītu kritiskā skola* ierasts lietot padomju un krievu historiogrāfijā un avotpētniecībā, mediavistikas kontekstā.

¹⁹⁹ Humānistu bibliotēkai Sēlestatē piešķirts UNESCO kultūras pieminekļa statuss.

t.sk. enciklopēdistiem jeb erudītiem.. Jēdziens *erudītu skola* (arī *erudītu vēsture*, *erudite history*) mūsdienu historiogrāfijā tiek lietots retumis, anglosakšu un krievu tradīcijas ietvaros. Ernsts Breisachs (*Breisach*) uzsver, ka 16.-17.gs. erudītu vēstures pamatproblēmas bija patiesības jautājums vēsturē un tā ietvaros - avotu ticamības jautājums, ko risināja itāļu avotkritiķi, franču oficiālā vēsture un, treškārt, antikvārā virziena pārstāvji, kas pievērsās arī lietiskajiem vēstures avotiem, paplašināja subjektīvas un ne-politiskas tematikas pētījumu loku un izkopa vēstures palīgdisciplīnas (Breisach 2007).

Izpētes materiāls liecina, ka Broces bibliofilā un atvotpētnieciskā darbība būtiskā mērā saistāma ar t.s. antikvāro jeb filoloģiski- antikvāro virzienu vēstures zinātnē. Itāļu vēsturnieks Arnaldo Dante Momiljano (*Momigliano*, 1908-1987)²⁰⁰ ir viens retajiem, kas pastiprināti pētījis antikvārā virziena historiogrāfiju. Viņš definējis un raksturojis antikvārā virziena būtiskākās pazīmes, izsekojis tā attīstības posmus. Antikvārā (no latīņu val. *Antiquitates* - senlietu) virziena sākotne saistās ar humānisma periodu 16.gs., kad pastiprinājās interese par antīkā perioda Romas vēsturi un arheoloģiskajiem atradumiem. Tā kā autentisku rakstīto avotu krājums bija ierobežots un to ticamība šaubīga, tad pētniekus īpaši interesēja arheoloģiskie pieminekļi ar iekaltajiem un gravētajiem tekstiem – monētas, skulptūras, plāksnes, ko uzskatīja par drošākām vēstures liecībām nekā rakstītos avotus. Jau viduslaikos uzskatīja, ka sistemātiski uzkrājot zudušo pieminekļu paliekas, iespējams atgūt zudušu kultūru.

Momiljano norāda, kādi stereotipi pieņēmumi izveidojušies saistībā ar antikvārā virziena vēsturniekiem: *domājams, ka daudziem no mums vārds 'antkvārs' rada priekšstatu par vēstures pētnieku, kas nav īsts vēsturnieks, jo 1) vēsturnieki raksta hronoloģiskā secībā; antikvāri-sistemātiskā; 2) vēsturnieks norāda uz faktiem, kam jāraksturo vai jāizskaidro noteikta situācija; antikvāri krāj visu, kam ir saistība ar noteiktu parādību, vienalga, vai tas palīdz atrisināt problēmu vai nē* (Momigliano 1950). Atspēkojot šos pieņēmumus, Momiljano uzsver, ka 16.-18.gs. antikvārais virziens radījis jaunu vēstures pētniecības metodoloģiju: *antkvārs, kaut arī nav vēsturnieks, patiesi ir senlietu cienītājs, krājējs un izzinātājs. Tomēr daudzi lielie antikvāri (Justus Lipsius, Fulvio Orsini) ir gājuši tālāk: tie apvienoja literāras, arheoloģiskas un epigrāfiskas liecības un radīja literārus vēstījumus. Lēnām, pa gabaliņam, tie izveidoja Romas hronoloģiju, topogrāfiju, tiesību un reliģijas vēsturi, tie atklāja pazemes Romu. Pēc tam, kad tie savus pētījumus iekļāva Grieķiju, Franciju, Vāciju un Angliju, antikvāri bija*

²⁰⁰ Momiljano pētījis vācu historiogrāfijas vēsturi 16.-18.gs., viens no viņa zinātnisko interešu pamatvirzieniem ir t.s. antikvārā virziena historiogrāfijas salīdzinoša analīze.

atklājuši arī jaunas teritorijas un apguvuši lokālās izpausmes. Tie komentēja un papildināja vēsturniekus, bet paši parasti nepretendēja uz vēsturnieka vārdu(Turpat). Bez tam arī tā laika profesionālie vēsturnieki antikvārus neuzskatīja par sev līdzvērtīgiem pētniekiem : to darbība neesot pilnvērtīga, atrasto vēstures liecību klāsts ir pārāk fragmentārs. Situācija mainījās 17.gs., kad nāca klajā virkne antīkās vēstures grāmatu, kas balstoties uz antikvāru kolekcijām, spēja papildināt un labot par kanoniskiem uzskatītos antīko vēsturnieku (Tita Līvija u.c.) sacerējumus. Jautājums par drošiem vēsturiska pētījuma pamatprincipiem kļuva par diskusijas objektu vācu luteriskajās universitātēs, kur 17.gs. beigās - 18.gs. sākumā meklējams vēstures kā akadēmiskās zinātnes sākums. Tika akcentēta teksta kritikas un interpretācijas nozīme, norādot uz atšķirībām starp rakstītajiem un lietiskajiem avotiem un daudzkārt uzsverot, ka dokumenti, uzraksti, monētas un skulptūras sniedz labākas vēstures liecības, nekā literārie avoti. Vēsturiska pētījuma vērtība bija atkarīga no autora izmantoto rakstīto un materiālo avotu apjoma. Jāpiezīmē, ka numismātika un senu monētu kolekcionēšana kopš tā laika kļūst par īpaši izplatītu aizraušanos. Ticamu avotu meklējumos kā mācīti vēsturnieki, tā antikvāri ignorēja to, ka vēsture ir pagātnes interpretācija pa jaunam, kas vedina pie secinājumiem par tagadni. Vēsturnieki-filozofi (Monteskjē, Voltērs) iztirzāja tagadnes jautājumus. Viņi runāja par cilvēces vispārējās attīstības problēmām tādā vispārīguma pakāpē, ka vēsturisku detaļu precizitāte varēja šķist lieka.

Momigliano rezumē, ka *daudzu izcilāko vēsturnieku mērķis ir bijis apvienot vēstures filozofiju ar antikvāru pētniecības metodi. Arī daudziem no mums tas joprojām ir mērķis, kas konfrontē ar divām nostādņēm: pastāvīgo a priori vispārinošās nostādnes spiedienu, kas piemīt vēstures filozofam, un no otras puses, nepieciešamību izvarīties no antikvārās pieejas klasificēšanas un bezgalīgās sīkumainības mānijas. Antikvārs bija zinātnis un cienītājs, tā pasaule bija statiska, tā ideāls- krāšana. Viņš varēja būt kā diletants, tā profesors, bet viņš dzīvoja, lai klasificētu* (Momigliano 1950, 12). Momigliano secina, ka antikvāriem bija liela nozīme jaunas vēstures pētniecības metodoloģijas izveidē un 18.gs. vēstures zinātnes reformā. Un secīgi - senatnes aprakstīšanas modernās tradīcijas izveidē. Antikvāri demonstrēja to, kā jāizmanto ne-rakstītie [tātad lietiskie] avoti, bet tie lika cilvēkiem domāt par to, ar ko atšķiras faktu vākšana no to nozīmes izvērtēšanas (Momigliano 1950, 1). Antikvāri izglāba vēsturi no skeptiķiem, kaut arī paši vēsturi nerakstīja. Antikvāru devums vēsturnieku ētikas kodeksam ir to kaislība pret oriģināldokumentiem, viltojumu atklājēju asredzība, materiālu vākšanas un klasificēšanas dāvanas un pāri visam – visaptveroša mīlestība pret zināšanām (Momigliano 1950, 13).

Broces kolekcija jebkuram tās pētniekiem liek apsvērt visus Momigliano pieminētos aspektus.

Broces uzskatu ģenēzes aspektā visai būtisks jautājums ir : kur un no kā Broce varēja gūt pirmos impulsus avotpētnieciskajam darbam? Domājams, ka sākotne meklējama vēl studiju laikā. Zināms nav daudz, bet iespējams izteikt visai ticamas versijas. Broce Leipcigā bija klausījies Johana Augusta Ernesti lekcijas. Var pieņemt, ka tieši Ernesti iespaidā vēlāk Brocē atraisījās natlaidīga un konsekventa interese par vēstures avotu vākšanu, senu tekstu un pieminekļu pētniecību, kas balstās t.s. antikvārā virziena nostādņēs. To pamato daži pieņēmumi. Zināms, ka jau 1746. gadā profesora Ernesti vadībā Leipcigā notika disputs par *Par pareizu vēstures patiesību vērtību*²⁰¹, kurā uzstājās Kristiāns Ludvigs Štiglics (*Stieglitz, 1724-1772*)²⁰². Ernesti - Štiglica disputs 54 sadaļās aplūko vēsturnieka darba metodoloģiskos pamatus, uzsverot nepieciešamību strādāt ar daudzveidīgu avotu materiālu, kā rakstītiem tekstiem, tā pieminekļiem, un sistemātiski salīdzināt iegūtās ziņas (Momigliano 1950, 8). Štiglica tēzes ir būtisks avots vācu antikvārā virziena izpratnei (Stieglitz 1746). Bez tam savā autobiogrāfijā Broce bija norādījis uz to, ka Leipcigas universitātes laikā viņš bijis *Volfa piekritējs, bet tomēr nav zvērināts volfiānis*²⁰³. Broces piezīme liecina par to, ka ar Kristiāna Volfa (*Wolff, 1679-1754*) filozofisko sacerējumu analīzi viņš bija saskāries profesora Johana Heinriha Vinklera (1703-1770) filozofijas lekcijās. Savukārt Ernesti un Volfa uzskatu sistēmu būtiski iespaidoja Leipcigā dzimušā ievērojamā Apgaismības laikmeta universālzinātnieka Gotfrīda Vilhelma Leibnica (*Leibnitz, 1646-1716*) darbība, ko dibināti uzskata par vienu no spīdošākajiem erudītu skolas pārstāvjiem Vācijā^{75*}. Uzskats, ka historiogrāfijai un dokumentu edīcijām jābalstās uz pārbaudītiem un kritiski izvērtētiem avotiem, kļūva par Leibnica kā vēsturnieka darbības kredo. Labi zināmas bija arī Leibnica savāktās rokrakstu, attēlu un antikvitāšu kolekcijas (Brauer 2007). Var pieņemt, ka jaunais Broce tieši Leipcigas universitātes vidē varēja nonākt saskarē ar Leibnica-Volfa-Ernesti idejām, kas iesakņojās un kļuva par Broces dzīves vadmotīvu.

Broces kolekcijas tapšanas hronoloģiju un tādad kolekcijas veidošanās dinamiku nav viegli rekonstruēt, jo tikai mazāko daļu no saviem manuskriptiem Broce ir datējis.

²⁰¹ Stieglitz, Chr.L., resp., Ernesti, J.A., praes. *De fide historica recte aestimanda*, Lipsia: In Officina Langenheimiana, 1746. 52 p.; sk. Google books digitālajā bibliotēkā.

²⁰² Štiglics Leipcigā studēja tiesības, vēlāk kļuva par Leipcigas birģermeistaru. Kļuvis slavens, pateicoties savai minerālu kolekcijai.

²⁰³ Wolfii quidem asserclam, sed non in Wolfii verba jurantem. LUAB, Brotzii curriculum vitae 1,11.

Lielais vairums juku jukām rindoto Broces norakstu un izrakstu atrodami sējumos bez gada skaitļa, un tikai vietumis no konteksta var izlobīt, kad rokraksts tapis.

1772. gada 6. septembrī, kad līdz Rīgas ķeizariskā liceja subrektora Johana Kristofa Broces 30 dzimšanas dienai (12.septembrī) ir palikušas vēl tikai 6 dienas, viņš raksta vēstuli prominentajam historiogrāfam Frīdriham Konrādam Gādebušam (*Gadebusch*, 1719-1788) (Kupffer 2004, 366), lai izteiktu savu prieku par Rīgā, J.Fr. Hartknoha izdevniecībā nupat iznākušo Tartu vēsturnieka darbu *Abhandlung von Livländischen Geschichtschreibern* (*Apcerējums par Vidzemes vēsturniekiem*) – pirmo hronoloģiskā secībā veidoto biobibliogrāfisko pārskatu par apmēram 600 Vidzemes vēsturniekiem un to sacerējumiem no 13. gs. līdz 1771. gadam, teikdams, ka šī grāmata *ir ļoti patīkama dāvana Vidzemes publikai*²⁰⁴.

Noprotams, ka šī ir pirmā reize, kad jaunais Broce uzrunā senioru - vēstules intonācijā jūtama godbijība, pētnieka - iesācēja pazemība, kas tomēr neliedz viņam piedāvāt savu palīdzību turpmāk. Tā Broce atsaucās Gādebuša izteiktajam lūgumam *tiem, kas to spēj, labot manas kļūdas, un to darīt Tēvzemes mīlestības labad* (*Gadebusch Abhandlung 1772, 5*) un piesūtīt viņam ziņas vai pat atsevišķus aprakstus, kas drīzumā tiks izmantotas topošajā Gādebuša darbā *Livländische Bibliothek*²⁰⁵ (*Gadebusch Abhandlung 1772, 270*). Broce var papildināt un precizēt Gādebuša trūkstošās ziņas par vairākiem retiem 17.-18.gs. izdevumiem, kas viņam zināmi, un kopš šā brīža aizsākas Broces un Gādebuša pētnieciskā sadarbība. Tomēr daudz būtiskāka ir 1772. gada 6. septembra vēstules loma Broces vēsturiskās domāšanas modeļa izpētē un Broces kā vēsturnieka un krājēja biogrāfijas hronoloģijā. Broces personības pašrefleksija pieminētajā vēstulē liecina par viņa tolaik jau skaidri definēto mērķi, kam Broce izvēlēties veltīt savu dzīvi. Broce sava aicinājuma raksturojumam izvēlēties ceļa tēlu, un identificē Tēvzemes vēstures pētnieka misiju ar celmlauža, pirmatklājēja gaitām, pētniekam jāpārvar šķēršļi, bet vienlaikus jāpaplašina un jāattīra pats ceļš.

Broces turpmāk teiktais satur viņa personības izvērtējumam būtiskas domas, kas ļauj ieraudzīt Broci tādu, kādu viņš sevi izjuta pašā savas darbības sākumā, pirmajos Rīgas gados. Broce stādās priekšā Gādebušam, lai iegūtu viņa labvēlību, un tāpēc raksturo sevi pats kā piederīgu Vidzemes vēsturnieku lokam, tomēr Broce nepozicionē sevi kā īstenu vēsturnieku, viņš grib (un var) būt kāda vēsturnieka palīgs, līdzstrādnieks, kas pievēršas

²⁰⁴ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1640.l. (*Gadebusch Fr.G. Briefe gelehrter Männer an Friedrich Konrad Gadebusch. Zweyte Sammlung, 1757-1774*), 569. -572.lpp., šeit 569. lpp.

²⁰⁵ **Gadebusch, Fr. K.** *Livländische Bibliothek nach alphabetischer Ordnung*. Erster – Zweyter Theil. Riga: bey Johann Friedrich Hartknoch, 1777. 472, 366 S.

vien atsevišķām problēmām vai personām, noskaidro vai izpēta detaļas. Tomēr Broce kaligrāfiskiem burtiem raksta aizrautības un patriotiska patosa pilnus vārdus, saturu spilgtinot ar izcēlumiem: *es esmu viens no tiem, kas pateicas tam līdzīgajiem [t.i. Gādebušam kā Vidzemes vēsturniekam] par šādu ceļu un kas vēlētos tiem novākt no ceļa šur tur izmētātos akmeņus vai krūmājus. Es vēl neesmu atradis savu lauku (Ramen entdecken). Nedaudz žēl, ka tādus Jūs savā Aprakstā noklusējat!*²⁰⁶

Jūtams, ka Broce vēl nav gribējis Gādebušam atklāt savas pētnieciskās intereses, jo sapratis, ka viņa interešu loks un šo interešu noteiktā krājēja darbība nav gluži tradicionālas historiogrāfam jebšu vēstures rakstniekam : *Tomēr es Jūsu Augstlabdzimībai vēl neatklāšu savu [pētījumu] saturu (Ramen). Mazliet bail (Rache), ka Jūs tamlīdzīgos [pētniekus] augstākminētajā pētījumā noklusējat! Es varu tikai pavēstīt, ka esmu savācis dažus nelielus fragmentus Vidzemes vēsturei, un ka to, kas pienākas vēsturniekiem, labprāt tiem piegādāšu atkal un atkal, cik vien daudz man ir. Adde parvum parvo manus*²⁰⁷ *Daudz tas nav, tomēr kaut kas, un to es labprāt dodu.*²⁰⁸

Noprotams, ka Broce pats labi apzinājies savu izņēmuma situāciju vietējo vēstures cienītāju aprindās, kam viņa aizraušāns ar vēlo viduslaiku memoriālo kultūru un Livonijas ordeņlaiku pieminekļiem ir jaunums; ļoti iespējams, ka Broces izteikums liecina arī par viņa tolaik vēl nekonsekventajām un pašam līdz galam nedefinētajām interesēm vēstures izpētes jomā. Tomēr sarakstē ar Gādebušu iztīrītātie jautājumi un tālāk uzskaitītie vēstures avoti liecina, ka Broces kompetence un pārlūkoto avotu repertuārs jau tolaik bijuši respektējami. Broce nepilnus 3 gadus pēc ierašanās Rīgā brīvi orientējās Livonijas vēstures avotu klāstā, viņam bija labas valodu zināšanas, arī paleogrāfijas iemaņas atļāva brīvi strādāt ar senajiem rokrakstiem.

Broce pats 1772. gada septembrī nesniedz tuvākus paskaidrojumus par savu kolekciju jeb (atkārtojot viņa paša rakstīto) par *dažiem nelieliem fragmentiem Vidzemes vēsturei*, tāpēc nav iespējams pateikt, vai ar *fragmentiem* būtu domāti izraksti no seniem dokumentiem, zīmējumi jeb dažas senas grāmatas; tiklab tā varētu apzīmēt visus uzskaitītos materiālus, kas vēlāk – viņa dzīves noslēguma posmā, būs atrodami Broces krājumā.

Nav skaidrs, cik daudz rokrakstu (vai to sējumu) jau bija Broces krājumā pēc pirmajiem trim Rīgā pavadītajiem gadiem. Labi zināms, ka būtiska lomā Broces biogrāfijā

²⁰⁶ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1640.l., 569.lpp.

²⁰⁷ *Adde parvum parvo manus acervus erit* (latīņu val.) : Liekot nieku pie nieka, dabū lielu kaudzi. Ovīdijs.

²⁰⁸ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1640.l., 569.lpp.

ir Fēgezaku ģimenei, kas bija 1768. gada rudenī aicinājuši Broci doties uz Rīgu un uzņemties mājskolotāja pienākumus. Runājot par Vidzemes mājskolotāja vietu sabiedrībā, viņa prestižu un sociālo stāvokli, Petri norādījis, ka *lielākā daļa labvēlīgo un par savu bērnu labklājību nopietni domājošo dižciltīgo uzskata [māj]skolotāju par sava nama pirmo draugu, un pieaicina viņu visās kompānijās un pie lielākajiem galdiem* (Petri 2, 1802: 286). Noprotams, ka arī Broce Fēgezaku ģimenes locekļu vidū atrada ne tikai darba devējus un audzēkņus, bet arī domubiedrus un respektējamus intelektuāļus. Tie bija vieni no tiem Petri raksturotajiem patriciešiem un dižciltīgajiem, kas ir *lasīšanas cienītāji, kam pieder jaukas grāmatu krājumi, daudzkārt ar lepniem izdevumiem (Prachtwerken)* (Petri 2, 1802: 297). Fēgezaku namā Broce iepazinās ne vien ar grāmatām, bet vispirms ar *bagāto Vidzemes vēstures avotu krājumu* (Brotze *Feierlichkeit* 1815, 308; Garber 2007, 70), kas viņā iededza pirmo interesi par šo tēmu^{76*}. Fēgezaku namā Broce veicis izrakstus arī no citiem ģenealoģiska satura rokrakstiem un Livonijas numismātikas vēstures apraksta, iespējams, kopējis numismātikas kolekcijas monētas^{77*}. Savukārt Fēgezakam tika sarūpētas viņam nepieciešamās ziņas. Saglabājušās pāris Broces rakstītas vēstules, kurās viņš rātskungam Fēgezakam piesūtījis vēsturiska satura izrakstus²⁰⁹.

Broces kolekcijas izpētes gaitā bijis iespējams fiksēt vairākus 18.gs. 70. gadu sākumā tapušus Broces rokrakstus.

Jau 1771. gadā Broces kolekcijā bija Jirgena Helmsa hronikas noraksts (Brotze *Livonica* 1), kas tapis pēc oriģināleksemplāra no Rīgas apriņķa zemestiesneša fon Aderkasa kolekcijas, hronikas norakstu ar 1771. gadu ļauj datēt Broces piezīme tekstā.

Ar 1771. gada novembri datēts Broces pagatavotais t.s. Tīzenhauzena *Bīskapu hronikas (Bischoffs Chronik)* pilnā teksta noraksts, kas iekļauts viņa kolekcijas *Livonica*'s sērijā (Brotze *Livonica* 4, 1). Šī noraksta avots ir tolaik Vidzemes bruņniecības arhīvā atrodamās *Bīskapu hronikas* 1650. gada noraksts (LVVA, 214.f., 2. apr., 38.l.)²¹⁰. Minētajā konvolūtā atrodas vēl divi citi noraksti, kas visticamāk tapuši aptuveni šajā pat laikā, proti, Gustava fon Lodes (*Lode*, dzīvojis 17.gs. beigās) hronikas noraksts *Kurzer Auszug der Geschichte die ich in Ehst- Lief- Lettland u. Semgallen zugetragen* (Brotze *Livonica* 4, 61-

²⁰⁹ LUAB, Ms.559: Rigensia 30, nr.12, S.105-106.

²¹⁰ Vinkelmaņa rādītājs piemin vairākus hronikas norakstus Rīgā: Vidzemes bruņniecības bibliotēkā glabājās 5 noraksti, divus stipri saīsinātus norakstus sev bija pagatavojis Rīgas birģermeistars P. fon Šīfelbeins (agrāk Rīgas pilsētas bibliotēkā, tagad. LU AB, konvolūtos Ms.609, *Livonica* 29 (ar roku, 3.-15. lpp.) un *Rigensia* 30. Broce norāda, ka viņš izmantojis 1650. gadā tapušā norakstu Rīgas rātes arhivāra Johana Vītes (*Witte*, ?- 1657) pārrakstījumā) jaunāku (1771. gada novembra) pārrakstījumu (Brotze *Livonica* 4, [2], 56).

200) un vēl izvilums no cita Bīskapu hronikas teksta *Kurze Liffländische Chronica, oder Beschreibung aller Bischöffe* (Brotze Livonica 4, 58-60).

Broce 1771. gadā bija pabeidzis Vidzemes baznīcas vēsturei veltītu manuskriptu *Verzeichniß der General-Superintendenten in Liefland der Bischöffe u. Superintendenten zu Reval und der Prediger der Stadt Riga von der Reformation biß auf unser Zeit. Ao 1771. M. Joh. Chr. Brotze*²¹¹. Manuskripts 107 lappušu apjomā satur hronoloģiskā secībā kārtotus evaņģēliski luterisko garīdznieku sarakstus ar pievienotām īsām biogrāfiskām ziņām, atsevišķi uzskaitīti Vidzemes un Kurzemes superintendenti, Tallinas bīskapi pēcreformācijas laikā, Rīgas garīdznieki Reformācijas laikā, Rīgas Sv. Jēkaba baznīcas mācītāji un diakoni pēcreformācijas laikā (līdz 1777). Vēl rokrakstā iekļauti izraksti no arhivālijām, arī no t.s. torņa bumbas dokumentiem. Garīdznieku sarakstos atrodamas aprakstošā formā rakstītas vēres uz Broces izmantotajiem dokumentiem, un tāpēc redzams, ka jau 1771. gadā Broce bija iepazinies ar ievērojamu manuskriptu klāstu gan no Rīgas rātes, gan Rīgas un Vidzemes konsistoriju arhīviem, gan privātkolekcijām^{78*}. Īpašu uzmanību pelnījusi Broces norāde par to, ka viņš izmantojis *Cēsu prāvesta Baumaņa kunga manuskriptu*²¹². Šis rokraksts acīmredzot ir Cēsu apriņķa prāvesta, bibliofila Heinriha Baumaņa (*Baumann*, 1716-1790) 1760. – 1733. gada dienasgrāmata jeb *Die Tage der Pilgerschaft*²¹³ (vai kāds cits no Baumaņa rokrakstiem (Recke-Napiersky 1, 1827,78; Štāls 1926, XIV). Broces kā avotpētņieka, bibliofila un historiogrāfa biogrāfijā Heinrihs Baumanis ieņem svarīgu vietu, Broce par viņu raksta ar īpašu atzinību (Albanus Einladung 1815, 12; Štāls 1926, XIV). Tomēr Broce nav norādījis pat aptuvenu gadu, kad notikusi viņa tikšanās ar Baumani; tāpat nav skaidrs, kur saticies pavecais Cēsu mācītājs un jaunais Broce. Vairāki jaunākā laika Broces biogrāfi, visai brīvi interpretējot vienu Broces frāzi viņa 1815. gada autobiogrāfijā, uzskata, ka tas noticis Fēgezaku namā Rīgā. Broces manuskripts (Brotze Verzeichniss) ļauj secināt, ka tas noticis vismaz jau 1771. gadā. Bet 1772. gadā Broce jau viesojies pie Baumaņa Cēsīs; un to apliecina vairāki datēti materiāli no Broces kolekcijas, proti, trīs izteiksmīgi, lieli zīmējumi, kas attēlo vairākus latviešu zemniekus no Cēsīm 1772. gadā²¹⁴ Turpat seko arī Cēsu pastorāta zīmējums 1772. gadā²¹⁵. Acīmredzot tad Broce varēja saņemt pārrakstīšanai latviešu literatūras vēsturē labi zināmo

²¹¹ LUAB, Broces kolekcija, R 5030, papildinājumi 1772., 1777.gados un vēlāk).

²¹² Brotze Verzeichniss, 1.

²¹³ LVVA, 4038.f., 2.apr., 91.l.

²¹⁴ „Cēsu zemnieks parastajā vasaras apģērbā”, jauna zemnieku sieva un jauns vīrietis ar zēnu; Brotze Livonica 21, 161-165.

²¹⁵ Turpat, 167.

Baumaņa manuskriptu *Bibliotheca lettica Verzeichnis Der im lettischen und zur Verbesserung dieser Sprache herausgekommenen Schriften in Cur und Liefland. gesamlet von Henr. Baumann Probst und Pastor zu Wenden. 1766* (Brotze *Livonica*. 21, 112 – 147).

Šis un vēl vairāki 18.gs. 70. gadu Broces noraksti apliecina viņa labās latviešu valodas zināšanas jau neilgi pēc ierašanās Rīgā. Jūtams, ka Brocem etnogrāfiski apraksti un seni teksti latviešu valodā jau tad bija izraisījuši interesi, ne velti viņš pārrakstījis latviešu tautasdziesmu *Mane balte māmūlte*²¹⁶ Arī *Livonica*'s sērijas citos sējumos atrodami unikāli latviski rakstītu tekstu noraksti: kurzemnieku lūgumraksts hercogam dzejas formā *Cienīgs Liels Kungs Zemes Tēvs*²¹⁷ un kāzu dziesma *Viss vissi zemes ļautiņi*²¹⁸. Jāatzīmē, ka pēc daudziem gadiem Broces latviešu valodas prasmi novērtēja valodnieks Kārlis Kristiāns Ulmanis. Strādājot pie latviešu valodas vārdnīcas, viņš Valkā bija izmantojis kādu aizdotu manuskriptu ar Broces piezīmēm, un tad atzina: *esmu pārsteigts par mana vecā skolotāja latviešu valodas zināšanām, ja piezīmes tiešām ir viņa. Tās liecina par tik ļoti pareizu dzirdi, ko no ārzemnieka grūti prasīt, par tik pareizu rakstību (pie tam tajā laikā), un atrodas tā laika valodas zināšanu līmenī*²¹⁹.

Jau nākamajā (1772) gadā Broces kolekciju papildināja vēl vairāki senu un vērtīgu tekstu noraksti, kas atrodami Broces *Livonica*'s sējumos. Broce bija pārrakstījis trīs Paula Einhorna (*Einhorn*, 159?–1655) darbus: *Historia Lettica das ist Beschreibung der Lettischen Nation* (Dorpt: Gedruckt durch Johann Vögeln, 1649)²²⁰ un *Reformatio Gentis Letticae in Ducatu Curlandiae* (Riga: Schröder, 1636)²²¹ Pirmais no īpaši retajiem Einhorna darbu izdevumiem atradās Sv.Jēkaba baznīcas diakona Johana Jākoba Hardera (*Harder*, 1734-1775)²²² īpašumā, kurš konvolūtu ar šiem un citiem darbiem bija nopircis izsolē 1772. gadā²²³. Broce vistuvākajā laikā abus tekstus pārrakstīja savai kolekcijai. Broces nedaudz vēlāk pievienotie ievadvārdi paskaidro, kāpēc viņš bija nekavējoties pārrakstījis šo tekstu: *uzskatīja, ka Einhorna historia lettica nemaz nav tikusi iespiesta, un Vidzemē atrodama tikai manuskriptā. Līdz mācītājs, Rīgas ķeizarkā liceja rektors Hardera kungs kādā izsolē 1772. gadā Rīgā nopirka vecu sprediķu sējumu un to šķirstīdams, negaidot atrada šo*

²¹⁶ Brotze *Livonica* 21, 75, teksts līdz ar notīm bija iekļauta Frīdriha Mēnija (*Menius*, Mein, †1659) darba *Syntagmate de origine Livonorum* (Dorpat, 1635) fragmentu norakstā.

²¹⁷ Brotze *Livonica* 14, 242-243; teksts publ. Štāls 1926, XXVII.

²¹⁸ Brotze *Livonica* 16, 338-339; teksts publ. Štāls 1926, XXVII-XXVIII.

²¹⁹ LUABM, LDB 5492 IV, nr. 214, 8, 1.

²²⁰ Brotze *Livonica* 5, [1] – 47.

²²¹ Brotze *Livonica* 5, 47- 60.

²²² Harders vēlāk ir mācītājs (no 1773) un liceja rektors.

²²³ vēlāk konvolūts nonāca virsmācītāja J.I. fon Esena kolekcijā (Broces rokr. piezīme viņa kolekcijas grāmatā Gadebusch *Abhandlung* 1772, 96a).

darbu. Noraksts ir tapis pēc šā eksemplāra, bet tā priekšvārds ir ticis izlaists²²⁴. Domājams, ka minētajā konvolūtā bija arī vēl divi Einhorna darbi, kas norakstīti sējumā *Livonica* 5. Par unikālu iespieddarbu uzskatāms Broces norakstītais Einhorna sprediķis Grenču Sv. Elizabetes baznīcas iesvētīšanas svētkos²²⁵, kam bija zināms tikai viens eksemplārs Pēterburgā (Winkelmann 1878, nr.9488).

Var pieņemt (par to liecina paleogrāfiskas iezīmes, papīra veids u.tml.), ka ap 1772. gadu Broce pats sastādījis vairākus hronoloģiski kārtotus ievērojamu Vidzemes personu sarakstus. Tad tapuši provizoriski sagatavotais Vidzemes latviešu apriņķu evaņģēliski luterisko mācītāju saraksts²²⁶, Vidzemes hoftiesas prezidentu saraksts²²⁷, Vidzemes ģenerālgubernatoru saraksts, Virskonsistorijas direktoru un prezidentu saraksts un Rīgas, Narvas, Jelgavas, Peltsamā grāmatiespiedēju saraksti²²⁸. Vērtīgākais no visiem ir ķeizarkā liceja vadītāju saraksts, sastādīts pēc matrikulas, līdz 1772. gadam un papildinājumiem vēlāk (*Praeceptores des kayserl. Lycei in Riga ab anno inaugurationis 1675 d. 16 Decbr.*)²²⁹.

Noprotams, ka 18.gs. 70.-90. gados Broce visai mērķtiecīgi savai kolekcijai pārrakstīja nozīmīgākās Livonijas un Rīgas hronikas. Livonijas historiogrāfijā zināms liels skaits dažādu autoru rakstītu visai atšķirīga apjoma, satura un kvalitātes hroniku. Arnts jau 1753. gadā bija visai ironiski atzīmējis: *tā kā Vidzemē pagājušā gadsimtā hroniku rakstīšana bija kļuvusi par gluži vai lipīgu slimību (epidemischen Krankheit), tad rakstītāji rakstīja nevis zinātnieku aprindām (für die gelehrte Welt), bet gan tāpēc, lai tā vadītu savu laiku. Vai arī to nolūks bija tikai piezīmēt sava laika notikumus un tāpēc senajām vēsturēm viņi ātri pārlēca; vai arī pārrakstīja vecos Rusovu un Henningu, gabaliem vai gandrīz pilnībā, lai pēc tam viens pēc otra piedāvātu kādus kopsavilkumus* (Arndt 1753, II). Broces kolekcijā atrodami apjomā lieli nozīmīgāko seno hroniku noraksti, un kā pirmie jāmin ilustrētās Jirgena Helmsa hronikas (Taimiņa 2011, sk. arī apakšnodaļu 4.3) un Atskaņu hronikas noraksti (sk. apakšnodaļu 4.3). Domājams, ka jau 1772. gadā Broce bija savai kolekcijai pievienojis arī plašus izrakstus no Gotharda Vīkena (*Vieken, Wieken*, 17.gs.) rokraksta hronikas²³⁰.

Broce ne tikai pārrakstīja citu autoru hronikas. Izmantojot visdažādākos pieejamos avotus, viņš vairākkārt veidojis hronoloģisku pārskatus par kādu tēmu (piemēram, par

²²⁴ Brotze *Livonica* 5, 2.

²²⁵ Sprediķis iespiests: Rīga: Gerhard Schröder, 1648, noraksts: Brotze *Livonica* 5, 61-62.

²²⁶ Brotze *Livonica* 21, 88- 105, līdz 1772. gadam ar vēlākiem papildinājumiem.

²²⁷ Turpat, 108.

²²⁸ Turpat, 174-175 un Turpat, 191.

²²⁹ Brotze *Livonica* 21, 149- 156.

²³⁰ Brotze *Livonica* 5, 63-140, [2].

Rīgas Melngalvju vēsturi un liceju). Ap 1782. gadu Broce uzsāka darbu pie Rīgas hronikas - apkopjoša, kompilatīva satura manuskripta - *Rīgas annālēm (Annales rigenses)*²³¹. Apjomīgā rokrakstā (542 lappuses) Broce fiksēja Rīgas vēsturei būtiskus notikumus hronoloģiskā secībā, balstoties uz dokumentiem, hronikām, bet vēlāk – uz paša vērojumiem. Rokraksts datēts pēc Broces piezīmes tekstā²³².

Ar 1784. gadu izdevies datēt (Brotze Livonica 12, 1-149b) Broces pārrakstīto Igaunijas garīdznieka Kristāna Kelha (*Kelch*, 1657– 1710) hronikas turpinājuma *Liefländische HISTORIA oder Krieges und Friedens geschichte CONTINUATION in sich haltende was von Anno 1690 ab, biß Anno 1706 in dieser Provintz denkwürdiges vorgegange* norakstu²³³. Zināms, ka Kelha hronikas otrā – noslēguma daļa nebija iespiesta. Broces noraksta izcelsme ir visai būtiska Kelha hronikas tradēšanas vēsturē. Broce un secīgi citi pētnieki uzskatīja, ka šo rokrakstu Kelhs sagatavojis iespiešanai, bet Ziemeļu karš un hronista nāve mērī to pārtrauca. Kelha mantinieki rokrakstu pārdeva, un vēlāk tas bija nonācis jau pieminētajā Esena kolekcijā Rīgā, un pēc viņa nāves ticis piedāvāts 1782. gada 11. janvāra izsolē, kas notika pie Doma krustejas²³⁴. Broce norāda, ka šajā izsolē unikālo rokrakstu nopircis Vilhelms Frīdrihs fon Ungerns-Šternbergs²³⁵. Savukārt 1827. gadā Ungerns-Šternbergs iedāvināja hronikas rokrakstu Tartu universitātei sakarā ar tās dibināšanas 25gadu jubileju (Kelch 1875, X; Winkelmann 1787, nr.487). Ir iespējams, ka Broce izgatavojis ne tikai vienu Kelha hronikas norakstu sev, bet arī otru (1785) - Gādebuša kolekcijai. Šim norakstam tagad būtu jāatrodas Pēterburgā, Zinātņu akadēmijas bibliotēkā (Kelch 1875, XV). Par labu šādai versijai liecina jau zināmais par Broces un Gādebuša ciešo sadarbību. Gribētos pieņemt, ka Ungerns-Šternbergs nekļūdās, runādams par vēl otru – „nevērtīgu” Broces pagatavotu saīsinātu Kelha hronikas norakstu no viņa īpašumā esošā oriģinālrokraksta, kas arī nonācis Tartu UB (Kelch 1875: X). Vai tādā gadījumā Tartu UB (Mss.Nr. 142) un Pēterburgas ZA bibliotēkā būtu divi līdz šim nezināmi un neidentificēti Broces noraksti? Šo minējumu būtu jāpārbauda. Kad 1875. gadā tika sagatavota hronikas teksta edīcija, izdevējs (*Johannes Lossius*, 1842-1882) atzinīgi pieminēja arī Broces norakstu Rīgā.

²³¹ *Annales rigenses* Nachricht von der Stadt Riga Seit ihrer Erbauung bis auf unserer Zeiten aus den besten Schriftsteln und Documenten gezogen I.C.B.”, LUAB R 4981.

²³² *Annales rigenses*, 452.

²³³ Brotze Livonica 12. Vollständiger Auszug aus Christian Kelchs zweeten bisher ungedruckten Theil seiner Chronick (...).

²³⁴ Sludinājums *Rigische Anzeigen von allerhand Sachen*, 1.Stück, 1782, Montag, den 3 Jenner, S.5; 1.

²³⁵ Brotze Livonica 12, Titelbl.; Kelch 1785, X.

Livonikas 14. sējumā atrodams nedatēts Rīgas rātskunga Bodekera²³⁶ hronikas *Vertzeichnüß waß sich in Lieffland und Riga von Anno 1593 zugetragen, so vom H. Bodecker kürztlich auffgezeichnet* noraksts 62 lappušu apjomā²³⁷.

Ap 1786. gadu Broce savai kolekcijai pievienoja Rīgas birģermeistara Franča Nīenšteta (*Nienstaedt*) hronikas noraksta norakstu, „*bet pēc kāda kļūdaina manuskripta*”²³⁸. Viens no pirmajiem nopietnajiem Broces darbiem historiogrāfijas jomā saistās ar Jēnes hronikas edīciju (1794). Jau 18. gs. 90. gadu sākumā Broce strādāja pie Tomasa Jēnes (*Hiärn*, ap 1638 – ap 1678) hronikas *Ehst- Lyf- und Lettländische Geschichte (Erstes-viertes Buch)* noraksta un tā komentāriem²³⁹. Apjomīgā manuskripta (vairāk par 484 lappusēm) tapšanā Brocem ir bijuši vairāki palīgi, kas arī pārrakstījuši tekstu pēc hronikas eksemplāra no Vidzemes bruņniecības arhīva²⁴⁰. Drīzumā Broce pārrakstīja arī Jēnes hronikas turpinājumu, t.i., 6. un 7. daļu 328 lappušu apjomā²⁴¹. Var hipotētiski pieņemt, ka Jēnes hronikas 1.-4. daļas noraksts Broces kolekcijā nonācis 18.gs. 90. g. sākumā (pirms 1793. gada), kad Broce strādāja pie hronikas teksta rediģēšanas, ko tolaik sagatavoja iespiešanai Johans Frīdrihs fon Reke²⁴². Izdošanas vajadzībām bija pasūtīts noraksts no hronikas oriģinālmanuskripta Vidzemes bruņniecības arhīvā, kura atbilstību oriģinālam bija pārbaudījis Broce²⁴³. Iespējams, ka Broce bija pasūtījis savām vajadzībām pagatavot otru norakstu no hronikas oriģināla Vidzemes bruņniecības arhīvā, un to vietām bija turpinājis un papildinājis. Tāpat Broce bija sagatavojis plašu un ar kodikoloģiskām detaļām bagātu oriģinālmanuskripta aprakstu; apraksta teksts iekļauts Rekes rakstītajā hronikas ievadā (*Hiärn* 1794, Vorrede, VIII-XIII). Broces piezīmes un sarakste par Jēnes hronikas izdošanu. tikusi saglabāta (LVVA, 5759.f. 2.apr., 420.l.), tomēr kopš 2006. gada lieta ir noklūdusi un materiāls LVVA nav pieejams.

Broce 18.gs. 80.-90. g mērķtiecīgi pārrakstījis arī daudzus citus vēsturiska satura aprakstus, kā rokrakstā, tā iespiestus. Broces norakstā atrodama Erdmaņa Tolgsdorfa (*Tolgsdorff*, 1550 -1620) rakstītā Rīgas Marijas Magdalēnas klostera vēsture, ko Broce

²³⁶ zināmi vairāki Bodekeri (*Bodecker, Bödecker, Botticher*): Niklāss, rātskungs (1642-1658), rātskungs Trokluss (*Trockl*us, ? – 1627?), rātskungs Johans (1597-1627). Hronikas autorība tāpēc neskaidra. Broce uzskatījis, ka autors ir Trokluss Bodekers, kam vēlāk piekritis arī Napjerskis.

²³⁷ Brotze *Livonica* 14, 4, Bl. 88a – 118a.

²³⁸ Brotze *Livonica* 8, 1-109.

²³⁹ Brotze *Livonica* 6.

²⁴⁰ tagad LVVA, 214.f., 6. apr., 161.l.

²⁴¹ Brotze *Livonica* 7.

²⁴² Hroniku izdeva un prenumerāciju organizēja Jelgavas notārs, arī Dobeles tiesas rakstvedis (*Aktuar*ius) un Jelgavas brīvbibliotēkas (*Leihbibliothek*) izveidotājs Johans Magnuss Vērts (*Wehrt*, 1751-1794. 22.IX). Tekstu iespieda Berlīnē, Ungera tipogrāfijā (*Hiärn* 1794).

²⁴³ 1794. gada izdevumam tika izmantots oriģinālrokraksts un no tā izgatavotais precīzais noraksts (*Hiärn* 1794, Vorrede, VI).

norakstījis divreiz: kā no kāda fragmentāra noraksta vācu valodā²⁴⁴, tā vēlāk - no vācu valodā²⁴⁵ (Brotze Livonica 15, 12) un no latīņu valodā iespējamiem tekstiem²⁴⁶ (Brotze Livonica 14, 13, 142.a-147.b). Broce sagatavojis izrakstus par klostera vēsturi publicēšanai (Brotze 1795), un 1795. gadā kā pirmais Livonijas historiogrāfijā norādījis, ka Marijas Magdalēnas klostera apraksta autors ir Erdmans Tolgsdorfs, nevis Konrāds Feters (*Vetter*, 1547–1622). Pieņēmums balstījās dažādu Brocem pieejamo apraksta teksta variantu salīdzinošā analizē. Autorības jautājumā Broce *post factum* oponentēja Gādebušam²⁴⁷.

Rīgas vēsturei svarīgāko seno dokumentu norakstus Broce pagatavoja 18.gs. beigās - 19.gs. pirmajā desmitgadē. Broce tolaik bija strādāja Rīgas pilsētas arhīvā pie liela mēroga pasūtījuma darba un izgatavojis 1220. – 1667. gadu dokumentu norakstus no Rīgas pilsētas Iekšējā, vēlāk arī Ārējā arhīva, privātkolekcijām. . Domājams, ka sākotnēji Broce bija pats izrādījis iniciatīvu un uzsācis individuālu avotpētnieka darbu ar rātes Iekšējā arhīva dokumentiem, bet vēlāk par viņa pagatavotajiem dokumentu norakstiem interesi sāka izrādīt arī Rīgas pārvaldes pārstāvji. Četru sējumu kopai Broce pats devis nosaukumu, kas lasāms katra sējuma titullapā *Diplomata Rigensia Descripta a J.Chr. Brotze*²⁴⁸. *Diplomata Rigensia* noraksti ir viens no izcilākajiem Broces sasniegumiem paleogrāfijas un diplomātikas jomā. Broce šajā norakstu apkopojumā sniedzis ievērojamu skaitu izcili precīzi kopētu seno arhivāliju, kas pilnībā atveido ne tikai dokumenta oriģinālteksta uzrakstījuma veidu, bet arī pašu pergamenta (vēlāk papīra) senraksta veidolu: tā formātu, pergamenta krāsu, locījuma vietas. Brocem bija svarīgi parādīt un paskaidrot jebkuru diplomātikas vēsturei vērtīgu un interesantu niansi.

Broces darbs ilgstoši bijis nesavtīgs, un viņš par ļoti liela apjoma dokumentu caurskatīšanu, pārrakstīšanu un tulkošanu no latīņu valodas ilgstošā laika posmā (t.i. tik ilgi, cik bija nepieciešams, lai tiktu galā ar pirmo trīs gadsimtu (XIII.-XV.gs.) arhivālijām no Rīgas rātes Iekšējā arhīva) nebija saņēmis samaksu.

²⁴⁴ Brotze Livonica 8, nr.13, 212, 213-234b.

²⁴⁵ [Tolgsdorff, Erdmann]. *Historische Erzählung Von dem Jungkfrawkloster S. Benedictordens zu Rigen/ wie wunderbarlich dasselbig von der Zeit an/ als sich die Lutherische Ketzerey erhebt/ so lang erhalten/ biß es den Patribus der Societet Jesu, eyngeantwort und ubergeben worden : Auß Dem uberschickten Lateinischen Handschrifflichen Exemplar von Wort zu Wort verteutsch / [Jacob Gretser,]. Mit Angehencktem gleichmessigem Argument und Tractat von dem Jungkfrawkloster S. Clare zu Nürnberg/ von den Lutherischen selber beschriben/ und auß dem Lateinischen Truck getrewlich verteutsch/ Durch Conradum Vetter ... Ingolstatt: Ederische Truckerey, Angermayrin, 1614. [6] Bl., 94 S. VD17 12:114541R*

²⁴⁶ *Historia monasterii virginum ordinis S.Benedicti Rigae a tempore orientis haeresis Lutheranae conservati, usq. dum Patrib9 Societatis Jesu traderetur. Ingolstadii 1615 ex Typographeo Ederiano.*

²⁴⁷ Sk. Broces rokr. piezīmes par Feteru un Tolgsdorfu, *Gadebusch Abhandlung 1772*: pie S. 70.

²⁴⁸ LVVA, 8.f., 1.apr., 42.-42c.l.

Broces kolekcijā LUAB glabājas divi ādā iesieti *folio* formāta sējumi, kam Broce pats devis izteismīgu nosaukumu: *Sylloge Diplomatium Livoniam illustrantium* (*Livonijas svarīgāko dokumentu krājums*). Abos sējumos (tie veidoti 1786.-1788. gadā un papildināti vēl ap 1810. gadu) Broce bija apkopojis hronoloģiski kārtotus viduslaiku un arī vēlāku dokumentu izrakstus un zīmogu attēlus^{79*}. Broces manuskriptā *Sylloge diplomatium* iekļauto materiālu atlase un hronoloģiskais kārtojuma princips visai radniecīgi *Diplomata Rigensia* krājumam. Tomēr abi Broces radītie Rīgas rātes arhīva seno dokumentu norakstu apkopojumi būtiski atšķiras pēc norakstīto dokumentu pilnīguma pakāpes: *Diplomata Rigensia* Broce norakstījis visu dokumentu (un lielāko daļu seno pergamentu atveidojis *in faximile* kopā ar klāt pievienotajiem zīmogiem), savukārt *Sylloge diplomatium* akcents ir likts uz hronoloģiskā kārtībā sarindotajiem zīmogu attēliem, kurus papildina arī izraksti no dokumenta teksta (parasti tās ir dokumentu sākuma frāzes) un īsa anotācija, attēli un izraksti atveidoti samazinātā mērogā. *Sylloge diplomatium* manuskripta sējumi bija darināti paša vajadzībām, bet paturot prātā arī kādu citu vēstures pētnieku - „*Lector antiquitatis studioso*” intereses. Nepārprotami Broce tieši šos divus savas kolekcijas manuskriptus bija uzskatījis par visvērtīgākajiem.

Broce bija vēlējis savā kolekcijā redzēt arī vērtīgus sava laika autoru manuskriptu norakstus Tāpēc 1784. gadā tikuši pārrakstīti divi neilgi pirms tam (1773) tapuši Karla Frīdriha fon Šulca –Ašerādena (*Schoultz v. Ascheraden*, 1720-1782) manuskripti : *Versuch über die Geschichte von Liefland*²⁴⁹ un *Kurzgefasste Abbildung des Liefländischen Staatsrechtes; 1304 – 1650*²⁵⁰ (abi oriģinālrokraksti atradās Vidzemes bruņniecības arhīva īpašumā). Ap 1784. gadu Broces rokās bija nonācis vēl kāds vērtīgs rokraksts - pārskats par Vidzemes privāto muižu stāvokli, balstoties uz 1766. gadā iesūtītajiem inventarizācijas aprakstiem, kas tika pieprasīti sakarā ar Katrīnas II rīkojumu. To ap 1767. gadu bija izveidojis viņa laikabiedrs un paziņa - Vidzemes hoftiesas viceprezidents Andreass Gotlībs Killani (*Killani, Kilian, Killani, Killian*, 1718-1787). Oriģinālmanuskripts tolaik bija atradies Vidzemes ģenerālgubernatora arhīvā²⁵¹. Killani aprakstu bija paredzēts iesniegt Valdošajam Senātam Pēterburgā. Iespējams, ka Killani

²⁴⁹ Brotze Livonica 11, 1.

²⁵⁰ Brotze Livonica 11, 2.

²⁵¹ Killani A.G., *Zuverlässige Nachrichten | von | der Natur der Güter | in Liefland | aus dem Archiv gezogen. : Extract aus dem Archiv des Rigischen General Gouvernements, über die im Herzogth. Liefland befindl. „Allodial Sylvestri Gnaden Rechts“ u. in sexum utrumq verlehnten Güter, wie auch Neulehne etc etc. [: alphab.geordnete Güterbeschreibungen (beinhaltet chronol. Aufzählung der Gutsbesitzer), Livland u. Ehstland, bis Jahre 1766, ar Gādebuša sastādītu reģistru. Tagad LVVA, f.4038, 2.apr., 1184.l., . Agrākā atrašanās vieta noteikta pēc Brotze Livonica 14, 1a.*

ziņojuma tīrāksts meklējams Krievijas Centrālajā Valsts seno aktu arhīvā (CVSAA, ПГАДА) Pēterburgā, Senāta III departamenta materiālu krājumā²⁵². Šajā arhīvā atrodas arī Vidzemes un Igaunijas lietu kamerkantora fonds un tam iesūtītie ziņojumi. Turpat varētu atrasties arī kādi Broces pārrakstīti papildinājumi Killani sarakstiem, ja tādi bija tapuši. Broce Killani darbu vēlāk intensīvi izmantojis, strādājot pie Vidzemes muižnieku ģenealoģijām „*Dzimtu grāmatā*”. Uz Broces norakstu kā vienīgo ziņu avotu par Killani aprakstiem norādījis vēsturnieks Gerts fon Pistolkorss (Rauch 1986, 299, Anm. 87), kurš tolaik nebija varējis pētīt rokrakstu LVVA.

Šim statistisko ziņu materiālam piekļaujas vēl citi 18.gs. 80. - 90. gadu beigās tapušie Broces manuskripti, kas satur topogrāfiskas ziņas par Vidzemi, un vispirms *folio* sējums *Livland am Ende des achtzehnten Jahrhunderts oder topographische Beschreibung deßelben nach der Ao. 1783 eingeführten Statthalterschaftsregierung (pēc 1798, turpināts ap 1802 – 1803)*. Broces veidoto topogrāfiski-vēsturiski-statistisko aprakstu pamatā ir 1797.g. Vidzemes Vietniecības pārvaldei (dib. 1783) pēc Katrīnas II rīkojuma iesūtītie mācītāju ziņojumi par savām draudzēm un to muižām, mežiem, pļavām, upēm²⁵³. Aprakstot draudzes, Broce izmantoja Hūpeļa darba *Topographische Nachrichten* 3. sējumā²⁵⁴ veidoto apraksta struktūru, un, tāpat kā Hūpelis, veido tabulas, kur uzskaita draudzē esošās muižas, to īpašniekus, uzrāda muižu zemes lielumu arklos. Vērojamas arī atšķirības: Hūpelis, balstoties uz revīziju datiem, fiksējis zemes lielumu 4 dažādos periodos²⁵⁵. Broces tabulās uzrādīts tikai arklu skaits uz 1797. gadu, papildus vēl uzskaitītas zemnieku saimniecības un to zemju kopējais lielums; Hūpelis šīs ziņas sniedzis tekstā. Rīgas patrimonijas apgabala aprakstus (Bl.23b-26b) rakstījis Broce pats, jo mācītāju ziņojumi nav tikuši sagatavoti^{80*}. Broce norāda, ka gadījumos, kad viņa fiksētie dati nesakrīt ar Hūpeļa minētajiem, jāpieņem, ka tagadējās tabulas (t.i. Broces) ir ticamākas. Broce aprakstus papildinājis ar ziņām no citiem avotiem: Johana Teknona un Erdmana Tolgsdorfa rokraksta *Visitatione ecclesiarum* - Vidzemes draudžu vizitāciju protokoliem 1613.g., kā arī ar 1648. gada vizitāciju ziņām un domājams, ka viņš ir viens no pirmajiem Vidzemes historiogrāfijā, kas izmantojis jezuītu vizitāciju materiālus. Vēlāk Broce aprakstus turpina un papildina ar 1802.gada mācītāju ziņojumiem^{81*}. Kā Hūpelis, tā Broce

²⁵² piem., 5665 konv., lieta Nr.1.; sal. Zutis 359.

²⁵³ Botze Livland, Vorerinnerung, Bl.[2].

²⁵⁴ Hupel A.W. *Topographische Nachrichten* ... Bd. 3, Riga, 1782.

²⁵⁵ zviedru laikā (1699), uz 1761. gadu (pamatā Tērbatas un Pērnavas revīzijas 1758.g.), uz 1765 g. (pamatā Rīgas un Cēsu. revīzijas 1757., 1759., 1762.gados) un uz 1774.g. (Igaunijā).

izveidojuši alfabētiskus vietu rādītājus. Broce savā manuskriptā ielīmējis vinjetes gravīras tehnikā (9) un draudžu kartes (117), kas izgrieztas no Mellīna atlasa²⁵⁶.

Par sagatavošanas materiāliem šim rūpīgi izstrādātajam rokrakstam uzlūkojami vairāku Vidzemes apriņķu draudžu apraksti, kas pēc 1784. gada tikuši pārrakstīti no mācītāju ziņojumiem²⁵⁷, kā arī izraksti no 1599. gada muižu revīziju materiāliem, no kāda rokraksta *Anno Domini 1599 Revisio Privilegiorum nobilitatis. civitatis et incolarum Ultra Dunensium in Livonia*²⁵⁸ „pilnīga eksemplāra”.

18.gs. 80. gadu vidū Broces kolekcijā apkopoto materiālu krājums bija kļuvis tik respektējams apjomā un daudzveidīgs saturā, ka Broci sāka nodarbināt iecere izdot Rīgas vēsturei veltītu nedēļasrakstu. Plānotā žurnāla *Vermischte Nachrichten von Riga* 52 numuriem (t.i. viena gada komplektam) Broce bija izveidojis drukāšanai gatavu melnrakstu²⁵⁹. Tomēr noslēgumā Broce pats nav apmierināts ar izklāstu (atradis pārāk daudz trūkumu) un žurnālam nebija lemts iznākt (Štāls 1926, XXI, XXVIII). Saglabājies manuskripts (nepilns) liecina kā par Broces erudīciju, tā par to, ka viņš pilnībā bija iekļāvies Rīgas vidē, izjuta sevi kā zemes patriotu, kura misija un pienākums ir strādāt pilsētas un sabiedrības labā.

Būtiskus papildinājumus Broces kolekcijai kopš 1770.gadiem sniedza lietiskie avoti, proti, baznīcu interjera elementi, kas saistīti ar memoriālo kultūru : kopš 13.gs. beigām Rīgas, Lielstraupes, Cēsu, Valmieras, Pērnavas baznīcās apbedīto kapaplāksnes, epitāfijas, dzimtu kapenes. Senās piemiņas 18.gs. 70.-80. gados zīmes tika daudzviet noņemtas^{82*}, un, neviena neievērotas, tā arī būtu gājušas zudībā. Ja vien Broce ap 1771. gadu nebūtu sācis pārzīmēt vispirms Rīgas, tad Cēsu un Lielstraupes baznīcu senos kapakmeņus un epitāfijas, pārrakstīt senos uzrakstus. Tolaik tikai nedaudz vairāk kā 30 gadus vecais Broce ir pelnījis pateicību kā pirmais, kas iedibinājis senās Livonijas memoriālās kultūras pieminekļu pētniecības tradīciju. Broce uzņēmās mērķtiecīgi apzināt sava laika nevērīgi noniecinātos pieminekļus tāpēc, lai *tad, kad baznīcas būs tikušas iztīrītas tukšas, varētu par tiem ko sajēgt (Begriff machen)*²⁶⁰. Viņa skatījumā Rīgas

²⁵⁶ Mellin, L.A. v. *Atlas von Livland und Ehistland, oder von den beyden Gouvernements u. Herzogthümern Liv- und Ehistland und der Provinz Oesel*. Riga, Leipzig: J.F.Hartknoch, 1791-1802.

²⁵⁷ Brotze *Livonica* 16.

²⁵⁸ Brotze *Livonica* 18, 12-85.

²⁵⁹ [Brotze, J. Chr.] *Vermischte Nachrichten von Riga*. Stück 1, 5, 8, 9, 10, 13-16, 20, 22-32, 34, 37, 40-49, 51. [Nedēļasraksts, melnraksts]. Rokr. [18.gs. 80.g., ap 1784?]. No: Brotze *Rigensia* I, S. 7-174. Privātā krājumā glabājās vēl divi numuri (iegūti 1872. gadā kā dāvinājums bibliotēkai): [Brotze, J.Chr.] *Vermischte Nachrichten von Riga*. [2] Stück[e.] [Nedēļasraksts; melnraksts]. Rokr. B.g. [18.gs. 80.g., ap 1784?]. [8] S., pie Brotze *Rigensia* I.

²⁶⁰ Brotze *Monumente* 2, 211b.

baznīcu *daudzie vērtīgie ģerboņi* (t.i. ģerboņepitāfijas) un kapa plāksnes nebija sakrālās būves iekārtas elementi, kuru vērtību nosaka to dekoratīvās kvalitātes un mākslas stila klātbūtne. Viss Broces atstātais mantojums liecina, ka viņš bija konsekventi atteicies no reliģiska vai žanriskā satura mākslas darbu pārzīmēšanas vai aprakstīšanas, lai cik sena un vērtīga kāda glezna vai skulptūra būtu. Brocem senās akmenī kaltās un kokā grieztās piemiņas zīmes, to uzraksti un attēli bija nozīmīgi tāpēc, ka vairumā gadījumu tie bija vienīgie lietiskie pierādījumi, kas saglabājuši atmiņā daudzu sen aizgājušo paaudžu personu vārdus un nu vēstīja par to dzīves un nāves rītiem. Kā visticamākie vēstures pirmavoti tie bija neatsverami vērtīgi vēstures zinātniekiem. Broce vēlāk, brieduma gados, bija nepārprotami formulējis sava darba dziļāko jēgu, uzsverot, ka *dižciltīgo ģimeņu monumenti varētu būt ļoti noderīgi ģealoģijai*²⁶¹, ja vien to sniegtās ziņas tiktu uzkrātas. Šī Broces krājuma daļa joprojām iepazīstama pamatā viņa atstātajos desmit *Monumente* manuskriptu sējumos un gaida izvērtējumu.

Broces pētījumi Rīgas rātes arhīvā 18.gs. 80.-90. gados, darbs pie Kēnigsbergas Slepēnā ordeņa arhīva dokumentu norakstiem (1809-1816)²⁶² un pie Vidzemes muižniecības „*Dzimtu un ģerboņu grāmatas*” 18.gs. 80. -19.gs. pirmajos gados devuši materiālus īpaši daudziem īsākiem izrakstiem un ļāvuši tapt arī vairākiem vērīgiem paleogrāfiskā satura manuskriptiem (sk. turpmāk). Darbs ar Kēnigsbergas dokumentiem sniedza augstu vērtējamu dokumentu analīzes un apstrādes pieredzi, un Broces vadībā pirmo reizi Baltijas historiogrāfijā tika radīta zinātniska rakstisko avotu transkribēšanas un aprakstīšanas metodika. Jānorāda, ka 1809. gada janvārī Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas bruņniecības noslēdza savstarpēju vienošanos par sadarbību sakarā ar Kēnigsbergas slepenā arhīva un Karaliskās pils bibliotēkas dokumentu pārrakstīšanu. Zīmīgi, ka vienošanās dokumentu (*Vereinigungsurkunde der Liv-, Est- und Kurländischen Ritterschaft über die Anfertigung von Kopien von Urkunden im geheimen Archiv und in der Königlichen Schlossbibliothek in Königsberg...*)²⁶³ var klasificēt kā pirmo starpvalstu vienošanos par kopīgu stratēģiju, taktiku un finansējumu arhīvu izpētes jautājumā Baltijā, pie kam šis līgums uzskatāms arī

²⁶¹ LVVA, 214.f., 6.apr., 117. l. (Diversa), 1a. lp. Kopsējumā *Diversa* sakopoti dažādi ģealoģiskā satura materiāli, t. sk. viena lapa Broces rokrakstā ar Rīgas Doma baznīcas kapakmeņu uzrakstiem. Teksts tapis ap 1802.gadu.

²⁶² Publicēts izvērstis pārskats par Broces darbu ar Kēnigsbergas Slepēnā ordeņa arhīva dokumentiem (Taimiņa 2009, 115-144). Kēnigsbergas noraksti apkopoti lielformāta daudzsējumu manuskriptā *Corpus historico diplomaticum veteris Livoniae* 1.-8. sējumā, LVVA, 214.f., 6. apr., 454.-461.l. Katrā sējumā atrodami desmitiem Broces izgatavotu rokrakstu faksimilkopiju, norakstu, komentāru.

²⁶³ EAA, 489.1., 444a.-451a. lp.). 2010.gadā Rīgā atgriezās oriģināldokuments, ko atdeva atpakaļ Vācijas valdība.

par pirmo normatīvo aktu, kas nosaka un regulē vienotu dokumentu atlases, aprakstīšanas, kopēšanas metodiku un tā iedibina arhīvzinātnes pamatus Vidzemē, Kurzemē un Igaunijā. Līguma 2. punkts (Bl.3b) definēja dokumentu atlases kritērijus un noteica stingru seno dokumentu norakstīšanas un anotēšanas metodiku, kuras pamatprincipi tika reglamentēti pēc jau agrāk (1808) Broces izstrādātajiem norādījumiem²⁶⁴. Broces 1808. gada norādījumos (*Nota*) par dokumentu norakstīšanas principiem summējās visa viņa iepriekšējā pieredze darbā ar Rīgas rātes arhivālijām. *Nota* uzskatāma par agrāko metodiska satura tekstu Broces kā paleogrāfa un diplomātiķa darbībā.

Broces ieguldījums historiogrāfijas terminoloģijas un leksikas attīstībā ir visai nozīmīgs, tomēr joprojām neizvērtēts. Broces sniegtie kodolīgie apraksti (dokumentu regesti), ievadanotāciju formulējumi un oriģināltekstu tulkojumi būtībā veidojuši Vidzemes vēstures zinātnes moderno valodu. Broces vēstures zināšanu plašums un viņa kompetence bija ļāvusi viņam formulēt savus spriedumus koncentrēti, bez liekvārdības un vienlaikus izsmeļoši, konsekventi turoties pie vienota izteiksmes stila. Pateicoties Brocem, 18.gs. beigās - 19.gs. pirmajā trešdaļā izveidojas un nostabilizējas Vidzemes arhīvistikā, diplomātikā un sfragistikā vēlāk plaši lietotā vācu valodas profesionālā leksika, kas savā pilnīgākajā formā rodama daudzajos Vidzemes Vēstures un senatnes pētītāju biedrības avotizdevumos, un pirmkārt *Liv-, Ehst- und Curländisches Urkundenbuch* (LUB) 13 sējumos.

Apkopojot izpētes gaitā fiksēto, kļūst skaidrs, ka Broces darbībai raksturīgas vairākas tendences: pirmkārt, jau no vismaz no 1771. gada viņš vēlējies izveidot iespējami pilnīgu svarīgāko Livonijas vēstures pirmavotu, proti, hroniku norakstu krājumu. Otrkārt, paralēli (vai ar nelielu nobīdi laikā, sākot no 18.gs. 80.gadu vidus) viņš veicis pētījumus Rīgas arhīvos un privātkolekcijās, un iznākumā fiksējis, analizējis un sistematizējis senākos dokumentālos avotus, izveidodams vairāku faksimilnorakstu kopojumus. Treškārt, jau neilgi pēc ierašanās viņš sāka pētīt un fiksēt memoriālos pieminekļus.

Tomēr nākas secināt, ka sniegt izsmeļošu pārskatu par Broces kolekcijas rokrakstu hronoloģiju, saturu un izcelsmi ir faktiski neiespējami materiāla ārkārtīgā plašuma, sadrumstalotības un ierobežotās informācijas dēļ. Patiesi jāatzīst, ka Broces rokrakstu un viņa kolekcijas sakarā atziņa, ka *Dievs ir detaļās (Der liebe Gott steckt in Detail, sk.*

²⁶⁴ LVVA, 7363.f., 5.apr., 91.l., 2.-4. lp. (Vēstule landrātam Vilhelmam Frīdriham fon Ungernam-Šternbergam (*Ungern-Sternberg*). Saturā Livonijas dokumentu (164) no Senāta metriku arhīva Pēterburgā saraksts; pielikumā J.Kr. Broces norādījumi (*Nota*) par dokumentu pārrakstīšanas metodiku. Pēterburga, Rīga, 1808. Noraksts.

Варбур 2008, 43) iegūst īpašu nozīmi. Broces krājums ir tik komplicēts, ka tā zinātniskam izvērtējumam un analīzei nepieciešams vēl daudz vairāk laika un resursu.

3.2. Broces kolekcijas rokrakstu izcelsme un pirmavoti

Tas, kur un kā Broce gādājis savam krājumam papildinājumus, nav viegli konstatējams, vēl grūtāk ir rekonstruēt jaunieguvumu hronoloģisko rindu. Tomēr dažas ticamas liecības atrodas. Tiesa, tās ir fragmentāras ziņas, un pavēsta vien par atsevišķiem rokrakstiem.

Retu un vērtīgu grāmatu meklējumos Broce apmeklējis izsoles, kur iepircis grāmatas gan sev, gan citu interesentu pasūtījumā. Par to vēsta fragmentāras liecības, piemēram, saglabājusies Broces vēstule Gādebušam 1783.gada 11. decembrī²⁶⁵. Atbildot Gādebušam uz agrāk rakstīto pateicību, Broce pastāsta, ka pabijis *Erdmaņa izsolē*, tātad - togad jūnijā mirušā kolēģa, Ķeizariskā liceja konrektora (no 1767) Johana Benjamina Erdmaņa (*Erdmann*, 1732-1783, Recke-Napiersky I, 1827, 510) atstāto grāmatu izpārdošanā. Noprotams, ka Gādebušs bija ieinteresējies par Erdmaņa atstāto bibliotēku, un tad Broce augstsirdīgi nopircis un nosūtījis Gādebušam arī to, ko labprāt bija gribējis arī pats, „*jo lai tas labāk tiek Jūsu Augstdzimtībai, nekā nonāk manā nelielajā krājumā*”²⁶⁶. Erdmaņa izsoles sakarā būtisku informāciju satur Broces stāsts par garām pagājušo iespēju nopirkt tur dažus visai vērtīgus un senus rokrakstus, kas visai izteiksmīgi raksturo 18.gs. beigu bibliofila piedzīvoto. Proti, Broce raksta, ka *pēc tam, kad izsole jau bija beigusies, man piesūtīja aprakstītu lapiņu, kur bija [pieminēti] daži, vēl neizsolīti manuskripti. Tur bija, piemēram, Bīskapu hronika, kāda anonīma autora; antiquitates Livoniae, saīsināts noraksts (Auszug) no Fuksa Historia mutatis regiminis. Dienu vēlāk šie manuskripti bija pārdoti (distrascirt): tāpēc es par tiem neko nevarēju par tiem uzrakstīt*²⁶⁷. Broces ziņa par anonīmā autora *Bīskapu hronikas* rokrakstu Erdmaņa krājumā ir intriģējoša; noprotams, ka te domāts kāds vēl nezināms Gādebuša fiksētās hronikas noraksts^{83*}. Nav konstatējams, vai Broce tomēr bija varējis iepazīties ar Erdmaņa privātbibliotēkas norakstu. Broce kā garāmejojot pieminējis vēl kādu rokrakstu, kas rada dibinātu interesi. Tas ir saīsināts Rīgas birģermeistara Melhiora Fuksa (*Fuchs*) sacerējuma *Historia mutati regiminis et privilegiorum civitatis Rigensis*²⁶⁸

²⁶⁵ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1643.l., 1173.-1176. lpp.

²⁶⁶ LVVA, 4011. f., 1.apr., 1537 l. (Gadebusch), 1a. lp.

²⁶⁷ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1643.l., 1174.lpp.

²⁶⁸ oriģinālmanuskripts (1654) bij. Vidzemes bruņniecības bibliotēkā, tagad LVVA, 214.f., 6.apr., 144.l.

noraksts²⁶⁹. Broce tai pašā reizē informēja Gādebušu, ka viņam ir paša pagatavots noraksts *Menecii historia Livoniae od. de sacrificiis Borussorum etc.*, aptuveni 9 lokšņu apjomā, un viņš varētu to likt norakstīt arī priekš Gādebuša²⁷⁰. Tātad Broce piedāvāja Gādebušam noraksta formā reto 16.gs. vidū iespiesto Johana Melētija (jeb Menēcija, *Meletius, Menecius*) aprakstu par seno Livonijas un Prūsijas iedzīvotāju reliģiju un elkdievību, kas bija izdots kopā ar Tomasa Hornera (*Hornerus*, dzīv. 16.gs.) darbu par Livonijas vēsturi^{84*}. Zīmīgi, ka Broces 1783. gadā rakstītā vēstule uzrāda agrīnu Melētija darba noraksta klātbūtni Broces kolekcijā²⁷¹, bet 1791. gada maijā Broce kādam nezināmam pārrakstītājam līcis pagatavot citu retā izdevuma norakstu²⁷². Var pieņemt, ka 1783. gadā Erdmaņa izsolē nolūkotais, bet neiegūtais rokraksts būs Brocē radījis patiesu, noturīgu interesi, kas rezultējās ar to, ka vēlamais teksts tika iegūts citā ceļā. Saskaņā ar Vinkelmaņa un Buhholca sniegtajām ziņām jāsecina, ka abos gadījumos norakstu pirmavots varēja būt Vidzemes bruņniecības bibliotēkā (tolaik arhīvā) glabātais Hornera un Melētija sacerējuma 3. izdevums, kas iespiests Vitenbergā, 1562. gadā (Winkelmann 1878, nr.4897; Verzeichniss der Bibliothek 1872, 56, Nr. 375). Nedatētie, dažādos gados tapušie Broces rokraksta papildinājumi Gādebuša darba *Abhandlung von livländische Geschichtsschreiber* personīgajā eksemplārā (Gadebusch *Abhandlung* 1772, 16a) liecina, ka Broce vēlāk pats varējis sniegt izsmeltošas un pilnīgi precīzas ziņas par visiem pieminētajiem vēlākajiem Hornera darba izdevumiem, tāpat kā par Melētija sacerējumiem.

Broce un Gādebušs 80. gadu beigās - 1786. – 1787. gadā sazinājās visai regulāri, bija satuvinājušies, un Broce, kurš bija viņam sarūpējis diezgan daudz papildinājumu un precizējumu Vidzemes muižniecības vēstures manuskriptam, tika uzrunāts par „Visdārgāko draugu” (*Schätzbarster Freund*). To apstiprina fragmentāri saglabājusies sarakste LVVA un EAA. Gādebuša un Broces 18.gs. 80.gadu beigu vēstulēs atbalsojas abu pētnieku sarunas par Vidzemes muižnieku dzimtu ģenealoģijām un atsevišķu personu biogrāfijām²⁷³.

1772.g. septembrī rakstītā Broces vēstule Gādebušam, tāpat kā Gādebuša- Broces sarakste kopumā iezīmē komplicētu un grūti risināmu pētniecisku tēmu, proti, jautājumu par Broces sadarbību un kontaktiem ar Vidzemes bruņniecību. Šo jautājumu netieši uzdod Broces vēstulē gluži neviļus pieminēts fakts. Broce papildina Gādebušam trūkstošās ziņas

²⁶⁹ Vinkelmaņa rādītājā reģistrēts tikai viens 17.gs. vidū Johana Vites darināts noraksts Rīgas Senatnes un vēstures pētītāju biedrības kolekcijā (Winkelmann 1878, nr.7218)

²⁷⁰ LVVA, 4038. f., 2.apr., 1643.l., 1176.lpp.

²⁷¹ Norakstu sk. Brotze *Livonica* 13.

²⁷² Brotze *Livonica* 28, nr.5, S. 1-72.

²⁷³ LVVA, 4011.f., 1.apr., 1537 l. (Gadebusch), lp. 1a -4b.

par vairākiem Frīdriha Mēnija (*Menius, Mein*, 1593/1594-1659) sacerējumiem un tuvāk raksturo arī divus Mēnija darbus *Syntagma de origine Livonorum* (Dörpat, 1632) un *Sehnliches Klagelied über den (...) Wunderhelden Gustavi Magni, Königes in Schweden* (Dörpt, 1633). Par pirmo grāmatu Broce saka, ka *šis gabals ir patiešām iespiests un atrodams hoftiesas bibliotēkā. Es esmu pats to turējis rokās*²⁷⁴, turpat ir bijis arī otrais izdevums. Broces teiktajā rodama visai būtiska norāde par viņa agrīnajām interesēm un nodarbēm - vēstule liecina, ka Broce 1772. gadā ne tikai kopēja senas monētas un zīmēja Rīgas, Lielstraupes, Raunas un Cēsu memoriālos pieminekļus, kā to apliecina datētie attēli krājuma *Monumente* 1. sējumā; jāsecina, ka viņš jau bija uzsācis senu dokumentu un iespiestu tekstu pētījumus Rīgas arhīvos. Pieminētā hoftiesas bibliotēka būtu identificējama ar Vidzemes hoftiesas (jeb virspilstiesas) arhīvu, kas tolaik atradās Rīgas pilī^{85*}. Fakts, ka dažus gadus atpakaļ Rīgā ieceļojušais Broce bija varējis iepazīties ar publikai slēgto Vidzemes hoftiesas arhīvu un bibliotēku, vedina domāt, ka jau 1772. gadā viņam bija izveidojušās labas attiecības ar Vidzemes bruņniecības augstākajām aprindām- hoftiesas priekšsēdētāju (ko ievēlēja uz 6 gadiem no imatrikulēto muižnieku vidus), hoftiesas locekļiem (lielākoties landrātiem), bez kuru atļaujas arhīvam un bibliotēkai nevarētu piekļūt. Hoftiesas bibliotēkas krājums bija sākts veidot ne visai sen, tomēr tas saturēja vērā ņemamas vērtības. Ķeizarskā liceja konrektors Johans Gotfrīds Arnts jau 1754. gadā teiktā runā bija norādījis, ka „*ķeizarskā hoftiesas jau iedibinājusi (Anfang gemacht) savu ne mazo grāmatu krājumu, un nav nekādu grūtību Bruņniecības namā atrast Bruņniecības bibliotēkas telpu*” (Arndt 1754, B2). Gados jauns pilsoniskas izcelsmes teologs, skolotājs acīmredzot baudīja kāda augstu stāvoša Vidzemes dižciltīgā protekciju. Personāliju noskaidrošana ir nākotnes uzdevums, tomēr jāatzīmē, ka laikā no 1769.gada līdz 1783. gadam Vidzemes hoftiesas priekšsēdētājs bija brīvkungs, valstsgrāfs Johans Ādolfs fon Ungerns- Šternbergs (*Ungern- Sternberg*, 1726 – 1793. Ar hoftiesas priekšsēdētāja dēlu, arī juristu, hoftiesas darbinieku (no 1773) un Vidzemes bruņniecības notāru (no 1775), landrātu Vilhelmu Frīdrihu fon Ungernu - Šternbergu (1752-1832) Broci jau 18.gs. 80.g. cieši vienoja darbs pie seno Livonijas laika dokumentu apzināšanas Rīgas rātes un Vidzemes bruņniecības arhīvos, bet no 1809. gada- vērienīgais Kēnigsbergas Slepēnā ordeņa arhīva seno dokumentu kopēšanas pasākums. Domājams, ka šāda saistība nav nejauša, tikai nav noskaidrojams, kā un kur sastapās Broce un Vidzemes hoftiesas priekšsēdētājs ap 1772. gadu^{86*}. Jāpieņem, ka Brocem varēja palīdzēt viņa pedagoga darbs Rīgas licejā vai Fēgezaku namā iegūtie kontakti. Pārskatot 18.gs. vidū

²⁷⁴ LVVA, 4038.f., 2.apr., 1640.l., 570.lpp.

darbojušos Zemes tiesas locekļu vārdus, atrodamā virkne dažādos aspektos ar Broci saistītu personu. Visticšāk par Broces saistību ar Rīgas Zemes tiesu un tās locekļiem uzvedina domāt Broces pārrakstītais Fēgezaka rokraksts par Zemes tiesas vēsturi (Brotze Livonica 3). Rīgas patriciešu Fēgezaku ģimenes vairāku paaudžu pārstāvji bija juristi, kas darbojās augstākajās tiesu instancēs; piemēram, Rīgas Zemes tiesā – Georgs Ludvigs fon Fēgezaks^{87*}. Jāsecina, ka 1772. gadā Broces reputācija Vidzemes muižniecības un Rīgas patriciāta aprindās jau bija pietiekami laba, lai viņš varētu piekļūt Rīgas pils telpās novietotajiem Vidzemes guberņas tiesu iestāžu arhīviem - kā Vidzemes hofcijas arhīvam, tā, domājams, arī Rīgas Zemes tiesas arhīvam. Bez tam Broces augstāko aprindu domubiedru radniecības saites noteikti labvēlīgi iespaidoja arī Broces darbību.

3.2.1. Vidzemes bibliofili un avotpētnieki - Broces domubiedri un partneri

Broces kolekcijas izpētes gaitā nopietnu interesi radīja jautājums par Broces kontaktiem ar citiem sava laika pētniekiem. Nenoliedzami, ka zinātniska domu apmaiņa būtu Brocem svarīga, un Broces studiju laika pazišanās to varēja rosināt. Tomēr nākas atzīt, ka Broce nemaz nebija orientēts uz plašu ārzemju kontaktu uzturēšanu, kaut tas būtu tikai epistolārā formā. To apliecinājis arī viņa draugs un līdzgaitnieks Zontāgs: *nelaiķis neuzturēja sakarus ar ārzemēm*; Zontāga piezīme attiecas uz kādu norakstu Broces kolekcijā: bija zināms, ka oriģināls atrodams Zviedrijā, Linčēpingas Doma bibliotēkā. Zontāgs norādīja, ka Broce savas kolekcijas papildinājumam materiālus vāca vai nu Rīgā, vai nu „provincē”, t.i. Vidzemē, dažkārt Kurzemē un netieši- Igaunijā, tāpēc arī šim oriģinālam vai citam norakstam būtu jāatrodas tepat, kādā privātā krājumā (Sonntag 1825). Broces domubiedri un korespondenti bija jau pieminētie teologi un literāti Gustavs un Liborijs Bergmaņi, Albānuss, Zontāgs, Tilemanis, Hūpelis, vēsturnieki un juristi Gādebušs, Johans Kristofs Švarcs, Ludvigs Augusts fon Mellīns, Vilhems Frīdrihs fon Ungerns-Šternbergs, mākslinieki Johans Vilhelms Krauze, Karls Gothards Grass, Jozefs Frīdrihs Albrehts Darbess, vēl citi, neminēti.

Jau pirmajos gados pēc ierašanās Rīgā Broce bija iepazinies ar jauno Āraišu mācītāju Gustavu Bergmani, un avoti liecina, ka 1771. – 1774. gadā viņi Rīgā un Āraišos kopā pavadījuši daudz laika: Broce palīdzēja Bergmanim darbā pie iecerētās grāmatas *Geschichte von Livland nach Bossuetischen Art entworfen (Vidzemes vēsture pēc Bosuē*” (Bergmann G. 1776; Švābe 1956, 25, 103-107, 109). Galvenokārt abi bijuši nodarbināti ar

zīmējumiem, gatavojot ilustrācijas Bergmaņa grāmatai²⁷⁵, Broces un Bergmaņa sadarbību apliecina vispirms fakts, ka Bergmaņa apcerē ievietotās 39 gravīras^{88*} ir darinātas pēc Broces oriģinālzīmējumiem, kas dabā tapuši 1771.-1772. gadā^{89*}. Lielformāta gravīras²⁷⁶ uzskatāmas par pirmo Broces attēlu publikāciju, kas vienlaikus ir pirmā Livonijas memoriālās kultūras pieminekļu vizuālā fiksācija iespiedgrafikā²⁷⁷. Prospektu un kapakmeņu oriģinālzīmējumi atrodami Broces *Monumente I*. Bez tam 1775. gadā Broce kārtoja Bergmaņa darba subskribciju - viņam prenumeranti varēja iemaksāt naudu par grāmatu un saņemt kvīti par to.

Bergmaņa grāmatas manuskriptā²⁷⁸ iekļauts ap 1774. gadu rakstīts Gustava Bergmaņa priekšvārda uzmetums (nepabeigts), kas satur arī nozīmīgu Broces raksturojumu. Runājot par Livonijas vēstures avotu vācējiem, Bergmanis kā pirmo nosaucis Cēsu mācītāju Baumanis, kā nākamo – Broci : *otrais nopelniem bagātais krājējs, kas man zināms, ir mans uzticamais draugs, subrektora kungs Brocs (Brotz)*. Bergmaņa izteikumu var uzskatīt par vienu no visagrīnākajiem Broces darbības novērtējumiem.

Kad pēc pāris gadiem (1777) iznāk Gādebuša darbs *Livländische Bibliothek*, tajā atrodama arī Broces biogrāfija, kurā viņš raksturots tikai kā rūpīgs tulkotājs no franču valodas, beigās piebilstot, ka *Broces kungs ir pagatavojis zīmējumus Bergmaņa Vidzemes vēsturei* (Gadebusch LB I, 1777, 131). Acīmredzot Gādebušs tolaik uzskatīja, ka Broces kolekcija vēl nav pieminēšanas vērta.

Drīzumā Brocem izveidojās kontakti ar Apgaismības laika Igaunijas izcilāko novadpētnieku un publicistu, Peltsamā (*Oberpahlen*) mācītāju (1763-1804) Augustu Vilhelmu Hūpeli, kurš savos darbos izmantoja gan Broces piesūtītās statistiskās ziņas un papildinājumus, gan viņa zīmējumus. Hūpeļa Vidzemes un Igaunijas topogrāfiskajā apraksta *Topographische Nachrichten* trijos sējumos ievietotas vairākas gravīras, kas darinātas pēc Broces zīmējumiem^{90*} un savā vēstulē Hūpelis Broces aprakstus un labojumus nosauc par varenēm²⁷⁹. Kad grāmata ir iespiesta, Hūpelis lūdz izdevēju Hartknohu tikko iznākušā *Topographische Nachrichten* 2. sējuma eksemplārus pasniegt

²⁷⁵ Bergmanis G. Vēstule Fr. K. Gādebušam. Āraiši, 1.X.1774. LVVA, 4038.f., 2.apr., 1666.l., 108a. lp.

²⁷⁶ Meinarda monuments un arhibīskapa Brandenburgas Vilhelma kapakmens no Rīgas Doma, triju Livonijas ordeņa mestru kapakmeņi un bīskapa P. Ņidecka monuments no Cēsu Sv. Jāņa baznīcas. Diemžēl gravieri Broces zīmējumus ir atveidojuši apvērsti un ar daudzām neprecizitātēm.

²⁷⁷ Bergmaņa manuskriptā (LVVA, 4038.f., 2.apr., 16.l.) ir atzīmētas vietas, kur bija jāatrodas pēc Broces zīmējumiem darinātajām gravīrām. Tomēr rodas iespaids, ka sākotnēji bijis domāts arī par grāmatas 2. daļā aprakstīto Vidzemes draudžu baznīcu attēliem. Tad būtu saprotams, kādēļ G. Bergmaņa īpašumā esošā Helmsa hronikas manuskripta papildinājumos atrodami tik daudzi piļu un baznīcu zīmējumi, kas tapuši 1771.-1773. gados.

²⁷⁸ LVVA, 4038.f., 2.apr., 368.l., 110b.lp.

²⁷⁹ Hūpelis A.V. Vēstule izdevējam J.Fr.Hartknoham. Peltsamā. 1777. LUAB, Ms. 828, 4, Nr.40.

tiem rīdziniekiem, kas palīdzējuši Hūpelim darbā^{91*}. Citkārt Broce Hūpelim pēc viņa lūguma bija pagatavojis vērtīgu dokumentu norakstus, par ko Hūpelis sirsnīgi pateicas. Hūpeļa vēstule satur vērtīgu Broces raksturojumu: *es ļoti apbrīnoju Jūsu uzcītību un gudro (weise) laika sadalījumu. Tas Jums ir pārāk dārgs, un Jūs to priekšzīmīgi izmantojat, reizē esot apkrauts ar rūpju pilnām skolas lietām*²⁸⁰. Tuvākajos pāris gadu desmitos Broce publicēja savus ziņojumus un rakstus par Rīgas un Vidzemes vēsturi, numismātiku, ģenealogiju Hūpeļa veidotajos un izdotajos periodiskajos izdevumos *Nordische Miscellaneen* (1781-1791) un *Neue Nordische Miscellaneen* (1792 – 1797). Broces raksti šajos krājumos bija vērtīgs izziņas avots, kas vairoja izdevumu prestižu, ne velti Hūpelis vēstulē Brocem rakstīja: *Es gribu Jums apliecināt savu lielo prieku un dziļāko pateicību. Es pilnībā izjūtu, cik lieli ir Jūsu nopelni pie tā, ka Nordische Miscellaneen ir labvēlīgi uzņemts*²⁸¹. Lielākā daļa rakstu pēc Broces gribas tika iespiesti anonīmi²⁸², tikai Hūpeļa ievadvārdi netieši norāda uz Broces autorību, piem., *kāds zinātnieks no Rīgas, kas tomēr nevēlas, ka viņa vārds tiek publiski atklāts* (Brotze 1795, 485). Hūpelis atzinīgi vērtējis uzsvēris Broces rakstīto tekstu kvalitāti: *izcilo izstrādājumu*²⁸³.

18.gs. divās pēdējās desmitgadēs Broces bibliotēka un rokrakstu sējumu skaits bija ievērojami paplašinājies, kaut Broce savu kolekciju vēl 1783. gadā pazemīgi saucis par *savu nelielo/nesvarīgo krājumu (meiner geringen Sammlung)*²⁸⁴. Neapšaubāmi, ka vienlaikus kolekcija kļuva arvien pazīstamāka sabiedrībā, par ko liecina dažu laikabiedru vērojumi. Kad 1778. gada 9. septembrī Rīgā otro reizi ierodas literāts, dabaszinātnieks, Berlīnes ZA loceklis Johans Bernulli (*Bernoulli*, 1744-1807), viņš apmeklēja savus draugus un nekavējoties izmantoja iespēju izpētīt rīdzinieku kolekcijas^{92*}. 1777. gada septembrī Bernulli redzeslokā bija nonākuši arī atsevišķi Broces darbi. Bernulli atzinīgi piebilst, ka *ir vērts pacensties iepazīties ar Broces kungu, Rīgas skolotāju; viņš ir apdāvināts zīmētājs un darinājis daudzus piemērotus (artige) zīmējumus pieminētajiem Hūpeļa un Bergmaņa darbiem* (Bernoulli 1780, 16, parindē). Tomēr noprotams, ka Bernullī nav guvis tuvāku ieskatu tolaik vēl ne visai apjomīgajā Broces kolekcijā. Pēc sešiem gadiem (1783) Vidzemes ģenerālgubernatora Brauna sekretārs A.F.V.Kērtens (*Kerten*) rakstīja, ka *Arī šejienes subrektoram Broces kungam ir laba Tēvzemes vēstures rakstu kolekcija*²⁸⁵ (Kerten 1783, 119). Ar

²⁸⁰ Hūpelis A.V. Vēstule Brocem, Peltsamā. 13.I.1789. LVVA, 4011.f., 1.apr., 2484.l., 2a.lp.

²⁸¹ Hūpelis A.V. Vēstule Brocem, Peltsamā, 6.VI.1796. LVVA, 4011.f., 1.apr., 2484.l., 4a.lp.

²⁸² Hūpeļa izdevumos iekļauto Broces publikāciju sarakstu sk. Hollander 1926, 289-290.

²⁸³ Hūpelis A.V. Vēstule Brocem, Peltsamā, 6.VI.1796. LVVA, 4011.f., 1.apr., 2484.l., 4a.lp.

²⁸⁴ LVVA, 4011. f., 1 .apr., 1537. l., lp. 1a.

²⁸⁵ hat an schriftlichen auf vaterlaendische Geschichte sich beziehenden Aufsaezen eine gute Sammlung.

kuģi 1784. gada 17.aprīlī Rīgā ieradās Johans Vilhelms Krauze (*Krause*, 1757-1828)²⁸⁶, kurš, līdzīgi Brocem, bija Leipcigā studējis teoloģiju, un sāka strādāt par mājskolotāju²⁸⁷. Krauzes dienasgrāmata fiksējusi to, kā pie grāfa Mellīna (gan viņa muižā Bīriņos, gan Rīgā) viņš iepazinies un ticies ar Broci. Krauzes pirmais vērojums attiecas uz 1792. gada decembri: *Labāk patika konrektors Broce, kas dzīvoja iepretim jaunuzceltajam licejam. Ļoti mazā auguma vīru (sehr kleinen Mann) grāfs [Mellīns] uzņēma ar īpašu cieņu; (nesalās.) pētnieks izpaudās visur, tikai nepārprotamais godīgums lika visu piemirst. Abus satuvināja aizraušānās ar zīmēšanu, senlietām un vēsturi. Bieži līdz pat vakara krēslai V.[ilhelms]²⁸⁸ bija pie viņa. Simtiem viņa zīmējumu bija neliela mākslas vērtība (Zeichnungen von wenig artistischem Werthe), bet krājums deva iespēju patīkamām sarunām (zu angenehmer Unterhaltung), kad katrs varēja atļauties uzmirzēt bez bailēm par izplāpāšanos (Jeder ohne Furcht der Lauscherei, sein Licht leuchten lassen konnte)²⁸⁹. Krauze 1792.gada decembrī pie Broces satika Dzērbenes mācītāja dēlu, apdāvināto dzejnieku un mākslinieku Karlu Gothardu Grasu (*Grass*, 1767-1818), kurš kļuva par viņa tuvāko draugu. Par Broces kontaktiem ar Krauzi un Grasu liecina desmitiem oriģinālzīmējumu (kā arī to kopiju), kas iekļauti Broces *Monumente* sējumos. Krauzes dienasgrāmatā atrodams vēl viens ieraksts, kas pavēsta par to, ka Broce vasarā viesojies pie Mellīna Bīriņos²⁹⁰: *1794.gada jūlijs. Brīvdienās ieradās konrektors Broce no Rīgas ar grāfa kungu, dažas dienas vēlāk madame Rollsen ar meitiņu. Pirmo grāfiene izmitināja istabā pie salona.*²⁹¹*

Arī Maskavas pasta direktora Pestela iejūtīgiem, korektiem un asredzīgiem vērojumiem bagātais Rīgas apraksts liecina, ka viņš bija personīgi pazīstams ar Broci, apmeklējis to mājās un caurlūkojis viņa kolekciju (Пестель 1798, 9), daudzkārt jūtams, ka Pestels savā darbā iekļāvis izrakstus no Broces manuskriptiem^{93*}.

Ar Broces nesavtīgo domubiedru starpniecību viņa kolekcija daudzkārt ieguvusi vairākus nozīmīgus papildinājumus. Ierasti par to liecina tikai īsa Broces piezīme. Tomēr vienā gadījumā izdevies gandrīz pilnībā rekonstruēt ilgstošo un visai komplicēto procesu, kā Broce nonācis pie iespējas pievienot savam krājumam ļoti kārotu papildinājumu- citā privātkolekcijā esošu attēlu kopijas. Runa ir par zviedru tautības leitnanta Karla Oto fon

²⁸⁶ Krauze vēlāk kļuvis par Tartu universitātes agronomijas, tehnikas un civilās arhitektūras profesoru; projektējis vairākas Tartu universitātes jaunās ēkas un vadījis to būvniecību (1803-1823).

²⁸⁷ Pie vairākiem Vidzemes muižniekiem - barona P. Delviga Gaujienā (*Adsel-Neuhof*), pie G.Kr. fon Kālēna Zeltiņos un pie L.A. fon Mellīna Bīriņos (*Kolzen*), līdz 1796. gadam.

²⁸⁸ T.i., J.V. Krauze.

²⁸⁹ Krauze J.W. Wilhelm's Erinnerungen. Th.9: Febr. 1792-April 1796. Dorpat, 1818. LUAB, Ms. 371, V, S.57. Inv.nr. R4361.

²⁹⁰ Broces *Monumente* 5. un 6. sējumos atrodama virkne Krauzes un Broces zīmējumu, kas tapuši Bīriņos (1793-1794).

²⁹¹ Krauze J.W. Wilhelm's Erinnerungen. Th.9. LUAB, Ms. 371, V, S.S. 115.

Gillensmita (*Gyllenschmidt*, 1739-1784) zīmējumiem²⁹² (kas 18.gs. 80. gados piederēja Vasulas muižas īpašniekam Oto Vilhelmam fon Šjērnhelmam (*Stiernhielm*), bet 19.gs. vidū jau bija zuduši (Brotze *Estonica* 2006, XV), un iznākumā vienīgi Broces pārzīmētie attēli krājumā *Monumente* kultūrvēsturei saglabājuši Gillensmita zīmējumus. Pētnieciska veiksmē ļāva papildināt un precizēt zināmo par to, kā oriģinālattēli bija nonākuši Broces rokās: situāciju dokumentējušas Gādebuša vēstules Brocem. Tās liecina, ka Gillensmita zīmējumi tikuši uz laiku nodoti Brocem, pateicoties Gādebuša pacietībai, neatlaidībai un divu gadus ilgušām pārrunām ar attēlu²⁹³ īpašnieku Šjērnhelmu. Acīmredzot, sarunas bija sākušās vēl pirms 1785. gada 28.marta, kad Gādebušs rakstīja Brocem: *Līdz šim velti esmu gaidījis O.V. fon Šjērnhelma kunga atgriešanos no St. Pēterburgas*²⁹⁴. Pēc pāris mēnešiem (5.jūlijā) Gādebušs apraksta savu tikšanos ar Šjērnhelmu: *Vismīļais draugs! (...) Vakar es biju pie virsrīmeistara Šjērnhelma Vasulā. Pirms pāris dienām Gillensmita zīmējumi bija atgriezušies no sava Pēterburgas ceļojuma. Manā klātbūtnē viņš tos izsaiņoja un parādīja klātesošajam baronam Štarkem un man. Kad tos apskatīja, es viņam prasīju, vai tad viņš tos negribētu nodot Jums? Atbilde bija: jā, tā jābūt, jāsaņem ar māc. Lenca kungu. Es vēlētos, lai Jums par tiem būtu vairāk prieka kā man.*²⁹⁵ Nākošā vēstule liecina, ka īpašnieks nav steidzies izpildīt solīto. Gādebušs pēc ilgāka laika atkal ir uzmeklējis Šjērnhelmu, un 1787.gada 14. aprīli pavēsta Brocem: *Šjērnhelma kungs ir atpakaļ no Pēterburgas; zīmējumu dēļ es tūlīt viņam pieteicos, tomēr viņš dzied to pašu veco dziesmu; man gan aizdomas, ka viņš nav atklāts; es tomēr nepaguris viņam to atgādināšu, jo viņš vēl nav atsacījis solīto.*²⁹⁶ Beidzot 29. vīna mēneša (novembra) dienā Gādebušs raksta: *man ir neizsakāms prieks, ka Jūs beidzot esiet saņēmis Gillensmita zīmējumus. Es ceru, ka Jūs varēsiet tos turēt ilgi.*²⁹⁷ Noprotams, ka Šjērnhelms bija piekāpies birģermeistara Gādebuša autoritātei. Zīmīgi, ka Gādebuša vēstules raksturo viņa personību un tā laika attiecību kultūru kopumā: viņš neatlaidīgi pūlas izpildīt sava neklātienes drauga un domubiedra Broces vēlēšanos, arī tad, ja pats pieminētos zīmējumus visai augstu nevērtē. To liek pētnieka godaprāts un draudzība. Gillensmita zīmējumu ceļojumi (Vasula-Pēterburga-Vasula-Tartu-Rīga-Vasula) savukārt raksturo tam laikam ierasto apmaiņu un dalīšanos ar unikālām vērtībām, pilnībā paļaujoties uz saņēmēja

²⁹² 18 zīmējumi publicēti: Brotze *Estonica* 2006: nr. 285, 373, 382, 403, 505, 508, 509, 521-523, 534, 535, 554-557, 572, 573.

²⁹³ Gillensmits Vasulā bija atstājis kopumā 241 zīmējumu (vairākus albumus) (Brotze *Estonica* 2006, XV).

²⁹⁴ EAA, 2057.1. 99, S.29.

²⁹⁵ EAA, 2057.1. 99, S. 157.

²⁹⁶ Turpat, S.37-38.

²⁹⁷ Turpat, S. 169. Vēstule datēta ar 1786. gada 29. novembri. Pēc satura spriežot, vēstulei jābūt rakstītai 1787. gadā.

godaprātu. Pēc pārdesmit gadiem (1800) arī Kerbers bija izteicis vēlmi aizņemties kopēšanai Gillenšmita zīmējumus uz vasaru, un viņam tas ticis apsolīts²⁹⁸.

3.2.2. Antikvārā sarakste: Broce un „Igaunijas Broce”-

Eduards Filips Kerbers

Atsevišķs, izvērsts apraksts ir jāvelta Broces un Vinnu (*Võnnu*, Tartu) draudzes mācītāja Eduarda Filipa Kerbera (*Körber*, 1770-1850) ilgstošajai pētnieciskajai sadarbībai un draudzībai, kas rezultējās ar būtiskiem papildinājumiem abu krājēju un vēsturnieku kolekcijās. Mācītāja Kerbera darbība un dzīvesgājums^{94*} aplūkoti viņa nekrologā (*Lebensabriß Körber* 1850). Kerbera aizraušanās un vaļasprieks bija vēsture un novadpētniecība, kolekcionēšana, zīmēšana. Viņš apceļojis Igauniju (Pērnavu, Tallinu) un Ziemeļvidzemes latviešu daļu (Rūjienu, Alūksni, Cēsis), pētījis un zīmējis^{95*} pilsdrupas, baznīcas, klosterus, ģerboņus, kapakmeņus, zīmogus, monētas un arheoloģisko izrakumu materiālus, ainavas, minerālus un pārakmeņojumus, vācis un pārrakstījis senus dokumentus. Kerbers apkopojis savus nozīmīgākos rokraksta materiālus un zīmējumus septiņos krājumos *Vaterländische Alterthümer*, ko vēlāk pārņēma Igaunijas Zinātņu biedrība (*Gelehrte Estnische Gesellschaft*)^{96*}. Pirmsākumi zinātniskai interesei par Kerbera personību meklējami labu laiku pēc viņa nāves 1850. gadā, kaut gan jau Kerbera nekrologā bija pieminētas „*viņa daudzskaitlīgās rokrakstu kolekcijas un viņa senlietas*”, ko nopirkusi Igaunijas Zinātņu biedrība Tērbatā un kas „*kļūs nopelniem bagātajam Tēvzemes senatnes liecību krājējam par atbilstošu piemneklī*” (*Lebensabriss Körber* 1850). Drīz pēc Kerbera nāves Igaunijas Zinātņu biedrības rakstu krājumā ievietots biedrības sekretāra Emīla Zaksendāla (*Sachssendahl*) ziņojums par Kerbera senlietu un manuskriptu kolekcijas pirkšanu (kopsummā par 430 sudraba rubļiem), kas papildinājusi biedrības bibliotēku un muzeja kolekcijas (*Sachssendahl Körber* 1854,97-105)^{97*}. Minētajos Kerbera manuskriptu kolekcijas aprakstos atkārtoti pieminēts Broce, kura rokraksti kalpojuši par paraugu Kerbera manuskriptiem, Tomēr tikai 20.gs. 20. gadu vidū vēsturnieki sāka dziļāk interesēties par viņa devumu un Igaunijas „antikvāra” Kerbera darbība joprojām gaida vispusīgu izpēti²⁹⁹. Impulsu Kerbera mantojuma apzināšanai deva Broces nāves dienas

²⁹⁸ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. LUAB, Ms.959, nr.4, S. 6. Savukārt Kerbers apsola arī Broces labā izgatavot kopijas no kopijām. Vairāki Kerbera pārzīmēti Gillenšmita attēli atrodami Kerbera kolekcijā Tartu, Igaunijas Literatūras muzejā.

²⁹⁹ jāpiemin Ivara Leimusa raksts par Kerberu-numismātu (Leimus 2011), Leimusa komentāri un R. Pullata ievads Igaunijas materiālu izdevumā (Brotze Estonica 2006).

100gades pasākumi: Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības direktora Bernharda Holandera 1923. gadā nolasīto referātu gatavojot publicēšanai, tika veidots Broces manuskriptu un publikāciju reģistrs, un jau 1924. gada maijā Holanders bija lūdzis Valteram Andersonam (*Anderson, 1885-1962*), Tartu universitātes folkloristikas profesoram, sagatavot ziņas par Broces manuskriptiem Tartu krātuvēs. Andersons bija uzskaitījis Broces rokrakstus Tartu universitātes bibliotēkā un Igaunijas Literārās biedrības (*Estnische Literarische Gesellschaft*) kolekcijā, E.F. Kerbera krājumā³⁰⁰. Lai gan Holandera apcerē (Hollander 1926) Kerbera vārds pieminēts tikai vienreiz, tomēr Andersona sniegtās ziņas rosināja tālākiem pētījumiem Pieminekļu valdes inspektoru Arturu Štālu (1897-1951)³⁰¹, kurš pirmais akcentēja Kerbera un Broces ciešo saikni³⁰², un pateicoties Štālam, Kerbers ieguvis precīzo, vienlaikus tēlaino un daudzslāņaino raksturotājvārdu „Igaunijas Broce” (Štāls 1926, XXI, XXIII). Šis apzīmējums līdz ar Raimo Pullata (Pullat) redakcijā sagatavoto Broces kolekcijas attēlu izdevuma *Brotze Estonica* (2005) iznākšanu kļuvis populārs arī Igaunijā.

1799.gada 14.oktobrī 30gadīgais Kerbers pirmais raksta vēstuli Johanam Kristofam Brocem un piedāvā mainīties ar ziņām par saviem atradumiem un zīmējumiem: *Augsti mācītais konrektora kungs, īpaši augsti cienītais kungs; Tā kā man ir gods pazīt Jūsu, cēlais vīrs, literāros centienus un zināt Jūs kā uzcītīgu mūsu Tēvzemes vēstures un arī izpētes materiālu vācēju – Jums būtu jāpieder pilnīgākajam šāda veida krājumam - tad vispirms izsaku Jums, augsti godājamais vīrs, savu vissiltāko pateicību un apliecinu Jums, ka neko es tā nenožēloju, kā to, ka man jādzīvo tik tālu no Jums, un tāpēc gandrīz vai šaubos, vai man jebkad būs laime Jūs iepazīt vaigā. Tā kā man tāpat interesē viss, kas attiecas uz mūsu Tēvzemi (...), tad atļaujiet man, mans dārgais, to aizstāt ar rakstisku sazināšanos. (...) Tā kā mums ir tik maz mūsu Tēvzemes antikvitāšu cienītāju, tad ir vērts, ka tie nedaudzie vācēji tuvojas viens otram, un, savstarpēji apmainoties ziņām, papildina un pavairo savus krājumus. Ar šādu nolūku es lūdzu Jūs, godājamais vīrs (ja Jūs neesat noskaņots citādi) – [uzsākt] antikvāru saraksti, ko laiku pa laikam pavadītu Vidzemes un Igaunijas senu drupu – baznīcu – kapakmeņu – uzrakstu – monētu - plānu un izrakumos atrastu seno pagānu mājas lietu attēli. Un Jūs no savas puses man piesūtītu to pašu (gan ne kā tīrus un skaistus attēlus)- ja jūs esat rūpīgs- ko Jūs saņemsiet atpakaļ, tikko es būšu tos nozīmējis.*³⁰³

³⁰⁰ Andersons, V. Vēstule direktora kungam [B. Holanderam]. Tartu, 21.V.1924. Vācu val., autora rokr., 4 lpp., pielikumā – Broces manuskriptu saraksts, sk. LVVA, 4011.f., 1. apr., 633.l., 49a-c, 76ab lp.

³⁰¹ 1926. gadā Latviešu Senatnes pētītāju biedrība (arī *Lettsche Gesellschaft für Alterthumskunde*) bija iecerējusi izdot apcerējumu sēriju ar attēliem par Latvijas vēsturi. Sēriju iesāka 66 Broces attēlu izlase. Artūrs Štāls rakstīja biogrāfisku ievadapceri un sastādīja Broces manuskriptu reģistru.

³⁰² Štāls publicējis pārskatu par Kerbera manuskriptiem un korespondenci Rīgā un Tartu (Štāls 1926, XXI-XXIII, XXX, LXIX-LXX).

³⁰³ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinnu. 1799.14.X, Brotze *Monumente* 7, 232a-b.

Drīz, 1799. gada novembrī, sekoja Broces atbilde: *Ļoti labprāt pieņemu Jūsu priekšlikumu pabalstīt vienam otru ar materiālu apmaiņu; līdz ar to lieku tam pirmos pamatus un nosūtu Jums dažus sīkumus un par to sev izlūdzos no Jūsu krājuma zīmējumus vai ziņas, es nebūt neprasu, la Jūs pret katru manu lapu sūtītu vienu savu, jo dažas lapiņas ir pārāk mazas. Skaitāt 1.,2.,3.,4. lapiņas par vienu 5. lapu par vienu, 6. un 7. lapas par vienu, 8. un 9. – par vienu... Lai gan sūtījumā daudz sīkumu, tomēr, man liekas ka Jūs būsiet mierā ar manām pretprasībām un es sagaidu no Jums 12 lapas. Man būtu sevišķi patīkami būs, ja Jūs man varētu sūtīt līdzi arī aprakstus, jo ziņas par dažām pilīm izkaisītas tik daudzos darbos, ka to sameklēšana prasa ārkārtīgi daudz pūļu, un tādēļ sevišķi patīkami iegūt to, ko jau kāds cits ar pūlēm sameklējis. Pats par sevi saprotams, ka es līdzīgos gadījumos darīšu to pašu.*³⁰⁴

Tā sākas abu pētnieku sadarbība Livonijas vēstures pētījumu laukā. 1800.gadā vien Kerbers piesūtījis Brocem 12 rūpīgi veidotas burtnīcas ar zīmējumiem, plāniem, vēsturiskiem aprakstiem un arī pats saņēmis Broces sūtītos attēlus un aprakstus³⁰⁵. Gandrīz pilnībā saglabājušies Kerbera sūtījumi atrodami LUAB krājumā^{98*}. Lielu daļu no piesūtītajiem Kerbera oriģinālzīmējumiem, akvareļiem un aprakstiem Broce iekļāvis savā kolekcijā³⁰⁶. Pēc saglabātajās Kerbera vēstulēs nosūtīto materiālu sarakstiem veiktie provizoriskie aprēķini liecina, ka laikā no 1800.-1806.gadam viņš uz Rīgu bija nosūtījis vismaz 128 attēlus, ko parasti pavadīja garāki vai īsāki vēsturiski apraksti. Daļu no piesūtītajiem Kerbera oriģinālzīmējumiem, akvareļiem un aprakstiem Broce iekļāvis savā kolekcijā: *Monumente* 8. un 9. sējumā, arī 2. un 10. sējumā, *Sylloge diplomatum* 2. sējumā. Visai bieži Broce pats pārzīmējis Kerbera zīmējumus un pārrakstījis aprakstus. Parasti Broce norādījis, ka materiāls nācis no Kerbera, bet nereti šādas norādes trūkst. Tomēr vairāki vēstulēs pieminētie Kerbera apraksti un attēli nav atrodami Broces *Monumente* sējumos, bet citi Kerbera sūtījumi Brocem nonākuši LVVA krājumā.

Vēsturnieka Raimo Pullata vadītā redkolēģija Latvijā un Igaunijā veikusi nopietnu darbu, lai identificētu un atributētu Kerbera zīmējumus Broces kolekcijā, un iznākumā sējumā ievietoti 80 Kerbera oriģinālzīmējumu attēli. Izdevuma ievadā sniegtas ziņas par *Estonica* sējumā publicēto attēlu autorību (Brotze *Estonica* 2006, XIV-XV) ļauj pirmo reizi uzsākt diskusiju par dažbrīd sarežģīto un grūti atrisināmo Broces un Kerbera kolekciju attēlu un tekstuālās informācijas provenences jautājumu. Edīcijas gaitā tika noskaidrots, ka

³⁰⁴ Broce J.Kr. Vēstule Kerberam. 1799, XI. Oriģināls nav saglabājies. Citēts pēc: Štāls, 1926., XXII.

³⁰⁵ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. 12.XI.1800. LUAB, Ms. 559, nr.2, S.327- 330). Sūtījumi (paciņas) no Rīgas uz Igauniju ceļo pa pastu. Tomēr Kerbers vēlētos, ka apmaiņa būtu biežāka- ja sūtījumus pārvadātu fūrmaņi (Kerbers ziņo, ka katra vēstule uz Rīgu maksā 5 kapeikas), tad viņi gada laikā varētu mainīties ar 50 sūtījumiem. Vēlāk vēstules nogādā arī Broces un Kerbera paziņas (Albānuss, Ulprehts, Ulmans u.c.), kas ceļo no Rīgas uz Tartu un atpakaļ.

³⁰⁶ Brotze *Monumente* 8, 9, arī 2, 10; *Sylloge diplomatum* 2.

Broces *Monumente* atrodami 1) Kerbera oriģinālzīmējumi, kas uzlīmēti uz lapas; un 2) pēc Kerbera oriģināliem darināti pārzīmējumi. Bez tam abos gadījumos ir : 1) virkne autora signētu attēlu; 2) nesignēti oriģinālattēli, kas atributējami pēc autora rokraksta paskaidrojumā; 3) nesignēti Kerbera oriģinālattēli bez autora rokas rakstfīta komentāra, bet attēla paskaidrojumā Broce pateicas Kerberam par zīmējumu; 4) pārzīmējumi, kuru komentārā vai sējuma ievadā teikts, ka tie kopēti pēc Kerbera; 5) pārzīmējumi bez jebkādas formas norādes uz Kerberu kā autoru, kuru atribūciju var noteikt vienīgi pēc konteksta vai norādes citā avotā - lielākoties Kerbera korespondencē iekļautajos attēlu sarakstos. Tomēr dažu attēlu provenence joprojām ir diskutabla, un daži īgauņu pētnieku secinājumi – kļūdaini. Noteikti jāpievienojas vēsturnieka Munta Auna izteiktajam viedoklim (Auns, Dumpe 2007), ka, piemēram, vismaz vienu no *Brotze Estonica* ievietotajiem Pērnavas skatiem (*Prospect des academischen Gebäudes in Pernau* (Brotze Estonica 2006, nr. 68, S.153; oriģināl zīmējums Brotze *Monumente* I, 177/1) ir tapis 1771.-1772. gadā, ir zīmējis Broce pats *ad vivum*, un nekādā gadījumā Kerbers, uz kuru norādīts edīcijā. Tieši Kerbera un Broces sarakste izskaidro citādi grūti izprotamos faktus. Kerbers pats bija lūdzis (1800. gada 26. februāra vēstulē) Broci nosūtīt viņam Pērnavas akadēmijas plānu (*wohl hab ich den Grundriss von der Pernauschen Academie erhalten*-)³⁰⁷. Pārlicinoši zīmējuma atribūciju un daudz agrāku datējumu apliecina fakts, ka tieši pēc šā attēla darināta gravīra oforta tehnikā Gustava Bergmaņa *Geschichte von Livland*, kas izdota 1776. gadā. (Bergmann 1776, 76). Kerbers, kas bija Pērnavu apmeklējis vēlāk, savā 1800. gada 12. novembrī rakstītajā vēstulē Brocem raksta: *es arī februārī biju Pērnavā, tomēr neatradu neko tādu, ko Jūs pats jau neesat Pērnavā redzējis, piemēram, dažus kapakmeņus vācu baznīcā.*³⁰⁸ Tomēr jānorāda, ka Broce Pērnavā bijis otrreiz - 1795. gadā³⁰⁹, un turpinājis kapakmeņu apzināšanu baznīcā Savdabīga *Brotze Estonica* sējuma raksturiežīme ir akcentu pārbīde (ko inspirējis zinātniskais redaktors Raimo Pullats), aprakstot Kerbera un Broces aktivitātes un nepārprotami uzsverot Broces iniciatīvu (Brotze Estonica 2006, XIV). Lai gan patiesībā iniciatīva piederēja Kerberam, bet atsaucīgs jaunā pētnieka mentors un domubiedrs bija Broce.

Interesanta, bet pētījumos vēl neaplūkota tēma ir Broces kolekcijā atrodamo Kerbera zīmējumu komentāru autorība, un šo tekstu avotkritiska analīze ļauj ieskatīties

³⁰⁷ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinnu, 26.II.1800. LUAB, Ms.959/3, S.24.

³⁰⁸ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinnu, 12.XI. 1800. LUAB, Ms. 559, S.331. Savukārt Kerbers pats 1800. gada otrajā sūtījumā nosūtījis Brocem paša zīmētu Pērnavas pils plānu (LUAB, Ms. 959/1, S.12: Fig. 2. Das alte Schloss Pernau [Grundriss]).

³⁰⁹ Broces brauciena datējumu sk. Kerbera aprakstā, kas tapis, atsaucoties uz Broces viņam rakstīto vēstuli, sk. ŌES MB 60, Bl. 121a.

19.gs. sākuma vēstures pētnieku darba aizkulisēs. Broces *Monumente* manuskriptā zem visiem attēliem- kā Kerbera oriģinālzīmējumiem, tā pēc Kerbera oriģināliem kopētajiem zīmējumiem ievietoti attēlus paskaidrojoši teksti, kas rakstīti ar Broces roku. Broces *Estonica* komentāru autori (Antss Heins (*Hein*), Ivars Leimuss) uzskata, ka šos paskaidrojumus sacerējis Broce pats un reizēm norāda uz viņa kļūdām³¹⁰. Saprotams, ka šāds uzskats sakņojas faktā, ka Broce gan bieži pieminējis pateicībā Kerberu kā zīmējumu autoru un nosūtītāju, bet parasti nav norādījis, ka izmantotas arī Kerbera piezīmes un plašie paskaidrojumi par nosūtītajiem attēliem. Daudzos gadījumos promocijas darba ietvaros ir izdevies noskaidrot ar Broces roku rakstīto komentāru patieso autoru, kas realizējas vien gadījumos, kad iespējams salīdzināt Kerbera pavadvēstulēs rakstīto ar Broces *Monumente* aprakstu. Jāsecina, ka Broce *Monumente* krājumā sistemātiski iekļāvis Kerbera atsūtītos tekstus, Broce tos pārrakstījis, saglabājot izteiksmi un teikumu secību, nereti īsinādams un stilistiski rediģēdams. Jāsecina, ka Kerbera materiālu klātbūtne Broces kolekcijā joprojām uzdod diskutablus jautājumus, uz kuriem pilnībā viennozīmīgi skaidru atbildi būs grūti gūt.

Kerbera un Broces sarakste liecina, ka ar attēliem, aprakstiem un dokumentu norakstiem abi apmainījušies gandrīz astoņpadsmit gadus. Tēvzemes izpēte abiem ir misijas darbs, sirdslieta, lai gan vienam Baltija ir dzimtene, bet otrs ir ārzemnieks, kas reiz atbraucis, iesakņojies un palicis te uz visiem laikiem. Neapšaubāmi, ka abiem pētniekiem ir daudz kopīga. Viņi ir amata brāļi- abi pēc izglītības ir teologi; domubiedri - abus saista Tēvzemes vēstures izpēte; viņi ir laikabiedri, kaut gan Broci un 28 gadus jaunāko „Igaunijas Broci” šķir vesela paaudze. Abiem raksturīga kolekcionāra un bibliofila aizrautība; abi ir vēstures pētnieki –amatieri, kuru prasmes apgūtas pašmācības ceļā. Abi vēstures cienītāji devās izbraukumos, lai zīmētu Livonijas laika pieminekļus, lielākoties pilsdrupas un senlietas (Kerbers tam izmantojis arī vizitāciju braucienus³¹¹). Abi pašmācībā apguvuši zīmēšanu, tiesa - Broces zīmējumi liecina par nobrieduša un daudz pieredzējuša meistara roku un pedantisku precizitāti, kamēr Kerbera rokas vilktajai līnijai dažbrīd piemīt skolniecisks stīvums un neveiklība, bet dažbrīd - tikai uzmetumā pieļaujama nenobeigtība. Tomēr Kerbers bijis labāk tehniski bruņots: viņa rīcībā 1800. gadā bijusi *camera obscura*³¹², ko nebija izmantojis Broce. Savukārt Broces pārsteidzoši rūpīgie dokumentu faksimilnoraksti nav salīdzināmi ar Kerbera daudz neprasmīgāk un kļūdaināk

³¹⁰ Brotze *Estonica*, nr. 44, S.80; nr. 78, S. 173 (komentējis Leimuss); nr. 118, S.253; nr. 202, S.405; nr. 207, S.416; nr. 232, S. 470; nr. 236, S.479; nr. 241, S. 490; nr.251, S.508; nr. 272, S. 550.

³¹¹ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinnu, 4.IV.1801. LUAB, Ms. 559, nr.3, S. 331.

³¹² LVVA, 4038.f., 2.apr., 14.l., 188.lp. (Körber E.Ph. Die Wendausche St. Jacobi Kirche von der Morgen Seite. nach der Camera obscura. 1800. Akvarelis)/

pagatavotajiem norakstiem (Kerbers pats atzinis, ka viduslaiku dokumentos latīņu valodas abreviatūras viņam grūti atšifrēt³¹³).

Broces darbs noritēja lielpilsētā, domubiedru lokā, viņa ikdienas pedagoga darbs prasīja intensīvu un patstāvīgu intelektuālu sasprindzinājumu, kas neļāva atslābt. Kerbers savu dzīvi pavadīja, pildot lauku mācītāja daudzos ikdienas pienākumus, kurus nosaka gan baznīcas gada ritējums, gan draudzes locekļu vajadzības, gan augstākstāvošu institūciju rīkojumi. Kerbers bija arī lielas ģimenes galva (viņam bija 9 bērni), un tomēr spēja atrast laiku un spēkus, lai nodotos savam aicinājumam - Tēvzemes vēstures izpētei un kolekciju veidošanai (viņš tam veltījis visu brīvo laiku, un sarakste ar Broci viņam ir īstena atpūta³¹⁴). Kerbers atšķirībā no Broces bija pats nodarbojies ar arheoloģiskajiem izrakumiem senkapos, un tāpēc viņa kolekcijā bija daudz senlietu. Iznākumā Broce saņēma Kerbera atrasto ieroču, trauku, rotu, monētu zīmējumus. Aizraujošs ir Kerbera stāsts par savu arheologa pieredzi, ko viņš izklāstījis Brocem. Kerbera liecība raksturo gan 19.gs.sākuma amatieriskās arheoloģijas metodes, gan to, kā antikvārās sarakstes gaitā papildinājās abu pētnieku krājumi. Kerbers raksta, ka pirmos izrakumus viņš piedzīvojis vēl 1795. gadā, kad viņa tēvs bija Vinnu mācītājs un viņš pats – mājskolotājs Ajas (*Aya*) muižā, viņš vasarā devies izjādē uz kokzāgētavu pie Arniko ciema, un ievērojis uzkalniņus mežā, ko uzskatīja par mēra vai Ziemeļu kara laiku apbedījumiem. Tad kopā ar pāris kalpiem viņš sācis labākos uzkalniņus atrakt. Kad 2 pēdu dziļā bedrē atrasti cilvēku kauli, tad darbus izbeiguši. Drīzumā Kerbers pats kļuvis par Vinnu mācītāju, un 1799.gada Jāņu vakarā viņš atjaunojis rakšanu, jo tas pēc ticējumiem ir vienīgais veiksmīgais laiks apslēptas mantas meklētājiem³¹⁵. Broce šajā sūtījumā saņēma Arniko senkapu izrakumos atrasta sena māla poda (apm.8.gs.) - ar ogleņiem un cilvēku kauliem pildītas urnas attēlu³¹⁶ un savā 1799.gada novembra atbildes vēstulē komentēja Kerbera atradumu: *Urnas atradums vēl Vidzemē nav zināms, tas ir retums. Uzkalniņu kapi (Grabhuegel) ir šur tur atrodami, es atceros, ka dažus redzēju Krimuldā, tie bija apauguši ar kokiem, tāpat ļoti veci, koki bija lielāki par vīru, un bija*

³¹³ LUAB, Ms. 959/7 (Körber E.Ph. Der Liefländischen Alttextthümer 8. Hefft. Ein Sendschreiben an Hr. Professor Brotze in Riga v- K-r. Monat Octob[er]. 1800. [1], 22 S.), S.9a. Šajā sūtījumā Kerbers informē par to, ka Pilkuses (*Bremenhof*) muižas īpašnieks majors Ulrihs viņam aizdevis visu savas dzimtas dokumentu krājumu (*Brieflade*) – aptuveni 40 dokumentus. Kerbers piesūta Brocem provizoriskus dokumentu un zīmogu nozīmējumus, kas vēlāk iekļauti Broces manuskriptā „*Sylloge diplomatum*” 2.

³¹⁴ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinnu, 12.XI.1800. LUAB, Ms. 559, nr.2, S.327.

³¹⁵ LUAB, Ms. 959/1 (Körber E.Ph. 2 Fortsetzung der Lieflaendischer Alterthümer an Herrn Prof. und Conector Brotze von Pastor Körber zu Wendau. Ao. 1800. im Febr. 14), S.1.

³¹⁶ Brotze Monumente 8, 154; Brotze Estonica 2006, 564-565, nr. 281.

izauguši cauri zemes vaļņiem, veidojot figūru [Broce uzzīmējis centrā apli, tam, apkārt mazi aplīši, kas savienoti kā ziedlapas]; laikam tā ģimenes savienoja savus kapus.³¹⁷

Kerbera un Broces pētnieciskajiem kontaktiem bija epistolāra, tātad neklātienes forma. Viņi sarakstījās, vairākkārt viens otram pārsūtīja izskatīšanai (un uz ilgāku laiku - apm. pusgadu) savu rokrakstu (*Vaterländische Merkwürdigkeiten* vai *Monumente un Sylloge diplomatum*) sējumus, ko pēc tam saņēma atpakaļ. Klātienē Broce un Kerbers nav sastapušies (šāds apgalvojums dažās publikācijās neatbilst patiesībai): Kerbera Rīgas apmeklējuma laikā 1810.gada 4.septembrī Broce bijis izbraucis! *Man joprojām sāp sirds (schmerzt es mir in der Seele), ka sava Rīgas brauciena mērķi sasniedzu tikai pa pusei, jo man nebija laimējies ar Jums personīgi iepazīties, un Dievs vien zina, vai es jebkad atkal varēšu būt Rīgā – tomēr visas cerības es nezaudēju- kādreiz pie laba ziemas ceļa doties prom, lai tikai varētu ar Jums runāt un rūpīgi savām acīm izskatīt Jūsu skaisto Livonica krājumu. Ak, tā iztukšojuma sajūta, kas paņēma manus spēkus, kad es biju Jūsu studiju istabā – un Jūs nesastapu. Nevaru to aprakstīt.*³¹⁸

Broci un Kerberu vienoja vēlme sistemātiski papildināt savu rokrakstu kolekciju ar retiem un svarīgiem Livonijas vēstures avotu tekstiem. Kerbers vai katrā vēstulē uzskaita tos avotus^{99*}, kuru norakstus viņš vēlas pasūtīt Brocem (par atbilstošu samaksu³¹⁹), lai iegūtu savam krājumam. Iznākumā Kerbera kolekcijā nonāca virkne dokumentu un hroniku tekstu Broces pārrakstījumā un vairāku Broces izveidotu paleogrāfiska satura rokrakstu (13.- 15.gs. abreviatūru leksikona) norakstus^{100*}. Tāpēc Broces darbības izvērtējumam būtiski papildinājumi rodami Kerbera manuskriptu kolekcijā Tartu, Igaunijas literatūras muzejā. Detalizēti pētot Kerbera manuskripta *Vaterländische Merkwürdigkeiten* sējumus, izdevies fiksēt tajos lielā skaitā atrodamos Broces oriģinālmateriālus un tāpat – Kerbera pārzīmētos Broces zīmējumus. Kerbera manuskripta 1., 3., un 5. sējumā³²⁰ kopā identificēti 67 Broces oriģinālzīmējumi (pārskatu sk. Pielikums 11) un vēl 60 Kerbera pārzīmēti

³¹⁷ Broce J.Kr. Vēstule Kerberam. 1799, XI. Oriģināls nav saglabājies. Kerbera noraksts: ŌES MB 58 (Körber E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten Dritter Theil*. 1802), Bl. 24a. Publ. Štāls, 1926, XXIII, XXX.lpp.: piez.nr. 109.

³¹⁸ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinnu, 4. IX. 1810, S.355.

³¹⁹ Piemēram, par t.s. Silvestra sūdžības norakstu Broces audžudēlam Ulprehtam nodoti 10 rubļi, sk. Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinnu 29. III. 1805. LUAB, Ms. 559, S.357.

³²⁰ ŌES MB 56. Körber E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten Erster Theil Topographie und Geschichte, der vornehmsten alten Schlößer, Klöster und anderer merkwürdiger Örter in Lief- Ehst und Curland in alphabetischer Folge mit gehörigen Grundrißen und Abbildungen ins Licht gestellt durch Eduard Körber Prediger zu Wendau*. 1802. 310 Bl.

ŌES MB 58. Körber E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten*. Dritter Theil. Miscellaneen der Liefländischer Älterthümer mit Handzeichnungen von Eduard Körber. 1802. [218] Bll. Abb., Grav. Inhalt: Bl. 215b-216b.

ŌES MB 60. Körber E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten Fünfter Theil Materialien zur Geschichte und Topographie aller Städte Lief und Ehstlands. Mit vielen und getreuen Abbildungen gesammelt von Eduard Körber Prediger zu Wendau*. 1803. [3] Bl., 436, [4] S.: Abb. Inhalt: Bl. 2.

Broces attēli; jānorāda, ka līdz šim Kerbera manuskripta attēlu atribūcija un identifikācija nav tikusi veikta. Kā īpaša vērtība jāuzlūko vairākas Broces zīmējumu skices uz vēstuļpapīra un (iespējams) *Monumente* sējumiem domātu atsevišķu lapu melnraksta varianti ar seno oriģinālfoliāciju. Šādi materiāli Latvijā nav atrodami, un tie uzskatāmi rāda Broces attēlu tapšanas procesu (par ko liecina arī mēroga sieta atzīmes dažu lapu malās). Šobrīd apzinātie materiāli piedāvā iespēju pilnskanīgāk izvērtēt Kerbera un Broces antikvāro darbību un iznākumā radītās abu pētnieku kolekcijas. Nākas atzīt, ka Broces lielā skaitā piegādātie materiāli (kā oriģinālzīmējumi, tā to kopijas) faktiski veido Kerbera rokrakstu kodolu, ap kuru rindojas paša Kerbera vākums. Savukārt Kerbera manuskripti liecina par izteiktu autora vēlmi radīt pabeigtu, literāri izstrādātu darbu, kam izveidota sistematizēta struktūra (izklāsts kārtots alfabētā vai tematiski), katram vietas vai tēmas aprakstam pievienojot atbilstošus attēlus.

Vienīgi Kerbera kolekcijā Tartu atrodama virkne unikālu Broces materiālu: vairāki viņa oriģinālzīmējumi (Kerbera pārzīmējumā), kas rāda 1774. gada septembrī Rīgā, Sv. Jēkaba baznīcas pīlārā stāvus iemūrēto 17.gs. dižciltīgo vīrieti (izvērstu analīzi sk. Taimiņa 2009).

Kerbera kolekcijā tika atrasts (2007) arī 20.-21.gs. historiogrāfijai nezināms Broces manuskripts, kas nepārprotami tapis Kerbera pasūtījumā 19.gs. sākumgados³²¹. Broce izgatavojis rokrakstu, ko var uzlūkot kā rūpīgi izgatavotu Broces *Monumente* 1.-2. sējuma izvilcumu. Sējumā Broce iekļāvis daudzveidīgus materiālus: Vidzemes un Kurzemes monētas, zīmogi, attēloti vērtīgākie un senākie kapakmeņi (no Rīgas (Jēkaba, Doma, Jāņa baznīcām), Cēsīm, Lielstraupes), pārzīmēti ap 1771.- 1772. gadu (un vēlāk) tapušie Lielstraupes, Raunas, Āraišu, Siguldas, Cēsu, Ērgemes, Limbažu, Piebalgas, Alūksnes, Ērgļu pilsdrupu un piļu attēli, arī vairāki citi skati un plāni (Valkas, Rīga (Rīga zviedru laikos pēc Meriāna gravīras, Pētera bazīcas fasāde, Doma baznīca ar veco torni, Sv. Alekseja baznīca, uzraksti uz Rīgas vārtiem, Melngalvju nama fasāde).

Historiogrāfijā un Baltijas bibliotēku vēsturē nezināms fakts ir Kerbera aktivitātes, rūpējoties par Tartu universitātes bibliotēkas manuskriptu kolekcijas papildināšanu Juridiskās fakultātes interesēs. Kerbera vēstules vēsta, ka 1803. gadā viņš ir veiksmīgi vienojies ar Tartu universitātes padomi par šādu pasūtījumu, un Tartu universitāte ir gatava

³²¹ [Brotze, J.Chr.] *Genauer Entwurf von verschiednen Liefländischen Münzen Monumenten und Gegenden* (abgefasst von Dr.J.Chr. Brotze in Riga). [S.a. Riga] [133] Bl.: Abb. Hs. Teksts lapas vienā pusē. 31,5x 21 cm. Saturs: Liefländische Münzen Bl.2-46; Curländische Münzen Bl. 48-55; [Wappen, Siegel] Bl. 56-71; [Grabmäler etc.] Bl. 72-133. ÖES MB 64. Šis Broces manuskripts aprakstoši ticis pieminēts 19.gs. vidū (Sachsendahl 1854, 40).

pasūtīt Brocem norakstus un turklāt vēlas pirkt citus Broces manuskriptus (arī *Monumente* sējumus): *Cēlais draugs, dodieties nu uz priekšu- akadēmija grib iegūt visu, kam ir kāds sakars ar Tēvzemes vēsturi, jo Livoniku vēl ir nožēlojami maz (da in Livonicis noch blutweng vorrähchtig ist). Lielāko darbu formāts, kā Bīskapu hronika, Jirgens Helms, varētu palikt folio, bet mazākie-quarto. Par kādu cenu Jūs novērtējiet savu memorabilia patriae? Es domāju, ka pāris tūkstoši dālderu par Jūsu pūlēm un rūpīgumu dzīves garumā būtu tikai neliels ekvivalents. Prasiet kaut trīskārt vairāk, un akadēmija samaksās. (...) Jūs Rīgā apmeklēs rektors Balks un visu aplūkos savām acīm. Kā tas būtu – ja Jūs kļūtu par senatnes un Tēvzemes vēstures profesoru Tērbatā? Es gaidīšu uz Jūsu laipno atbildi.*³²² Broces biogrāfija liecina, ka drīzumā viņš vairākus norakstus tiešām sāka Tartu universitātes vajadzībām ir izgatavojis, un akademiķu kungi ir augstu novērtējuši Jūsu patriotiskās pūles mūsu Tērbatas akadēmiskajai bibliotēkai savākt senu manuskriptu kopijas. Tikai tiek lūgts, atbilstoši apstiprināt (vidimieren) visu, ko nekopē Jūsu paša roka³²³. Tomēr Brocem piedāvātais vērienīgais darījums nezināmu apstākļu dēļ nebija noticis, un Broces kolekcija ir palikusi Rīgā.

Broces un Kerbera sadarbības vēsturē ir arī kāds visnotaļ noslēpumains akcents. Savulaik Kerbera kolekcijā Tartu Literatūras muzejā bija atradies sējums ar Broces vēstulēm Kerberam: *Antiquarischen Briefwechsel und Handschriften des würdigen Mr. Brotze und anderen verdienstvollen gelehrten von 1799 bis 1806 an Pastor Koerber auf Wenden, gesammelt von demselben* (Mscr. Nr. 215), kurā atradās 57 Broces vēstules³²⁴. Daudzas no minētajām Broces vēstulēm izvērsti citējis Štāls³²⁵. Diemžēl mūsdienās vēstuļu sējums Tartu vairs nav atrodams (Brotze *Estonica* 2006; Garber 2007, 412, autore meklējumi Tartu un Rīgā, 2010). Nav izdevies noskaidrot, kāds ir Baltijas kultūrvēsturei un historiogrāfijai ārkārtīgi vērtīgā zudušā vēstuļu sējuma liktenis. Intrigu uztur vācu izcelsmes folklorista Valtera Andersona 1924. gada 21. maijā rakstītā vēstule Holanderam, kurā Andersons raksta: *cik varu spriest, Ms. nr. 215 būtu Jums īpaši vērtīgs. Igauņu literārās biedrības rokraksti līdz šim nav [Andersona pasvītrojums] tikuši doti prom (nach auswärts ausgeliehen worden). Es domāju, ka par spīti tam, prezidijs atļaus manuskriptu uz laiku nosūtīt, lai aizdotu Vēstures un senatnes pētītāju biedrībai, ja vien pēdējā uzņemsies izmaksas un atbildību. Jums droši vien jāvēršas ar šo jautājumu pie ILB prezidenta, prāvesta A. Vestrika (Westrick) kunga Pollas un Bartolomeja draudzē (Palamuse)*³²⁶. Par tālāko notikumu gaitu pagaidām ziņu nav,

³²² Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinu, 18. VIII.1803. LUAB, Ms. 559, S.343.

³²³ Kerbers E.F. Vēstule Brocem. Vinu, 31.VII. 1804. LUAB, Ms. 559, 345.

³²⁴ Mscr. 215, nr. 2-13, 18-56, 58-61, 64, 67; Hollander 1926: 288.

³²⁵ Štāls 1926: XVII, XVIII, XIX, XXI-XXIII, XXX.

³²⁶ LVVA. 4011.f., 1.apr., 633.l.,49a-c., 76a-b.lp.

bet Broces vēstules pagaidām nav izdevies atrast ne Tartu, ne Rīgā, kur tās it kā varēja būt nonākušas.

Kā rezumējums Broces un Kerbera antikvārajai draudzībai novērtējams Broces teiktais kādā no pašām pirmajām vēstulēm domubiedram no Vinnu : *Jums taisnība, ka peļat tos, kuri nevienu neiepazīstina ar savām Vidzemes senlietām un raritātēm. Tā tiešām var pamazām iznīcināt visu, kas var noderēt senatnes noskaidrošanai. Šo senlietu iznīcināšanu novērsīs, ja ar tām iepazīstinās vairākus senatnes mīļotājus un kolekcionārus. (...)Toties jo vairāk mani iepriecina jūsu rosība – neatstāt laika zoba iespaidam dzimtenes senatnes vērtīgās atliekas un Jūsu lielās pūles dot par šīm lietām tik noteiktus un pilnīgus aprakstus*³²⁷.

³²⁷ Broce J.Kr. Vēstule Kerberam. 1799, XI. Oriģināls nav saglabājies. Citēts pēc: Štāls 1926, XXIII.

4. BROCES MANUSKRIPTI

Broce seniem dokumentiem bija veltījis vairāk nekā 50 gadus. Viņa neatlaidīgā un intensīvā darbā gūtā pieredze, pārrakstītāja prakse un plašās zināšanas apvienojumā ar patiesi milzīgo norakstu kolekciju un oriģināldokumentu krājumu, kas rezultējusies vairākos apkopojošā rakstura manuskriptos un neskaitāmās piezīmēs pie katra no norakstītajiem dokumentiem, ir devusi pamatu saukt Broci par Vidzemes latīņu paleogrāfijas pamatlicēju. Viņa bagātīgais devums vairākās Vidzemes vēstures palīgzinātņu jomās – nepublicēti rokraksti un liela apjoma piezīmju klāsts joprojām gaida mūsdienīgu izvērtējumu, tāpat kā līdzšinējie (lielā skaitā Broces biogrāfijās rodamie) definitīvie apgalvojumi prasa detalizētu faktogrāfisku apliecinājumu.

Broces arheogrāfiskās darbības sakarā nevar neatcerēties Jurija Lotmana aforistisko izteicienu : „vēsturnieks ir nolemts *darbam ar tekstiem*”³²⁸ (Лотман 2000, 336), pie kam abos Lotmana akcentētajos aspektos, proti, jēgpilni uzsverot gan *darba*, gan *tekstu* nozīmi (Turpat).

Broce pats visai lakoniski raksturojis savu paleogrāfa darbu. Pētot senās arhivālijas un pagatavojot dokumentu norakstus, Brocem bieži nācās saskarties gan ar grūti salasāmiem viduslaiku rokrakstiem, gan risināt ar dokumentu datējumu saistītus jautājumus. Jānorāda, ka 18.gs. beigās tikai visai šauram arhivāru un vēsturieku lokam bija pa spēkam strādāt ar viduslaiku (tāpat kā ar vēlākajiem) latīņu un viduslejasvācu valodā rakstītajiem tekstiem, tāpēc Broces zināšanas un prasmes vēstures palīgzinātņu jomā nav ierindas parādība. Tomēr 1815. gada autobiogrāfijā viņš vienkāršos teikumos stāsta par *savām pūlēm un centieniem darboties arī paleogrāfijas jomā* (Zeids 1992, 12). Par visgrūtāk atrisināmo problēmu viņam bija kļuvis jautājums par dokumentu datējumu. Broce rakstīja: *tā kā dokumentos gadaskaitlis bieži vien vai nu vispār nav [sastopams], vai nu nosakāms aptuveni, tad man ienāca prātā (kam ich auf den Einfall) salikt rakstības paraugus gadu pa gadam, un pēc tam izpētīt, vai nevar atrast kādas likumības, lai spētu noteikt rakstības izmaiņas pa gadu desmitiem, lai tātad varētu noteikt katra dokumenta, kuram nav gadaskaitļa, vecumu*³²⁹ (Albanus

³²⁸ историк обречен иметь дело с текстами.

³²⁹ Brotze J. Chr. Proben von Schriftzügen liefländischen Urkunden und Handschriften vom J. [1300] bis zum J. 1561 sorgfältig zusam[m]en getragen und erläutert von Johann Christoph Brotze. Riga, 1799. 261 Bl. LUAB, Broces kolekcija. Datējumu sk. ievada beigās; tomēr datējums norāda tikai uz manuskripta tīrraksta pabeigšanas laiku. Turpmāk Brotze Proben.

Einladung 1815, 13; Zeids 1992, 12-13). Brocem drīz bija nācies saprast, ka viņa mērķis ir grūti sasniedzams, tomēr neskatoties uz to, *šāds krājums vēsturniekam varētu būt svarīgs* (Albanus Einladung 1815, 13), un Broce nolēma turpināt. Lai manuskriptu būtu vieglāk izmantot, Broce bija pievienojis rokrakstu paraugu apkopojumam arī glosāriju. Citētie izteikumi raksturo Broces manuskriptu *Proben von Schriftzügen vom Jahre 1300, bis 1561 nach der Zeitfolge*, ko savu darbu katalogā Broce pats bija nosaucis kā otro.

4.1. Broce kā Vidzemes paleogrāfijas pamatlicējs: manuskripts *Proben von Schriftzügen*

1799. gada 20. aprīlī^{101*} Broce bija parakstījis rokraksta *Livonijas dokumentu un rokrakstu paraugi no 1300 līdz 1561. gadam, Johana Kristofa Broces rūpīgi apkopoti un paskaidroti* ievadu. Jauno manuskriptu veidojot, Broces uzmanības centrā bija Livonijas vācu valodas vēsturiskās attīstības jautājumi, ko Broce demonstrēja ar atsevišķu piemēru palīdzību. Vienlaikus viņa faksimilizraksti bija iecerēti kā izziņas materiāls paleogrāfijas vēsturei. Saturiskajā ziņā izrakstus Broce bija izvēlējis tā, lai tie vēstītu par kādām kultūras un vēstures aspektā interesantām izpausmēm: *šāds krājums ir ļoti interesants valodai un zemes vēsturei, jo izgaismo mums daudzus senus vārdus un ierašas*³³⁰. Broces turpmākie ievadvārdi apliecina, ka viņš izrakstus apkopojis un sistematizējis, skaidri apzinoties šos mērķus. *Es to esmu turpinājis vien līdz ordeņa mestru laika beigām, jo pēc tam rokraksti kļūst tik daudzi un dažādi, ka nav iespējams atrast tajos kādas īpašas [t.i.kopīgas] iezīmes. Tas, ko lasītājs šeit var atrast, ir sekojošais: 1. ja šeit ir atrodams kāda dokumenta rakstības paraugs, tad var būt drošs, ka tas patiešām eksistē, jo es esmu rokās turējis visus oriģinālus (kā tas redzams),*

2. *Šeit var atrast daudzu sarežģītu abreviatūru atrisinājumus;*

3. *Te ir daudzi pilnīgi nepazīstami seni vecvācu vārdi, kas nav atrodami nevienā glosārijā. To skaidrojums rodams vien to savstarpējā saistībā un salīdzinot vairākus dokumentus, kuros [to lietojums] nav apšaubāms (ausser Zweifel gesetzt werden konnten).*

4. *Par dokumentiem paskaidrots, vai tie ir uzrakstīti uz pergamenta vai papīra, un pēdējā gadījumā bieži ir pievienota ūdenszīme.*

5. *Var uziet daudzas vietas, kas izgaismo senākās Rīgas ierašas, tikumus un noteikumus.*

6. *Atrodams arī dažādu gadu preču un pārtikas cenas, kā arī Rīgas markas izmaiņas un tās laiku pa laikam notikušās devalvācijas (Verfall).*

³³⁰ Brotze Proben, [1].

7. *Noslēgumā pie katra gadaskaitļa ir palikusi tukša vieta nākamajiem papildinājumiem, un es esmu uzskatījis par nepieciešamu arī reģistrā atstāt tukšumus kādiem vēl klāt nākošiem vārdiem.*

Broce bija izmantojis ne tikai Rīgas rātes arhīvu. Daudz patiesāks ir viņa 1815. gada rezumējums, ka šim manuskriptam viņš ir izmantojis visus arhīvus, kam vien viņam bijusi pieeja. Un arī šis izteikums ir jāprecizē, jo manuskripta *Proben von Schriftzügen* materiāli liecina, ka runa nav tikai par raksttājumiem avotiem, bet arī par lietiskajiem^{101*}.

Broce parasti korekti norādījis, no kādiem krājumiem nākuši norakstītie dokumenti. Manuskriptā atrodamas vēres uz vairākiem Vidzemes muižu arhīviem un privātkolekcijām. Pieminēts fon Tīzenhauzenu arhīvs un fon Cimmermaņu dzimtu arhīvi. Rīgas tirgotāja (arī Dānijas konsula), bibliofila Daniēla Frīdriha Fēres (*Fehre*, 1758-1803) kolekcijā Broce interesi piesaistījuši vairāki manuskripti³³¹. 18.gs. 90. g. beigās Fēres rokās bija nonākuši vērtīgi viduslaiku dokumenti no pilsētas arhīva, kas tolaik nebija tikuši pietiekami rūpīgi uzglabāti - daļa no pilsētas arhīva aktiem un dokumentiem vietas trūkuma dēļ no 1797. gada tika novietoti rātsnama bēniņu telpās (Feuereizens 1932, 686; Feuereisen 1909). Tāpat tikuši veikti izraksti no virsmācītāja Liborija fon Bergmaņa kolekcijas vērtīgākajiem manuskriptiem : Atskaņu hronikas (par to sk. turpmāk) un Rīgas pilsētas ieņēmumu grāmatas *Libri reddituum* (Brotze Proben, 25a, 54a). Starp Livonijas dokumentu un rokrakstu paraugiem atrodami arī dokumenti no Augusta fon Kocebū kolekcijas, no Stirnu muižas (*Stirnen*, tolaik Tukuma apriņķī), Straupes un Šķirstiņmuižas arhīviem, no Rīgas Melngalvju biedrības (sk. turpmāk). Nepārprotami ticis izmantots arī Vidzemes Virskonsistorijas arhīvs (Broce to tieši gan nenorāda), protams, arī Vidzemes bruņniecības arhīvs un Kēnigsbergas Slepēnā ordeņa arhīva norakstu kolekcija Vidzemes bruņniecības arhīva īpašumā.

Manuskriptā atrodami vairāki izraksti, kas saistāmi ar Rīgas pilsētas bibliotēku. Proti, Broce ir izmantojis Rīgas tirgotāja Kaspara Špenkhūzena (*Spenckhusen*, †1548) rēķinu grāmatu³³². Broce ap 1799. gadu vai kādu laiku vēlāk (ap 1808. gadu) bija atradis un pārrakstījis arī Latvijas bibliotēku vēsturei īpaši nozīmīgu dokumentu- senāko liecību par

³³¹ *Credentiale [Credenzbrief], welche Riga ihrer Deputirten nach Lemsal gab, 1542* (Brotze Proben, 226a; publ. (Brotze Urkunden 1797, 26) un vecākā zināmā Rīgas Sv. Jēkaba baznīcas inventāra grāmata (*Dit is sunte Jacobs bock, od. Inventarium des Kirchengeräthes der St. Jacobi Kirche in Riga*), kas mūsdienās glabājas LVVA, Rīgas Vēstures un Senatnes pētītāju biedrības fondā, LVVA, 4038.f., 2.apr., 681.l.

³³² 16.gs. pirmās puses rokraksts gājis bojā 1941. gada 29. jūnijā, degot Rīgas pilsētas bibliotēkai. Šeit atrodami plašie izraksti un teksta noraksti *in faximile* ir vienīgās Latvijā atrodamās liecības par apjomīgā manuskripta saturu un tā autora rokrakstu. Ārzemēs (Helsinkos) glabājas Špenkhūzena rokraksta atsevišķu daļu fotokopijas, sk. **Dunsdorfs, E., Spekke, A.** *Latvijas vēsture 1500-1600*. Stokholma: Daugava, 1964, 453.-455. lpp.; att. Dunsdorfam un Spekkem Broces faksimilnoraksts nebija zināms.

Rīgas pilsētas bibliotēku un tās pirmsākumu 1524.gadā. Broce Nikolaja Ramma rakstītās kvīts norakstu (mērogā nedaudz samazinātu) un tās teksta tulkojumu augšvācu valodā ievietojis savā manuskriptā³³³. Tāpēc hipotētiski var pieņemt, ka šobrīd LUAB atrodamais oriģināldokuments bija glabājies Broces oriģināldokumentu kolekcijā un varēja nonākt RPB kopā ar Broces kolekcijas papildinājumiem 1823. gadā vai vēlāk (sal. Thiel 1823). Broce tāpat ir uzskatams par RPB senākā dokumenta pirmatklājēju; kaut tiesa, ka viņš pats nebija īpaši uzsvēris minētā dokumenta unikalitāti vai veltījis tam atsevišķu komentāru^{102*}.

Broces rīcībā nebija priekšgājēju sagatavota palīgmateriāla, un tāpēc viņš varēja balstīties vienīgi pats uz savu pieredzi un zināšanām. Autoritāte paleogrāfijas jautājumos Brocem bija emeritētais Rīgas birģermeistars, jurists un bibliofils Johans Kristofs Švarcs (*Schwartz*, 1722-1804). Švarca pārdomas pēc Broces manuskripta caurlūkošanas atspoguļo Baltijas vācu vēsturiskās valodniecības situāciju 18.gs. beigās, un pastarpināti liecina, ka tikai retais interesents tolaik bija pievērsis uzmanību senajām valodas formām. Lasot vēsturiskos dokumentus, pat tik zinošiem un pieredzējušiem pētniekiem kā Švarcs un Broce bija jāsastopas ar daudzām grūtībām: aizmirstiem vārdiem un neparastu frazeoloģiju. Švarca uzskati izpaužas Brocem adresētajā vēstulē, kas tapusi pēc tam, kad viņš bija *nevis tikai steidzīgi pārlapojis, bet gan ar visdziļāko uzmanību izlasījis* Broces manuskriptu: „*Es varu Jums patiesi apliecināt, ka esmu šo manuskriptu izlasījis ar patiesu baudījumu.*”³³⁴. Kad darba noslēgumā Broce bija sagatavojis *Proben von Schriftzügen* glosāriju³³⁵, viņš vēlējās konsultēties ar Švarcu (*Brotze Zum Abschiede* 1815), lai ar viņa palīdzību varētu noskaidrot nezināmo vecvācu vārdu nozīmi (tiem pretim glosārijā bijusi atstāta tukša vieta). Švarcs savus hronoloģiski kārtotos komentārus, labojumus un skaidrojumus *Einige Bemerkungen über der Proben von Schriftzügen liefländischen Urkunden*³³⁶ bija pievienojis vēstulei. Redzams, ka Švarcs visbiežāk labojis nepareizu teksta un latīņu abreviatūru transkripciju, koriģējis izlaidumus un paskaidrojis vārdu nozīmi. Daži komentāri skaidro vēsturiskus notikumus, piem., maija grāfa svētku izcelsmi. Švarcs rezumēja: *es labprāt būtu gribējis aizpildīt visas vietas, ko pie neskaidrajiem vārdiem Jūs esat atstājis tukšas. Tomēr neraugoties uz rūpību un uzcītību, man nācās daudz ko atstāt neizskaidrotu. (...) Man bija gandrīz neiespējami ar pārliecību izskaidrot visus mūsu veco dokumentu vārdus un izteicienus. Mūsu zemes iedzīvotāji sapulcējās no tik daudziem dažādiem Vācijas novadiem un*

³³³ Brotze Proben, 207a.

³³⁴ Švarcs J.Kr. Vēstule J.Kr. Brocem. Rīga, b.g. [pēc 1799-pirms 1804]. Ielīmēta manuskripta beigās, Brotze Proben, Bl. [257a-260a].

³³⁵ Brotze Proben, Bl. 247-253.

³³⁶ Brotze Proben, Bl. [257a-260a].

pilsētām, un arī no citām zemēm. Vai ik gadu .nāca klāt jauni un jauni. Katrs ņēma līdzī savas zemes un pilsētas īpašo izloksni, izteicienu, vārdus un parunas. Lai tos visus varētu saprast, nepieciešams tieši tikpat daudz īpašu vārdnīcu. Un arī ar tām ne vienmēr būtu gana. Bieži vienu [ienācēju] izloksni, vārdus utt. ir tik ļoti pārveidojusi un izmainījuši citu izloksne un vārdi, ka vairs nevienā vārdnīcā tos nevar atrast. Vēl jāvar pieņemt tas, ka vācu valoda tolaik bija ļoti nabadzīga un vienam vārdam bieži bija daudzas nozīmes, ka rakstveži nereti nebija konsekventi un korekti, ka viena burtu izlaidums vai aizstāšana līdz nepazīšanai pārveidoja vārdu tā, ka tikumi, ierašas, spēles, apģērbi, audumu veidi u.t.t. u.t.t. ir kļuvuši nezināmi. Viss minētais padara seno vārdu izskaidrošanu ārkārtīgi grūtu. Jums būs jābūt mierā ar to, ko esmu varējis te piedāvāt.³³⁷ Drīzumā Švarca papildinājumi un skaidrojumi tika ierakstīti glosārijā. Saskaņā ar Švarca vēlējumu, Broces manuskriptam vajadzēja kļūt par *katra mūsu Tēvzemes vēstures cienītāja dārgumu*³³⁸, tomēr nākas atzīt, ka vēlākā periodā *Proben von Schriftzügen* ticis izmantots minimāli. Pat nopietnāki 19.gs. vidus- 20.gs. sākuma Livonijas vēstures avotu izdevumi (arī LUB un *Livländische Güterurkunden*) un apcerējumi ignorējuši Broces manuskriptu, kaut sastādītāji to saturā bija iekļāvuši arī daudzus Broces izmantototos dokumentus.

4.2. *Manuskripts Abbreviaturen des dreizehnten Jahrhunderts, aus livländischen Urkunden gezogen*

Broce izveidojis vēl kādu paleogrāfiska satura manuskriptu, kas definējams kā pirmā Livonijas latīņu abreviatūru vārdnīca. Profesionāli viduslaiku rakstveži, kas pārrakstīja latīņu tekstus, daudzus vārdus konsekventi saīsināja, lai ar vairāku burtu kombināciju apzīmētu garu vārdu; latīņu vārdu saīsināšanas praksei piemīt gan vispārējas hronoloģiskas tradīcijas, gan lokālas iezīmes. Saskaņā ar vācu paleogrāfa Ludviga Traubes (*Traube*, 1861-1907) definīciju, rokraksta abreviatūras ir grafiski objekti, kurus veidojot, lielākā nozīme ir nevis patvaļai (*Willkur*), bet apzinīgai sistematizēšanai³³⁹. Broces manuskripts *Abbreviaturen des dreizehnten Jahrhunderts, aus livländischen Urkunden gezogen* (*Trīspadsmitā gadsimta abreviatūras, ņemtas no Livonijas dokumentiem*)³⁴⁰ nav datēts. Domājams, ka abreviatūru vārdnīcas manuskripts ticis veidots ilgākā laika posmā,

³³⁷ Brotze Proben, Bl. [257-258]

³³⁸ Turpat, Bl. 257.

³³⁹ **Traube, L.** *Lehre und Geschichte der Abkürzungen*, 1909. Tiešsaistes publikācija (skatīts 2012.15.07), http://www.archive.org/stream/vorlesungenundab00trauuoft/vorlesungenundab00trauuoft_djvu.txt

³⁴⁰ LUAB, Broces kolekcija, inv.nr. R5031. 38 Bl. Turpmāk Brotze Abbreviaturen.

un materiāli saīsinājumu rādītājam sākti vākt jau vismaz no 1786. gada, vēlāk arvien pievienojot papildinājumus.

Pārlūkojot Brocem veltīto publikāciju klāstu, jāsecina, ka viņa paleogrāfijas pētījumiem tikusi veltīta minimāla vērība, kas aprobežojas ar manuskriptu nosaukumu fiksāciju. Arturs Štāls norādīja, ka 18.gs. izskaņā *tikko sāka rasties arī pirmie sākumi mūsu vēstures dažādām palīga disciplīnām, kā: diplomātikai, paleogrāfijai, sfragistikai, numismātikai* (Štāls 1926, XIV). Novērtējot Broces manuskriptus *Abbreviaturen des dreizehnten Jahrhunderts* un *Proben von Schriftzügen*, Štāls atzina, ka *ar pēdējo sējumu un citiem tikko minētiem darbiem Broce mēģinājis nodibināt zināmu metodi senrakstu lasīšanā un iztulkošanā, vai pareizāk – mūsu dzimtenes paleogrāfijā* (Štāls 1926, XVI). Arī mūsdienās abu sējumu vērtība ir ievērojama. Teodors Zeids vēl 1992. gadā dibināti atgādinājis, ka *diemžēl šie Broces materiāli nav vēl plašāk izmantoti latīņu raksta attīstības pētniecībā Baltijā, resp. Baltijas latīņu paleogrāfijā* (Zeids 1992, 13.att.). Vērts norādīt, ka 18.gs. b. - 19.gs. sākumā arī Eiropas mērogā velti meklēt analogu manuskriptu vai izdevumu. Vācijā pirmie nozīmīgie darbi latīņu viduslaiku paleogrāfijas jomā tapuši 19.gs.beigās - 20.gs. sākumā, un saistās ar Ludviga Traubes un Vilhelma Meijera (*Meyer*, 1845-1917) pētījumiem.

Ievērojamā itāļu paleogrāfa un arhivāra Kapelli (*Cappelli*, 1859-1942) darbs *Dizionario di abbreviature latini et italiani* (Milano, 1899), kas uzskatāma par vienu no pirmajām un joprojām vislabākajām latīņu viduslaiku abreviatūru rokasgrāmatām, iznāca tikai 1899. gadā Milānā. Kapelli standartdarbs ticis nekavējoties izdots atkārtoti un tulkots; zīmīgi, ka Broces un Kapelli abreviatūru vārdnīcām ir vienāda (t.i. alfabētiski hronoloģiska) struktūra. Jāatzīst, ka Broces manuskripts ir unikāla, bet vēl neapzināta parādība arī Eiropas latīņu paleogrāfijas vēsturē.

Broces manuskripts veidots ar savdabīgu metodi: uz mazas papīra strēmelītes uzrakstīta (faksimilnorakstā) abreviatūra, tai pievienots vārda atšifrējums un gadaskaitlis, atsevišķos gadījumos vārds ticis arī tulkots. Var pieņemt, ka sākotnēji nelielās izrakstu lapiņas Broce glabājis kā kartotēku; iespējams, tādēļ lielākā daļa no tām ir stipri apputējušas un papīrs ieguvis pelēku krāsu. Kodikoloģiskā informācija tāpat liecina, ka rokraksta kodols tapis 18. gs. beigās, ilgākā laika posmā, kad Broce izmantojis dažādas kvalitātes papīru un tintes. Par to, ka vairāki izraksti pievienoti arī 19.gs. sākumā, netieši liecina manuskriptam klāt piesietās zila rakstāmpapīra lapiņas - šādu rakstāmpapīru sāka lietot no 19. gs. sākuma. Ņemot vērā, ka ar 1804.gada decembri datēti divi radniecīga satura Broces manuskripti (t.i., autora noraksti), kas glabājas Tartu (TUB un Igaunijas

Literatūras muzejā, par to turpmāk), jāpieņem, ka 1804. gada beigās Broce darbu pie abreviatūru vārdnīcas pamatmanuskripta bija pabeidzis.

Pēc tam strēmēlītes tikušas sakārtotas vārdu alfabētā un uzlīmētas uz lielākām (*folio* formāta) stingra papīra lapām trijās vai divās slejās, iznākumā veidojot alfabētā kārtotu abreviatūru vārdnīcu 38 lappušu apjomā. Redzams, ka Broce veicis izrakstus no Rīgas rātes Iekšējā arhīva dokumentiem, nevis no hronikām, kā to apgalvojis Zeids: *No 13.gs. Livonijas hronikām ekscerpētie saīsinājumi. - Brotze J.Chr. Abbreviaturen (...), S.I* (Zeids 1992, 13. att.). Atsevišķas norādes liecina, ka Broce izmantojis t.s. pilsētas piemiņas grāmatu (*Denkelbock der Stadt Riga*, 1409) un rātes protokolus³⁴¹.

Broce šajā manuskriptā bija apkopojis ne tikai 13., bet arī 14. un 15.gs. latīņu abreviatūras, kas bija sakārtotas pēc alfabētiskā principa 3 atsevišķās grupās, t.i., no 1221.līdz 1298. gadam, no 1304. līdz 1393. gadam, no 1400. līdz 1494. gadam; jāpiezīmē, ka alfabētiski kārtojums attiecināts uz jau transkribētajām abreviatūrām, nevis uz abreviatūrā saīsinātā vārda burtu kopu; dažkārt novērojamas nelielas novirzes no alfabētiskā kārtojuma. Ja vienam vārdam vēsturiski praktizētas vairāku veidu atšķirīgas abreviatūras, Broce fiksējis tās visas^{102*}. Atrodami arī pāris viduslejas vācu vārdu un frāžu saīsinājumi, piemēram, „*sīngenvrouwen Nonnen 1336*” (dziedošās kundzes - mūķenes 1336), *šoue versöhnung Sühne 1330* (samierināšanās, gandarīšana 1330)³⁴², par ko gan Broce rokraksta aprakstā nav norādījis. Bez tam Broce bija sastādījis paleogrāfa darbā ļoti nepieciešamu palīglīdzekli: trīs dažādā veidā rakstītu burtu alfabētus (13., 14.gs.), kuros fiksēta gan lielo, gan mazo burtu rakstība un lietošanas laiks³⁴³. Broces saīsinājumu vārdnīcai nebija (un līdz šim brīdim nav) precedentu Livonijas paleogrāfijā. Tāpēc gluži saprotami, ka par Broces abreviatūru vārdnīcu bija izrādījuši interesi arī citi. Trīs Broces abreviatūru vārdnīcas noraksti autora izpildījumā atrodami Tartu, tiem visiem ticis dots radniecīgs nosaukums *Compendia Scripturae Seculi decimi tertii*. Divus abreviatūru vārdnīcas norakstus ar lielāku laika atstarpi (1804. un 1819. gadā) Brocem bija pasūtījuši Tartu universitātes Juridiskā fakultāte. Visagrāk datētais 13. -14. gs. abreviatūru vārdnīcas noraksts 24 lapu apjomā *Compendia Scripturae Seculi decimi tertii ex chartis authenticis delineata a Joh. Chriph. Brotzio*³⁴⁴ tagad atrodas Tartu UB, un Broces datējums ievadā

³⁴¹ Brotze Abbreviaturen 34, 35.

³⁴² Turpat, 25.

³⁴³ Brotze Abbreviaturen 13-14, 27-28, 38. Diviem pēdējiem alfabētiem zem katra burta norādīts tā uzrakstīšanas gadaskaitlis.

³⁴⁴ Tartu UB, Mss. 38; Winkelmann 1878, 424; Hollander 1926, 287, Štāls 1926, LIV, nr.36; Garber 2007, 414.

norāda, ka manuskriptu, kura saturā atrodams abreviācijas ņemtas no Rīgas pilsētas arhīva oriģināldokumentiem, viņš beidzis pārrakstīt 1804. gada 31. decembrī. Broce ar 1804. gada 31. decembri datējis vēl vienu iepriekšējai analogu abreviatūru vārdnīcu, tikai apjomā nedaudz mazāku (17 lp.) , kas bija domāta Eduardam Filipam Kerberam un tagad atrodas viņa kolekcijā Igaunijas Literatūras muzejā: *Compendia Scripturae Seculi decimi tertii ex chartis authenticis delineata a Joh. Chriph. Brotzio*³⁴⁵. Abi noraksti ir satura ziņā ir vienādi, tie ietver 13.gs. saīsinājumus, tos papildina dažas 14. gs. abreviācijas, kas Brocem „iesprukušas aiz pārpratuma”³⁴⁶. Jāatzīmē, ka pat abu 1804. gada Tartu manuskriptu priekšvārdu teksts atkārtojas vārds vārdā. Turpat, Tartu UB, atrodams vēl viens Broces abreviatūru vārdnīcas rokraksts 32 lapu apjomā folio formātā: *Compendia vocum oder Abbreviaturen aus solchen Urkunden genommen, die Livland betreffend*³⁴⁷. Šo norakstu^{103*} Broce izgatavojis vēlāk, 1819. gada Lieldienās, un par rokrakstu 2 ½ zila papīra lokšņu apjomā Broce saņēmis samaksu 10 rubļus³⁴⁸. Šī noraksta saturs visvairāk atbilst Broces oriģinālam: abos gadījumos trijās atsevišķās grupās alfabētiski sakārtotas 13., 14. un 15.gs. abreviācijas: Tomēr pieskaņojoties pasūtītājam, Tartu universitātes bibliotēkai paredzētajā norakstā Broce iekļāvis saīsinājumus no tiem dokumentiem Rīgas rātes arhīvā, kas attiecas uz Tartu bīskapijas vēsturi. Bez tam (atšķirībā no vārdnīcas oriģināla Rīgā) Broce minēto rokrakstu papildinājis ar abreviatūru izrakstiem no Kēnigsbergas Slepēnā ordeņa arhīva dokumentiem, kas viņam bija pieejami kā noraksti. Tartu universitātes vārdnīcai Broce pievienojis arī 14. un 15. gs. dokumentos lietoto viduslejas vācu vārdu un frāžu skaidrojošo vārdnīcu, jo *minēto gadsimtu vācu dokumenti bieži ir grūtāk lasāmi, kā latīņu, tāpēc esmu uzskatījis par noderīgu Tēvzemes vēstures cienītāju labad pievienot ne vien abreviācijas, bet arī atsevišķus vecvācu (platteutsche) vārdus un izteikumus no 14. un 15.gs. Tēvzemes rakstiem* [t.i. vietējiem dokumentiem]³⁴⁹. Tātad Tartu norakstā Broce bija izdalījis atsevišķi Rīgas oriģinālmanuskriptā dažādā vietās iestarpinātos vecvācu vārdus un papildinājis tos ar jauniem piemēriem^{104*}. Broce senos vārdus kārtojis hronoloģiskā secībā, norakstījis tos *in faximile*, fraktūrā un pievienojis skaidrojumu.

Visus četrus abreviatūru vārdnīcas rokrakstus šķir formālas pazīmes, proti, Broces oriģinālnoraksts izveidots trijās slejās, Tartu universitātes noraksts - divās, bet Kerbera kolekcijas noraksts Tartu literatūras muzejā – vienā slejā.

³⁴⁵ EKM, ŌES MB 50; Hollander 1926, 288; Štāls1926, LIII, 31; Garber 2007, 414. Kerbera ieraksts 1805. gadā apliecina, ka rokraksts atbilst oriģinālam (EKM, ŌES MB 50, 17b).

³⁴⁶ Tartu UB, Mss. 38; 2a.

³⁴⁷ Tartu UB, Mss. 75. Tartu universitātes bibliotēkā rokraksts saņemts 1820. gadā (Tartu UB, Mss. 75, [a]).

³⁴⁸ Brotzii Vitae curriculum, S. 215, 220.

³⁴⁹ Tartu UB, Mss. 75, 16a.

Būtu ļoti vēlams Broces manuskriptu *Abbreviaturen des dreizehnten Jahrhunderts* publicēt kā faksimilu, pievienojot komentārus. Tādējādi taptu aizpildīts būtisks robs Livonijas vēstures palīgzinātņu jomā un pētnieki iegūtu skrupulozajā seno tekstu transkribēšanas procesā un tam sekojošajā tradējumā nepieciešamo instrumentāriju, līdz ar to risinot vēsturiskās saprašanas jautājumus, kuru mērķis ir *redzēt pagātņi tās īstajā būtībā – nevis saskaņā ar mūsu laikmetīgajiem mērogiem, bet pašas pagātnes vēsturiskajā horizontā* (Gadamers 1999, 287).

4.3. Broces kolekcijas noraksti kā vienīgais nezināmu un vairs neeksistējošu tekstu avots

4.3.1. Helmsa hronika

Broces kolekcijas *Livonica* sējumu virknē īpašu vietu ieņem Helmsa hronikas noraksts. Broces kolekciju ievada 17.gs. vidū tapušās Rīgas tirgotāja, no patriciāta un garīdzniecības aprindām nākušā Jirgena Helmsa (*Helms, Helmes, Helm*, ap 1603- pēc 1655) hronikas izvilks 150 lappušu apjomā³⁵⁰. Broces izvilks tapis 1771. gadā, bet drīz pēc tam oriģinālmanuskripts (ko uzskata par vienīgo ilustrēto hroniku Livonijas historiogrāfijā) gājis bojā. Broces izvilks ir oriģinālam vistuvākais. Broces noraksta nozīme un vērtība dibināti raksturojama ar apzīmējumu *avots avotā* (analogi novērtējami arī virkne citu, turpinājumā analizēto Broces kolekcijas rokrakstu). Balstoties uz arhīvu materiāliem, daudzkārt tieši no Broces kolekcijas, iespējams atrast jaunas ziņas par Jirgena Helmsa personību, dzīvesgājumu, radurakstiem, analizēt Helmsa hronikā izmantotos rakstītos avotus un vizuālo materiālu, vairāku hronikas norakstu (6) saturiskās un vizuālās kvalitātes, tā vienlaikus fiksējot arī zināmo par zudušo oriģinālamuskriptu. Jāatzīst, ka Broces darinātajā Helmsa hronikas norakstā saglabātie Livonijas ordeņpiļu attēli vispirms uzlūkojami kā varenas Livonijas kristietības vēstures liecības, kas simbolizē svarīgākos notikumus un vēsta par izcilām personībām, interpretējot vēsturiskās norises kā Dieva virsvadības izpausmes un apliecinājumu. Ja arheologi un piļu pētnieki spētu distancēties un saspringti nemeklēt Helmsa attēlos topogrāfisku precizitāti, tad būtu atzinīgi jānovērtē viņa nopelni citā jomā, jo viņš ir viens no pirmajiem grāmatu ilustratoriem Rīgā, neatlaidīgs

³⁵⁰ Auszüge aus Einer alten geschriebenen Liefländ : CHRONICA von Jürgen Helms welche der Landrichter des Rigisch. Kreyßes H. v. Aderkas. besitzt u. die den Titel führt Warhafftige auß Copiaie derre Lyfflandische Vndt Churlandische Chronnica (...). Brotze *Livonica* 1.

mākslinieks – amatieris, kurš ar vērienu radījis skaistu un plašu manuskriptu, vēlo viduslaiku manierē grezni ilustrētu stāstu par Livonijas vēsturi (izvērstu pārskatu par Helmsa hroniku sk. Taimiņa Helms 2011). Broces rokrakstu kolekcija vēl vairākos gadījumos spēj būt neaizstājams ziņu avots par laika gaitā zudušiem vēstures avotiem.

4.3.2. *Livonijas Atskaņu hronika*

Broces rokraksti apliecina, ka Broce intensīvā darbā pavadījis daudz laika arī pie (*Livländische Reimchronik, Rīmju hronika, 13.gs.b.*) rokraksta, kuru 18.gs. beigās savai kolekcijai bija sagādājis virsmācītājs Liborijs fon Bergmanis, šo rokrakstu pieņemts saukt par Bergmaņa kodeksu. Bergmaņa kodekss ir vecākais Atskaņu hronikas teksta noraksts, kaut nepilns, kas attiecināms uz 14.gs. vidu, tātad no oriģinālā teksta to šķir pusgadsimts. Kā liecina atzīmes uz rokraksta malām, ap 1539.gadu šā eksemplāra īpašnieks bijis Rīgas arhibīskapijas vasalis Reinholds fon Tīzenhauzens Bērzaunē (†1541). Tuvāk nenoskaidrotu apstākļu dēļ Livonijas kara laikā vai vēlāk rokraksts nokļuvis ārzemēs. Kad 1797. gadā Liborija fon Bergmaņa rokās bija nonāca Lembergā (tagad Ļvovā, Ukraina) nopirktais Atskaņu hronikas manuskripts, Gustavs fon Bergmanis 1797. gada 7. jūlijā rakstīja savam brālim Liborijam³⁵¹: *es ļoti priecājos, ka Alnpeke – pirmais, (...) kas apstrādājis poēzijas lauku, ir nonācis tik tālu, un pievienos savu spožumu Tavam krāšņajam grāmatu krājumam. (...) Te es iesaku lūgt labā Broces padomu. Es nosūtu leksikonu un manas pārdomas. Sargā Alnpeki kā dārgu pērli, bet nedari tā, kā augstprātīgā ķēniņiene Kleopatra*³⁵². LVVA krājumā saglabājušies pāris arhivālijas apliecina, ka Liborijs Bergmanis sekoja brāļa padomam un nekavējās vērsties pie Broces. Domājams, ka Broce hronikas manuskriptu bija varējis caurlūkot drīz pēc 1797. gada jūlija, tomēr Broces un Liborija fon Bergmaņa sadarbība Atskaņu hronikas izpētē turpinājās ilgstoši, vismaz līdz 1817. gadam. To apliecina sarakste, viena Broces rokraksta lapa ar nelielu, divās slejās alfabētiski kārtotu skaidrojošu vārdnīcu: *Einige schwere Wörter dieser Chronik*³⁵³. Savas kolekcijas vajadzībām Broce Atskaņu hronikas Bergmaņa kodeksu bija izmantojis divkārt. Hronoloģiski kārtoto seno teksta paraugu apkopojumu manuskriptā *Proben von Schriftzügen* Broce ievadījis ar faksimilizrakstu no vienas hronikas lapas 1296. *No Ditleba*

³⁵¹ LVVA, 214.f., 6.apr., 3.l., 47.-49.lp.

³⁵² Norāde uz leģendu par Ēģiptes valdnieces Kleopatras kaprīzi, kas bija likusi izšķīdināt etiķi dārgu un retu pērli un pielējusi šķidrumu savas vannas ūdenim

³⁵³ LVVA, 214.f., 6.apr., 3.l., 29.lp.

fon Alnpekes Vidzemes hronikas. Pergam[enta] mazais folio [sējums]. 83 lapas (1296. Aus Ditlev v. Alnpeke liefländicher Chronic. Pergam. klein Folio. 83 Blätter stark; Brotze Proben von Schriftzügen, 1a), tātad – no Atskaņu hronikas Bergmaņa kodeksa. Broce norakstījis 12 rindas no divās slejās (pa sešām rindām paralēli) sadalītā hronikas teksta³⁵⁴. Būtiski, ka Broces norakstā teksts atveidots ar visām abreviatūrām. Vienā virknē attēloti vairāki iniciāļi no hronikas manuskripta (*Noch einige Initial Buchstaben daraus*), proti, lombardiešu versālie burti M N C D Z T W I sarkanā krāsā³⁵⁵. Pilns hronikas teksta noraksts ar titullpā fiksētu nosaukumu *Liefländische Chronik von Ditlev. v. Alnpeke. J.C. Brotze* atrodams Broces rokraksta sējumā no sērijas *Livonica* (Brotze *Livonica* 10). Lai gan šajā manuskriptā Broce nav vēlējies pievērsties plašu oriģināla rakstības paraugu kopēšanai, tomēr viens fragments faksimilnorakstā ticis atveidots, teksts ticis ņemts no Bergmaņa kodeksa 98. lapas un stāsta par Lietuvas karali Mindaugu “*Myndowē was heles vil geschen*” (Brotze *Livonica* 10, 198). Bez tam atsevišķi teksta paraugi faksimilnorakstā atrodami citviet (Turpat, 23, 78, 91). Līdzīgi kā *Proben von Schriftzügen*, Broce pārzīmējis atsevišķus iniciāļus, un jānorāda, ka tikuši izvēlēti citi. Kad Liborijs fon Bergmanis uzņēmās sagatavot izdošanai visu hronikas tekstu, viņa sadarbība ar Broci tika turpināta. Tam rodami vairāki apstiprinājumi. Piemēram, 1817. gada Bergmaņa kodeksa izdevumam pievienota kokgriezuma tehnikā iespiesta lapa ar hronikas burtu paraugiem - sarkanā un zilā krāsā iespiestiem iniciāļiem un mazajiem burtiem (Bergmann L. 1817, 173). Tos bija nozīmējis un kokgriezuma klišejas paraugzīmējumu pagatavojis Broce (Bergmann L. 1817: Recenzija 1818). LVVA saglabājušies divi Broces oriģinālzīmējumi. Pirmais tušas zīmējums *Ductus litterarum Alnpekii* rāda hronikā sastopamo lielo un mazo burtu alfabētu³⁵⁶ (Otrs ir 1817. gada iespiedumam identisks tušas oriģinālzīmējums - Atskaņu hronikas iniciāļi (M E D Z V N I B S) un (zem tiem otrā rindā) - atbilstošie mazie burti³⁵⁷). Par Broces autorību liecina pirmkārt viņa rakstītais virsraksts un iespiedējam adresētās piezīmes: pie alfabēta mazajiem burtiem “nepārsvītrot ar sarkanu” un pie lielajiem burtiem – “pārsvītrot ar sarkanu”, pie iniciāļiem Broce norādījis *zils vai sarkans, vienalga, kāda krāsa (blau oder roth die Farbe ist gleichgültig)*³⁵⁸ Diemžēl Broces noraksti jaunākajā historiogrāfijā tikuši nepelnīti ignorēti. Pēc Pirmā pasaules kara Bergmaņa kodekss izvests uz Vāciju, un tā pašreizējā atrašanās vieta nav zināma, zinātnei tas faktiski uzskatāms par

³⁵⁴ Broces noraksts atbilst 1998. gada edīcijas 8321. līdz 8332. rindai (Atskaņu hronika 1998).

³⁵⁵ Brotze Proben 1a.

³⁵⁶ LVVA, 214.f., 6.apr., 3. l., 44.lp.

³⁵⁷ Turpat, 45.lp., lapas izmērs 7 x14 cm, rakstāmpapīrs.

³⁵⁸ LVVA, 214.f., 6.apr., 3. l., 44.-45. lp.

zudušu. Tādējādi Broces materiāli iegūst sevišķu vērtību: pateicoties Broces faksimilkopijām, ir iespējams gūt priekšstatu par atsevišķām Bergmaņa kodeksa paleogrāfiskajām iezīmēm.

4.3.3. Rīgas Melngalvju biedrības arhīva dokumenti

Apzinot Broces manuskripta *Proben von Schriftzügen* rakstības paraugu avotus, visai bieži nācās konstatēt, ka daudzi teksti norakstīti no Rīgas Melngalvju biedrības arhīvā glabātajiem dokumentiem un dažāda satura manuskriptiem. Plašie faksimilizraksti no Rīgas Melngalvju biedrības arhīva dokumentiem un rokrakstiem pelnījuši īpašu ievērību. Broce 18. gs. 90. gadu vidū bija varējis pētīt arī Melngalvju biedrības dokumentu un rokrakstu krājumu, kas tika glabāts Melngalvju nama „luktā virs pagraba (...) lielajā arhīva skapī”, kā rakstīts 1792. gada inventāra sarakstā (citēts pēc: Kvaskova 2006, 10). Rīgas Melngalvju biedrības arhīvs laika gaitā cietis lielus zaudējumus, un tā patieso apjomu un saturu var lielākoties tikai aprakstoši iezīmēt vai daļēji rekonstruēt. Valda Kvaskova sniegusi plašu un izsmeļošu informāciju par Melngalvju biedrības arhīva likteni 20. gadsimtā, norādot, ka senākie un vērtīgākie (t.i. 15.- 16.gs.) Melngalvju biedrības oriģināldokumenti vairs nav Latvijā atrodami^{106*}. Broces piezīmes ļauj secināt, ka viņš izrakstījis fragmentus no

1) Melngalvju inventāra un izdevumu grāmatas no Sv. Katrīnas baznīcas u.c. (*Inventarium und Ausgabebuch*, 1441-1526³⁵⁹;

2) Melngalvju šaferu jeb kroģeru grāmatas (*Schafferbuch der schwarzen Häupter*, 1420 –1435, 1440; *Proben von Schriftzügen*, 77a., 78a., 91a.lp.),

3) Melngalvju biedrības 1416. gada šrāgām (*Schragen der schwarzen Häupter*, 1416; *Proben von Schriftzügen*, 73a-b.lp.)^{105*},

4) no „Freiburgas Johana *Summa confessoriorum*“– Rīgas Melngalvju biedrībai piederoša juridiska satura manuskripta, noraksts datēts ar 1443. gadu (*Proben von Schriftzügen*, 103a.-b., 104a.-b.lp.)

³⁵⁹ Brotze *Proben*, 99a.-b, 100a, 101a., 102a., 106b., 106a.-b., 107a.-b., 108a.-b., 109a., 110a., 112b., 115a.-b., 116a., 117a., 118a., 119a., 120a., 121a., 122a., 123a., 124a., 125b., 127b., 128b., 130a.-b., 131b., 133a., 135b., 136b., 138a., 139b., 141b., 143b., 145a., 146a., 147a., 148a., 149a., 150a., 151a., 153a., 154a., 155a., 156a., 159b., 160a., 161a., 162a., 163a., 164a., 165a., 166a., 167a., 168a., 170a., 171a., 172a., 174a., 177a., 179b., 181a., 182a.-b., 184a., 185a., 187a., 188a., 189b., 190a., 191a., 195a., 196b.-197a., 199a.-b., 200a., 201a., 202b., 203a., 204a.-b., 206b., 208a., 209a.lp.

Tādēļ Broces manuskriptā *Proben von Schriftzügen* atrodami plašie izraksti no 15. -16.gs. Melngalvju šrāgām (*Schragen der schwarzen Häupter*, 1416, 1533, 1542, 1551), Melngalvju nama inventāra un izdevumu grāmatām (*Inventarium und Ausgabebuch der schwarzen Häupter [in der St. Katharinen Kirche u.a.]*, 1441-1526) un Melngalvju šaferu jeb kroģeru grāmatas (sal. Kvaskova 2006, 16) sniedz vienīgo iespēju Latvijā mūsdienās *de visu* pētīt Rīgas vēsturei tik būtiskos dokumentus.

Broces faksimilizraksti *Proben von Schriftzügen* norāda uz kādu līdz šim Livonijas mediavistikai, grāmatniecības un bibliotēku vēsturei nezināmu apjomīgu viduslaiku teksta rokrakstu no Melngalvju biedrības arhīva, kas līdz mūsdienām nav saglabājies. Manuskriptu tolaik *Rīgas Melngalvju biedrība glabā kopā ar saviem rakstiem*³⁶⁰, un tā autoru Johanu Broce identificējis ar *14. gs. sprediķotājmūku Johanu ar pievārdu Friburgensis vai Teutonicus. Viņš ap 1310 vai 1320. gadu latīniski sarakstījis Summa confessionarum. Šis latīņu darbs nupat pieminētajā foliantā ticis tulkots vāciski. (...) Kas attiecas uz šā darba autoru, tad viņš sevi nosaucis reģistra beigās ik brod brehtolt bin prester. (...) Šis darbs ir veidots alfabētā, kā tas jau bija atzīmēts, un satur rakstus, kas piederas kazuistikai, piemēram, Ablas, Almosen, Bann, Begraebniss, Belehnung, Ehre, (...) (vācu val. *atlaide, upurdāvana, lāsts, apbedīšana, izlēņošana, gods*)³⁶¹.*

Broce ievadā sīki raksturojis manuskripta ārējo veidolu: *folianta biezums atbilst plaukstas platumam (von der Dicke einer Queerhand), pirmās loksnes papīram ir līdzās esošā vērša zīme [t.i., ūdenszīme ar vērša galvu, kas iezīmēta līdzās aprakstam], bet drīz tālāk atrodas zīme ar plaukstu, virs kuras piecas zvaigznes [t.i. ūdenszīme ar attēlotu delnu]. Tas ir pabeigts 1443. gadā, kā to vēsta sekojošais noslēgums: Explicit summa Johannis sub ex peusp(?) anno Domino 1443 post festum purificationis Mariae (...). Pirmās lapas trūkst, tad seko priekšmetu rādītājs un pats tulkojums*³⁶². Lai kodikoloģiskais raksturojums būtu iespējami pilnīgs, Broce nozīmējis visas sešas ūdenszīmes, ko atradis rokraksta papīrā. Krāsās pārzīmēti sākuma iniciāļi (viens sākumburts A zilā krāsā un vairāki sarkani kapiteļi). Broces faksimilnorakstā saglabājusies rokraksta sākuma frāze „*Explicit summa johannis (...)*”, kas fiksēta gan oriģinālajā uzrakstījuma veidā, gan transkripcijā ar atrisinātām abreviatūrām. Tāpat faksimilnorakstā pārrakstīti vairāki šķirkļi (no burtiem A, B, pa vienam no D, E, F, S, K), oriģināltekstam līdzās novietots atbilstošs Broces tulkojums augšvācu valodā. Noraksta noslēgumā, tikuši izrakstīti vecvācu vārdi un frāzes. Jāsecina, ka Broces noraksts saglabājis rokraksta atributēšanai, datēšanai un teksta analīzei nepieciešamās ziņas, papildus sniedzot atsevišķus

³⁶⁰ Brotze Proben 103a.

³⁶¹ Turpat, 103a-b.

³⁶² Turpat, 103a.

komentārus. 17. – 20. gs. Rīgas Melngalvju arhīva reģistru veidotājos minētais manuskripts nebija izraisījis jūtamu interesi. Tiesa, 1851. gadā rokrakstu ar nosaukumu *Summa Johannis 1443* bija reģistrējis jau Buhholcs (reģistrs publicēts tikai 1909. gadā; Mettig 1909, 311, Nr. 6)^{107*}. Broces kolekcijas izpētes gaitā konkretizējot Bruininka lakonisko norādi, tagad jāsecina, ka Melngalvju biedrības arhīvā uzglabātais manuskripts bijis Freiburgas pie Breisgavas dominikāņu klostera priora, teologa brāļa Freiburgas Bertolda (*Berthold von Freiburg*) veikts sava ordeņa brāļa un priekšteča amatā, apriora un lektora Freiburgas Johana (*Johannes v. Freiburg, Johannes Friburgensis, J.Rumsik*, ap 1250-1314) nozīmīgākā darba *Summa confessorum* (ap 1280/98) latīņu valodā sarakstītā teksta tulkojums vācu valodā, kas adresēts lajiem^{108*}. Mūsdienās tikuši fiksēti 99 brāļa Bertolda *Tiesību summas* tulkojumi vācu valodā, un tikai 2 ir datēti ar 1443. gadu (atrodas Berlīnē, Valsts bibliotēkā (šifra mgq 1860) un Altenburgas klosterī Austrijā (*Stiftbibliothek Altenburg Cod AB 15 B2*)), bet neviens no abiem nav nācis no Rīgas Melngalvju arhīva³⁶³. Rīgas Melngalvju īpašumā bijušais manuskripts tostarp nav reģistrēts. Tas pēc Otrā pasaules kara vairs nav atrodams ne Rīgā, ne Mārburgas Herdera institūtā, kur nonāca izvestais Melngalvju biedrības arhīvs. Jāatzīmē, ka Broce bija pārliecināts, ka noraksts tapis Livonijā. Broce uzskatīja, ka *Melngalvji noteikti šo grāmatu nav sev nopirkuši, tā būs iegūta citā veidā. Grāmata laikam varētu būt no tām, ko viņi Reformācijas sākumā paņēma atpakaļ līdz ar visām sev piederošajām baznīcas lietām, grāmatām utt., kad likvidēja savu vikāriju. Šķiet, ka tostarp varēja būt arī šī grāmata, kas ir radusies grēku sūdzētāju skološanai un līdz tam atradās [vikārija] īpašumā. Noteikti arī priesteri nebūs to sagādājuši par naudu, bet vai nu saņēmuši mantojumā no saviem priekštečiem vai paši pārrakstījuši. Pēdējais nav ticams, jo tad tie labāk būtu izmantojuši pašu avotu, proti, *Johannis Friburgensis Summam*, nevis tulkojumu, tāpēc pirmais gadījums paliek visvairāk ticamais³⁶⁴.*

Lai gan Broces pārspridums par rokraksta provenenci satur visai intriģējošas ziņas un hipotēzes, tomēr jaunākie pētījumi liecina, ka Broces minējums ir bijis maldīgs. Rīgas melngalvjiem piederēja viena no 1443. gada vācu tulkojuma versijām, manuskripts visticamāk bija ievests. Interesants ir Broces pieņēmums saistīt rokraksta izcelsmi ar Melngalvju biedrībai piederošo vikāriju. Kā zināms, melngalvji turēja Sv. Pētera baznīcā Sv. Jura altāri un vikāriju, Sv. Nikolaja kapelu, altāri un vikāriju, turpat melngalvji 1487.

³⁶³ ziņas apkopojuši Mārburgas universitātes pētnieki un iekļāvuši 13. – 14. gs. vācu valodā sarakstīto rokrakstu repertuārā *Handschriftencensus : Marburger Repertorium : Deutschsprachige Handschriften des 13. und 14. Jahrhunderts*. Internetā pieejamā datu bāze ar tai pievienoto digitālo kopiju kolekciju veido pārskatu par iespējami visās Eiropas krātuvēs apzinātajiem viduslaiku vācu valodas pieminekļiem, tai skaitā par Freiburgas Bertolda „*Tiesību summu*„ <http://www.handschriftencensus.de/werke/788>).

³⁶⁴ Brotze Proben 103a-b.

gadā iedibināja mūžīgo mesu Dieva-Tēva, Sv. Marijas un visu svēto godam (Bruiningk 1904, 62, 417); Sv. Katrīnas franciskāņu klosterbaznīcā melngalvji turēja Sv. Franciska vikāriju (Turpat, 411). Freiburgas Johans un Freiburgas Bertolds piederēja dominikāņu ordenim, vēsturiskā loģika prasītu šo lektūru saistīt ar Rīgas dominikāņu ordeņa pārziņā esošo Sv. Jāņa baznīcu un klosteri. Un var gadīties, ka melngalvju rokās manuskripts nonācis nejauši. Tomēr tas nemazina Broces faksimilnoraksta vērtību. Vienīgi Broces *Proben von Schriftzügen* ir saglabājis kultūrvēsturei izteiksmīgu liecību par vērtīgu un retu viduslaiku manuskriptu Rīgā.

4.3.4. Visbijas pilsētas tiesību (ap 1270) noraksta fragments

Rīgas annālēs jeb Rīgas pilsētas vēstures hronoloģijai veltītajā Broces rokrakstu kopsējumā *Annales rigenses* Broce ievietojis norakstu no Rīgas rātes arhīvā atrasta 13.gs. 70. gadu juridiska satura teksta, kas bijis iesiets konvolūtā kopā ar Rīgas pilsētas greznības un kāzu noteikumiem (*Hochzeitsordnungen*). Teksta fragmenta ievadanotācijā Broce atzīmējis: *kāzu noteikumu konvolūtā pilsētas arhīvā es esmu atradis sekojošo sine dato (latīņu val. bez datuma) mūku rakstā rakstīto Gotlandes tiesību pergamentu [t.i., rokrakstu]. Retuma dēļ (der Raritaet wegen) to es šeit norakstu. Pirmā rinda ir nokopēta precīzi (genau) oriģinālrakstībā* (Brotze *Annales rigenses* 7). Uz zilgana papīra latīņu kursīvā pārrakstīto teksta fragmentu divu *folio* lappušu apjomā ievada sarkans iniciālis. Tekstam ir trīs nodaļas: par laulību, par kristībām, par aizbildņu iecelšanu. Broces noraksts īsi ticis pieminēts Vinkelmaņa rādītājā (Winkelmann 1878, nr.3996), tomēr 19. gs. vācbaltiešu historiogrāfu un pētnieku interesi tas nebija piesaistījis, acīmredzot tādēļ, ka tekstam nebija tiešas saistības ar Rīgas vēsturi. Pirmais Broces noraksta unikalitāti bija novērtējis vēsturnieks Nikolajs Bušs 1898. gada 13.maija ziņojumā Vēstures un senatnes pētītāju biedrības sēdē Rīgā (Busch 1898) un norādījis, ka minētais noraksts uzskatāms par 13.gs. Visbijas pilsētas tiesību vēlāku (14.gs.) variantu, kam īpaša nozīme vācu tiesību vēsturē. No valodnieciskā aspekta 1945. gadā lejasvācu tekstu pētījis Lundas universitātes ģermānists Gustavs Korlēns (*Korlén*). 2003. gadā Mārburgas universitātes pētnieki^{109*} Broces norakstu uzņēma Mārburgas 13.–14. gs. vācu tekstu repertuārā *Handschriftenzensus*. Šajā lielapjoma datu bāzē no visiem Broces norakstiem līdz šim tikušas iekļautas tikai pieminētās 13.gs. 2. pusē pārrakstītās Visbijas pilsētas tiesības. Vēsturnieku noturīgā interese par ārēji necilo Broces norakstu kļūst saprotama, ja ņem

vērā, ka minētais noraksts ir vienīgais šā 13./14.gs. Visbijas pilsētas tiesību teksta varianta avots: līdz 20.gs. sākumam senais Visbijas pilsētas tiesību teksts bija fiksēts tikai kā viena sastāvdaļa kādā 14.gs. vidus Stokholmas tiesību kopojumā (Schlüter 1908, 490). Jau 1844. gadā pergamenta oriģināls Rīgas arhīvā vairs nebija atrodams - kāzu likumu konvolūts bija gājis zudībā. Kā par Visbijas pilsētas tiesību tekstu, tā par vairākiem senās Rīgas greznības noliegumiem no zudušā kāzu likumu konvolūta tagad liecina tikai Broces izraksti manuskripta *Annales rigenses* un *Sylloge diplomatum* (*Sylloge diplomatum* I, 61) lapās (Hochzeitsordnung 1844, 75, 77, 138; Taube 1960, 287).

4.3.5. Senākā zināmā Rīgai un Livonijai adresētā inkunābula (1487) un Broces noraksti

Rīgas rātes sekretārs Hermanis Helevēgs (*Helewegh*, 1454-1489), pirmās Rīgas pilsētas hronikas jeb t.s. Arhibīskapijas Sarkanās grāmatas (*Rothes buch inter Archiepiscopalia*) autors, pāris īsos teikumos pieminējis kādu 1488. gadā risinājušos notikumu, kas saistāms ar Livonijas ordeņa un Rīgas pilsētas konfliktu: *[1487. gadā] uz Romu tika aizsūtīts Rēveles bīskaps Simons fon der Borhs, lai tas sagādā draudu bullas pret pilsētu. (...) Pēc tam viņš saņēma bullu sub poena Bani, ka pilsētai ordenim atkal viss ir jāatvēr un jāuzceļ, ko tā iepriekšēja karā iekarojusi, ieņēmusi vai sagrāvusi, to jāuzsāk 15 dienas pēc procesu [t.i. bullu] publicēšanas [t.i. izsludināšanas], arī jāatbrīvo visi sagūstītie (...). Bīskaps Simons ar šādām bullām atgriezās zemē un 1488. gada sākumā lika savus procesus (procession) pienaglot pie Sv. Ģertrūdes baznīcas durvīm* (*Helewegh* 1791, 229-230; *Helewegh* 1853, 80). Aculiecinieks Helevēgs tad rūgti izsaucās: *viegli ir iedomāties, cik satriekta bija labā pilsēta, kad to šādi pazemoja; viņi bija cerējuši uz mūžīgo mieru, bet tos ātri nogremdēja un pātagoja baznīcas lāstus* (*Helewegh* 1791, 230-231; *Helewegh* 1853, 801). Rīgas un Livonijas vēsturē Helevēga fiksētā situācija nav izrādījusies tik nozīmīga, lai par to saglabātos vēl kādi pieminējumi historiogrāfijā, notikušais ir tikai viena no daudzskaitlīgajām Rīgas pilsētas, Livonijas ordeņa un Rīgas arhibīskapijas gadu desmitiem ilgušā konflikta izpausmēm.

Broces darbības izpēte ļāvusi secināt, ka Helevēga fiksējums ir ieguvis īpašu nozīmi Latvijas grāmatniecības vēstures kontekstā. Helevēga hronika dokumentē unikāla, bibliogrāfijai un grāmatniecības vēsturei ilgstoši nezināma iespieddarba klātbūtni Rīgā grāmatiespiešanas vissenākajā, t.i., inkunābulu periodā. Pētot Broces rokrakstus LVVA, Vidzemes bruņniecības arhīvam piederošā Kēnigsbergas dokumentu norakstu apkopojuma

Corpus historico-diplomaticum veteris Livoniae 7. sējuma tika fiksēts Volterras bīskapa Franča³⁶⁵ (Romā, 1487. gada 27. augustā apstiprināta vēstījuma noraksts, oriģināla teksts aizņem 15 *Royal folio* formāta lapas, bet klāt pievienotie Broces komentāri – vēl 5 lapas³⁶⁶. Oriģinālteksta noraksts ticis izgatavots Kēnigsbergā, dokuments atradies Kēnigsbergas Slepējā ordeņa arhīvā, konvolūtā *Rigische Kirche*. Noraksta atbilstību oriģinālam apstiprinājis arhivārs Karls Fābers (*Faber*) 1810. gada 14. janvārī, Kēnigsbergā³⁶⁷. Apjomīgajam Kēnigsbergas norakstam *in facimile* pārrakstīta tikai pirmā rinda, pārējais teksts latīņu valodā norakstīts latīņu kursīva burtiem. Pēc Kēnigsbergas noraksta Broce bija pagatavojis otru Volterras bīskapa rīkojuma norakstu, ko iekļāvis paša pagatavoto Rīgas vēsturei svarīgo dokumentu tekstu apkopojuma *Diplomata Rigensia* 4. sējuma³⁶⁸. Broce, rakstot dokumenta anotāciju pie teksta noraksta *Diplomata Rigensia* 4. sējuma, uzsvēris, ka šis dokuments ir svarīgs un līdz šim nezināms, tā īpašais iespiestais eksemplārs atrodas Kēnigsbergas Slepējā ordeņa arhīvā (...). Tas sastāv no trim lapām, kas apdrukātas no vienas puses un salīmētas kopā. Burtu veids, kā to rāda pirmā rinda un raksta paraugs [tālāk tekstā, A.T.], attiecas uz minēto laiku, un tāpēc šis eksemplārs ir tipogrāfisks retums^{110*}.

Pārskatot vairākas Livonijas vēstures avotu edīcijas un bibliogrāfijas, un, pirmkārt, Vinkelmaņa sastādīto Livonijas vēstures bibliogrāfiju *Bibliotheca Livoniae historica* (1878)^{111*}, nācās atzīt, ka Broces tulkojums un komentārs dokumentējis Latvijas historiogrāfijai un grāmatniecībai nezināma agrīna iespieddarba esamību: proti, 1487.gada 27. augustā apstiprinātā rīkojuma teksts drīzumā ticis pavairots tipogrāfiski. Tātad minētais iespieddarbs ir inkunābula (15.gs. 2. pusē tapis iespieddarbs), kas adresēta tieši Rīgai³⁶⁹

³⁶⁵ Volterras bīskaps Frančesko Soderini (*Francesco di Tomaso Soderini*, 1453-1524, Volterras bīskaps 1478-1509) – viena no Renesanses beigu perioda Itālijas ietekmīgajām personām.

³⁶⁶ LVVA, 214.f., 6. apr., 460.l., nr. 839.

³⁶⁷ Broce no 1809. gada beigām līdz 1817. gadam Vidzemes Bruņniecības uzdevumā piedalījās vērīenīgi plānotā milzu darbā, vēl nepieredzētā historiogrāfiski-paleogrāfiskā pasākumā; tā mērķis bija visu 13. – 17. gs. saglabājušos Livonijas vēsturisko dokumentu norakstu pagatavošana, tekstu transkribēšana un avotkritiska izpēte, lai rezultātā iegūtu monumentālu un pilnīgu dokumentu tekstu kopkrājumu: *Corpus diplomaticum Livoniae veteris*, par to sk. Taimiņa 2009, 115-144.

³⁶⁸ LVVA, 8.f., 1.apr. 42c. l., 39.a – 53.b.lp.

³⁶⁹ Reģistrēta Berlīnes Valsts bibliotēkas izdotā inkunābulu kopkatalogā *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW). GW uzrādīti trīs minētā teksta izdevumi – divi nodrukāti Ķelnē, Ulriha Cella (Ulrich Zell) tipogrāfijā (GW 10291, 10292), viens - Lībekā, Mateja Brandisa (Matthaeus Brandis) tipogrāfijā (GW 10293). Kopkatalogā norādītas piecu zināmo eksemplāru atrašanās vietas - Getingenē, Stokholmā (2), Braunšveigā (fragments), Kampenā. Ticis fiksēts arī Ķelnē pie Cella iespiestais eksemplārs no Kēnigsbergas Slepējā ordeņa arhīva (GW 10293), kas tagad atrodas Berlīnē, bij. Slepējā ordeņa arhīva kolekcijā (signatūra: Berlin, GStA PK, XX, HA, OBA 17343). Tomēr jaunākie pētījumi precizējuši GW ziņas, proti, katalogs *Verzeichnis der typographischen Einblattdrucke des 15. Jahrhunderts im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation*, (herausgegeben von Falk Eisermann. Bd.2: Katalog A-I. Wiesbaden: Reichert Verlag, 2004; VE 15) fiksē visas eksemplāru un izdevumu īpatnības, tostarp 15.gs.b. tapušo Rīgas arhibīskapijas notāra, klēriķa Johana Ripa (*Ripp*) piezīmi lapas apakšmalā Svarīgi, ka VE 15 koriģē agrākās GW ziņas un norāda, ka Ķelnē bulla iespiesta tikai vienā izdevumā, turklāt Stokholmā patiesībā atrodas tikai 1 eks. (kas kļūdaini reģistrēts

(Soderini 1487). Tā ir patiesi unikāla vēstures liecība, jo Latvijas krātuvēs glabājamo inkunābulu repertuārā Volterras bīskapa rīkojums diemžēl nav atrodams.

Lai gan Brocem un Vidzemes un Igaunijas bruņniecībām bija svarīgāka Volterras bīskapa sastādītā teksta historiogrāfiskā, nevis bibliogrāfiskā unikalitāte, tomēr Latvijā Brocem pieder minētās inkunābulas pirmatklājēja tiesības. Broce pirmais norādījis arī uz Hermaņa Helevēga hronikā aprakstīto notikumu un saistījis to ar Volterras bīskapa sastādīto tekstu jeb draudu bullu.

Pateicoties Broces komentētajam 1487. gada iespieddarba norakstam, tagad iespējams Rīgai (un Latvijai) adresēto pirmo iespieddarbu tapšanas sākumrobežu³⁷⁰ pārcelt par 35 gadiem uz atpakaļ.

Broces kolekcijas manuskriptu analīzes, izvērtēšanas un tradējuma process ir detalizēts, skrupulozs un komplicēts. Rokrakstos koncentrētais intelektuālais un kultūrvēsturiskais potenciāls atklājas pakāpeniski, lēni atsedzoties teksta (jebšu teksta noraksta) patiesajai nozīmei. Apjēga par daudzu atsevišķu manuskriptu jēgu veidojas, izziņas procesā pētot vissīkākās detaļas un tādejādi virzoties no *iepriekšpieņēmuma* uz teksta *saprašānu*, tad secīgi veidojot *teoriju* un nonākot pie jauna līmeņa atziņām – jaunām *teorijām*. Broces manuskriptu analīze iespējama dziļā saskaņā ar hermeneitikas pamatprincipiem: *gan teksta kopsakarību, gan dzīves strukturālo kopsakarību nosaka veselā un daļu attiecības. Katra daļa kaut ko izsaka par dzīves veselumu, tai ir nozīme priekš veselā, bet tās nozīmi nosaka veselais* (Gadamers 1999, 215).

divreiz). Tātad Rīgai adresētā bulla bija iespiesta divos izdevumos; no tiem mūsdienās atrodami 4 eksemplāri (VE 15, 2, 452-454, Eintrāge F-51, F-53).

³⁷⁰ pirmais zināmais Rīgai un Rīgas bīskapijai domātais iespieddarbs – Rīgas breviārijs (*Breviarium Rigensium*, [Paris ?] pro Amstelredam: Korver, 1513) izdots ārzemēs, to iespieda Nīderlandes tipogrāfs Vihlems Korvers (*Corverius, Korverius, Korver*) 1513. gadā, kurš bija licis nodrukāt grāmatu priekš savas Amsterdamas izdevniecības citur, visticamāk Parīzē Vienīgas zināmais eks. Rīgā, LU AB, Inv. nr. R 2522.

5. BROCES DARBS PIE VIDZEMES MUIŽNIECĪBAS DZIMTU VĒSTURES UN GENEALOĢIJU GRĀMATAS

Nepētīta un neskaidra Broces darbības joma ir viņa darbs pie Vidzemes bruņniecības un muižniecības matrikulas un ģerboņu un dzimtu aprakstu grāmatas.

Muižniecības matrikula jeb bruņniecības sols (vācu val. *Ritterbank, Adelmatrikel*) ir kādas valsts vai tās apgabala dižciltīgo kārtai piederošo bruņinieku un muižnieku saraksts, ko ved un kārtu īpaša institūcija^{112*}. Dzimtas (vai atsevišķas personas) ierakstīšana Vidzemes, Kurzemes, Igaunijas, Sāremā matrikulās bija vienīgi attiecīgo muižniecības un bruņniecības augstāko pārvaldes institūciju - landtāgu kompetencē (Klingspor 1882, 9 - 10). Vidzemes landtāgi tika sasaukti reizi trijos gados, bet starplaikos muižniecības un bruņniecības lietas bija landmaršala un vēlēta muižniecības konventa (26 personu skaitā) pārziņā. (Klingspor 1882, 10). Vispirms bruņniecības un muižniecības matrikulu ieviesa Kurzemē (1617 - 1634). Arī Vidzemes bruņniecība 1643. gadā iesniedza lūgumu Zviedrijas karalienei Kristīnei, lai atļauj sastādīt līdzīgu matrikulu. Atļauja tika saņemta 1650. gadā, bet sakarā ar Zviedru –poļu karu darbs netika izvērst. 17.gs. izskaņā darbu pie matrikulas atsāka, bet nu to pārtrauca Lielais Ziemeļu karš. Pēc Vidzemes un Igaunijas iekļaušanas Krievijas impērijas sastāvā tikai 1730.gadā bruņniecības saņēma atļauju dibināt savas matrikulas^{113*}. Tā matrikula radīja īpašu bruņniecības korpusu pretstatā pārējiem muižu īpašniekiem, kam nebija indigenāta tiesību: tikai imatrikulētie muižnieki varēja piedalīties landtāgos ar balss tiesībām. Dižciltīgo imatrikulēto bruņinieku un neimatrikulēto muižnieku starpā radās asas domstarpības par īpašuma tiesībām uz muižām. Tikai 1774. gadā Vidzemes bruņniecības sols noslēdza kompromisu ar neimatrikulētajiem muižu īpašniekiem (Oja 2010; Klingspor 1882, 21--25).

Imatrikulēto Vidzemes un Igaunijas muižnieku saraksti tika publicēti vēlāk^{114*}.

Ar Katrīnas II 1785. gada decembra pavēli Baltijas guberņās tika izsludināta Vietniecības pārvalde, un līdz ar to ieviesta arī vispārēja Krievijas muižniecības kārtība. Katrīnas II *Žēlastības grāmata muižniecībai* (apstiprināta 1785.gada 21. aprīlī, iespiesta 24.aprīlī)³⁷¹ pilnībā atcēla Vidzemes un Igaunijas bruņniecības matrikulas un pavēlēja vest

³⁷¹ Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства. Noteikumus par muižniecības dzimtu grāmatām sk. 3.-4. daļā (В. Указания о составлении и продолжении родословных книг в новых условиях; Г. О доказательствах благородного происхождения) (Грамота

gubernas muižnieku *Dzimtu grāmatu* (*Родословная книга, Geschlechtsbuch*)^{115*}. Turpmāk tika noteikts, ka *Dzimtu grāmatā* par katru dzimtu ir jāveido tabula 7 sadaļās (§73). Apgabala muižniecības maršalam izveidota un parakstīta *Dzimtu grāmata* bija jānodod gubernas maršalam, un sev jāpatur noraksts (§74). *Dzimtu grāmatā* ierakstītajiem muižniekiem sava izcelsme un īpašuma tiesības bija jāpierāda ar dižciltību apstipriņošiem dokumentiem (*Beweise des Adels*), kas bija jāiesniedz landmaršalam; nepieciešamos dokumentus uzskaitīja ukaza 92. paragrāfa 1.-22. punktos^{116*}. Apgabala muižniecības maršalam savākie dokumenti (to oriģināli vai apstiprinātas kopijas) triju nedēļu laikā bija jāiesniedz gubernas landmaršalam Vidzemes bruņniecības kancelejā³⁷².

Vietniecības pārvalde pastāvēja līdz 1796. gadam, un tikpat ilgi saskaņā ar 1785. gada ukazu tika vesta Vidzemes gubernas muižnieku *Dzimtu grāmata* (Klingspor 1882, 23). Vidzemes landtāgā 1786. gada oktobrī muižniekiem nācās ierasties pašiem un pierādīt savu dižciltību, pierādījumus izskatot, tika nolemts dzimtu ierakstīt atbilstošajā matrikulas vai vēlāk – *Dzimtu grāmatas* sadaļā. Dažu muižu īpašnieku lūgumi tika arī noraidīti un tādēļ notika arī izmaiņas imatrikulēto muižnieku sarakstos.

Krievijas imperators Pāvils I atcēla Katrīnas II iedibināto Vietniecības iekārtu, bez tam viņš uzskatīja par nepieciešamu veikt reformas arī heraldikas jomā, un ar 1797. gada 20. janvāra un 27. jūlija ukaziem pavēlēja sākt iekārtot *Vispārējo Visas Krievijas impērijas ģerboņu grāmatu* (*Общий гербовник дворянских родов Всероссийской Империи; ОГ*): *mēs, sekojot pa pēdām mūsu senčiem un pievēršot mūsu gādību visam, kas varētu veicināt mums un mūsu sirdij uzticamās, laipnās Krievijas muižniecības slavu un godu, vēlējamies (вохотелу) izdot muižnieku ģerboņu - katras muižnieku dzimtas cieņas zīmju krājumu, jo daudzi ģerboņi ir vai nu pavisam izzuduši vai ar laiku mainījušies* (*Общий гербовник 1797, 3*). Tika noteikts izveidot *Ģerboņu grāmatu* ar ģerboņu attēliem un to izcelsmes aprakstiem³⁷³. Izveidotās *Ģerboņu grāmatas* pirmā daļa (3 nodaļās) tika apstiprināta 1798. gadā un pāris gadus vēlāk *Ģerboņu grāmatu* sāka publicēt; no 1803. līdz 1809. gadam tika izdotas pirmās četras daļas. Nākošajā uzkazā (1798. gada 1. janvārī), kas ievadīja iespiestās *Ģerboņu grāmatas* pirmo daļu, Pāvils I norādīja, ka katram muižniekam, kura ģerbonis ir ievietots *Ģerboņu grāmatā*, tiks izsniegta vietējā muižniecības vadoņa apliecinājums un uz pergamenta rakstīts, apstiprināts ģerboņa attēls un apraksts (*Общий гербовник, 4*). Minētie Pāvila I ukazi vienlaikus atcēla Katrīnas II laikā uzsākto dzimtu grāmatu sistēmu. Broce norādījis,

1785, 352-358). Likums tulkots vācu val. un izdots (Jelgava, 1796) ar nosaukum *Vom Adel* (Katharina 1785, 19-22).

³⁷² LVVA, 214.f., 4. apr., 13.l., 267.lp.

³⁷³ Tās manuskripts tika uzglabāts pie Valdošā Senāta, Heroldijā.

ka pēc tam, kad kad ķeizars Pāvils I atdeva zemei tās veco satversmi un atcēla Vietniecības iekārtu, tad arī Dzimta grāmata vairs nebija spēkā. Vidzemes landtāgs 1797. gadā veica no tās tikai izrakstu un iekļāva matrikulā daudzus no šeit pieminētajām personām, tiem gan bija jābūt klāt. Tādējādi matrikula atkal ieguva savu iepriekšējo nozīmi (Brotze Livonica 15, 92b).

Pēc Pāvila I. nāves atkal tika atjaunota Katrīnas II ieviestā kārtība un tika prasīts reģistrēt muižniecības un bruņniecības dzimtas alfabētiski kārtotajā *Dzimtu grāmatā*. Vidzemes landtāga 1802. gada ziņojumā tika pavēstīts, ka saskaņā ar 1800. gada augusta ukazu par imatrikulēto muižniecību, Valdošais Senāts bija pieprasījis ziņas par dižciltīgajām ģimenēm piesūtīt bruņniecības kancelejai, lai tā papildinātu *Dzimtu grāmatu*. Landtāgs bija secinājis, ka pēc diviem gadiem *liela daļa šādu ziņu ir tikusi ierakstīta, liela daļa vēl gaidāma*³⁷⁴. Tomēr bruņniecības kancelejā joprojām nebija līdz galam skaidrs, kāda forma būs nākotnē izveidojamajai *Dzimtu grāmatai, ja tādu vēl būs nepieciešams iesniegt*³⁷⁵. Jo Senāta noteiktās *Dzimtu grāmatas formas modifikācija pēc mūsu matrikulas droši vien netiks apstiprināta*³⁷⁶. Tāpēc landtāgs nolēma *sagaidīt atkārtotu pieprasījumu, un ja tāds sekos, (...) , tad tiem, kas vēl savas ziņas nav iesnieguši, noteikt jaunu termiņu*(Turpat).

Daudziem muižniekiem jau Valdošā Senāta 1796. gada 21. aprīļa ukaza un tam atbilstošā Vidzemes landtāga 1797. gada janvāra lēmuma prasību izpilde bija radījusi grūtības. Tās kļuva vēl jūtāmākas pēc pāris gadiem, t.i., 1800./1801. un 1805. gados, kad sekoja jauni ukazi, un tiem atbilstoši guberņas administrācijas rīkojumi, kādēļ atkal no jauna muižniekiem pienācās guberņas landrātu kolēģijai iesūtīt savu dzimtu aprakstus. Jau 1787.-1789.- 1796. gados landrātu kolēģija bija saņēmusi daudzu Vidzemes muižnieku vēstules un viņu piesūtītos dokumentus, kas apliecināja īpašuma tiesības, izcelsmi, dzimtas locekļu radniecību.

Vidzemes guberņā ar 1805. gada 3. maija rīkojumu nr. 2107^{117*} tika noteikts, ka *katrai dižciltīgai Vidzemes muižnieku ģimenei ir bruņniecības kancelejai Rīgā jāiesūta īsi izraksti par savas dzimtas izcelsmi un priekštečiem tālab, lai papildinātu dzimtas ierakstu Valsts ģerboņu grāmatā*³⁷⁷. Prasība bija radījusi arī cita rakstura neskaidrības. Rīkojumu izsūtīja pa draudzēm, lai to nolasītu dievkalpojuma laikā no kanceles. Šajā sakarā Reinholds fon Bērs no Rāmuļiem (*Ramelshof*) 1805. gadā raksta kancelejai, un apgalvo, ka tāpēc, ka jau saskaņā ar 1796. gada 21. aprīļa Visaugstāko manifestu reiz ir piesūtījis savas dzimtas

³⁷⁴ LVVA, 673.f., 1.apr., 1348.l., 28b.-29a.lp.

³⁷⁵ Turpat.

³⁷⁶ Turpat, 29a.lp.

³⁷⁷ LVVA, 214.f., 4.apr., 15.l., 271.lp.

aprakstu, bet tagad *neesmu atsaucies (habe ermangelt) šejienes guberņas vadības jau 1801. gadā izdotajam priekšrakstam. (...) jau toreiz tiku piesūtījis ziņas par ģimeni, kurai piederu.*³⁷⁸

Krievu –turku kara dalībnieks, pēc 30 gadus ilga dienesta krievu armijā pensionētais ģenerālleitnants Nikolauss fon Bušens (*Buschen*, dz. 1753), kas tad dzīvoja Dikļu muižā pie sava svaiņa Tīzenhauzena, savā 1806. gada 22. augustā rakstītajā vēstulē apraksta dzimtas ģerboni un pārstāsta sava tēva un savu dzīves gājumu³⁷⁹. Bušena vēstule iezīmē reālo situāciju, kā draudzēs ticis izsludināts rīkojums par muižnieku dokumentu piesūtīšanu, un atklāj arī kļūmes un paviršības šajā norisē : *patents par dižciltības apliecinājumu iesūtīšanu sagādīšanās dēļ šajā draudzē ir pazaudēts, tāpēc es īsti nezinu, kas tieši tiek pieprasīts (...). Tāpēc iespējams, ka esmu uzrakstījis daudz par daudz (...). Bet ziņas par manu dienestu vispārīgi ir pilnīgi precīzas*³⁸⁰.

Kārtību, kādā Vidzemes guberņas un Rīgas apriņķa muižniekiem bruņniecības kancelejai jāiesniedz ģenealogiskās ziņas par savām dzimtām, noteica 1805. gada Vidzemes guberņas pārvaldes 1805. gada 1.jūlija patents nr. 3333, ko pienācās izskatīt arī Rīgas rātes sēdē. Rīgas rāte šo jautājumu atlika (*wird beyzulegen beliebt*), bet vēlāk pāradresēja Rīgas landfogtejas tiesai³⁸¹.

Acīmredzot minētās juridiska un privāta rakstura neskaidrības arī bija iemesls tam, kāpēc Vidzemes guberņas *Dzimtu grāmatas* manuskripts tomēr neieguva līdz galam izstrādātu un konsekventu formu.

Citētie dokumenti pierāda, cik svarīga loma kārtu sabiedrībā bija muižniecības matrikulai, *Dzimtu grāmatai* un *Ģerboņu grāmatai* un cik liela vēsturiska un juridiska rakstura atbildība gūlās uz *Dzimtu grāmatu* kārtotāja un uzturētāja pleciem.

5.1. Vidzemes bruņniecības un muižniecības Dzimtu grāmatas un Ģerboņu grāmatas LVVA krājumā un Broces loma to veidošanā

LVVA krājuma saglabājušies Vidzemes bruņniecības un muižniecības *Dzimtu grāmatu* un *Ģerboņu grāmatu* vajadzībām 18.gs. izskaņā – 19. gs. sākumā savāktie

³⁷⁸ LVVA, 214.f., 4.apr., 16.l., 22.-23.lp

³⁷⁹ Brotze Misellanea 2, 419-422.

³⁸⁰ Brotze Misellanea 2, 421.

³⁸¹ LVVA, 749.f., 6.apr., 218.l., 24., 155.lpp.

materiāli no bij. Vidzemes bruņniecības landrātu kolēģijas arhīva³⁸². Jāpiezīmē, ka arhīva fondos atrodami vēl arī daudzi citi ģenealoģiska satura materiālu krājumi, kas apkopo ziņas par Vidzemes muižniecības un bruņniecības dzimtām, tie lielākoties attiecas uz 17.gs. un 19. gs. vidu – otro pusi. Ar Broces dzīves laiku un darbību saistītie ģenealoģiska un heraldiska satura manuskripti Vidzemes bruņniecības bibliotēkas un arhīva pārziņa Augusta Buhholca (*Buchholtz*, 1803–1875) 1872. gadā sastādītajā Vidzemes bruņniecības arhīva rādītājā fiksēti paralēli trijās sadaļās^{118*}. Bez tam Buhholca saraksts un LVVA fondu apraksti liecina arī par daudzām analoga satura zudušām, tagad vairs neeksistējošām arhivālijām un manuskriptiem. Dzimtu un ģerboņu apraksti tikuši iesūtīti laikā no 18.g.s beigām līdz 19.gs. pirmajām desmitgadēm, materiāli ir neviendabīgi, jo veidojušies gan Katrīnas II, gan Pāvila I rīkojumu sakarā un tāpēc atspoguļo gan *Dzimtu grāmatas* izvirzītās prasības dzimtu dižciltības pierādījumu jomā, gan *Vispārējās Visas Krievijas impērijas ģerboņu grāmatas* (Общий гербовник) vizuālās un saturiskās tradīcijas un struktūru. Visi konvolūti ir samērā nolietoti, un rodas iespaids, ka atsevišķie apraksti apvienoti kopsējumos vēlāk, iespējams, 19.gs. vidū. Domājams, ka šajos sējumos tikuši apkopotī iesūtītie oriģinālmateriāli un daudzas lapas no ģerboņu grāmatas tīrrakstiem. Svarīgi zināt, ka savulaik, t.i. 1872. gadā, Bruņniecības arhīvā glabājās arī divi *Dzimtu grāmatas* tīrraksta sējumi, kas bija rakstīti uz pergamenta (Verzeichniss der Bibliothek 1872, 282). Par šiem sējumiem šobrīd nekādu ziņu vairs nav, LVVA fondu aprakstos tie nav fiksēti un historiogrāfijā nav pieminēti^{119*}. Vidzemes bruņniecības fondā savulaik glabājas arī Rīgas guberņas *Dzimtu grāmatas* manuskripti : *Das adlige Geschlechtsbuch des Rigischen Gouvernements. 1786.- 1787*³⁸³ u.c., kas šobrīd fondu aprakstu grāmatā atzīmēti kā neeksistējoši. Tāpat LVVA fondos vairs nav atrodami protokoli un arhivālijas, kas saistītas ar darbu pie Vidzemes muižniecības matrikulas un dzimtu grāmatas gatavošanas^{120*}. Vidzemes bruņniecības fondā vairs nav atrodama arī lielākā daļa no 18.-19.gs. Vidzemes landtāgu recesiem^{121*}. Nav šaubu, ka šīs un vēl citas, no LVVA fondiem zudušās arhivālijas būtu spējušas dot daudz svarīgu faktus un secinājumu Broces darbības izpētē.

Joprojām nav izdevies dokumentāli apstiprināt faktu, ka Broce Vidzemes bruņniecības uzdevumā daudz un ilgstoši (no 18.gs. 80. gadiem līdz 19.gs. pirmajai desmitgadei) strādājis pie Vidzemes muižniecības dzimtu aprakstiem, iekārtojot un vedis

³⁸² LVVA, 214.f., 4. apr., 15.-17.l.; un 214.f., 1. apr., 119. l.

³⁸³ LVVA, 214.f., 2.apr., 119. l. (III-V), VII-VIII; Verzeichniss der Bibliothek 1872, 275.

Vidzemes muižniecības *Dzimtu un Ģerboņu grāmatu*, kas atradās Rīgā, Vidzemes bruņniecības nama kancelejā, Landrātu kolēģijas pārziņā.

Noprotams, ka Broce pildījis gan individuālus atsevišķu dzimtu pasūtījumus prasībām atbilstošu ģenealoģisko materiālu sagatavošanā, gan darbojies Vidzemes bruņniecības pakļautībā, uzturēdams un kārtodams *Dzimtu un Ģerboņu grāmatas* manuskriptu.

Broce pats par savu darbu pie Vidzemes *Ģerboņu grāmatas* īsi informējis sava manuskripta *Monumente 7.* sējumā ievadā, teikdams : *šajā daļā atrodas liels skaits ģerboņu, kas papildina iepriekšējās daļās atrodamos. Man bija laba iespēja tos iegūt tad, kad pēc Visaugstākās pavēles 1796. gadā muižniecībai bija jāiesūta Heroldijai savi ģerboņi, un Vidzemes bruņniecība man deva uzdevumu vākt imatrikulēto ģimeņu ģerboņus. Tolaik Vidzemes matrikula tika ievērojami papildināta un tika sadalīta dažādās klasēs*³⁸⁴. Turpinājumā Broce sniedza pārskatu par *Ģerboņu un Dzimtu grāmatas* iekārtojumu un saturu^{122*}. Broce norādījis, ka ģenealoģiska un faktogrāfiska satura ziņas par katru dzimtu grāmatā bijis jāfiksē septiņās ailēs iedalītas tabulas veidā (*tabellarisch in 7 Columnen*)³⁸⁵. Vidzemes un Kurzemes matrikulas analizējis Zviedrijas heroldmeistars un vēsturnieks Karls Arvīds fon Klingspors (*Klingspor, 1829-1903*)^{123*}. Mākslas vēsturnieks Imants Lancmanis dibināti apliecina, ka *vienīgi 1882. gadā iznākušais (...) Klingspora sastādītais greznais izdevums „Baltisches Wappenbuch” (...) deva arī pašu pirmo un vienīgo Vidzemes heraldikas apkopojumu, kas pirms tam bija pieejams tikai kā biezi oriģinālmateriālu sējumi Vidzemes bruņniecības arhīvā* (Lancmanis 2003, 105).

Landrātu kolēģijas kases grāmatās nav atrodami ieraksti, kas apliecinātu, ka Broce par šo darbu saņēmis atalgojumu. Iespējams gan, ka šādas ziņas varēja saturēt tās Vidzemes landrātu kolēģijas arhivālijas, proti, kases grāmatas, Vidzemes bruņniecības landtāgu recesi un protokoli, kas LVVA pēc II Pasaules kara vairs nav atrodami, piemēram, landtāgu recesi par 1786., 1792., 1795., 1805. gadu. Tāpat vairs neeksistē iepriekš pieminētā Vidzemes bruņniecības bibliotēkas rādītājā fiksētā Vidzemes muižniecības *Dzimtu grāmata*–pergamenta manuskripts, par kuru vairs nav atrodamas nekādas liecības. Domājams, ka šis greznais manuskripts *uz pergamenta raibās krāsās*, kas tolaik bija Vidzemes bruņniecības lietošanā un atradās Bruņniecības nama velvēs (Verzeichniss der Bibliothek 1872, 282), arī varēja būt Broces roku darināts. Vidzemes bruņniecības 1806. gada izdevumu grāmatā fiksēti atsevišķi ar *Dzimtu un Ģerboņu grāmatu* saistītie tēriņi: ticis ierakstīts, ka vārdā

³⁸⁴ Brotze *Monumente 7*, [1].

³⁸⁵ Brotze *Livonica 15*, Bl. 73a.

nenosauktai personai izmaksāti 100 rubļi *nr. 184: par ģerboņu un dzimtas koku izgatavošanu muižniecības dzimtu grāmatai* (Adel. Geschlechts Nachrichten) 100 rbl. bankas asignācijās³⁸⁶. No Vidzemes bruņniecības kases tikuši apmaksāti arī mazāki izdevumi, proti, par lielformāta augstas kvalitātes papīru : *nr. 190: par 1 ½ grāmatu (Buch) Royal papīra ģenealoģijas aprakstiem 1.40 valstsdālderī*³⁸⁷. Abos gadījumos nav ticis norādīts, kam nauda izmaksāta, bet visai iespējams, ka tas bijis Broce.

Toties 1806. gada Vidzemes bruņniecības izdevumu grāmatā saglabājies ieraksts, kas ir vienīgais pagaidām zināmais nepārprotamais apliecinājums tam, ka Broce ne tikai strādājis pie Vidzemes bruņniecības namā glabājamā *Dzimtu grāmatas* eksemplāra, bet saskaņā ar Valdošā Senāta rīkojumu arī izgatavojis analogu grāmatas norakstu Pēterburgas Heroldijai, par ko viņam avansā samaksāti 100 valstsdālderī : *nr. 371: Profesoram Broces kungam avansā (auf Abschlag) par Heroldijai zīmētajiem ģerboņiem un dzimtas kokiem 100 valstsdālderī*³⁸⁸. Minētais ieraksts dod iemeslu turpināt meklēt šo Broces pagatavoto grezno manuskriptu Krievijā, Valdošā Senāta arhīvā. Un ir dibinātas cerības, ka līdz šim ar Broces vārdu nesaistītais Vidzemes muižniecības dzimtu apraksts viņa rokrakstā ir atrodams joprojām.

Kā marginālu, bet interesantu ziņu par Broces sadarbību ar Vidzemes bruņniecības kanceleju var uztvert LVVA saglabājušos 1796. gada kvīti nr. 293 par to, ka 1796. gada 1. martā no Vidzemes bruņniecības kancelejas kases ir izmaksātas 13 ½ markas par *nopirkto atslēgu šķūnim, kur tiek uzglabātas Broces mantas: atslēgas tam – 2 [markas]; termometrs (?) (Thermperatur) 4; durvju aizbīdnis – 7,-*³⁸⁹. Šajā laikā Bruņniecības namā un tā kancelejā notika remonts, iespējams, ka šķūnis Broces mantām ir ierīkots tāpēc, ka uz turieni pārvietoja papīrus (piem., muižniecības diplomus, arhivālijas), rakstāmpiederumus, varbūt rakstāmgaldu, krēslu), kas Brocem bija nepieciešami darbā pie Vidzemes bruņniecības *Dzimtu grāmatas*. Domājams, ka Brocem kancelejā bija iekārtota darba vieta. Citādi būtu grūti skaidrot faktu, kādēļ bruņniecības kanceleja apmaksājusi izdevumus par Broces šķūņa atslēgām.

Par Broces līdzdalību ar Vidzemes bruņniecības matrikulu un atbilstošiem ģenealoģiskiem pētījumiem saistītos darbos 18. gs. 80.gados liecina vairāki epistolārie avoti LVVA un EAA. Par t.s. antikvārās sarakstes paraugu uzskatāma Broces sarakste ar Frīdrihu Konrādu Gādebušu^{124*}, kurā risināti ar *Dzimtu grāmatas* veidošanu saistīti

³⁸⁶ LVVA, 214.f., 1. apr., 427.l., 40 lp.

³⁸⁷ LVVA, 214.f., 1. apr., 427.l., 40 lp.

³⁸⁸ Turpat, 44.lp..

³⁸⁹ LVVA, 214.f., 1.apr., 4731.l., 328.lp.

pētnieciski jautājumi. Gādebušs šajā laikā intensīvi vāc materiālus Vidzemes un Igaunijas muižniecības matrikulai un savam liela apjoma ģenealoģiskam pētījumam *Geschichte des livländischen Adels* (152 lp.; sk. Winkelmann 1878, Nr. 8730, tagad LVVA) – 170 Vidzemes muižniecības dzimtu vēsturei. Ģenealoģiskie apraksti Gādebuša manuskriptā bija izkārtoti hronoloģiski alfabētiskā secībā, atbilstoši vēstures posmiem (Livonijas laiks, zviedru, poļu, krievu periodi), un dzimtu uzņemšanai Vidzemes muižniecības matrikulā, tostarp Gādebušs aprakstos izdalīja imatrikulētās, neimatrikulētās, pastāvošās un izmirušās dzimtas (Kupffer 2004, 185). Tāpēc ar Broci viņš runā par dažādiem biogrāfiskiem materiāliem, iespieddarbiem un dokumentiem. Tagad Tartu atrodamās Gādebuša atbildes vēstules Brocem^{125*} liecina par intensīvu, sistemātisku un nesavtīgu sadarbību neskaidru ģenealoģiska rakstura jautājumu sakarā. Katrā vēstulē Gādebušs pateicas par Broces piesūtītajiem precizējumiem, kas visvairāk attiecas uz Rīgas un latviešu Vidzemes muižniecības dzimtām. Tomēr vēstules nesatur tikai pateicības un jautājumus; katru reizi Gādebušs sūta uz Rīgu sev pieejamos ģenealoģisku un vēsturisku ziņu papildinājumus (piemēram, Viru pilsētas aprakstu³⁹⁰, ziņas par Breveru, Fēgezaku, Rigemanu, Felkerzāmu, Ūlenbroku dzimtām³⁹¹). Savukārt Broce bija sagatavojis ziņas par Tīzenhauzeniem³⁹², Bergiem³⁹³ un daudziem citiem. Gādebušs lūdzis ziņas arī par neseniem notikumiem : *Dzirdējis, ka valstspadomnieks brīvkungs fon Mengdens Rēvelē ir salaulājies ar kādu 15 gadus vecu jaunkundzi von Marktmann un viņam tam devusi 80 000 Rth laulību pūra naudas. Man vajadzētu, la man pasaka kā viņas, tā viņas tēva vārdu.* (Turpat, S.182). Broce bija sūtījis arī cita veida materiālus. Tā Gādebušs pateicas par Broces nosūtītajiem *kapakmeņu uzrakstiem, kas ļoti labi papildinās muižniecības vēsturi*³⁹⁴, par Tartu bīskapa Dītriha III vēstules 1435. g. Rīgas rātei kopiju³⁹⁵, bet 1786.gada 27. Kristus mēnesī (t.i. decembrī) Gādebušs raksta, ka par *visām lietām visvairāk es pateicos Jums par Lasī (Lacy) ģerboņa zīmējumu*³⁹⁶. Broce bija sūtījis arī citus ģerboņu zīmējumus³⁹⁷.

Nereti Broce bija kļuvis par vidutāju, un palīdzējis Gādebušam sazināties ar sev labi pazīstamām personām. Kad Gādebušs vēlas iegūt Dreilingu dzimtas koku, tad Brocem

³⁹⁰ EAA, 2057.1. 99, 5.-10.lp.

³⁹¹ Turpat, 17.-28.lp.

³⁹² Turpat, 13.-15.lp.

³⁹³ Turpat, 55.lp.

³⁹⁴ Turpat, , 13.-15.lp. Vēlāk sekojuši vēl citu dzimtu (piem., Wulff) kapakmeņu uzrakstu sūtījumi; turpat, S. 101.

³⁹⁵ Turpat, 97.lp.

³⁹⁶ Turpat, 173.lp.

³⁹⁷ Kokenu Grīnblatu ģerboni (Turpat, 163.lpp.), kādus „pāris krievu ģerboņus” (Turpat, 165.lp.).

šis lūgums jānodod Domscolas konrektoram Agelūtam³⁹⁸. Pateicoties Broces ieteikumam, Gādebušam izdodas sazināties ar zemes tiesnesi Aderkasu un iegūt vajadzīgās ziņas, un 1785. gada februārī viņš raksta: *es redzu, ka zemes tiesnesis fon Aderkasa kungs ir vecs vīrs, es esmu viņam rakstījis un lūdzis ziņas par tā ģimeni. Ja Jūsu labdzimtība ir ar viņu pazīstams, tad es lūdzu Jūs atbalstīt manu lūgumu, un šo lietu ieteikt no vislabākās puses*³⁹⁹. Aderkass uz Gādebuša pirmo lūgumu nebija reaģējis, bet pēc Broces rekomendācijas Gādebušs cerēja saņemt vajadzīgās ziņas: Gādebušs labprāt vēlējās vismaz dzimšanas, laulību un nāves gadus jaunākajos laikos⁴⁰⁰, par ko Brocem tika izteikta izjosta pateicība; Aderkasu dzimtas aprakstu Gādebušs tāpēc var izstrādāt nedaudz vēlāk, 1785. gada decembrī⁴⁰¹.

Atsevišķas tā paša laika Gādebuša vēstules Brocem nezināmu iemeslu dēļ savulaik ir nonākušas citā kolekcijā. Tā LVVA, Gādebuša biogrāfisko materiālu krājumā (t.s. *Personalia* kolekcijā, ko 19.gs. 2.pusē izveidoja A.V. Buhholcs) glabājas četras Gādebuša vēstules, kuru vārdā nenosauktais adresāts identificējams kā Broce⁴⁰². To, ka vēstules tiešām adresētas Brocem, var noteikt pēc uzrunas formas, proti, *augstlabdzimušais kungs, augsti godātais konrektora kungs, visdārgākais draugs!* un pēc teksta satura. Vēstulē, kas rakstīta 1787. gada 20. martā, Gādebušs pateicas par viņam piesūtītajam ziņām par brīvkunga, leitnanta Karla Gustava fon Delviga (*Delwig*) ģimeni, tomēr atzīmē, ka „*visas ziņas nav pareizas*”, tāpat Gādebušs apraksta šīs dzimtas ģerboni un izsaka domu, ka viņš netic tam, ka Delvigi nāk no Hesenēs, bet gan no Markas grāfistes (*Graffschaft Mark*) Lejasreinas-Vestfāles apgabalā. Gādebušs turpat atbildējis Brocem, kurš viņam vaicājis par galma maršala Vrangeļa (*Wrangell*) dzimšanas gadu, ka tas viņam nav zināms, tāpat kā minētā Vrangeļa miršanas gads. Zīmīgi, ka vēstules malā atrodama Broces rakstīta piezīme ar Vrangeļa miršanas datumu, kas liecina vien to, ka Broce nav apmierinājies ar Gādebuša sniegto atbildi un turpinājis meklējumus pats, līdz noskaidrojis vajadzīgo gadaskaitli.

Turpat atrodama vēl viena nepārprotami Brocem adresēta Gādebuša vēstule, kas rakstīta 1786. gada 15. Ziemas mēneša (*Wintermonat*, t.i., novembra) dienā⁴⁰³. Gādebušs uzrunā “augstlabdzimušo kungu, visdārgo (*Hochgeschätzter*) draugu” un vaicā, vai viņam (respektīvi, Brocem) būtu kas zināms par Gellersdorfu (*Gellersdorff*) ģimeni, tāpat arī par ģenerālfeldmaršalu Loudonu (*Loudon*), un par bīskapa Šenkinga (*Schenking*) senčiem no Pomerānijas, un izsaka savas domas per reto Fišera (*Fischer*) ģerboni. Gādebušs šajā

³⁹⁸ Turpat, 14.lp.

³⁹⁹ EAA, 2057.1. 99, 28.lp.

⁴⁰⁰ Turpat, 57.lp.

⁴⁰¹ Turpat, 102.lp.

⁴⁰² LVVA, 4011., 1. apr., 1537. l. (Gadebusch), 1a.-2b.lp.

⁴⁰³ Turpat, 3a-4b. lp.

vēstulē pateicās Brocem par viņa izrakstiem no baznīcu grāmatām, kas viņam ļoti noder. Broce kā vidutājs bija vienojies ar vairākiem Vidzemes mācītājiem, ka tie Gādebuša labā veikts izrakstus no savu baznīcu metrikām. Šādu lūgumu Gādebušs Brocem bija izteicis 1786.gada 14. maija vēstulē: *Jūs droši vien esiet pazīstams ar dažiem draudžu mācītājiem (H. H. Landpredigern) Vai Jūs nevēlētos manā vārdā prasīt izrakstus no viņu baznīcas grāmatām? Šādi izraksti man lieliski noderētu (Solche Auszüge thun mir vortrefflichen Dienste)*⁴⁰⁴. Tas bija realizējies, un Gādebušs 1786. gada novembrī raksta, ka nesēn mācītājs Loders (*Loder*) viņu iepriecinājis ar izrakstiem no savas baznīcas grāmatas⁴⁰⁵. Mācītājs Loders, t.i., Martins Gotlībs Agapets Loders (1739-1806) šajā laikā bija Valmieras iecirkņa prāvests (*Napiersky Beiträge I, 1843, 57*), tātad Gādebušam bija piesūtīti izraksti no Valmieras Sv. Sīmaņa baznīcas metrikām.

Gādebuša *Personalia* lietā atrodamas vēl divas nedatētas Gādebuša vēstules Brocem, un arī to adresāts ir nosakāms pēc vēstulū saturā⁴⁰⁶. Pirmajā vēstulē ar uzrunu “*visdārgais draugs*” Gādebušs pavēsta, ka viņš ir pabeidzis Dēnhofu (*Doenhoff*) dzimtas vēsturi, un savukārt apjautājas Brocem par nākamajiem – par Dēpenbroku (*Döpenbrock*) un Dreilingiem (*Dreiling*), par kuriem lūdz uzzināt, kura Anglijas karaļa laikā un kad izmirušie Dreilingi iecelti dižciltīgo kārtā Kurzemē. Vēl Gādebušs jautā, kurā tornī Rīgā ir zvanu spēle, un kur miris ģenerālšefs Ceimerns (*Ceumern*). Par pēdējo Broce uz vēstules malas atzīmējis “pilī”⁴⁰⁷.

Nākamajā nedatētajā vēstulē Gādebušs *visdārgajam draugam* pavēsta, ka ir pabeidzis Vidzemes muižniecības vēstures 5.daļu, un ir nonācis *arī pie Jūsu man tik vērtīgajiem ierakstiem, kas ienākuši [nesalas.] gadā*. Gādebušs turpat izsaka dažas piezīmes par Samsona- Himmelsjērnū, Hansu Bīringu un Evartu Šenkingu. Un pavēsta, ka saņēmis izrakstus no baznīcu grāmatām – no Cesvaines mācītāja Mītela (*Müthel*) un Allažu mācītāja Zandera (*Sander*)⁴⁰⁸.

⁴⁰⁴ EAA, 2057.1. 99, 133.lp.

⁴⁰⁵ LVVA, 4011.f., 1. apr., 1537.l., lp. 3a-4b. lp.

⁴⁰⁶ LVVA, 4011.f., 1. apr., 1537.l., 5a.-6b.; 7a.-8b. lp.

⁴⁰⁷ LVVA, 4011.f., 1. apr., 1537.l., 5a.-6b.lp.

⁴⁰⁸ Turpat, 7a.-8b. lp.

5.2. Broces sagatavotie Vidzemes muižnieku dzimtu un ģerboņu apraksti LVVA

Broces daļība Vidzemes *Dzimtu grāmatu* un *Ģerboņu grāmatu* veidošanā atklājama vien tad, ja *de visu* atpazīst viņam raksturīgo kaligrāfisko rokrakstu, kādā rakstītas dzimtu biogrāfijas, ģenealoģiskās tabulas, zīmēti heraldiski attēli un ciltskoki.

Mūsdienās LVVA saglabājušies trīs Vidzemes muižnieku dzimtu un ģerboņu aprakstu sējumi no bij. Vidzemes bruņniecības bibliotēkas arhīva⁴⁰⁹. Ar Broces roku rakstīti ģenealoģiski materiāli, tāpat kā viņa zīmēti ģerboņi atrodami visos trijos sējumos.

Tagad minētie dzimtu biogrāfiju sējumi ieguvuši arhīva numerāciju, kas tos ierindo neatbilstoši patiesajai Vidzemes muižniecības un bruņniecības matrikulas struktūrai. Rodas iespaids, ka 19.gs. veidojot iesējumus, reizēm tikuši apvienoti gan *Dzimtu grāmatai*, gan *Ģerboņu grāmatai* iesniegtie materiāli. Broces darbības izpētē svarīgi ir trīs LVVA rokrakstu kopsējumi.

Vienā konvolūtā apvienoti Vidzemes muižniecības matrikulas pirmajā - ceturtajā klasē ierakstīto 172 dzimtu apraksti un ģerboņi⁴¹⁰. Šajā *Dzimtu grāmatas* sējumā saskaņā ar Katrīnas II 1785. gada 21.aprīļa *Žēlastības grāmatu* (Katharina 1785, 19-22) dzimtu apraksti grupēti četrās nodaļās, atbilstoši dižciltības senumam, sākot no Livonijas ordeņa laikiem (*1. Abt.: Herrmeisterliche Zeiten*) līdz Krievijas impērijas laikā muižniecību ieguvušajām dzimtām (*4. Familien aus russischen Zeiten*). Stipri nolietotais sējums satur dažādā laikā (no 18.gs. 90. g. vidus (1797) līdz aptuveni 1805. gadam) sastādītus ģenealoģiskos materiālus, un lielākā daļa no tiem rakstīti ar Broces roku.

Citā sējumā apkopoti to muižnieku dzimtu apraksti un ģerboņi, kas tikuši imatrikulēti Vidzemes bruņniecības matrikulā laikā no 1797. līdz 1800. gadam un atbilst Vidzemes muižniecības matrikulas 5. un 6. klasei (65 un 23 dzimtas), te atrodams arī turpinājumā 4. klasē ierakstīto dzimtu reģistram vēlāk (1797.gadā un pēc tam) landtāgos imatrikulēto dzimtu apraksti, proti, papildinājumi pie 1747.- 1764. gada grupas (15 dzimtas) un pie 1765.-1797. gadu grupas (45 dzimtas)⁴¹¹. Svarīgi, ka minētajā sējumā matrikulas 6. klases dzimtu aprakstus ievadījis Broces priekšvārds (te saglabājies tikai ievada melnraksts Broces rokrakstā). Broce raksta : *Sestā daļā. To dižciltīgo ģimeņu ģerboņi, kas saskaņā ar 1797. gada janvāra landtāga beigu lēmumu, no šā gada jūlija tiks uzņemtas Vidzemes muižniecības savienībā, līdz ar papildinājumiem; ar to ģimeņu ģerboņiem, kas jau pēc*

⁴⁰⁹ LVVA, 214.f., 4.apr., 15. -17.l.

⁴¹⁰ LVVA, 214.f., 4. apr., 17.l.(Dzimtu grāmata). 503 lp.

⁴¹¹ LVVA, 214.f., 4. apr., 15.l. (Vidzemes guberņas imatrikulētās muižniecības dzimtu biogrāfijas un ģerboņu kopojs. 1797).

*tam, kad tika ierakstītas matrikulā, tikušas ierakstītas Dzimtu grāmatā līdz ar tām piederīgo kārtu (Standesgehörung), un tāpēc šeit atzīmētas kā paaugstinātas, kā arī 1798. un 1800. gada landtāgos uzņemtas*⁴¹².

Trešajā Vidzemes *Dzimtu grāmatas* sējumā LVVA atrodamas alfabētā kārtotas Vidzemes muižniecības matrikulā ierakstīto dzimtu biogrāfijas (A-J)⁴¹³. Noprotams, ka iesējums veidots 19.gs., apvienojot Vidzemes bruņniecības arhīvā uzkrātos materiālus. Sējumā atrodami dzimtu apraksti tapuši dažādā laikā, sākot no 18.gs. 90. gadu otrās puses, bet lielākoties 19.gs. pirmajā piecgadē, aptuveni līdz 1805. gada augustam⁴¹⁴. Arī šajā sējumā apraksti ir rakstīti atšķirīgās manierēs, uz dažāda papīra, identificējami vairāki rokraksti. Šajā sējumā atrodas kā Broces, tā muižnieku pašu sastādīti un pārrakstīti dzimtu apraksti. Tā, piemēram, šajā sējumā atrodama arī Gustava Bergmaņa vēstule, kas rakstīta Vidzemes guberņas muižniecības maršalam 1793. 8. oktobrī⁴¹⁵, Reinholda fon Bēra (*Bähr*) no Rāmuļiem (*Ramelshof*) vēstule landrātu kolēģijai (1805.24.VI)⁴¹⁶, baroneses fon Boijes (*Boye*) no Liepas (*Lindenhof*) pašrocīgi sastādīta dzimtas biogrāfija ar viņas pašas zīmētu ģerboni, kas rakstīta uz vēstuļpapīra 1796. gada 17. septembrī⁴¹⁷

Divos dzimtu biogrāfiju konvolūtos atrodami vairāki agrīni Broces darināti ģerboņu apraksti. Noprotams, ka ap 1796.- 1797. gadu Broce pēc individuāla pasūtījuma pārzīmējis no muižniecības diplomiem dzimtu ģerboņus un pārrakstījis atbilstošo ģerboņu aprakstus. Šie agrīnie apraksti rakstīti uz vēstuļpapīra un izveidoti kā kvartanta formāta burtnīciņas. Ar 18.gs. 90. gadiem datējami sekojoši Broces izveidoti dzimtu ģerboņu apraksti: Holmdorfu (*von Holmdorff*)⁴¹⁸, Rudenu (*von Ruden*)⁴¹⁹, Cedelmanu (*von Zedermann*)⁴²⁰, Švānenbergu (*von Schwanenberg*)⁴²¹, Šternfeldu (*von Sternfeldt*)⁴²², Šrāderu (*von Schrader*)⁴²³. Pateicoties tam, ka atsevišķos gadījumos Broce savu darbu ir parakstījis un datējis, iespējams tuvināti noteikt brīdi, kad Broce bija sācis aktīvi

⁴¹² Turpat, 347.lp.

⁴¹³ LVVA, 214.f., 4.apr., 16.l. (Vidzemes muižniecības dzimtu biogrāfiju un ģerboņu kopoījums. Matricel-Acta. Specialien A bis J.). Vidzemes Bruņniecības bibliotēkas un arhīva rādītājā šis sējums fiksēts sadaļā „Matrikula” (Matrikel): „Matricul-Acta Specialia. A –I, No. 114” (Verzeichniss der Ritterschaftsbibliothek 1872, 280). Bez šī alfabētiski kārtotā sējuma savulaik bruņniecības arhīvā ir bijuši vēl divi turpmākie sējumi, kas saturējuši alfabētā sekojošo nākamo dzimtu aprakstus (K-S, T-L; Verzeichniss der Ritterschaftsbibliothek 1872, 280).

⁴¹⁴ LVVA, 214.f., 4.apr., 16.l., 318.-319.lp.

⁴¹⁵ Turpat, 167a-b.lp.

⁴¹⁶ Turpat, 22.-23.lp.

⁴¹⁷ LVVA, 214.f., 4.apr., 16.l., 72.-73. lp.

⁴¹⁸ Turpat, 292.- 296.lp.

⁴¹⁹ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 285.- 288.lp.

⁴²⁰ Turpat, 313.- 315.lp.

⁴²¹ Turpat, 97.- 400.lp

⁴²² Turpat, 411.- 414.lp.

⁴²³ Turpat, 479.- 485.lp.

sadarboties ar Vidzemes bruņniecības pārstāvjiem heraldikas un ģenealoģijas lietās. Tā, piemēram, Šrādera ģerboņa aprakstu Broce signējis aprakstoši, veidodams frāzi pēc analogijas ar notariāli apstiprināta dokumenta noraksta noslēguma formulu : *Šo ģerboni un tā aprakstu, es, apakšā parakstījies, esmu precīzi (getreulich) kopējis pēc oriģināldokumenta. Rīgā, 1797. gada 20. decembrī. Johans Kristofs Broce. Konr. un prof.*⁴²⁴.

Saglabājies 19.gs. sākumā tapis Zīversu (*Sievers*) dzimtas apraksts. Redzams, ka Broce šajā brīdī vēl nebija skaidrībā, kādās proporcijās veidot dzimtu apraksta grāmatas lapu. Tāpēc Zīversu ģerbonis ticis uzzīmēts ļoti liels (16 x 20 cm), nav ticis zīmēts arī ciltskoks un rakstīti ģenealoģiskie paskaidrojumi⁴²⁵.

Pāris gadus vēlāk Broce dzimtas aprakstus veidoja pēc viena parauga. Kā tika norādīts, par reglamentējošo paraugu kalpoja 1803.- 1809. gadā iznākusi *Vispārējā Visas Krievijas impērijas ģerboņu grāmata* (Общий гербовник), precīzāk – tās pirmās četras daļas. Vadoties pēc minētā parauga, Broce bija izveidojis savu – Vidzemes guberņas muižnieku dzimtu biogrāfiju un ģerboņa aprakstu lapas izkārtojuma modeli. No iespīestās ģerboņu grāmatas, kas bija ieguvusi etalona statusu, Broce bija pārņēmis gan tās visai netradicionālo, kvadrātam tuvo lapas lielumu (30 x 25 cm), gan dzimtas ģerboņa apraksta lapas izkārtojumu. Iespīestajā ģerboņu grāmatā pirmajā lapā zem virsraksta sekoja dzimtas ģerbonis (attēlots vara gravīras tehnikā) un tūlīt zem gravīras trešdaļu lapas spoguļa aizņēma ģerboņa apraksta sākumdaļa. Ģerboņa apraksts turpinājās lapas otrajā pusē. Katram ģerbonim bija atvēlētas 2 lappuses. Ar analogu ģerboņa apraksta modeli strādāja arī Broce. Katrs no tiem Vidzemes muižnieku ģerboņu un dzimtu aprakstiem, ko Broce izstrādājis ap 1805. gadu, ticis iekārtots uz četrām lapām pēc vienas shēmas^{126*}. Dzimtas biogrāfiju noslēdz ģenealoģiska tabula, kas fiksē pašreiz (t.i., tabulas sastādīšanas brīdī) dzīvojošos dzimtas locekļus. Redzams arī, ka Broce daudzkārt ar savu roku izdarījis piezīmes citu rakstītā ģenealoģijā, vai turpinājis kādas dzimtas locekļu reģistrāciju tabulā arī pēc lielākas laika atstarpes. Vērojams arī, ka Broces rokrakstā rakstīta vairāku dzimtu biogrāfiju sākumdaļa, bet tekstu turpina jau kāda cita roka. Var secināt, ka 1802. gadā Brocem ir palīgs, kas pārraksta viņa sastādītos aprakstus⁴²⁶, Broce šādās reizēs pats rakstījis tikai kaligrāfisko virsrakstu un zīmējis ģerboni^{127*}.

⁴²⁴ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 485.lp.

⁴²⁵ Turpat, 499.- 500.lp.

⁴²⁶ Piem., LVVA, 214.f., 4.apr., 15.l., 7.lp.

Pēc 1814. gada Broce vairs nav strādājis pie *Dzimtu grāmatas* Bruņniecības kancelejā; to var secināt, ja ievēro, ka viņa 19. gs. sākumā iesāktās dzimtu ģealoģiskās tabulas vēlāk tikušas papildinātas ar citu roku, piemēram, ierakstot 1814. gadā jaundzimušos ģimenes locekļus⁴²⁷. Šādas pazīmes apstiprina hipotēzi, ka Vidzemes landrātu kolēģija ilgākā periodā, proti, epizodiski aptuveni 1786.- 1796.gadā, bet visai konsekventi - no 1805. līdz 1814. gadam varēja būt uzticējusi Vidzemes bruņniecības un muižniecības dokumentu kārtošanu Brocem, pie tam iespējams, ka Broce strādājis kopā ar kādu palīgu, iespējams, kancelejas rakstvedi. Tomēr vairāki līdz aptuveni 1801.-1802. gadam realizētie Broces ģealoģiskie pētījumi un iznākumā sagatavotie ģerboņu apraksti drīzāk uzskatāmi par privātu atsevišķu personu pasūtījuma darbu. Kopumā trijos LVVA uzglabātajos Vidzemes muižnieku dzimtu aprakstu un ģerboņu sējumos pētījuma gaitā identificētas 155 Broces sastādītas un uzrakstītas dzimtu biogrāfijas (Pielikums 9).

Broce veidojis ne tikai dzimtu ģealoģiskās tabulas, viņš labprāt zīmējis arī krāšņus ciltskokus (*Stammbaum*), kas ieguvuši sazarotu un stiprām saknēm zemē ieaugušu koku veidolu, šādu ciltskoku zariem pievienoti aplī ar personvārdiem, bet blakus tiem bieži zaļo arī lapas. Viens no cēlākajiem ciltskokiem uzzīmēts Tranzē (*Transehe*) dzimtai⁴²⁸.

Ja iespiesto ģerboņu grāmatu salīdzina ar Vidzemes *Ģerboņu grāmatas* manuskriptu, tad redzams, ka Broce bija ieviesis nelielas korekcijas. Pirmkārt, iespiestā ģerboņu grāmata bija krievu valodā, bet Vidzemes gubernā ierakstus veica vācu valodā. Otrkārt, izdevumā dzimtas un ģerboņa nosaukums tika iespiests ar lielajiem burtiem (piem., ГЕРБ РОДА ГРАФОВ РАЗУМОВСКИХ), bet Broce pieturējās pie ierastās rakstības. Vidzemes *Ģerboņu grāmatas* saskaņā rīkojumu par Dzimtu grāmatu (*Geschlechtsbuch*) tika papildinātas ar dzimtu biogrāfijām, ciltskoku un/vai ģealoģisko tabulu.

Var tikai nojaust, kā Broce strādājis pie dzimtu biogrāfijām un kā un kur pasūtītājs saņēmis gatavo darbu. Domājams, ka Broce strādājis gan savās mājās un Rīgas arhīvos un bibliotēkās, gan braucis pie muižniekiem uz mājām un pētījis viņu mājas privātajos arhīvos. Tad, kad tīrāksts bija gatavs, domājams, ka Broce to nodeva pasūtītājam, kurš savukārt savu dzimtas biogrāfiju pa pastu pārsūtīja bruņniecības kancelejai. Kad sūtījums bija nonācis Vidzemes bruņniecības kancelejā, to pievienoja *Dzimtu grāmatas* materiālu kopai. Arī bruņniecības kancelejā nonākušie materiāli bijuši Broces pārziņā. Pamatu šādas darba gaitas rekonstrukcijai sniedz vairākas arhivālijas. Piemēram, retumis kāds Broces sastādītas dzimtas biogrāfijas īpašnieks šo tekstu nosūta līdz ar savu pavadvēstuli^{128*}. Par

⁴²⁷ Turpat, 15.l., 91. l.p.

⁴²⁸ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 408.l.p.

to, ka Broce ir strādājis arī pie bruņniecības kancelejā glabātajiem ģenealoģiskajiem un heraldiskajiem materiāliem, stāsta viņa precizējumi un piezīmes, kas atrodamas pie atsevišķu dzimtu un ģerboņu aprakstiem *Dzimtu grāmatas* sējumos, un visai izteiksmīgs materiāls liecina par Broces dalību grāfu Zubovu heraldikas aprakstā^{129*}.

5.2.1. *Dzimtu grāmatas dokumentārie un lietiskie avoti*

Broces avotu norādes jeb izmantoto rokraksta avotu un iespieddarbu vāres liecina par to plašo arhivāliju un literatūras klāstu, ko Broce izmantojis, veidojot dzimtu biogrāfijas un apkopojot ģenealoģiskos materiālus.

Vāres norāda, ka Broce pamatojis savas ģenealoģiskās un vēsturiskās ziņas, pirmkārt balstoties uz daudzveidīgiem oriģināldokumentiem no muižu arhīviem (*Briefladen*). Tā, piemēram, tikuši izmantoti oriģināldokumenti un ziņas no Anrepu un Pistolkorsu ģimenes dokumentu arhīva⁴²⁹, no Aderkasu, Rihteru, Fēgezaku dzimtas vēsturēm (*Familiennachrichten*)⁴³⁰, dižciltības diploms no Ungernu-Šternbergu arhīva⁴³¹, kā avots noderējusi grāfa Vilhelma fon Fermora (1704 -1771) dienasgrāmata⁴³². Broce daudzkārt izmantojis apkopojošus materiālus no privātkolekcijām, piemēram, Gotharda fon Fēgezaka ģenealoģisko materiālu krājumu.

Dzimtas vēsturei nepieciešamās ziņas Broce meklējis Vidzemes bruņniecības arhīvā, ko apliecina atsauces uz Albedīlu, Aderkasu, Rihteru dokumentiem no bruņniecības arhīva. Izmantoti tikuši arī Vidzemes bruņniecības Matrikulu komisijas protokoli, Vidzemes un Sāremā muižniecības matrikulas⁴³³. Tāpat Broce izmantojis citu institūciju arhīvus. Kā pirmo jāpiemin Rīgas rātes (jeb pilsētas) arhīvu, kura krājumā atrodamos dokumentus Broce izmantojis Hilhenu dzimtas vēstures sastādīšanai, proti, Broce atsaucies⁴³⁴ uz Dāvida Hilhena oriģināldokumentiem (testamentu, muižniecības diplomu) un viņa saraksti (*Epistolae*), kas tolaik glabājās un joprojām atrodas Rīgas rātes arhīva kolekcijā LVVA. Arī Grotusu dokumenti Broces laikā atradušies Rīgas pilsētas arhīva krājumā⁴³⁵. Nereti pieminētas pāvestu bullas⁴³⁶. Tikuši izmantoti arī Vidzemes guberņas

⁴²⁹ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 21., 280.lp.

⁴³⁰ Turpat, 17.l., 114.lp., 145., 199. lp.

⁴³¹ Turpat, 17.l., 85.lp.

⁴³² LVVA, 214.f., 4.apr., 15.l., 22.-25.lp.

⁴³³ LVVA, 214.f., 4.apr., 16.l.

⁴³⁴ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 205.lp.

⁴³⁵ Turpat, 161.lp.

⁴³⁶ LVVA, 214.f., 4.apr., 16.l.

pārvaldes iestāžu arhīvi, piemēram, ziņas par Engelhartu dzimtu smeltas no Vidzemes ģenerālgubernatora arhīva un hoftiesas arhīva⁴³⁷, turpat atradušies arī Broces izmantotie revīziju (1795) materiāli un Killani sastādītais Vidzemes muižu apraksts.

Vidzemes ģenerālgubernatora Georga (Džordža) Brauna (*Browne*) dzimtas biogrāfijai Brocem bijusi iespēja izmantot visdažādākos avotus, kā oriģināldokumentus (pirkšanas-pārdošanas līgumus, muižniecības diplomu, muižniecības matrikulu, Vidzemes hercogistes ģerboņu grāmatu), tā iespiestus tekstus, kas satur gan biogrāfiska un personīga satura ziņas (*Personalia*, dzīves aprakstu, iespiestus bērū sprediķus)⁴³⁸. Broces rīcībā bijuši Brauna kā amatpersonas apstiprinātie rīkojumi un pavēles, ko Broce tāpat pieminējis Brauna biogrāfijā (*Patente, Constituoria*) (Turpat).

Atsevišķos gadījumos Broce atsaucies uz baznīcu grāmatu ierakstiem⁴³⁹. Broce avotu uzskaitījumos fiksējis arī rokraksta hronikas, visbiežāk tikušas pieminētas Arnta, Hjērnas, Kelha, Brandisa, Rusova, Lodes hronikas.

Broce atsaucies arī uz memoriālajiem pieminekļiem Vidzemes baznīcās, piemēram, Fītinghofu dzimtas vēsturei Broce izmantojis ziņas, kas ņemtas no kāda kapakmeņa Pērnavā un no Oto fon Fītinghofa († 1675) epitāfijas, kas kādreiz atradusies Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā⁴⁴⁰.

Dzimtu vēsturu sastādīšanai Broce izmantojis plašu vēstures zinātņu bibliotēku, un piezīmēs (saīsinātā vai aprakstošā formā) viņš norādījis uz daudziem nozīmīgiem darbiem^{130*}. Ar Vācijas muižniecību un bruņniecību saistīto dzimtu ģeoloģiskajiem un heraldiskajiem pētījumiem viņam bieži noderēja Justa Pērtesa (*Pehrtes*) no 1785. gada izdotā rokasgrāmatu sērija, kas pazīstama ar kopēju nosaukumu *Gothaischer Hofkalender* (*Gotas galma kalendārs* jeb *Gotas almanahs*).

5.3. Dzimtu grāmata un Ģerboņu grāmata - heraldisko un ģeoloģisko materiālu avots Broces kolekcijā LUAB

Papildus argumenti Broces rokrakstu identificēšanai LVVA krājuma *Dzimtu un Ģerboņu grāmatās* rodami, pārlapojot arī viņa kolekcijas materiālus LUAB, un pirmkārt manuskripta *Sammlung verschiedner liefländischen Monumente* 10 sējumus.

⁴³⁷ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 76.lp.

⁴³⁸ LVVA., 214.f., 4. apr., 15.l., 69.-71.lp.

⁴³⁹ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 135.lp.).

⁴⁴⁰ Turpat, 84a., 84b.lp.

Par daudzveidīgo heraldisko un ģenealoģisko materiālu kopumu Broces manuskriptā *Monumente* vislabāk priekšstatu sniedz Broces paša 1819. gadā sastādītā *Monumente* koprādītāja pirmais - alfabētiskais Vidzemes un Kurzemes muižnieku ģerboņu reģistrs (*Allgemeines Register, 1-58*), tāpat katra *Monumente* sējuma beigās atrodami rādītāji. Mūsdienās šī Broces kolekcijas daļa joprojām nav tikusi analizēta un sistematizēta. Tomēr tagad arī atsevišķi vērojumi ļauj spriest par kopsakarībām minēto materiālu izcelsmē un saistīt tos vispirms ar Broces darbību Vidzemes muižnieku *Dzimtu* un *Ģerboņu grāmatas* un bruņniecības kancelejas interesēs. Broces rīcības motivācija un viņa darba patiesie mērķi līdz šim šajā aspektā nav tikuši skaidroti, argumentācija viņa darbam tikusi meklēta Broces individuālajā pētnieka un vēsturnieka interesē, bet nevis kopsakarā ar Vidzemes bruņniecības un muižniecības sociālo pasūtījumu un atsevišķu tās pārstāvju - privātpersonu praktisko vajadzību. Kā hipotēze var tikt izvirzīta doma, ka visai bieži arī Broces vasaras laika ceļojumi pa Vidzemi varēja būt saistīti ar vajadzību strādāt pie daudziem muižniekiem mājās, pētot mājas arhīva dokumentus, kas bija nepieciešami dzimtas ierakstīšanai *Dzimtu grāmatā* 1786.- 1795. un vēlākos gados. Tādējādi daudzās Vidzemes ainavas krājumā *Monumente* var tikt uzlūkojamas arī kā pierādījums tam, kur, kad un pie kāda muižnieka Broce devies mājas arhīva materiālu pētījumos (Auns 2001, 89-107). Vēsturnieka Munta Auna izveidotajā Broces ceļojumu pārskatā rūpīgi un konsekventi fiksēti apmeklēto draudžu mācītāju vārdi, tā vēloties akcentēt, ka Broce apciemojis viņa sabiedriskajam stāvoklim atbilstošos trešās kārtas pārstāvjus – garīdzniekus (Auns 2001, 102-103). Auns korekti norādījis, ka uz jautājumiem, kāds bijis Broces ceļojumu mērķis un kas – viņa satiktās personas, *bieži vien atrast atbildes nebūs iespējams, tomēr atsevišķi vērojumi ir iespējami* (Auns 2001, 103). Auna viedoklis ir ticams un respektējams, tomēr tagad uzkrātās ziņas ļauj izvirzīt hipotēzi, ka Broces ceļamērķis daudzkārt bija kungu mājas un to dzimtu arhīvi. Tam rodami visai dibināti argumenti.

Piemēram. 1796. gada vasarā Broce viesojies Rembates (*Ringmundshof*) muižā un uzzīmējis skatu uz kungu māju un tās apkārtni (Brotze *Monumente* 6, 183). Tai laikā muiža piederēja baronam Kārlim Gustavam fon Igelštrēmam (Auns 2001, 92). *Dzimtu grāmatā* atrodams Broces veidotais Igelštrēmu dzimtas apraksts⁴⁴¹, bet Broces *Monumente* 6. un 7. sējumā - Igelštrēmu ģenealoģijas un divi muižniecības diplomu noraksti ar ģerboņu attēliem^{131*}. Broce vismaz divas reizes – 1792. un 1796. gadā bijis arī Anrepmuižā

⁴⁴¹ LVVA, 214.f. , 4.apr., 17.l., 234.-237.lp.

(*Anrepshof*)⁴⁴², kas piederējusi Heinriham Gosvinam fon Anrepam (*Anrep*). *Dzimtu grāmatā* LVVA atrodams Broces sastādīts Anrepu dzimtas apraksts ar ģerboni un ciltskoku⁴⁴³. Arī *Monumente* krājumā Broce fiksējis ziņas par Anrepu dzimtas ģenealoģiju, tāpat dzimtas tabulā atrodama arī Heinriha Gosvina fon Anrepa līnija⁴⁴⁴. Auns norāda, ka 1796. gadā Broce apmeklējis Rīgas lieltirgotājam Ernstam Rūdolfam fon Šrēderam (*Schöder*) piederošo Bēzrmuižu (Auns 2001, 94). *Dzimtu grāmatā* LVVA atrodams Broces sastādīts Šrēderu dzimtas apraksts ar ģerboņa attēlu⁴⁴⁵, bet Broces kolekciju papildināja Bēzrmuižas skati⁴⁴⁶ un Bēzrmuižas īpašnieka ģerboņa attēls pēc 1788. gadā viņam izsniegtā muižnieka oriģināldiploma⁴⁴⁷. Šrēders muižnieku kārtai piederēja tikai no 1788. gada, un viņa vārds tika ierakstīts Rīgas guberņas *Dzimtu grāmatas* 1.klases papildinājumos tikai 1795. gadā⁴⁴⁸. Ļoti iespējams, ka Broce bija sagatavojis Vidzemes bruņniecības kancelejai Šrēdera imatrikulēšanai un dzimtas aprakstam nepieciešamos dokumentus.

Lai minētā hipotēze gūtu pārliecinošus argumentus, plašāka pētījuma ietvaros būtu vēlams salīdzināt Broces *Monumente* attēlu un heraldiski- ģenealoģisko materiālu tapšanas hronoloģiju ar Vidzemes muižniecības matrikulā ierakstīto dzimtu un atsevišķo personu imatrikulēšanas brīdi Broces darbības laikā⁴⁴⁹.

Visos *Monumente* sējumos proporcionāli nozīmīgāko vietu ieņem heraldiskais materiāls. Savas kolekcijas vajadzībām Broce konsekventi bija pārzīmējis ģerboņus un norakstījis to aprakstus no oriģināldiplomiem, ģerboņu attēli un apraksti ar norādi “pēc diploma” atrodami visos desmit *Monumente* sējumos, bet jo īpaši 4., 6.-10. sējumos

Bruņniecības kancelejai Broce bija nodevis viņam pasūtītos daudzu Vidzemes dzimtu aprakstus un ģerboņu zīmējumu tīrtekstus, bet savai kolekcijai saglabājis šo aprakstu norakstus, tāpat kā darbā izmantoto seno dokumentu (dižciltības diplomu, lēņu grāmatu) norakstus, senu zīmogu zīmējumus, nereti arī kādus oriģināldokumentus. Paturot prātā ar Katrīnas II rīkojumu *Dzimtu grāmatas* vajadzībām pieprasīto dokumentu

⁴⁴² Brotze *Monumente* 5, 13 (1); 6, 166; Auns 2001, 93.

⁴⁴³ LVVA, 214.f., 4.apr., 17.l., 19a.-22.lp.

⁴⁴⁴ Brotze *Monumente* 4, 6b. Tiesa, viens 1792. gadā zīmēts Anrepu ģerbonis ticis no *Monumente* lapas izgriezts (Brotze *Monumente* 5, 67; Brotze *Allgemeines Register* 3). Heinrihs Gosvins fon Anreps un Karls Gustavs fon Igelštrēms ierakstīti Rīgas guberņas *Dzimtu grāmatas* 6. klasē 1786. gadā (Brotze *Livonica* 15, 82a, 83a).

⁴⁴⁵ LVVA, 214.f., 4.apr., 15.l., 286.-287.lp.).

⁴⁴⁶ Brotze *Monumente* 6, 171, 206, 216.

⁴⁴⁷ Brotze *Monumente* 6, 200.

⁴⁴⁸ Brotze *Livonica* 15, 92.

⁴⁴⁹ Tas iespējams, balsoties uz Klinspora publicētajām ziņām (Klingspor 1882, 33-42), Vidzemes landrātu kolēģijas materiāliem un *Dzimtu grāmatas* rokraksta sējumiem LVVA.

repertuāru, tagad iespējams izskaidrot to, kāpēc Broces *Monumente* sējumos proporcionāli tik lielā apjomā uzkrāti daudzie Vidzemes muižniecības ģeoloģiskie materiāli.

Tāpat Broce saglabājis savā kolekcijā vairākus *Dzimtu grāmatas* melnrakstus. Par Rīgas guberņas *Dzimtu grāmatas* norakstu jeb drīzāk –konspektu, biogrāfiju reģistru uzlūkojams Broces rokraksts *Das adliche Geschlechtsbuch des Rigischen Gouvernements von A. 1786 [- 1795]*⁴⁵⁰. Broces izraksts veidots, kā viņš pats to norāda, no oriģināla (*aus dem Original excerpt habe*)⁴⁵¹, saglabājot *Dzimtu grāmatas* struktūru un atbilst tās pirmajām sešām klasēm, fiksējot arī 1786.- 1795. gados papildus ierakstītās dzimtas.

Cits *Dzimtu grāmatas* melnraksts rāda Broces darbu tā tapšanas fāzē – Broces manuskriptā *Kurze Anzeigen von der Herkunft jeder adlichen in der in J. 1747. aufs neue revidirten liefländ: Matrikel bis zum J 1798 verzeichneten Familie nebst Beschreibung des Wapens derselben nach alphabetischen Ordnung* (Brotze *Miscellanea* 2, 281-307) redzami daudzi svītrojumi un labojumi; pamatteksts papildināts citā rokrakstā, kura autors nav noskaidrots (tikušas uzskaitītas jau izmirušo Vidzemes dzimtu biogrāfijas, kārtotas alfabētā (Brotze *Miscellanea* 2, 308-367)). Turpat arī daudzskaitlīgi Broces izraksti no arhivālijām.

Vidzemes muižniecības *Dzimtu grāmatas* manuskriptos LVVA apkopots liels skaits muižnieku pašu sastādītu un uzrakstītu savas dzimtas un ģimenes aprakstu, kurus papildina kā pašrocīgi zīmēti ģerboņi, tā dzimtas koki. Broces darbības izpētē liela nozīme arī šiem heraldiskajiem un ģeoloģiskajiem materiāliem: tā kā viņam bija iespēja piekļūt Vidzemes bruņniecības kancelejai piesūtītajiem oriģināldokumentiem un rokrakstiem (piemēram, muižniecības diplomiem, muižnieku pašu sastādītajiem dzimtas aprakstiem un ģeoloģijām), tad visai bieži Broce savas kolekcijas vajadzībām bija pārrakstījis dzimtu aprakstus, ģeoloģiskās tabulas un shēmas. Par to netieši liecina šādu materiālu klātbūtne pirmkārt Broces manuskripta *Monumente* desmit sējumos. Arī jaukta satura rokrakstu sējumos *Livonica* 15 un *Miscellanea* 2 (abi LUAB) Broce bija iekļāvis kā paša sastādīto ģeoloģisko materiālu un oriģināldokumentu norakstus, tā arī norakstus no citu personu veidotiem dzimtu aprakstiem. Par to liecina vairāki piemēri.

LVVA *Dzimtu grāmatā* atrodama neatpazītā rokrakstā rakstīta Odzienes muižas īpašnieka Johana fon Freja (*Frey*) dzimtas biogrāfija⁴⁵². Frejs bija Vidzemes guberņas landrātu kolēģijai izteicis lūgumu ierakstīt viņu muižniecības matrikulā un pievienojis nepieciešamos dokumentus. Tā kā Freja tēvs bija Carnikavas grāfa Ernsta Reinholda fon

⁴⁵⁰ Brotze *Livonica* 15, 24, Bl.72b - 92b.

⁴⁵¹ Turpat, 92b.

⁴⁵² LVVA, 214.f., 4.apr., 16.l., 242.-245.lp.

Mengdena (*Mengden*) ārlaulības dēls un vienlaikus - Mengdena sulainis, tad Freja īpašuma tiesību apliecinājumam tika iesniegts E.R. fon Mengdena Carnikavā, 1786.gada 23.oktobrī sastādītā muižas dāvinājuma Frejam akta noraksts un tā oriģināls; to gan tika lūgts atdot vēlāk atpakaļ. Arī Broces *Monumente* sējumos ir ievietots Freju dzimtas apraksts, kas satur arī norādi uz Freja un Mengdena radniecību, un pārzīmēts Johana fon Freja tēva muižnieka diploms⁴⁵³, ko E.R. fon Mengdens bija savam ārlaulības dēlam izgādājis Vīnē. Tas vēlreiz apliecina, ka Broce tiešām varēja brīvi piekļūt bruņniecības arhīvam un strādāt ar landrātu kolēģijai piesūtītajiem Vidzemes muižnieku dokumentiem, arī ar tiem, kuri saturēja konfidenciālas ziņas. Tiesa, sava krājuma vajadzībām Broce korekti nav nedz pārrakstījis, nedz citējis Mengdena sastādīto muižas dāvinājuma līgumu.

Grāfs Ludvigs Augusts fon Mellīns pats uzrakstījis savas dzimtas vēsturi, ko noslēdz viņa sastādīts 25 izmantoto avotu saraksts. Mellīns atzīmējis, ka to pabeidzis 1801. gada 10. janvārī, bet tā paša gada 3.jūlijā apraksts ticis nodots bruņniecības kancelejai. Pēc pāris dienām Mellīns vēl nodevis pašrocīgu sava ģerboņa zīmējumu guašā, kas tapis un signēts Bīriņos 1801. gada 10. jūlijā. Mellīna izvērstajai dzimtas vēsturei, kas sīki fiksē citur neminētas ziņas par Mellīnu dzimtas saknēm Itālijā, Broce vēlāk pievienojis savus papildinājumus, uzskaitot L.A.Mellīna apbalvojumus un viņa dalību dažādās biedrībās. Broces *Monumente* manuskriptā tāpat atrodams Mellīnu ģerboņa attēls, tikai spalvas zīmējuma tehnikā līdz ar tā aprakstu⁴⁵⁴. Arī Vilkens (*Wilcken*) no Vecbriem (*Alt-Bewershof*) bija pats izstrādājis savas dzimtas aprakstu, uzzīmējis savu ģerboni un ciltskoku, ko atainojis īpaši tuvu dabai, tikai koka lapu vietā ir zili aplī ar ģimenes locekļu vārdiem⁴⁵⁵. Broces *Monumente* krājumā atrodams gan Vilkenu ģerbonis, gan divas ģenealoģijas tabulu veidā⁴⁵⁶.

Atsevišķi ar Vidzemes *Dzimtu grāmatu* saistāmi dzimtu aprakstu noraksti un melnraksti atrodami citos Broces kolekcijas kopsējumos. Jaukta satura rokrakstu konvolūtā *Miscellanea* 2. sējumā iekļautas ap 1803.gadu veidotā Ceimernu (*Ceumern*) dzimtas vēsture ar krāsainu ģerboni, Engelhartu (*Engelhardt*), Helmersenu (*Helmersen*) dzimtas vēstures⁴⁵⁷. Šajā konvolūtā atrodami arī *Dzimtu grāmatas* vajadzībām Vidzemes bruņniecības kancelejai piesūtītie vēsturiskie apraksti par vairākām dzimtām, ko rakstījuši paši dzimtas pārstāvji^{132*}. Konvolūtā *Livonica* 23 Broce saglabājis pāris paša sastādīto

⁴⁵³ Brotze *Monumente* 7, 229; 9, 199.

⁴⁵⁴ Brotze *Monumente* 4, 127a-b.

⁴⁵⁵ LVVA, 214.f., 4.apr., 15.l., 331.lp.

⁴⁵⁶ Brotze *Monumente* 7, 207 (ģerbonis), Brotze *Monumente* 4, 55, 60b, 99c (ģenealoģijas).

⁴⁵⁷ Brotze *Miscellanea* 2, 174-175 (Ceumern); Brotze *Miscellanea* 2, 176-179 (Engelhardt); Brotze *Miscellanea* 2, 440-441 (Helmersen).

dzimtu aprakstu un ciltskoku melnrakstus. Vairāki nedatēti rokraksti radušies saistībā ar fon Bergu (*Berg*), un Fītinghofu (*Vietinghof*) dzimtas aprakstu veidošanu, domājams, ka melnraksti tapuši 18.gs. 90. gados^{133*}.

Broce bija izmantojis iespēju savai kolekcijai pievienot viņam uz laiku nodoto biogrāfiska satura manuskriptu norakstus. Dažkārt Broces pavadpiezīmes palīdz datēt vai citādi komentēt *Dzimtu grāmatā* atrodamo ierakstu. Tā, piemēram, Broce bija sastādījis *Dzimtu grāmatā* atrodamo Nītaures muižas īpašnieku grāfu Fermoru dzimtas aprakstu⁴⁵⁸, tekstu papildina ciltskoks un ģenealoģija. *Dzimtu grāmatā* fiksētajā valstsgrāfu Fermoru dzimtas vēsturē atkārtoti dotas norādes uz grāfa Fermora dienasgrāmatu, tuvāk neko par šo neapšaubāmi ģimenes īpašumā esošo manuskriptu nepaskaidrojot. Savukārt Broce savu kolekciju bija papildinājis ar minētās dienasgrāmatas norakstu : *Das Diarium des Grafen Wilh[elm] v. Fermor bis 1764*⁴⁵⁹, par kuru ievadpiezīmē viņš paskaidrojis: „NB. to man 1801. gadā ir nodevis minētā dēls, Nītaures dzimtsīpašnieks, un es to esmu norakstījis, lielākoties paturot oriģināla izteicienus, esmu atļāvis tikai šur tur nepieciešamos ortogrāfijas labojumus”⁴⁶⁰. Pateicoties Broces piezīmei, nu iespējams pietuvināti datēt ar 1801. gadu Fermoru dzimtas apraksta tapšanas laiku. Savukārt Broces pilnībā pārrakstītā Septiņgadu kara laika krievu karavadoņa, Smoļenskas ģenerālgubernatora (1763-1770) Valdošā Senāta locekļa grāfa Vilhelma fon Fermora (, 1701-1771) dienasgrāmata (par laiku līdz 1764. gadam) jeb autobiogrāfija uzskatāma par vērtīgu un unikālu vēstures avotu. Krievijas militārajā vēsturē Fermora vārds zināms vispirms tādēļ, ka viņš Prūsijas karagājiena laikā bija ieņēmis Kēnigsbergu (1758) un uzvarējis Frīdrihu Lielo. Vērojams, ka Broce bija ilgākā laika posmā uzturējis kontaktus ar grāfu Fermoru ģimeni, par to liecina manuskriptā *Monumente* ar 1785., 1796. un 1795. gadu datētie, ar Fermoru dzimtas vēsturi un Nītauri saistīti materiāli, tostarp arī Vilhelma fon Fermora biogrāfija, kam pamatā viņa dienasgrāmatas ziņas (Brotze *Monumente* 6, 204b, sk. arī Brotze *Monumente* 6, 187, 205 (1796); 8, 177 (1798); 3, 125 (1785); Auns 2001, 96-97).

Kā savas kolekcijas ģenealoģisko materiālu kopsavilkumu 1811. gadā Broce bija izveidojis manuskriptu (*Genealogien verschiedner livländischen adlicher und bürgerlichen Familien*, MDCCXI (*Dažādu Vidzemes dižciltīgo un pilsonisko dzimtu ģenealoģijas*)⁴⁶¹. Šajā rokrakstā Broce koncentrētā formā bija apkopojis ziņas par visdažādākajām 17. 19.gs.

⁴⁵⁸ LVVA, 214.f., 4.apr., 15.l., 22-25.lp.

⁴⁵⁹ jaukta satura rokrakstu kopsējumā Brotze *Livonica* 15, Nr.32, Bl.99a – 104a.

⁴⁶⁰ Brotze *Livonica* 15, Nr.32, Bl.99a.

⁴⁶¹ LVVA, 4038.f., 2.apr. 47.l. Rokraksts saglabājies Švēdera norakstā bij. Rīgas vēstures un senatnes pētītāju biedrības fondā LVVA, un kā mikrofilma.

personām. Ieraksti bija izveidoti savdabīgā grafiskā formā: sadalot *folio* lapu divās slejās un katrai personai (dzimtai) iedalot taisnstūra laukumu. Manuskripta apjoms (412 numurētas slejas, 108 lp.) rāda, ka te atrodamas daudzskaitlīgas ziņas. Tomēr materiāls ir pilnīgi nesistematizēts: ieraksti nav tikuši kārtoti ne hronoloģiski, ne alfabētiski. Orientēties manuskriptā palīdz vienīgi alfabētiskais reģistrs. Švēdera noraksta ievadā (kas, domājams, pārrakstīts no Broces oriģināla), sacīts, ka ziņas tikušas daudzkārt papildinātas un labotas ar datiem no Lēdurgas, Turaidas, Krimuldas, Saulkrastu, Jaunpiebalgas, Liepupes, Skultes, Raunas, Madlienas, Umurgas, Mālpils, Āraišu, Ādažu baznīcu grāmatām, izmantoti arī Budbergu, Albedīlu, Berkholcu, Ceimernu dzimtu apraksti.

Bagātīgi uzkrātos heraldiskos materiālus Broce izmantoja, lai ap 1798. gadu izveidotu folio formāta manuskriptu 100 lapu apjomā *Wapenbuch des Herzogthums Liefland. nach der Matrikel (Vidzemes hercogistes ģerboņu grāmata pēc matrikulas. [6 daļās]* (LUAB, inv. Nr. R 4977). Manuskriptā ar tušu zīmētie ģerboņu attēli grupēti sešās daļās, t.i., atbilstoši Vidzemes muižniecības matrikulai. Kā papildus materiāls uzlūkojams ap 1798. gadu izveidotais Broces manuskripts *Beschreibung der Wapen der livländischen Ritterschaft nach der Alphabeth (Vidzemes bruņniecības ģerboņu apraksti alfabētā)*⁴⁶², kura saturā – pēc 1798. gada imatrikulēto Vidzemes muižnieku ģerboņu apraksti, kas norakstīti no oriģināldiplomiem.

Broce savas rokrakstu kolekcijas papildinājumam bija izveidojis arī unikālu sfragistisko materiālu krājumu. Noprotams, ka darbs pie *Dzimtu grāmatas un Ģerboņu grāmatas* bruņniecības kancelejā bija devis viņam iespēju sakrāt muižnieku zīmogu nospiedumu kolekciju. Sarkanā un melnā zīmoglakā iespiestie zīmogi apkopoti sējumā *Siegel in Siegellack, adliche*⁴⁶³, Redzams, ka vispirms zīmoga nospiedums lakā ticis izgriezts no sava sākotnējā avota (varbūt tas bijis kāds dokuments vai vēstule, bet varbūt Brocem arī tikuši piegādāti speciāli sagatavoti zīmogu nospiedumu paraugi), tad izgrieztais zīmogs uzlīmēts uz koka rāmīšos iestiprinātām kartona pamatnēm, no abām pusēm. Katrs koka rāmītis aplīmēts ar zeltītu papīru, tie visi sastiprināti kopā ar auklu, kas izvērta cauri rāmju malās trijās vietās iurbtiem caurumiem. Zem katra zīmoga nospieduma fiksēts dzimtas vārds. Kopumā sējumā atrodami 322 personu numurēti zīmogu nospiedumi uz 6 kartona pamatnēm (diemžēl daži zīmogu nospiedumi zuduši, bet atsevišķu personu zīmogu nospiedumu Brocem nav izdevies iegūt, un pie uzvārda vieta palikusi tukša). Tie tikuši

⁴⁶² Beschreibung der Wapen der livländischen Ritterschaft nach der Alphabeth. Die Beschreibung ist zuverlässig u. geht bis ins J. 1798, Nachher sind in die livländ. Ritterschaft folgende Personen mit ihren Familien aufgenommen worden; Brotze Livonica. 28, 8, 1-80

⁴⁶³ LUAB, Broces kolekcija., Brotze *Siegel in Siegellack, adliche*. Inv. nr.R4104.

kārtoti grupās atbilstoši Vidzemes muižniecības matrikulas klasēm, par ko liecina Broces kaligrāfiski rakstītie virsraksti, piem. *Familien von Herrmeisterl. Zeiten nach der Matrikel*⁴⁶⁴. Visticamāk, ka zīmogu nospiedumu kolekcija tikusi izveidota neilgi pēc 1798. gada: sējuma beigās ievietoti *Dzimtu grāmatas* sestajā klasē 1797. – 1798. gadā ierakstīto personu un dzimtu ģerboņi (Brotze *Siegel in Siegellack, adliche*, 5b, nr. 296-322).

Runājot par Broces zīmēto ģerboņu, ciltskoku un viņa rakstīto dzimtu aprakstu tehnisko izpildījumu LVVA un LUAB, jānorāda uz vairākām raksturīgām iezīmēm.

LVVA uzglabātajos dzimtu biogrāfiju un ģerboņu kopojumos Broce izmantojis cita formāta un citas kvalitātes papīru. Ja *Monumente* sējumos ciltskoki, dižciltības diplomu, tabulas u.tml. ģenealoģiski materiāli rakstīti un zīmēti uz *folio* formāta vēstuļpapīra lapām, tad Vidzemes bruņniecības arhīvā uzglabātajos analogajos tīrrakstos Broce izmantojis daudz stingrāku un biezāku papīra lapu, kvadrātam tuvākā formā (36,5 x 26 cm). Atšķiras arī teksta un ģerboņa attēla izvietojums lapā – *Monumente* krājumā ģerbonis iezīmēts lapas augšmalā, bet LVVA *Dzimtu grāmatā* – lapas centrā. *Dzimtu grāmatas* tīrraksta ģerboņu zīmējumiem Broce lietojis ne tikai gvašu, viņš kolorējis ģerboņus arī ar zelta krāsu, kas nekad nav ticis darīts *Monumente* krājumā, kur lielais vairums ģerboņu attēloti melnbalti, spalvas zīmējuma tehnikā ar tušu, bet citi – krāsās, ar gvašu vai akvareli. *Monumente* krājumā ģerboņu attēli ir mazāka izmēra kā *Dzimtu grāmatā*. Ciltskoki abos krājumos veidoti gandrīz analogi (krāsās, ar gvašu), tikai *Monumente* lapas formāts licis tos zīmēt attiecīgi mazākus. *Dzimtu grāmatas* un *Monumente* manuskripta sējumos atrodams liels skaits Broces veidotu ciltskoku. Šajā ziņā īpaši bagāti ir *Monumente* sējumi, kuros atrodamos ciltskokus, „senču lapas” (*Ahmentafel*), t.i. ģenealoģijas tabulas veidā un ģenealoģiskus aprakstus Broce pats uzskaitījis krājuma *Monumente* 10 sējumu *Vispārēja reģistra* otrā daļas (*Zweites Register enthaltend (...) Stambäume und Genealogien adlicher Familien*) atsevišķā alfabētiski kārtotā dzimtu sarakstā pie rubrikas *Stambäume, Ahnentäfelchen u. genealogische Nachrichten*⁴⁶⁵. Saskaņā ar Broces uzskaitījumu, *Monumente* atrodami 178 dzimtu ciltskoki, ģenealoģijas tabulas veidā un ģenealoģiski apraksti (atsevišķi katru materiālu grupu neizdalot), un lielai daļai no sarakstā minētajām dzimtām ir vairāki apraksti. Iespēju atsevišķi fiksēt ciltskokus piedāvā LUAB tiešsaistes datu bāze – digitālā kolekcija *Johana Kristofa Broces kolekcija „Monumente”*⁴⁶⁶, un ievadot meklētājā vārdu „*Stammbaum*”, tika iegūtas 126 atbildes. Pēc

⁴⁶⁴ Brotze *Siegel in Siegellack, adliche*, 1.

⁴⁶⁵ Brotze Allgemeines Register 98-102

⁴⁶⁶ LUAB mājas lapa; pieejama: <http://www3.acadlib.lv/broce/>

tam, kad bija atskaitīti neatbilstošie piedāvājumi, bija jāsecina, ka Broce krājumā *Monumente* iekļāvis 102 ciltskokus. Jāpiebilst, ka uzskaitījumā ietilpst tie Broces zīmētie ģenealoģiska rakstura veidojumi, kam lielākā vai mazākā mērā piemīt reāla koka pazīmes, t.i. zari un lapas (dažkārt Broce bija zīmējis ciltskoku grafiski veidotas tabulas veidā, bet uz savienojuma līnijām piezīmējis zaļas lapas). Ņemot vērā faktu, ka atsevišķas „*Dzimtu grāmatas*” daļas nav saglabājušās, var pieņemt, ka šie ciltskoki uzskatāmi par „*Dzimtu grāmatas*” vajadzībām izgatavoto analogiem.

Jāsecina, ka Broces pasūtījuma darbs pie *Dzimtu* un *Ģerboņu grāmatām* viņa paša kolekcijai bija devis salīdzinoši daudzskaitlīgāku, daudzveidīgāku un apjomā plašāku materiālu, nekā bijis iespējams fiksēt *Dzimtu* un *Ģerboņu grāmatu* konspektīvi un pēc standartizētas formas veidotajos aprakstos.

Joprojām vismazāk pētītā Broces rokrakstu mantojuma daļa ir vācbaltiešu dzimtu ģenealoģisko materiālu kopums, kas mūsdienās lielā mērā zaudējis aktualitāti. Tomēr daudzos gadījumos Broces izveidotie dažāda līmeņa radniecības pētījumi (augšupejošie un lejupejošie saraksti, ģenealoģiskās tabulas, shēmas un ciltskoki), muižniecības diplomu noraksti ir neatvietoams ziņu avots pētījumiem Latvijas un Igaunijas novadpētniecībā. Broces izveidotajiem ģenealoģiskajiem materiāliem raksturīga precizitāte un ticamība (tie strikti balstīti uz dokumentiem), tīrakra darbiem izstrādāts kaligrāfisks un mākslinieciski pabeigts veidols, kas liecina par Broces pētījumu zinātnisko metodoloģiju un sistemātiskumu. Broce tādējādi uzskatāms par vienu no pirmajiem ģenealoģijas kā vēstures zinātņu palīgdisciplīnas iedibinātājiem Latvijā.

6. BROCES KOLEKCIJAS LIKTENIS

6.1. Broces kolekcija laikabiedru izteikumos: definējuma problēma

„Es kā interesents par Vidzemes senatni krāju visu, kas vien pagadījās, tad es arī visu apvienoju vienā sējumā, nenovietojot katrreiz priekšmetus viņiem atbilstošā nozarē. Tā radās Miscelles, kur vienkopus atrodam i naudas gabali, i kapa akmeņi, skati, ģerboņi, uzraksti. Man tā jau sakopot 7 sējumi. Ja pašā sākumā, kad sāku krāt, es būtu zinājis, ka katra nozare būs tik plaša, tad es būtu kārtojis katru grupu atsevišķi, bet, tā kā tā nav bijis, tad būtu ārkārtīgs darbs visu pārkārtot. Lai nu kā – materiāla dažādība vismaz sagādā lasītājam baudu, jo tur katrs var atrast kaut ko, kas viņam vistuvāks”⁴⁶⁷.

J.Kr.Broce. 1803.gada septembrī

Broces kolekcija kopumā un arī Broces *Monumente* sējumi viņa laikabiedru izteikumos un publikācijās bieži ieguvuši apzīmējumu *Livonica*. Te vispirms pieminams Broces senākais portrets, ko 1781. gadā viņam dāvējis draugs H.G. Arnolds. Brocem priekšā uz galda redzamajai grāmatai zilos vākos ar dzeltenu griezumumu uz vāka latīņu valodā rakstīts „ANTIQV LIV”. Saīsinājumu atšifrējot, iegūstams folianta tituls, ko varētu būt devis Broce pats : *Antiquitates Livonicae*, proti – Livonijas senlietas. Broce savas darbības sākumos vēl nebija varējis izveidojis kolekcijas struktūru, un tikai materiālu apjomam strauji pieaugot, radās vajadzība šķirot, grupēt un titulēt materiālu kopas. Zinot, ka Broce jau 18.gs. 70. gados sāka veidot attēlu un norakstu krājumus par Livonijas vēsturi, būtu gluži saprotams, ka viņš 1781.gada portretā attēlots ar vienu gluži konkrētu savu darbu - vienu no šiem sējumiem, kas tā tad jau tad bijis gatavs. Tomēr sējums ar nosaukumu „Livonijas senlietas” drīzāk varētu būt viens no pirmajiem tajā Broces kolekcijas 10 foliantu virknē, ko vēlāk interesenti iepazīna ar nosaukumu *Sammlung verschiedner Liefländischer Monumente, Prospecte Müntzen Wapen etc.*, saīsinājumā *Monumente*. Arī Broce pats sākontē savu krājumu saucis atbilstoši senai tradīcijai par *Livonica*, to apliecina, piemēram, Broces formulējums 1771. gadā izveidotajā rokrakstā *Verzeichniß der General-Superintendenten in Liefland* superintendenta H. Samsona biogrāfijas sakarā^{134*}. Kā vērojams, Broce pats paralēli lietojis arī nosaukumu *Miscelles*, „mani Vidzemes Monumente (*meine Liefl. Monumente*), Kerbers dzejiski parafrāzē Broces doto titulu un 10

⁴⁶⁷ Broce J.Kr. Vēstule Kerberam. 1803, IX. Oriģināls nav saglabājies. Citēts pēc: Štāls, 1926, XIX.

sējumu krājumu nodēvējis par *memorabilia patriae*, tulkojot aprakstoši- pieminēšanas cienīgas lietas par Tēvzemi.

Broce pats apkopjošo nosaukumu šiem 10 sējumiem varēja piešķirt arī 19. gs. pirmajā – otrajā desmitgadē, kad viņš jau sāka domāt par savas kolekcijas kārtošanu un gatavojās tos nodot Rīgas pilsētas bibliotēkai. Savukārt virknei citu savu materiālu pats Broce tad pat bija devis nosaukumu *Livonica*. Par labu šim apgalvojumam liecina daudzas atsauces 19.gs. pirmās trešdaļas publikācijās, kur norādīts uz kādu konkrētu Broces *Livonica* sējumu. Tagad nereti rodas grūtības noskaidrot, kurš materiālu kopojums ticis domāts, tomēr, analizējot teksta saturu, redzams, ka autors patiesībā runājis nevis par *Livonica* sējumu saturu, bet gan par *Monumente* atrodamajiem materiāliem^{135*}. Bet tagad ar Broces paša doto nosaukumu *Livonica*. Citā aprakstā anonīms autors (atkal, domājams, Karls Gottlobs Zontāgs) norāda, ka viņš nodomājis laikraksta lasītājiem pastāstīt par plāksnēm ar seniem latīņu un lejasvācu valodā rakstītiem 16.-17.gs. uzrakstiem pie Rīgas sabiedriskajām ēkām, kuru teksti tagad saglabāti vien rokrakstos. Viņš nevēlas veikt zinātnisku pētījumu, bet tikai pārstāstīt seno tekstu saturu saprotamā valodā. Bet, „ja kādu interesē oriģināli [t.i. noraksti oriģinālvalodās], tos var atrast pilsētas bibliotēkā, desmit Broces *Livonica* sējumos ar zīmējumiem” (*Rigaische Stadt-Blätter* (Sonntag 1825, 116). Ar nosaukumu *Livonica I* LUAB glabājas unikālais Jirgena Helmsa hronikas noraksts Broces pārrakstījumā. Nepārprotami, ka šajā gadījumā nosaukums *Livonica* atbilst desmit *Monumente* sējumiem. Savukārt citā publikācijā tā paša gada *Rigaische Stadt-Blätter* ievietoti ziņojumi par Rīgas vēsturi turpinājumos ar atsaucēm uz „Brotze Collenctaneen *Livonica*, Nr. XV” (Sonntag 1825); šajā gadījumā patiešām ir runa par 15. sējumu no norakstu kopojumu ar Broces doto nosaukumu *Livonica*.

6.2. Pirmie patriotiskie ierosinājumi (1810-1821)

Broces dzīves laikā – jau 19.gs. pirmajā desmitgadē sabiedrību sāka nodarbināt jautājums par Broces kolekcijas turpmāko likteni. Broce pats ir vēlējis, „*lai Krājumus [Sammlungen] uzglabātu ne privātpersona, bet kāda sabiedriska iestāde, jo tad tos uzglabās vienkopus un nesadalīs*”⁴⁶⁸. Pirmie publiskie izteikumi šajā jautājumā izskanēja sakarā ar 1810. gada vasarā - rudenī plaši svinēto 100gadu jubileju kopš Rīgas un Vidzemes iekļaušanas Krievijas impērijas sastāvā. Arī Broce bija sagatavojis vairākas publikācijas

⁴⁶⁸ Broce J.Kr. Vēstule Kerberam. 1803, X. Oriģināls nav saglabājies. Citēts pēc: Štāls 1926: XIX.

šajā sakarā, un vispirms pieminams viens no viņa *Atskatiem pagātnē* (Brotze Rückblick 6) – runa Vidzemes guberņas ģimnāzijas publiskajā eksāmenā 1810. gada 27. jūnijā. Kāds anonīms autors jubilejas, tai veltītu publikāciju (un arī Broces darba) sakarā Jelgavā iznākošā žurnāla *Ruthenia* lapās ierosināja glābt Broces kolekciju, un ziedojot līdzekļus, izdot viņa zīmējumus kā gravīras, tā radot piemiņas velti 1810.gada jubilejai (Brotze 1810 Recenzija). Recenzents⁴⁶⁹ uzsvēra, ka līdz šim Rīgas iedzīvotāji nav veltījuši jubilejas pasākumam kādu izdevumu (jeb autora vārdiem – nesuši upuri sabiedriskajam labumam). Visdrošāk varētu saglabāt jubilejas piemiņu tad, ja rīdzinieki „*ar saviem līdzekļiem atalgotu sava dārgā, godājamā zinātnieka daudzgadīgo darbošanos, un paglābtu viņa pazīstamo svarīgo pieminekļu un Vidzemes, un arī Rīgas vēstures dārgumu (Memorab[i]lien) krājumu no putekļiem, kurā tam nāktos nogrimt. Varētu nokārtot [šo materiālu] izdošanu, balstoties uz kopīgiem līdzekļiem, kas varētu nebūt mazi, ņemot vērā to, ka šis krājums sastāv lielākoties no zīmējumiem; kā pie katra nozīmīga darba - varā [t.i. izgatavot vara gravīras]. Tādā gadījumā šis patriotisma piemineklis būtu vēl nozīmīgāks*” (Brotze 1810 Recenzija, 168). Neilgi pēc tam Napoleona izraisītais karš visā Eiropā un arī Latvijas teritorijā liedza šai idejai izvērsties un realizēties.

Pārdomas par Broces kolekcijas likteni atsākās 1815. gada rudenī sakarā ar Broces pensionēšanos un viņa godināšanu. Vairākas publikācijas, ko sagatavoja Broces tuvākie līdzgaitnieki un kolēģi (Augusts Albānuss, Karls Ludvigs Grāve) aprakstīja gan svētku pasākumu, gan Broces dzīvesgājumu (Brotze Feierlichkeit 1815; Brotze Feierlichkeit 1815: Fernere Nachricht; Brotze Feierlichkeit Grave 1815). Vienlaikus lasošajai publikai pirmo reizi tika piedāvāts pārskats par Broces krājuma nozīmīgākajiem manuskriptiem, ko sava jubilejas raksta vajadzībām bija sagatavojis vispirms Broce pats (Brotze Zum Abschiede 1815, 13-14), un tad izmantojuši arī citi (Brotze Feierlichkeit Grave 1815, 309-310). Grāve aprakstoši pieminēja 20 biezus (*starke*) foliantus, un vispirms abus *Sylloge diplomatum* (neminot nosaukumu), tad *Proben von Schriftzügen, Livland am Ende des 18. Jahrhunderts*, 10 zīmējumu sējumus, *Wappenbuch des Herzogthums Livland*” (Turpat, 309). Izskanā Grāve norādīja, ka tieši Broces otrai dzimtajai pilsētai Rīgai pienākas viņa krājumu „*ar mīlestību uzglabāt*”. Redzams, Grāve bija zinājis, ka Broce ir saņēmis piedāvājumus savu kolekciju pārdot (iespējams, ne tikai Tartu universitātei) un atteicies atdot savu krājumu svešumā. Tāpēc Grāve enerģiski uzrunāja savus lasītājus, sakot: ”*Tā pieder Rīgai! Tikai pilsētas publiskajā bibliotēkā ir tās vieta; tam, ko viens no mūsu nopelniem*

⁴⁶⁹ iespējams, žurnāla izdevējs Alberss (*Albers, Friedrich Bernhard*, 1773-1825; Recke –Napiersky 1,1827, 28-29), vai iespējams, literāts Brosse (*Brosse, Friedrich Christoph*, 1799-1827, Recke –Napiersky 1, 1827, 273-276).

visbagātākajiem līdzpilsoņiem (...) priekš mums ir savācis, nedrīkst nonākt svešās rokās” (Turpat, 310).

Pēc pieciem gadiem Rīgas sabiedrību uzrunāja Zontāgs un Tīlemanis. Zontāgs kā pirmais septembra beigās Rīgas nedēļsrakstā anonīmi recenzēja Kurzemes guberņas skolu direktora Burharda Heinriha fon Vihmaņa (*Wichmann*, 1786-1822) sacerējumu⁴⁷⁰, kurā bija aprakstīts plāns, kā ierīkot muzeju [resp., arhīvu]. Tā krājumā būtu pilnīga visu ar Tēvzemes vēsturi, diplomātiku un satversmi saistītu rokrakstu, hroniku, dokumentu un pergamenta dokumentu precīzu norakstu kolekcija (Sonntag 1820). Zontāgam Vihmaņa darbs deva iemeslu izvērsti aprakstīt Vidzemei jaunas un svarīgas institūcijas izveides projektu. Zontāgs izvirzīja vērīenīgu, modernu ideju : ir jādibina *nacionāla bibliotēka*, kurā izdevniecību un izdevumu hronoloģijā atrastos viss, kas kopš grāmatu izdošanas sākuma ticis izdots slāvu un krievu valodās; šāda *muzeja* vadība varētu pārņemt novadpētniecībai veltīta literatūras un mākslas laikraksta izdošanu, valsts annāļu veidošanu, ar novadpētniecības jomu saistītu literāru pieprasījumu – atbilžu biroja [t.i – informācijas un uzziņu centra] vadību (Turpat, 234). Zontāgs rosināja dibināt „*Vidzemes provinces muzeju, kas gan radītu nepārvaramas grūtības, jo province ir sadalīta divos apgabalos [latviešu un igauņu Vidzeme], kas ne tikai atšķiras pēc nacionālām valodām, bet nodalās arī kā pilsēta un lauki. (...) tad mēs beidzot varētu patiesi būt mierīgi, ka Rīga tuvākā nākotnē patiešām nepazaudēs pilsētai bezgala dārgo Broces kolekciju!*” (Turpat, 235).

Jūtams, ka turpmāk konkrētu darbību izvērša Rīgas Literāri praktiskā pilsoņu savienība Kā biedrības loceklis 1820. gada oktobra sākumā Broces audzēknis Tīlemanis publicēja izvērstu rakstu par Broces kolekciju (Tielemann 1820). Tīlemanis visai patētiskos vārdos pirmo reizi uzaicināja rīdziniekus ziedot līdzekļus un tādējādi visiem kopā dāvēt Broces kolekciju pilsētai, pielīdzinādams Broces krājumu „*nepstrādātam dārgakmenim, ko laji uzskata par nevērtīgu, bet zinātāja, meistara rokās tas kļūst par mirdzošu dimantu, kas nākotnē greznos valdnieka diadēmu*” (Turpat, 262). Tīlemanis raksta, ka nu jau 79gadīgais sirmgalvis ir strādājis 50 gadus un vēl joprojām nododas savām studijām; turklāt „*tā kā tikai nedaudzi zina šo krājumu, tad mēs uzskatām par mērķtiecīgu šajās lappusēs lasītājus iepazīstināt tuvāk ar krājumu*” (Turpat, 262-264). Tīlemaņa publicētais Broces kolekcijas apraksts ir fiksējis ne tikai jau agrāk pieminētos 10-20 manuskriptus, bet arī viņa aptuveni 500 sējumu lielo bibliotēku. Kolekcija definēta kā „*vistīrākais avots*”, kas nedrīkst pietrūkt nākotnē

⁴⁷⁰ **Wichmann, B.H.v.** *Russlands National-Museum*. Rīga, 1820. 28 S. Vihmanis bija izveidojis unikālu 3000 sēj. lielu bibliotēku, ko 1817 g.pārdevis kņazam A.J.Labanovam-Rostovskim par 15 000 rbl.. Pēc tam Vihmanis kā Vīrttembergas hercoga Aleksandra dēlu pavadonis ceļoja uz Vāciju, un no jauna veidoja krievu vēstures materiālu bibliotēku ar daudziem retumiem, pēc atgriešanās kādu laiku dzīvojis Rīgā, tad devās uz Pēterburgu., kur pārdeva savu bibliotēku ģenerālštābam par 10 000 rbl.

gaidāmajam pilsētas vēstures rakstītājam. Broces krājums vislabāk kalpos šiem mērķiem, ja pievienosies jau pilsētas bibliotēkā atrodamajiem Švarca un Fēgezaka rokrakstiem; tad Vidzemes muzeja ideja būtu gandrīz jau realizējusies (Turpat, 265). Noslēgumā Tīlemanis rezumēja: „*atbildi un [šī plāna] īstenošanu mēs atvēlam Rīgas cēlājiem pilsoņiem, tiem, kuru priekšteči labprāt ir balstījuši kopīgo labumu (to liecina daudzi piemēri). Un vai gan pilsoniska darbība nevarētu sev novīt šādu skaistu vainagu? Visu laiku cēlākie atzinuši par patiesu un slavējamu to, kas cilvēkus paceļ pār gaistošajai dzīvei pie tālākiem lokiem; tā ir pacilājošā sajūta-es arī esmu darbojies Tēvzemes labā*” (Turpat, 266).

Jau 1821. gada 25. jūlijā Rīgas nedēļsraksts varēja paziņot par Broces kolekcijas nopirkšanu (Broecker 1821) par patriotu saziņotajiem līdzekļiem: nu bija realizējusies ideja, kas 1810. gadā bija izskanējusi žurnāla *Ruthenia* lapās.

6.3. Ziedojumu vākšana un Broces kolekcijas pārņemšana 1821. gadā

Rīgas rātes sēžu protokoli ievieš pilnīgu skaidrību jautājumā par to, kādas juridiska rakstura darbības bija nepieciešamas, lai Broce saņemtu saziņoto naudas summu, bet Broces kolekcija vēlāk nonāktu Rīgas pilsētas bibliotēkā.

Rīgas rāte 1821. gada 16. novembra sēdē izskatīja jautājumu, kādā kārtībā Broces kolekcija tiks nodota Rīgas pilsētas bibliotēkai⁴⁷¹. Sēdē bibliotēkas inspektors Reimers (Reimers) ziņoja rātei sekojošo: “*pēc tam, kad pilsētas bibliotēkai patriotisku ziedojumu (Beiträge) [kārtā] tika nopirkta titulārpadoņnieka Broces kunga Vidzemes kolekcija, un tagad, kad šis pasākums ir beidzies, referents savu līdzbiedru vārdā ir vēlējis (verfehlt) nodot cienījamās rātes kā pilsētas bibliotēkas pārvaldītājas rīcībā un tālākā lietošanā visas šai sakarā piederošās lietas, proti,*

a) vienā kopā sastiprinātā konvolūtā: 1) iepriekš pieminēto kredītziņi (Pfandbrief nebst einer Zinsschein, 2) 1821. gada 2. novembrī iespiesto subskribentiem domāto rēķinu par pirkšanu, 3) 14. oktobra pirkšanas līgumu nr. 1; 4) tirgotāja J.E. Fenger (Fenger) tā paša gada [1821] 18. aprīļa apliecinājumu par to, ka viņš ir saņēmis 2030 sudraba rubļus monētās saskaņā ar padomnieka Broces kunga labā iedibinātajiem diviem kapitāliem (Pfandbrief), līdz ar procentiem (Aufgelde); 5) septiņus apmaksātus rēķinus (quittirte Rechnungen) par norēķinā minētajiem izdevumiem, ar nr. 3 līdz 8; 6) četras [nesalas., iespējams, lapas] ar parakstītajiem ziedojumiem, ar nr. 9 līdz 12;

⁴⁷¹ LVVA, 749.f., 6.apr., 250.l., 423.-425.lpp.

b) *titulārpadomnieka Broces kunga pašrocīgs [rakstīts,] iesiets viņa pārdotā un pēc viņa nāves saņemamā Vidzemes krājuma katalogs, iespiesto un neiespiesto darbu;*

c) *viņa spiedogs, kurā ir iegravēts Biblioth: rig:, un ar kuru jau tagad ir tikuši apzīmēti (belegt) visi nopirktie darbi (Sachen);*

d) *saskaņā ar rēķinu pāri palikusī summa, Vidzemes igauņu apgabala kredītzīmes veidā par vienu simtu sudraba rubļiem, ar nr. Gen. 4169 d.spec. 46, apakšnr. 524, ar procentu zīmi; no š.g. 17. oktobra, un skaidrā naudā trīsdesmit trīs sudraba rubļi un 47 kapeikas; ar [pievienotu] lūgumu:*

1) *pēc pieminēto krājumu saņemšanas pēdējo pieminēto naudu izlietot atbilstoši šeit pievienotajam rēķinam, un tad*

2) *Ļaut nodot to viņam, referentam, par šādā veidā notikušo tālāk nodošanu (Ablieferung), saskaņā ar protokolu.*⁴⁷²

Rāte nolēma, ka "nodotie dokumenti un nauda līdz ar spiedogu nododami iekšējā arhīvā uzglabāšanai., izņemot birģermeistaram un padomniekam Barklajam de Tolli kā pilsētas bibliotēkas virsinspektoram nodoto vekseli [...] un skaidro naudu. Naudu izlietot atbilstoši rēķinam. Titulārpadomniekam un bruņiniekam Reimersam pateikties un atlīdzināt par viņa šajā sakarā veiktajiem patriotiskajiem pūliņiem"⁴⁷³. Rātes protokols sniedz svarīgas ziņas. Proti, pirmkārt, tagad iespējams datēt ar 1821. gadu pirmo un vecāko Broces sastādīto kolekcijas katalogu. Un otrkārt, redzams, cik mērķtiecīgi Broce bija rūpējies par Rīgas pilsētas bibliotēkai nododamā krājuma identificēšanu: viņš jau 1821. gadā bija īstenojis vēlmi visus savas kolekcijas sējumus apzīmogot ar īpaši šai vajadzībai pagatavotu spiedogu. Broces pašdarinātais ekslibris un tam līdzās esošais bibliotēkas zīmogs titullapā ir Broces kolekcijas sējumu pazīšanas zīme⁴⁷⁴.

Latvijas valsts vēstures arhīvā, Rīgas rātes fondā šobrīd glabājas ar 1821. gada 16. novembra sēdes lēmumu rātes iekšējam arhīvam nodotā lieta par līdzekļu vākšanu Broces kolekcijas pirkšanai, līdz šim tai pētnieku vērība nav tikusi pievērsta. Noplukušā pelēka papīra apvākā, kuram uz vāka uzraksts "Brotz" atrodas rātes protokolā aprakstītie dokumenti, kopumā 21 lapa. Virsarhivārs Rollsens 1824. gada 29. oktobrī atzīmējis, ka šajā konvolūtā atrodamais vērtspapīrs noguldīts pie Rīgas pilsētas bibliotēkas vērstpapīriem un kapitāla: "igauņu apgabala kredītzīme (Pfandbrief) Nr.g. 4169 ar nr. 46 uz Ajas (Aja) muižu ir tikusi izņemta un atrodas pie pārējiem pilsētas bibliotēkas labumam (zum Besten) deponētajiem dokumentiem metāla kapsulā, stipendiātu sadaļā ar nosaukumu Stiftung"⁴⁷⁵. Konvolūta sākumā

⁴⁷² LVVA, 749.f., 6.apr., 250.l., 423.-424.lpp..

⁴⁷³ Turpat, 425.lpp.

⁴⁷⁴ Vērts atgādināt, ka 16.gs. arī Beāts Renāns tā aprūpēja savas bibliotēkas grāmatas .

⁴⁷⁵ LVVA, 8.f., 1. apr., 117.l., 1.lp.

ticis piesiets arī 1821. gada 16. novembra rātes protokola noraksts, ko parakstījis bibliotēkas inspektors Reimerss⁴⁷⁶.

Tālāk sekojošie oriģināldokumenti savulaik tikuši numurēti. Ar nr. 1 atrodams svarīgākais dokuments – 1821. gada 14. oktobrī Broces parakstīts apliecinājums tam, ka viņš “*par savu Vidzemes krājumu, 560 iespiestiem un neiespiestiem sējumiem, ko rīdzinieki ir nopirkuši savai pilsētas bibliotēkai ir pareizi saņēmis apsolīto naudu (2000 sudraba rubļus monētās) Igaunijas apgabala kredītzīmes formā*”⁴⁷⁷. Minētajā dokumentā Broce apsolās šo krājumu rūpīgi uzglabāt un pie iespējas papildināt. Viņa tuviniekiem pēc Broces nāves “*bez kavēšanās jānodod bibliotēka ne tikai tās grāmatas, kam jau tagad ir zīmogs Bibliothecae Rigensis, bet arī tās, kuras pa to laiku es vēl būšu savācis un kuras es būšu ierakstījis manis sagatavotajā un atstātajā katalogā*”⁴⁷⁸ (Pielikums 7). Broces patieso gribu bija apstiprinājuši trīs liecinieki: bibliotēkas inspektors un rātskungs Reimerss, Rīgas pilsētas bibliotēkas bibliotekārs (jeb pārzinis) Gothards Tilemanis un Matiāss Tīls, domājams, kā Broces uzticības persona.

Konvolūtā vēl atrodami vairāki apmaksāti rēķini un kvītis, kas rāda, kādi papildus darbi un tiem atbilstoši tēriņi bijuši jāuzņemas, lai varētu norēķināties ar Broci un būtu iespējams nākotnē pārņemt kolekciju. Daļa rēķinu iesniegti ilgi pēc tam, kad darbs bijis paveikts. Andreass Kreminickis (*Kreminitzky*) apliecina, ka 1821. gada 19. martā viņš saņēmis no Reimersa 1 sudraba rubli par ziedojumu iekasēšanu, iepērkot Broces kolekciju⁴⁷⁹; tirgotājs Johans Ernsts Fengers apliecina 2030 sudraba rubļu izmaksāšanu Brocem 1821. gada 18. aprīlī⁴⁸⁰; J. Dērbeks (*Dörbeck*) apstiprina, ka viņš saņēmis 5 sudraba rubļus par Rīgas pilsētas bibliotēkas spiedoga izgatavošanu, 1821. gada 29. aprīlī⁴⁸¹. 1821. gada 22. oktobrī kāds Heinrihs Johans Šrēders (*Schröder*) saņēmis 15 sudraba rubļus “*par to, ka viņš palīdzējis pie Vidzemes krājumu reģistrēšanas (Aufnahme), pēc Broces kunga vēlmes*”⁴⁸². Grāmatasējējs Johans Heinrihs Klokovs (*Klockow*) iesniedz rēķinu (1821. gada 29. oktobrī) par to, ka “*Broces kunga pašrocīgais Vidzemes krājumu grāmatu saraksts, folio, iesiets pus[ādas] sarkanā marokena sējumā, ar nosaukumu malā [t.i. uz muguriņas], 2, sudraba rubļi 50 kapeikas*”⁴⁸³. Grāmatiespiedējs V.F. Hekers (*Häcker*) 1821. gada 12. novembrī aprēķinājis, ka par 200 eksemplāros iespiesto „Norēķinu“

⁴⁷⁶ Turpat, 3ab.lp.

⁴⁷⁷ LVVA, 8.f., 1. apr., 117.l., 21b.lp., sk. Pielikumu.

⁴⁷⁸ Turpat.

⁴⁷⁹ LVVA, 8.f., 1. apr., 117.l., 10.lp.

⁴⁸⁰ Turpat, 8.lp.

⁴⁸¹ Turpat, 5a.lp.

⁴⁸² Turpat, 9.lp.

⁴⁸³ Turpat, 13.lp.

(*Rechenschaft*) uz rakstāmpapīra, ½ loksnes apjomā, un metiena apgriešanu jāsamaksā viņam 5,50 rubļi⁴⁸⁴.

Konvolūtā saglabājušies arī četri ziedotāju oriģinālsaraksti, tie visi datēti ar 1821. gada 11. februāri, tomēr domājams, ka līdzekļu vākšana notikusi kādā ilgākā laika posmā. Oriģinālsaraksti atspoguļo ziedojumu ienākšanas secību un tādējādi atšķiras no iespiestā „Norēķina“. Pirmajā sarakstā, kurā fiksēts 61 ziedotājs, kā pirmais ierakstīts birģermeistars Barklajs de Tollī, kas ziedojis 30 rubļus, viņam seko rātskungs un arhivārs Rollsens (10 rubļi), tad bij. birģermeistars un vēsturnieks Johans Kristofs Švarcs (40 rubļi). Ceturtais sarakstā ir Štrezovs (*Stresow*), kura ziedojums ir neparasti liels – tie ir 100 rubļi. Pirmajā sarakstā atrodams vēl Broces audžudēls E.M. Ulprehts (10 rubļi), bibliotekārs Tīlemanis (30 rubļi), bibliotēkas inspektors Reimerss (25 rubļi), kāds Zengbušs (10 rubļi)⁴⁸⁵.

Pēc diviem gadiem Broces kolekcija jau atradās Rīgas pilsētas bibliotēkas krājumā. Rīgas rāte 1823. gada 10.septembra sēdē tika informēta, ka Rīgas pilsētas bibliotēka ir saņēmusi “*tās vajadzībām nopirkto mirušā titulārpadomnieka J.Kr. Broces Tēvzemes krājumu*”⁴⁸⁶. Birģermeistars Barklajs de Tollī iepazīstināja klātesošos ar bibliotēkas pārziņa Tīlemaņa sagatavoto ziņojumu. Rāte nolēma, ka ziņojums ir pieņemts, un draudzīgi norādīja, ka tagad par to rātskungam, titulārpadomniekam Reimersam kā bibliotēkas inspektoram, nelaiķa titulārpadomnieka Broces mantiniekiem ir jāizsniedz atbilstošā izziņa (*Quittung*)⁴⁸⁷.

Superintendents Zontāgs vēlāk atzina, ka Rīgas pilsēta Broces kolekciju bija ieguvusi par „*nesamērīgi pieticīgu naudu – 2000 sudraba rubļiem, patriotiskas subskripcijas dēļ*”⁴⁸⁸ (Brotze Nachruf 1823, 291).

Rīgas pilsētas bibliotēkas jaunieguvumu reģistrā *post factum* bibliotēkas pārzinis (1842-1859) Vilhelms Sodovskis (*Sodoffsky*) fiksējis, ka Broces bibliotēka ir tikusi iekļauta (*einverleibt wurde*) pilsētas bibliotēkā, kas ierakstīts kataloga Vēstures nodaļā (sub Nr. 2310 Gesch)⁴⁸⁹. Sodovskis veicis ierakstu arī RPB dāvinājumu grāmatā, fiksējot, ka saņemtā Broces kolekcija- rokraksti un grāmatas kopumā sastāvējusi no 582 sējumiem⁴⁹⁰ (Pielikums 8). Līdz ar Broces kolekcijas saņemšanu RPB fonda lielums bija 15491

⁴⁸⁴ LVVA, 8.f., 1. apr., 117.l., 14.lp

⁴⁸⁵ Turpat, 16b.-17a. lp.

⁴⁸⁶ LVVA, 749.f., 6.apr., 254.l., 253.lpp.

⁴⁸⁷ Turpat.

⁴⁸⁸ um den unverhältnissmässig geringen Preis von 2000 Rbln. Silber, durch eine Patriotische Subscription.

⁴⁸⁹ LUAB, Ms. 376, 239.

⁴⁹⁰ LUAB, Ms. 961, 31; tekstu sk. Pielikumā.

sējums⁴⁹¹. Broces kolekcija 19gs.⁴⁹² tika novietota Rīgas pilsētas bibliotēkā, kas atradās pēc būvmeistara Hāberlanda projekta pārbūvētajās Doma baznīcas kompleksa telpās (vairāk sk. Taimiņa 2007). 19.gs. laikā Broces kolekcija atradās bibliotēkas Kolonnu zālei līdzās novietotajā telpā, t.s. Broces skapī, kas bija „*otrajā istabā. Skapī pa labi atrodas „Broces krājums”*”⁴⁹³. Turpat⁴⁹⁴ atradās arī Broces portrets. Mūsdienās Broces kolekcija un portrets atrodas LUAB Rokrakstu un reto grāmatu krājumā.

6.3.1. Kolekcijas ārējais veidols

Broces kolekcijas sējumu rinda LUAB iespaido ar lielākoties vienādi veidoto iesējumu muguriņu ritmu. Lielākā daļa *folio* un ceturtdaļformāta sējumi 19. gs. vidū tikuši pārsietī un tad darbi ieguvuši samērā līdzīgu ārējo veidolu, t.s. bibliotēkas iesējumu.. Tie iesieti kartona vākos, kas aplīmēti ar tumšpelēku klīsterpapīru. Uz muguriņas sējumiem dzeltena papīra etiķete - uzlīme ar attiecīgā sējuma nosaukumu, kas rakstīts kursīvā, ar roku, domājams bibliotēkas pārziņa Sodovska rokrakstā. Šajā laikā analogus iesējumus bija ieguvuši arī citi RPB manuskripti.

Domājams, ka Broces laikā viņa kolekcijas rokrakstiem bija visai dažāds ārējais veidols. Vecākajā Broces portretā (1781) attēlots arī viens viņa manuskripts ar nosaukumu uz vāka. Cita manuskripta sākotnējo izskatu īsi pieminējis Zontāgs 1826. gadā laikrakstā *Rigaische Stadt-Blätter*. Rīgas Lielās (Marijas) ģildes eltermaņu grāmatas noraksts bijis iesiets neparasti koši : „*zaļā ādā iesiets, tas atrodas Pilsētas bibliotēkas nopirktajā kolekcijā ar numuru Fol. Nr. 26*“ (Sonntag, 1826). Tagad vērojams, ka Broces kolekcijā minētais darbs atrodas sējumā *Livonica* 9, kas atbilst Broces kataloga nr. „Brotze R 26”.

Virknei vērtīgāko rokrakstu bija brūns marmorētas ādas iesējums ar zeltījumu (10 *Monumente* sējumi, divi *Sylloge diplomatum* sējumi, *Livland am Ende des 18. Jh., Proben von Schriftzügen*, *Livonica* 15, *Livonica* 12). Lielisks 18.gs. beigu Rīgas iesējēju darba paraugs ir Broces manuskripta *Privilegia Vrbi RIGENSIJ* (LUAB, Ms. 962) iesējums brūnā marmorētā ādā. Grāmatai zelta griezumš, košas krāsās marmorēta papīra priekšlapas, bet uz muguriņas - ādas titula uzlīme un atturīgi ziedu ornamentī zelta

⁴⁹¹ LUAB, Ms. 961, 31.

⁴⁹² Līdz 1891. gadam, kad RPB pārceļas uz atbrīvotajām Rīgas rātsnama telpām.

⁴⁹³ LVVA, 2724.f., 1.apr., 1619.l. (Topographische Übersicht über die in der Rigaschen Stadtbibliothek aufgestellten Bücher. 1884), 122.lp.

⁴⁹⁴ Turpat, 126b.lp. Tagad minētā telpa atbilst RVKM otrā stāva telpai pie ieejas Kolonnu zālē, t.i., Ovāļajai zālei

iespiedumā. Greznajam sējumam ticis izgatavots arī kartona futlāris, un tāpēc iesējums saglabājies ideāli. Saglabājies viens olīvzaļa pergamenta iesējums (*Brotze Vermischte Schriften* 30, ceturtdaļformātā).

Citi manuskripti Broces laikā iesieti pusādas iesējumā: šādā gadījumā grāmatai kartona vāki, kas aplīmēti ar raibpapīru neuzkrītošās krāsās (brūnpelēki apsmidzinātu, pelēku) un ādas muguriņa; ar ādu tikuši apvilkti arī vāku stūri (*Livonica* 15, 27, 26, 30, 34, 35, 36). Citkārt iesējums bijis vēl necilāks: vāki tikuši apvilkti ar tumšpelēku raibpapīru (*Livonica* 21; *Livonica* 23, *Vermischte Schriften* 4, 5, 6, 10). Saglabājušies pāris pusādas iesējumi, kuru vāki aplīmēti ar krāsainu 18.gs. raibpapīru. Pāris pusādas iesējumiem izmantots balts pergaments, kas apvienots ar zili-sarkani marmorētu papīru (*Vermischte Schriften* 12) vai raibpapīru (uz ķieģeļsarkana tīkloka fona uzspiestas nelielas melni konturētas rozetes (*Miscellanea* 1)). Viens Broces sējums iesiets atbilstoši vēlā baroka gaumei: kartona vāki aplīmēti ar t.s. tapešu papīru (uz viegli sarkana rombu tīklojuma fona uzspiesti zili ziedu pušķi).

Domājams, ka daudzi Broces kolekcijas materiāli ilgstoši bija glabājušies asevišķi un tikai ap 1821. gadu apvienoti sējumos. Tā liek domāt konvolūtos saglabātie atsevišķie burtnīcas apjoma iespieddarbi vai rokraksti, uz kuru muguriņām vēl redzamas aplīmēta papīra (raibpapīra, marmorēta, zeltīta, balta, zilgana papīra) joslas (*Miscellanea* 1, 2, 4).

19.gs. gaitā ādas sējumu nomainīja jau pieminētais tumšpelēkais klīsterpapīra iesējums. Pārsiešanas laiks grūti nosakāms, bet tas ir noticis gadsimta vidū vai otrajā pusē, kad daļai Broces kolekcijas rokrakstu iesējumu bija stipri nolietojies. Mūsdienās Broces kolekcijas iesējumi ir stipri apdiluši, daudzi arī stipri bojāti.

LVVA krājumā atrodami vairāki grezni iesieti Broces norakstu sējumi. Tiem izmantotas krāsainas smalkādas, kas rotātas ar zelta iespiedumu - sarkana marokenāda (*Abschriften seltener Urkunden*) un violeta āda (*Diplomata Rigensia* 1-4). Pirmajam manuskriptam ir ticis lielisks, reprezentatīvs sarkanas marokenādas iesējums ampīra stilā. Sējuma vāks un muguriņa rotāti zelta iespiedumā: vākus grezno palmetes un līčloča ornamenta ierāmējums, bet uz pirmā vāka zelta burtiem izveidots manuskripta garais nosaukums *Abschriften seltener Urkunden* (...) un iespiests Rīgas ģerbonis. Sējumam ir arī zelta griezumus. Bez tam manuskriptam ticis izgatavots futlāris, kas pārvilkts ar zili-pelēku marmorētu raibpapīru. Visi četri *Diplomata Rigensia* sējumi tikuši iesieti 1883. gadā (acīmredzot, no jauna), un vienādus tumši violetas šķeltnes ādas iesējumus darinājis Rīgas grāmatsējējs M.B. Hēde (*Heede*), kura signatūra atrodama uz sējumu muguriņām. No vecā sējuma saglabājies tikai zilgani marmorētais griezumus.

6.4. Nezināmie un zudušie Broces materiāli

Vēl pēc krājuma nodošanas Rīgas pilsētas bibliotēkai 1821. gadā Broces rīcībā viņa mājās bija palikuši daudzi vērtīgi materiāli⁴⁹⁵. Par ļoti intriģējošu vēlāku kolekcijas papildinājumu var uzzināt no Matiāsa Tīla (*Thiel*, 1775-1843)⁴⁹⁶ publikācijas 1823. gada rudenī. Tīla publicētais saraksts (*Thiel* 1823) ir patiess atklājums Broces kolekcijas izpētes gaitā.

Ar laikraksta *Rigasche Stadt- Blätter* starpniecību Tīls 1823. gada novembrī plašākai publikai pavēstīja par Broces mantojuma papildinājumiem, ko viņa mantinieki bija piedāvājuši drīz pēc Broces nāves. Laikraksta 14. novembra numura pielikumā ir ievietota Tīla atskaite par viņa vadītā trūcīgo skolēnu atbalstam veidotā labdarīgā dibinājuma darbību, saņemtajiem ziedojumiem un arī mācību grāmatu dāvinājumiem. Atskaite noslēgumā Tīls informēja par īpaši nozīmīgu ieguvumu, „*bagātais un nozīmīgais dāvinājums*” varētu ilgstoši kalpot trūcīgo skolēnu atbalsta dibinājumam un vairot tā ienākumus” turpat Tīls paziņo, ka nupat, 1823. gada 5. septembrī, „*aprūpējamie brīvskolnieki*” (*t.i. dibinājums saņēmuši no „tik daudziem nopelniem bagātā padomnieka Broces kunga godāmajiem mantiniekiem” dāvinājumu, un tas ir papildinājums Rīgas pilsētas bibliotēkā atrodamajam krājumam, kas „nav ticis iekļauts sarakstos*” [t.i. Broces kolekcijas rokraksta katalogos]” (*Thiel* 1823, 5). Tīla publikāciju turpina jauniegūto Broces materiālu uzskaitījums, un aprakstoši veidotajam, nesistematizētajam pārskatam ir īpaši būtiska nozīme Broces krājēja darbības izpētē un viņa kolekcijas izvērtējumā. Jāpiebilst, ka līdz šim Broces historiogrāfija nozīmīgo Tīla ziņojumu ir atstājusi pilnīgi bez ievērības.

Tīla sarakstā fiksēti sekojoši Broces materiāli:

”1) *viens sējums ar seniem dokumentiem (Urkunden), kuriem īpašu vērtību piešķir ievērojamu poļu un zviedru valdnieku (Regenten) pašrocīgie paraksti;*

2) *godājamā krājēja zīmējumu sējums, kurus viņš lielākoties bija ievietojis (ausgeführt hat) savā pilsētas bibliotēkā atrodamajā darbā;*

⁴⁹⁵ Iespējams, ka mājās atradās arī Broces sarakste, bet var gadīties, ka pats Broce to savlaicīgi likvidējis.

⁴⁹⁶ Mācītājs Tīls šajā laikā (1823-1824) vienlaikus pilda Literāri praktiskās pilsoņu apvienības direktora pienākumus.

3) liels skaits (*Anzahl*) Vidzemes dižciltīgo ģimeņu ciltskoku, pa daļai zīmēti uz pergamenta, šķiet, ka tostarp arī oriģināli; kopā ar daudziem ģeoloģiska satura uzmetumiem (*Entwürfe*) un piezīmēm;

4) rūpīgi saglabātu, sakārtotu un uz lapām uzlīmētu zīmogu kolekcija, skaitā vairāk kā 3500; tostarp daudzi ir ievērojami lielā vecuma un retuma dēļ, kā neparasti lielais Kārļa XII valsts zīmogs;

5) atbilstoši sacerējumi (*Werke*) par heraldiku un varā gravēti ģerboņi;

6) krājēja zīmētas kartes, plāni, namu fasāžu plāni (*Aufrisse*) u.t.t.;

7) varā gravēti ievērojamu novadnieku portreti un silueti (*Bildnisse und Schattenrisse berühmter Personen des Landes*), no visvecākajiem līdz pat visjaunākajiem laikiem;

8) vairāki rokraksti un iespiesti darbi par zemes (t.i. Vidzemes) vēsturi, tostarp arī Lībekas hronika, kas ir vēl jo svarīgāka, jo nav atrodama mūsu pilsētas bibliotēkā;

9) divas vara gravīras (*Kupfer-Werke*), kur attēloti notikumi no zviedru vēstures;

10) senlietas, piemēram, līvu kara cirvji no dzelzs, paliekas no 1812. gada ugunsgrēkā sakusušajiem Ģertrūdes baznīcas zvaniem un priekšmetiem; šīs senlietas vēl papildinās drīzumā gaidāms sūtījums no Tērbatas;

11) ļoti vecu pergamenta rokrakstu un pāvesta bullu fragmenti;

12) salasītas (*zerstreute*) piezīmes un ziņojumi, godājamā sirmgalvja rokas rakstīti” (Thiel 1823, 5-6).

Samērā detalizēti raksturoto materiālu uzskaitījums vienlaikus uzdod vairākas mīklas un reizē sniedz neaizstājami vērtīgus paskaidrojumus. Pirmkārt, Tīla sarakstā atrodamas ziņas par līdz šim nezināmiem materiāliem Broces kolekcijā. Tie ir unikāti, par kuru turpmāko likteni trūkst jebkādu ziņu. Vispirms minami **Broces manuskripti un rokraksti**. Domājams, ka Tīla saraksta otrajā (2) punktā minētajā zīmējumu sējumā bija apkopotas Broces skices, kas vēlāk tīrrakstā tika ievietotas *Monumente* sējumos. Tīla izteikums liek domāt, ka šajā sējumā bijuši arī citi, *Monumente* neievietoti attēli. Sestajā (6) punktā Tīls pieminējis vēl citus attēlus – Broces zīmētus kartogrāfiskos materiālus, ēku plānus un fasāžu zīmējumus, šāda veida materiāli tāpat varēja būt domāti *Monumente* kolekcijai, un tāpat vai nu nezināmu apsvērumu dēļ nebija iekļauti manuskriptā, vai tāpat bija noderējuši kā sagatavošanas materiāls, skices tīrraksta attēliem. Trešajā (3) punktā uzskaitīti heraldiska un ģeoloģiska satura rokraksti un zīmējumi, pie kam sevišķu interesi izraisa Broces zīmētie Vidzemes muižniecības ciltskoki uz pergamenta. Domājams, ka Tīla pieminētos ciltskokus Broce bija zīmējis laikā no 1785. līdz 1806. gadam Vidzemes muižniecības pasūtījumā, sākotnēji tie varēja būt Vidzemes muižnieku individuāli pasūtījumi, bet vēlāk Broce bija Vidzemes muižniecības landrātu kolēģijas pasūtījumā bija

strādājis pie Vidzemes *Dzimtu un ģerboņu grāmatas*. Domājams, ka sakarā ar darbu pie *Dzimtu un ģerboņu grāmatas* Broces kolekcijā nonākuši arī citi Tīla pieminētie heraldiskie materiāli. Divpadsmitajā (12) punktā pieminētas nezināma satura Broces piezīmes un melnraksti.

Tīls fiksējis arī daudzu **oriģināldokumentu klātbūtni** Broces mantojumā. Saraksta pirmajā punktā minēts kāds sējums ar 16.- 17. gadsimta dokumentiem, un tas varētu būt uzskatāms par cita satura līdzinieku RPB jau 1821. gadā nodotajam *foilo* sējumam *Autographen* (Brotze Sammlung R 41). Trešajā punktā pieminētie oriģināli varētu būt arī muižniecības diplomi oriģinālā. Broces mantojumā bija arī nezināms skaits iespieddarbu no Broces bibliotēkas, tie ir trešajā punktā minētie heraldiska satura sacerējumi un astotajā (8) punktā minētie „*iespiesti darbi par zemes (t.i. Vidzemes) vēsturi*”.

Sākotnēji jauniegūtie papildinājumi tikuši novietoti Tīla dzīvoklī, un Tīls paziņoja, ka tie, kas vēlētos iepazīt tuvāk Broces kolekciju, to var darīt trešdienās priekšpusdienā, kad krājums Tīla dzīvoklī ir atklāti pieejams un aplūkojams (Thiel 1823, 7). Tīls bija pārliecināts, ka dāvinājums ir uzskatāms par neatņemamu papildinājumu jau pilsētai piederošajam Broces krājumam bibliotēkā, un tāpēc būtu jā rūpējas, lai dāvinājums tiktu saglabāts vienkopus par labu „*mūsu bibliotēkai un brīvskolniekiem*”, lai tagad jauniegūtie papildinājumi „*netiktu izkļiedēti vai pat nonāktu (werden entfernt) citās provincēs*” (Thiel 1823, 6-7). Noprotams, ka Tīla mērķis bijis rosināt sabiedrību, lai varētu savākt ziedojumus no Rīgas pilsoņiem līdzīgi, kā tas bija noticis 1821. gadā, un nosargāt Broces mantojumu no tiem laikiem tradicionālās izsoles.

Šobrīd nav izdevies precizēt, vai tas izdevies. Nav skaidrs, vai un kad daļa no Tīla fiksētajiem Broces materiāliem nonākuši Rīgas pilsētas bibliotēkā, tāpat nav skaidrs, kam nodotas pieminētās senlietas un citi aptuveni raksturotie materiāli. Jāpieņem, ka Broces mantojums tomēr ticis izkļiedēts. Par to liecina atsevišķi fakti. Piemēram, Tīla saraksta astotajā punktā ir minētā Lībekas hronika. Minētais izdevums identificējams kā 15.gs. 2. puses Lībekas tirgotāja Hansa Rekmāna (*Regkmann, Reckmann, Rekmann*) rokraksta hronikas *Die Lübeckische Chronik* izdevums (2. izd.: Heidelberg, 1619), kas savulaik atradies Broces kolekcijā, bet 1851. gadā bija jau nonācis Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības bibliotēkā⁴⁹⁷. Tagad Lībekas hronika⁴⁹⁸, kas varētu būt nākusi no Broces kolekcijas, atrodas LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.

⁴⁹⁷ Napjerskis K.E. Vēstule Pēterim f. Gecam (*Götze*, †1860). Jelgava, 14.IX.1851. LUAB, Ms. 871a, I, nr. 4, 1.

Savukārt saraksta 10. punktā pieminētās 1812. gada Napoleona kara laika relikvijas: Rīgas aplenkuma laikā, naktī no 11. uz 12. jūliju nodegušās Sv.Ģertrūdes baznīcas zvanu un logu stikla fragmenti nupat fiksēti RVKM krājumā; visticamāk, ka šie divi nelieli ugunī sakusuši bronzas un zila stikla gabaliņi bronzas stiprinājumā identificējami ar Broces mājās saglabātajiem.

Turpmāko divu gadagājumu (1824-1825) *Rigaische Stadt-Blätter* numuri papildus ziņas par Broces mantojuma turpmāko likteni nesniedz, kaut laikrakstā tikuši regulāri publicēti ziņojumi kā par Matiāsa Tīla vadītās Literāri praktiskās pilsoņu apvienības sēdēm, tā par labdarības organizāciju darbību.

Tīla saraksts pamudina tālākiem pētījumiem par vairāku no Rīgas pilsētas bibliotēkas pārmantoto un joprojām LUAB atrodamo materiālu iespējamo provenenci saistībā ar Broces kolekciju. Jau tagad iespējams apgalvot, ka no Broces kolekcijas nākuši t.s. torņa bumbas dokumenti no Sv. Pētera un Sv.Jāņa baznīcām (1491-1660)⁴⁹⁹ un Melngalvju nama. Iespējams, ka no Broces kolekcijas nācis iespaidīga izmēra pergamenta dokuments – skotu tirgotāja Simona Frāzera (*Fraser*) no Edinburgas 1680. gadā sastādītais dzimtas koks jeb dzimšanas apraksts⁵⁰⁰; uz šo materiālu atrodamas atsaucis Broces rokrakstos. Tomēr citu Tīla redzēto dokumentu liktenis nav zināms.

Broces rokrakstu kolekcijas bibliotēku un arhīvu krājumos ne vienmēr ir saglabājušās pilnībā. Fiksējami zudumi, kas vispirms attiecas uz ģeoloģiska, heraldiska un numismātiska satura manuskriptiem. Iekārojams materiāls ir izrādījies apkopojošs ģeoloģiska satura rokraksts *Genealogien verschiedner livländischen adlicher und bürgerlichen Familien*, MDCCXI, kas savulaik bija atradies Rīgas pilsētas bibliotēkā (Hollander 1926, Nr. 15; Garber 2007, 407), tomēr mūsdienās vairs nav atrodams. Kā savas kolekcijas ģeoloģisko materiālu kopsavilkumu 1811. gadā Broce bija izveidojis manuskriptu 108 lapu apjomā, par ko tagad liecina vienīgi 19.gs. noraksts⁵⁰¹.

⁴⁹⁸ **Regkman, Hans.** *Lubeckische Chronick/Das ist alle vornembst geschicht vnf hendel/ so sich in der Kayserlichen Reichs Stadt Lubeck/ ovn zeit ihrer ersten erbawung zugetragen (...)* Verlegt duch Gotthard Vögelin Im Jahr 1619. 304 Sp. LNB, sigantūra RW3/575, inv. nr.R 39599. Eksemplāram nav nekādu piederības zīmju. Bibliotēkas sējums : 20.gs. 20.g.

⁴⁹⁹ LUAB, inv. nr. Rk 2686, nr.1- 10. Sv.Pētera baznīcas torņa dokumentus (1491-1578) Broce nozīmējis *in faximile*, sk. Brotze Sylloge diplomatum I, 281-285. Bez tam Broce uzzīmējis un aprakstījis Rīgas zeltkaļa Ciriaka Klinta (*Klintius, Clinth*, †1592) izgatavoto (1578) alvas kastīti ar gravēto dekoru, kurā dokumenti bija ievietoti (sk. Brotze Monumente 10, 37-38). Kastīte sākotnēji atradās baznīcas torņa bumbā, tagad - RVKM krājumā (inv. Nr. VRVM 55224).

⁵⁰⁰ LUAB, inv. nr. Rk2676.

⁵⁰¹ LVVA, 4038.f., 2.apr. 47.l. (noraksts).

Rīgas pilsētas bibliotēkā bija nonācis arī biezs folio formāta konvolūts *Rigensia* III, kura saturā bijuši ar Rīgas vēsturi saistītu 13.-18.gs. dokumentu noraksti (88 vienības). Jau 19.gs. vidū no konvolūta bija saglabājušies tikai no vāki un izplēstais satura rādītājs⁵⁰². Noprotams, ka konvolūts tolaik ticis uzticēts kādai privātpersonai un atradies ārpus bibliotēkas; atlikumus atradis un bibliotēkai nodevis galma padomnieks Radeckis (*Radetzki*)⁵⁰³.

Ar savtīgu interesi tikuši pētīti arī heraldikas materiāli. Vislabākā liecība tam ir stāsts par Broces *Monumente* 4. sējuma komplicēto likteni. Bija zināms, ka Broces veidotajai Vidzemes sfragistikas materiālu kolekcijai⁵⁰⁴ 19.gs. ticis pievienots sainītis ar no kāda manuskripta izgrieztiem atsevišķu ģerboņu attēliem. Daļu no tiem spalvas zīmējuma tehnikā neapšaubāmi zīmējis Broce (uz 17 mazām lapiņām, aptuveni 6x 8 cm lielumā). Gandrīz visu nelielo lapiņu otrās pusēs saglabājušies ar Broces roku rakstīti ģenealoģiska satura tekstu fragmenti. Kopā ar Broces zīmētājiem ģerboņiem tikuši uzglabāti arī seši 18.-19.gs.sāk. citu autoru krāsās (akvarelī un guašā) atveidoti lielāki ģerboņi, kas bija uzlīmēti uz lapām un vēlāk tāpat tikuši izgriezti. Ģerboņu zīmējumu krājumam 19.gs. vidū tikušas pievienotas Rīgas pilsētas bibliotēkas direktora Georga Berkholca (*Berkholz*) piezīmes, kas norāda, ka uzskaitītie zīmējumi tikuši savulaik izgriezti no kāda Berkholca precīzi nenosaukta rokraksta 39., 44., 69., 75., 87. un 121. lapas un vēlāk tikuši atdoti atpakaļ.

Šā pētījuma gaitā izdevies precizēt, ka vārdā nenosauktais rokraksts, no kura ģerboņi tikuši izgriezti, ir Broces manuskripta *Monumente* 4. sējums, no kura savulaik tikušas izgrieztas daudzas lapas, arī 39., 44., 69., 75., 87. un 121. lapa (Zeids 1992, 29). Broces *Monumente* 4. sējums ilgstoši bija pazudis, un tikai 1867. gadā kāda anonīma persona to atdevusi atpakaļ Rīgas pilsētas bibliotēkai (Berkholz 1867), acīmredzot kopā ar pašu sējumu atgriezās arī izgriezumi, kas nezināmu iemeslu dēļ vēlāk tika pievienoti Broces sfragistikas kolekcijai. Broces rokraksti bijuši privātās rokās, un daži no tiem 19.gs. gaitā tikuši nodoti bibliotēkai; piemēram, rātskunga Faltera (*Falter*) kundze 1872. gada janvārī bibliotēkai uzdāvināja Broces iecerētā žurnāla *Vermischte Nachrichten von Riga* melnraksta fragmentu⁵⁰⁵.

To, ka Broces rokrakstiem reizēm ir ļoti komplicētas likteņgaitas, apstiprina 1854. gadā fiksēts stāsts par to, kā Igaunijas Zinātņu biedrība saņēmusi pa daļai Vidzemes un Kurzemes numismātikas materiāliem veltītu, tolaik nezināmu Broces rokrakstu *Genauer*

⁵⁰² Brotze *Rigensia* III, sējuma saturu sk. arī Brotze, J. Chr. Verzeichniß derjenigen Bücher [1821], S. 12-13.

⁵⁰³ LUAB, *Rigensia* III, ieraksts priekšlapā.

⁵⁰⁴ LUAB, Broces kolekcija, krājums *Siegel in Siegellack, adliche*. Inv. nr.R4104.

⁵⁰⁵ LUAB, Brotze *Vermischte Nachrichten*, S.1-8.

Entwurf von verschiedenen livländischen Münzen, Monumenten und Gegenden (folio, 131 lp., saturā augstākā mērā rūpīgus no oriģināliem zīmētus 154 monētu attēlus ar paskaidrojumiem) (*Treu*] (Sachsendahl 1854, 40, tagad Tartu, Igaunijas Literatūras muzejā). Broces foliantu ar monētu attēliem Zaksendāls (1844) bija saņēmis no viņa ekselences bankas direktora, īstenā valstspadomnieka fon Reihela (*Reichel*) Pēterburgā, numismāta un kolekcionāra, kurš savulaik to bija nopircis sekretāra Petersena bibliotēkas izsolē Tartu. Tagad Broces folio manuskripts atrodas Tartu Igaunijas literatūras muzejā, Igaunijas Zinātņu biedrības kolekcijā (ÖES MB 64). Zaksendāls jau tolaik bija uzzinājis, ka „mācītāja *Freija*”⁵⁰⁶ krājumos Kauņā ir „vēl seši man nezināmi Broces rokraksti numismātikā ar spalvas zīmējumiem, quatro formātā”. Kad mācītāja Treija rokrakstu kolekciju nopirka (1853) Vidzemes bruņniecības bibliotēka, Broces manuskripti atgriezās Rīgā (Bibliothek *Treu*, 1851; Winckelmann 1878, nr.1538; Verzeichniss der Bibliothek 1872). Domājams, ka Zaksendāla ziņojumā un vēlāk Vidzemes Bruņniecības bibliotēkas katalogā fiksētie 6 sējumi bija nākuši no Broces drauga Liborija Bergmaņa kolekcijas, ko Treijs pārņēma, esot vēl Rīgā. Diemžēl tieši Broces numismātikas materiālu krājumu liktenis bijis nelabvēlīgs. Lai gan LVVA Vidzemes bruņniecības fonda 6.aprakstā visi pieminētie Broces sējumi ir uzskaitīti (papildus minēts 7. sējums, veltīts Kurzmes hercogistes monētām un medaļām)^{136*}, tomēr mūsdienās tie vairs nav atrodami⁵⁰⁷. Broces numismātikas manuskriptu zaudējumam ir bijušas tālejošas sekas, kas rezultējas būtiskā akcentu pārbīdē: mūsdienu historiogrāfija fakta konstatācijas līmenī atturīgi norāda, ka „*Numismātikai nedaudz* [mans izcēlums, A.T.] *pievērsās Baltijas novadpētnieks Johans Kristofs Broce. Viņa sagatavotā “Dažādu Vidzemes pieminekļu, skatu, monētu, ģerboņu u.c. krājuma” divus sējumus veido monētu apraksti ar zīmējumiem, pieminēti arī vairāki monētu depoziātu atradumi”* (Ducmane, Vēciņš 1995, 10). Broce pats savu ieguldījumu vērtējis sekojoši: „*30 gadus esmu rūpīgi pētījis Vidzemes numismātikas kabinetus un esmu sev izgatavojis naudu nozīmējumus un aprakstus, tomēr tie man nav sakopotī vienā sējumā, bet gan izkaisīti vairākos*”⁵⁰⁸. Brocē interesi par numismātikas materiāliem bija izraisījusi bagāta Fēgezaku kolekcija vēl 1769.gadā, un kopš tā laika viņš mērķtiecīgi papildināja savus manuskriptus ar simtiem seno Livonijas monētu (arī medaļu) kopijām un zīmējumiem⁵⁰⁹. Papildinājumus Igaunijas numismātikā

⁵⁰⁶ domāts bibliofils, Rīgas Sv. Jāņa latviešu draudzes mācītājs Hermanis Treijs (*Treu*, 1794-1849), kas vēlāk pārcelts uz Kauņu, kur miris.

⁵⁰⁷ visticamāk, tie zuduši 1939.-1945. gados.

⁵⁰⁸ Broce J.Kr. Vēstule E.F. Kerberam. 1803, IX. Oriģināls nav saglabājies. Citēts pēc: Štāls 1926, XIX; sk. arī Broces vēstuli Kerberam 27.IV. 1800; Štāls 1926, XVIII.

⁵⁰⁹ Parasti Broce monētas kopējis, uzliekot papīru uz monētas un ar zīmuļa svītrojumu fiksējot reljefos nospiedumus, tad kontūras pārvelkot ar tušu. Vēlāk attēli izgriezti, uzlīmēti uz lapām, papildināti ar leģendas

Broce saņēmis no Gādebuša (kas sūtījis kopēšanai pat atrastas 16.gs. oriģinālmonētas), tā no Kerbera. Diemžēl Broces devums joprojām ir visai minimāli pētīts. Iznākumā jāsecina, ka Broce (līdzās Arntam) ir uzskatāms par vienu no Livonijas numismātikas kā zinātniskas disciplīnas iedibinātājiem, un zudušie manuskripti šo atziņu spētu vēlreiz apstiprināt.

Noslēgumā koncentrēti raksturojot Johana Kristofa Broces dzīvesgājumu un viņa kolekciju, kurā izcilā pētnieka un krājēja personība radusi spilgtu izpausmi, jāsecina:

Broces kolekcija ierindojama to izcilo kultūrvēsturisko vērtību kategorijā, kas, atklājoties savam pētniekam arvien jaunos aspektos, bija un joprojām ir aktuāla, tā apliecinot filozofa Gādamera teikto: „*Lieli garazinātniskā pētījuma veikumi reti kad noveco*” (Gadamers 1999, 270). Broces mantojums ir līdzpiederīgs kā pagājušajam Apgaismības laikmetam, kas to rosināja, tā allaž mainīgajai mūsdienu pasaulei.

SECINĀJUMI

1. Pedagoģa, vēsturnieka un avotpētnieka Johana Kristofa Broces personība iezīmē būtisku paradigmu Latvijas vācbaltiešu kultūras mantojumā, kas iekļaujas vēlā Apgaismības perioda izskaņas grāmatniecības, historiogrāfijas, sociālo un sabiedrisko strāvojumu lokos. Broces izveidotā manuskriptu kolekcija ir kļuvusi par Latvijas vēstures zinātnes pamatvērtību.

2. Broces dzīvesgājumā iezīmējas divas vadlīnijas : pedagoģija un vēstures pētniecība. Broce skolotāja darbam Rīgas ķeizariskajā licejā (vēlāk Vidzemes guberņas ģimnāzijā) veltījis 46 gadus (1769-1815). Broce kā konrektors, vēlāk kā virsskolotājs vecākajās klasēs mācījis latīņu valodu, matemātiku, dabaszinātnes un iemantojis nedalītu audzēkņu cieņu. Uz agrāk neapzinātu un neizvērtētu avotu izpētes balstītā Broces pedagoģiskās darbības analīze ļāvusi izprast 18.gs. beigu - 19.gs. sākuma Rīgas skolu darba praksi, fiksēt darbu reglamentējošos noteikumus un tradīcijas, analizēt pedagoģu un pārvaldes aparāta ierēdņu komplicētās attiecības.

3. Broce ir viens no daudzajiem akadēmiski izglītotajiem ārvalstniekiem, kas 18.gs. ieradās Vidzemē, lai atrastu te darbu. Rīga kļuva par viņa dzīves vietu, bet vēstures izpēte – par misijas apziņas un nerimstošas pētnieka aizrautības papildītu nodarbi. Broce savu gara identitātes apliecinājumu atrada avotpētniecībā un senatnes liecību dokumentēšanā, tāpat kā daudzi “tēvzemes vēstures mīļotāji” no 18. gs. Vidzemes un Igaunijas literātu aprindām.

4. Pirmos impulsus avotpētnieciskajam darbam Broce guvis jau skolas un studiju laikā, pirmā Gerlicas un Augšlužicas pieminēkļu dokumentētāja, Gerlicas skolotāja, novadpētnieka un ģeologa Šulca iespaidā. Broces kā mākslinieka-amatiera rokraksta ģenēze saistāma ar 18.gs. 2.pusē Šveicē un secīgi Saksijā (īpaši Drēzdenē un Leipcigā) izplatīto vedutu glezniecības un grafikas skolu jeb t.s. Aberli manieri.

5. Filozofijas un teoloģijas studijas Leipcigas un Vitenbergas universitātēs Brocem deva zināšanu kopumu, kas vēlāk veiksmīgi ļāva pievērsties gan pedagoģa darbam, gan vēstures pētījumiem. Pateicoties kontaktiem akadēmiskajā vidē, Brocē atraisījās interese pret vēstures avotu vākšanu, senu tekstu un pieminēkļu pētniecību, kas balstīta t.s. antikvārā virziena nostādnēs. Vitenbergas studiju laikā Broce papildus darbojās pie Apgaismības laikmetam raksturīgu enciklopēdisku izdevumu sagatavošanas, kas paplašināja viņa filoloģiski-dabaszinātnisko interešu un zināšanu apjomu.

6. Broces pētījumiem arhīvos un privātkolekcijās, senu dokumentu analīzei un krāšanai bija veltījis vairāk nekā 50 gadus. Intensīvā darbā gūtā pieredze, plašās zināšanas un izkoptā pārrakstītāja prasme kļuva par viņa rokrakstu kolekcijas un oriģināldokumentu krājuma izveides principiālo pamatu. Broces kolekcijas materiālu klāsts ir daudzveidīgs un nozīmīgs kā bibliofilijas, tā arhīvzinātnes un arheogrāfijas aspektos; avotpētnieciskā prakse rezultējies vairākos apkopojošā rakstura manuskriptos – tīrrakstos, norakstos un neskaitāmās piezīmēs pie katra no norakstītajiem dokumentiem, jaukta satura piezīmju konvolūtu sērijās, attēlu krājumos.

7. Broces kolekcija - rokrakstu un iespieddarbu krājums liecina par visbūtiskāko Broces mūža dominanti: Latvijas vēstures avotu, vietu, notikumu un personu pētniecību. Broces mantojums aplūkojams Latvijas un vienlaikus arī Krievijas impērijas Baltijas provinču (jo īpaši Igaunijas) un Vācijas vēstures kontekstā - kā vācu kultūras telpai piederīgai pārrobežu parādība.

8. Pētījuma gaitā nostabilizējies jauna atziņa, ka Broce daļu no saviem manuskriptiem (*Sylloge diplomatum, Proben von Schriftzügen, Livland am Ende des 18. Jh., Diplomata Rigensia, Abbreviaturen*) jau sākotnēji bija paredzējis publiskai lietošanai un aprīti plašākā interesentu lokā. Par to liecina līdz pilnībai izkoptā rokrakstu forma, tehniskais izpildījums, izveidotais zinātniskais palīgaparāts (komentāri, rādītāji, glosāriji) un vārdiski fiksētā adresācija. Pierādījies, ka daudzi Broces manuskripti jau drīz pēc to radīšanas tika aktīvi izmantoti un funkcionēja sabiedrībā.

9. Virkne Broces kolekcijas rokrakstu (lielākoties avotu izraksti, melnraksti) tapuši paša krājēja privātajām vajadzībām, lai bagātinātu viņa kolekciju un kalpotu pētnieciskiem mērķiem. Broces kolekcijas noraksti daudzos gadījumos ir vienīgais ticamais un pilnīgais avots vēlāk zudušu rakstisko, vizuālo un materiālo vēstures avotu izpētei. Vairāku unikālu Broces rokrakstu nozīme un vērtība raksturojama ar apzīmējumu *avots avotā*.

10. Pētījuma gaitā tikuši apzināti visi pieejamie Broces rokraksti dažādās krātuvēs; iznākumā izdevies identificēt vairākus agrāk nezināmus Broces manuskriptus (gan liela apjoma vienlaidus tekstus, gan atsevišķus īsākus darbus, tekstu fragmentus un marginālījas citu personu krājumos), kas būtiski paplašina izpratni par Broces darbības vērienu, saturu, hronoloģiju.

11. Broces dzīvesgājums, pētnieciskā darbība un mantojums liecina, ka viņš uzskatāms par vēlīnā antikvārisma virziena pārstāvi. Broces krāšanas un pētniecības metode ir antikvāra, t.i., viņš vācis visu, kas atbilst tēmai, ienākšanas secībā, tiecoties uz pilnīgumu, lai iznākumā būtu iespējams rekonstruēt vēstures objektīvo ainu. Tomēr

Brocem piemēris tikai izcilākajiem antikvāriem raksturīgais: prasme sistematizēt, analizēt un komentēt apkopotos materiālus. Iznākumā Broces kompetence ļāvusi viņam veidot, atkārtoti papildināt un labot vēstures aprakstus, kas apliecina Broces darbību historiogrāfijas jomā. Lai gan Broce formāli uzskatāms par antikvāru jeb vēsturnieku – amatieri, tomēr viņa iedibinātā Livonijas rakstīto un lietisko avotu pētniecības metodika, dokumentu aprakstīšanas terminoloģija liecina par augstas raudzes profesionālām prasmēm.

12. Broci, tāpat kā citus antikvārus, īpaši interesēja arheoloģiskie un memoriālie pieminekļi ar uzrakstiem – monētas, kapakmeņi, plāksnes, ko uzskatīja par drošākām vēstures liecībām nekā rakstītos avotus. Broces rokrakstu mantojums liecina, ka viņš ir pirmais, kas iedibinājis senās Livonijas memoriālās kultūras pieminekļu (jeb monumentālo avotu) pētniecības tradīciju.

13. Broces rokrakstu salīdzinošā analīze liecina, ka viņa pētījumi Rīgas rātes arhīvā 18.gs. 80.-90. gados, darbi Vidzemes bruņniecības pasūtījumā pie Kēnigsbergas Slepēnā ordeņa arhīva dokumentu norakstiem (1809-1816) un pie Vidzemes muižniecības *Dzimtu grāmatas* un *Ģerboņu grāmatas* (18.gs. 80. - 19.gs. sāk.) būtiski bagātinājuši Broces kolekcijas daudzveidīgo materiālu klāstu. Broces vasaras laika ceļojumi pa Vidzemi bieži varēja būt saistīti ar vajadzību strādāt pie daudziem muižniekiem mājās, pēc to pasūtījuma pētot mājas arhīva dokumentus un veidojot ģealogijas. Tādējādi arī daudzās Vidzemes ainavas krājumā *Monumente* var tikt uzlūkojamas par pierādījumu tam, kur, kad un pie kāda muižnieka Broce devies dokumentu pētījumos.

14. Broces pētnieciskās intereses organiski iekļāva viņu t.s. apgaismotāju sabiedrībā, kas, neraugoties uz profesiju un piederību kārtai, 18.gs. beigās bija izveidojusies Latvijas un Igaunijas intelektuālajā telpā. Broces domubiedru un korespondentu lokam piederēja teologi, literāti un bibliofīli, vēsturnieki un juristi, mākslinieki. Tāpat uz interešu kopības pamata veidojās komunikācija un ilgstoši neformāli kontakti kā ar Vidzemes muižniecību, tā ar Rīgas patriciātu. Par Broces privāto kontaktu loku netiešas ziņas sniedz viņa kolekcijas materiāli (kā zīmējumi un rokraksti, tā daudzie veltījuma iespaiddarbi), kas tikuši iegūti no Brocem labi zināmām personām.

15. Uz epistolārā mantojuma, Rīgas draudžu metriku un dokumentu analīzes pamata rekonstruēts Broces sociālo kontaktu loks, fiksēta ģimenes vēsture. Secināms, ka Broces ikdienas dzīve un darba attiecības veidojās pilsoniskajā vidē, kas atbilst viņa izcelsmei un sabiedriskajam stāvoklim. Broce raksturojams kā patiess Vidzemes patriots, kura organiskā vide ir vācbaltiešu intelektuālās aprindas.

NOSLĒGUMS

Kā Broces biogrāfijas rekonstrukcija, tā viņa manuskriptu avotkritiska analīze un izvērtējums promocijas pētījumā ļāvusi nonākt pie vairākiem principiāli jauniem atzinumiem:

Broces kā mākslinieka-amatiera rokraksta ģenēze saistībā ar t.s. Aberli –Zinga skolu ļauj jauna skatupunkta novērtēt kā Broces, tā viņa sekotāju Latvijā piederību Eiropas mākslas norisēm un tagad atteikties no uzskata par Broci kā par savrupu, pašmācībā lokāli un norobežoti veidojušos amatieri. Broces 10sējumu manuskripts *Monumente* uzskatāms par spilgtāko apliecinājumu Broces novadpētnieciskajām interesēm un mākslinieka spējām. Tomēr jau skolas laikā veidojusies ievirze uz vēstures izpēti ļauj pamatot vēlāk vērojamo, bet līdz šim pētījumos nefiksētu likumsakarību: Broces radīto skatu un attēlu kopums ir viņa daudzpusīgo un sistemātisko vēstures pētījumu rezultāts, nevis tikai estētiski-māksliniecisko interešu un vaļasprieku liecība.

Broce uzskatāms par virknes Latvijas vēstures palīgzinātņu –, diplomātikas, paleogrāfijas, sfragistikas, numismātikas, ģenealoģijas pamatlicēju. Broces avotpētnieciskajai praksei piemīt izteikta un konsekventi ievērota metodoloģija, kas attiecas pirmkārt uz diplomātikas, paleogrāfijas, sfragistikas, numismātikas, ģenealoģijas un heraldikas materiālu izpēti un fiksāciju.

Broces manuskriptu analīzē pamatojas principiāli svarīgs, jauns secinājums, proti, Latvijas senākā posma avotkritisko pētījumu metodoloģiju (1808-1809) pirmais izstrādājis un praktizējis tieši Broce. Empīriskā ceļā iegūtā bagātā pieredze tikusi fiksēta reglamentējošos dokumentos (1809) un kalpojusi par paraugu citiem avotpētniekiem. Tādējādi Broces manuskripti (vairāki npublicēti rokraksti) dod pamatu saukt Broci par Vidzemes latīņu paleogrāfijas pamatlicēju.

Īpaša Broces radīto rokrakstu vērtība ir simtiem viduslaiku dokumentu faksimilnoraksti jeb nozīmējumi. Broces izgatavotie faksimilnoraksti ir gadsimtiem senas rokraksta grāmatniecības tradīcijas garā tapuši šedevri. Visā Eiropas 18.gs. diplomātikā un historiogrāfijā nav atrodams līdzīgs precedents nedz kvalitātes, nedz apjoma ziņā; tā ir Broces darbības izvērtējumam un vienlaikus Latvijas avotpētniecības vēsturei būtiski jauna atziņa.

Atziņa par Broces ilglaicīgo sadarbību ar Vidzemes bruņniecību un Rīgas rāti, par ko ļauj spriest Broces kolekcijas analīze kontekstā ar LVVA materiāliem, ir kardināla novitāte gan Broces dzīvesgājuma kontekstā, gan 18.gs.beigu-19.gs.sākuma Latvijas kultūrvēsturē un historiogrāfijā. Broces rīcības motivācija un viņa darba patiesie mērķi līdz šim šajā aspektā nav tikuši skaidroti, argumentācija viņa darbam tikusi meklēta Broces individuālajā pētnieka un vēsturnieka interesē, bet nevis kopsakarā ar Rīgas pilsētas administrācijas un Vidzemes muižniecības pasūtījumu.

Apstiprināta hipotēze, ka Broces manuskripti un publikācijas liecina par apzinātu, mērķtiecīgu un sistemātisku vēlmi darboties zinātniskas historiogrāfijas laukā, pie tam secināms, ka kolekcija nav tapusi nejaušu impulsu iespaidā vai haotiski. Pētījums ļauj secināt, ka Broces darbība iezīmē Latvijas vēstures t.s. diletantisma perioda noslēgumu un profesionālas vēstures zinātnes sākumu.

Pētījuma *summa summarum* izsakāma atziņā, ka Broces dzīvesgājums un kolekcija liecina par vienotās Eiropas zinātnes telpas esamību, kas rosināja zināšanu tālāknodošanas procesus, akadēmisko zinātņu veidošanos 18.- 19. gs., kā Latvijā, tā Vācijā un Krievijā. Broces kolekcija kā pilnībā saglabājies polifonā Latvijas kultūras un intelektuālā mantojuma ūnikums ir organiski integrējies Eiropas laiktelpā.

AVOTI UN LITERATŪRA

AVOTI

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka (LUAB)

Brotze, Joh. Chrstph. „Natus sum Gorlicii a parentibus, non divitiis abundantibus...”. 1 lpp. Autogr. Latīņu val. 1769. XII. No: Dragonetti, G. *Abhandlung von Tugenden*. Rīga: Hartknoch, 1769). Inv. nr. R458: eks. ar Broces ierakstu- autobiogrāfiju, veltījumu P. fon Šīfelbeinam (*Schievelbein*).

Brotzius, J. C. „Desiderasi, Vir praenobilissime atq. Magnifice, vitae meae curriculum.” [: Broces autobiogrāfija, uzmetums. [Rīga, b.g., 1769]. Autogr. Latīņu val. No: Brotzii Vitae curriculum 1, S. 1-17.

Brotzii Vitae curriculum. Konvolūts: rokraksti, dokumenti, sīkiespieddarbi (nr.1.-47). 1764 – 1820. 226 S. Inv. nr. R458

Brotze, J.Chr. Abbreviaturen des dreizehnten Jahrhunderts, aus livländischen Urkunden gezogen. [no 1786 līdz 1804] 38 Bl. Rokr. Inv.nr. R5031.

Brotze, J. Chr. Allgemeines Register über die von mir gesammelten X Bände LIVONICA M. Johann Christoph Brotze. Rīga, [1818]-1819. Rokr . [4], 150 S. Inv. nr. R 4972

Brotze, J. Chr. Annales rigenses Nachricht von der Stadt Riga Seit ihrer Erbauung bis auf unserer Zeiten aus den besten Schriftstellern und Documenten gezogen I.C.B. 542 S. Ap 1782.-?. Rokr. Inv. nr. R 4981. Saturā arī : Visbijas pilsētas tiesību (ap 1270) noraksta fragments, Bl. 7a-b.

Brotze, J. Chr. Verzeichniß derjenigen Bücher, welche die Stadt Riga mir abgekauft, und bezahlet hat; und welche nach meinem Ableben von meinen Erben an die Stadt abgeliefert werden müßen. [Rīga, s.a., October 1821]. [82] S. Rokr. Inv. nr. R 4973.

[Brotze, J. Chr.]. Dieß ist der Catalogus der Bücher, welche ich an die Stadt verkauft und bereits bezahlt erhalten habe. (...) [Rīga, s.a., nach 1821.XI. bis 1823]. [94] S. Rokr. Inv. nr. R 4974.

Brotze, J. Chr. Livland am Ende des achtzehnten Jahrhunderts oder topographische Beschreibung deßelben nach der Ao. 1783 eingeführten Statthalterschaftsregierung” [Pēc 1798, turpināts ap 1802 – 1803]. 268 S. Rokr. Inv. nr. R 4975.

Brotze Livonica 1: Auszüge aus Einer alten geschriebenen Liefländ : CHRONICA von Jürgen Helms welche der Landrichter des Rigisch. Kreyßes H. v. Aderkas. besitzt u. die den Titel führt Warhafftige auß Copiae derre Lyfflandische Vndt

Churlandische Chronica (..). [Brotze J.Chr. Ca 1771.] 150 S., Ill. Noraksts , izvilkums. Rokr. Inv. nr. R 4982

Brotze Livonica 4, S.61-200: Lode, G. v. Kurzer Auszug der Geschichte die ich in Ehst- Lief- Lettland u. Semgallen zugetragen. Noraksts. Ap 1771. Rokr. Inv. nr. R 4984

Brotze Livonica 4, S.58-60: Kurze Liffländische Chronica, oder Beschreibung aller Bischöffe. Noraksts. Ap 1771. Rokr. Pie inv. nr. R 4984

Brotze Livonica 5, nr. 2: Einhorn, P. Historia Lettica das ist Beschreibung der Lettischen Nation. Noraksts. Ap 1772. Rokr. Pie inv. nr. R 4985

Brotze Livonica 5, S.61-62: [Einhorns, P. Sprediķis Grenču Sv. Elizabetes baznīcas iesvētīšanas svētkos. 1648]. Noraksts. Ap 1772. Pie inv. nr. R 4985

Brotze Livonica 5, S.63-140, [2]: Izraksti no Gotharda Vīkena (Vieken, Wieken, 17.gs.) rokraksta hronikas. Ap 1772. Pie inv. nr. R 4985

Brotze Livonica 6: Hiärn, T. Ehst- Lÿf- und Lettländische Geschichte (Erstes-viertes Buch). 484 S. Noraksts. Ap 1790.g. Rokr. Inv. nr. R 4986

Brotze Livonica 7: Hiärn, T. Ehst- Lÿf- und Lettländische Geschichte. 5tes –7tes Buch [1522-1621]. 328 S. Noraksts. Ap 1790. Rokr. Inv. nr. R 4987

Brotze Livonica 10: Liefländische Chronik von Ditlev. v. Alnpeke. J.C. Brotze. Noraksts. Pēc 1797. Rokr. Inv. nr. R 4990

Brotze Livonica 11, nr.1: Schoultz v. Ascheraden, K.F. Versuch über die Geschichte von Liefland. Noraksts. 1784. Rokr. Inv. nr. R 4991

Brotze Livonica 11, nr.2: Schoultz v. Ascheraden, K.F. Kurzgefasste Abbildung des Liefländischen Staatsrechtes; 1304 – 1650. Noraksts. 1784. Pie inv. nr. R 4991

Brotze Livonica 12: Vollständiger Auszug aus Christian Kelchs zweeten bisher ungedruckten Theil seiner Chronick. Noraksts. 1784. 149 S. Rokr. Inv. nr. R 4992

Brotze Livonica 14, nr.1: Killani, A.G. Zuverlässige Nachrichten von der Natur der Güter in Liefland aus dem Archiv gezogen. : Extract aus dem Archiv des Rigischen General Gouvernements, über die im Herzogth. Liefland befindl. „Allodial Sylvestri Gnaden Rechts“ u. in sexum utrumq verlehnten Güter, wie auch Neulehne etc etc. [: alfab.geordnete Güterbeschreibungen (beinhaltet chronol. Aufzählung der Gutsbesitzer), Livland u. Ehstland, bis Jahre 1766). Noraksts. Ap 1784. Rokr. Inv. nr. R 13512

Brotze Livonica 14, S.242-243: „Cienīgs Liels Kungs Zemes Tēvs” Noraksts. 1771. Pie inv. nr. R 13512

Brotze Livonica 14, nr.4, Bl. 88a – 118a: Bodecker, T. Vertzeichnüß waß sich in Liefland und Riga von Anno 1593 zugetragen, so vom H. Bodecker kürztlich aufgezeichnet Noraksts. Pie inv. nr. R 13512

Brotze Livonica 14, nr.13, 142.a-147.b: [Tolgsdorff, E.] Historia monasterii virginum ordinis S.Benedicti Rigae] Noraksts. Pie inv. nr. R 13512

Brotze Livonica 15, nr.12: [Tolgsdorff, E.]. Historische Erzählung Von dem Jungkfrawkloster in Riga. Noraksts. B.g. Pie inv. nr. R 4993

Brotze Livonica 15, S.22a. -24a: Brotze, J.Chr. Vom Herrhuthianismus in Liefland allerley Nachrichten. 18.gs. 70.-80.g. Rokr. Pie inv. nr. R 4993

Brotze Livonica 16, S.338-339: „Viss vissi zemes ļautiņi” Noraksts. Ap 1772. Pie inv. nr. R 4994

Brotze Livonica 16 [Broce J.Kr. Vidzemes aprīņķu draudžu apraksti pēc mācītāju ziņojumiem. Pēc 1784]. Noraksts. Pie inv. nr. R 4934

Brotze Livonica 18, S.12-85. Anno Domini 1599 Revisio Privilegiorum nobilitatis. civitatis et incolarum Ultra Dunensium in Livonia. Noraksts. 1784. Pie inv. nr.R13515

Brotze Livonica 21, S.75 „Mane balte māmūlīte” Noraksts. Ap 1772. Pie inv. nr.R13515

Brotze Livonica 21, S.149- 156: Brotze, J.Chr. Praeceptores des kayserl. Lycei in Riga ab anno inaugurationis 1675 d. 16 Decbr. Ap 1772. Pie inv. nr.R13515

Brotze Livonica. 21, S.112 – 147: Baumann, H. Bibliotheca lettica Verzeichnis Der im lettischen und zur Verbesserung dieser Sprache herausgekommenen Schriften in Cur und Liefland. gesamlet von Henr. Baumann Probst und Pastor zu Wenden. 1766. Noraksts. Ap 1772. Pie inv. nr.R13515

Brotze Livonica 28, nr.5, S. 1-72: Menecii historia Livoniae od. de sacrificiis Borussorum. Noraksts 1791.V. Pie inv. nr.R5006

Brotze Livonica 28, nr.8, 1-80: Brotze, J.Chr. Beschreibung der Wapen der livländischen Ritterschaft nach der Alphabeth. Die Beschreibung ist zuverlässig u. geht bis ins J. 1798, Nachher sind in die livländ. Ritterschaft folgende Personen mit ihren Familien aufgenommen worden.

Brotze Miscellanea 2 Konvolūts. Inv.nr. R 5003

Brotze, J.Chr. Proben von Schriftzügen liefländischen Urkunden und Handschriften vom J. [1300] bis zum J. 1561 sorgfältig zusam[m]en getragen und erläutert von Johann Christoph Brotze. Riga, 1799. 261 Bl. Rokr. Inv. nr. R 4978.

Brotze, J.Chr. Sammlung verschiedner Liefländischer Monumente. Prospecte, Münzen, Wapen Erster bis Zehnter Theil (Brotze Monumente, 1-10). Inv. nr. R 4962-4971

Brotze, J.Chr. Siegel in Siegellack, adliche. B.g. 6] Bl. [322 zīmogu nospiedumi lakā]. Pēc 1798. Inv. nr. R4104.

Brotze, J.Chr. Sylloge Diplomatum Livoniam illustrantium. Bd.1-2. 1786-1788-pēc 1810. Bd. 1: 327, [31] Bl. Bd. 2: 323 Bl. Inv. nr. R4978, R4979.

Brotze, J. Chr. Rigensia III: Contenta. [12 S.] Rokr. fragments. Bij. Rīgas pilsētas bibliotēkas inv.nr.2254.

Brotze, J. Chr. Vermischte Nachrichten von Riga. Stück 1, 5, 8, 9, 10, 13, -16, 20, 22-32, 34, 37, 40-49, 51. [Nedēļasraksts, melnraksts]. Rokr. [ap 1784?]. No: Brotze Rigensia I, S. 7-174.. Inv. nr. R 5003

Brotze, J.Chr. Vermischte Nachrichten von Riga. [2] Stück[e.] [Nedēļasraksts; melnraksts]. Rokr. B.g. [18.gs. 80.g.). [8] S. Inv. nr. R 5003a

Brotze, J.Chr. Verzeichniß der General-Superintendenten in Liefland der Bischöffe u. Superintendenten zu Reval und der Prediger der Stadt Riga von der Reformation biß auf unser Zeit. Ao 1771. M. Joh. Chr. Brotze. [1771, ar papildin. 1772, 177]. 107 S. Inv. nr. R 5030

Brotze, C. Jhr. Wapenbuch des Herzogthums Liefland. nach der Matrikel. 100 Bl. Ap 1798. Inv. Nr. R 4977

Broce J.Kr. Vēstule ģenerālsuperintendentam J.Dankvartam. 28.VII.1780. LUAB, Inv. Nr. Rk 2418, nr.2.

Broce J.Kr. Vēstule ģenerālsuperintendentam K.D.Lencam. [Pēc 1784. 10.II.] LUAB, Inv. Nr. Rk 2416, nr.1.

Broce J.Kr. Vēstule ģenerālsuperintendentam K.G.Zontāgam. 1813. 10.III. LUAB, Inv. Nr. Rk 2418, nr.8.

Broce J.Kr. Vēstule Skultes (*Pernigel*) mācītājam Velligam. 1818. 16 .V. LUAB, Inv. Nr. Rk 24616, nr.9.

Buchholtz, A.W. Materialien zur Personenkunde der Ostseeprovinzen Russlands. Bd. 1-53. Manuskripts. Rīga [līdz 1876].

Ms. 189. Lange, J. Ephemerides Langianae. [1711-1776]. 383, [22] p. Inv.nr.R2722

Ms.251. Pensa Lectionum Lycei imperatorii. 1733. – 1775.

Ms. 371,V Krause, J.W. Wilhelm's Erinnerungen. Th.9: Febr. 1792-April 1796. Dorpat, 1818. Inv.nr. R4361.

Ms. 376. Hand-Buch bey der Stadt-Bibliotheque. 1701-1842. 169 S. Inv.nr. R 2853

Ms.559, Rigensia 30, S. 323-374: Konvolūta saturā: Kerbers, E.F. Vēstules un sūtījumi Brocem. Vinnu (Wendau). 1800, 1803-1817. Kopā 15 vēstules. pie inv.nr. R4371

Ms. 701. Praelectiones D.J. Aug: Ernesti P.P. Ordin: Theo. & Eloquent: in Adami Rechenbergi Summarium HISTORIAE ECCLESIASTICAE. B.v, b.g. [Leipzig, 1766-1767. 436 p. J.Kr. Broces rokr. Inv. nr. R 4484

Ms. 701a. Praelectiones J.Matth. Schroeckhii Prof. Poes. Publ: in Historiam Eccles: duce Adamo Rechenbergio. B.v, b.g. [Leipzig, 1766-1767. J.Kr. Broces rokr., vācu un latīņu val. [134 S.] Pie inv. nr. R 4484

Ms. 702. Historia Ecclesiastica Seculorum XI, XII, XIII, XIV, XV, XVII[sic!], XVII, XVIII calamo excerpta e Praelectionib[us] Jo. Matth. Schroeck Prof; Phil. extraord. Lips. a[nn]o 1766 & 67. 427 p. R J.Kr. Broces rokr.. Inv. nr. R 4483

Ms. 702a. HISTORIA THEOLOGIA tradita a Matthiae Schroeckio J.Ph.d extraord. J.Kr. Broces rokr. B.v, b.g. [Leipzig, 1766-1767]. [1, 201] S. Broces paginācija: S.1-70. Inv. nr. R 4483a]

Ms. 828, 4, nr.40 (Hūpelis, A.V. Vēstule izdevējam J.Fr.Hartknoham. Peltsamā. 1777)

Ms.959. Konvolūts: Körber, E.Ph. [Liefländische Alterthümer]. Heft 1-7. Wendau, 1800.II-1810. X. Rokr. Inv. nr. R 4841

Ms. 961. „Anno 1664 Hatt E.Ehrb: Rath durch die Jetziger Zeitt verordnete Inspectores der Bibliothec ...”[Rīgas pilsētas bibliotēkas dāvinājumu grāmata, 1664-1856]. [45]S. Inv.nr. R4839

Ms. 1112/16. sainis, 53. vien., nr. 81 (Broce, J.Kr. Ziņojums K.G. Zontāgam: Vierteljähriges Censur –Zeugnis vom 1. Julius bis zum 1. Octb.r. 1811. für dem Tertianer Theodor Freytag. 1811. X.)

Ms. 1112, 12. sainis, nr. 19, S.1 (Everss, J.F. Vēstule K.G. Zontāgam. Tartu, 1819. 13. VI).

Ms. 1124, 8, nr. 18, 3.lpp. (Velligs, A. Vēstule A. V. Buhholcam. 1856. 6. IV).

Sv.Pētera baznīcas torņa dokumenti (Thurmknopfurkunden) (1491-1578). Rokr.. Inv. nr. Rk 2686, nr.1- 10.

LDB 5492 IV, nr. 214, 8, 1-2 (Ulmanis, K. K. Vēstule G. Berkholcam. (Latviešu draugu biedrības fonds. Sarakste. IV).

Švarcs J.Kr. Vēstule J.Kr. Brocem. Rīga, b.g. [pēc 1799-pirms 1804]. No: Brotze Proben, Bl. [257a-260a]; ielīmēta manuskripta beigās.

LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA)

8.f., 1.apr., 42.-42c.l. *Diplomata Rigensia Descripta a J.Chr. Brotze*. Bd.1-4.

8.f., 1. apr., 117.l. (Brotz: dokumenti par kolekcijas pirkšanu un ziedojumu vākšanu)

30.f., 1.apr., 8.l. (*Projecte und Plaene*). 44 lp.

30.f., 1. apr., 22.l. (Acta des Lyceum in der Gouv. Stadt Riga betreffend. De Anno 1793), 6, 16.lp.

214.f., 1. apr., 427.l. (Vidzemes bruņniecības kanceleja).

214.f.1.apr., 4425.l., 14a.lp.

214.f., 2. apr., 75.l. ([Livl. Ritterscahft]. Residir Diarium 1777), 162.lp.

214.f., 2. apr., 38.l. (Bischoffs Chronik. 1650).

214.f., 4. apr., 13.l., 267 lp.

214.f., 4.apr., 15.l. (Vidzemes guberņas imatrikulētās muižniecības dzimtu biogrāfijas un ģerboņu kopoījums. 1797-1800. IV (turpinājums), V-VI klase)

214.f., 4.apr., 16.l. (Vidzemes muižniecības dzimtu biogrāfiju un ģerboņu kopoījums. Matricel-Acta. Specialien A bis J.).

214.f., 4.apr., 17.l. (Vidzemes muižniecības dzimtu grāmata. I-IV klase, 172 dzimtas). 503 lp.

214.f., 6.apr., 117. l. (Diversa)

214.f., 6.apr., 3.l., 47.-49.lp. (Bergmanis G. Vēstule brālim L. Bergmanim. 1797.7.VII)

214.f., 6. apr., 460.l. (Corpus historico-diplomaticum veteris Livoniae. Bd.7)

214.f., 6.apr., 492.l. 221a.-b.lp.

673.f., 1.apr., 1348.l., 28b.-29a.lp.

749.f., 6.apr., 250.l., 423.-425.lpp.

749.f., 6.apr., 218.l., 24., 155.lpp.

749.f., 6.apr., 635.l., 708.lp

749.f., 6.apr., 607.l., 85.-86.lpp.

749.f., 6.apr., 1487.l., 201.lp.

749.f., 6.apr., 238.l., 198.lpp.

768.f., 1.apr., 32.l., 212.lp.

4011.f., 1.apr., 633.l (Brotze).

4011.f., 1. apr., 633.l., 49a-c, 76ab lp. (Andersons, V. Vēstule direktora kungam [B. Holanderam]. Tartu, 21.V.1924. Pielikumā Broces manuskriptu saraksts Tartu).

4011.f., 1.apr., 1143.l. (Ebel)

4011 f., 1.apr., 1537 l. (Gadebusch)

4011.f., 1.apr., 2484.l (Hupel)., 2a.lp. (Hūpelis A.V. Vēstule Brocem. Peltsamā. 13.I.1789).

4011.f., 1.apr., 2484.l., 4a.lp. (Hūpelis A.V. Vēstule Brocem, Peltsamā, 6.VI.1796)

4038.f., 2.apr., 16.l. (Bergmann, G. Geschichte von Livland. Melnraksts, korektūra).

4038.f., 2.apr. 47.l. (Brotze, J.Chr. Genealogien verschiedner livländischen adlicher und bürgerlichen Familien, MDCCXI. G.Švēdera noraksts).

4038.f., 2.apr., 185.l., 2.lp. (Broce, J.Kr. Veltījuma ieraksts no Heinriha fon Ofenberga piemiņas albuma. 1780.1.IX).

4038.f., 2.apr., 324.l. (Brotze, J.Chr. Dažāda satura izraksti par izglītības vēsturi, biogrāfiski uzmetumi), 32a.-35.lp.

4038.f., 2., 1002.l. (Matricula et diarium Regii apud Rigenses Lycei).

4038.f.,2.apr., 1004. l. (Lyceum zu Riga Actenstücke), 10a-12b.lp.

4038.f., 2. apr., 1005.l. (Chronik der Kaiserlichen Lyceums in Riga), 10b.lp.

4038.f., 2.apr., 1296.l. (Tagebuch für Carl Wilpert 1794. Zweyter Theil).

4038.f., 2.apr., 1640.l. (Gadebusch, Fr.G. Briefe gelehrter Männer an Friedrich Konrad Gadebusch. Zweyte Sammlung, 1757-1774), 569. -572.lpp. (Broce. Vēstule Gādebušam. 1772.6.IX)

4038 f., 2.apr., 1643.l., 1173-1176. lpp. (Broce, J.Kr.. Vēstule Gādebušam 1783.11. XII)

4038.f., 2.apr., 1666.l., 108a. lp. (Bergmanis, G. Vēstule Fr. K. Gādebušam. Āraiši, 1.X.1774)

5759.f., 2.apr., 1256.l., 14ab lp. (Broce, J.Kr. Vēstule J.Fr. f. Rekem. 10.V. 1817.)

6715.f., 2.apr., 2.l (Schulacta vol. II von 1807 bis 1813)\

7363.f., 5.apr., 91.l., 2.-4. lp. (Vēstule Vilhelmam Frīdriham fon Ungernam-Šternbergam (*Ungern-Sternberg*). Saturā Livonijas dokumentu (164) no Senāta metriku arhīva Pēterburgā saraksts; pielikumā J.Kr. Broces norādījumi (*Nota*) par dokumentu pārrakstīšanas metodiku. Rīga, 1808. Ungerna-Šternberga noraksts)

Rīgas, Ikšķiles, Āraišu, Cēsu draudžu metrikas no LVVA tiešsaistes datubāzē *Raduraksti* iekļautajiem materiāliem - Latvijas baznīcu metriku grāmatām. Pieeja: <http://www.lvva-raduraksti.lv/>

CITAS KRĀTUVES

Latvijas Nacionālais mākslas muzejs (LNMM)

Broce, J.Kr. Veltījuma zīmējumi J.J. Fosa albumā. LNMM, zīm. inv. Nr. 2955 un 2956, 5.

Leipcigas Universitātes arhīvs (Universitātsarchiv Leipzig, UAL)

Leipcigas Universitātes matrikula. Manuskripts. signatūra: Rektor M10.

Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs (RVKM)

Arnolds, H.G. J.Kr. Broces portrets. 1781. Grafikas kolekcija.

Rīgas Sv. Ģertrūdes baznīcas zvanu un loga stiklu fragmenti, kas sakusuši ugunsgrēkā 1812. gada 17.jūlijā (domājams, no J.Kr. Broces kolekcijas). Inv. nr. VRVM 50957.

Tartu Universitātes bibliotēka,

Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa (Tartu UB)

Brotze, J.Chr. Compendia Scripturae Seculi decimi tertii ex chartis authenticis delineata a Joh. Chriph. Brotzio. Riga, 1804. Tartu UB, Mss. 38.

Broze J.Chr. Compendia vocum oder Abbreviaturen aus solchen Urkunden genommen, die Livland betreffend. Riga, 1819. Tartu UB, Mss. 75.

Broze J.Chr. Compendia Scripturae Seculi decimi tertii ex chartis authenticis delineata a Joh. Chriph. Brotzio. Riga, 1804. Tartu ILM (EKM, ŪES MB 50).

Igaunijas Literatūras muzejs, Tartu (Eesti kirjandusmuuseum)

Körper, E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten* Erster Theil Topographie und Geschichte, der vornehmsten alten Schlößer, Klöster und anderer merkwürdiger Örter in Lief- Ehst und Curland in alphabetischer Folge mit gehörigen Grundrißen und Abbildungen ins Licht gestellt durch Eduard Körper Prediger zu Wendau. 1802. 310 Bl. ŌES MB 56.

Körper, E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten*. Dritter Theil. Miscellaneen der Liefländischer Älterthümer mit Handzeichnungen von Eduard Körper. 1802. [218] Bl. Abb., Grav. Inhalt: Bl. 215b-216b. ŌES MB 58.

Körper, E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten* Fünfter Theil Materialien zur Geschichte und Topographie aller Städte Lief und Ehstlands. Mit vielen und getreuen Abbildungen gesammelt von Eduard Körper Prediger zu Wendau. 1803. [3] Bl., 436 , [4] S.: Abb. Inhalt: Bl. 2. ŌES MB 60.

[Brotze, J.Chr.] *Genauer Entwurf von verschiednen Liefländischen Münzen Monumenten und Gegenden* (abgefasst von Dr.J.Chr. Brotze in Riga). [S.a. Riga] [133] Bl.: Abb. Hs. Teksts lapas vienā pusē. 31,5x 21 cm. Saturs: Liefländische Münzen Bl.2-46; Curländische Münzen Bl. 48-55; [Wappen, Siegel] Bl. 56-71; [Grabmäler etc.] Bl. 72-133. ŌES MB 64.

Igaunijas Vēstures arhīvs (Eesti Ajaloo arhiiv, EAA), Tartu

EAA 384.1.160, 27. lp.

EAA 384.1.308 (Список Тем Г. профессорам, (...) и прочим чиновникам, состоящим под ведение Дерптского университета и его округа, кем были представлены к награждению чинами и орденами в 1812. 1813. 1814. и 1815. годах, но не получили оних).

EAA, 854.2.69 (Vereinigungsurkunde der Liv-, Est- und Kurländischen Ritterschaft über die Anfertigung von Kopien von Urkunden im geheimen Archiv und in der Königlichen Schlossbibliothek in Königsberg... Riga, Mitau, Reval, im Januar 1809. 6 Bl.)

EAA 2057.1. 99 (Gadebusch. Fr.K. Briefe an Brotze. 1784-1787). 260 lp.

LITERATŪRA

1. **Abschiedsgedicht 1768** *Abschiedsgedicht an den Hochedlen und Hochwohlgelahrten Herrn Herrn M. Johann Christoph Brotze des Gottesgelahrheit und freyen Künsten rühmlichst Beflißenen als Derselbe den 31. Octobr. 1768 die hohe Schule zu Wittenberg verlies aufgesetzt von Derselben aufrichtigen Freunden.* Wittenberg: bey Johann Samuel Wunsch, [1768]. 4 S. Konvolūtā: Brotzii Vitae curriculum, Nr. 20; LUAB.
2. **Albanus Einladung 1815** **Albanus, August.** Einladung zur feierlichen Amts-Niederlegung des Herrn Oberlehrers, Kaiserlichen Raths, Dr. Johann Christoph Brotze, am 16. September 1815, Vormittags um 10 Uhr im Kaiserlichen Gouvernements Gymnasium zu Riga. Biographische Nachrichten von dem Abschied nehmenden Greise enthaltend. Zuvor ein Wort über die eigenthümlichen Verdienste hochbejahrter Schulmänner von August Albanus, Doctor der Theologie und Philologie, livländischen Gouvernements- Schulen-Director (...). Riga: gedruckt bei Julius Conrad Daniel Müller, 1815. 15 S.
3. **Apīnis 2000** **Apīnis, A.** *Dzejolītis cauri gadsimtiem* : [arī par J. Kr. Broces ierakstu (1777) J. K. Arnolda albumā]. No : **Apīnis, A.** *Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās* : Apcerējumi. Rīga, 2000, 62.–63. lpp.; att. Teksta pirmpublicējums almanahā *Varavīksne*, 1989, 144.-[152.]lpp.
4. **Arndt 1753** **Arndt, Johann Gottfried.** *Der Liefländischen Chronik Andrer Theil von Liefland unter seinen Herren-Meistern, welche alte Geschichte des Ordens und der benachbarten Völker erleutert.* Halle, 1753. [18], 364 S.
5. **Arndt 1754** **Arndt, Johann Gottfried.** *Johann Gottfried Arndts, Conrector am Kayserl. Lyceo Gedancken über den Anfang der schönen Wißenschaften in Liefland ...* Riga: bey Samuel Lonrentz Frölich, 1754. Bogen A1-[B3].
6. **Assmann 1988** **Assmann 1988** Assmann, Jan. *Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität.* In: Kultur und Gedächtnis. Hrsg. Jan Assman, Tonio Hölscher. Frankfurt am Main, 1988, S.9-19.
7. **Assmann 2000** **Assmann, Jan.** *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen.* 3. Aufl. München: Beck, 2000. 344 S.
8. **Atskaņu hronika 1998** *Atskaņu hronika.* No vidusaugšvācu valodas atdzejojis V.Bisenieks; Ē. Mugurēviča priekšvārds; Ē. Mugurēviča, K. Kļaviņa komentāri. Vidusaugšvācu un latviešu valodā. Rīga: Zinātne, 1998. 389 lpp.
1. **Auns 2001** **Auns, Muntis.** *Johana Kristofa Broces ceļojumi* (1796. un 1797. g.). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2001 nr.3. (89), 100-.107.lpp.; kartosh.
2. **Auns, Dumpe 2007** **Auns, Muntis, Dumpe, Linda.** *Jau sen lolotā...* : [par novadpētnieka Johana Kristofa Broces (1742-1823) darba "Monumente" Igaunijai velt. sēj. "Estonica" (Tallin, 2006) izdevumu. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls.* Nr.1 (2007), [192.]-195.lpp
3. **Avertissement 1774** *Avertissement* [: über *Geschihte von Livland* von Gustav Bergmann]. In: *Rigasche Anzeigen von allerhand Sachen.* 1774. St.XLIII (Montag, den 27.October), S.439-440.
4. **Bekanntmachung Auction 1845** *Bekanntmachungen* [über d. Auction der Nachlass-Effecten der Frau Pastorin Rosina Sophia Ytter geb. Brotze]. In: *Rigaische Zeitung*, Nr. 61, 1845, Mittwoch, den 14. März, S.[4]; Nr. 64, Sonnabend, den 17.März, S. [4].
5. **Bēms 1984** **Bēms, Romis.** *Apceres par Latvijas mākslu simt gados.* 18.gs. beigas-19.gs. beigas. Rīga: Zinātne, 1984. Saturā par Broci 41.-47.lpp.; att.

6. **Berens 1792 Berens, Johann Christoph.** Bonhomien : Geschrieben bei Eröffnung der neuerbauten Rigischen Stadtbibliothek. Erstes [zweytes] Profil. Mitau : gedruckt bei J. F. Steffenhagen, 1792. 199 S.; seit S.82-83, 94-95.

7. **Bergmann G. 1776 Bergmann, Gustav** von. *Geschichte von Livland, nach Bossuetischen Art entworfen vo Gustav Bergmann, Prediger in Livland.* Leipzig: Im Schwickertschen Verlage, 1776. 197 S.; Ill. [insgesamt 33 radierte Vignetten], [1] Bl. Frontisp., [6] Bll. Ill. Über Chronik v. Helms S.4: Erklärung der Kupfer und Vignetten. (...) Die übrigen sind folgende: (...) 1. Die Waffen der alten Liven aus Jürgen Helms Chronik“ S.1; 2. Ein alte Live [S.] 2” Grav.: S. 1: Vignette: Die Waffen der alten Liven aus Jürgen Helms Chronik [Schwerter, halbe Monen, holzerne Keulen, Streithammer, Hautbogen (zobens, āva, koka vāle, kara cirvis, linga, guļ zemē sakrustoti)]. Radierung. 3, 4 x 8,3 cm. Vgl. Zeichnung in Livonica I, S.10; S.2: Ein alte Live. Radierung 6,2 x 4,3 cm. vgl. Zeichnung in Livonica I, S.1: „pag.5 ist beystehende Figur eines Letten (od. wie das Mscpt. sagt eines Lÿuischen)“.

8. **Bergmann L. 1817** *Fragment einer Urkunde der ältesten Livländischen Geschichte in Versen*, aus der Original-Handschrift zum Druck befördert, mit einigen Erläuterungen und einem Glossar versehen von Dr. Liborius Bergmann. Riga: Häcker, 1817. 220 S.

9. **Bergmann L. 1817: Recenzija 1818** [Anon. Rezension] In: *Leipziger Literatur-Zeitung*, Nr.8, 1818, an 9. des Januar, Sp. 57-64 (LVVA 214.f., 6.apr., 3. 1., 53-.54.lp.). Im Inhalt auch ueber Abschrift von Brotze: Sp. 57-58: „Die Form der Buchstaben (von welcher in Holz sehr schön geschittene Proben beygefügt sind, ist ganz am Ende des 13.Jh. gebräuchlich (...) Sp. 60: Der Herausgeber rümt die Bemerkungen und historischen Notizen, welche Herr Rath Brotze seiner Copie dieser Chronik beigefügt und ihm zu benutzen verstatet hat“.

10. **Berkholz Chr.A. 1884 Berkholz, Christian August.** *Jakob Lange, Generalsuperintendent von Livland: Ein kirchengeschichtliches Zeitbild aus der Mitte des 18. Jahrhunderts.* Riga: Verlag von Alexander Stieda, 1884. 196 S.

11. **Berkholz G. 1867 Berkholz, Georg.** *Aus der Stadtbibliothek* : [Nachricht über seit 30 bis 40 Jahren verlorenen und jetzt wiedergefunden 4.Band aus der „Sammlung von Monumenten Prospecten etc’ von Brotze]. In: *Rigaische Stadtblätter*, Nr.30, 1867, den 27. Juli, S. 222-223.

12. **Bernhardi 1798-1799** Bernhardi, Ambrosius Bethmann (1756-1801). *Züge zu einem Gemälde des Russischen Reichs unter der Regierung von Catharina II gesammelt bey einem vieljährigen Aufenthalte in demselben. In vertrauten Briefen.* Stück 1-2. [S.l.: s.e.,] 1798 [Freiberg : Craz, 1798- 1799]. St.1 1798 XVI, 304 S. St. 2 1799 X, 294 S.

13. **Bernoulli 6, 1780 Bernoulli, Johann.** Johann Bernoulli's, *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen : in den Jahren 1777 und 1778.* Bd. 6 Rückreise von St. Petersburg über Mietau und Warschau nach Berlin. Leipzig : bey Caspar Fritsch, 1780, S.16.

14. **Bibliothek Treu 1851** *Die Bibliothek des weiland Pastors Hermann Treu.* *Das Inland*, Nr. 49 (Montag, den 3 December), 1851, Sp. 857-865. Im Inhalt: Verzeichniss der Bücher und Handschriften aus dem Nachlass von Treu, auch Hs. von Brotze: 1) Livl.Münzenkabinett, 6 Bde 4”(feine Federzeichnungen mit Text); 2) Register der X Bde Livonica,150 S. ; Sp. 863.

15. **Biographisches Lexikon der Oberlausitz:** tiešsaistes datu bāze, (skatīta 2012-03-04).Pieejama: <http://www.olgdw.de/biographisches-lexikon-der-oberlausitz/recherche/>

16. **Brauer 2007 Brauer, Volker.** *Leibniz als Sammler und Herausgeber historischer Quellen.* Wolfenbüttel: Nora Gädeke; Herzog August Bibliothek, 08.10.2007-10.10.2007. H-Soz-u-Kult (January, 2008). [Tiešsaistes publikācija, skatīts 21.02.2012]. Pieejams: <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=29044>

17. **Breisach 2007 Breisach, Ernst.** *Historiography: ancient, medieval, & modern.* University of Chicago Press, 2007. 513 p., šeit p. 193-194. Google books
18. **Brieskorn 1991** Brieskorn J. Johannes v. Freiburg. In: *Lexikon des Mittelalters.* Bd.V. München und Zürich: Artemis, 1991, Sp.576.
19. **Broce zīmējumi 1-4, 1992-2007 Broce, Johans Kristofs.** *Zīmējumi un apraksti.* 1. -4. sēj. Rīga: Zinātne, 1992-2007.
20. **Broecker 1821-er [Broecker,].** *Sehenwuerdigkeiten in Riga aus der neueren Zeit (Fortsetzung).* Rigaische Stadtblaetter, No. 27, den 5. Julius, 1821;S. 209-216, hier 213-214.
21. **Broces kolekcija Pedagoģa un novadpētnieka Johana Kristofa Broces (1742 – 1823) Baltijai veltītie zīmējumi ar aprakstiem.** [Tiešsaistes datu bāze : Johana Kristofa Broces kolekcija “Sammlung verschiedener Livländischer Monumente ...”. Rīga, LU AB, [1997], skatīts 2010-08-10.]. Pieejams: <http://www3.acadlib.lv/broce/>.
22. **Brotze Estonica 2005 Brotze, J. Chr..** *Estonica.* Herausgegeben von Ants Hein, Ivar Leimus, Raimo Pullat, Ants Viires. Tallinn, Estopol OU, 2006. 619 p.; ill.
23. **Brotze Feierlichkeit 1815, Albanus [Albanus, August?].** *Feierlichkeit im Gouvernements-Gymnasium zu Riga. Livländische Schulblätter,* Num. 19 (am 18. September), 1815, S. 289-290.
24. **Brotze Feierlichkeit, 1815, Albanus: Fernere Nachricht [Albanus, August].** *Fernere Nachricht von der Feierlichkeit im Gouvernements-Gymnasium zu Riga am 16. Sept. 1815, nebst biographischen Notizen. Livländische Schulblätter,* Num. 21, 1815, am 16. October, S. 321-332. [Verfasser: vermutlich Albanus, August, 1765-1839, Pädagoge u. Geistlicher, s. DBBL 7-8.
25. **Brotze Feierlichkeit 1815, Grave [Grave, Karl Ludwig].** *Die Feierlichkeit des 16. Septembers im Rigaischen Gymnasium. Rigaische Stadt-Blätter,* No. 38, 1815, den 21. September , S. 305- 310. [Verfasser: Grave, Karl Ludwig, 1784- 1840, OberPastor und Oberlehrer, s. LVVA, 4038.f., 2.apr., 1005.l., 10b.lp.; DBBL 256-257].
26. **Brotze Grab 1828 ...(Eingesandt) :** [über Grab von J.Chr. Brotze und Denkmal von K.G. Sonntag]. *Rigaische Stadtblätter,* Nr. 27 (Mittwoch, 4. Julius), 1828, S. 214. [Verfasser: vermutlich Thiel, Matthias oder Albanus, August, 1765-1839, Pädagoge u. Geistlicher, s. DBBL 7-8].
27. **Brotze Grabdenkmal 1845** *Correspondenznachrichten und Repertorium der Tageschronik. Livland. Riga* [Einweihung des Grabdenkmals von J.C. Brotze am 8. September]. In: *Das Inland,* Nr. 38 (Dienstag, den 18.September), 1845, Sp. 663-665.
28. **Brotze Grabdenkmal 1845, Wendt Wendt, Peter David.** „Der 8te September versammelte einen Theil des Publikums auf dem Jakobs-Kirchhofe...” [Brotze’s Grabdenkmal]. *Rigaische Stadtblätter,* Nr. 37 (den 13. September, Donnerstag), 1845, S. 289-291; Nr. 38, (den 20.September, Donnerstag), S. 297-298.
29. **Brotze Grabreden 1825** *Dr.J.Chr. Brotze, Russisch-Kaiserlicher Titulair-Rath, ehemaliger Ober-Lehrer an dem Gymnasium zu Riga, gefeiert von einigen seiner Mitbürger /* von Karl Ludwig Grave; Prätorius; Daniel Gustav Bergmann; Gotthard Tobias Tielemann; Karl Gottlob Sonntag. Riga: gedruckt bei Wilhelm Ferdinand Häcker, 1825.-22 S.; 1 Bl. Frontisp.: Silhouett von J. Ch. Brotze nach dem Kupferstich [von K. A. Senff]. Im Inhalt die Reden, gesprochen bei der Bestattung von J. Chr. Brotze (den 10. August 1823) von Karl Ludwig Grave (S. 6-15); von Apotheker Prätorius (S. 16); von Daniel Gustav Bergmann (S. 19-20); Gedicht von Gotthard Tobias Tielemann (S. 21-22); Rede an der Gruft von Karl Gottlob Sonntag (S. 17-18).
30. **Brotze Hiärn 1794 [Brotze J.Chr. Nachricht von Th. Hiärns livl. Geschichte und dessen Collectaneis].** In: **Hiärn, Thomas.** *Ehst-, Liv- und Lettländische Geschichte.* Nach der Originalhandschrift herausgegeben [von Johann Friedrich von Recke.] Erster [-vierter] Theil. Mitau (Berlin) : bey Johann Magnus Wehrt, 1794, S.VIII-XIII (Vorrede). [tas pats 1835: S.XII-XVI].

31. **Brotze 1795 [Brotze J.Chr.]** *Bemerkungen über etliche in liefländischen Urkunden und historischen Nachrichten vorkommende, zum Theil schon unbekannt gewordene Ausdrücke; nebst Winken über ehemalige rigische Begebenheiten und Sitten.* In: *Neue Nordische Miscellaneen* hrsg. von August Wilhelm Hupel. Eilftes und zwölftes Stück. Riga: bey Johann Friedrich Hartknoch, 1795, S.381- 514. Im Inhalt über Traktat von E. Tolgsdorff „Historische Erzählung...“, S. 482-488 (deutsch).

32. **Brotze 1797 [Brotze J.Chr.]** *Einige Urkunden und Bruchstücke aus der liefländischen Geschichte, hauptsächlich des 14, 15 und 16.Jh.* In: *Neue Nordische Miscellaneen*, St. 17. Riga: J.Fr. Hartknoch, 1797, S. 7-104. Im Inhalt: I. *Schreiben der Hanse an die liefländischen Städte, um Theilnehmung an dem Kriege 1426* [up sunte Eustachy dage Anno etc.XXVIto](Aus dem Original auf dem Pergament), S.10-12. Abschrift in faximile u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl. 83a; II. Ein Brief des Kerstens von Rosen an den rigischen Magistrat v.J. 1482 die Verlehung einer dasigen Stadkirche [St.Petri Kirche] betreffend (Vom Original), S. 17-20. Auszug *in faximile* u. Übersetz.ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl. 154a; III.Dokument v.J. 1352 wegen eines von den Kalandebrüdern in Riga erkauften Hauses. (Vom Original); S. 21-23. Auszug *in faximile* u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl.27a; V. Credenzbrief der Stadt Riga für ihre Abgesandten nach Lemsal zur Tagesfahrt 1542 (Vom Original, das Original besitzt der Kaufmann Hr. Fehr [Fehre] in Riga), S.26-30. Auszug *in faximile* u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl. 226a.; IX. Eine dem Komthur zu Windau, wegen einer Foderung an den Orden, übergebene Schrift vom Jahr 1444 (Aus einer gleichzeitigen, vielleicht von dem Verfasser selbst herrührenden, Abschrift auf Papier, genommen), S: 42-52. Auszug *in faximile* u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl.105a (im Hs. anstatt Windau – Mitau). XI. Brief des rigischen Magistrats an den Abt zu Oleie (aus dem Original [im Stadtarchiv in Riga]), S. 60-63. Auszug *in faximile* u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl.109b.; XIV. Appellation von den Magistraten liefländischer Städte an den rigischen; XV. Gebräuche bey der Einweisung eines an den Lehnherren zurück gefallenen Lehnguts, in herrmeisterlichen Zeiten, S. 7-104, hier S. 72-80. Auszug *in faximile* u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl.140b; XVI. Beytrag zur Geschichte des Streits zwischen der Stadt Riga und dem Bischoffe zu Fernen, S. 80-83. Auszug *in faximile* u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl.87a (Brief des dörptschen Magistrats an den rigischen, ohne Jahr, um 1429); XVII. Brief des Erzbischofs Michael, an den rigischen Magistrat, wegen zweyer von den Rigischen in der Fehde mit Pernau, genommenen Schiffe, vom Jahre 1502 [aus einer gleichzeitigen Abschrift], S. 7-104, hier S. 83-88. Auszug *in faximile* u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl.176a; XVIII. Brief des Komthurs zu Fellin, an den rigischen Magistrat, nd der Abwesenheit des Erzbischoffes und des Meisters in Rußland, im Jahre 1501, wegen des Ablasses (Aus dem Original S. 88-91. Auszug *in faximile* u. Übersetz. ins hochdeutsch Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl.175a; XX. Testament des Bertolds von Cokenhusen, vom Jahre 1392 (Aus dem Original), . S. 93-104. Auszug *in faximile* u. Abschrift Brotze *Proben von Schriftzügen*, Bl.49b.

33. **Brotze Rückblick 6, 1810 Brotze J.Chr.** *Rückblick in die Vergangenheit.* 6tes Stück: Ein Programm zur Ankündigung des öffentlichen Examens im Kaiserl. Gouvernements-Gymnasium zu Riga am 27sten Junius, 1810, und des Dimissionsaktes verbunden mit der Feier der hundertjährigen Unterwerfung unter den Russisch-Kaiserl.Scepter am 5.Julius, 1810. Riga, [1810]. 20 S.

34. **Brotze 1810, Recenzija Ruthenia** *oder sechster Jahrgang der St.Petersburgischen Monatsschrift. Hersg. von J.F. Schroeder und F.B. Albers. Zweyter Band, [Juny-Heft]. St.Petersburg und Mitau., 1810, S. 167-168.*

35. **Brotze Zum Abschiede, 1815 Brotze J.Chr.** *Zum Abschiede von dem Kaiserl. Gouvernements –Gymnasium in Riga gesprochen am 16ten September, 1815.* von Dr. Johann Christoph Brotze, Russisch-Kaiserl. Titular-Rathe, und zeitherigen Ober-Lehrer, Riga: gedruckt bei W.F. Häcker, 1815. 15 S. **Im Inhalt auch Selbstbiographie von J.Chr. Brotze** (S. 7-12.; vgl. *Livländische Schulblätter*, Num. 20 (am 2. October), 1815, S.320: “ Hierbei als Beilage, die Abschieds-Rede des Herrn Ober-Lehreres, Raths, Doct. Brotze“ : Bekanntmachung) und **Verzeichnis seinen Handschriften** , verfasst von J.Chr. Brotze selbst (S. 12-14). No konvolūta: LUAB, Sammlung Brotze. Verm. Schr. 36, nr. 7.

36. **Brotze Nachruf 1823** [Sonntag, Karl Gottlob.] *Johann Christoph Brotze* : [Nachruf]. *Rigaische Stadt-Blätter*, Nr. 33, 1823, den 14. August, S. 281- 286; Nr.34, 1823, den 21. August, S. 289-293; Nachtrag zu dem Schriften-Verzeichniss des Raths Brotze, S. oben S.292: Nr. 48, 1823, den 27.November, S.406-407. [Verfasser: Sonntag, Karl Gottlob, sal. LVVA, 4038.f., 2.apr., 1005.l., 11a.lp.)]

37. **Brotze Todes Anzeige, 1823 ... Todes-Anzeige** [von Johann Christoph Brotze; Publ. von S.R. Ytter, geb. Broze; M. E. Ulprecht : Bekanntmachung]. Riga, am 6. August 1823. Riga: [s.e.], 1823. [1] Bl. No: LVVA, 4011. f., 1. apr., 633.l. (Personalia: Brotze), 50.lp.

38. **Bruining 1904 Bruiningk, Herman** Baron von. *Messe und kanonisches Stundengebet nach dem Brauche der Rigaschen Kirche im späteren Mittelalter*. In: *Mitteilungen* aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Hrsg. von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. Bd.19. Riga: Nicolai Kymmell, 1904, 1904, 656 S.

39. **Buchhlotz 1890 Buchholtz, Arend**. *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga*. 1588-1888. Riga: Müllersche Buchdruckerei, 1890. viii, 377 S. Par Rīgas pilsētas bibliotēkas minējumu avotos S. 10.

40. **Bulmerincq 1871 Bulmerincq M.C.v. Nekrolog** [Lindgren, Johann Gustav]. *Rigasche Zeitung*, Nr. 17 (Freitag, den 22. Januar (3.Februar)),1871, S.1; Nr. 18 (Sonnabend, den 23.Januar (4. Februar)), S.1-2.

41. **Busch 1910 Busch, Nikolaus**. *Älteste Nachricht über eine städtische Bücherei in Riga (1524)*. In: *Sitzungsberichte .. aus dem Jahre 1910*, Riga 1911, S.177-178.

42. **Busch 1898 Briefe Busch, Nikolaus**. *Mitteilung über eine Sammlung von Briefe, die Gadebusch an Brotze in den Jahren 1783 - 88 gerichtet hat*. In: *Sitzungsberichte .. aus dem Jahre 1898*, Riga 1899, S.3 - 4.

43. **Busch 1898 Busch, Nikolaus**. *Ueber eine im 13. Jahrhundert aus Gothland nach Riga gelangte Rechtsmittel*. In: *Sitzungsberichte (...) aus dem Jahre 1898*, Riga 1899, S. 82-84.

44. **Busch 1937 Busch, Nikolaus**. *Nachgelassene Schriften von Dr. phil h.c. Nicolaus Busch*, Stadtbibliothekar zu Riga im Auftrage und auf Kosten der Stadt Riga herausgegeben durch Prof. L. Arbusow. Riga: [s.n.], 1934-1937. (Riga : Häcker). XXV, 108 S.

45. **Bušs 1937 Bušs, Nikolajs**. Rīgas pilsētas bibliotēkāra Dr.phil. h.c. Nikolaja Buša Atstātie raksti. Red.L.Arbusovs. 2 sēj.: Rīgas pilsētas bibliotēkas un tās grāmatu vēsture; tulk. R. Širants Rīga: Rīgas pils.valde, 1937. 85,1 lpp.

46. **Champrobert 1837 Champrobert, Paulin Pierre de**. *Le comte d'Artois et l'émigration: histoire impartiale*. Paris; Victor Magen, 1837, p. 342.,343. Google books.

47. **DBBL** *Deutsch-Baltisches biographisches Lexikon 1710-1960*.- Köln, Wien: Böhlau Verlag, 1970.

48. **Denkschrift 1822** *Denkschrift auf Johann Gottfried Schultz*. In: *Neues lausitzisches Magazin*, Band 1 (1822), S. 82.- 86. Google books.

49. **Dirveiks 2006 Dirveiks, Ilmārs**. *Sv.Krusta kapela un licejs*. No: *Mākslas vēsture un teorija*. 2006. Nr. 6-7, 102.-111.lpp.; att.

50. **Dragonetti 1769 [Dragonetti, Giacinto.]** *Abhandlung von den Tugenden und ihren Belohnungen als eine Fortsetzung der Abhandlung von den Verbrechen und ihren Strafen*. Aus dem Französischen. [Übers. ins deutsch von Brotze J Chr.] Riga: bey J.F. Hartknoch, 1769. 88 S. LUAB R, inv. nr. 458: eks. ar Broces ierakstu- autobiogrāfiju, veltījums P. fon Šīfelbeinam.

51. **Ducmane, Vēciņš 1995 Ducmane, K., Vēciņš, Ē.** *Nauda Latvijā*. Rīga: Latvijas Banka, 1995. 10.lpp

52. **Engel 1772 Engel, Samuel.** Samuel Engels, Aarbergischen Landvoigts du Raths der Republik Bern, *geographische und kritische Nachrichten über die Lage der nördlichen Gegenden von Asien nach Amerika*. Aus dem Französischen übersetzt von dem Hernn Verfasser selbst sorgfältig und genau durchgesehen verbessert und mit vielen neuen Zusätzen bereichert, die sich in dem Original nicht befinden. [Übers. ins deutsch von Brotze J Chr.]. Miatou, Hasenpoth und Leipzig: bey Jacob Friedrich Hintz, 1772; Leipzig, gedruckt bey Bernhard Christoph Breitkopff und Sohn. XVI, 386 S., 2 Bl. Grav. Eks.: LNB, RRN, Inv. nr. 255962, sign. RW2/2586.

53. **Feuereisen 1909 Feuereisen, Arnold.** *Über das baltische Archivwesen*. In: *Arbeiten des ersten Baltischen Historiker-Tages zu Riga 1908*. Riga: G.Löffler, 1909, S. 249-273. Im Inhalt auch über Hs. von Brotze *Sylloge diplomatum* I, II, S. 251-252.

54. **Feuereizens 1932 Feuereizens, Arnolds.** *Rīgas pilsētas vēsturiskais arhīvs*. No: *Rīga kā Latvijas galvaspilsēta*. Rīga, 1932, 677.-696.lpp. Saturā pieminēti Broces (Brotces) rokr. *Sylloge diplomatum* I, II, 687. lpp. Raksts ir publikācijas: **Feuereisen, Arnold.** *Über das baltische Archivwesen* (1909) rediģēts tulkoj. no vācu val.

55. **Fröhlich Sächsische Biografie Fröhlich, Anke.** *Schultz (Schulze), Johann Gottfried*. In: *Sächsische Biografie*, hrsg. vom Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde e.V., bearb. von Martina Schattkowsky. [Tiešsaistesdatu bāze, skatīts 4.3.2012]. Pieejams: <http://www.isgv.de/saebi/>.

56. **Gadamers 1999 Gadamer, H.G.** *Patiesība un metode: filosofiskas hermeneitikas pamatiezīmes*, tulk. I. Šuvajevs, Rīga, Jumava, 1999. 508 lpp.

57. **Gadepusch Abhandlung 1772 Gadepusch, Friedrich Konrad.** *Abhandlung von Livländischen Geschichtschreibern*. Riga : J.Fr. Hartknoch, 1772. 270 S. LUAB R , inv. nr. R3458: J.Kr. Broces personīgais eks., cauršūts ar atsev. lp. ar Broces rokr. papild. un rokr. piez., Alfab. personu rād. beigās; klāt pies. kopā [121] lpp. rokr. Ar atsev. [G. Tilemaņa (Tielemann)] rokr. piez. (pie S. 138, 256, 262, 267). Ex libris: „R 65 JC Brotze”

58. **Gadepusch LB 1777 Gadepusch, Friedrich Konrad.** *Livländische Bibliothek nach alphabetischer Ordnung*. Erster – Zweyter Theil. Riga: bey Johann Friedrich Hartknoch, 1777. 472, 366 S.

59. **Garber 2007 Garber, Klaus.** *Schatzhäuser des Geistes : alte Bibliotheken und Büchersammlungen im Baltikum*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2007. 474 S. (Aus Archiven, Bibliotheken und Museen Mittel- und Osteuropas; hrsg. von Klaus Garber und Axel E. Walter, Bd.3)

60. **Gesamtkatalog der Wiegendrucke (GW) Gesamtkatalog der Wiegendrucke.** Hrsg. von der Deutschen Staatsbibliothek zu Berlin. . Bd. IX, Lief. 1. Stuttgart: Anton Hiersemann, Berlin: Akademie Verlag, 1981. 108.-111.S.

61. **Gēte 1977 Gēte, Johans Volfgangs.** *Poēzija un īstenība*. Tulk. A.Plēsuma. Rīga: Liesma, 1977. 752 lpp.

62. **Götze 1793 Götze, Friedrich Wilhelm.** *Nachrichten von dem gegenwärtigen Zustande des Kayserlichen Lycei zu Riga* : eine Einladungsschrift von Friedrich Wilhelm Götze, Professor und Rector. Riga: gedruckt bey George Friedrich Keil, 1793. 46 S.; Beylage [2] S. Im Inhalt erwähnt auch J.Chr. Brotze; S. 26, Beylage S.1-2.

63. **Gombrich 1960 Gombrich E. H.** *Art and Illusion: A Study in the Psychology of Pictorial Representation*. London: Phaidon, 1960, p. 56.-59, 63. (PDF publikācija tiešsaistē, skatīts 07. 17. 2011).

Pieejams : http://www.4shared.com/document/GGLvh3kR/Gombrich_-_ART_AND_ILLUSION.htm (Phaidon Press: 2000. 315 p.)

64. **GouvernementsGymnasium 1888** *Zur Geschichte des Gouvernements-Gymnasiums in Riga.* Riga: Buchdruckerei von W.F. Häcker, 1888. XLI, 85 S. Im Inhalt auch über J.Chr. Brotze S.IX, X, XVI, XVII, XX, XXIV, XXVI.

65. **Handschriftenzensus Handschriftenzensus** : *Marburger Repertorium : Deutschsprachige Handschriften des 13. und 14. Jahrhunderts.* Eine Bestandsaufnahme der handschriftlichen Überlieferung deutschsprachiger Texte des Mittelalters. [Tiešsaistes datu bāze un digitāla kolekcija, skatīts 08.20.2010], pieejams <http://www.handschriftencensus.de>.

66. **Harder 1772 Harder, Johann Jakob.** *Von der entwickelnden Lehrart, der natürlichsten, nützlichsten und Schulen angemessensten* : ein Programm ... zu seiner öffentlichen Einführung in das Kayserl. Lyzeum den 29sten Febr. 1772 Vormittags um 10 Uhr... Riga : gedruckt bey Gottlob Christian Frölich, 1772.

67. **Harder 1773 Harder, Johann Jakob.** *Von den gegenwärtigen Anstalten im Kayserlichen Lyzeo* ; ein Programm ... zu dem 15ten 16ten und 17ten Julii 1773 ... zu haltenden öffentlichen Examen. Riga: gedruckt mit Frölichschen Schriften, 1773. 16 S.

68. **Helewegh 1791** *Fragmente zur Geschichte Lieflands, besonders der Stadt Riga, aus einer noch unbekanntenen Handschrift* mit Anmerkungen begleitet von Wilhelm Christian Friebe. In: *Der nordischen Miscellaneen 26stes Stück* von August Wilhelm Hupel. Riga: bey Johann Friedrich Hartknoch, 1791, S.1 240. Im Inhalt: Helewegh, Hermann. *Das rothe Buch inter Archiepiscopalia*: Chronik der Stadt Riga, bis Jahre 1489. Fragmente.

69. **Helewegh 1853** *Das rothe Buch inter Archiepiscopalia* enthaltend dei Acta zwischen den Erzbischoffen , Herr-Meistern und der Stadt Riga in Livland de Anno 1158-11489, ex Ms. sel. Bürger Meisters Melchior Fuchs. In: *Scriptores rerum Livonicarum*: Sammlung der wichtigsten Chroniken und Geschichten von Liv-, Ehst- und Kurland (...). Zweiter Band. Riga und Leipzig: Eduard Frantzen's Verlags Comptoir, 1853, S.729-804. Im Inhalt: Helewegh, Hermann. *Das rothe Buch inter Archiepiscopalia*.

70. **Herder Briefe 1984 Herder, Johann Gottfried.** *Briefe.* Erster Band. April 1763 – April 1771. Bearb. Von W. Dobbek und G.Arnold. Weimar: Böhlau's Nachfolger, 1984, S.113-148.

71. **Herder 1820 Herder, Maria Carolina von.** *Erinnerungen aus dem Leben Joh. Gottfrieds von Herder.* Gesammelt und beschrieben von Maria Carolina von Herder geb. Flachsland. Hrsg. durch Johann Georg Müller. Erster – [zweiter] Theil. Tübingen: In der J.G. Cotta'schen Buchhandlung, 1820. XII, 472, 366 S.

72. **Hiärn 1794 Hiärn, Thomas.** *Thomas Hiärns Ehst-, Liv- und Lettländische Geschichte.* Nach der Originalhandschrift herausgegeben [von Johann Friedrich von Recke.] Erster [-vierter] Theil. Mitau (Berlin) : bey Johann Magnus Wehrt, 1794. XIV, 261 S. (Sammlung Ehst- Liv- und Kurländischer Geschichtschreiber. Erster Band).

73. **Hochzeitsordnung, 1844** Hochzeitsordnung des Raths aus dem 15. oder Anfange des 16.Jahrhunderts, im Auszuge. In: *Monumenta Livoniae antiquae.* Bd.IV, Riga und Leipzig, 1844, Nr.147, S. CCXLIII- CCXLVIII.

74. **Hollander 1926 Hollander, Bernhard v. Dr. Johann Christoph Brotze als Pädagog und als Geschichtsforscher († 2.August 1823).** In: *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands* Hrsg. von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostsee-Provinzen Russlands. Riga, 1924-1926. Bd. 23, S. 268-295; Anhang: A. Manuskripte und Sammelbände von Johann Christoph Brotze [Verzeichniss]: S. 285-288.

75. **Hupel 1774 Hupel, August Wilhelm.** *Topographische Nachrichten von Lief- un.d Ehstland.* Bd. 1. Riga : zu finden bey Johann Friedrich Hartknoch, 1774. 590 S., 2 Bl. III.

76. **Hupel 1772 Hupel, August Wilhelm.** *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland.* Bd. 2. Riga : bey Johann Friedrich Hartknoch, 1777. [16], 544, 84, [3] S., 8 Bl. III.

77. **Hupel 1782 Hupel, August Wilhelm.** *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland.* Bd. 3 : nebst vollständigen Register über alle drey Bände, gesammelt und herausgegeben durch August Wilhelm Hupel. Riga : zu finden bey Johann Friedrich Hartknoch, 1782. 764, [4] S., 3 Bl. III.

78. **Instruction und Leges 1733** *Instruction und Leges, für die Lehrenden und Lernenden des wieder aufgerichteten kayserl. Lycei.* Riga, 1733. 19 S.

79. **Jansons 1970...Jansons, Aleksandrs.** *Te dzīvoja Broce* : [Par ēku Pils un Mazās Miesnieku ielas stūrī]. No : *Muzeji un kultūras pieminekļi.* Rīga, 1970, 24.-25. lpp.: il.

80. **Johansons 1975 Johansons, Andrejs.** *Latvijas kultūras vēsture, 1710—1800.* Stokholma, 1975, 154.lpp.

81. **Jürjo Aufklärung, 2006 Jürjo, Indrek.** *Aufklärung im Baltikum* : Leben und Werk des livländischen Gelehrten August Wilhelm Hupel (1737-1819). Köln [etc.], 2006. IX, 496 S.

82. **Katharina 1796 [Katharina d. II].** *Vom Adel.* Auf Allerhöchsten Befehl aus dem Russischen übersetzt von C.G.Arndt. Mitau, 1796, gedruckt bei dem Hofbuchdrucker J.F. Steffenhagen. 71 S. Ukazs izdots 1785.gada 21.aprīlī iespiests 24.aprīlī.

83. **Kelch 1875 Kelch, Christian.** *Liefländische Historia : Continuation* 1690 bis 1707 : nach der Originalhandschrift zum Druck gegeben; mit Vorwort, Nachweisen und Personenregister versehen von Johannes Lossius. Dorpat : W. Gläser, 1875. XXX, 629, [2] S.

84. **Keller 1834 Keller, Karl Benjamin Gottlob.** *Joachim vom Berge und seine Stiftungen* : ein wichtiger Beitrag zur Geschichte Schlesiens. Glogau und Leipzig: in der Verlag-Handlung von Carl Heymann, 1834. III, 218 S.; 1 Bl. Portr. Google books

85. **Kerten 1783 Kerten, August Friedrich Wilhelm v.** *Auszug aus dem Tagebuch eines Russen auf seiner Reise nach Riga.* [Riga], 1783. 192 S.Kirchenlexikon (Johann v. Freiburg). [Tiešsaistes datu bāze, skatīts 08.16.2010]. Pieejams: http://www.kirchenlexikon.de/j/Johannes_v_fr.shtml

86. **Klingspor 1882 Klingspor, Carl Arvid von.:** *Vorwort.* In: *Baltisches Wappenbuch (...)*. Hrsg. von C.A. v. Klingspor. Stockholm: F. & G. Beijer, 1882, S. I-30.

87. **Kupffer 2004 Kupffer, Christina.** *Geschichte als Gedächtnis* : Der livländische Historiker und Jurist Friedrich Konrad Gadebusch (1719 - 1788). Köln, Weimar, Wien : Böhlau Verlag, 2004, S. 10, 15, 81, 96, 175, 327, 334, 365 - 366, 371, 387 - 388, 404-410, 428. Im Inhalt über Brotze und Briefwechsel von Gadebusch und Brotze.

88. **Kvaskova 2006 Kvaskova, Valda.** *Rīgas Melngalvju arhīvs agrāk un šodien.* *Latvijas Arhīvi.* Nr. 3 (2006), [7.]-44.lpp.

89. **Lancmanis 2003 Lancmanis, Imants.** *Heraldikas materiāli Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.* No: Retumi : veltījums Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas 50 darba gadiem : rakstu krāj. / red. kol. A. Apīnis, I. Klekere, L. Limane S. Šiško. Rīga, LNB, 2003, 93.-111. lpp.; att.

90. **Lebensabriß Körber 1850 Kurzer Lebensabriß des Konsistorialraths Eduard Philipp Körber, weiland Predigers zu Wendau.** In: *Das Inland*, Nr.40 (Montag den 2. October), 1850, Sp. 631-634.

91. **Leimus 2011 Leimus, Ivar.** *Zu den Anfängen der Numismatik in Ehstland: Eduard Philipp Körber (1770-1850)* In: *Geisteswissenschaften und Publizistik im Baltikum*

des 19. und Frühen 20. Jahrhunderts. Hrsg. v. Norbert Angermann, Wilhelm Lenz, Konrad Maier. Münster: LIT Verlag, 2011, S. 43-63. Google books.

92. **Lieven Adelsgeschichte, 1788** [Lieven, Heinrich Johann v.] *Materialien zu einer liefländischen Adelsgeschichte nach der bey der letzten dasigen Matrikul-Commission angenommenen Ordnung*. In: *Der nordischen Miscellaneen* 15tes, 16tes und 17tes Stück/ hrsg. von August Wilhelm Hupel. Riga: bey Johann Friedrich Hartknoch, 1788, S. 11-732. Ahnentafeln und Wappen am Ende des Bandes.

93. **Literärische Anzeige 1825** Dr.J.Chr. Brotze, *Russisch-Kaiserlicher Titulair-Rath, ehemaliger Ober-Lehrer an dem Gymnasium zu Riga, gefeiert von einigen seiner Mitbürger*. Riga: gedruckt bei Wilhelm Ferdinand Häcker, 1825. 22 S. 4“. Mit einer Kupfer gestochenen Silhouette. -50 Kop. Silber. *Rigaische Stadt-Blätter*, Nr. 41 (den 13.October), 1825, S. 321-322.

94. **Loder 1732 Loder, Johann**. *Bericht von dem kauserl. Lyceo, wie selbige nach gegenwärtigen Umständen zum Besten des Landes eingerichtet worden ist*. Riga, 1732.

34 S.

95. **Mercier 1994 Mercier, Alain**. *Industrial Portfolio : The case of Jean-Claude Pingeron*. In: Musée des arts et métiers, La Revue #07 - June 1994. [tiešsaistes publikācija, skatīts 09.05. 2011] .Pieejams http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:OGF_xkl4RxAJ:www.arts-et-metiers.net/musee.php%3FP%3D157%26id%3D10310%26lang%3Dang%26flash%3Df+pingeron+dragonetti&cd=4&hl=lv&ct=clnk&gl=lv&source=www.google.lv

96. **Mettig 1909 ... Mettig, Constantin**. *Das Archiv der Schwarzen Häupter in Riga*. In: *Arbeiten des ersten Baltischen Historiker-Tages zu Riga 1908*. Riga: G.Löffler, 1909, S. 305-309, Beilage [Verzeichniss v. A. Buchholtz, 1851) S. 310- 314.

97. **Modificationen 1806** *Modificationen der Allerhöchst ertheilten Statuten der Lehranstalten*, welche den Universitäten untergeordnet sind, für die Kreisschulen, welche unter der Direction der Kaiserlichen Universität zu Dorpat stehen. Hrsg. von Friedrich [Maximilian von] Klinger. Dorpat: A.Grenzius, 1806. 7 S.

98. **Momigliano 1950 Momigliano, A.D**. *Alte Geschichte und antiquarische Forschung*. 21 S. [1950]. In: *Ancient History and the Antiquarian, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 13, 1950, 285–315. [PDF publikācija tiešsaistē, skatīts 18.02.2012].Pieejams: http://altegeschichte.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_alt_ges_altertum_papyr/Momigliano.pdf

99. **Moritz 1781 Moritz, Johann Christian Friedrich**. *Vorschläge zu den Verbesserung der vaterländischen Schulen* : Vomit zur öffentlichen Schulprüfung am 6 und 7ten Julius d.J. vormittags um 9 Uhr nachmittags um 2 Uhr wie auch zur Redehandlung ... einladet Johann Christian Friedrich Moritz ... Riga: gedruckt bez G.F. Keil, 1781. [4] Bll.

100. **Napiersky 1849 Napiersky C.E. G.F. Tielemann** [mit Zugrundelegung einer Autobiographie]. In: *Mittheilungen aus der Livländischen Geschichte*. Bd.4. Riga: Fr.W. Häcker, 1849. S. 200-212.

101. **Napiersky Beiträge I-IV Napiersky C. E**. *Beiträge zur Geschichte der Kirchen und Prediger in Livland* .Heft . I-IV. Riga u.a. 1843-1852. Erstes Heft 1843, 106, [3] S.; Zweites Heft , Mitau, 1850, X, 88 S. 49; Drittes Heft, Mitau, 1851, 120 S.; Viertes Heft, Mitau, 1852, 206.S.

102. **Napiersky Fortgesetzte Abhandlung 1824 Napiersky , Carl Eduard**. *Fortgesetzte Abhandlung von livländischen Geschichtsschreibern* : ein literar-historischer und bibliographischer Versuch. Mitau : bey J.F. Steffenhagen und Sohn, 1824. 176 S..

Über Brotze: S.15, 37-42 (§16), 45, 67, 90, 139. LUAB R, inv. nr. R 439: Napjerska pers. eks. ar rokr. piez. un papild.uz caursūtajām lp.

103. **Nekrolog Körber 1850** *Nekrolog* [: *Eduard Philipp Körber, 1770. 17.VI-1850.12.II*]. In: *Das Inland*, Nr.28, 1850, Montag, den 10. Juli, Sp. 448.

104. **Nekrolog Moth 1823** *Coll.-Rath Ferd. Joh. Ernst von Moth* : [Nekrolog]. *Rigaische Stadt-Blätter*. Nr. 45, 1823, den 6. November, S. 377-381, 384; Nr. 48, 1823, den 27. November, S. 402-403. Im Inhalt erwähnt auch sein Freund J.Chr. Brotze; S.380.

105. **Neumann 1850** **Neumann, C.G.T.** *Geschichte von Görlitz*. Görlitz: in commission der Heyn'schen Buchhandlung, E. Remer, 1850. S. 685-686. Google books.

106. **Neumann 1902** **Neumann, Wilhelm.** *Baltische Kunstzustände 1775 bis 1825*. In: *Baltische Monatsschrift*. Bd.53. Riga, 1902, S. 297.

107. **Oja 2010** **Oja, Tiit.** *Ritterliche Heraldik, Adelsmatrikel* / Übersetzung: Anu Aibel-Jürgenson. In: *Die Datenbank "Adelswappen im Estnischen Historischen Archiv"*. Tartu: *Estonian Historical Archive*. : 2006. [Tiešsaiste, skatīts 9.05.2010.] Pieejams: <http://www.eha.ee/vapid/index.php?act=info&lang=de>

108. **Petri 1802, 3** **Petri, Johann Christoph.** *Ehstland und die Ehsten, oder, historisch- geographisch-statistisches Gemälde von Ehstland : ein Seitenstück zu Merkel über die Letten*. Th. 3 von Johann Christoph Petri, Doktor der Philosophie und Professor am Evangelischen Gymnasium in Erfurt. Gotha : in der Ettingersche Buchhandlung, 1802. [4], 455, [2] S., 1Bl. l. frontisp. Par mājskolotājiem Vidzemē S. 257-319.

109. **Petri 1809** **Petri, Johann Christoph.** *Neuestes Gemälde von Lief- und Ehstland, unter Katharina II. und Alexander I. in historischer, statistischer, politischer und merkantilischer Ansicht*. Auch als ein Beytrag zur Kenntniss des Russischen Reichs. Erster Band. Mit sechs Kupfern. Leipzig: in der Dyk'schen Buchhandlung, 1809, S. 215-218.

110. **Rauch 1986** *Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung* Hrsg. von Georg v. Rauch. Köln, Wien: Böhlau Verlag, 1986. XVI, 453 S.: Ill.

111. **Rechenschaft 1821 ... Versprochene Rechenschaft** über den am 14.Oktober d.J. abgeschlossenene Ankauf der livländischen Sammlungen des Herrn Rathes M. Johann Christoph Brotze für die Stadt-Bibliothek in Riga. Riga, [W.Fr. Häcker], 1821. [4] S. Druckerlaubniss: Riga, 1821.5.XI.

112. **Recke-Napiersky 1-4, 1827-1832** **Recke J. Fr.v., Napiersky K. E.** *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexicon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland.-* Mitau, 1827-1832.- Bd. 1-4. *Johann Christoph Brotze*: Recke-Napiersky 1, 1827: 277-283.

113. **Reimchronik 1853** *Ditlebs's von Alnpeke Livländischen Reimchronik*, enthaltend der Ritterlichen Meister und Bruder yu Nieflant geschicht nach dem Bergmannschen Drucke mit den Ergänzungen und den abweichenden Lesearten der Heidelberger Handschrift neu bearbeitet und herausgegeben. In: *Scriptroes rerum Livonicarum* (...). Erster Band. Riga und Leipzig: Eduard Frantzens Verlags-Comptoir, 1853, S. 489-827. Im Inhalt auch über Abschrift von Brotze S. 494, 498, 784; in Anmerkungen (Hinweise auf Texttranskription v. Brotze): S.548, 549,552, 559, 560, 561, 565, 566, 590, 600, 613, 619, 621, 622, 624, 625, 628, 636-638, 643, 645, 646, 648, 649, 656-659, 661, 662, 665, 670, 674, 675,677, 680, 683, 686, 689, 692-694, 715, 721.

114. **Rossmann 1980** **Rossmann H.** *Berthold von Freiburg*. In: *Lexikon des Mittelalters* Bd.I. München und Zürich: Artemis, 1980, Sp. 2031-2032.

115. **Sachssendahl Körber 1854** **Sachssendahl, Emil.** *Zur Geschichte der Gesellschaft vom 18. Januar 1847 bis zum 18.Januar 1853* /von Emil Sachssendahl, d.z. Secretair. *Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat*. Dritter Band Erstes Heft. Mit zwei lithographierten Tafeln. Dorpat: In Kommission bei E.J. Karow, 1854,

S. 91-107; über d. Ankauf d. Sammlungen und Handschriften von E.Ph. Körber, mit dem Verzeichniss: S.95-105.

116. **Sachssendahl 1854** **Sachssendahl, Emil.** *Einiges über die Quellen zur Herausgabe eines Münzverzeichnisses sowie über mehrere bis jetzt noch nicht bekannt gemachte Schillinge und Artiger des ehemaligen Bisthums Dorpats.* In: *Verhandlungen der Gelehretn Estnischen Gesellschaft zu Dorpat.* Dritter Band erstes Heft. Dorpat: In Kommission bei E.J. Karow, 1854, S. 38-44.

117. **Sacra Nuptialia 1774** *Sacra Nuptialia VIRI [...] Magistri JOHANNIS CHRISTOPHORI BROTZII, Licei Imperialis Subrektoris Clarissimi et MARIAE ROSINAE ULBRECHT canit C.G.S.* [: Gedicht]. Rigae, die XXVIII. Aprilis MDCCLXXIII, Ex Officina Froelichiana, [1774]. [4]p. Konvolütā: Brotcii curriculum vitae, nr.5; LUAB.

118. **Schlüter 1908** **Schlüter, Wolfgang.** *Zwei Bruchstücke einer mittelniederdeutschen Fassung des Wisbyschen Stadtrechtes aus dem 13. Jahrhundert,* herausgegeben und mit sprachlichen Erläuterungen versehen von W. Schlüter. In: *Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands.* Bd.18, Riga, 1908, S. 487-553; 1 Taf. mit Abdruck.

119. **Schultz 2005** *Johann Gottfried Schultz (1734-1819): Görlitzer Stadtbeamter, Oberlausitzer Zeichner, Herrnhuter Bruder.* Red. Ines Anders, Jutta Hilbig, Christina Hübner. Hrsg. von der Stadtverwaltung Görlitz, Städtische Sammlungen für Geschichte und Kultur, Kulturhistorisches Museum. Begleitpublikation zur Ausstellung im Kulturhistorischen Museum Görlitz, Barockhaus Neißstraße 30 vom 16. Juli bis 13. November 2005. Görlitz: Verlag Gunter Oettel, 2005. 110 S.: Ill. (Schriftenreihe der Städtischen Sammlungen für Geschichte und Kultur N.F. 39).

120. **Snell 1794** **Snell, Karl Philip Michael.** *Beschreibung der russischen Provinzen an der Ostsee. Oder Zuverlässige Nachrichtn sowohl von Rußland überhaupt, als auch insoderheit von natürlichen und politischen Verfassung, dem Handel, der Schifffart, der Lebensart, den Sitten und Gebräuchen, den Künsten und der Litteratur, dem Civil- und Militairwesen, und andern Merkwürdigkeiten von Livland, Ehistland und Ingermannland.* Jena: In der akademischen Buchhandlung, 1794. 14, 364, 2 S.

121. **Soderini 1487** [Soderini, Francesco di Tomaso, Franciscus de Volterra]. *Instrumentum inhibitionis [et Innocentius VIII. Bulla 28.7. 1487].* [Cöln: Ulrich Zell], 1478. 1 fol.

122. **Sonntag 1789** **Sonntag, Karl Gottlob.** *Ueber die Bildung junger Leute zum mündlichen Vorträge.* : Programm womit zu seiner Einführung ins Lyceum auf den 5ten September 1789 ehrerbietigst einladet ... Riga: [s.e.], 1789. 28 S. Im Inhalt auch über J.Chr. Brotze, S. 27.

123. **Sonntag 1790** **Sonntag, Karl Gottlob.** *Ueber Spiel, Tanz und Theater, in Beziehung auf die erwachsene Jugend* : Erster Abschnitt. : Bey der Einladung zum Dimissionsactus in dem Kayserlichen Lyceum zu Riga auf den 25sten Junius 1790. Riga: gedruckt von Julius Conrad Daniel Müller, 1790. 22

124. **Sonntag 1820** [**Sonntag, Karl Gottlob**]. *Das Russische National-Museum* [Rezession ueber d. Buch von Wichmann, *Russlands National-Museum.* Riga, 1820. 28 S. in gr.8*]. In: *Rigaische Stadt-Blaetter fuer das Jahr 1820.* Nro. 38, den 21.September, 1820, S. 233-236.

125. **Sonntag 1824** [**Sonntag, K.G.**] *Rigaische Urkunde neuer Zeit* : Freiheitsbrief des M.E.Moth]. *Rigaische Stadt Blätter*, Nr.1, den 1. Januar 1824, S.4.

126. **Sonntag, 1825** [**Sonntag, Karl Gottlob**] „ *In Brotzes Collectaneen, Livonica Nr.XV*“. *Rigaische Stadt-Blätter*, Nr.7, 1825, den 17. Februar, S.53, 63, 69, 102, 110-116, 124-125.

127. **Sonntag 1826** ...[**Sonntag, Karl Gottlob.** *AltermannsBuch der großen Gilde*]. *Rigaische Stadt-Blätter*, Nr.73, 1826, den 9.März, S. 74). Im Inhalt ueber Abschrift von Brotze und dessen Einband.

128. **Spliet 1934 Spliet, Herbert.** *Geschichte des rigischen Neuen Hauses, des später sogenannten König Artus Hofes, des heutigen Schwarzhäupterhauses*. Riga, Ernst Plates, 1934. XXII, 384 S., mit Abb. Im Text wurden auch Hss. von Brotze *Monumente* (Bd. 3, S. 225-230) und *Livonica XIV*, S. 206-209 erwähnt, S. 16, 17, 343, 344, 347.

129. **Statuten 1804** *Statuten der Lehr-Anstalten, welche den Universitäten untergeordnet sind*. Dorpat 1804. Gedruckt bey Michael Gerhard Grenzius, Universitätsbuchdrucker. Dorpat, M. G. Grenzius, 1804. VI, 44 S., 12 Bl. Tab.

130. **Stieglitz 1746 Stieglitz, Chr.L., resp., Ernesti, J.A.,** praes. *De fide historica recte aestimanda*, Lipsia: In Officina Langenheimiana, 1746. 52 p. Google books

131. **Štāls 1926 Štāls, Arturs. J.K. Broces** „*Dažādu Vidzemes pieminekļu, skatu krājums : zīmējumu un aprakstu izlase ar paskaidrojumiem* = Stahl Art. J. Chr. Brotze's "Sammlung versch. Liefflaend. Monumente, Prospective u. dgl." : Zeichnungen und Text in Auswahl mit erläuternden Bemerkungen. Rīga: Latviešu Senatnes pētītāju b-ba, 1926. LXXIV lpp., ill.; X lp. ill.[49 att.]. Uz vāka nos.: J.K. Broce I-II. (Latvijas senatne).

132. **Švābe 1958 Švābe, Arveds.** *Kāda mācītāja dzīve* [: par Gustavu fon Bergmani]. Stockholm: Daugava, 1958. 217 lpp. 22.-25., 69.-126. lpp.

133. **Taimiņa 2007...Taimiņa, Aija.** *Ideālās bibliotēkas vīzija 18.gs. izskaņā: Kristofa Hāberlanda un Johana Kristofa Bērensa veltījums savai pilsētai un līdzpilsoņiem*. No: *Mākslas vēsture un teorija*, 2007, Nr.8, 62.-71.lpp.; att.

134. **Taimiņa 2009 Taimiņa, Aija.** „...aus ächten und unverfälschten Quellen“: *Ernst Hennig, Wilhelm Friedrich Freiherr von Ungern Sternberg, Johann Christoph Brotze und ihre Arbeit an den Dokumenten aus dem Geheimen Archiv in Königsberg*. In: *Forschungen zur Baltischen Geschichte*. Herausgegeben von Mati Laur und Karsten Brüggeman, unter Mitwirkung von Anti Seklart, Andris Levans und Konrad Maier. Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2009, S. 115-144.

135. **Taimiņa Iemūrētais 2009 ... Taimiņa, Aija.** *Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā 1774. gadā atrastais stāvus iemūrētais cilvēks: versijas un papildinājumi Johana Kristofa Broces komentāriem*. No: *Mākslas vēsture un teorija*, 2009, Nr.12, 58.-70.lpp.; att.

136. **Taimiņa 2011 Taimiņa, Aija.** *Jirgena Helmsa hronika : oriģināls, noraksti, attēlu pārceļojumi un pārveidojumi*. No: *Kultūrvēstures avoti un Latvijas ainava* Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) Letonikas programmas konferences materiāli. Rīga: LZA Vēstis, 2011. 240.-269.lpp.; att.

137. **Taube 1992 Taube, Meta.** *Broce – pedagogs. Skola un ģimene*, Nr.11, 1992, 18., 31.lpp.

138. **Thiel 1823 ... Thiel, Matthias.** Vierte Jahres-Rechenschaft von den zum Besten der versorgten Freischüler eingegangenen Beiträgen und deren Anwendung vom 5.Juli 1822 bis zum 5.Juli 1823 [ferner bis zum 5. September].8 S. In: *Rigaische Stadt-Blätter*, Nr. 46, 1823, den 14.November; Beilage nach S. 392. Im Inhalt: auch über Verkauf d. lithogr. Portäts von Brotze; S. 7,8; über Empfang einen Nachträges zur Sammlung Brotze von seinen Erben am 5.September 1823; mit Verzeichniss, S. 5-7.

139. **Tielemann 1820 T- nn G. [Tielemann, Gotthard Tobias].** *Einiges über die vaterländische Sammlung des Hrn. Rath Brotze*. In: *Rigaische Stadt-Blätter*, Nr. 42 (den 19. October), 1820, S. 261-266.

140. **Urkundenbuch** *Liv-, Ehst- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Hrsg. von Friedrich Georg v. Bunge, ab Bd. 7 . fortges. von Hermann Hildebrand, Philipp Schwartz und August von Bulmerincq. Abt. 2 : Hrsg. von Leonid Arbusow. Reval, Riga, Moskau, 1853-1914. Bd. 1-13.

141. **Vauban 1806 Vauban, Jacques-Anne-Joseph Le Prestre, de.** *Mémoires pour servir à l'histoire de la Guerre de la Vendée.* Paris: chez les marchands de Nouveautés, 1806, p.7-8. Google books.

142. **VE 15** *Verzeichnis der typographischen Einblattdrucke des 15. Jahrhunderts im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation*, herausgegeben von Falk Eisermann. Bd.2: Katalog A-I. Wiesbaden: Reichert Verlag, 2004, S. 452-454 (Einträge F-51, F-53: Franciscus Soderini).

143. **Verzeichniss der Bibliothek 1872** *Verzeichniss der Bibliothek der livländischen Ritterschaft* : als Manuscript gedruckt auf Verfügung des Adels-Convents. Hrsg. von Dr. A. [August] Buchholtz. Leipzig: [s.e.], 1872. VI, 283 S.

144. **Wichmann 1820 Wichmann, B.H.v.** *Russlands National-Museum.* Riga, 1820. 28 S.

145. **Winkelmann 1878** *Systematisches Verzeichnis der Quellen und Hülfsmittel zur Geschichte Estlands, Livlands und Kurlands* von Eduard Winkelmann. Zweite verbesserte und sehr vermehrte Ausg. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1878. 608 S.

146. **Wootton 1994 Wootton, David.** *Republicanism, liberty, and commercial society, 1649-1776.* Stanford University Press, 1994, p.36, 37. Google books.

147. **Zanders 2000 Zanders, Ojārs Jānis.** *Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā (13.-17.gs.).* Rīga : Zinātne, 2000, 395 lpp. : il. ; Bibliogr.: 365.-372.lpp. Tekstā pieminēts un reprod. Broces manuskripti *Sylogē diplomatūm*: 90., 91. lpp; att. nr. 80; *Proben von Schriftzüge* un tajā atrodams N.Ramma sastādītās kvīts noraksts (sk. Brotze *Proben von Schriftzüge*, Bl. 207a), 133 lpp., att. 135.lpp.; Jirgena Helmsa hronikas noraksts un tajā atrod. Rīgas skats 1499. g. : 74.lpp.

148. **Zeids 1992 Zeids, Teodors.** *Johans Kristofs Broce un viņa darbs.* No: **Broce, Johans Kristofs.** *Zīmējumi un apraksti.* 1. sēj. Rīgas skati, ļaudis un ēkas. Red. T. Zeids. Rīga: Zinātne, 1992. Saturā pieminēta J. Helmsa hronika: 12.(att.), 24. lpp. Att. 12. lpp.: Rīga 1499. gadā (pēc: Auszüge aus einer alten geschriebenen Liefländischen Chronica von Jürgen Helms.) Brotze J. Chr. Livonica 1, S.66.”

149. **Варбург 2008 Варбург, Аби.** *Великое переселение образов. Исследование по истории и психологии возрождения античности.* СПб: Азбука-Классика, 2008, с.43.

150. **Грамота 1785** *Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства* [Екатерина I; закон утвержден 1785.21.IV]. В кн.: Полное собрание законов Российской империи (ПСЗ), Т. 22 (1784 - 1788). Санкт-Петербург: Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, номер 16.1876 с.344-358, seit с. 352-358. [Digitāla kopija pdf formā; Российская национальная библиотека, 2007-2010; tiešsaiste, skatīts 10.12.2012]. Pieejams: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php

151. **Зейд 1974 Зейд, Теодор.** *Рига на рубеже XVIII и XIX веков в рисунках и описаниях Иоганна Кристофа Бротце.* В кн. *Библиотеке 450* : : к юбилею Фундаментальной библиотеки Академии Наук Латвийской ССР, 1524-1974 =Bibliotēka 450. Rīga : Zinātne, 1974. 199, [1] с. : il., 106-139.

152. **Линдгрэн** *Линдгрэн, Иван Густавович.* В кн.: **Краткая история российских немцев.** [Tiešsaistes datu bāze, skatīts 2012.08.03. Pieejams http://www.rdinforu/site.php?mode=view&site_id=223

153. **Лотман 2000 Лотман Ю. М.** *Внутри мыслящих миров.* В кн.: Лотман Ю. М. *Семь сфер.* С.-Петербург: «Искусство—СПб», 2000. 151.-277.с.

154. **Общий гербовник** **Общий гербовник** дворянских родов Всероссийской Империи. Т.1-4. Санкт-Петербург: [без изд.], 1803- 1809. Т.1 1803.

Digitāla kopija. [Tiešsaiste, skatīts 09.05.2010]. Pieejams: <http://gerbovnik.ru/arms/175.html>

155. **Пестель 1798** [Пестель, Борис Владимирович. *Примечания о городе Риге*. Москва: Ридигер и Клаудий, 1798. 62 стр. Par Brocī un iemūrēto cilvēku с. 8-9), par liceju с. 31-32.

156. **Потомственное дворянство Казанской губернии 1785-1917 гг.**: Линдгрэн (Линдгрэн) Иван Густавович.: Архивная служба Республики Татарстан. [Tiešsaistes datu bāze, skatīts 13.05.2010]. Pieejams http://www.archive.gov.tatarstan.ru/_go/anonymous/dvoryanstvo/?pg=37#rod569

157. **Сводный каталог книг гражданской печати XVIII века. 1725-1800.** Т. 1. Москва: Книга, 1962. с. 313, нр. 2015.

158. **Сводный каталог книг на иностранных языках, изданных в России в XVIII веке.** Том 1: А-Г. Ленинград: Наука, 1984, с. 236, нр. 802. *Собрание Государственных Грамот и Договоров, хранящихся в Государственной Коллегии иностранных дел*. Ч.1-5, Москва, 1813-1894; ч.1-4.: 1813-1828, ч. 5.: 1894.

159. **Шепелев 2004** Шепелев, Леонид Ефимович. *Титулы, мундиры и ордена Российской империи*. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2004. 432 с., ил.

PIELIKUMI

Pielikums 1

Rīgas ķeizariskā liceja trešās klases stundas 1772. gada martā, aprīlī, maijā, jūnijā, jūlijā, augustā, septembrī, oktobrī. Latīņu val. Broces rokraksts.

No: LUAB, Ms. 251 (Pensa Lectionum ... Lectiones Classium Lycei Imperatorii Rectore Harder singulis quadrimestribus spatiis absolutae MDCCLXXII Mensibus Martio, Aprili, Majo, Junio), S.[83-84]; Lectiones Classis IIIiae Mensibus Iul. Aug. Septb. Octbr: ; S. [99]; [Januario atque Februario], S. [95].

S. [83-84]

Lectiones tertiae Classis mens: martio, Aprili, Maio, Junio.

I. In lectionibus Theologicis, quibus profectiores quartae Classis discipuli intersunt, non Fischeri sum secutus Catechismum; quippe cujus quaestiones longiores sunt, quam ut a juventutē cum fructu memoriae mandari possint: ex Compedio Dom[erichiano] potius theses praecipuas excerptas ita connectere studui, ut uno conspectu veritatum divinarum capita perspicere possint juveniles animi. Haec epitome non nisis anni Spatium requirit pertractanda. Hisce itaq IV [svītrots: ~~tribus~~] mensibus, cum novum qvasi nostrorum laborum curriculum inchoaverimus, primam partem absolvi.

II. Graecae linguae, cum in hac Classu fiat initium, Conjugationib: & Declinationib. inculcatis ad primum caput Evangelii Johannis exponendum nos accinximus.

III. Ad lingv. latinam quod attinet, Nepos, in primis vero Justinus nobis sunt duces. Nepotem quidem repetendo celerius perlustramus, in Justino vero presso tradiori progressi, ita ut explicato auctore, regulae phrasesq. in succum sanguinemq. ut dicun., vertantur.

III [sic]. Exercitia singulis hebdomadibus proponuntur: regulae Prosodiae pertractantur.

IV. Geometriae lineae primae traduntur.

V. Historiam antiqvam nullum certum autorem secutus, una tabula, ex Freyeri Compedio excerpta, proposui, ita advisam, ut quotannis commode finiri possit, simul ratione Synchronismi habita.

VI. Quotidie epistolae a quibusdam discipulis conscriptae corriguntur.

Rigae VI Calendarum Septembri

M.Joh. Chstph. Brotze

Gorlicio-Lusatus

S. [99]:

Lectiones Classis IIIiae

Mensibus Iul. Aug. Septb. Octbr:

In doctrinae Christianae praeceptis pertractandis absolvimus partem; dicta probantia explicata & memoriae tradenda sunt. Prima Theologiae pars sedulka repetitione animo altius infixata est.

In Graecis elementa Grammaticae & analysin pro captu trionum tractavimus.

Justini vero historia in Latinis explicata est usq ad Librum XII., Pensa elaboranda saepe tradita, nec Poesios latinae regulae neglectae sunt.

Epistolae, a discipulis conscriptae, quotidie affigatae sunt.

Historia universalis V.T. finita est, cui adjecta est quadam Geographiae antiquae notitia.

In Geometricis dimensiones figurarum rectilinearum perlustrato sunt.

I.C. Brotze

S. 95:

In Tertia [Mensibus Januario atque Febuario]

Ad doctrinam de DEo quod attinet, articuli de Christo, de Sp. Sancto, ejusq. operationibus pertractati sunt.

In Grecis epistolam Johannis secundam legimus, in eaq. perlegenda memoriae regulas Grammaticales infigendas curavimus.

Latinorum auctorum nullum praeter Nepotis vitas tractavimus, et sex priores absolvimus Imperatores.

Historiam sacram V.T. breviter exposui.

Geometricas definitiones proposui & explicavi.

In historia Catholica veteri testamenti priorem partem usq. ad captivitatem Babilonicam absolvi.

Geographia antiqua & conscribendarum Epistolarum consuetudo non neglecta est.

I.C. Brotze

Tulkojums

S. [83-84]

Trešās klases stundas: martā, aprīlī, maijā, jūnijā.

1. Teoloģijas stundās, kurās piedalās ceturtais klases skolnieki, es nelietoju Fišera katķismu, kurā jautājumi ir garāki un kurus iznākumā jauniešu atmiņa nepatur. Domeriha kompēdijā pamattēzes tā apvienojušās, ka jauniešu prāts spēj aptvert dievišķās patiesības. Lai tās apgūtu, šis konspekts nepieciešams tikai viena gada laikā. Tādējādi šajos 4 [svītrots: trīs] mēnešos mēs sākam savu darbu ar jauno programmu, un pirmie pabeidzam.

2. Grieķu valodā, kas šajā klasē sākas, esam iecerējuši atkārtot aizmirstās konjug[ācijas] un deklinē[ācijas], kas iekļautas pirmajā Jāņa evaņģēlija nodaļā

3. Kas attiecas uz latīņu valodu, mēs mācāmies Nepotu, un, pirmkārt, Justīna patieso vēsturi. Caurskatot ātri atkārtojam Nepotu. Tomēr ļoti kodolīgais Justīns lēnāk iet uz priekšu, tā kā jāizskaidro autors, frāzes likumi, izteicieni, kuros daiļrunīgi izmainījusies, tā sākot, pati sula.

3 [sic]. Vingrinājumi tiek uzdoti katru nedēļu, aplūkoti prosodija likumi

4. Ģeometrijā vilktas pirmās līnijas.

V. Antīkajā vēsturē nav apspriests noteikts autors. No Freijera kompēdija ņemta viena tabula; es piedāvāju, lai būtu ērtāk pabeigt, katru gadu vienlaikus aplūkot sinhronos [notikumus].

6. Izlabotas skolnieku ik dienu rakstītās vēstules.

Rīgā, septembra VI kalendā.

M. Joh. Krstf. Broce

no Gerlicas Lužicā

S. [99]

Trešās klases stundas

Jūl[ija] aug[usta], sept[embra] okt[obra] mēnešos

Kristīgajā mācībā nobeigts apskatīt baušļus, tie pierādīti un izklāstīti no galvas. Teoloģijas pirmā daļa čakli atkārtota no pamatiem.

Grieķu valodā [mācāmies] gramatikas elementus un pēc iespējas trejādi apspriežam.

Latīņu valodā izskaidrota Justīna *Patiesā vēsture* līdz XII grāmatai. Darbs bija bieži aprakstīts, bet latīņu dzeja vai tās likumi ignorēti.

Ik dienu sacer skolnieku rakstītas vēstules.

Pabeigta V[ecās] D[erības] vispārīgā vēsture, kam tika pievienota antīkās ģeogrāfijas apguve.

Ģeometrijā aplūkota taisnstūra figūru izmērīšana.

S.95:

Tercijā [janvārī – februārī]

sakarā ar mācību par Dievu, aplūkotī jēdzieni par Kristu, par Sv. Garu un to darbību.

Grieķu valodā lasām Jāņa otro vēstuli, beigās atmiņā pārlūkojam gramatikas likumus.

Neaplūkojam nevienu latīņu autoru, izņemot Nepota *Dzīves* un pabeidzam sešus pirmos imperatorus.

Īsi izskaidroju V[ecās] D[erības] svētos stāstus.

Iepazīstinu un izskaidroju ģeometrijas jēdzienus.

Katoliskajā vēsturē pabeidzu Vecās Derības pirmo daļu līdz Babilonas gūstam.

Senajai ģeogrāfijai un parastajām vēstulēm pienācīgā ievērība nav veltīta.

J.K. Broce

Pielikums 2

Rīgas ķeizariskā liceja tercijas klases stundu saraksts 1775. gadā, no janvāra līdz jūnijam.

No: Summariūm Lectionium in Lyceo Imp: a jannuario ad Junium MDCCLXXV absolutarum. LU AB, Ms. 251, S. 118. Latīņu val. Broces rokraksts.

In Tertia

1. Altera Theologiae pars de homine ejus peccato, restitutione, & futura spē metaq̄ pertractata est.
2. In Graecis primum Johannis caput perlegendo, quaecunq̄ analyseos initium fecimus.
3. Progressi sumus ulterius in Cornelio, et sequentes Imperatores paulo diligentius pertractavimus.
4. Historiam Monarchiae Graecorum & Romanorum, ad captum tironum perlustravimus.
5. Epistolarum scribendarum consuetudinem nec Geometriae doctrinam negleximus.

Brotze

Tulkojums

Tercijā

1. Teoloģijas otrā daļa, kas aplūko cilvēku, tā grēkus, apžēlošanu, un nākotnes cerības.
2. Grieķu valodā izlasīt [priekšā] Jāņa pirmo nodaļu, kuras analīzi esam sākuši.
3. Turpinām Kornēliju, un vēl rūpīgāk studējam sekojošos imperatorus.
4. Aplūkojam Grieķijas un Romas monarhiju vēsturi, iesācēju izpratnei.
5. Rakstīt parastas vēstules vai aizmirstus ģeometrijas likumus [atkārtojam].

Broce

Pielikums 3

Rīgas ķeizariskā liceja rektora Johana Kristiāna Frīdriha Morica (Moritz) iesniegums Rīgas Vietniecības gubernatoram Aleksandram Andrejevičam Beklešovam. Rīga, 1784. gada 10. februārī. Fragmenti. Vācu val. Iesniegumam pievienoti divi J.K. Broces zīmēti skolas plāni.

No: LVVA, 30.f., 1.apr., 8.l., 36a.-37b.lp. (rokraksta foliācija neatbilst saturam).

Rīga, den 10. Februar 1784.

Ew. Excellenz hochgeneigte Befehlen zufolge habe ich die Ehre, die mir vorgelegten sieben Punkte so kurz zu beantworten, als es die Wichtigkeit der Sache erlauben wollte. Die Bedürfnis des Kayserlichen Lyceums sind zwar sehr groß, aber jede Patriot erwartetz zuvorsichtlich mit mir eine baldige und starke Hülfe von der Huld unserer allergnädigstn Monarchin, welche noch weit größer und gewiß zu hoffen ist, von Ew. Exzellenz diese Bitte durch Ihre vielvermögende Fürsprache Hochgeneigt unterstützen worden. (...) Den Segen der Vorsehung, den Ruhm der Nachwelt, des Herren Scholarchen, der sämtlichen Lehrer, besonders meine Ehrfurchstwolleste Dankbarkeit kann ich mit Gewißheit versprechen, da ich die Ehre habe, mit vollkommenster Hochachtung zu seyn. (...) /37a.lp./1. Diese Schule wurde im Jahre 1733 eingeweiht. So lange die Liefländische Ritterschaft Antheil daran nahm, wurden von Zeit zu Zeit verbesserungen gemacht. Seit zwölf jahren aber hat alter Einfluß und alte Unterstützung der Ritterschaft gänzlich aufgehört.

2. Daher ist diese Anstalt ihrem Untergang sehr nahe gekommen, besonders seitdem die hiesige Stadtschule durch Vorsorge des Magistrats und die Unterstützung be(...)mittelter Einwoheer Vorzug zu streiten und solchen beynahe zu gewinnen. Das alte Schulgebäude war schon längst für unbequem gehalten, und yur Einrichtung einer Pensionsanstalt von der Ritterschaft Geld gesammelt; welches bis auf 2000 Rhtl.Alb. angewachsen; um Jahre 1772 aber wegen einer entstandenen Uneinigkeit ausgezahlt, und der Disposition Ew. Kayserl. General-Gouvernements übergeben ist. Diese nun schon an sich selbst sehr mangelhafte Gebäude ist dadurch ganz untüglich geworden, daß dessen Gewälbe im Mai des Jahres 1783 eingestürzt ist. Daher haben sich vier Lehrer auf meiner Bitte willig finden lassen, ihre eigenen Wohnzimmer zu den Klassenstunden herzugeben, in Hoffnung: daß ihnen ein billiger Miethzins werde gerechnet werden. (...) Ausser diesem

verfallenen Schulgebäude sind auch die Wohnungen der Lehrer sehr schlecht und mit manchen Beschwerlichkeiten verbunden. Der Rector hat kein besonderes Haus (...). Wenn er nicht unter freyem Himmel leben; oder in der Stadt eine theure und entfernte Behausung renthen will. An das Quartier des vieten Schullehrer macht die Jacobs-Kirche immerwährende Ansprüche, und die Wohnungen der übrigen sind sehr mangelhaft, weil kein Holz- und Hof-Raum, auch keine hinlängliche Nebengebäude und Bequimlichkeiten dabey gefunden werden.

3. Es sind beym Lyceo 5 Lehrer, welche ihre Vocation von Ew. Kaiserliche General-Gouvernement erhalten haben. Diese bekommen alle Tertial nach Abzug des Centenals ihr Gehalt in Albrechtsgelde, vormals aus der Kayserlichen Renterey, und seit der neuen Stdathalterschafts Einrichtung vom Cameral-Hofe,

folgendergestalt:	Rhthl.	Ferd.
1. Rector Johann Christian Friedrich Moritz	90,	60
2. Conrector Johann Christoph Brotze	75,	50
3. Subrector Otto Carl Müller	60,	40
4. Quartus Johann Chr. Albrecht	45,	30
5. Quintus Johann Andreas Müller	24,	60

Summa 297

(...)37a.lp./

4. Diese Summe, welche jährlich 891 Rhthl. Albert betrrägt ist eigentlich von der Krone festgesetzte Unterhalt für diese Schule. Seit 1772 sind 200 Rhthl Alb., welche die Ritterschaft gesammelt und ausgezahlet hat, (...). Diese Gelder sind vor Zeit zu Zeit bey Anlegung der Bibliothek (...) benutzt.

/37b.lp./

Jetzt, nach der das Schulgebäude unbrauchbar ist, wäre die beste Anwendung dieser Interessen diese, daß sie denen vier Lehrer zur Miethe ausgezahlet würde, daß sie ausser ihren Zimmer auch ihre Ruhe und ohnehin geringe Bequimlichkeiten aufgeopfert habe, um nur dadurch den gänzlichen Verfall der Schule vorzubeugen. (...)

5. (...) schade, daß ein jeder Schuler, wenn er auch nicht studieren will, doch in einem Zimmer, bey einem und eben demselben Lehrer, vormittags drey Stunden und nachmittags zwey Stunden dem öffentlichen Unterrichte beständig beywohnen (...).

/36a.lp./

7. Da das alte Schulgebäude zu schlecht, zu tief in der Erde, zu kalt und naß, zu dunkel, zu eng für eine große Anzahl von Schüler, und wegen der über einander liegenden Zimmer in vieler Rücksicht sehr unbequem, so wird ein neues Schulhaus erfordert (...).

Weil der Besoldung der gegenwärtigen Lehrer nach den in vergangenen Jahrhundert gebräuchlichen Maaßstabe der Anzahl und Preise von Lebensmitteln eingerichtet, jetzt aber den vielfach vermehrten und von Jahr zur Jahr vertheuerter Lebensbedürfnissen gar nicht angemessen ist, so entstehen daraus Nahrungssorgen, Muthlosigkeit und ein unglückliches Loos ihrer Wittwen und Waysen. Am kläglichsten aber ist es, daß für den abgelebten Schulmann und dessen Unterhalt gar nicht gesorgen ist, sondern daß auch der älteste Greiß bis an seinen Todestag den Schulstaub verschlucken muß, um nicht zu verhungern. (...)

Tulkojums

Rīga, 1784. gada 10. februārī.

Sekojo J.[ūsu] Ekselences vislabvēlīgākajām pavēlēm, man ir tas gods atbildēt uz man uzstādītajiem septiņiem jautājumiem, tā, kā lietas svarīgums to ļautu. Ķeizariiskā liceja vajadzības ir patiesi ļoti lielas, bet līdz ar mani katrs patriots tālredzīgi gaida uz drīzu un apņēmīgu palīdzību no mūsu visžēlīgās valdnieces labvēlības. Tā būtu vēl daudz lielāka, un saprotams, ir jācer, ka Jūsu Ekselence ar savu daudz cerību raisošo apsolījumu šo lūgumu atbalstīs.

Es droši varu apsolīt apkārtējo svētību, pēcteču slavinājumus, sholarhu kungu, visu skolotāju un it īpaši manu godbijības pilno pateicību; man ir tas gods palikt visdziļākajā godbijībā. (...) /37a.lp./ 1.[punkts]. Šī skola tika iesvētīta 1733. gadā. Tik ilgi, kamēr tur piedalījās Vidzemes bruņniecība, laiku pa laikam notika uzlabojumi. Tomēr pirms divpadsmit gadiem [t.i. 1772] visa bruņniecības ietekme un viss atbalsts tika pilnībā zaudēts. 2. Tāpēc šī iestāde ir nonākusi gluži tuvu savam sabrukumam; it īpaši kopš šejienes pilsētas skola, [pateicoties] maģistrāta apgādībai un šejienes labvēlīgo(?) iedzīvotāju atbalstam, ir spējusi ar to [liceju] sacensties par priekšroku un to arī gandrīz jau iegūt. Veco skolas ēku jau sen uzskatīja par neērtu, un bruņniecība tika vākusi naudu, lai iekārtotu pansiju. 1772. gadā [kapitāls] bija izaudzis jau līdz 2000 Alberta valstsdālderiem, bet radušos domstarpību dēļ tika izmaksāts un pārvalde tika nodota ģenerālgubernatoram.

Šī nu jau ļoti bēdīgā ēka pa to laiku ir kļuvusi pilnīgi nelietojama, 1783. gada maijā iebruka tās velles. Tamdēļ pēc mana lūguma četriem skolotājiem nācās piekrist tam,

ka viņu pašu dzīvojamās istabas tiek nodotas klasēm, stundām, cerot, ka viņiem tāpēc tiks aprēķināta lētāka īre. (...) Ne tikai šī skolas ēka ir sabrukusi, arī skolotāju dzīvokļi ir ļoti slikti un saistīti ar dažādiem apgrūtinājumiem. Rektoram nav atsevišķas mājas. Bet, ja viņš negrib dzīvot zem klajas debess vai īrēt no pilsētas dārgu un tālu novietotu mājokli, tad viņam vienlaikus jābūt par Jēkaba baznīcas diakonu. Jēkaba baznīca allaž uzstāda prasības par ceturtno kolēģa dzīvokli, un pārējo dzīvokli ir ļoti bēdīgi, jo pie tiem nav atrodamas ne malkas novietnes, ne pagalmi, nedz arī blakus palīgēkas un labierīcības.

3. Ķeizarkajā licejā ir pieci skolotāji, kuri savu uzaicinājumu strādāt ir saņēmuši no ķeizarkā ģenerālgubernatora. Viņi visi saņem savu algu katru terciālu Alberta naudā no desmitās tiesas, agrāk no ķeizarkās renterejas, un tagad, kopš jaunās vietniecības izveidošanas, no ķemerejas sekojoši:

	Valstsdālderu	vērdņi
1. Rektors Johans Kristofs Frīdrihs Morics	90,	60
2. Konrektors Johans Kristofs Broce	75,	50
3. Subrektors Oto Karls Millers	60,	40
4. Ceturtais skolotājs Johans Kr. Albrehts	45,	30
5. Piektais skolotājs Johans Andreass Millers	24,	60
Summa	297	

/37a.lp./ 4. Šo summu, kas gadā veido 891 Alberta valstsdālderu, patiesībā ir noteicis kronis šīs skolas uzturēšanai. Kopš 1772. gada ir 2000 Alberta valstsdālderu, kurus tika savākusi un izmaksājusi bruņniecība.(...) Šī nauda laiku pa laikam tika izmantota bibliotēkas ierīkošanai. (...) man nav zināms, kur tagad šī nauda tiek uzglabāta un vai tā nes procentus. Tagad, kad skolas ēka ir nelietojama, būtu labākais brīdis izlietot tās procentus tādējādi, ka tos izmaksātu četriem skolotājiem par īri, jo tamdēļ, lai novērstu pilnīgu skolas sabrukumu, tie ir ziedojuši ne tikai savas istabas, bet arī savu mieru un tāpat pieticīgās ērtības.

5. Žēl, ka ikvienam skolniekam nākas piedzīvot kopīgās stundas, vienā un tai pašā istabā, pie viena un tā paša skoloāja, priekšpusdienā trīs stundas, un pēcpusdienā divas stundas; arī tad, ja tas netaisās studēt. (..)

/36a. lp./ 7. Tā kā vecā skolas ēka ir pārāk slihta, pārāk dziļi [iegrimusi] zemē, pārāk auksta un pārāk mitra, pārāk tumša, pārāk šaura lielam skolēnu skaitam, un daudzējādā ziņā ļoti neērta, jo istabas ir novietotas viena aiz otras, tad tika pieprasīta jauna skolas ēka. (...) Tā kā tagadējo skolotāju atalgojums ir aprēķināts pēc pagājušajā gadsimtā

piemērotajām izmaksām un iztikas līdzekļu cenām, tas tagad it nemaz nav piemērots daudzkārt vairākām un gadu no gada arvien dārgākajām dzīves nepieciešamībām; un tāpēc tas ir radījis rūpes par iztikšanu, viņu atraitņu un bāreņu bezcerību un nelaimīgo likteni. Bet visbrēcošākais ir tas, ka nemaz nav domāts par [vecuma dēļ] aizgājušo skolotāju uzturēšanu, tāpēc lai nebadotos, pat visvecākajam sirmgalvim nākas rīt skolas putekļus līdz pat savai nāves stundai. (...).

Pielikums 4**Broces stundu plāns liceja tercijas (3), sekundas (2) , pīmas (1) klasēs.**

1804. gada pirmais pusgads (no 19. septembra). Sastādīts pēc ziņām: LVVA, 4038.f. 2.apr.,
1002.l.,207.-209.lp.

	St.	Pirmdiena	Otrdiena	Trešdiena	Ceturtdiena	Pektdiena	Sestdiena
3	I.						
	II.			Fizika			Fizika
	III.		Aritmētika	Aritmētika			
	IV.						Atkārtošana (Repetitioner)
	V.						
	VI.						
2	I.	Reliģija					Ģeometrija
	II.	Matemātika Ģeogrāfija				Ģeometrija	
	III.						
	IV.						
	V.						
	VI.						
1	I.	Ģeometrija	Fizika	Fizika	Algebra		
	II.						
	III.						
	IV.						
	V.						
	VI.						

Broces stundu plāns liceja terciijas, sekundas, pīmas klasēs.

1805. gads. Pirmais pusgads. LVVA, 4038.f. 2.apr., 1002.l., 216.-217.lp.

		Pīmdiena	Otdiena	Trešdiena	Ceturtdiena	Piektiena	Sestdiena
	I.						
	II.		Dabaszinātnes	Aritmētika			Dabaszinātnes
3	III.						
	IV.						Latīņu val.
	V.						
	VI.						
	I.						
	II.						
2	III.						
	IV.				Ģeometrija		
	V.						
	VI.						
	I.	Matemātika	Fizika	Matemātika	Fizika	Algebra	
	II.						
1	III.						
	IV.						
	V.						
	VI.						

Broces stundu plāns liceja tercijas, sekundas, prīmas klasēs.

1805. gads. Otrais pusgads. LVVA, 4038.f. 2.apr., 1002.l., 220.lp.

		Pirmdiena	Otrdiena	Trešdiena	Ceturtdiena	Piektdiena	Sestdiena
	I.						
	II.					Ģeometrija	
3	III.				Latīņu val.		
	IV.		Ģeometrija				Vēsture un lasīšana
	V.						
	VI.						
	I.						Fizika
	II.			Kurtijs	Ģeometrija		
2	III.						
	IV.						
	V.						
	VI.						
	I.					Ovīdijš*	
	II.						
1	III.						
	IV.						
	V.						
	VI.						

*LVVA,2.apr., 1002.l., 220. lp.: 1805. gada augustā piektdienās no plkst. 8.-9. Broce māca prīmai Ovīdiju, bet trešdienās sekundai no plkst. 9. -10 - Kurtiju (*Curtius*), tātad – latīņu valodu un literatūru.

Broces stundu plāns liceja terciijas, sekundas, pīmas klasēs.

1807. gada otrais pusgads. LVVA, 4038.f. 2.apr., 1002.l., 233.lp.

	St.	Pimrdiena	Otrdiena	Trešdiena	Ceturtdiena	Piektiena	Sestdiena
	I.						
	II.						
3	III.				Aritmētikas	Aritmētika	
	IV		Aritmētika				
	V						
	VI						
	I.						
	II.	Algebra				Algebra	
2	III.			Algebra			Algebra
	IV						
	V						
	VI.						
	I.	Matemātika/ Ģeogrāfija/ Dabaszinātnes	Matemātika	Latīņu autori	Latīņu autori		
	II.						
1	III.						
	IV.						
	V	Latīņu autori			Latīņu autori		
	VI.						
	VII.						

Broces stundu plāns liceja tercijas, sekundas, prīmas klasēs.

1807. gada pirmais pusgads. LVVA, 4038.f. 2.apr., 1002.l., 230.-231.lp.

	St.	Pimdiena	Otrdiena	Trešdiena	Ceturtdiena	Piektdiena	Sestdiena
3	I.						
	II.						
	III.					Ģeometrija	
	IV.				Ģeometrija		Ģeometrija
	V.						
	VI.						
2	I.						
	II.	Trigonometrija				Trigonometrija	
	III.						
	IV.						
	V.						
	VI.						
1	I.	Matemātika ģeometrija					Latīņu autori
	II.						Ģeometrija
	III.			Latīņu autori			
	IV.						
	V.						
	VI.						
	VII.						Latīņu autori

Broces stundu plāns liceja sekundas un prīmas klasēs*

1808. gada pirmais pusgads. LVVA, 4038.f. 2.apr., 1002.l., 236.lp.

	St.	Pimdiena	Otrdiena	Trešdiena	Ceturtdiena	Piektdiena	Sestdiena
2	I.						
	II.						
	III.	Latīņu dzeja		Latīņu dzeja	Latīņu dzeja	Latīņu dzeja	
	IV.						
	V.						
	VI.						
1	I.	Horācijs	Svetonijs	Horācijs	Svetonijs		Terencijs
	II.						
	III.						
	IV.						
	V.						
	VI.						
	VII.						

* Tercijas klasē 1808. gada pirmajā pusgadā Brocem stundu nebija, bet otrajā pusgadā sestdienās no plkst.10.-11. viņš mācīja latīņu valodu.

Pielikums 5

J.Kr. Broces vēstule V. Fr. fon Ungernam - Šternbergam. Rīga, 1812. gada 25. decembrī. Vācu val. Broces rokrakastā. LVVA, 214.f. 6.apr., 492.l., 221a.-222b.lp.

Rīga d.25Xb 1812

Hochwohlgeborner Herr Baron
Hochverordneter Herr Landrath und Ritter
Theurerster Gönner

Ew. Excellenz würde ich schon lange geantwortet haben: ich glaubte aber die Bücher vom Buchbinder Sturz bald zu erhalten, u. mitschicken zu können. Ich habe nemlich Dero Aufträge richtig befolgt, und Bergmanns Streithistorien unter den Kalmuken nebst 2 Exx: vom Lucas David bei Hartmann ausgenommen, u. dem Buchbinder übergeben.

Was den Past. v. Bergmann auf Erla betrifft; so ist er wirklich ein zuverlässiger Mann, der Ewas leisten kann, u. ein genauer und zuverlässiger Schriftsteller. Eben war er in Riga, als ich Dero Brief erhielt; und ich hatte Gelegenheit mit ihm derüber zu sprechen. Ich stellte ihm die Schwierigkeit vor, die Urkunden nach dem Lande zu schicken; er aber äußerte, daß er zufrieden sey, wenn ihm während seines Aufenthalts in der Stadt nur soviel Urkunden extradirt würden, als er hier benutzen könne, die er denn jedesmal zurück liefern würde, ohne sie nach dem Lande mitzunehmen. Auf diese Bedingung, dünkte ich, könnte man wohl seinen Anschlag annehmen, u. dabei verlangen, daß er ein gedrucktes Exemplar seiner Schrift in das Ritterschaftsarchiv liefere. Bleiben die Urkunden unbenutzt; so sind sie ein todten Schatz, und einen eignen Historiographen für Livland zu besolden, leiden Zeit u. Umstände nicht. Wenn der Past. v. Bergmann auch nur die Ordenszeiten bearbeitet: so erleichtert er doch einem künftigen Schriftsteller seine Arbeit sehr, indem er den verwirktesten und bisher dunkelsten Zeitraum aushebt.

/221b.lp./ Seit einige Zeit ist mir Manches zugestoßen, wodurch ich sehr zurück gesetzt bin. Meine Frau starb, und ihr Begräbniß hat mir viel Unruhe und Kosten verursacht; weil ich ihren letzten Wunsch wegen ihres Begräbnißes nicht unerfüllt laßen wollte, um allerlei Nachreden zu vermeiden. Dann überfiel mich eine schwere Krankheit,

in welcher der Artzt mich schon verlohren gab, und von der ich mich nur langsam erholen konnte. Hierauf wurde unser Gymnasium zum Gebrauche der bisher im Feldhospital verpflegten Kranken eilig weggenommen, und wir hatten kaum Zeit, unsre Sachen auszuräumen, die Stadt sollte uns andere Wohnungen schaffen: ich aber fand Gelegenheit in mein eigen Haus in der Schloßstraße zu ziehen: wodurch ich freilich viel verliere. Die Stadt wurde in Belagerungsstand erklärt, und Nachrichten über Nachrichten von der Annäherung einer feindlichen Armee setzten die ganze Stadt in Verwirrung, so daß man an nichts denken, nichts thun konnte. Die Besitzer der Höfchen eilten nach der Satdt, Alles lief unter einander, um jenseit der Düna fieng man schon an, hier und da Häuser, Mastenstapel u. aufgestelltes Brennholz anzusünden.

/222a. 1p./ Und mitten in dieser ungewißten und unsichern Lage erfolgte wieder alles Erwarten (: denn an demselben Tage nur durch einen öffentl. Anschlag bekannt gemacht, daß die eingeflüchteten Vorstädter ihre vorigen Wohnungen in aller Sicherheit wieder beziehen könnten:) jene Schreckensnacht, die unsre schöne diebeitige Vorstadt nebst fünf Kirchen in die Asche legte. Die Verwirrung zu beschreiben, welche in- und außer der Stadt herrschte, ist unmöglich. Nicht nur jene Unglücklichen, deren Häuser ein Raub der Flammen wurden, verlohren das Ihrer, sondern auch viele Städter, welche auf vorstädische Häuser Geld geliefert hatten. Auch ich habe mein Theil gelitten. Solche Vorfälle hemmen alle Energie und Thätigkeit, und wir erholten aus erst als denn, als günstige Nachrichten von dem Wittgensteinschen Corps einliefen, und die Furcht vor einer Belagerung verschwand.

Was die königsb. Urkk. betrifft; so habe ich sie alle in das Ritterschaftsarchiv abgeliefert. Ich freute mich nur, sie in Sicherheit zu wissen; denn aller Muth zur Arbeit war bei mir unter solchen Umständen erstorben; und noch /222b.1p./ ietzt lebe ich in Verwirrung. Noch irren wir Lehrer mit unserem Gymnasium herum. Bisher waren 2 Klassen in der kleinen Gildstube, und die eine in einem Privathause bei der Stichpforte. Nun sind die Gilstuben für die Regierung und den Kameralhof bestimmt, und noch wissen wir nicht, wo wir ein Locale für die Klassen finden sollen. Sonst konnte ich auf meinem Zimmer ruhig arbeiten, bis die Glocke mich nach der Schule wirft: ietzt muß ich schon vor dem Glockenschlage auf der Straße seyn und mehrere Straßen von einer Klaße zur andern durchlaufen; welches für einen Mann von 70 Jahren sehr beschwerlich ist.

Alle diese Umstände haben mich so abgespannt, daß ich zu Untersuchungen, die Anstrengung erfordere, ganz stumpf in. Ich hoffe indeß, daß wir doch einmal wieder in Ordnung kommen werden. Sobald ich etwas in Ruhe bin, will ich fürs erste noch einige der Uniersität schuldige Abchriften von Urkunden nachholen; weil ich schon das Geld dafür genommen habe, und alsdenn will ich an die estländischen gehen. Mit der größter Ergebenheit verharre ich

Ew. Excellence

gehorsamster Diener

J.C. Brotze

Tulkojums

Rīga, 1812. gada 25. [decembrī]

Augstlabdzimušais barona kungs

Augststāvošais landrāta un bruņinieka kungs

visdārgais labvēli

es jau sen būtu J. Ekselencei atbildējis: tomēr es cerēju drīz saņemt atpakaļ grāmatas no grāmatsējēja Šturca, lai Jums varētu nosūtīt. Esmu rūpīgi sekojis Jūsu norādījumiem, un esmu no Hartmaņa paņēmis Bergmaņa *Kalmiku strīdus* un 2 Lūkasa Dāvida eks. un nodevis grāmatsējējam.

Kas attiecas uz māc. f. Bergmani no Ērgļiem, tad viņš ir patiesi uzticams vīrs, kas patiesi var ko sasniegt, un pamatīgs un uzticams pētnieks. Viņš tieši tad bija Rīgā, kad es saņēmu Jūsu vēstuli, un man bija iespēja par to ar cieņu runāt. Es viņam aprakstīju grūtības, kas rodas, ja sūta dokumentus uz laukiem. Viņš savukārt apgalvoja, ka būtu apmierināts, ja viņam esot pilsētā, viņš varētu veikt izrakstus no tik daudz dokumentiem, ar ko viņš var tikt galā, un kurus viņš ik reizi atdotu atpakaļ, tos nemaz uz laukiem līdzī neņemot. Es domāju, ka ar šādiem noteikumiem labprāt varētu viņa piedāvājumu pieņemt, turklāt prasot, lai viņš vienu sava iespiestā raksta eksemplāru nodod Bruņniecības bibliotēkai.

Ja dokumenti paliktu neizmantoti, tie kļūtu par mirušu dārgumu; un laiki un apstākļi diemžēl neļauj algot savu Vidzemes historiogrāfu. Ja māc. f. Bergmanis izpētītu tikai ordeņa laikus, arī tad viņš ļoti atvieglotu darbu nākamajam rakstniekam, jo viņš aplūkotu pašus juceklīgāko un līdz šim tumšāko laiku.

/221.b. lp./ Kopš kāda laika man ir tik daudz kas uzbrucis, ka esmu pilnīgi nomākts. Nomira mana sieva [Marija Rozīna 1812. 19.I.], un viņas bēres man sagādāja daudz nemiera un maksājumu, jo, lai vēlāk neceltos visādas runas, es nevarēju neievērot viņas pēdējo gribu attiecībā uz bērēm.

Tad man uzklupa smaga slimība, un mans ārsts jau uzskatīja mani par neglābjamu. Un no tās es tikai lēnām varēju atkopties.

Tad mūsu ģimnāzija tika pielāgota līdz šim kara hospitālī koptajiem slimniekiem, un mums nebija laika, lai mēs varētu izvākt savas lietas. Pilsētai vajadzēja mums sagādāt dzīvokli, bet es atradu iespēju pārvākties uz savu māju Pils ielā: tā es daudz ko zaudēju.

Pilsētā bija izsludināts aplenkuma stāvoklis, un viens ziņojums pēc otra par ienaidnieka armijas tuvošanos iedzina visu pilsētu tādā panikā, ka nebija iespējams nedz ko domāt, nedz ko darīt.

Muižiņu iemītnieki cits pēc cita steidzās uz pilsētu, un otru Daugavai jau šur tur sāka aizdedzināt mājas, mastu grēdas un dedzināmās malkas kaudzes.

/222a.lp./ Un šim neskaidrajam un nedrošajam stāvoklim/situācijai pilnīgi pretēji visu gaidītajam (: jo tai pat dienā tika izplatīts publisks paziņojums, ka iebēgušie priekšpilsētnieki varēs atkal droši apmesties savos agrākajos mājokļos :) sekoja šausmu nakts, kas mūsu skaisto priekšpilsētu ar piecām baznīcām pārvērta pelnos. Nav iespējams aprakstīt sajukumu/paniku, kas valdīja iekš- un ārpuspilsētā. Savējo [mantību] pazaudēja ne tikai tie nelaimīgie, kuru mājas bija kritušas par upuri ugunij, bet arī tie daudzie pilsētnieki, kas bija ieguldījuši naudu priekšpilsētas namos. Savu izcietu arī es.

Šādi notikumi atņēmu visu enerģiju un [aptur visas] darbības. Mēs atkopāmies tikai tad, kad no Vitgenšteina armijas saņēmām ziņu, ka aplenkuma bailes ir beigušās.

Kas attiecas uz Kēnigsb.[ergas] dok.[umentiem] [to norakstiem], tad es tos visus nogādāju Bruņniecības arhīvā [Rīgas pilī]. Es biju priecīgs, jo zināju, ka tie atrodas drošībā. Šādos apstākļos viss darba prieks un griba manī bija pamirusas, un vēl tagad es dzīvoju apjukumā.

/222b.lp./ Vēl mums, skolotājiem, ir sajukums ģimnāzijā. Līdz šim bija divas klases mazajā Ģildē, un viena kādā privātā namā pie Bīskapijas vārtiem. Tagad ģilde ir nodota pārvaldei un ķemerejai, un mēs vēl nezinām, kur atradīsim vietu klasēm.

Parasti es varēju mierīgi strādāt savā istabā, līdz zvans mani aicināja uz skolu; tagad jau pirms zvana man jābūt uz ielas un jāskrien pa vairākām ielām no vienas klases uz otru. Tas septiņdesmitgadīgām vīram ir ļoti apgrūtinoši.

Visi minētie apstākļi mani ir tā nomocījuši, ka esmu kļuvis gluži truls darbiem, kas prasa sasprindzinājumu. Tomēr es ceru, ka reiz atkal būšu kārtībā. Tiklīdz man būs kaut nedaudz miera, es gribu vispirms nosūtīt universitātei [Tartu] parādā palikušos dokumentus [norakstus], jo naudu par to jau es esmu saņēmis, un pēc tam es došu Igaunijai [norakstus]. Vislielākajā padevībā palieku Jūsu Eks.

pazemīgs kalps

J.C. Broce.

Pielikums 6

Veltījuma dzejolis nezināmai personai, domājams, no tirgotāju Portenu ģimenes. Vācu val. B.g. [18.gs.b.]. Broces rokrakstā.

No: LVVA, 4011.f., 1.apr., 633.l. (Brotze Personalia), 85.lp.

Nimm, statt der stolzen Ros' und Nelcken
 Dies Winter-Blumchen ohne glanz –
 Laß es nicht freudenlos verwelcken;
 Flecht' es in Deinen Lebens-Kranz!
 Du bist zwar schöner Blüthes Schöpfer,
 Doch wirst Du diese nicht verschmächen
 Ist nicht vom schlechten Thon der Töpfer
 So gut, wie der vom Porzellän?
 Und wär' ers nicht; - die immer Güte
 Giebt doch dem Werke seinen Preis,-
 Gott segne jede Frucht und Blüthe
 Vom Pfirsich bis zum Kaddik- Reis!
 Er schirme Deiner Garten- Beeten
 Von Maulenwurf, Nord und Diebes-List
 Die Wünsh Die Einer der Porten
 Der treu, Dein Freund auf immer ist.

Tulkojums

Nem lepno rožu un neļķu vietā
 Šo ziemas ziediņu vienkāršo-
 Neļauj tam skumji vīst,
 Ievij to savā dzīves vaiņagā!
 Kaut Tu esi skaistāks radījums par ziediem,
 Tomēr Tu nedrīksti to noniecināt
 Vai tad podi no slikta māla

Nav tikpat labi, kā tie no porcelāna?
Un vai tā nav, ka allaž labums/noderība
Dara lietas vērtīga,-
Kungs svētī katru augli un ziedu
Kā persiku, tā kadiķi!
Viņš sargā Tava dārza dobes
No kurmju rakumiem, ziemeļa un zagļiem,
To vēlē viens no Porteniem(?)
Tavs allaž uzticamais draugs.

Pielikums 7

J.Kr. Broces apliecinājums par saziēdotās summas saņemšanu un par savas kolekcijas novēlēšanu Rīgas pilsētas bibliotēkai pēc nāves.

Rīga, 1821.gada 1.oktobrī. Vācu val. 1 lp. Ģerboņpapīrs. Teksts nenosk. rokr., parakstījis un datējis J.Kr. Broce. Ar liecinieku parakstiem.

No: LVVA, 8.f., 1. apr., 117.l., Nr.1., 21b.lp.

Für meine livländische Sammlung von 560 gedruckten und ungedruckten Bänden, welche das Rigasche Publikum für seine Stadtbibliothek angekauft hat die verlangte Summe von Zweytausend Rubel Silbermünze in Ehstländischen Distrikts Kreditscheinen sub numeris generalibus 4133 und 4134 et specialibus 10. et 11., nebst laufenden Zeichen vom 17ten April d.J., richtig erhalten zu haben, benenne ich mit Unterschrift der Herren Zeugen hiedurch quittierend, und verspreche solche Sammlung sorgfältig zu bewahren, und bei Gelegenheit zu vermehren. Bei meinem Ableben sollen meine Erben gehalten seyn, nicht nur die Bücher, mit dem Stempel, den hier jetzt erhalten habe : Bibliothecae Rigensis, sondern auch die welche ich noch der Zeit dazu gesammelt habe, und in dem von mir angefertigten und überlieferten Catalogo notiren werde, sogleich ohne Weigerung abzuliefern.

Riga den 1.Octb. 1821

M. Joh. Christoph Brotze Rath

M.E. Reimers

M. Thiel

G. Tielemann

Tulkojums

Ar liecinieku kungu parakstiem es apstiprinu, ka par savu Vidzemes kolekciju – 560 iespiestiem un neiespiestiem sējumiem, ko Rīgas publika ir nopirkusi savai pilsētas bibliotēkai, esmu saņēmis prasīto summu - divus tūkstošus sudraba rubļus Igaunijas guberņas kredītbiļetēs *sub numeris generalibus 4133 un 4134 et specialibus 10. et 11.*, kopā ar š.g. 17.janvāra zīmēm. Apsolu šo krājumu rūpīgi uzglabāt un pie iespējas papildināt. Pēc manas aiziešanas maniem mantniekiem ir jāgādā, ka bez kavēšanās tiek nodotas ne tikai tās grāmatas, kam ir tagad saņemtais zīmogs *Bibliothecae Rigensis*, bet arī

tās, ko es vēl pa šo laiku būšu sakrājis, un kas ir atzīmētas manis sastādītajā un nodotajā katalogā.

Rīga, 1821.gada 1.okt.

M. Joh.Kristofs Broce

M.E.Reimerss

M.Tīls

G.Tīlemans

Pielikums 8.**Ieraksts par Broces kolekcijas iekļaušanu Rīgas pilsētas bibliotēkās krājumā.**

Vācu val. 1.lp. Rakstīts *post factum*, laikā no 1842. līdz 1859. gadam. Rīgas pilsētas bibliotēkas direktora Dr.med. Vilhelma Sodovska (*Sodoffsky*) rokraksts.

No: LUAB, Ms. 961, 31.S.

Durch die gleichfalls ausgezeichnet wertvolle Büchersammlung des Herrn Oberlehrers des Gymansiums Christoph Brotze, aus gedruckten und handschriftlichen Werken, die vaterländische Geschichte betreffend, bestehend. Diese Sammlung, zu der ein Special-Catalog von Brotze's Hand existirt, wurde von der Stadt für die Bibliothek angekauft, nach dem sie für dieser Zweck reichliche Beiträge von hiesigen Bürgern empfangen hatte und bestehend aus 582 [Bänden].

Tulkojums

[Bibliotēka papildināta] ar izcili vērtīgo ģimnāzijas virsskolotāja Kristofa Broces kunga grāmatu kolekciju, kas sastāv no iespiestiem darbiem un rokrakstiem. Šo kolekciju, kurai ir īpašs, Broces rakstīts katalogs un kas sastāv no 582 [sējumiem], bibliotēkai nopirka pilsēta pēc tam, kad tā bija saņēmusi šim mērķim bagātīgus šejienes pilsoņu ziedojumus.

Pielikums 9

J. Kr. Broce sastādījis un uzrakstījis sekojošu dzimtu biogrāfijas Vidzemes muižniecības „Dzimtu un ģerboņu grāmatām” (LVVA, 214.f., 4.apr., 15.- 17. l.)

Alfabētisks rādītājs⁵¹⁰

1. **Aderkass** (von Aderkas aus Kürbis und Sussikas), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 143.-145.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 80; 2, 214;
2. **Aderkass** (von Aderkas aus Sussikas), ar ģerboni, kolor. ar zeltu, pēc 1796; 16.l, 2.-3b.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 80; 2, 214;
3. **Albedīls** (von Albedyl), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 117.-120.lp.;
4. **Anhorns von Hartwiss** (Anhorn von Hartwiss), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1802, 15.l., 42.-45.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 177;
5. **Anreps** (von Anrep aus Lauenhof), ar ģerboni, dzimtas koku, ap 1804); 16.l., 4a.-7a lp.;
6. **Anreps** (von Anrep, Geschlechtregister), ar ģerboni un ciltskoku, 17.l., 19a.-22.lp.;
7. **Baijers** (von Bayer), ar ģerboni, tabulu, 17.l, 489.- 490.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 183;
8. **Belovs** (von Below), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, pirms 1801, vēlāk papild., 15.l. 164.- 167.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 155;
9. **Bērends** (von Berends), ar ģerboni, tabulu, 15.l., 168.-170.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 48a, 62b; sal. ar Brotze *Monumente* 5, 209; 7, 48, 62b;
10. **Bērenss** (Zeichnung und Beschreibung des adlichen Berenschen Wapen), ar ģerboni, ģerboņa apraksts uz vēstuļpapīra, burtnīcas formā, ap 1797, 15.l., 172.-177.lp.;

⁵¹⁰ **norādītas konkordances ar līdzīgiem Broces materiāliem no krājuma Brotze *Monumente* 1-10, pēc:** Brotze J.Chr. *Allgemeines Register über die von mir gesammelten X Bände Livonica*. [1819]. *Erstes Register enthaltend die Wapen der liv-und kurländischen adlichen Geschlechter* (...) S. 1-58. (LUAB). Tāpat norādīts uz ģenealoģiskiem materiāliem Broces rokrakstu kopsējumos Brotze *Miscellanea* 2, Brotze *Livonica* 15, Brotze *Livonica* 23, (visi LUAB)

11. **Bērenss fon Rautenfelds** (Berens von Rautenfeldt), ar ģerboni, tabulu, pēc 1800, 15.l. 160.-163.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 107; *Miscellanea* 2, 258-259;
12. **Bergs** (von Berg aus dem Hause Schaden v. Bergshof), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 60.-62. lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 63; 9, 87; Brotze *Livonica* 23, 18a-b;
13. **Bergs** (von Berg), ar ģerboni, kolor. ar zeltu; 16.l., 46.a lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 51; 97;
14. **Bērs** (von Baehr), dzimtas biogrāfijas melnraksts, 15.l., 58.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 101;
15. **Birmeisters** (von Bührmeister), Broce rakstījis tikai virsrakstu, ģerbonis vecs (izgriezts, uzlīmēts uz zila fona), 15.l. 152.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 139 (Burmeister)
16. **Blūmens** (von Bluhmen), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1801, 15.l., 179.-182.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 143;
17. **Boks** (von Bock), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 189.-190 lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 154;
18. **Bolto fon Hoenbahs** (Bolto von Hohenbach), pirms 1806, 15.l., 72.-75.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 208 (Hohenbach);
19. **Brauns** (Reichgrafen von Browne), ar ģerboni, tabulu, 15.l., 69.-71.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 47; 5, 5;
20. **Brauns** (Ursprung und Wapen der Reichsgräflichen Familie von Browne), apraksts nav pabeigts, ģerboņa nav, mazāka izmēra lapa (33x 20 cm); 16.l., 95.a-97.a lp.;
21. **Bremzens** (Geschlechterregister und Beweisse über die Adel der Familie von Brömsen und zwar aus dem Hause Samhof), ar ciltskoku tabulas veidā; 16.l., 93.a-94.a lp.;
22. **Bremzens** (von Brömsen) ar ģerboni, tabulu, 17.l., 320.-323.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 122 (ciltskoks);
23. **Brigens** (von Brügggen), ar ģerboni, ciltskoku, ap 1805, 15.l., 183.-185.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 153;
24. **Brimmers** (Nachricht von dem adlichen Geschlecht von Brümmer), apraksts nav pabeigts, ģerboņa un tabulas nav, mazāka izmēra lapa(22x 17 cm); 16.l. 102.-110.lp.
25. **Brimmers** (von Brümmer) ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, iespējams, tabula sāka veidot ap 1796. gadu, turpināta 1805. gadā, un arī vēlāk papildināta; 17.l., 357.-361.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 36;
26. **Brimmers** (von Brümmer), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 362.-366.lp.;

27. **Bruiniks** (von Bruiningk), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 484.-488.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 200;5, 175;
28. **Bruinings** (von Bruiningk), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1801, 15.l., 62.-65.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 84;
29. **Budbergs** (Stammbaum des einen Zweiges der Freyherrn v: Budberg, Stammbaum der Freiherrlichen Familie v. Budberg der treydenschen Branche), ar ģerboni, diviem dzimtas kokiem- vispārējo un Turaidas atzara, pēc 1805.g., 16.l., 124.-129.lp.;
30. **Budbergs** (Stammbaum des Freiherrn und Herrn von Budberg), ciltskoks, lielizmēra lapa 46 x 47 cm), 17.l., 5a.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 185b;
31. **Budbergs** (von Budberg, Geschlechterregister), ar ģerboni, 17.l., 13a.-15a.lp.;
32. **Budenbroks** (Geschlechtsregister und Beweise des ... von Buddenbrock), ar ģerboni, 1805, 1.lp. Broces rokr., divas nākošās lp. citā rokr.; 17.l., 7a lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 76a-b (Stammbaum);
33. **Cedelmans** (von Zedelmann) ar ģerboni, ģerboņa apraksts uz vēstuļpapīra, burtnīcas formā, iesp. ap 1796, 17.l., 313.-315. lp.;
34. **Ceimerns** (Herkunft und Wapen des adlichen Geschlechts von Ceumern) rakstīts uz rakstāmpapīra burtnīcas formā, mazāka izmēra (21,5 x 16 cm); ; datējums agrāks, iesp. 18.gs. 90.g.); 16.l., 176.-179.lp.
35. **Ceimerns** (von Ceumern), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 301.- 306.lp.; sal. ar Brotze *Miscellanea* 2, 174-175;
36. **Ceimerns** (von Ceumern, und zwar des breslauschen Branche), ar ģerboni, ciltskoku tabulas formā, dat.: 1805; 16.l., 172.-174.lp.;
37. **Cekels** (von Zoekell von Mehrhof), ar ģerboni, tabulu, pirms 1803 (pēc 1803. gada, 1814. g. papildinājumi rakstīti ar citu roku), 15.l., 88.-91.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 75;
38. **Cimmermans** (von Zimmerman), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 383.-385.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 6, 26
39. **Delvigs** (Herkunft des freyherrlichen Dellwigschen Geschlechts) [citi Delvigu dzimtas materiāli nav rakstīti ar Broces roku]; 16.l., sal. ar Brotze *Monumente* 9, 78; 4, 92;
40. **Delvigs** (von Delwig), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 434.-495.lp.;
41. **Duntens** (von Dunten), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 316.- 318.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 89, 90;

42. **Ekesparre** (von Ekesparre), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1797-pirms 1805, 15.l., 140.-143.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 209; 4, 98;
43. **Emme** (von Emme), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1805, 15.l., 26,-29.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 37;
44. **Engelharts** (Engelhardt), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 74.-77.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 24;4, 80; *Miscellanea* 2, 176-179;
45. **Etingens** (von Oettingen), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 425.-427.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 191; 4, 62, 115;
46. **Fēgezaks** (von Vegesack), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 210.-212.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 69; 9, 101 (Stammbaum)
47. **Felkersāms** (Völkersahm, des welkenhöfschen Zweiges), 17.lp., 68.-70.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 136b;
48. **Fermors** (Römische Reichsgr. von Fermor), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu,, ap 1801, 15.l., 22-25.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 177; Brotze *Livonica* 15, Nr.32, Bl.99a – 104a (Tagebuch, Abschrift von Brotze);
49. **Ferzens** (von Fersen), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 153.-154.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 5, 88; 10, 27;
50. **Fītinghofs** (von Vietinghoff v. Addaferschen Branche aus dem Hause Sussikas; 17.l., 78.-82.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 5, 141, 233; 6, 112; 9, 66, 77; 10, 98; 117, 129; Brotze *Livonica* 23, 20 (Stammbaum)
51. **Freimans** (von Freymann), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 296. – 300.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 136;
52. **Freitāgs fon Loringofs** (Freitag von Loringhoff), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 325.lp.-328.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 219 (tabula);
53. **Fromholds** (Herkunft ... adlichen Geschlechts von Fromhold), rakstīts uz rakstāmpapīra burtnīcas formā, mazāka izmēra (21 x 17 cm), 16.l., 261.-263.lp.;
54. **Fromholds** (von Fromhold), ar ģerboni, tabulu, pēc 1800, 15.l., 193/-194.; sal ar Brotze *Monumente* 1,155b, 216b;
55. **Funkens** (Geschlechtsregister und Beweis ... ausgestorbenen Familie v. Funcken), ar ģerboni un ciltskoku; 16.l., 257.-260.lp.; sal ar Brotze *Monumente* 8,51b;
56. **Gerngross** (von Gerngross, aus Lodenhof), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1801, 15.l., 195.-196.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 203;
57. **Gersdorfs** (von Gersdorff), ar ģerboni, lielizmēra ciltskoku uz dubultlapas, 17.l., 214.-217.lp.;

58. **Gincels** (von Günzel), ar ģerboni, tabulu, papild. 1808; 15.l., 122.-125.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 5, 38;
59. **Glāzenaps** (von Glasenapp), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 307.-310.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 75;
60. **Grote** (von Grote), ar ģerboni, tabulu, 15.l., 197.-198.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 123. 124;
61. **Grotenhjelm**s (von Grotenhielm) ar ģerboni, 15.l., 66.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 178; 9, 128;
62. **Grotūzens** (von Grothusen), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 159.-160.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 7, 209;
63. **Hānenfelts** (von Hanenefeldt), ar ģerboni, ciltskoku, 15.l., 199.-201.lp., sal. ar Brotze *Monumente* 1, 162;
64. **Hartvigs** (Hartwig), dzimtas biogrāfijas melnraksts, 15.l., 34ab.lp.;
65. **Helmersens** (von Helmersen), ar ģerboni, lielizmēra lapa, 46x 27 cm), 16.l., 290.-291.lp.;
66. **Helmersens** (von Helmersen), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 270.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 68; 10, 178; *Miscellanea* 2, 440-441)
67. **Hilhens** (von Hilchen), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 203.-206.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 18,19;
68. **Holmdorfs** (Herkunft und Wapen des adlichen Geschlechts von Holmdorf), rakstīts uz rakstāmpapīra burtnīcas formā, mazāka izmēra lapa (21 x 17 cm); iesp. ap 1787; 16.l., 292.-296.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 3, 215;
69. **Igelstrēms** (von Igelström), ar trim ģerboņiem, tabulu, 17.l., 234.-237.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 201; 6, 148; 9, 111 (Stammbaum)
70. **Jankēvics** (von Jankiewitz), ar ģerboni, ciltskoku, ap 1802, 15.l., sal.ar Brotze *Monumente* 3, 192;
71. **Kālens** (von Kahlen), ar ģerboni, 15.l., 211.-212.lp., sal. ar Brotze *Monumente* 7, 215, 35;
72. **Kālens** (von Kahlen), ar ģerboni, tabulu, pirms 1803 (pēc 1803. gada papildinājumi rakstīti ar citu roku) 15.l., 85.-87.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 35, 215;
73. **Kampenhauzens** (von Campenhausen), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 289.-385.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 1, 159;
74. **Kirhnens** (von Kirchner), ar ģerboni, tabulu, ap 1804, 15.l., 31.-33.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 173;

75. **Klēbeks** (von Klebeck, Geschlechtsregister) 17.l., 23.a-25.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 96; 7, 213;
76. **Klots** (Klot von Heidenfels), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 17.l., 42.-45.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 211;
77. **Kokens -Grīnblats** (Kocken v. Grünblatt), ar ģerboni, ciltskoku, epitāfiju, 17.l., 243.-246.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 63; 5, 147; 9, 73;
78. **Krēgers** (von Kröger), ar ģerboni, ciltskoku, 15.l., 213.-216.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 63 (Kröger von Tolbenhof);
79. **Kreušs** (von Kreuzsch), ar ģerboni, tabulu, ap 1800, papild. (1805) ar citu roku; 15.l., 221.-222.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 70;
80. **Leskens** (von Lescken, aus Absenau), ar ģerboni, ciltskoku, 1802.13.XII., papild. 1806, 15.l., 223.-224.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 82
81. **Lēvenšterns** (von Löwenstern), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 247.-249.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 2, 98, 99, 100b;
82. **Lēviss** (von Lowiss), ar ģerboni, ciltskoku, iesp. ap 1796.; 218.-225.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 3, 219, 220;
83. **Lilienfelts** (von Lilienfeldt, NeuOberpahlensche Branche) ar ģerboni, diviem ciltskokiem, pēc 1802; 15.l., 130.-132.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 94; 9, 64;
84. **Lipharts** (von Liphart), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 333.-335.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 2, 111; 9, 131;
85. **Loudons** (von Loudon), ar ģerboni, 17.l., 114.-116.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 5, 59; 7, 172; Brotze *Livonica* 15, 60b-63a;
86. **Malama** (von Malama), ar ģerboni, tabulu, 15.l., 228.-230.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 74, 70;
87. **Mandelštats** (von Mandelstadh), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 15.l. 250.-253; sal. ar Brotze *Monumente* 1, 169;
88. **Manekens** (von Manecken), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 458.-460.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 5, 191; 4, 55; 9, 70;
89. **Meinerss** (von Meiners) ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 15.l., 13-16.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 91; 9, 213;
90. **Meks** (von Meck, aus Pernigel), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 185.-187.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 10, 36; 8, 203;
91. **Mellers** (Möller, Geschlechtsregister), 1.lp. Broces rokr., divas nākošās lp. citā rokr.; 17.l., 10a lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 50;

92. **Mengdens** (Freiherren von Mengden von Allenwoga), dzimtas apraksts Mengdena rokr.(129.lp.), bet tabula un paskaidrojumi – Broces rokr., 17.l., 128.-135.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 10, 8, 21, 22 (Stammb.)
93. **Menzenkampfs** (von Mensenkampf), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu; 15.l., 360.-364.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 119-120.
94. **Millers** (von Müller zu Catarinenhof), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 1805, 15.l. 244.-247.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 59; 9, 206;
95. **Millers** (von Müller), ar ģerboni, tabulu, 15.l., 241.-242.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 29; 9, 72;
96. **Mīnihs** (von München), ar ģerboņiem, ciltskoku; Brotze *Livonica* 23;
97. **Numers** (von Numers), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 17.l., 402.-405.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 72; 9, 146;
98. **Oldenburgs** (von Oldenburg), ar ģerboni, tabulu, 15.l., 254.-255.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 46;
99. **Osten-Zakens** (von Osten genannt Sacken), ar ģerboni, ciltskoku (15x15 cm), pēc 1797, 15.l., 156.-159.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 5, 215; 9, 56, 154, 215; 10, 129;
100. **Pālens** (Freyherrn von Pahlen), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 147.-149.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 6, 89; 8, 176;
101. **Palmštrauhs** (von Plamstrauch), ar ģerboni, ciltskoku, ap 1805, 17.l., 256.-259.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 58;
102. **Pfeils jeb Pils** (Pfeil oder Piel), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 17.l., 64.-67.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 65; 8, 194
103. **Pistolkorss** (von Pistohlkors), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 278.-280.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 6, 98; 9, 31
104. **Posse** (von Posse), ar ģerboni, tabulu (teksts rakstīts ar citu roku), 17.l., 386.-388.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 121; 8, 144, 184; 9, 9;
105. **Radings** (von Radingh), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1802, 15.l., 38.-41.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 93;
106. **Rass** (von Rass), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 343.-345.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 47; 9, 41;
107. **Reisners** (von Reusner), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 15.l., 257.-259.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 122; 9, 118;

108. **Reiterns** (von Reutern), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 443.-446.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 56, 64;

109. **Renenkampfs** (von Rennenkampf), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 465, 466, 469.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 64, 121;

110. **Rigemans-Lēvenšterns** (Rigemann von Löwenstern), ar diviem ģerboņiem, paskaidrojumiem. Teksts pārrakstīts ar citu roku, 1802. 22. VI; 15.l., 5.-7b.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 1, 72, 73; 8, 50

111. **Rihters** (von Richter, aus Siggund –Kattlekaln), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 198.-199.lp., sal. ar Brotze *Monumente* 4, 18;

112. **Rikmans** (von Rickmann) ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 15.l., 261.-264. lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 176; *Miscellanea* 2, 438-442;

113. **Roics** (von Reutz), ar ģerboni, ciltskoku, ap 1805.- 1810; 17.l., 462.- 464. lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 57; 94b;

114. **Rotkirhs** (von Rothkirch), ciltskoks, lapa veidota pēc Broces *Monumente* parauga – ar tonētu ierāmējošu apmali, 17.l, 347.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 58; 10, 204;

115. **Rozens** (Geschlechtsregister und Beweisse über den Adel der Familie von Rosen (Raiskum), 1805), lielizmēra lapa, 17.l., 39a.-41 lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 5, 93b; 9, 99

116. **Rudens** (von Ruden), ar ģerboni, ģerboņa apraksts uz vēstuļpapīra, burtnīcas formā, iesp. ap 1796, 17.l. 285.-288.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 75;

117. **Samsons** (von Samson), ar ģerboni, tabulu, ap 1805, 17.l. 392.- 396.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 10; 9, 61, 83 (Stammbaum)

118. **Šeimans** (Christian Edler von Scheumann, aus Lude), ar ģerboni, ģerboņa apraksts uz vēstuļpapīra, burtnīcas formā, 1797. 3. XII, 15.l., 298.-302.lp.; sk. arī Brotze *Monumente* 7, 224;

119. **Šeinfogels** (von Scheinvogel), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 15.l., 290.-293.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 139, 140;

120. **Šeinfogels** (von Scheinvogel), ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 15.l., 290.-293.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 139, 140;

121. **Šilings** (von Schilling) ar ģerboni, ciltskoku, tabulu, 15.l., 294.-296.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 122, 81, 62;

122. **Šlipenbahs** (von Schlippenbach), aprakstu sastādījis Broce, pārrakstījis cits, 17.l., 26.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 50; 7, 207; 9, 76;

123. **Šrāders** (Herkunft und Wapen des adlichen Geschlecht von Schrader), ar ģerboni, ģerboņa apraksts uz vēstuļpapīra, burtnīcas formā, ap 1797. 20.XII, 17.l., 479.-485.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 167;
124. **Šrēders** (von Schröder), ar ģerboni, 15.l., 286.-287.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 6, 200; 7, 170, 205; 8, 141;
125. **Šrēderss** (von Schröders), ar ģerboni, tabulu, pēc 1802, 15.l., 303.-394.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 170, 205; 8, 141;
126. **Štādens** (von Staden), Broces piezīmes par dzimtu, 15.l., 278.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 2, 113; 8, 176;
127. **Štākelbergs** (von Stackelberg), ar ģerboni, trim ciltskokiem, 17.l., 105.-109.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 87; 7, 190, 204,
128. **Šteins** (Stein von Ulpsch), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 266.-268.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 20;
129. **Štēls fon Holšteins** (Stael von Holstein), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 261.-264.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 87; 5, 78; 8, 95; 9, 104 (Stammbaum)
130. **Šternfelts** (von Sternfeldt), ar ģerboni, ģerboņa apraksts uz vēstuļpapīra, burtnīcas formā, ap 1796; 17.l., 411.-414.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 56;
131. **Štreitenfelds** (von Schtreitenfeld), apraksta melnraksts. 17.l., 415.lp.;
132. **Štrijs** (von Stryck von Hause Pallo), ar ģerboni, tabulu; 17.l., 175., 176., 179.-180.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 211; 8, 24; 9, 100 (Stammbaum)
133. **Šulcs** (von Schultz), ar ģerboni (uzlīmēts), melnraksts, 15.l. 284.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 176;
134. **Šulcs-Ašerādens** (Schoultz v. Ascheraden), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 222.-230.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 82, 129 (Schultz; Stammbaum); *Miscellanea* 2, 183-198;
135. **Švānenbergs** (von Schwanenberg), ar ģerboni, ģerboņa apraksts uz vēstuļpapīra, burtnīcas formā, 17.l., 397.-400.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 72, 128;
136. **Taube** (von Taube), ar ciltskoku, tabulu, 17.l., 46. lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 3, 123; 5, 234; 9, 208;
137. **Teklenburgs** (von Tecklenburg), dzimtas biogrāfijas melnraksts, 15.l., 61.lp.;
138. **Tīzenhauzens** (Geschlechtsregister und Beweisse über den Adel der Familie von Tiesenhusen des Weissensee-schen Hauses, den August 1805), ar ģerboni,

ciltskoku, tabulām; 17.l., 31.a-38.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 3, 124; 4, 50; 5, 82, 94; 9, 121, 161 uc.

139. **Tranzē** (von Transehe), ar ģerboni, ciltskoku, 17.l., 406.-409.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 57; 9, 130; 10, 123;

140. **Trompovskis** (Das Wapen der von Trompovsky), ar ģerboni (uzlīmēts, ar zaļu 2 cm platu apmali), ciltskoku; ģerboņa apraksts uz zila vēstuļpapīra, burtnīcas formā, 15.l., 305.- 308.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 210;

141. **Trompovskis** (von Trompowski, von Allasch), ar ģerboni, ciltskoku, 1805, 15.l., 126.-129.lp.;

142. **Ulrihs** (von Ulrich auf Wachenorm), ar ģerboni, ciltskoku; ģerboņa apraksts uz zila vēstuļpapīra, burtnīcas formā, 15.l., 309.- 312.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 45;

143. **Ulrihsens** (von Ulrichsen aus Jürgensburg), ar ģerboni, ciltskoku, ap 1805, 15.l., 92.-94.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 142

144. **Ungerns-Šternbergs** (von Ungern-Sternberg), ar ģerboni, ciltskoku, ģenealoģiju; 1805; 17.l., 83a.-100.lp.; 90a.lp. rakstījis V. Fr. Fon Ungerns-Šternbergs; sal. ar Brotze *Monumente* 1, 215; 3, 124, 237; 4, 52, 54; 5, 78, 234; 6, 190; 7, 226, 8, 39, 72; 10, 79-83;

145. **Vāgners** (von Wagner), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1802, 15.l., 340.-341.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 100; 10, 74;

146. **Veiss** (von Weiss), ar ģerboni, pask. teksts rakst. ar citu roku, 15.l., 322.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 173;

147. **Vendens** (von Wenden) ar ģerboni, ciltskoku, tabulu; 15.l., 326.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 8, 100;

148. **Vesels** (von Wessel), ar ģerboni, ciltskoku, 1805, 15.l., 342.-343.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 156;

149. **Vīdavs** (von Wiedau), ar ģerboni, tabulu, pēc 1802, 15.l., 318.- 320.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 63; 10, 163;

150. **Volfenšilds** (von Wolfenschild), ar ģerboni, 17.l., 239.-242.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 2, 3; 3, 237b, 238;

151. **Volfs** (Freiherr von Wolff), ar ģerboni, tabulu, 17.l., 370.- 373.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 72; 9, 85 (Stammbaum);

152. **Vrīsbergs** (von Wrisberg), ar ģerboni, ciltskoku, ap 1805, 15.l., 76.-79.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 7, 124, 125;

153. **Vulfs** (von Wulf von Serbigal), ar ģerboni, diviem ciltskokiem, 17.lp., 374.-376.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 4, 72, 198b;

154. **Ziverss** (Freiherren und Herren von Sievers), ar ģerboni, ciltskoku, pēc 1804, 15.l., 17.-19.,21.lp.; sal. ar Brotze *Monumente* 1, 180; 7, 44, 215;

155. **Ziverss** (Graf. v. Sievers aus dem Hause Bauenhof), ar ģerboni, ciltskoku (lielform.), ap 1805; 15.l., 349.-354.l.; sal. ar Brotze *Monumente* 9, 81; 7, 28; 215, 227b;

156. **Ziverss** (von Sievers), ar ģerboni, 17.l., 499.-500.lp.

Pielikums 10**Broces raduraksti un ģimene****BROTZE**

1. Johann Christoph Brotze (?-vor 1776) Görlitz Beamter bei der Salzmagazin oo
? (?-?)

Johanna Dorothea Brotze (?-um 1776) Jungfer

[Christ. Gottlob Broze aus Görlitz (univ.Leipzig, immatr. 1758.18. XII)]

2. Brotze Johann Christoph (Brotz, Broze, 1742.1.IX Görlitz-1823.4.VIII Riga) oo
(1774.29.IV JacobiKirche Past.Loder?) Maria Rosina Särnow-Ulprecht, geb.Haumann
(1735.9.VI Riga-1812.15.I Riga, 76.J. 7 M.)

3. Rosina Sophia Brotze (1776.27.VI Riga-1845.26.II Riga) oo (1805.8.XI Jacobi
Kirche, Past. Sonntag) Johann Adolph Ytter (1772.24.VIII-1814.14.I) Prediger
d.schwedischer Gemeinde

4. Maria Wilhelmine Ytter (1806.8.X Riga-1842.15.V Kasan) oo (1831. 20.IV,
Obpast. Grave) Johann Gustav Lindgren (Lindgreen, Линдгрен, Линдегрэн, 1802.1.VII
Lasdohn - 1870.30.IX Dresden)

5. Sharlotte Sophia Elisabeth (Шарлоте Линдегрэн, 1832?-? Hauslehrerin);
Mathilda Rosina Wilhelmina, Wilhelm Ernst Gustav

[6?] Marie Elisabeth Lindgroen 27.IX.1844-17.V.1885

Riga aeltester Theil des Stadtfriedhofs (Buchholtz Todten-Anzeige)

HAUMANN

Christian Haumann (?-1734.3.X) Past. prim. zu JacobiKirche, Ass. des OberCosist. oo 2x (1734.61.V Loder JacobiKirche) Dorothea Rosina Morgenweg (? (um 1703) † 1769.26.III, 63 J.)

Maria Rosine Haumann (1735.9.VI Riga-1812. 15.I Riga (76.J 7 M.)

oo

1x oo Särnow Martin Dr. med. († 1765)

2x oo (1768.19.VIII Past.Lado, PetriKirche) Ulprecht, Marcus (1730-1717.III, 41 J.) Kammerbuchhalter [1. Frau :oo 1765 Anna Sophia Ahrens ; Sohn: Matthias Georg Ulprecht (1765.7.I, † vermutlich 7.- 8. Februar 1807 in der Schlach bei Eylau, Notair zu den rig. Kreiscommissariat)

Rosina Beata (1769.29.VI-1770.29.V)

Ernst Marcus Ulprecht (1770.28.XI Riga -1831.2.XII Riga)

3x oo Brotze Johann Christoph (1742.1.IX Görlitz-1823.4.VIII Riga)

Rosina Sophia Brotze (1776.27.VI Riga-1845.26.II Riga)

YTTER

Johann Ytter (1743.2.VII Abo-1805.27.III) oo Christina Gummera aus Finnland (?-† nach 1791)

2. Johann Adolph Ytter (1772.24.VII Hwittis Finnland -1814.14.I Riga) oo (1805.8.XI) Rosina Sophia Brotze (1776.27.VI Riga-1845.26.II Riga)

1. Christina Elisabeth Ytter (1771-?) oo (1797.26.III Sonntag) Gustav Johann Lindgren (1759-1835.6.VIII, 76 J. Dorpat)

Johann Gustav Lindgren (Lindgreen, Линдгрен, Линдегрэн, 1802.1.VII Lasdohn - 1870.30.IX Dresden)

Wilhelmina Christina (1804.19.XI-?)

Avoti:

Buchholtz Materialien 6, Eintrag 951 (Brotze); 27, Eintrag 227-228(Lindgren); 53 Eintrag 1-2 (Ytter); 48, Eintrag 201 (Ulprecht); 19, Eintrag 411 (Haumann); LVVA, 749.f., 6.apr., 607.l., 85.-86 (Rathsprotokoll 1776.5.V betr. Vollmacht u. Nachlass der verstorb. einzigen leiblichen Schwester von J.Chr. Brotze -Jungfer Johanna Dorothea Brotze aus Görlitz)

Pielikums 11

Broces oriģinālattēli J.F. Kerbera manuskripta „*Vaterländische Merkwürdigkeiten*” 1., 3., 5. sējumā (Igaunijas Literatūras muzejs, Tartu).

Körper VM1 ŌES MB 56

Körper E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten* Erster Theil Topographie und Geschichte, der vornehmsten alten Schlößer, Klöster und anderer merkwürdiger Örter in Lief- Ehst und Curland in alphabetischer Folge mit gehörigen Grundrißen und Abbildungen ins Licht gestellt durch Eduard Körper Prediger zu Wendau. 1802. 310 Bl.

No 36 attēliem kas saistāmi ar Broces autorību, te atrodami 11 Broces oriģinālattēli un Kerbera pārzīmējumā 25 Broces attēli (tostarp arī pēc Broces *Sylloge diplomatum* II, sk. 127a-128b un pēc Helmsa hronikas, sk. 9a, 32a, 55a, 211a, 267a, 282a, 309a)

Attēla identifikators veidots no manuskripta nosaukuma saīsinājuma (*Vaterländische Merkwürdigkeiten*, turpmāk VM), sējuma nr. un lapas vai lappuses numura. Nosaukumā jēdziens baznīca (*Kirche*) saīsināts, turpmāk K.

Broces oriģinālattēla identifikators	Vieta	Nosaukums	Tehnika
Körper VM1-18a	Setzen, Kurland	Beschreibung einer alten Ruine unter Setzen in Kurland [1802, plāns ar tekstu] <i>Varētu būt Broces oriģināllapa, kā no Monumente. Teksts: sveša roka</i>	tuša
Körper VM1-19a	Arrasch	Ruine des Schlosses Arrasch 1771.	tuša
Körper VM1-32a	Burtneck	<i>Broces zīmējums un teksts vēstulpapīrs</i>	tuša
Körper VM1-46a	Kreutzburg	Schloß Kreutzburg nebst der Kirche 1792 <i>skice vēstulpapīrs, saburzīts, ielīmēts.</i>	akv.
Körper VM1-147a	Lennewaden	Abendseite des Lennewadenschen Schloßes (Garten) 1792 <i>skice</i>	tuša, kolor. ar akv.
Körper VM1-147b	Lennewaden	[Broces skice: 2 latvieši sēž laivā, airē pāri Daugavai, redzami tērpi, cepures] <i>147a-b ir puse no oriģināllapas</i>	zīmulis
Körper VM1-186a	Mitau	[<i>Academia Petrina</i> piemiņas medaļas apraksts] <i>Broces oriģināllapa</i>	rokr.
Körper VM1-245a	Ronneburg	Grundriß des Ronneb. Schloßes, wie er nach 1772 unter Ruinen zu erkennen war.	tuša

		<i>Broces oriģināllapa</i>	
Körper VM1-246a	Ronneburg	Das Ronneburgische Schloß 1772. Das innere Platz deßelben <i>Ar mēroga sietu (zīmulis) pa 2 cm lielās rūtīs</i>	tuša, zīm.
VM1-250a	Gros Roop	Das Gros Roopsche Schloß gegen Abend. 1772	tuša
Körper VM1-251a	Gros Roop	Das Gros Roopsche Schloß gegen Mitternacht anzusehen 1772. a. Das innere Schloßplatz	tuša

KörperVM3: ŌES MB 58

Körper E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten*. Dritter Theil. Miscellaneen der Liefländischer Älterthümer mit Handzeichnungen von Eduard Körper. 1802. [218] Bll. Abb., Grav. Inhalt: Bl. 215b-216b.

No 65 ar Broces autorību saistītiem materiāliem atrodami 51 Broces oriģināllattēli, Kerbera pārzīmējumā - 15 Broces attēli

Broces oriģināllattēla identifikators	Vieta/ persona	Nosaukums	Tehnika
KörperVM3-68a	Riga JacobiK. Mannerskiold	Aus der S.Jacobi Kirche zu Riga [Grabplatte Mannerskiold] Die Abbildung verdank ich der Güte des H.Prof.Brotze in Riga [<i>uzlīmēts</i>] <i>Kerbera uzraksts</i>	tušas mazg.
KörperVM3-69a	Wenden Plettenberg	Grabmal des 41.ten Herrmeister in Liefland Wolter von Plettenberg aus der S.Johannis Kirche in Wenden. Taf.XVII <i>vēstulpapīrs; uz malām ar zīmuli atzīmes mēroga sietam</i>	tuša, zīm.
KörperVM3-70a	Wenden Loringhofe	Grabmal des 40.ten Herr Meister in Liefland Joh. Frydach von Loringhofe. Aus der S.Johannis Kirche in Wenden. <i>vēstulpapīrs; ar zīmuli atzīmēts mēroga siets</i>	tuša, zīm.
KörperVM3-71a	Wenden Bruggeney	Grabstein der 42ten Herrmeister in Liefland Hermann v. Bruggeney genannt Hasenkampf. Aus der Johannis Kirche in Wenden. <i>vēstulpapīrs; ar zīmuli atzīmēts mēroga siets</i>	tuša, zīm.
KörperVM3-74a ?	Riga JacobiK. Bobbe	Aus der Jacobi Kirche in Riga [Hermann Bobbe] [<i>uzlīmēts</i>]	tuša
KörperVM3-78a	Riga Dom K.	Aus der Dom-Kirche zu Riga. [Nicolaus Eck] 2 figūras [<i>uzlīmēts</i>]	tuša

KörperVM3-79a	Riga [Schloss]	[W. v. Plettenberg S. Maria] Originalzeichnung des (..) Brotze in Riga, genommen worden von Verfasser [uzlīmēts] <i>Kerbera uzraksts</i>	tuša, akv.	T
KörperVM3-86a	Livland	Schwerter aus dem Ordens Zeitalter (3 zoben) Taf. XXIV	akv.	A
KörperVM3-89b	Salisburg	[sens līvu gredzens]	tuša	T
KörperVM3-89b	Livland Wappen	[9 ģerboņi: Breuggeney gen. Hasenkampf, v. Beck, v. Bildenstein, Barnecken, v. Blomberg, Baeck, v. Bremen, v. Berg, Stroemfeld] <i>Varētu būt lapa no Broces Monumente</i>	tuša	T
KörperVM3-109a	Riga	Ehemalige Bauart der Bürgerhäuser in Riga [Trīs brāļi] <i>Puslapa ar Broces tonēto apmali</i>	akv.	A
KörperVM3-123b	Wenden Lode	Diedrick Lodes Grabstein in der St. Johannis Kirche zu Wenden. Taf. XLV K.: die Abzeichnung dieses über 300 Jahre alten Leichensteines gab .. Brotze in Riga an Ort und Stelle genommen und mir gütigst mittgeteilt <i>Kerbera uzraksts</i>	tušas mazg.	T
KörperVM3-149a	Livland	Livonica mulier plebeia Eine Gemeine Frau in Liefland .. aus Hans Weigels Werck Habitus praecipuorum populorum	tuša	T
KörperVM3-150a	Livland	Livonica praecipue mulier una cum filia also gehen in Liefland die gewaeltigen Frauen sampt ihrer Tochter [2 fig.]	tuša	T
KörperVM3-151a	Livland	Livonica foemina Eine Frau in Liefland	tuša	T
KörperVM3-152a	Riga DomK. Schenking	a. Eberhard Schencking. Dieser Stein liegt in Dom	tuša	T
KörperVM3-152b	Livland Wappen	[v. Beucken, v. Broitzen, v. Diepenbrock, v. Benckendorff	tuša, akv.	T
KörperVM3-153a	Riga DomK. Plettenberch	Dieser Stein liegt in der Domkirche in Riga ...)1592	tuša	t
KörperVM3-154a-b	Livland Siegel	Nachstehende Figuren stellen Abdrücke von Petschaften vor [4] <i>Lapai vecā Broces foliācija 254</i> 154b: Rīgas Sv. Jura hospitāļa aparaksts (rokr.)	tinte	T
KörperVM3-	Riga DomK	Dieser Stein liegt in Riga in der		T

178a	Bornit	Dom [Laurens Bornit 1610]	tinte	
KörperVM3-176a	Riga DomK. Möller	Dieser Stein liegt in Dom [Hans Möller 1686]	tuša	T
KörperVM3-176b	Riga DomK.	H.v. Palen [kapakmens uzraksts]	rokr.	R
KörperVM3-178a	Riga DomK. Girte	Dieser Stein liegt in Dom [Hinrick Girte 1435]	tuša	T
KörperVM3-178b	Bauske Windau Libau	Siegel	tuša	T
KörperVM3-179a	Riga JacobiK.	1. 1459. Dieser Stein liegt in der Jacobi Kirche [Dechlemus Pael] 2.[4 Wappen v. Schröder, v. Hastfer, v. Reehorn, v. Reehorn]	tuša	T
KörperVM3-179b	Livland Genealogie	Der Stein von Lauenstein <i>Lapai vecā Broces foliācija (13)</i>	rokr.	R
KörperVM3-180a	Riga Weles	Des Rigischen Burgermeisters Hinrich Weles Grabmal 1458	tuša	T
KörperVM3-180b	Riga	[3 kapakmeņi: Gert Schvtte Conrad v. Benckendorff Anno 1693]	tuša	T
KörperVM3-184a	Riga JacobiK. Fatelkann	Christina v. Fatelkann Ao 1461 Dieser Stein liegt in der JacobiKirche	tuša	T
KörperVM3-187a	Riga DomK. Fitinghof Becker	Aus der Dom Reinholt von Fitinghof 1562. Hermann Becker 1613 [2 kapakmeņi]	tuša	T
KörperVM3-187b	Riga DomK Samson	Hermanni Samsonii Grabmal	tuša	T
KörperVM3-188a	Riga JacobiK. Pael	Gerdtke v. Der Pael 1573 Dieser Stein liegt in der Jacobi Kirche	tuša	T
KörperVM3-190	Riga Keuckzen Haecker	Balthasar Keuckzen 1569 Herman Haecker [2 kapakmeņi]	tuša	R
KörperVM3-190b	Riga Ceumern	Caspar v. Ceumern 1674 [kapakmens teksta noraksts.]	rokr	R
KörperVM3-191a	Riga Pael Dunte	Martin Pael 1579 [kapakmens] N.Dunte Wappen	tuša	T
KörperVM3-191b	Riga Pommeressische	Joachim Lucas Pommeressische 1784 Stein	tuša	T
KörperVM3-192a	Riga DomK. Tastius	Jo. Tastius 1530. Dieser Stein liegt in der Domkirche	tuša	T
KörperVM3-193a	Riga Wellig	Gotthard Wellig 1586	tuša	T
KörperVM3-	Riga	[Uzraksti uz Rīgas namiem]		R

94a-b		<i>Lapai vecā Broces foliācija (77)</i>	okr.
KörperVM3-195a	Wenden K. Nidecki	Das Grabmal des Wendischen Bischofs Jo. Patricii [Nidecki]	tuša
KörperVM3-195b	Riga DomK. Moringk	1754 David Batsch und seine Erben 1680 Lorens Moringk u. seine Erben Ex templo catedrali Rigens.	tuša
KörperVM3-196a	Riga DomK. Borgentreich	Borgentreich 1588 Dieser Stein liegt in der Dom Kirche	tuša
KörperVM3-196b	Fellin Siegel	Fellin KirchenVorstechecher [Siegel]	tuša
KörperVM3-197a	Riga DomK. Dunten Reckmann	Gotthard v. Dunten [1685] 2.Epitaph. Dni Hermanni Reckmanni	tuša
KörperVM3-197b	Riga DomK. Schlapman	Joachim Schlapman 1684 Aus der Domkirche	tuša
KörperVM3-198a	Riga JacobiK. Rosenlow	Erdmann Rosenlow [1688] Frau Gertrud v. Knoperten	tuša
KörperVM3-202a	Riga Petri K. Caspari	Des Superintendenten David Caspari Grabmal	tuša
KörperVM3-202b	Riga DomK. Breitter	George Breitter 1682	tuša

Körper VM5

ÖES MB 60. Körper E.Ph. *Vaterländische Merkwürdigkeiten* Fünfter Theil
Materialien zur Geschichte und Topographie aller Städte
Lief und Ehtlands. Mit vielen und getreuen Abbildungen gesammelt von Eduard Körper Prediger zu Wendau. 1803.
[3] Bl., 436 , [4] S.: Abb. Inhalt: Bl. 2. [Pēc jaunās foliācijas: 247 Bl.]

No 31 ar Broces autorību saistītiem attēliem te atrodami 6 Broces oriģinālattēli, bet Kerbera pārzīmējumā 5 lieli un 15 mazāki Broces attēli

Broces oriģinālā identifikators	Vieta	Nosaukums	tehnika
Körper VM5-93	Walck	Wappen Dieses jetzige Wappen der Stadt Walck vor welches mir aber verdienstvolle H.Prof. Brotze gütigst übersandt hat. ... <i>Uzlīmēts, Kerbera uzraksts</i>	guaša,
Körper VM5-92a	Wenden	[Cēsu pilsdrupas] 1793 <i>vēstulpapīrs</i>	tušas mazg.,
Körper VM5-	Gros Roop	Ein Prospect des Gutes Gros Roop	

42b		67 Werst von Riga Ao 1793	tušas mazg.
Körper VM5-52a	Lemsal	Dieser Zeichnung ist mir vor vielen Jahren von dem Waysenbuchhalter Fischer communiciewrt worden. Ietzo (1799) steht wenig vom Schloße mehr. Prospect des Schloßes und eines Theils der Stadt Lemsal von der Morgenseite <i>Vēstulpapīrs; Kerbera uzraksts</i>	tuša T
Körper VM5-152	Kurland	Drey Messinger in Kurland 1786 in der Erde gefunden Zierrathen alten Letten [Broces piezīme: wird nicht zurück geschickt] <i>Vēstulpapīrs, ar akvareļa otas traipiem</i>	tuša T
Körper VM5-89b	Narva Wapen	Wir fügen hier es wohl mir getreue Abbildung des Wapen als auch der Siegel der Stadt Narva bey. Das Wapen ist von der geschickten Hand des H. Brotze in Riga <i>Kerbera uzraksts</i>	guaša C

KOMENTĀRI

^{1*} Tomēr Gerlicā, Baucenē un tās apkārtnē 18.gs. vidū -19.gs. dzīvojušas vairākas ģimenes no Broces dzimtas. Iespējams, ka Brocem bijis attāls radnieks(?) - kāds Kristofs Gotlobs Broce no Gerlicas (*Christ. Gottlob Broze*) imatrikulējies Leipcigas universitātes filozofijas fakultātē 1758. gada 18. decembrī Leipcigas universitātes matrikula. Rokraksts. Universitātsarhiv Leipzig (UAL), signatūra: Rektor M10). Iespējams, Gotlobs Broce (Gottlob Brotze) vēlāk feldfēbelis Baucenē, . Viņa dēls Karls Gotlobs Broce (1766- 1835) vēlāk jurists Gerlicā, sk. *Biographisches Lexikon der Oberlausitz*: tiešsaistes datu bāze, (skatīta 2012-03-04). Pieejama: <http://www.olgdw.de/biographisches-lexikon-der-oberlausitz/recherche/>

^{2*} Gerlicas ģimnāzijas skolotāja dēls J.Kr. Šulcs studējis tiesības, matemātiku un zīmēšanu Leipcigā (1754–1758), pēc tam nodarbojies ar Augšlužicas muižnieku ģenealoģiju veidošanu, kļuvis par būvuzraugu, Gerlicas rātes locekli (1764-1780). Ar zīmēšanu sācis nodarboties agri, dzīves laikā izgatavojis simtiem Augšlužicas (arī netālo Bohēmijas un Silēzijas) ainavu, vietu un celtņu zīmējumus un plānus, kas daudzkārt uzskatāmi par senākajiem šo vietu attēlojumiem; tāpat krājis grafikas lapas. Lielākā daļa Šulca oriģinālzīmējumu (un viņa grafikas kolekcija) apkopoti tematiski kārtotos sējumos (kopskaitā 51), kas tika novēlēti Oberlauzicas Zinātņu biedrībai un tagad atrodas Gerlicas Kultūrvēsturiskā muzeja Grafikas kabinetā (*Kulturhistorisches Museum Görlitz, Graphisches Kabinett*); Šulca kolekcijas sējumu aprakstu un īsu satura raksturojumu sk. Schultz 2005, 85-88, 89-93. Par viņa darbību plašāk sk. *Johann Gottfried Schultz (1734–1819): Görlitzer Stadtbeamter, Oberlausitzer Zeichner, Herrnhuter Bruder*. (Schriftenreihe

der Städtischen Sammlungen für Geschichte und Kultur Görlitz). Oettel, Görlitz 2005 (Schultz 2005; Fröhlich Sächsische Biografie).

^{3*} viņš aizrāvās ar arhitektūras zīmēšanu, un 16 gadu vecumā uzsāka Gerlicas ģimnāzijai līdzās esošās bij. Franciskāņu klostera baznīcas (1234-1245), tagad Trīsvienības baznīcas arhitektonisko detaļu, pieminekļu, kapakmeņu, ģerboņu, plānu zīmēšanu ar tušu, vēlāk brīvlaikos zīmējis arī citas apkārtnes baznīcas un ēkas (Denkschrift 1822, 82; Schultz 2005, 26, 30, 55, 85).

Šules 15 gadus, līdz Septiņgadu kara sākumam (1756) mācīja zīmēšanu Gerlicā, un apmācīja zīmēšanas pamatos gan vēlāk ievērojamo gleznotāju un grāmatu grafiķi (Leipcigā) Kristiānu Gotlību Geizeru (*Geyser*, 1742-1803), gan J.S.Konrādu (*Conrad*) un ainavu gleznotāju un grafiķi Kr.Nātu (*Nathe*, 1753-1806) (Fröhlich Sächsische Biografie).

^{4*} Vēstures profesors un četrkārtējais Leipcigas universitātes rektors Johans Gotlobs Bēme (jeb uzvārda latinizētajā formā Bomijis, *Böhme*, *Bomius*, 1717-1780) bija Leipcigas universitātes Filozofijas fakultātes vēstures profesors un Juridiskās fakultātes valsts tiesību docētājs, arī Saksijas galma historiogrāfs (1766), un Broces izteikums norāda uz to, ka Bēme kā universitātes rektors viņu imatrikulējis.

^{5*} Joahims fom Berge izveidoja kopumā 31000 dālderu liels legātu un noteica izmaksāt no tā visai lielas stipendijas trūcīgiem skolniekiem un studentiem no namnieku un zemnieku kārtām, pēc ticības luterāņiem un piederīgiem Augsburgas konfesijai, kas dzimuši vēsturiskajā Silēzijas teritorijā, Glogovas (*Glogow*, agrāk *Glogau*) firsta zemē: Gerlicas, Freištates (*Freistadt*), Grīnbergas (*Grünberg*), Švībusas (*Schwiebus*) un Šprotavas (*Szprotawa*, agrāk *Sprottau*) novados. Berge katrai no minētajām pilsētām par labu bija iedāvinājis jeb uz mūžīgiem laikiem noguldījis uz procentiem ievērojamas summas, un no šiem ienākumiem pilsētas varēja pabalstīt savus trūcīgos skolniekus un studentus. Gerlicai bija atvēlēts vislielākais noguldījums (7000 dālderu) un ienākumi no tā – 6 procenti gadā. Berge bija pēc ticības luterānis, bija studējis arī Leipcigas un Vitenbergas universitātēs un bija pazīstams arī ar Melanhtonu, Bugenhāģenu, tāpat ar daudziem humānistiem, piemēram, filologu Johanu Šturmu (*Sturm*, 1507-1589). Saskaņā ar savu pārliecību viņš bija izveidojis legātu „*Dieva godam, un tāpēc, lai kā kristietis Baznīcā uzturētu, rosinātu un tālāk izplatītu svēto Dieva vārdu*“ (Keller 1834, : 175). Šprotavas superintendents Kellers plašajā biogrāfiskajā apcerē par Joahimu fom Bergi un tā dibinājumu 1834. gadā publicējis Berges legāta tekstu (Keller 1834, 175-195). Līdz 1834. gadam Joahima fom Berges stipendiju bija saņēmuši aptuveni 700 trūcīgie studenti (Keller 1834, 160).

^{6*} Dzejnieks un filozofs Kristiāns Augusts Klodijis jeb Klēde (*Clodius*, *Klöde*, 1737-1784) bija filozofijas profesors (no 1764), bet vēlāk Leipcigas universitātes rektors (1782). Broce pieminējis arī ārkārtas profesoru Buršeru (*Burscher*), kas mācījis baznīcas vēsturi, matemātikas profesoru un ģeogrāfu Gotfrīdu Heinsiju (*Heinsius*, 1709-1769), tāpat arī kādu matemātiķi Rūdolfu (*Rudolphius*) un Moru, pie kura mācījies latīņu valodu un disputu mākslu.

^{7*} Iespējams, ka 1767. gada rudenī Broce Leipcigā varēja satikt jauno vidzemnieku Gustavu Bergmani (*Bergmann*, 1749-1814). Viņa studijas Leipcigas universitātē ilga no 1767. gada līdz 1770. gadam, un tāpat kā Broce, Bergmanis bija pievērsies teoloģijai. Pēc pāris gadiem abi satiksies Rīgā, lai kopā strādātu Livonijas vēstures izpētes jomā (Švābe 1956).

^{8*} Daudzu iemīļotais un godātais profesors Gellerts uzsāka darbu Leipcigas universitātē 1745. gadā un mācīja dzeju, retoriku un morāli, viņš 1751. gadā tika iecelts par filozofijas ārštata (*außerordentlicher*) profesoru un lasīja arī lekcijas literatūras vēsturē. Gellerta literārie darbi (īpaši fabulas) Vācijā 18.gs. vidū bija lasītāju visvairāk iecienītā lektūra, „*Gellerta raksti skaitījās vācu ētiskās kultūras pamats*” (Gēte 1977, 266). Gēte raksta, ka „*Gellerts bija neliela auguma, trausls, bet ne kalsns, viņam bija maigas, pat skumīgas acis, skaista piere, un mazliet izliekts ērgļa deguns, glīta mute un patīkama, ovāla seja – visu īpašību dēļ Gellerta klātbūtne cilvēkiem bija patīkama, un viņi labprāt pēc tās tiecās,*” (Gēte 1977, 224). Gēte piemin Gellerta dobo un skumīgo balsi, viņa lekcijas, kuru laikā „*filozofijas lektorijā bija kā bāzīn piebāzts*” (Gēte 1977, 266), to, kā Gellerts baltā, Saksijas kūrfirsta dāvētā zirgā jājis pa pilsētu.

^{9*} Band 5. 1766. (8), 468, (8). Saturā: Ballon: Die Kunst Messing zu machen. 18 Abbildungen auf 12 Tafeln; Duhamel du Monceau: Die Tuchmacherkunst. 15 Tafeln. Tafel 4 in Faksimile; Lalande: Die Lohgerberkunst. 3 Tafeln. Tafeln 1 und 2 in Faksimile. Band 6. 1767. (12), 348, (16) S. Saturā: Duhamel de Monceau: Die Tuchfrisirkunst. 5 Tafeln; Lalande: Die Kunst Saffinaleder zu bereiten. 1 Tafel; Lalande: Die Kunst das Leder auf Ungarische Art zu bereiten. 1 Tafel; Lalande: Die Kunst des Weißgerbers. 2 Tafeln; Nollet: Die Hutmacherkunst. 6 Tafeln; Duhamel du Monceau: Die Kunst des Dachdeckers. 4 Tafeln. Band 7. 1768. (4), 276, (12) S. Saturā: Duhamel du Monceau: Die Kunst türkische Tapeten zu weben (Savonnerie). 4 Tafeln; Fourcroy de Ramecourt: Die Kalkbrennerkunst. 15 Tafeln; Jars: Die Kunst wie in Holland Ziegel gestrichen und mit Torf gebrannt werden. 1 Tafel und 1 gefaltete Tabelle; Wijnblad: Anweisung wie Ziegelhütten einzurichten. 6 Tafeln; Garsault: Die Kunst der Ball- und Raquettenmacher und vom Ballspiele. 5 Tafeln.

^{10*} Pedagoģs Johans Frīdrihs Hillers bija Leipcigas pilsētas skolas rektors, tad universitātes poētikas profesors (no 1756) un Leipcigas skolotāju semināra dibinātājs un pirmais direktors (no 1766).

^{11*} Teologs, Vitenbergas pilsbaznīcas prāvests un konsistorijas loceklis Joahims Zamuēls Veikmans (*Weickmann, Weikhmann, Weickhmann*; 1712-1774) lasīja pastorālteoloģiju; bet 1768. gada ziemas semestrī ieņēma Vitenbergas universitātes rektora vietu.

^{12*} Maģistrs Geizers bija Gerlicas konsistorijas vecākā (*Senior des Ministeriums*) un Gerlicas Trīsvienības baznīcas mācītāja Gotfrīda Geizera (1699 – 1764) dēls.

^{13*} Nereti vietējā laikrakstā kāds jau pieredzējis mājskolotājs bija ievietojis savu sludinājumu, un pēc tam viņu uzaicināja uzsākt darbu; citkārt šim darbam privāti tika rekomendēts jauns universitāti beidzis teologs, mācītāja amata kandidāts, kam vēl nebija savas draudzes. Tomēr visbiežāk bija vērojama tieši Petri tālāk aprakstītā situācija, t.s. mājskolotāju „izrakstīšana” no Vācijas universitātēm.: „*Ja šādā ceļā nevarēja iegūt mentoru, nu, tad Vācijā to bija diezgan. Viens tad ātri tiek izrakstīts. Beigās vērsās pie kādas slavenas vācu universitātes profesora: tas parāda vēstuli dažiem saviem audzēkņiem, vai nu privatim, vai atklātā sanāksmē (in dem oeffentlichen Kollegio) un jautā, vai kāds grib šo vietu ņemt. Ja tāds atrodas, tad viņu iepazīstina ar noteikumiem, priekšlikumiem, solījumiem; vienojas par ceļanaudu; un nākošais mentors ierodas, vecāki un bērni viņu ar prieku saņem, lai gan tie viens par otru neko nav zinājuši. Ja tas ir kārtīgs, cītīgs un*”

apdāvināts cilvēks, tad viņam apsolītais tiek ievērots, un pret viņu izturas tā, ka viņam ir iemesls būt apmierinātam” (Petri 1802, 3, 290-291).

^{14*} Broces studiju biedri vidū bija vairākas vēlāk ievērojamas personas : Vitenbergas ārsts un literāts Johans Zamuēls Frenzelis (*Frenzel*, 1746-1807), Gothelfs Kristiāns Gretsels (*Gretsel*, 1748-1810) – vēlāk Lejaslužicas markgrāfistes superintendents no Lubinas (*Lübben*) un literāts, Gotlībs Vernsdorfs (*Wernsdorff*, 1747-1802) - prominents jurists, tiesību profesors Vitenbergas universitātē.

^{15*} Genealoģiskas ziņas ļauj secināt, ka sazarotajā Fēgezaku dzimtā 1768.gadā mazi bērni ir vienīgi Rīgas rātskunga, virsfogta, Rīgas fogtejas tiesas sekretāra Gotharda fon Fēgezaka (*Gotthard v. Vegesack*, 1723-1792) un Katarīnas Andrei (*Catharina Andreea* (1735-1758) ģimenē (LUAB, Buchholtz Materialien 49, Eintrag 32) ģimenē. Broces audzēkņi varēja būt 11gadīgais dēls Gothards (*Gotthard*, 1757-1818) un 11gadīgā meita Anna Margarēta (*Anna Margaretha*, 1758-1821).

^{16*} Petri norādījis, ka „*franču valoda nedrīkst iztrūkt, tāpat vācu!*” (Petri 1802, 3, 287), „*tāpat nedrīkst trūkt latīņu valoda. Pamatā raugās uz šo valodu, un tās dēļ ir tā pārņemti, ka tā ir pamatnoteikums gluži vai katrā angažementā.*” (Petri 1802, 3, 263-264) ... Uzsvērts, ka mājiskolotājam jāorientējas eksaktajās zinātnēs un mākslās: „*parasti tiek pieprasīta matemātika, īpaši tur, kur ir dēļi; priekšzīmīgi var izcelties ar zīmēšanu vai nedaudz gleznošanu, siluetēšanu, arhitektūras plānu (Risse) zīmēšanu. Dabaszinātnes ir radījušas daudz nepatikšanu, un tiek uzlūkotas vairāk par pavadinošām.*” (Petri 1802, 3, 288). Mājiskolotājam jābūt arī ar teoloģijas zināšanām : „*relīģijas mācībai jābūt cik iespējams pareizai (rechtgläubig) un tīri luteriskai*” (Petri 1802, 3, 288). Augstu tika vērtētas labas manieres un spēja iejusties sabiedrībā: „*skaidrs, ka kandidātam kungam jāpiemīt tik daudz iznesības un patstāvības, lai neļautu sevi apspiest. Ja viņš izceļas ar smalkām manierēm, runīgumu, tīru veļu un gaumīgu apģērbu, tad bieži tādēļ vien viņu vērtē augstāk nekā viņa zināšanu dēļ*” (Petri 1802, 3, 285-287).

^{17*} Dragoneti domas atstāja lielu iespaidu uz angļu-amerikāņu rakstnieka un filozofa Tomasa Peina (*Paine*, 1737-1809) (Wootoon 1994, 36, 37) demokrātisko pasaules uzskatu, kas formulēts darbā *Common sense (Veselais saprāts, Philadelphia, 1776)*.

^{18*} Tagad Itālijā atjaunojusies interese par Dragoneti sacerējumu, ko apliecina gan iecere šo sacerējumu izdot no jauna, gan Itālijas bibliotēku biedrības aktivitātes. Rimini 2010. gada 4.jūnijā tika rīkots seminārs par tēmu lokālās ekonomiskās politikas sākotni (Seminario III - Il premio declinato nella politica economica locale) kurā uzstājās prof Mikēle Džovaneti (*Giovannetti*) – Dragoneti jaunās edīcijas kurators, un literatūrvēsturniece Marija Grācija Fasoli (*Fassoli*), kas iztīrāja Dragoneti darba aktualitāti mūsdienu ekonomiskās krīzes apstākļos, semināra atreferējumu sk. tiešsaistē, pieejams: Societalibraria.blogspot.com/2010_06_01_archive.html .

^{19*} Bekarija saskaņā ar Apgaismības laika ētiskajiem ideāliem asi vērsās pret feodālismam ierasto kriminālmeklēšanas praksi, kas paredzēja spīdzināšanu, tāpat ieteica atcelt nāves sodu un smagos miesassodus. Bekarijas klasiskais sacerējums kļuva par pamatu tiesu sistēmas un krimināltiesību reformām virknē Eiropas valstu, sk. **Беккариа, Чезаре. О**

преступлениях и наказаниях [tiešsaistes publikācija]. Pieejama tiešsaistē: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Bekkar/_01.php

^{20*} Broce izmantojis Neapolē, poļu kņaza Jana Sanguško dienestā esošā artilērijas kapteiņa, Lionā dzimušā Žana Kloda Pinžerona (*Pingeron*, ap 1735 - 1795) veikto Dragoneti darba tulkojumu franču valodā. Pinžerons bija artilērists, bet vienlaikus nodarbojās ar italianistiku, tulkojis Algaroti, Ručelai, Sestini, Dragoneti darbus, tāpat interesējies par fiziku, ekonomiku, amatniecību, nodarbojies ar mehānismu projektēšanu (Mercier 1994).

^{21*} Otrajā nodaļā Dragoneti iztirzā jautājumu „Par atalgojumiem, kas pienākas tikumam” un apliecina, ka atbilstoša atlīdzība (un pat ne materiālā formā) **nav** uzskatāma par indivīdam svarīgāko motivāciju veikt darbības sabiedrības labā, gluži pretēji: „*par nevainīgu uzskatāmais atalgojums, ko saņemam par mūsu priekšrocību upurēšanu vispārīgajam labumam, dzēš no mūsu prāta atmiņas par pieliktajām pūlēm, tāpat mūsos izbālē grūtības un [tas] liek zust mūsu upura vērtībai*” (Dragonetti 1769, 12). Altruisms kā rīcības pamatprincips tomēr nekādā ziņā neizslēdz iespēju, ka tā persona, kas kaut ko paveikusi sabiedrības labā, nedrīkst tikt atalgota: tikums ir jāatbalsta.

^{22*} Dragoneti apgalvoja tā: jo dzīvnieks ir spēcīgāks, jo tas ir lēnāks, un jo vairāk daba ir kādam devusi ātrumu, jo tas nespēcīgāks. Broce turpretim, demonstrējot labas bioloģijas un fizikas zināšanas, turklāt arī atzīstamu loģiku, norādīja, ka „*šis apgalvojums nav gluži pareizs. Cik gan ātrs ir tīģeris, tas skrien vismaz trīsreiz tik ātri, cik zirgs, un turklāt ir ārkārtīgi stiprs. Lauva ir stiprāks par lāci, un arī ātrāks. Autors laikam domājis par mehānismiem, un to attiecinājis uz dzīvnieku muskuļiem, jo tādā gadījumā ir tā: jo vairāk es iegūstu laika ziņā, jo vairāk es zaudēju spēkus, un jo vairāk es iegūstu spēka ziņā, jo vairāk zaudēju laiku*” (Dragoneti 1769, 60, parindē).

^{23*} Tulkojuma iznākšanai te bija labvēlīgi apstākļi. Dragoneti sacerējuma iespiešana Rīgā varēja būt iespējama arī tādēļ, ka Vidzemes ģenerālgubernators Georgs (Džordžs) Brauns (*Browne*, 1698–1792) jau 1765. gada 26. janvārī savā runā (jeb norādījumos), atklājot Vidzemes landtāgu, apliecināja, ka zemnieku un dzimtbūšanas jautājumā viņš, saskaņā ar imperatores Katrīnu II rekomendācijām, nostājas radikālā opozīcijā Vidzemes muižniecībai. Brauna runai sekojošais 1765.gada 12. aprīlī parakstītais ģenerālgubernatora patents jau paredzēja vairākus zemnieku stāvokli atvieglojošus mērus. Jau pirms Brauna 1765. gada norādījumiem atklāti par Vidzemes dzimtbūšanu bija iedrošinājies runāt Johans Georgs Eizens (*Eisen von Schwarzenberg*, 1717-1779), kura anonīmi iespiestais raksts *Eines Liefländischen Patrioten (*) Beschreibung der Leibeigenschaft, wie solche in Liefland über die Bauern eingeführet ist* bija ievietots Ķeizarkās Zinātņu akadēmijas rakstu krājumā (*Sammlung russischer Geschichte IX*. St. Petersburg : Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1764, S.491-527).

^{24*} Saglabājies latviešu garīgo tekstu izdevumu kopsējums, kas varēja Brocem noderēt latviešu valodas apgūvē, tā saturā vairāki darbi: 1. Neihauzens K.G. *Ceļš uz labklāšanu Rādīts is Dieva vārdiem, Pēc tiem V. Bērnu-Mācības Gabaliem, Tiem par labu, kas meklē tā turēties, Ka vieniem Nāveē var atvērta tapt Tā Ie-iešana Iekš tās Debesu valstības*. Rīga: bey Samuel Lorentz Frölich, 1734. 18 lpp., klāt piesiets : 2. *Zīraka Gudrības grāmata ...* Rīga: bey Samuel Lorentz Frölich, [1734]. 119 lpp.; 3. *Zālamana Sakāmie vārdi*. Rīga: bey Samuel Lorentz Frölich, [1734]. 64 lpp.; 4. *Dāvida dziesmu grāmatiņa*. Rīga: bey Samuel

Lorentz Frölich, [1734]. 192 lpp. Kopsējums nācis no Gustava Bergmaņa bibliotēkas, bet, kā rāda Bergmaņa ieraksts, agrāk piederējis Brocem: „obl. Conr Brotze”, sk. eks. LUAB MR, inv. nr. 16786.

^{25*} Broce zīmējis Šteinhaueram piederošo Hermeliņa muižu 1779, 1786, 1795 (Brotze Monumente 2, 90; 3, 108; 6, 77); Hermeliņa muižas kokzāgētava (Brotze Monumente 7,2), Šteinhaura un viņa sievas Barbaras kapakmeni (Brotze Monumente 4, 201), Zasulauka papīrdzirnavas 1794 gadā (Brotze Monumente 6, 114, 121, 130), Jāņu vakaru Zundā (ar Šteinhauera mājām un pušķotām govīm) (Brotze Monumente 5, 122, 1793). Turīgais latvietis Šteinhauers, ko Broce pazinis („bet ne tik labi, lai varētu spriest par tā iekšējo veidolu (innern Karakter)” (Brotze Livonica 15, 21b.) tāpat arī bijis Gerlicā.

^{26*} Broces laikā Vidzemes ģenerālsuperintendentam amatā ieņēma sekojoši garīdznieki : Jākobs Andreass Cimmermans (*Zimmerman*, amatā 1745-1770), Jākobs Lange (*Lange*, amatā 1770-1777), pēc Langes nāves amats divus gadus vakants (1777- 1779), Kristiāns Dāvids Lencs (*Lenz*, amatā 1779-1798), Johans Dankvarts (*Dankwart*, amatā 1779-1803), Karls Gotlobs Zontāgs (*Sonntag*, amatā 1803-1827) (Napiersky Beiträge I, 1843: 19, 10).

² Par skolu dzīvi stāsta ikgadējās liceja un ģimnāzijas pedagogu runas izlaidumos, lielu daļu no 1732. – 1792. gadā iespiestajiem darbiem apkopo konvolūts „Lyceum in Riga Programma” (LUAB inv. nr. R 10018); daudzi ar Rīgas liceja un Vidzemes izglītības vēsturi saistīti iespieddarbi apkopoti Broces kolekcijā (sējumos Brotze Livonica 15, Brotze Livonica 27). LVVA fondos atrodama Rīgas liceja matrikula (1675-1820) un Vidzemes guberņas ģimnāzijas hronika, pedagogu biogrāfiskie materiāli.

^{27*} Par skolu dzīvi stāsta ikgadējās liceja un ģimnāzijas pedagogu runas izlaidumos, lielu daļu no 1732. – 1792. gadā iespiestajiem darbiem apkopo konvolūts „Lyceum in Riga Programma” (LUAB inv. nr. R 10018), daudzi ar Rīgas liceja un Vidzemes izglītības vēsturi saistīti iespieddarbi apkopoti Broces kolekcijā (sējumos Brotze Livonica 15, Brotze Livonica 27). LVVA fondos atrodama Rīgas liceja matrikula (1675-1820) un Vidzemes guberņas ģimnāzijas hronika, pedagogu biogrāfiskie materiāli.

^{28*} Vidzemes bruņniecības rezidējošā landrāta diārijā fiksēts, ka 1771. gada 31. oktobrī pie rezidējošā landrāta Vidzemes Bruņniecības namā ieradās „Rīgas ķeizariskā liceja konrektors maģistrs Erdmans un subrektors Broces kungs, lai atvērtu liceja naudas kasti, no kuras viena atslēga atrodas bruņniecībā, bet otra – pie kolēģiem skolarhiem. Tur esošā obligācija tik aizņemta ārā (...) Tai pat reizē viņi lūdza bruņniecību un novadniecību, lai tie savās sanāsmēs šo iestādi [liceju] labdarīgi (fromme) pabalsta, kādēļ nobeigumā tie vēlējās, lai kasti ierīko tā, lai caur tās vāku tajā varētu iemest kādus ziedojumus. Rezidējošais landrāts apsolīja, ka tik daudz, cik viņam tas iespējams, viņš atbalstīs šo iestādi.” Šajā protokolā ir runa par licejam piederošo kapitālu (saskaņā Broces ziņām, 1785. gadā bija sasniedzis 2000 Alberta dālderu lielu summu, sk. Brotze Monumente 3, 17). Lai gan licejs bija pakļauts Vidzemes ģenerālsuperintendentam kā sholarham gan zviedru, gan krievu ķeizariskās valdības laikā, tomēr ieraksts rezidējošā landrāta diārijā ir apliecinājums tam, cik cieši Rīgas ķeizariskā liceja darbība bija saistīta ar Vidzemes bruņniecību, kas patiesi bija viena svarīgākajām institūcijām, kas pārzināja un finansiāli kontrolēja šo mācību iestādi. Piemēram, 1770. gada 23. novembrī tika nolemts, ka liceja rektoru ar zelli [kalpotāju] jāuztur no Vidzemes bruņniecības kases (LVVA, 4038.f., 2.apr., 1004.l. (Lycaenum zu Riga. Aktenstücke), 73a.lp.). 18.gs. 70. gadu beigās Vidzemes bruņniecība atteicās finansēt Rīgas Ķeizarisko liceju (Turpat, 10a-12b.lp.). Pēc tam, kad

licejs pārcēlās uz jauno ēku, skolas pārraudzību pārņēma Sabiedriskās aizgādības kolēģija, un 1787. gadā tā pārņēma arī liceja kapitāla pārvaldīšanas pienākumus.

^{29*} Rīgas vietniecība jeb Rīgas vietniecības guberņa (кр. Рижское наместничество, vāc. Rigaer Stattahalterschaften) - administratīvi teritoriāla vienība Krievijas impērijā no 1783. gada 3. jūlija līdz 1796. gada 12. decembrim, mūsdienu Ziemeļlatvijas un Dienvidigaunijas teritorijā, sastāvēja no 9 apriņķiem – Rīgas, Cēsu, Valkas, Valmieras, Pērnavas, Vīlandes, Veravas, Tērbatas un Sāmsalas. Izveidota no Rīgas guberņas. Pārvaldīja imperatora iecelts ģenerālgubernators. Sākotnēji tā padomdevēja organizācija bija landrātu kolēģija, ko likvidēja 1786. gadā. Drīzumā Rīgas rāti nomainīja ar vēlētu pilsētas galvu un pilsētas Domi (1787).

^{30*} Programmā bija norādīts, ka ģeogrāfijai augstākajās klasēs ir pievienotas ģenealoģijas un heraldika, jo tās ir „īpaši noderīgas un patīkamas” (Loder Bericht 1732, 12, 15). Saskaņā ar Broces laikā spēkā esošo 1733. gada *Instrukciju un likumiem* ģeogrāfiju, ģenealoģijas un heraldikas priekšmetus augstākajās klasēs (pirmā un sekundā) bija iecerēts uzdots mācīt liceja konrektoram (GouvernementsGymnasium 1888, VI; Loder Bericht 1732: 20). Kad gadu vēlāk tika apstiprināta liceja *Instrukcija un likumi*, Lodera proponēto ģenealoģijas un heraldikas priekšmetu mācīšana liceja instrukcijā nav atsevišķi paredzēta (Instruction und Leges 1733, 7), tomēr var pieņemt, ka ģeogrāfijas un vēstures studiju ietvaros skolotājam bija iespēja runāt arī par šiem priekšmetiem.

^{31*} Nav jāpiemirst, ka pārdesmit gadus pirms Broces liceja konrektors bija pazīstamais historiogrāfs Johans Gotfrīds Arnts (*Arndt*, 1767, konrektors 1747-1767), kas bija mudinājis vidzemniekus pievērsties „daiļajām zinātnēm”, dabaszinātņu studijām, naturāliju kolekcionēšanai, intensīvi lasīt jaunākās grāmatas un izmantot bibliotēku senākos krājumus (*Arndt Gedancken* 1754). Arī nākamais Liceja rektors pēc Lodera - Johans Jākobs Harders (*Harder*, rektors 1771-1775) publiskajā runā, kas teikta, viņam stājoties amatā 1772. gada 29. februārī, uzsvēra vispusīgas apmācības lietderību, un tostarp minēja, ka „*studējošajiem dižciltīgajiem [nepieciešamas] ir zināšanas par savu valsti un tās stāvokli, vēsturi, dabiskajiem un mākslīgajiem produktiem [t.i. dabas resursiem un saimniecību], heraldiku,*” (*Harder* 1772: 5). Harders uzsvēra, ka Vidzemes izglītības iestādē jāmaca tie priekšmeti, kas mudina jaunatni „*kalpot Tēvzemei, balstoties uz tiesiskumu un cilvēkmīlestību, kas veicina viņu iekšējo gandarījumu un mūžīgo labklājību*” (*Harder* 1772: 5-7). Tāpēc Harders uzskatīja, ka vienlīdz nepieciešami ir apgūt kā humanitārās, tā eksaktās zinātnes – ar to saprotot pamatzināšanas fizioloģijā, fizikā, matemātikā, t.i. dabaszinātnēs, un filozofijas zinātnēs: dabas teoloģijā un morālē, dabas un tautu tiesībās, Vidzemes zemes un baznīcas tiesībās, filozofijā. Harders norādīja, ka tikpat nepieciešama apmācība „*zinātņu palīglīdzekļos*” – ar to saprotot vēsturi, ģeogrāfiju, hronoloģiju, heraldiku, arheoloģiju (jeb zinātņi par senatni - *Alterthümer*) un valodu apguvi. Par nožēlu nācās atzīt, ka Arnda – Lodera - Hardera izvirzītās programmas liceja mācību plānus bija iespaidojušas visai maz, ko pierāda Hardera atskaites runa „*Von den gegenwärtigen Anstalten im Kayserlichen Lyceo*” (*Par pašreizējo stāvokli Ķeizariskajā licejā*), kas teikta pēc pusotra gada, 1773. gada 17. jūlijā (*Harder* 1773).

^{32*} Piemēram, 1733. gada terciija klasē otrajā trimestrī (oktobrī – novembrī) bija jāapgūst lielais kateķisms, grieķu valodā „*jālasa I. Jāņa vēstule* [t.i., Jāņa 1. vēstule no Jaunās Derības] (*I Joh. Epistolam legere*), „*latiņu valoda. Kornēlijā no jauna secīgi aplūko sešus imperatorus* (*Latina. In Cornelio denuo sex Imperatores sequentes expositi sunt*) (*Turpat*)

un papildināt gramatiku pēc Cicerona vēstulēm. „Lasīt Kornēliju” nozīmē studēt romiešu biogrāfa un vēsturnieka Kornēlija Nepota (*Cornelius Nepos*, 100 pr. Kr.- ap 25 pr. Kr.) adaptētu un komentētu tekstu izlasi, kam pamatā viņa darbs *De excellentibus ducibus exterarum gentium*. Kornēlija Nepota imperatoru biogrāfiju izlase ar nosaukumu *Cornelii Nepotis Vitae excellentium imperatorum* ir gadsimtu gaitā daudzkārtīgi izdota latīņu valodas lasāmgrāmata, kas pielāgota skolām. Rīgas licejā varēja tikt izmantots Augsburgas mācītāja Jesajas Šneidera (*Esaias Schneider*, latinizētajā formā *Emanuelus Sincerus*, 1684-1731) redakcijā iznākušais teksts ar vācu komentāriem un palīgrādītājiem (1. izd. 1732). LUAB saglabājies grāmatas 6. izdevums (Augsburga 1733): *De Vita excellentium imperatorum recte tandem captui puerorum accommodatus, oder: Deutliche und nach dem Begriff der Jugend endlich recht eingerichtete Erklärung des Cornelii Nepotis, Nebst einem Dreyfachen Register/ accuraten Land-Charten/ und einem in specie dazu gehörigen Indice, wie auch einer nützlichen Anweisung vor die Jugend, durchgehends mit grossem Fleiß aufs neue übersehen, von Fehlern gesäubert, und, was die Indices anbetrifft, mercklich verbessert worden durch Emanuel Sincerus*. 6. Aufl. Augspurg, Verlegts Mertz und Mayer, 1733 (eks. LUAB, inv. nr. R24624). Latīņu valodas mācīšanā tika intensīvi izmantoti romiešu politiķa, literāta un oratora Marka Tūlija Cicerona (*Marcus Tullius Cicero*, 106 pr. Kr.- 63 pr. Kr.) vēstuļu (apm. 800) izdevumi, piemēram, *Epistolae ad Familiares*. Arī Rīgā, Mollīna tipogrāfijā 1614. gadā iznāca skolniekiem domāta Cicerona vēstuļu izlase slavenā Štrāsburgas filologa un pedagoga Johana Šturma (*Sturm, Sturmio*, 1507-1589) redakcijā : *Cicero M.T. Epistolarum libri tres a Joh. Sturmio pro puerili educatione confecti*. Riga: Mollinus, 1614. 114 p.

1733. gada plāns paredzēja vingrināties epistologrāfijā (*epistolographia* (no *epistola* lat. un grieķu val. vēstule) - zinātne par vēstuļu rakstīšanu, par epistolārā stila teoriju un praktiku, vēstules teksta kompozīciju; arī vēstures palīgzinātņu disciplīna): nedēļas laikā sastādīt vēstuli un to izlabot, saskaņot un konsultēt vācu ortogrāfiju, atkārtot un vingrināties poētikā (Ms. 251).

^{33*} Piemēram, rektors Johans Kristiāns Frīdrihs Morics (*Moritz*, ? -1795, rektors 1780-1789) savā publiskajā runā ar zīmīgu nosaukumu *Priekšlikumi par Tēvzemes skolu uzlabošanu* (*Vorschläge zu den Verbesserung der vaterländischen Schulen*) paziņoja, ka 1781. gada 6.jūlijā pēc atbilstoša sprediķa Sv.Jēkaba baznīcā, kas tiks turēts no plkst. 8 līdz 9 rītā, priekšpusdienā un pēcpusdienā ķeizariiskā liceja zālē notiks pirmo divu (jeb pirmas un sekundas) klašu audzēkņu pārbaudījums teoloģijā, apvienojumā ar baznīcas vēsturi, polemiku, ebreju valodu, filozofiju un filozofijas vēsturi, grieķu, latīņu un franču valodām, runas mākslu, poēziju, matemātiku, fiziku, dabaszinātnēm, politisko vēsturi, ģeogrāfiju, un heraldiku. Pārbaudījums notika kā pārklaušināšana, jautājumu – atbilžu formā. Rektors paziņoja, ka no matemātiskajām zinātnēm īpaši vērts izcelt ģeometriju, trigonometriju, fortifikāciju, artilēriju un astronomijas pamatus. No valodām visticamāk tiks prasīts zināt klasiskos rakstniekus, grieķu valodā bez Jaunās Derības ir jāapgūst arī Palefāts un Teofrasts, latīņu valodā – Kurcijs, Plīnijs, Cicerons, Tacits, Ovīdijs un Horācijs, franču valodā jāzina tekstu izlase par uzmanības audzināšanu jauniešiem. 1781. gada 7. jūlijā tiks pārbaudīti zemāko klašu audzēkņi – kristietībā, vecajā un jaunajā vēsturē, vecajā un jaunajā ģeogrāfijā, dabaszinātņu pamatos, mitoloģijā, grieķu, latīņu, vācu valodās un ortogrāfijā (*Moritz Vorschläge 1781, Bl. 3b-4a*).

^{34*} Daļa priekšmetu tika mācīti pastāvīgi, citus pasniedz kursu veidā. Pirmajās klasēs mācīja latīņu un grieķu filoloģiju, franču valodu, vēsturi apvienojumā ar statistisko ģeogrāfiju, matemātiku (algebru), retoriku, eksperimentālo fiziku, filozofiju, teoloģiju.

Īpašā humanitāras ievirzes klasē mācīja arheoloģiju (specializējoties ievērojamu vēsturisku celtnu izpētē), būvmākslu, dabiskās tiesības (*natürliche Rechtsgelehrsamkeit*), zinātņu pamatus apvienojumā ar filozofiju un antropoloģiju (*Klugheitslehre verbunden mit Welt- und Menschenkenntnis*). Bez tam pastāvīgi mācīja zīmēšanu. Tiem, kas gribēja pievērsties militārdienestam, pasniedza fortifikāciju. Vēsturiskā ģeogrāfija, arheoloģija, (*Alterthümer*), mitoloģija un literatūras vēsture netika mācīta atsevišķi, šos priekšmetus iekļāva mācību saturam atbilstoši citu priekšmetu stundās. Vēl mācīja arī ebreju valodu (Götze Nachrichten 1793, 30-31).

^{35*} Manuskripta papildinājumu autors (Grāve) uzskaita tās publikācijas, kas apraksta Broces dzīves gājumu, pie kam svarīgi, ka viņš vairākkārtīgi nosauc anonīmi publicēto darbu autorus. Tas attiecas arī uz 1815. gadā anonīmi iesniegtā un *Rigaische Stadtblätter* (1815, Nr. 38) nodrukātā Broces dzīves apraksta autoru. Kā svarīgs precizējums Broces biogrāfijai uzlūkojams Švēdera manuskripta papildinājumu (*Zusätzen*) daļā atrodamais vēstījums, kā tapis 1815. gadā *Rigaische Stadtblätter* 48. numurā ievietotais Broces anonīmi iespiesto sacerējumu saraksts (kas turpina Švēdera manuskripta papildinājumu nenosauktā autora sacerēto biogrāfisko rakstu, kas veltīts Brocem). Negaidīti noskaidrojās, ka pats Broce ir sastādījis savu publikāciju sarakstu, tomēr nav vēlējies tā publiskošanu. Švēdera manuskripta papildinājumu autors raksta: “*aprustam seko viņa [Broces] dažādos iekšzemes laikrakstos nodrukāto anonīmo ziņojumu saraksts, to man no Broces noteikti vajadzēja, beidzot viņš man to iedeva ar noteikumu, ka viņa dzīves laikā tas netiks nekādi izmantots (keine Gebrauch zu machen). Pēc Broces nāves es šo [sa]rakstu nodevu ģenerālsuperintendentam Zontāgam, lai to publicētu Stadtblätter’os. Ja es no Broces nebūtu izlūdzies šo sarakstu, tad nevarētu droši uzskaitīt viņa sacerējumus Nord. Miscellaneen un Nord. Archiv*”. Līdz ar to iespējams samērā droši apgalvot, ka “es” formā rakstīto piezīmju un Brocem veltītās biogrāfiskās apceres autors ir mācītājs Grāve. Jāatzīmē, ka vēlākās bibliogrāfijās šī darba autorība nav tikusi atšifrēta.

^{36*} Runājot par rektora Loderu darbības beigu posmu, Švēders norāda, ka 70.gados tika nopietni domāts par citu – centīgu un amatam piemērotu rektoru. Tas varētu nomainīt veco un vārgo Loderu, kas vairs nevarēja apmeklēt skolu, jo nelaimes gadījums bija padarījis viņa kāju pilnīgi nelietojamu. Jāpiezīmē, ka vēl pāris gadus agrāk vecišķā Loderu vietu (jau tad gaidot uz viņa drīzo nāvi) un Sv. Jēkaba baznīcas mācītāja - adjunkta amatu Vidzemes guberņas amatpersonas un bruņniecības pārstāvji bija apsolījuši Johanam Gotfrīdam Herderam (*Herder*, 1744-1803), kurš tomēr no labi atalgotās (500 Alberta dālderu gadā) vietas licejā atteicās un nolēma doties prom no Rīgas. Piedāvājums ticis atkārtots arī rakstiskā formā vēl pēdējā brīdī, kad 1769. gada maija beigās - jūnija sākumā Herders jau bija sagatavojies aizceļošanai no Rīgas (*Herder Briefe* 1, 1984: Nr. 62, S.145-148; *Herder* 1820, 1, 112). Herders norāda, ka Vidzemes gubernators Brauns un vicegubernators Kampenhauzens (*Campenhausen*, 1745-1800) bija cerējuši, ka Herders uzsāks būtiskas reformas liceja darbā (*Herder Briefe* 1, 1984: Nr. 62, S. 147-148).

^{37*} Intrīgējoša ir Švēdera ziņa par to, ka arī ievērojamajam Igaunijas apgaismotājam A. V. Hūpelim tikusi piedāvāta iespēja vadīt Rīgas liceju; Hūpelis no rektora amata atteicās (1776) (*Recke-Napiersky* 2, 1829, 364), tāpat kā no viņam citkārt piedāvātā Vidzemes ģenerālsuperintendenta amata (1789, *Recke Napiersky* 2, 1829, 364; *Brotze Monumente* 2, 119). Grūti prognozēt, kā tad būtu mainījušās Hūpeļa publicista un vēsturnieka intereses, viņam iekļaujoties Rīgas sabiedrībā, un kā tas būtu ietekmējis Rīgas literātu aprindas Apgaismības laikmeta izskaņā.

^{38*} Liceja rektoram pienācās uzstāties ar publisku runu atklātajos izlaiduma eksāmenos mācību gada beigās, bet Goiders ne tikai nespēja pats šo runu sacerēt (to viņa vietā ir darījis Sv.Jēkaba baznīcas mācītājs Dingelštets (*Dingelstädt*), viņš arī izvairījās noturēt atklātos eksāmenus jūnijā, kurā ierasti piedalījās Vidzemes ģenerālgubernators kā sholarhs un superintendents, kā arī pulcējās Rīgas sabiedrība, virskonsistorijas vadība un skolēnu vecāki. Goiders pie tam bija arī negodīgs, mantrausīgs un augstprātīgs : “*savā amatā viņš meklēja ienākumus naudā arī tā, ka pat visstiprākajā salā neļāva piedienīgi kurināt klašu istabas, viņu maz interesēja tas, ko par viņu domāja. Tas bija cilvēks bez godaprāta (Ehrgefühl)*” (LVVA, 214.f.1.apr., 4425.l., 18a.lp.).

^{39*} Licejs atradies Sv. Jēkaba baznīcas pagalmā, to no ielas nošķir apmesta mūra sēta ar divējām smagām divviru durvīm. Sētai M. Pils ielas pusē cieši piekļaujas kāds dzīvojamais nams. Virs mūra sētas otrajām durvīm iemūrēta melna piemiņas plāksne, kuras teksts zeltītiem burtiem vēsta par to, ka Zviedrijas karalis Kārlis IX 1675. gadā licis te izveidot *Schola Carolina* jeb liceju (šobrīd plāksnes polihromija ir pilnībā zudusi, un atsegtais smilšakmens ir dabiskajā tonī). Pagalmā redzams Jēkaba baznīcas sienai cieši piekļāvies neliels mūra namiņš ar stāvu jumtu, kura smagnējā veidolā labi var pazīt senās Sv.Krusta kapelas būvformas - frontonu un kontrforsus. Namiņam ir divi stāvi, pirmajā stāvā balti apmestajā gala sienā redzami divi nelieli sīkrūšu logi, otrajā stāvā ir lielāks logs ar smagiem dēļu slēģiem. Sānu siena vērsta pret M.Pils ielu, un tur atrodas arī ieeja licejā: ārpusē novietotas segtas koka trepes ved uz otro stāvu, kur ieeja izveidota senākās logailas vietā. Šajā pusē namiņam ir 3 logu asis, un kopā 5 logi abos stāvos. Pagalmā Jēkaba ielas pusē redz augam vienu vecu koku. Vēl pagalmā atrodas neliela palīgbūve, kuras sarkanais dakstiņu jumts slejas pāri mūra sētai.

^{40*} Tika paredzēts, ka pirmajā stāvā ir divi skolotāju dzīvokļi –pirmajam un otrajam kolēģim, katram dzīvoklim ir virtuve un 2 istabas (1.kolēģim ir 2 lielākas un viena mazāka istaba, bet 2.kolēģim ir viena lielāka un viena mazāka istaba), dzīvokļus atdala divi gaiteni. Šajā stāvā ir viena klases telpa, kas paredzēta 2. klasei, tā atrodas ēkas vidū, starp abiem dzīvokļiem, un kurtuve.

Otrajā stāvā (tieši virs 2. klases telpas) novietota 1. klase. Otrajā stāvā atrodas arī trīsistabu rektora dzīvoklis un tā virtuve. Rektora dzīvokļa istabām ir plašas, ērtas un gaišas - katrai ir divi logi. Te arī otrā kolēģa dzīvokļa otrā istaba un virtuve. Vēl otrajā stāvā līdzās rektora virtuvei atrodas “aukstā istaba” (pielielamais?). Arī otrā stāva telpas nodala divi paralēli gaiteni.

^{41*} Bernardi sāka netieši iepazīt Vidzemes un Krievijas vidi Vācijā, būdams no Vidzemes nākuša studenta - kāda grāfa Mengdena pavadonis; 18.gs. 80.gados Bernardi kā mājskolotājs ilgstoši uzturējās Pēterburgā, Maskavā un Rīgā. Jāatzīmē, ka salīdzinot Bernardi publicistiski efektīgos aprakstus ar citiem tā laika avotiem, nākas pēc viņa aprakstu kritiska izvērtējuma secināt: daudzi notikumi ir visai aptuveni raksturoti, tikusi jaukta notikumu hronoloģija, vienas personas izteikumi piedēvēti citai, minētās personas bieži nav nosauktas vārdā. Un tāpēc to patiesums dažkārt rada zināmas šaubas.

^{42*} ģenerālmajors Beklešovs 1783. gadā pensionējās no militārā dienesta, un pēc imperatores Katrīnas II personīga norādījuma tika iecelts par Rīgas gubernatoru (1783. 8.XII). Šajā amatā Beklešovs pavada aptuveni sešus gadus (līdz 1790), pēc tam tiek iecelts par Orlas un Kurskas vietniecību ģenerālgubernatoru. Palīdzēja Vidzemes

ģenerālgubernatoram Dž. Braunam īstenot vietniecības reformas, ieviest jaunus pilsētu un kārtu (muižniecības) likumus. Nodarbojās ar izglītības jautājumiem, īpaši atbalstīja krievu skolas Rīgā.

^{43*} Bernardi raksta, ka sākumā viņš to darīja ar ievērojamu iejutību (*Feinheit*), bet tad, kad iejutība nelīdzēja, parādīja lielu enerģiju, vismaz attiecībā uz domskolu. Jo tās dēļ bija daudz niknākas cīņa, kā liceja gadījumā. Licejs jau agrāk bija daļēji atkarīgs no gubernatora, nu tas tika padarīts pilnīgi atkarīgs, pat vēl pirms jaunās skolu kārtības. Vietniecības pārvalde noteica, ka skolas un baznīcas pilnībā pārzina Vispārējās apgādības kolēģija, un gubernators Beklešovs kā tās prezidents ķērās pats pie liceja jautājumiem, vispirms nokārtodams jautājumu par jaunās skolas ēkas celtniecību un panākdams, ka Katrīna II tam atvēl vajadzīgos līdzekļus. Bernardi norāda, ka ģenerālsuperintendents gubernatora rūpes uzņēmis ar pateicību, tomēr viņam vairs nebija vienalga, kad viņš pamanīja, ka gubernatora rūpes izvēršas, un pārņem arī daļu no ģenerālsuperintendenta amata pilnvarās esošajiem jautājumiem. Šī situācija tika apspriesta abu sarunā. Gubernators, atsaucoties uz kroņa parādīto atbalstu licejam, vēlējās ģenerālsuperintendenta kompetencē atstāt tikai pārraudzību par ticības mācību. Pēc daudzām pārrunām (kur ne vienu vien reizi bija jau tik tālu, ka izšķirošo lēmumu jādūdz pieņemt valdnieci), ģenerālsuperintendentam nācās atteikties ne tikai no savām apstrīdētajām tiesībām, bet vēl arī no citām. Tika ierobežotas ģenerālsuperintendenta tiesības vienpersonīgi pārzināt ziedojumus nabagiem jeb žēlastības dāvanas: ģenerālsuperintendentam tagad pienācās atskaitīties Vispārējās apgādības kolēģijai. Tas tika uztverts kā apkaunojums, un ģenerālsuperintendents pilnībā atteicās no nabagu aprūpes.

^{44*} Bernardi atzīst, ka visumā reforma bijusi dziednieciska. Bija tikai divas lietas, par kuru mērķtiecīgumu varēja rasties šaubas- nedaudzās latīņu valodas stundas zemākajām klasēm un daudzās krievu valodas stundas – augstākajām. Tikai trešajā klasē pirmoreizi sāka mācīt latīņu valodu, un tikai trīs stundas nedēļā. Tā kā nākošajā – t.i. otrajā klasē tūlīt bija jālasīja visai grūtus latīņu rakstnieku tekstus, tad tas gandrīz vai nav iespējams, ka šī īsā apmācība tam spēj sagatavot. Otrs strīdīgais jautājums bija krievu valodas sakarā. Gubernators, kas bija kompetents spriest par savu dzimto valodu un cienīja to, personīgi noteica, ka krievu valodas stundu skaits jāpalielina. Tādējādi citiem priekšmetiem palika par maz laika, un mērķi tas nerasniedza. Neveiksmes iemesls bija ne tur, kur viņš to meklēja. Ar pusi no tām stundām, ko viņš noteica, varētu desmitreiz vairāk panākt, ja vien skolēniem būtu kaut vismazākā uzcītība; un tās trūkumu radīja galvenokārt viens iemesls: lielākā daļa pieaugušo pret šo valodu izjuta ja ne iesakņojušos naidu, tad pilnīgu vienaldzību. Ar to gāja tāpat, kā Saksijas firstu skolās ar matemātiku un fiziku. Tādējādi krievu valodas stundu skaita pavairošana skolēniem bija kā laika bendēšanas vai nekārtību radīšanas cēlonis (Bernhardi 2,1799, 27-33). Bernardi piemin vēl vairākas situācijas, kad Rīgas gubernators (tolaik šajā amatā Ivans fon Reks, gubernators 1790–1792) no varas pozīcijām risinājis abu Rīgas augstāko skolu jautājumus, tostarp sakarā ar liceja rektora Gece (rektors 1792-1801) pēkšņo iecelšanu vakantajā vietā (1792. gada beigās) bez saskaņojuma ar citiem Vispārējās apgādības kolēģijas locekļiem. Šim amatam skolu inspektors Šlēgels jau bija uzaicinājis citu kandidātu, kas neapstrīdami būtu bijis vairāk piemērots skolai (Bernardi 2, 1799, 37). Autoritārais veids, kā Gece tika iecelts amatā, Rīgas pilsonībā izraisīja nepatiku un sašutumu, kas vēl pastiprinājās pēc tam, kad viņš savā amatā stāšanās runā aizrautīgi slavīnāja Krievijas valsti un Rīgas gubernatoru. Gece lojalitāti varai raksturoja arī tas, ka viņš pēc gubernatora ierosinājuma valkāja Rīgas

vietniecības civilierēdņiem apstiprināto uniformu (tāpat kā Rīgas krievu skolu skolotāji), ko citi vācu skolu pedagogi nedarīja. Kroņa privilēģijas un visu gubernatoru īpašo labvēlību baudīja valsts jeb kroņa dienestā esošie Rīgas krievu skolu skolotāji, kurus visus, no pirmā līdz pēdējam, gubernators Beklešovs tika aicinājis arī pie sava galda.

^{45*} Bernardi piemin vēl kādu epizodi liceja sakarā. Par gubernatora īpašo interesi un labvēlību pret izglītības jautājumiem liecinājusi kāda pieņemšana, uz kuru tika uzaicināti liceja skolnieki, skolotāji un inspektors; tomēr daži Rīgas vācu aprindu pilsoņi to vērtēja kā apkaunojošu padevības apliecinājumu jaunajai krieviskajai pārvaldei, un visvairāk tos esot aizvainojis tas, ka pēc reformas mainīts liceja klašu nosaukums (liceja četras zemākās klases pārsauktas par tautas pamatskolas klasēm): tagad godājamu Rīgas pilsoņu bērniem nāksies mācīties tautas skolas klasēs (Bernardi 2,1799, 41).

^{46*} Broces laikā uzceltā klasicisma ēka tagad ieguvusi citu veidolu, jo 1851. gadā tā tika būtiski pārbūvēta. Realizējot arhitekta Roberta Pflūga (*Pflug*) iecerī, tika rekonstruēts celtnes mansarda jumts ar jumta logiem, un ēku paaugstināja par vienu (trešo) stāvu, bez tam nams tika arī pagarināts abos galos par vienu logailas asi, daļēji tika mainīts arī iekštelpu plānojums. Noslēgumā ēka ieguva tagadējo historicisma stila fasādi ar balkoniem. Jāpiezīmē, ka 1851. gada pārbūvju gaitā no jauna tika uzbūvēta arī ēkas gala siena pret Jēkaba ielu, kurai tika piešķirta klasicisma garā veidots dekorējums ar rustojumu kā atgādinājums par ēkas sākotnējo- 18.gs. veidolu. Mūsdienās daži oriģināli ēkas būvelementi un dekori vēl liecina par 18.gs. beigās tapušo liceja namu, tomēr saskatīt to, kas saglabājies no 18.gs., ir pa spēkam tikai īpaši vērīgam pētniekam. Pārbūvju gaitā izmainījušās harmoniskās ēkas proporcijas, zudis fasādes klasicisma plastiskais dekors. Saglabājušies abi oriģinālie 18. gs. portāli, krepētās dzegas, daļēji saglabājies rustojums galvenajā fasādē.

^{47*} Tobrīd ēka vēl novietota brīvi, tai līdzās atrodas vien 1783.- 1785. gadā uzceltā Pēterburgas viesnīca. Licejā ēkā notika mācības, turpat dzīvoja arī skolotāji, rektors un konrektors. Licejam abpus piekļaujas saimniecības ēkas, pagalmā ir skolotāju noliktavas un staļļi (kopā četri), bet Broce vēl pieminējis divas ratnīcas, skolotāju veļas mazgātuvī, kur 1797. gadā dzīvojusi „Hāgera meiteņu skolas šuvēja”, kurinātāja dzīvokli (Brotze Monumente VII, 132).

^{48*} Tikpat precīzi viņš apraksta ēkas klasicisma stilā veidoto fasādi, tās krāsojumu un plastisko dekoru, kam piemīt klasicisma estētikai atbilstošs „cēlums un vienkāršība” (*Würde und Simplizität*) (norāde uz klasicisma estētikas pamatkategorijām (*Edle einfalt und stille grösse*) arheologa un mākslas teorētiķa Johana Joahima Vinkelmaņa (*Winckelmann*, 1717-1768) formulējumā) Gece ar atzīstamu profesionalitāti raksturojis ēkas arhitektonisko veidolu, ēkas aprakstā lietodams virkni 18.gs. beigu būvnieku terminu. Ēkas arhitektoniskās izpētes vēsturei nozīmīgs ir aprakstā fiksētais savdabīgais ēkas rotājuma elements, kas liecina par ēkas polihromiju ar iluzorās glezniecības elementiem, proti, Gece raksta, ka galvenajā fasādē ēkas stāvus nodala josla (t.i. dzega), ko veido izvirzīti akmeņi, bet pārējās fasādēs (abos ēkas galos un aizmugures fasādē tagadējās Arsenāla ielas pusē) sadalošā josla ir tikusi iezīmēta ar krāsu. Šur un tur gludo mūri pārtrauc rustikas joslas (*Bossagen*). Aprakstīti divi simetriski izvietotie ēkas portāli, ieejas durvis ietver (*eingebündete*) joniskie pilastrī ar frīzi (*Gesimse*). Tāpat aprakstīti ēkas logi, kuru aplodas lielākoties ir gludas un bez rotājumiem, lai gan apakšstāva vidējiem logiem ir t.s. slēgakmeņi, bet virs vairākiem augšstāva logiem „karājas lauru lapu festoni”. Gece

piezīmē, ka ēkas frontons (*Hauptgesimse*), viņuprāt, ir par zemu un tad apraksta tā noslēdzošo dekorējošo elementu – mūrētu taisnstūri (*Amortissement*) jeb atiku, kura centrā novietots zils lauru apvīts medaljons ar uzrakstu „Lyceum 1787” (Gece apšaubā šāda nefunkcionāla dekoratīva elementa lietderību). Licejam ir mansarda jumts ar apaļiem jumta logiem, t.s. vēršacīm. (Götze Nachrichten 1793: 5-6). Broces attēlā (Brotze Monumente IV, 203) redzams Geces pieminētais bagātais ēkas fasādes dekorējums - 8 rustojuma joslas, logailu apdare, slēgakmeņi, zobiņu ornamenta frīzes virs durvīm, logu apdare un zemlogu frīzes ar ķēdes un meandra ornamentiem, krepētās dzegas, medaljons ar uzrakstu virs ēkas centrālās daļas uzmūrētajā jumta atikā. Broces attēlā redzami divu veidu festoni, kas bijuši virs abiem otrā stāva kāpņu telpas logiem un virs abiem otrā stāva gala logiem. Broce attēlojis arī sarkanu dakstiņu klāto ēkas mansarda jumtu ar trim skursteņiem un triju veidu jumta logiem – ovāliem, apaļiem, un taisnstūra, tiem visiem volūtu apdare.

^{49*} Telpas katrā stāvā izvietotas simetriski. Apakšstāvā aiz abām ieejas durvīm novietotas priekštelpas, un no tām kāpnes ved uz augšu. Starp abām ieejām atrodas divas klašu telpas. Tās ir tik lielas, ka vajadzības gadījumā katru var sadalīt vēl uz pusēm. Pie gaitenīem pils laukuma pusē piekļaujas vēl divas klašu telpas. Klases telpas ir augstiem griestiem, gaišas (*gut erhellt*), un, kā Gece novērojis, tīras, jo liceja kurinātājs ir rūpīgs. Gece raksta, ka vasarā visiem klašu logiem pils laukuma pusē ir zaļas žalūzijas, jo spilgto saules gaismu vēl pastiprina refleksi no pils puses (Götze 1793, 7). Broces attēlā liceja ēka ir bez žalūzijām, tātad tikusi zīmēta vēlā pavasarī vai rudenī.

^{50*} Gece ir vienīgais, kas izsmeloši aprakstījis zāles interjeru. Viņš fiksējis tur atrodošos mākslas darbus, naturāliju un grāmatu kolekcijas, tāpat viņš vienīgais pavēstījis par alegoriska satura fresku zālē un to papildinošo stuka reljefu. Geces apraksts liecina, ka liceja zālē bija izveidots Apgaismības laikmetam raksturīgs sabiedriskas telpas interjers, kam raksturīgs piesātinājums ar dažāda veida mākslas darbiem un kolekciju priekšmetiem. Nozīmīgākais interjera priekšmets liceja zālē bija katedra, kas bija novietota starp logiem zāles galā. Uz pilastra (*Trümeau*), pie kura tā stāvēja, bija uzgleznota piramīda ar nošķeltu virsotni, kas tur mākslu un zinātņu atribūtus, virs piramīdas redzams „*kronēts Krievijas ērglis un kronis, abi bareljefā*”. Alegorisko dekoru papildināja uzraksts uz nošķeltās piramīdas: „*Dat artibus umbram*” (Götze Nachrichten 1793, 8). Redzams, ka dekoratīvā gleznojuma veidotājs gribējis uzsvērt, ka brīvās mākslas un zinātnes var uzplaukt Krievijas impērijas un tās valdnieka aizgādībā. Iepretim katedrai pie pretējās sienas bija novietots pozitīvs - ērģeles, ko 1782. gadā par 150 dālderiem bija sagādājis toreizējais rektors Morics (Götze 1793, 9). Stūrī, no ērģelēm pa kreisi bija skapis ar skeletu. Liceja zālē pie sienām atradās „*to personu portreti, kam nopelni liceja labā, un tie, nav šaubu, ir zāles lielākais greznums*” (Götze 1793, 10). Gece min, ka pa labi no katedras bija gubernatora Aleksandra Beklešova portrets, bet pa kreisi no katedras karājās liceja bijušā audzēkņa un liceja atjaunotāja pēc Ziemeļu kara (1728), Rīgas apriņķa baznīcas virsvaldes priekšsēdētāja Johana Baltazara fon Kampenhauzena (*Campenhausen*, 1689-1758) ģimēne, ko esot gleznojis Voldemārs Frīdrihs fon Budbergs (*Budberg*, 1740-1784) (Götze 1793, 11-13). Virs stiklotas vitrīnas ar kalnraktuvju modeli atrodas kolēģijas asesora, Vidzemes guberņas Sabiedriskās apgādības komisijas locekļa, Liceja kuratora Tomasa Cukerbekera (*Zuckerbecker*, 1730-1795) portrets. Cukerbekera nopelni saistījās ar jaunās Liceja ēkas būvi. Virs ērģeļu pozitīva atradās rektora Johana Lodera krūšutēls, bet nedaudz tālāk bija novietots liceja dibināšanas ierosinātāja un pirmā kuratora, Vidzemes ģenerālsuperintendenta Johana Fišera (*Fischer*) portrets, kas ticis gleznots 1699. gadā, bet atjaunots 1781. gadā (Götze 1793, 14-15). Lielajā zālē bija izvietota arī liceja bibliotēka un

dabaszinātņu instrumentu kolekcija, tur stāvēja arī stiklota vitrīna ar ievērojama Freiburgas mineraloga un ģeologa Karla Imanuēla Lēšera (*Löscher*, 1750 - 1814) izgatavoto kalnraktuvju maketu, ko licejam 1792. gadā bija dāvinājis Augusts Frīdrihs Vilhelms fon Kērtens (*Kerten*, ?-pēc 1808?) (Götze 1793, 9). Zālē atradās arī ģipsī atlieti antīkās pasaules literātu krūšutēli, un, pateicoties Gecem, var uzzināt pat secību, kādā tie bija novietoti uz grāmatu skapjiem. Pie vienas sienas (no katedras pa labi) uz skapjiem rindojās Sokrāta, Cicerona, Homēra, Senekas, Diogēna krūšutēli un divas skulpturālas grupas: bērns, kas tur putnu aiz spārniem un Niobes meita. Zāles pretējā pusē bija novietota Antinoja galva, Laokona galva un tai abpus - vēl divas Niobes meitas. Zālē atradās arī fizikas kabineta instrumenti un ierīces, piemēram, līdzās katedrai bija novietota veca elektrības mašīna, kuru kādreiz liceja vajadzībām bija nopircis mācītājs Bergmanis (Götze 1793, 22). Gece vēlējies īsi raksturot arī liceja zālē izvietoto bibliotēku. Jaunajos skapjos uzglabāto grāmatu krājums ir aptuveni 1800 sējumu liels (Götze 1793, 17-21), tas pārmantots no vecā liceja, bet vairojies, pateicoties labvēlīgiem dāvinātājiem un rektoru rūpēm. Mūsdienās daļa grāmatu no liceja bibliotēkas glabājas LNB Reto grāmatu un rokrakstu zinātniskās pētniecības nodaļā.

^{51*} Bija paredzēts, ka ģimnāziju vada direktors, kuram ir jābūt Rangu tabulas 7.klasē, ja vien viņam jau nav augstāks rangs (Statuten 1804: 6), savukārt skolotāji tika ierindoti dažādās Rangu tabulas klasēs: zinātņu skolotāji un virsskolotāji – 9. klasē; valodu un jaunākie skolotāji zemāk – 10. klasē, bet viszemāk pēc rangu tabulas atradās zīmēšanas skolotājs – 12. klasē (Statuten 1804, 9). Nolikums noteica, ka ģimnāzijā strādā 8 skolotāji, un tos visus amatā apstiprina Tartu universitāte pēc ģimnāzijas direktora priekšlikuma: 1) pielietojamās matemātikas un eksperimentālās fizikas skolotājs, 2) vēstures, ģeogrāfijas un statistikas skolotājs; 3) filozofijas, daiļo mākslu un politiskās ekonomijas skolotājs; 4) dabaszinātņu un tehnoloģiju skolotājs; 5) latīņu valodas skolotājs, 6) vācu valodas un 7) franču valodas skolotāji; 8) zīmēšanas skolotājs (Statuten 1804, 8).

^{52*} Pastaigas kā pasaules izziņas un mācīšanās metodes sākotne datējama ar aptuveni 335. gadu pr.Kr., un saistāma ar peripatētiķu filozofisko skolu Senajā Grieķijā. Aristoteļa skolnieki sapulcējās Atēnu ģimnāzijā un tad kopā ar savu skolotāju Aristoteli pastaigājās pa 5 stādijus un astoņpadsmit pēdas (tātad apm. 1100 m) garo Peripatas ceļu (*peripatos* gr.val.), kas veda apkārt Akropolei. Skolnieki tad uzklaustīja Aristoteli, kurš pastaigas laikā lasīja viņiem lekciju, un viņi kopīgi apsprieda dzirdēto.

^{53*} Salīdzinājumam var minēt, ka 1787. gadā Broce pats norādījis, ka licejā mācās 74 skolnieki, un to skaits reti pārsniedzis simtu (Broce Zīmējumi 1, 1992, 285; Brotze Monumente 3, 17i).

^{54*} Viņš bijis arī Himzeļa muzeja līdzpārzinis un Vidzemes mākslas muzeja (1816) līdzdibinātājs. Bergmanis bija bibliofils, kura izcilo bibliotēku (apm. 8000- 9000 sēj.; rokraksti un grāmatas) vēlāk nopirka Kauņas luterāņu, agrāk Rīgas Sv.Jāņa baznīcas mācītājs Hermanis Treijs (*Treu*, †1849), bet 19.gs. vidū no viņa mantiniekiem – Vidzemes bruņniecība savai bibliotēkai (tagad manuskripti glabājas LVVA, 214.f.).

^{55*} Tīlemanis tik augstu vērtējis Broces manuskriptus, ka daudzus no tiem pārrakstījis (tagad LVVA, 4038.f.), tā turpinādams Broces iedibināto avotpētniecības praksi. Tīlemanis no Broces pārmantojis arī interesi par Rīgas un Livonijas vēsturi, par ko daudz rakstījis savās publikācijās; viņš sarakstījis un izdevis pirmo Rīgas Melngalvju biedrības vēsturi (Tielemann, G.T. *Geschichte der Schwarzen Häupter in Riga nebst einer Beschreibung des Arthurhofes und seiner Denkwürdigkeiten*, Riga 1831) un grāmatas frontispisa gravīra ar Melngalvju nama attēlu veidota pēc Broces zīmējuma.

^{56*} Karla Vilperta tēvs bija birģermeistars Jākobs Frīdrihs Vilperts (1741-1821), kurš bija pazinis Herderu un Zoimi un piederēja t.s. Bērensu lokam. Jaunā Vilperta dienasgrāmatā saglabājies viņa stundu saraksts 1794. gadā. Redzams, piemēram, ka pirmdienās viņam licejā bija jāapgūst morāle pie virsmācītāja Zontāga (1. stunda), tad jāstudē Horācijs pie prof. Geces, un kā trešā stunda minēta filozofija, arī pie Geces. Otrdienā sākās ar morāles mācību stundu, tai sekoja atkal Horācija studijas, trešā stunda bija filozofija, ceturrtā zīmēšana, bet piektā (no plkst 13.-14) bija klavierstunda. Trešdienā un sestdienā no agra rīta licejā profesors Gece mācīja Kornēlija Nepota darbus. Jaunais cilvēks bieži pieminējis un konspektējis Karla Gotloba Zontāga sprediķus, kas uz viņu atstājuši spēcīgu iespaidu. Ievēribas cienīgs notikums ir Vilperta pieminētais Zontāga un Karla Gotharda Grasa kopīgais ceļojums uz Siguldu, kas sākās 1794. gada 1.septembrī, piektdienā. Vilperts atzīmē, ka virsmācītājs Zontāgs drīz atgriezās, bet Grass paliks tur vēl ilgi (turpat, 117.lp.). Vērts atcerēties, ka mākslinieks Grass savu ceļojuma laikā daudz zīmēja, un vairāki viņa zīmējumi atrodami Broces *Monumente* sējumos, Broces pārzīmējumā. To vidū arī skats uz smilšaino lielceļu pie Baložu kroga, Turaidas, Krimuldas, Siguldas skati, kas acīmredzot tapuši Vilperta pieminētā brauciena laikā. Vilperts bija muzikāls, nodevās mājas muzicēšanai un tāpēc dienasgrāmatā piemin to, ka pie grāmatu tirgotāja Hartknoha redzējis Feiges obojas kvarteta partitūru, un tā viņam izcili patikusi (Turpat, 211.lp.). Vilpeltu īpašumā bija muiža Inčukalnā, un tur Karls Vilperts bija 1794. gada Jāņos. Dienasgrāmata glabā spilgtu Jāņu aprakstu (Turpat, 38.-39.lp.).

^{57*} Broce sistemātiski sāka teikt runas izlaiduma aktos tikai savas pedagoga darbības noslēguma posmā, laikā no 1805. līdz 1814. gadam. Astoņām Broces runām tika dots kopējs nosaukums, kas kalpoja arī kā moto *Atskats pagātnē* (*Rückblick in die Vergangenheit*). Broces runu cikla nosaukuma analogs atrodams 1790. gada izlaiduma klases audzēkņa J. E. Dingelšteta 1790. gada 25.jūnijā teiktajai publiskajai runai *Ueber die Rückblick in die Vergangenheit* (Sonntag 1790, 22).

^{58*} Par savdabīgo veidu, kā rektora Geces laikā licejā risināja sasāpējušus saimniecības jautājumus, liecina sludinājums Rīgas laikrakstā *Rigische Anzeigen* (ievietots 1796.gada 27.oktobrī, nr. 43 pielikumā, S. 458-459): „*ķeizariskā liceja labā un īpaši – nepieciešamā logu remonta dēļ pie tā kurinātāja pārdod manuskriptu - pilnīgu un sakārtotu epigrammu krājumu ar nepieciešamajiem paskaidrojumiem. Vēl turpat ir nopērkama skaista minerālu kolekcija un labs pozitīvs [mūzikas instruments], par ko liceja direktora kungs sniedz tuvākus paskaidrojumus*”.

^{59*} Par 1793. gada izlaiduma eksāmenu rektors Gece iesniedza sekojošu rēķinu :

“*par papīru ielūgumiem un to rakstīšanu 28 Vd., 10 markas;*

par to sastiprināšanu un iesiešanu 8, 7

par vācu grāmatām apbalvošanai (zu Prämien) 14, 20

par to iesiešanu 4, 15

par krievu grāmatām apbalvošanai 6, 30

par rakstāmgrāmatām (Schreibebücher) apbalvošanai 2, 20

par divām vēstuļu mapēm (Brieftaschen) apbalvošanai 0, 30

par trim loksnēm papīra Hāgena klasei 0, 15

par mūziku izlaidumā 10,-

par policijas kareivjiem 1,-

kopā 77, 9 ½ [Vd].“ LVVA, 30.f. 1.apr., 22.l., 13.lp.

^{60*} Grāfs D'Artuā bija pēdējais Burbonu dinastijas pārstāvis, pāris nedēļas iepriekš giljotinētā karaļa Luija XVI (1754-1793.21.I) jaunākais brālis, un 1793. gada ziemā viņš bija devies uz Pēterburgu pēc Katrīnas II uzaicinājuma, kura viņu uzņēma ar lielu pagodinājumu. Grāfs d'Artuā bija pēc pārliecības rojālists (par kuru teica, ka viņš lielāks

rojālists nekā pats karalis) un radikāls demokrātijas un trešās kārtas tiesību pretinieks. D'Artuā Rīgā ieradās no Koblenčas caur Jelgavu un uzturējās te pāris dienas. Grāfa D'Artuā uzņemšanu Rīgā savos 1806. gadā publicētajos memuāros apraksta viņa pavadoņi un sekretārs Žaks Ēns Žozefs Leprestrs de Vobāns (*Vauban, Jacques Anne Joseph Le Prestre, de, 1754 -1816*); tiesa, liceja apmeklējums nav ticis pieminēts.

^{61*} Tad, kad 1825. gadā Zontāga runa tika iespiesta, parindē ievietots īss paskaidrojums: īpaši pieminētais draugs ir „*kolēģijas padomnieks Mots (Moth) kurš arī nomiris 81 gada vecumā, 10 nedēļas pēc Broces*” (Brotze Grabreden 1825, 17). Šis vēlāk Broce biogrāfiskajās apcerēs nepieminētais draugs pelnījis ievērību. Par to, kurā laikā Broce un Mots iepazinušies, tuvāku ziņu trūkst. Broci un Motu kā vienaudžus varēja tuvināt kopīgas izjūtas, abi bija laikabiedri un tos vienoja dzīves pieredze un atmiņas. Abus sirmgalvjus piemeklēja arī līdzīgas veselības problēmas, viņus varēja tuvināt ciešanas. Broci dažus gadus pirms nāves piemeklēja ilgstoša un smaga acu kaite, savukārt Mots 1806. gadā bija daļēji zaudējis redzi (viena acs viņam kļuva akla, ārstēšana un operācija nelīdzēja), un vēlāk viņam pasliktinājās redze atlikušajā acī. Bet ne tikai tas. Muitas ierēdnim Motam, tāpat kā Brocem, piemita interese par Rīgas un Vidzemes vēsturi, un viņa mājās bija izveidojusies visai saturīga bibliotēka. Mots, tāpat kā Broce labi pārzinājis vairākas svešvalodas, laikabiedri apliecina, ka viņš bijis savā darbā bijis pedantiski kārtīgs un prasīgs, reizē nevainojami godīgs un taisnīgs. Līdzīgas īpašības raksturīgas Brocem. Zināms, ka jaunībā, kad Mots pildīja Rīgas ostas grāmatveža pienākumus, viņš bija iekļāvies Herdera biedru lokā: „*tas bija pagodinājums, kas netika daudzām godājamu senu ģimeņu atvasēm*”. Rīgā Mots un Herders bija satikušies tirgotāja Buša kundzes (*Busch geb. Tetsch*) namā; pie īpaši apgarotās mājasmātes Herders viesojies vai ik dienas, tāpat kā pie grāmatizdevēja Hartknoha. Buša kundzes salonā kopā ar Herderu un Motu pulcējušies arī citi rīdzinieki (Johans Cukerbekers, Gustavs Bērenss). Herdera sievas Marijas Karolīnas fon Herderes 1820. gadā apkopotajās atmiņās par viņas vīru atrodams arī Mota (vienīgā to dienu dzīvā liecinieka) vērojums. Mots atcerējies kādu reizi, kad starp viņu un Herderu bija radušās domstarpības un atsalums. Tad Herders spējis tik mīļi uzrunāt savu draugu Motu, vaicājot „*bet kas tad starp mums ir?*”, ka vēsums pazudis un atjaunojušās agrākās attiecības (Herder 1,1820, 110-111). Motam un Brocem varēja būt daudz kopīgi pārrunājama tēmu.

Biogrāfiskas ziņas par Motu sniegtas gan viņa nekrologā, gan Buhholca genealoģisko ziņu krājumā, kur lakoniski fiksēti Mota raduraksti, ieņemtie amati un tituli (Buchholtz Materialien 32, Eintrag 1173), kas rada daudzus, līdz galam nenoskaidrojamus minējumus. Mota karjera ir bijusi pārsteidzoši veiksmīga un strauja. Nav ziņu par viņa izglītību, nekrologā vien pieminēts, ka viņš baudījis rūpīgu audzināšanu - 1759. gadā Mots ir Ikšķilē, un tur 17-gadīgo zēnu skolojis mājskolotājs. Daži fakti un minējumi par Mota radurakstiem un izcelsmi rada īstu pārsteigumu: lai gan viņa dienesta gaitu aprakstā teikts, ka viņš cēlies no tirgotājiem, tomēr jau Mota nekrologā pieminētas baumas, ka viņa tēvs- (Magnuss Ernsts) bijis latvietis- brīvlaistais: „*laikā, kad pirms sešdesmit gadiem viņš ieradās Rīgā, to kā bīstamu (bedenklich) noslēpumu drīkstēja tikai iečukstēt ausī*”. Mota izcelsme patiesi ir visai neskaidra. Noskaidrots, ka Mota vectēvs bija latvietis Jukums, dzimtcilvēks, kas nācis no Korfu īpašumā esošās Sēmes muižas Tukuma pusē; Jukums 1712. gadā bijis Rindzeles (*Rinseln*) muižas vagars (*Aeltester*). Savukārt Mota tēvs – Magnuss Ernsts Mots 1757. gadā miris (43 gadu vecumā) Ikšķilē kā muižas pārvaldnieks (Ikšķiles draudzes metrika), 231., 232. lp.). Tomēr rodas aizdomas, ka patiesībā Magnuss Ernsts, saukts Mots, varēja būt arī Korfu dzimtai piederīgs ārlaulības bērns. Tā mudina domāt fakts, ka Magnuss Ernsts Mots baudīja īpašu Korfu labvēlību. Ferdinands fon Korfs – Magnusa Ernsta fon Korfa jaunākais dēls, Degoles muižas īpašnieks, devis Motam

brīvlaišanu, neilgi pirms savām kāzām Degoles muižā, 1739. 15. vai 16. aprīlī. Vēlāk Ikšķiles pārvaldnieka Mota ģimene acīmredzami bija zaudējusi jebkādu saikni ar latviešiem un pilnībā pārvācojusies. Ja Magnuss Ernsts Mots būtu Korfu dzimtai piederīgs, tad viņa rados ir arī Magnusa Ernsta fon Korfa vecākais dēls- Johans Albrehts fon Korfs (1697 -1766) – ietekmīgs diplomāts, vēlākais Krievijas ZA prezidents, un Ernsts Magnuss Mots varētu būt viņa pusbrālis. Šādi apstākļi varētu izskaidrot arī brīvlaistā - pārvaldnieka Ernsta Magnusa Mota apdāvinātā dēla - Rīgas muitas ierēdņa Mota straujo un spožo karjeru, augstos titulus, neskatoties uz to, ka viņam nebija pat pamatizglītības. Pārdomas par Mota izcelsmes neizzināmajiem noslēpumiem un ģimenē valdošajām tradīcijām var raisīt arī tas, ka Broces draugam kristot bija doti trīs zīmīgi vārdi- Ferdinands Ernsts Johans, no kuriem pirmais - Ferdinands ir tradicionāls Korfu dzimtas vārds, kas visdrīzāk ir dots par godu jau pieminētajam Ferdinandam fon Korfam, bet divi pēdējie vārdi diezgan skaidri liecina par to, ka bērnam tie doti par godu Kurzemes hercogam Ernstam Johanam Bīronam, kuram saskaņā ar Krievijas ķeizarienes rīkojumu 1739. gadā tika uzdāvināta pirms tam no Korfa atpirktā Degoles (*Degahlen*) muiža.

Broces kolekcijā nekādi apliecinājumi viņa draudzībai ar Motu nav rodami. Broce bijis pilnībā diskrēts arī Mota izcelsmes jautājumā. Var vienīgi izteikt spekulatīvu minējumu, ka vairākiem ar Korfu dzimtu saistītajiem materiāliem *Monumente* sējumos (piemēram, J.A. fon Korfa varā gravētajam portretam) iespējama saistība ar Broces drauga Motu.

^{62*} Broces „izvadīšanas svinības“ dokumentētas divus gadus vēlāk iznākušajā bērnu runu krājumā *Dr.J.Chr. Brotze, Russisch-Kaiserlicher Titulair-Rath, ehemaliger Ober-Lehrer an dem Gymnasium zu Riga, gefeiert von einigen seiner Mitbürger* (Rīga, 1825), savukārt piemiņas izdevuma recenzijā nedēļsarakstā *Rigaische Stadt-Blätter* atrodami arī nelieli Broces izvadīšanas ceremonijas detaļu precizējumi (*Literarische Anzeige* 1825, 321). Broces piemiņai veltīto runu krājumu noslēdz Domskolā inspektora, literāta un vēstures pētnieka Gotharda Tobiāsa Tīlemaņa sacerētā elēģija, kas tika izdalīta Broces pavadītājiem (Brotze Grabreden 1825, 21-22; *Literarische Anzeige* 1825, 321). Vērts gan piezīmēt, ka Tīlemanis Broces bērēs bija izmantojis krietni agrāk sacerēto elēģiju jeb nēniju, kas bija veltīta citam aizgājējam – 1815. gadā mirušajam K.B. Zommeram (Recke-Napiersky 4,1832, 469).

Nevajadzētu uzskatīt, ka Broce bija izpelnījis īpašu pagodinājumu no savu laikabiedru puses. Līdzīgi plaši nekrologi, kam raksturīga izteikumu emocionalitāte un jūtama rakstītāja personīgā attieksme pret aizgājēju, ierasti tika publicēti Rīgas nedēļas rakstā. Tikpat tradicionāli nekrologu papildināja izsmēlošs aizgājēja titulu, apbalvojumu, nopelnu, darbu un tāpat arī publikāciju uzskaitījums. Šādu nekrologu tajā pašā izdevumā sagatavoja neilgi pirms Broces mirušajam Rīgas virsmācītājam Liborijam fon Bergmanim (Sk. *Rigaische Stadt-Blätter* (1823, den 24. Julius, S. 249-253), bet jau 3 mēnešus pēc viņa nāves tika izdots L. f. Bergmaņa bērnu runu krājums *Dr. Liborius von Bergmann, Weiland Ober-Pastor der Stadt-Riga, dargestellt von Einigen seiner Amstgenossen* (Rīga: Häcker, 1823, 42 S.), ko tāpat papildināja L. f. Bergmaņa publikāciju saraksts un turpināja viņa daudzveidīgo kolekciju apraksts. Izsmēloša Bergmanim veltītā piemiņas izdevuma anotācija arī tika ievietots laikrakstā (*Rigaische Stadt-Blätter*, den 23.Oktober 1823, S. 361-364).

^{63*} Vents piezīmē, ka no Broces pirmajiem (ķeizariskā liceja laika) audzēkņiem neviens, izņemot viņu pašu, nav bijis klāt: tikai daži no tiem vēl ir starp dzīvajiem - prāvests Lunds (Kurzemē), Zemes tiesas sekretārs Fabrīcijs, un Dienvidvācijā dzīvojošais Karls Brosse. Kuplāks ir bijis vēlāko skolnieku pulks, Vents piemin Karlu Eduardu Napjerski

(*Napiersky*), superintendentu Bergmani, hoftiesas sekretāru fon Tīzenhauzenu (*Tiesenhausen*), valsts padomnieku Levī (*Levy*).

^{64*} Šādu tendenci var skaidrot ar tālaika tradīcijām un audzināšanu. Bet iespējams, ka atklātu un apjomā izvērstu vēstuļu rakstīšanu iegrožoja tolaik visiem zināmais fakts, ka Krievijas impērijā privātās korespondences noslēpums netika ievērots; katram pastmeistaram piesūtītas slepenas instrukcijas uzdeva atplēst katru aizdomas raisošu vēstuli, caurskatīt korespondenci un par atrasto ziņot gubernatoram (Bernhardi 1, 1798, 8-16). Aizdomas varēja radīt ne tikai iespējami bīstamu personu rakstīto vēstuļu saturs, bet arī pārāk bieža sarakste vai pārāk biezu vēstuļu rakstīšana. Pēterburgā bija nodibinātas aizdomīgu vēstuļu izskatīšanas komisijas, [t.s. *melnie kabinetī*]. Gadsimta izskaņā tika caurlūkota jeb perlustrēta par jakobīnismu vai par Polijas sacelšanās atbalstīšanu aizdomās turamu personu sarakste; tāpat tika atvērtas arī studentu un tirgotāju vēstules (lai kontrolētu, ka tie negrasās pārkāpt muitas noteikumus un spekulēt), dažkārt vēstules tika lasītas arī aiz ziņkārības (Turpat, 13-14). Bernardi norāda, ka „vēstulēs bija rūpīgi jāizskauž arī sirdslietas, ja vien negribēja tās darīt zināmas publikai” (Turpat, 13). Katrīnas II un Pāvila I laikā vēstuļu perlustrēšanu realizēja Maskavas pasta direktors (1789-1806) Boriss Vladimirovičs (Burhards Volfgangs) Pestels, kas lika caurlūkot ārzemju saraksti un 2 eks. pārrakstīt visas brīvmūrnieku vēstules (vienu norakstu sūtīja uz Pēterburgu, otru saņēma Maskavas gubernators), sk. *Перлюстрация*. В кн. *Энциклопедия Брокгауза и Ефрона*. С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890—1907. Tiešsaistes datu bāze internetā: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz/16522>.

^{65*} Rīgas Sv. Pētera baznīcā 1765. gadā noslēgta viņas otrā vīra, ķemerejas grāmatveža Marka Ulprehta pirmā laulība, tepat- Sv. Pētera baznīcā, 1768. gada 19. augustā atraitnis Ulprehts salaulājas ar Zernova atraitni Mariju Rozīnu dzim. Haumani (Sv.Pētera draudzes metrika, 1763-1800, 151.lpp.). Mācītāja Lado ieraksts vēsta, ka pāris pēc tam ticis uzsaukts un salaulāts arī Sv.Jēkaba baznīcā.

^{66*} Nāves paziņojumā, ko bija likusi nodrukāt Broces meita, teikts : “2. decembrī 61 gada vecumā pēc daudzus gadus ilgušas iekšķīgas slimības manās rokās maigi [mūžībā] aizgāja man dārgais pusbrālis Ernsts Marks Ulprehts, agrāk Tartu Naturāliju kabineta inspektors. Priekšpusdienā, 7. decembrī viņa pīšļi tiks izvadīti no Sv. Jēkaba baznīcas un guldīti zemē. To viņa draugiem un paziņām, kuru sirsnīgo draudzību viņš dzīves laikā baudīja, pavēsta Sofija Rozīna Itere dzim. Broce” (Todes-Anzeige: Rīga, den 3. December 1831).

^{67*} Ulprehta 1797. - 1821. gada akvareļzīmējumus Broce bija iekļāvis *Monumente* 8.- 10. sējumos. Pēc Ulprehta zīmējumiem darinātas ilustrācijas oforta tehnikā, kas ievietotas viņa studiju biedra G.T. Tīlemaņa izdotajos almanahos *Livona* (1812) un *Livona's Blumenkranz* (1818, K. Zenfā oforts “Velna ala Inčukalna muižas parkā”).

^{68*} Viņa dubultās radniecības saites ar Broces un Iteru dzimtām meklējamas Broces meitas Rozīnas Sofijas Iteres dzim. Broces ģimenē. Proti, R.S. Iteres dzim. Broces vīra, mācītāja Johana Ādolfā Itera (1772-1814) jaunākā māsa Kristīna Elizabete (1771-?) bija salaulājusies ar Lazdonas revizoru un mērnieku Gustavu Lindgrēnu, bet Rozīnas Sofijas meita - Broces mazmeita Marija Vilhelmīne (1806-?) apprecējās ar Johanu Gustavu Lindbergu – savas tēvamāsas Kristīnas Elizabetes dēlu (Buchholtz Materialien 53,1, 2; DBBL 461). Johans Gustavs Lindgrēns dzimis Lazdonā, viņš mācījies Rīgā, Vidzemes

gubernas ģimnāzijā (beidzis 1819), tad studējis medicīnu Tartu universitātē, ko pabeidzis 1824.gadā. Pazīstams kā holēras epidēmijas apkarotājs Nižņijnovgorodā, Kazaņā, universitāšu klīniku iekārtotājs, nosoloģijas un patoloģijas pētnieks. Lindgrēns pensionējies 1862. gadā, viņa dzīve noslēgusies Drēzdenē.

^{69*} Broces laika kristību ieraksti pavēsta par to, kādus ļaudis kristāmā bērna vecāki bija vēlējušies redzēt kā sava bērna krustvecākus. Parasti vienam bērnam bija vairāki krusttēvi un krustmātes, arī pa pieciem (vai pat astoņiem līdz desmit) no katra dzimuma. Metrikas kristību ierakstā krustvecāki sarindojās lejupejošā hierarhijā, atkarībā no to sabiedriskā stāvokļa un tuvuma bērna vecākiem.

^{70*} Viņas tēvs 1760.-1764 gadā iebūvēja Sv. Jēkaba baznīcā izcilas ērģeles, kurām klāt bija pievienotas arī bungas un zvanu spēle (Broce *Zīmējumi* 1, 1992, 164). Broce krājuma *Monumente 7*. sējumā ievietojis lielu gravūru, kur attēlots Koncija izgatavoto ērģeļu prospekts (Brotze *Monumente 7*, 19).

^{71*} Pāris gadus vēlāk (1794. gada 6. janvārī) abi - profesors Broce un kandidāts Iters ir kļuvuši par Rīgas grāmatiespiedēja Vilhelma Kristiāna Andreasa Millera (*Müller*) dēla Johana Kristiāna krusttēviem (Turpat, 788.lpp.). Grāmatiespiedēja Millera nākošā bērna-dēla Hermana Vilhelma kristību ierakstā 1795. gada 26. aprīlī krusttēvu sarakstā lasāmi triju ar Broci saistītu personu uzvārdi, proti, notārs Ulprehts, mācītājs Iters, mācītājs Zontāgs (Turpat, 890.lpp.).

^{72*} Piemēram, 1769. gada 3.jūlijā tika kristīts Liceja konrektora Johana Benjamina Erdmana dēls Antons Heinrihs, kura krusttēvs ir subrektors Šrēders, bet tikko kā Licejā darbu uzsākušais kolēģis Broce, saprotams, nav ticis aicināts. Broce netika lūgts arī nākamā Erdmana dēla kristībās pēc 5 gadiem, 1774. gada 16. oktobrī; bērnam kumās toties bija Brocem labi zināmi vīri - virsfiskāls Bergmanis un virsmācītājs Loders. Broce nav ticis lūgts arī Sv. Jēkaba baznīcas mācītāja Dingelšteta meitas kristībās 1776. gada 31. maijā (Sv. Jēkaba draudzes metrika, 1751-1789, 295., 347., 372.lpp.).

^{73*} Sv. Pētera baznīcā 1783.gada 26. maijā kristītajai Liborija fon Bergmaņa meitai Zuzannai Šarlotei kā vīriešu puses krusttēvi uzskaitīti virkne labi zināmu rīdzinieku, gan tirgotāji, gan garīdznieki, skolotāji un ierēdņi: tirgotājs, padomnieks Holanders, mācītājs Vilišs (*Willisch*), doktors Šlēgels (*Schlegel*), mācītājs Šmits (*Schmidt*), galma padomnieks Teiblers (*Teubler*), P.H. Blankenhāgens, D.Ports (*Pohrt*), E. Heidefogels (*Heydevogel*), Heinrihs Švarcs (*Schwartz*), J. Kr. Švarcs (*Schwartz*), Dāvids fon Vīkens (*Wiecken*), Benj. Fišers (*Fischer*), Jāk. Horners (*Horner*), Bosse, Alfr. Berkholcs (*Berkholz*), Heijs (*Hey*), Anreps, Štrezovs (*Stresow*), Jakobs de Bruins (*Bruyn*), Šteingoters (*Steingotter*) un daži citi; vēl kā klāt neesošie fiksēti arī barons fon Budbergs (*Budberg*), mācītājs Bergmanis (*Bergmann aus Salisburg*, *Zīverss (Sievers auf Wilsenhof)*; Sv. Pētera draudzes metrika, 1763-1800, 356.lp.

^{74*} Saglabājusies viena atsevišķa lapa no Kurzemes un Zemgales hercogistes galma maršala Heinriha fon Ofenberga (*Offenberg*, 1752-1827) greznā albuma (LVVA, 4038.f., 2.apr., 185.l., 2.lp.), kas viņu pavadīja ceļojumos pa Eiropu. Broces ieraksts tapis 1780.gada septembra kalendās [1. septembrī] Rīgā, un Broce vēlējies, lai viņa veltījums atgādina Ofenbergam par Dzimteni. Albuma lapā attēlots Kurzemes kartes fragments, bet kā devīze izmantota parafrāze par Ovīdija vārsēm: *Dulce solum patriae*² Rīgas aptiekāra un mākslas kolekcionāra Jākoba Fossa (*Voss*, 1736-1794) albumā Broce iezīmējis kādu antīku

personāžu – vīrieti, kas guļus lasa vēstuli, atspiedies pret marmora stēlu (LNMM, zīm. inv. Nr. 2955 un 2956, 5). Sava drauga Johana Konrāda Arnolda (*Arnold*) albumā (glabājas Drēzdenē) Broce ierakstījis Vecā Stendera dzejoļa (1761) *Nabags zemnieks kurzemnieks* fragmentu, iezīmējis Rīgas apkārtnes karti un siena vākšanas ainu (Apinis 2000, 62-63; Helk 1979, 17, 90, 96; Draviņš 1979, 97-100).

^{75*} Viens no Leibnica vērienīgākajiem pasākumiem saistījās ar Vācijas vēstures avotu vākšanu un edīciju 17.gs. b.-18.gs. sākumā (*Scriptores rerum Brunsvicensium*, Bd.1-3, 1707-1711, *Codex juris gentium diplomaticus* 1693, *Historia arcana seu Excerpta ex diario Johannes Burchardi* 1697, sagatavoja *Annales Imperii occidentis Brunsvicenses* manuskriptu līdz 1005. gadam (iznācis 1843-1846). Savukārt Leibnica kolekcijā (*Leibnitz's Kollektaneen*) atradās tekstu noraksti, vara gravīras, arī attēli - zīmogu, ģerboņu, kapakmeņu, monētu, miniatūru nozīmējumi. Daudzu gadu garumā Leibnics rosināja vācu vēsturnieku biedrības (*Deutsche Historische Gesellschaft*) izveidi ar mērķi radīt nacionālās vēstures aprakstu.

^{76*} Fēgezaku rokrakstu un antikvitāšu kolekcijas vairs vienkopus nav atrodamas. Daļa rokrakstu nonāca pie ģenerālsuperintendententa Zontāga un tad - līdz ar viņa kolekciju – tika pārdoti Tartu UB, citi rokraksti atrodami Broces kolekcijā LUAB, vēl citi LVVA. Atsevišķi Fēgezaku manuskripti raksturo šīs kolekcijas vērienu. Piemēram, Broce ap 1769.gadu pārrakstījis (īsinot) Rīgas zemes tiesas piesēdētāja (*Assessor*, 1763-1794), vēlāk galma padomnieka (1790) Georga Ludviga fon Fēgezaka (*Vegesack, George Ludwig v.*, 1733– 1794) rokrakstu *Historische Nachricht von dem Kayserl. Landgericht Rigischen Kreyses*, kas apskata Rīgas augstāko tiesu iestāžu vēsturi, darbības principus un pienākumus (Brotze Livonica 3). Fēgezaka rokraksts sniedz Rīgas Zemes tiesas tiesnešu, piesēdētāju, sekretāru un notāru (aptuveni 60 personu) dažāda apjoma biogrāfijas hronoloģiskā kārtībā, laikā no 1625. līdz 1769. gadam.

^{77*} Broces pētniecisko interesi par Fēgezaku kolekcijas rokrakstiem apliecina arī Tartu UB atrodamais vairāku Fēgezaku dzimtas pārstāvju veidots manuskripts *Genealogische Nachrichten von Verschiedenene in Liefland vorhandener Familien gesammelt Von weyland Ältester-Bürgermeister Gotthard von Vegesack und nach dessen Ableben fortgesetzt von seiner Brüdern* (1717 – ap 1805), kurā atrodamas daudzskaitlīgas piezīmes un papildinājumi Broces (bet arī P.fon Šīfelbeina un F.K. Gādebuša) rokrakstā. Rīgā, LVVA, glabājas Gotharda fon Fēgezaka- Andrē (*Andrae*) monētu kolekcijas katalogs *Catalog der Münzsammlung des verstorbenen Hofraths und Consistorial-Assesors Gotthard von Vegesack* (LVVA, 4011. apr., 1. apr., 5901.l., 24 S.), tieši bagātā Fēgezaku monētu kolekcija bija raisījusi Brocē nezūdošu interesi par Livonijas numismātikas vēsturi, kas izpaudās vispirms kā apjomā liels (un joprojām nepētīts) monētu nozīmējumu klāsts *Monumente* sējumos.

^{78*} pieminēti Jākoba Langes, Aleksandra Grēvena, Fēgezaka, Pādela manuskripti, Jākoba Bāta (*Battus*) testaments. Daudzus vērēs fiksētos avotus bijis iespējams identificēt, piemēram, manuskriptu no rātskunga Liborija Depkina krājuma kā mācītāja Bartolomeja Depkina (1682-1746) rokrakstu *Ein chronologischer Verzeichniss der lutherischer Prediger in der Stadt Riga* (Recke-Napiersky 1, 1827: 414), Noinera *Diarium* kā Georga Noinera *Annotationsbuch* (LVVA, 214.f. 6. apr., 307. l. (Neuner G. *Annotationsbuch*. 1587)), „revizora Tolka *Diarium* kā Eberharda Tolka *Diarium* (LVVA, 4038.f., 2. apr., 96.l. *Diarium* (...)) von Eberharda Tolck).

^{79*} Pirmajā sējumā bija apkopoti zīmogi un izraksti no dokumentiem par periodu laikā no 1225. līdz 1763. gadam. Sējuma apjoms bija 327 lapas, neskaitot palīgrādītājus (vēl 31 lapa). Pirmajā sekcijā (*Sylloge diplomatum* I, 1- 184) Broce bija piedāvājis no 1220. līdz 1763. gadam tapušu dokumentu zīmogu attēlus, raksta paraugus, valdnieku un nozīmīgāko personu autogrāfu faksimilnorakstus plašā spektrā, sākot no Modenas Vilhelma un bīskapa Alberta 1225. gada zīmogiem līdz Krievijas imperatores Katrīnas II autogrāfam un lielajam valsts zīmogam pie 1763. gada Rīgas pilsētas atjaunotajām privilēģijām. Otrajā *Sylloge diplomatum* sējumā (kas tapis laikā aptuveni no 1801. līdz 1806. gadam, t.i. tad, kad Broce strādā arī pie *Diplomata Rigensia* manuskriptiem) atrodami citi izraksti un zīmogu attēli par periodu no 1220. līdz 1711. gadam, tā apjoms ir 323 lapas.

^{80*} kā papildus avotu Broce izmantojis vēl arī Hūpeļa darbu *Die gegenwärtige Verfassung der Rigischen und der revalschen Statthalterschaft : zur Ergänzung der topographischen Nachrichten von Liv- und Ehstland* (Riga: bey J.Fr. Hartknoch, 1789).

^{81*} Pieminēti, piem., Valmieras apr. Rubenes (S. 54a) un Rozbeķes dr. (S.55b) mācītāji. Atsevišķās vietās pieminēti Igaunijas draudžu mācītāji, kas iesūtījuši ziņas.

^{82*} Pamatā Krievijas Valdošā Senāta rīkojums 1771.gada 24.martā (kā arī 17. novembrī) par to, ka turpmāk aizliegts apglabāt mirušos baznīcās, pilsētās, ciemos un to tuvumā, un jāierīko iežogotas kapsētas ārpusē; rīkojuma pamatā sanitāri apsvērumi sakarā ar mēra epidēmiju Krievijā 1770. un 1771. gadā. Vidzemē rīkojums stājas spēkā vēlāk, kad 1773.g. 23. februārī Rīgas pilī to apstiprina Vidzemes ģenerālgubernators Dž. Brauns. Rīkojuma 3.punktā noteikts, ka atsevišķas kapenes baznīcās to īpašniekiem ir jāaizmūrē; kapsētām jābūt ierīkotām līdz sējas laika beigām. Teksts publicēts laikrakstā *Rigische Anzeigen von allerhand Sachen.*-1773.- IX. Stück, Montag , den 4.März .-S. 65-66. Papildināts 1773.gada 19.aprīlī, kad noteikts, ka bez izņēmuma visiem dižciltīgajiem, kam Rīgas baznīcās pieder kapenes, tās nekavējoties pilnībā jāaizmūrē, radušies izdevumi jāsedz no pašu līdzekļiem, tam jānotiek līdz maija beigām, sk. *Rigische Anzeigen von allerhand Sachen.*- 1773.- XVII. Stück, Montag, den 29.April.- S.130.

^{83*} *Bischoffs Chronica, oder kurze Verfassung der Liefländischen Geschichte unter Regierung der Bischöff und Erzbischöffe von Riga* (Gadebusch Abhandlung 46-50) un Vinkelmaņa rādītājā ar Nr. 2163 reģistrētās *Kurze Lifländische Chronica, oder Beschreibung aller Bischöffe* (rakstīta starp 1540 un 1563) noraksts, kuras teksta autorību dažreiz maldīgi piedēvē vēlākajam pārrakstītājam Gerhardam Kurkem (jeb Kūriham) fon Rozenštrauham (*Gerhard Kurke (Kurich) von Rosenstrauch*, dzīv. 16.gs.).

^{84*} Hornerus, Thoma. *Livoniae historia in compendium ex Annalibus contracta a Thoma Hornero Egrano. De sacrificiis et idolatria veterum Livonum et Borussorum libellus Joannis Meletii* (1.un 2. izd. Regiomontanum, 1551; 3. izd. Wittebergae 1562; sk. Winkelmann 1878, nr. 4897 un nr.1813).

^{85*} Vidzemes hoftiesa bija augstākā Vidzemes tiesa (dibināta 1630. gadā) un tā bija pirmā tiesu instance, kas risināja visas ar muižniecību un bruņniecību saistītās civil- un krimināllietas. Hoftiesas locekļus ievēlēja Vidzemes landtāgos. Hoftiesa atradās Rīgas pils telpās, 2. stāvā, turpat līdzās bijis hoftiesas arhīvs. Broce vēlāk pārzīmējis Rīgas pils plānu (1767), kur atzīmētas arī hoftiesas un tās arhīva telpas (Brotze *Monumente* IV, 158; Broce *Zīmējumi* 1,1992: nr. 81 , 196-197.lpp.). Hoftiesa tur darbojās līdz Vietniecības laika reformām 1783. gadā.

^{86*} V.Fr. fon Ungerna-Šternberga sieva ir Rīgas birģermeistara Melhiora Vīdava meita, bet vecāmāte - grāfiene Eva Margareta fon Mellīna.

^{87*} Biogrāfiskas ziņas par viņu sk. LUAB, Buchholtz Materialien 49, Eintrag 26. Rokrakstā (Brotze Livonica 3) nav pieminēti citi, nedaudz vēlāk darbojušies Fēgezaki- G.L. fon Fēgezaka brāļi Gothards (*Gotthard v. V.*, 1723-1792)-Rīgas rātskungs, virsfogts, Fogtejas tiesas sekretārs, ar ko Broce nereti sarakstījās un piesūtīja vēsturiska satura ziņas (LUAB, Ms.559: Rigensia 30, nr.12, S.105-106) un Antons Ulrihs (*Anton Ulrich v. V.*, 1735-1775) –Zemes tiesas sekretārs un virssekretārs (LUAB, Buchholtz Materialien 49, 34), tāpat Georga Ludviga f. Fēgezaka dēli, arī juristi - Morics Ernsts (*Moritz Ernst v. V.*, 1773-1816), kas pildīja Vidzemes bruņniecības notāra(1795), vēlāk sekretāra (1798) pienākumus (LUAB, Buchholtz Materialien 49, 36), un Oto Georgs (*Otto Georg v. V.*, 1770-1851), kas pēc 1795. gada pildīja piesēdētāja pienākumus vairākās tiesu iestādēs, arī Zemes tiesā, landrāts (LUAB, Buchholtz Materialien 49, 38).

^{88*} Tie ir heraldiski attēli, piļu un ēku skati (kopā 33 nelieli attēli, no tiem 11 attēlo pilis un ēkas) un 6 lappuses lieluma oforti uz atsevišķām lapām. Par Broces līdzdalību sk. arī: *Avertissement*. In: *Rigasche Anzeigen von allerhand Sachen*. 1774.St.XLIII (Montag, den 27.October). S.439-440); Bergmann G. 1776, 2, 130; Švābe 1956, 103-107.

^{89*} Jāņem vērā, ka Gādebušs biogrāfisko ziņu vākšanu biogrāfiskajam leksikonam bija pabeidzis jau 1774. gadā, pēc ilgāka starplaika vēlāk tikai no jauna pārskatījis un 1776.gada vīna mēneša (*Weinmonat*, t.i. - oktobra) 29. datumā nosūtījis izdevējam (Gadebusch LB I, 1777, Vorrede, 3-4). Domājams, ka tad, kad Gādebušs 1776. gada sākumā ieradās Rīgā (Gadebusch LB I (Vorrede), 7), viņš būtu varējis apmeklēt arī savu korespondentu Broci un pārliecināties par viņa krājumu vērtību. Tomēr Gādebuša rokraksti to neapliecina.

^{90*} Piemēram, attēli Brotze Monumente IX, 1 (Igauņi Peltsamā), V, 40 (siena pļauja) un atbilstošas gravīras grāmatā: Hupel A. W. *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehistland*. Bd.2. Rīga: Hartknoch, 1777.

^{91*} Hūpels raksta Hartknoham: “*Mani iepriecina tas, ka Topogr. 2ais ir gatavs. (...) Jūs taču esat pasūtījis 2 eksemplārus uz rakstāmpapīra? Tos un vēl 24 es gaidu, lai varētu izdalīt tiem, kam ir nopelni manas grāmatas labā, un kas ir tiesīgi prasīt no manis šo atzinību. Trīs gabalus es lūdzu manā vārdā izdalīt Rīgā, proti, Cukerbekera, Fišera un Broces kungiem*” (Hūpels A.V. Vēstule Hartknoham. Peltsamā, 8.IV.1777. LUAB, Ms. 828, 3, Nr. 33).

^{92*} Tuvāko dienu laikā Bernullī pārlūkoja kāda aptiekāra Rosta naturāliju kabinetu, aptiekāra J.J. Fosa (*Voss*) amerikāņu tauriņu, minerālu, izbāzto putnu kolekciju, bet 10. septembrī iepazinās ar Rīgas konsistorijas virsmācītāja Justa Imanuēla fon Esena (*Essen v.*, 1719 – 1780) bibliotēku un izcilo autogrāfu kolekciju: “*īpaši spēcīgo (überaus starke) mācītu vīru autogrāfu un citu īsu rokrakstu krājumu* (Bernoulli 6, 1780, 9). Esena krājumā bija apm. 2000 ievērojamu dažādu zemju zinātnieku un literātu oriģinālvēstules. Esena kolekciju viņa dēls pēc Karla Morgenšterna (*Morgenstern*) ierosinājuma pārdeva Tartu UB, kur tā tagad atrodas un digitālu kopiju veidā pieejama arī Internetā (www: <http://utlib.ee.dspace>).

^{93*} Domājams, Pestels izmantojis *Monumente* (piemēram, visai jūtamas analogijas vērojamas Broces un Pestela Melngalvju nama aprakstos (Brotze *Monumente* III, 224-23a, Broce Zīmējumi I, 308-311, Пестель 1798, 57-61).

^{94*} Vinnu (Wendau, tagad *Võnnu*, pie Tartu) draudzes mācītājs Eduards Fīlips Kerbers (*Körber*) dzimis Tori (*Torgel*, tagad *Tori* Pērnavas raj.) mācītājmuižā, mācītāja ģimenē. Mācījies Tallinas Domskolā, Pērnavas pilsētas skolā, tad studējis teoloģiju Kēnigsbergā (1789-1792) un Jēnā (1792-1794). Strādājis par mājskolotāju (1794-1796) Kiltsi (*Ass*, tagad *Kiltsi*, Mazmarjas (*Väike-Maarja*) pag. Viru raj.) un Ahja (*Aya*, tagad *Ahja* Tartu raj.) muižās. No 1796.gada līdz 1846.gadam – mācītājs Vinnu draudzē, stājies amatā, draudzi pārņemot no sava tēva. Miris 1850.g. 12. februārī, apglabāts Vinnu vecajos kapos; kapavieta 2010. gadā nebija atrodamā.

^{95*} Tagad vairums Kerbera manuskriptu, ieskaitot visvērtīgāko - *Vaterländische Merkwürdigkeiten* (1.- 7. sēj.) atrodas Tartu, Igaunijas Literatūras muzejā (*Eesti kirjandusmuuseum*), Igaunijas Zinātņu biedrības fondā (ÕES 56, 58, 60, 61, 63, 64, 192). Tur glabājas arī citi rokraksti no viņa kolekcijas, piem., senu Livonijas vēstures avotu noraksti, ko Kerbera pasūtījumā gatavojis Broce Rīgā.

^{96*} Atskaites ziņojumā iekļauts nopirkto Kerbera materiālu reģistrs, un sarakstā fiksēti: manuskripti (18 sējumi); Kerbera numismātikas kolekcija; arheoloģisko atradumu, senlietu un antikvāru priekšmetu krājums; 14.-18.gs. oriģināldokumentu un to norakstu kolekcija. Šo sarakstu var uzskatīt par vienu no pirmajām publikācijām, kas veltīta Kerbera krājuma izpētei.

^{97*} Vienā konvolūtā (LUAB, Ms. 959) apkopoti Brocem sūtītie Kerbera materiāli 7 burtnīcās un to pavadvēstules, ko Kerbers sagatavojis no 1800. gada februāra līdz oktobrim. Katrā burtnīcā uzskaitīti attēli, ko Kerbers nosūtījis uz Rīgu Brocem, kas lielākoties atrodami J.K. Broces *Monumente* sējumos. Kerbera apraksti un vēstules palīdz precizēt un komentēt Kerbera zīmējumu tapšanas laiku, apstākļus, paskaidro detaļas, dažos gadījumos noskaidro Kerbera autorību (ja Broce nav norādījis uz viņu kā zīmējuma vai teksta autoru). Vairāki Kerbera pieminētie apraksti un attēli nav atrodami Broces *Monumente* sējumos.

Vēl 15 Kerbera vēstules (1800-1817) Brocem atrodas citā kopsējumā (LUAB, Ms. 930, S.318a-b, 323-378), tās uzskatāmas par īpaši vērtīgu avotu. Cesvaines novadpētnieka A. Vītola rokrakstu fondā (LUAB, MR, 2. glab.vien „Materiāli Cesvaines draudzes vēsturei”) atrodas E.F.Kerbera manuskripts *Pastor Körber, Senior's auf Wendau Nachrichten von Schlosse Sesswegen, der Kirche und ihrer Prediger. dem dasigen Kirchen-Archiv verehret. 1840.* Manuskripts savulaik atradies Cesvainies draudzes arhīvā. Rokrakstu iesācis Kerbers, bet turpinājuši citi Cesvaines mācītāji, rakstot draudzes hroniku līdz 1945. gadam. Kerbera rokrakstā sākumlapas [1.-5.] lp. ar Cesvaines pilsdrupu attēlu ([2.lp]. akv., pēc J. Storno zīmējuma no Meierberga albuma). Pielikumā E.F. Kerbera pavadvēstule Cesvaines mācītājam Kr. V. Mītelam.

^{98*} Piemēram noder pārskats par 1800.gada septembra (7) sūtījuma saturu (LUAB, Ms.959/6, R4841 (Körber E.Ph. *Der vaterländischen Alterthümer VII. Heft. Die Sendschreiben an H. Professor Brotze in Riga von K-r. September Monat. 1800. 1, 32 S. 25 cm.* Beigās klāt pies. vēstule: Körber E.Ph. an J.Chr. Brotze. Wendau, den 16. Julij 1800, S.22-32).

7 burtnīcas apraksta tekstā uzskaitītajiem Kerbera attēliem un klāt pievienotajiem oriģinālzīmējumiem norādītas konkordances ar atbilstošo attēlu vai aprakstu Broces *Monumente* sējumā.

Burtnīcu ievada satura rādītājs (S. 1): 1. Stadt und Schloss Reval, S.2-18;

2. Nachrichten von der Verfassung des loebl. Schwarzenhaupter Corps in Reval, S.18 [teksts bijis pievienots atsevišķi]. 3. Abbildungen.

Satura rādītājā fiksētas ziņas par sekojošiem Brocem nosūtītajiem attēliem: .

a. der Thumberg von Anno 1800, att. (sk. *Brotze Monumente 8, 14a-b*: [Der Domberg zu Reval vom Jahr 1700 und 1800; Akv.v. E. Ph. Körber, Text V.Brotze nach Körber)

b. Admiral Greyhs Grabmahl (att. sk. *Brotze Monumente 8, 71*: Grabmaal des Admiral Greigh in der Domkirche in Reval [Samuel Greigh, +1788] , Akv. v. E. Ph. Körber, Text V.Brotze nach Körber; *Brotze Monumente 8, 40a-b*: Begräbniß des Admiral Greigh in Reval 1788: [Text], Brotze nach Körber).

c. Pontus de la Gardie –Grabmahl (att. sk. *Brotze Monumente 8, 12*: Pontus de la Gardies Grabmahl in der Dom Kirche zu Reval rechter Hand des Altars vom Jahr 1800 [Pontus Friedrich de la Gradie († 1585) u. seine Gemahlin Sophia Gyllenhelm, Tochter des schwedischen Königs Johann III], Akv. v. E. Ph. Körber).

d. Wolther von Grubenhagen (att. sk. *Brotze Monumente 8, 9*: Walter von Grubenhagen Administrator der Deutschen Ordens [eigentlich: Walter von Cronberg, (1479-1543)], Akv. v. E. Ph. Körber, sk. Brotze *J.Chr. Estonica* (Tallinn: Estopol 2005), s. 201-203).

e. Herzogs de la Croix Mumie (att. sk. *Brotze Monumente 8, 2*: Ohngefahre Vorstellung, wie der ehemalige Duc de Croix in einer Seiten Kapelle der St. Nicolai Kirche zu Reval, noch diese Stunde unbegraben liegt und als eine liefländische Mummie anzusehen ist. 1800 [Carl Eugen de la Croy, (1650/1-1702)], Akv. v. E. Ph. Körber).

f. die doerptische steinerne Bruecke (att. sk. *Brotze Monumente 8, 3*: Die Dorptsche Steinerne Brücke. Ein Denkmal der grossen Wiederherstellerin Dorpats. 1800, Akv. v. E. Ph. Körber).

g. Herzogs Magnus Ehren Medaille von Gold (att. sk. *Brotze Monumente 2, 161/4*: Gedächtniß Münze vom Herzog Magnus nach einem Abguß gezeichnet, Zeichn. v. E. Ph. Körber?; Text v. Brotze, bez avota norādes).

4. Anfragen und Nachrichten

Kerbera izveidotajā 7. burtnīcā atrodami sekojoši attēli (2):

S.26: Altar der Kloster Kirche [Pirita, (S.BrigittenKloster), Aufriss, tuša, 3x 5 (sk. *Brotze Monumente 8, 64*: Von dem Altarblatte der ehemaligen Brigitten Klosterkirche bey Reval, Zeichn. u.Text v. Brotze nach Koerber)

S. 29: Lapp-oder Grönländische Gewehr [tuša, 1,3 x9].

Tekstā ziņas par vēl citiem Brocem jau nosūtītajiem attēliem (5 lp.), kas vēlāk tikuši iekļauti Broces *Monumente* sējumos ar nedaudz variētiem nosaukumiem:

Bl.1-2 Ruinen der Brigitten Kloster (S. 23-25; att. sk. : *Brotze Monumente 8, 78: Die Klosterkirche St. Brigitten von der Morgenseite. 1800, Akv. v. E.Ph. Körber , Brotze Monumente 8, 79: Die St. Brigitten Klosterkirche bey Reval, von H. Pastor Körber gezeichnet Anno 1800, Akv. v. E.Ph. Körber*);

Bl.3-4: das Schloss Oberpahlen und die Grundriss davon (S. 26, att. sk *Brotze Monumente 8, 7 : Das Schloß Oberpahlen von der Abendseite. 1800, Akv. v. E.Ph. Körber; un Brotze Monumente 8, 5: Ohngefährer Grundriß des Schloßes Oberpahlen, Brotze nach E.Ph. Körber*);

Bl.5a: Krumstab der Abtissin (S.26, att. sk. : *Brotze Monumente 8: Der Stab der Abtißin von St. Brigitten – den eins am Altar Blatt dieses Klosters – so im Schwarzen Haupter Hause zu Reval befindlich, Akv. v. E.Ph. Körber*); Altar der Kloster Kirche (S.26-28, att.sk. *Brotze Monumente 8, 64: Von dem Altarblatte der ehemaligen Brigitten Klosterkirche bey Reval, Zeichn. u.Text v. Brotze nach Koerber*);

Bl.5b: Abbildung des so genannten heidnisch estnischen Götzen (S.28, att.sk. *Brotze Monumente 8, 65/2: Der in der St. Olai Kirchen Bibliothek – zu Reval aufbewahrte und vorgebliche Götze der heydnischen Ehtlander - von einer Art von Masern Holz fein ausgeschnitzt, Akv. v. E.Ph. Körber*).

Kerbers informē arī par drīzā nākotnē nosūtāmajiem att.(sk. S. 29-30), kas daļēji jau fiksēti 7. Sūtījuma sarakstā (1.Wolter v. Grubenhagen, 2. Admiral Greigh, 3.Pontus de la Gardie 5. Herzog v. Croix Mumie) un vēl citiem: 4. Lars Flemings Grabmahl (att.sk. *Brotze Monumente 8, 21: Lars Iwarson Flemmings Grabmaal in der S. Olai Kirche zu Reval in der alten Kapelle zur linken Hand, Akv.v.E. Ph. Körber*), 6. Die alte Neucher? Kirche in Ruinen (att.sk.?) 7. Das revalsche Rathaus (att.sk. *Brotze Monumente 9, 21: Revalsche Rathaus vom J. 1800, Akv.v.E. Ph. Körber*); Narwa zur Zeit der Schweden und Iwangerod (att.sk. *Brotze Monumente 8,73: Narva zur Zeit der Schweden , Akv.v.E. Ph. Körber;)*; Schloss Ringen nach Gyllenschmidt (att.sk. *Brotze Monumente 3, 146: Prospect von dem ruinirten Schloße Ringen von der Westseite aus der Gyllenschmidschen Sammlung (1783), Akv. von ? nach Gyllenschmidt*).

^{99*} Piemēram, jau 1800. gadā Kerbers gribētu iegūt rūpīgu Helmsa hronikas norakstu, bet ar zīmējumiem un vēl 2 norakstus *Martin L. Aschanei Liber collectaneus de monumentis, sarcophagicis in Estonia et Livonia* un *Thomas Hiaerne Collectanea Livonica*. Kerbers vaicā, cik tas varētu maksāt. (LUAB, Ms. 559, S. 325).

^{100*} Jau Zaksendāls fiksējis vairākus Broces rokrakstus Kerbera kolekcijā: tā ar nr. 6 fiksēts manuskripts *Compendia scripturae seculi decimi tertii ex chartis authenticis delineata ab Joh. Brotzio*, ar nr. 8 – konvolūts, kura saturā divi Broces izgatavoti noraksti: *Martina Ašaneja Liber Collectaneus, de monumentis, sacrophagicis in Estonia et Livonia* un *Executoriales Johannis quinti Episcopi tarbatensis de anno 1476* – dokumenta noraksts ar Broces piezīmēm (Sachsendahl 41). Minētie rokraksti tagad Tartu, Igaunijas Literatūras muzejā.

^{101*} Redzams, ka Broce bija papildinājis manuskriptu arī vēlāk (1800, 1805 - pēc 1809). Tomēr vismaz 12 šajā sējumā iekļautos dokumentus Broce bija norakstījis jau pirms 1797. gada, kad viņš bija sagatavojis vairākus senus tekstus publicēšanai krājuma *Neue Nordische Miscellaneen* (Brotze 1795). Broce jau 1797. gadā bija iepazinies ar fon Tīzenhauzenu ģimenes arhīvu, ko netieši apliecina viņa citētā Dikļu muižas īpašnieka Georga Johana fon Tīzenhauzena vēstule, kas tikusi iesūtīta Vidzemes bruņniecības

Landrātu kolēģijai (Brotze *Monumente* 4, 50b); daudzi dokumentu noraksti no Tīzenhauzenu arhīva atrodami arī *Proben von Schriftzügen* lapās.

^{101*} proti, Broce iekļāvis arī vairāku viduslaiku kapakmeņu tekstu norakstus no Cēsu Sv. Jāņa, Lielstraupes un Rīgas (Doma, Sv.Jēkaba un Sv.Pētera) baznīcām, tāpat arī tekstu no vīrs Rīgas ordeņpils vārtiem novietoto 1515. gadā izkalto V. fon Pletenberga un Sv. Marijas cilņa (Brotze *Proben von Schriftzügen.*, 196). Šajā manuskriptā atrodami virkne Livonijas laika 16.gs. monētās iekalto tekstu (leģendu) faksimilnoraksti. Citos Broces manuskriptos (piem., *Diplomata Rigensia*) šādi noraksti un pārzīmējumi nav atrodami.

^{102*} Iespējams, tāpēc arī vēlāk, 19.gs. gaitā, dokuments nebija piesaistījis pētnieku uzmanību un iejucis starp nesakārtotiem dokumentiem un rokrakstiem, tāpat kā daudzi citi no Broces krājumiem vēlāk ienākušie un izklidētie dokumenti. Ne velti Ārends Buhholcs (*Buchholtz*, 1857-1938) Rīgas grāmatniecības 300gadei veltītās grāmatas ievadā 1890. gadā varēja atsaukties uz senāko vēsturisko liecību par Rīgas pilsētas bibliotēku, vienīgi citējot 1545. gada ierakstu Jirgena Pādela diensgrāmatā (*Buchholtz Geschichte der Buchdruckerkunst* 1890, 10). Un tādējādi 1910. gadā bibliotēkas direktors Nikolajs Bušs par Nikolaja Ramma sastādīto kvīti runāja kā par jaunatradumu kas „*nupat pamanīts kārtošanas darbu laikā*” (*bei den Ordnungsarbeiten (...) ist nunmehr ein Schriftstückzutage getreten*) (Busch 1910, 178). Bušs par Broces 1799. gada norakstu acīmredzot nav zinājis un to arī 1910. gada publikācijā nepiemin. Broces noraksts nav ticis pieminēts arī Buša *post hum* publicētajā, jau 1925. gada septembrī nolasītajā referātā, kurā Bušs bija runājis par bibliotēkas vēsturi un tās kolekcijām; referāta sākumā Bušs kā senāko avotu citējis Ramma sastādīto kvīti (Busch 1937, 1; Bušs 1937, 1). Kultūrvēsturnieks Ojārs Jānis Zanders gan dibināti norāda, ka kvīts noraksts un tulkojums ir atrodams Broces manuskriptā *Proben von Schriftzügen*, tomēr vienlaikus turpat apgalvo, ka kvīts tikusi atklāta 1910. gadā (Zanders 2000, 133, att. : 135). Vienlaikus jāatzīst, ka Broce minētajam dokumentam un tā oriģinālam nebija pievērsis sevišķu uzmanību.

^{102*} piemēram, vārdam *frater* (tēvs latīņu val.) 13. gs. atrasti divu veidu saīsinājumi (1230. un 1251. gada dokumentos; Brotze *Abbreviaturen* 4), 14.gs. šim vārdam bijušas 7 dažāda veida abreviatūras (1306., 1312., 1314., 1319., 1320., (divas atšķirīgas), 1360. gados; Brotze *Abbreviaturen* 18), 15. gs. – viena forma (1478; Turpat, 31).

^{103*} Vērts atzīmēt, ka minētais vairākdaļīgais manuskripts Vinkelmaņa rādītājā ticis savulaik fiksēts nepilnīgi, t.i., ticis reģistrēts ar nedaudz pārveidotu konvolūta nosaukumu (*Compendia vocum oder Abbreviaturen aus solchen Urkunden genommen, die Liefland betreffend*; Winkelmann 1878, nr.425). Tādējādi palikušas neregistrētas mauskripta pārējās daļas (2.-4.), kuras nav fiksētas ne Vinkelmaņa, ne Holandera un Garbera rādītājos. Vienīgi Štāla sastādītajā Broces rokrakstu sarakstā īsi pieminēti rokrakstā atrodami 13., 14., un 15.gs.materiāli : „galvenā kārtā no XIII., XIV., XV. g.s. dokumentiem” (Štāls 1926, LIV,nr. 37).

^{104*} No Broces paskaidrojumiem Tartu UB manuskriptā izriet, ka par abreviatūru un izteikumu avotu viņam bieži kalpojušas Rīgas ieņēmumu grāmatas (*Libri redituum civitatis Rigae*, 1349) no Rīgas rātes arhīva (tagad LVVA, 8.f., 1.apr., 5.l.), no minētā avota ņemtas arī te atrodamās 14.g.s. līvu meduskoku īpašumu zīmes (sal. Brotze *Proben von Schriftzügen* 22a, 23a, 25a).

^{106*} Otrā Pasaules kara laikā Melngalvju arhīvs tika izvests uz Vāciju, un daļa no tā tagad atrodas Herdera institūtā Mārburgā. Tur šodien glabājas 42 Melngalvju arhīva lietas par laiku no 1403. līdz 1939. gadam un 19 atsevišķi dokumenti par periodu no 1456. līdz 1705. gadam.

^{105*} Nākas piebilst, ka Broce maldīgi par visvecākajām Melngalvju šrāgām bija uzskatījis Lielās Ģildes 1354. gada šrāgas; no „Ģildes istabā“ (*Gildstube*) uzglabātā rokraksta viņš bija izrakstījis kā 1354., tā turpmāko gadu (1534., 1542., 1551.) šrāgu tekstu fragmentus (*Proben von Schriftzügen*, 28a.-b., 218b., 226a., 235a., 244a.lp.).

^{107*} Metiga publikāciju gatavojot, 1903. gadā tika precizēts manuskripta nosaukums un tā autorība : mediavists Hermanis barons f. Bruininks (*Bruiningk*) bija identificējis manuskriptu kā *Summa confessionarum* (no 14. gs.). Bertolda tulkojums vācu valodā (Turpat, parindē). Neņemot vērā Bruininka precizējumu (kas faktiski idents ar Broces no kolofona un manuskripta teksta ņemtajām ziņām), manuskriptu ar to pašu agrāko nosaukumu 1934. gadā bija reģistrējis Herberts Šplīts (Spielt 1934, X, Nr. 6 : *Summa Johannis 1443 (Abschriften)*).

^{108*} Freiburgas Johana literārā darbība saistās ar grēku nožēlas un bikts institūciju juridiskajiem aspektiem, tiek uzskatīts, ka Freiburgas Johans 1277. gadā bijis Parīzē un klausījies Akvīnas Toma lekcijas. Freiburgas Johana galvenais darbs *Summa confessorum* (latīņu val. atzīšanās summa) kļuva ļoti iemīļots, to apliecina kā 200 saglabājušies noraksti, tā daudzskaitlīgi tulkojumi (Brieskorn; Kirchenlexikon). Latīņu traktātu tulkojot, Freiburgas Bertolds tekstu bija brīvi pārstrādājis un sakārtojis alfabētā kārotu šķirklju formā. Pirms 1314. gada tapušais Bertolda tulkojums uzskatāms par vecāko baznīcas tiesību rokasgrāmatu vācu valodā un par vecāko skaidrojošo vācu tiesību vārdnīcu, kuras šķirklji kārtoti alfabētiski (Rossman). Freiburgas Bertolda tulkojums ticis izdots 8 sējumos arī 20. gs. beigās (*Rechtssumme* Bruder Bertolds. E. dt. abecedarische Bearb. d. "Summa Confessorum" d. Johannes von Freiburg. Tübingen 1980-2006).

^{109*} Informācija, ko par norakstu 2003. gada oktobrī bija sagatavojusi Žilvine Vagonīte (*Vagonyte*) no Minsteres, tomēr nav uzskatāma par precīzu. Vagonīte norādījusi, ka par zudušu uzskatītais fragments ar citu signatūru ir atrodams Latvijas ZA bibliotēkā (t.i., LUAB, <http://www.handschriftencensus.de/1497>). Tomēr Broces kolekcijā un LUAB krājumā kopumā oriģināldokuments nav un nekad nav atradies.

^{110*} LVVA, 8.f., 1.apr. 42c. l., 39a.lp.

^{111*} *Systematisches Verzeichnis der Quellen und Hilfsmittel zur Geschichte Estlands, Livlands und Kurlands* hrsg. von Eduard Winkelmann. Zweite verbesserte und sehr vermehrte Ausg. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1878. 608 S.

^{112*} Īpašnieku, t.i., muižnieku dzimtām bija svarīgi būt ierakstītām matrikulā, jo līdz ar to vietējās muižniecības aprindās tika atzītas šīs dzimtas tiesības un privilēģijas: „*brunniecības tiesību baudīšana ir atkarīga no ierakstīšanas matrikulā*” (Klingspor 1882, 8). Jēdzieni „imatrikulēšana, uzņemšana matrikulā, indigenāta piešķiršana” ir identi (Klingspor 1882, 8). Dižciltības apliecinājums bija nepieciešams, piemēram, stājoties civildienestā un militārajā dienestā. Polijas un Zviedrijas valdnieki piešķīra titulu un iecēla muižnieku kārtā lielāko daļu no Vidzemes un Igaunijas muižnieku dzimtām.

^{113*} Krievijas impērijā par heraldikas jautājumiem atbildēja Heroldija jeb Herolda kanceleja pie Valdošā Senāta (dib. 1722). Krievijas impērijā inkorporēto Baltijas provinču muižniecībai bija jāpierāda sava dižciltība, jāpanāk savu agrāko diplomu, ģerboņu un tiesību atzīšana un savu titulu pielīdzināšana Krievijas kārtībai. Igaunijas bruņniecība 1728. gadā iesniedza Senāta Heroldijas departamentam lūgumu atļaut izveidot muižniecības matrikulu. Bet Igaunijas vietējās dzimtas līdz pat 1741. gadam netika ierakstītas Krievijas muižnieku sarakstos. 1742. gadā Vidzemes bruņniecība un muižniecība varēja prezentēt landtāgā savu matrikulu, kas aptvēra 172 dzimtas. Vidzemes landtāgs 1758. gadā pieņēma lēmumu, ka jaunus locekļus bruņniecības solā var uzņemt tikai ar landtāga $\frac{3}{4}$ balsu vairākumu.

^{114*} Mencendarbes (*Merzendorf*) muižas īpašnieks, pensionējies armijas brigadieris Heinrihs Johans fon Līvens (*Lieven*, 1732-1815, Recke-Napiersky 3,1843, 67-68) anonīmi publicēja savu ilgu gadu darbā izveidoto Vidzemes matrikulēto muižnieku sarakstu (172 dzimtas) līdz ar pārskatu par Vidzemes muižniecības vēsturi, ģenealoģiskām tabulām un ģerboņiem Hūpeļa izdotajā krājumā *Nordische Miscellaneen* (Lieven Adelsgeschichte 1788, 11-732; Lancmanis 2003, 102); drīzumā pirmajam sarakstam sekoja papildinājumi, kā arī Līvena sastādīti Igaunijas muižniecības saraksti.

^{115*} Ukazs norīkoja, kā jāved Vietniecības *Dzimtu grāmata*, kam ir jāatrodas katra apgabala muižniecības maršala pārziņā, un reglamentēja veidu, kā un uz kādu dokumentu pamata *Dzimtu grāmatai* jātiek izveidotai. Ukazs noteica, ka *Dzimtu grāmata* ir alfabētā sakārtots vietējās muižniecības saraksts, ko jāveido pēc pievienotā parauga, un tajā jāuzrāda „1. kas ar ko ir precēts; 2. cik bērnu - sieviešu un vīriešu dzimuma ir un kā tos sauc; 3. kas ir neprecēts vai atraitnis. 4. cik dvēseļu katram pēc pēdējās revīzijas ir, kādi ciemi, muižas; 6. kas apgabālā dzīvo, kas nav uz vietas (*abwesend sey*); 6. kāds rangs; 7. valsts dienestā vai jau pensijā” (Katharina 1785, 4, §72. C).

^{116*} 1) muižniecības diploms, 2) ģerbonis, 3) patents par rangu, kas atbilst dižciltībai, 4) Krievijas bruņnieku vai par nopelniem piešķirtu ordeņu diplomi, 5) muižu lēņa grāmatas, 6) lēņa grāmatas, kas piešķirtas par muižnieka dienestu kronim, 7) mantoto muižu (*Erbgüter*) izlēņošanas grāmatas un rīkojumi, 8) izlēņošanas grāmatas un rīkojumi par ciemiem un mantotajām muižām, kas dzimtai vairs nepieder, 9) pavēles, instrukcijas, rīkojumi, kas kādam tikušas nodotas kā dižciltīgajam, 10) dokumenti par dižciltīgu priekšteču amatu, 11) dokumenti, kas apliecina tēva un vectēva dižciltības pakāpi (titulu), amatu un dzīvesveidu, 12) pirkšanas, rentes u.tml. līgumi, 13) apliecinājumi par to, kad tēvs un vectēvs ieguvis muižas, 14) ciltskoki un dzimtas reģistri“. (Katharina 1785, 21, §92). Bez tam tika noteikts, ka dižciltību apstiprinošie ciltskoki un reģistri jāizveido augšupejošā līnijā, no dēla pie tēva, tad pie vectēva un vēl augstāk, tik tālu, cik vien katrs savus priekštečus var uzrādīt (Turpat, §92, 15). Bija gadījumi, ka kāds uz landtāgu nebija personīgi ieradies, un tāpēc ticis ierakstīts zemākā *Dzimtu grāmatas* sadaļā. Karls von Virģins (*Virgin*) 1790. gadā sūdzējās: viņš esot ierakstīts pie militārmuižniecības, nevis pie senās muižniecības (*Uralte Adel*), kur viņam pienācās būt (LVVA, 214.f., 4. apr., 13.l., 267.lp., 29.lp.). Šādā konfliktsituācijā īpaša nozīme bija iesniegtajiem dokumentiem. Savukārt Dāvids fon Šeinvogels (*Scheinvogel*) rakstīja, ka saskaņā ar 1786. gada 29. septembra Rīgas apriņķa landrātu kolēģijas rezolūciju viņa dzimta vairs nav ierakstīta *Dzimtu grāmata*. Tāpēc viņš piesūta muižas pirkšanas līguma oriģinālu, kas apliecina, ka viņš ir mantojis Meņģeles (*Altenwoga*) muižu un (saskaņā ar rīkojumu) arī dzimtas locekļu sarakstu, lūdzot viņu atkal ierakstīt gubernas muižniecības grāmata (Turpat, 72.lp.).

Rīdzinieks Hermanis fon Fromholds (*Fromhold*) bija dzimis tirgotāju ģimenē un nācis no trešās kārtas, tāpēc 1786. gadā landtāgs bija noraidījis viņa lūgumu ierakstīt dzimtu muižnieku *Dzimtu grāmatā*. Fromholds 1788. gadā atkārtoti lūdza viņu ierakstīt *Dzimtu grāmatā*, apgalvojot, ka viņš un viņa pēcteči „*spiedīgos apstākļos [senāk] ir tikuši iecelti muižnieku kārtā, bet ķeizarkā žēlastība nevar tikt pielietota tik ilgi, kamēr tie paliek pilsoņu un tirgotāju kārtā*” (Turpat, 86.lp.). Nu Fromholds ziņo, ka viņš ir publiski pavēstījis, ka no 1786. gada 16. marta savu tirgotāja darbību pamet un vairs nenodarbojas ar pilsonisku tirdzniecību, viņš vairs nav arī Lielās Ģildes biedru sarakstos. Līdz ar to viņš uzskata, ka noteikumi ir izpildīti un vēlreiz piesūta Sv.Romas impērijas imperatora izsniegto muižnieka diplomu un savas ģimenes sarakstu, pazemīgi lūgdams viņu ierakstīt „*dižciltīgo dzimtu grāmatas atbilstošajā klasē*” (Turpat).

^{117*} Nereti muižniecības un guberņas administrācijas aprindās nebija skaidras izpratnes par to, kā kurā laika posmā bija pareizi saucams muižnieku dzimtu un ģerboņu aprakstu apkopojums, proti, Pāvila I periodā būtu jārunā par *Ģerboņu grāmatu*, bet Katrīnas II laikā un pēc Pāvila I nāves - par *Dzimtu grāmatu*. To apliecina arī pieminētais 1805. gada 3. maija rīkojums, kurā *Dzimtu grāmatas* vietā minēta *Ģerboņu grāmata*.

^{118*} *Geschlechtsbuch* (Dzimtu grāmata): „Geschlechts –Nachrichten. A-I. K-S. T-Z. No. 114. 115. 116” (Verzeichniss der Bibliothek 1872, 275), tad sadaļā „*Matrikel* (matrikula): „*Matricul-Acta Specialia. A –I. K-S. T- Z. No. 114. 115. 116.-119*” (Turpat, 280) un vienlaikus arī sadaļā „*Wappen und Geschlechtsbuch*” (Ģerboņu un Dzimtu grāmata) : „*Wappen- und Geschlechtsbuch der livländischen Ritterschaft vom J. 1805. 1.u. 2. Theil (meist Brotziana). No. 119. Vol. VII u. VIII.*” (Turpat, 282).

^{119*} Diemžēl mūsdienās Vidzemes bruņniecības arhīvā ir lieli iztrūkumi: daudzas fondu aprakstos agrāk fiksētās lietas tagad vairs LVVA nav atrodamas. Zaudējumi saistāmi ar 1939. – 1944. gada periodu, un pirmkārt ar 1939. gada vācu tautības pilsoņu repatriāciju, kad privātpersonām un organizācijām (t.sk. Vidzemes bruņniecībai) tika ļauts ņemt līdzi uz Vāciju savus dokumentus un arhīvus. Bez tam zaudējumi radās II Pasaules kara laikā.

^{120*} Proti, 214. fonda 2. aprakstā fiksētās lietas: 108.I. (*Matrikel Acta generalia 1625-1793*); 109.I. (*Protocoll betr. die Kreis-Verzeichniss d. angesess. Adel v. Jahre 1786 der Kreise Riga, Wenden, Walck*); 110/II.I. (*Protokolle betr. Untersuchung der Beweisse über die adliger Würde 1786-1789; 1790-1795*); 112.I. (*Matrix des adligen Geschlechtsbuches nebst Adelsbeweissen. 1786*), 114.-116.I. (*Geschlechts-Nachrichten. A-J, K-S., T-Z*).

^{121*} LVVA, 214. f., 2. apraksts., trūkst lietu par 1769.- 1878. gadiem: XIII.- LXXI. sēj.

^{122*} Broce paskaidrojis, ka „*Pirmajā daļā tika ierakstītas 172 dzimtas, kas eksistēja 1747. gadā, kad tika iekārtota jauna bruņniecības matrikula, un proti, 1) no ordeņa mestru laikiem [t.i. līdz 1561. gadam], 2) uzņemtās poļu valdīšanas laikā, 3) uzņemtās zviedru valdīšanas laikā; 4) krievu valdīšanas laikā uzņemtās. Otrajā daļā ierakstīja dzimtas, kas balsojot tikušas uzņemtas landtāgu laikā 1750., 1752., 1759., 1761. gados (10 dzimtas). Trešajā daļā ierakstītas dzimtas, kas uzņemtas saskaņā ar 1764. gada 4. marta Visaugstāko pavēli (12 dzimtas). Ceturtajā daļā ierakstīja dzimtas, kas balsojot tikušas uzņemtas landtāgu laikā 1765. – 1797. gadā (42 dzimtas). Piektajā daļā ierakstītas dzimtas, kas uzņemtas 1797. gada landtāgā un arī tās dzimtas, kas tikušas ierakstītas no 1786. līdz 1796. gadam iekārtotajā Dzimtu grāmatā (58 dzimtas). Sestajā daļā tika*

ierakstītas dzimtas, ko saskaņā ar 1797. gada janvāra landtāga lēmumu, ierakstīja tā paša gada jūlijā (17 dzimtas)” (Turpat, [1-6].).

^{123*} Viņš apkopojis un publicējis matrikulā fiksētās ziņas, par to, kādā hronoloģiskā secībā Vidzemes muižnieki tikuši ierakstīti matrikulā (t.i. Vidzemes *Dzimtu grāmatā*) periodā no 1747. līdz 1882. gadam (Klingspor 1882, 35-47), analogu hronoloģisku reģistru Klingspors sagatavojis arī par Kurzemes un Sāremā muižniecību (Klingspor 1882: 48-63).

^{124*} Vēsturnieces Kristīnas Kupferes (*Kupffer*) pētījumā par Gādebušu sniegts ieskats arī plašajā Broces un Gādebuša korespondencē, tostarp vēstuļu krājumā no Vrangela materiāliem. Trīs Gādebuša vēstules Brocem (1784.4.VI; 1784.15.IX, 1786.22.III) no minētā kopojuma publicētas (2004) Kristīnas Kupferes monogrāfijā par Gādebušu (Kupffer 2004, 404-410; 15, 428).

^{125*} Vērtīgākā Gādebuša un Broces epistolārā mantojuma daļa tika atrasta 1898.gadā Vidzemes Bruņniecības arhīva inventarizācijas laikā. Tas ir 35 Brocem rakstīto Gādebuša vēstuļu kopojums, kas tapušas 5 gadu laikā, no 1783.gada 21. decembra līdz 1787. gada 16. septembrim no ģealoga, barona Morica Johana fon Vrangela (*Wrangel*, 1781-1942) materiālu deponējuma. Par burtnīcā kopā sasietajām vēstulēm Nikolajs Bušs runāja Vēstures un senatnes pētītāju biedrības sēdē 1898. gada 14. janvārī un paskaidroja, ka „vēstules ir zinātniska satura un sniedz ieskatu abu nenogurdināmo Vidzemes vēstures pētnieku garīgajā darbā (*Geistesarbeit*)” (Busch 1898 Briefe). Štālam 1926. gadā ar vēstulēm nebija izdevies iepazīties : korespodence „neraugoties uz visām manām pūlēm, nebij man pieejama” (Štāls 1926, XXX, piez. nr. 97).

^{126*} Pirmā lapa veidota šādi: lapas augšmalā novietots kaligrāfiski rakstīts virsraksts, kas veidots pēc standartizētas formulas ”*Geschlechtsregister und Beweisse über den Adel der Familie von ...*” (*Dzimtas apraksts un dižciltības apliecinājumi par (...) ģimeni*). Virsrakstam seko ģerboņa attēls krāsās un ar zelta kolorējumu (ja tas nepieciešams), ģerbonis (aptuveni 11 x 8 cm) iezīmēts aptuveni lapas vidū. Zem ģerboņa attēla seko sīkākiem, kaligrāfiski veidotiem burtiem rakstīts ģerboņa apraksts, kas turpinās arī nākošajā lapā. Virsraksts un ģerboņa apraksts rakstīti ar melnu tušu. Nākošajā lapā bieži atveidots dzimtas koks vai ģealoloģiska tabula; trešajā lapā seko “Paskaidrojumi dzimtas kokam un dižciltības apliecinājumam” (*Erläuterungen des Stammbäumes und Beweise*). Šo daļu Broce parasti veido divu sleju tabulas veidā; pirmajā slejā tiek aprakstīta dzimtas vēsture no vissenākajiem laikiem, bet otrajā slejā atrodamas Broces avotu vēres, kas īsi norāda, kurās hronikās, vēsturiskajos aprakstos (iespiestos un rokraksta), dokumentos u.tml. dzimtas vēsturē fiksētie fakti atrodami.

^{127*} Interesanti, ka atsevišķos gadījumos Broce bija sadarbojies ar savu znotu, Sv.Jēkaba draudzes zviedru un somu draudzes mācītāju Johanu Iteru (*Ytter*), kurš tulkojis dokumentu tekstus no zviedru valodas. Piemēram, izrakstu no Zviedrijas valsts karaliskā arhīva par Berndu (*Bernd*) ģimeni. Berndu ģealoloģiju bija sastādījis Zviedrijas historiogrāfs Johans Oto Akeršterns (*Akerstern?*) 1750. gadā, un vēlāk (1794. g.19. jūnijā) Iters ar savu parakstu apliecina tulkojuma atbilstību oriģinālam (Brotze *Miscellanea* 2, 447).

^{128*} Tāpēc *Dzimtu grāmatā* ir saglabājusies Lauberes pagasta Ozolmuižas (*Absenau*) muižas īpašnieka Georga fon Leskena (*Lescken*) 1802. gada 13.decembrī rakstītā vēstule (LVVA, 214.f., 15.l., 225.lp.), savukārt Frīdrihs Ernsts fon Oldenburgs (*Oldenburg*) pats parakstījis Broces sastādīto un uzrakstīto savas dzimtas biogrāfiju (Turpat, 255.lp.). LUAB

konvolūtā *Miscellanea 2* saglabājusies vēstule, kas tikusi pievienota „profesora Broces kunga aprakstītajai dižciltīgās Baijeru fon Veisfeldu dzimtas izcelsmei un ģerbonim” (Brotze *Miscellanea 2*, 450-451); tā ir Vidzemes *Dzimtu grāmatā* fiksēta ģimene. Vēstule satur nelielus jaunākus genealoģiskus papildinājumus un to parakstījis artilērijas majors Kristofs Gustavs Baijers fon Veisfelds (*Bayer von Weisfeld*) 1792. gada 29. septembrī Keeni (Könhof, *Koenhof*) Tartu pusē.

^{129*} Grāfu Zubovu dzimtai paredzētajā lapā Broce pierakstījis, ka dzimtas apraksts “*Nav ticis iesniegts. Brāļi Valerians, Platons, Nikolajs, Dmitrijs Zubovi tika ierakstīti matrikulā 1795. gada publiskajā landtāgā. Ziņas par šo dzimtu meklējamās Krievijas ģerboņu grāmatā*” (LVVA, 214.f., 4.apr., 15.l., 33.lp.). Interesanti, ka Rundāles pils īpašnieku Zubovu diploma izgatavošanu apmaksāja Vidzemes bruņniecības kanceleja, par ko saglabājušies vairāki rēķini (LVVA, 214.f., 1.apr., 4731.l., lp. 254.-259.). Var izteikt hipotēzi, ka tieši Brocem kā vislabākajam Rīgas kaligrāfam un Vidzemes bruņniecības ģerboņu grāmatas pārzinim varēja būt uzdots rakstīt un zīmēt Zubovu diplomu. Diemžēl to nevar pierādīt, jo saglabātajos rēķinos nav ticis norādīts patiesā izpildītāja un naudas saņēmēja vārds; par to, ka no „*galma padomnieka fon Budenbroka četru grāfu Zubovu diplomu kaligrāfiskajam izveidojumam saņemts par katru simts rubļi, kopā 400 rubļi asignācijās*” 1796. gada 1. februārī ir parakstījis Rīgas Ekonomijas - ķemerejas pārzinis J.G. Bērenss (*Berens*) (LVVA, 214.f., 1.apr., 4731.l., 254. lp.). Minētie rēķini liecina par to, cik lielas bija muižniecības diploma izmaksas, kas parasti bija jāsedz pašam titulu un diplomu saņēmušajam. Par pergamentu samaksāja 19,10 Alberta dālderus (turpat, 257.lp.). Četru Zubovu diplomu iesiešana karmīnsarkanā samta iesējumā ar sarkana zīda lentām un sudrabotu griezumu izmaksāja kopā 36 Alberta dālderus (turpat, 255.lp.). Mūsdienās Krievijas Heroldija ievietojuši Krievijas ģerboņu grāmatu (1.-20.d.) Internetā. Te atrodams arī Heroldijas arhīvā glabātā grāfu Zubovu dzimtai 1793. gadā piešķirtā sv. Romas impērijas grāfa oriģināldiploma attēls (<http://gerbovnik.ru/arms/175.html>). Grūti apgalvot, vai attēlā redzamais pergamenta diploms ir identificējams ar vienu no četriem diplomiem, ko 1795. gada decembrī – 1796. gada februārī brāļiem Zuboviem izgatavoja Rīgā. Arī Broci pašu bija interesējis Zubovu ģerbonis, tāpēc ap 1800. gadu viņš bija ielīmējis no *Vispārējās ģerboņu grāmatas* (Общий гербовник) izgriezto Zubovu ģerboni *Monumente* manuskripta lapā, vara gravētajam attēlam nepievienojot nekādus komentārus (Brotze *Monumente 8*, 195).

^{130*} Broces vāres atrisinot, redzams, ka viņa rīcībā bija, piemēram, Kristofa Hartknoha Prūsijas vēsture (Hartknoch Chr. *Altes und neues Preussen*, Frankfurt, Königsberg, 1684), Fr. K. Gādebuša *Livländische Jahrbücher*, J.A. Hilzena Inflanču zemes apraksts (*Hylzen J.A. Inflanthy w dawnych swych...*, Vilno, 1750), Zviedrijas ģerboņu grāmata (*Svea rikes ridderskaps och adels wapn-bok*, Stockholm, 1781) un Johana Zībmahera vācu ģerboņu grāmata (*Johann Siebmachers Grosses Wappen-Buch*. T.1-6; iznāk dažādos izdevumos un turpinājumos, 1605, 1701-1753-1806), visi Hūpeļa izdotie krājumi *Neue nordische Miscellaneen* un *Nordische Miscellaneen* (īpaši 15. sējums, kur publicēta Vidzemes muižniecības matrikula). Broce atsaucēs piemin arī sava laika ievērojamākās enciklopēdiskās vārdnīcas un leksikonus, proti, Kristiāna Jehera biogrāfisko zinātnieku leksikonu (*Jöcher, Christian. Allgemeines Gelehrtenlexikon*, T.1-4, 1750-1751), Gaues izveidoto Sv. Romas impērijas dižciltīgo vācu dzimtu leksikonu (*Gauhe, Johann Friedrich, Des Heil. Rom. Reichs Genealogisch-historisches Adels-Lexikon*, T.1-2, Leipzig, 1741, 1747), Johana Franca Budes (*Buddeus*), Johana Heinriha Cedlera (*Zedler*), Īzaka Izelīna (*Iselin*) daudzsējumu enciklopēdiskos izdevumus.

^{131*} Brīvkunga jeb barona tituls ir ticis piešķirts Rembates muižas īpašnieka tēvam, Oto Reinholdam fon Igelštrēmam kopā ar viņa 5 brāļiem Varšavā (1739). Ģerboni Broce attēlojis spalvas zīmējuma tehnikā, pievienojot ģeoloģiskus izrakstus (Brotze *Monumente* 7, 201). Jau agrāk Broce pēc oriģināldiploma bija sagatavojis cita Igelštrēmu dzimtas atzara- valstsgrāfu Igelštrēmu 1792. gadā Drēzdenē piešķirtā ģerboņa attēlu krāsās (līdz ar diplomu apstiprinājušā Saksijas kūrfirsta Frīdriha Augusta autogrāfa norakstu *in faximile*) ģerboņa aprakstu un ģeoloģiskas ziņas (Brotze *Monumente*, 6, 148). Manuskripta *Monumente* 9. sējumā atrodams Igelštrēmu ciltskoks (Brotze *Monumente* 9, 111), kas nav saglabājies LVVA *Dzimtu grāmatas* manuskriptā.

^{132*} Piemēram, vēsturiskas ziņas par Šulcu –Ašerādeni ģimeni (*Schoultz von Ascheraden*, Brotze *Miscellanea* 2, 183-198), Kokmuižas īpašnieka H.E.Anhorna fon Hartvisa (*Anhorn von Hartviss*) apkopotas ziņas par Anhornu fon Hartvisu dzimtu un ģerboni, ko papildina triju dzimtas zīmogu nospiedumi sarkanā lakā (Brotze *Miscellanea* 2, 243-245), par ģenerāļa Johana Rautenfelda (*Rautenfeldt*) dzimtu (Turpat, 258-259), ar Broces piezīmi „paša ģenerāļa roka (*des Generals eigene Hand*), ziņas par Rikmanu (*Rickmann*) dzimtu (Brotze *Miscellanea* 2, 438-442).

^{133*} Broce īpaši rūpīgi strādājis pie Bergu dzimtas vēstures un izpētījis arī vairākus dzimtas atzarus. Tāpēc saistībā ar Broces sastādīto *Nachricht von der Familie der v. Berg von Bergsdorf in Liefland* (Brotze *Livonica* 23, 18a; LVVA, 214.f. 4. apr., 17.l., 60.-62. lp.; Brotze *Monumente* 4, 63), kas atspoguļo Magnusa Johana fon Berga izcelsmi, uzlūkojami arī M.J. fon Berga sievas Eleonoras baroneses fon Mīnihas (*Münich*, 1729-1775) dzimtas tabulas, kas fiksējušas E. fon Mīnihas vecāku - Kristiāna Vilhelma fon Mīniha un Annas Elizabetes fon Vitcendorfas (*Witzendorff*) dzimtu līnijas (Brotze *Livonica* 23, 18a-b, 19a), ko papildina Eleonoras fon Mīnihas vīratēva - Antona Gintera fon Mīniha (1649/1650-1721) ciltskoks ar daudzskaitlīgiem ģerboņiem (melnraksts, ģerboņi attēloti spalvas zīmējuma tehnikā). Ar Mīnihu līniju saistīti arī konvolūtā *Livonica* 23 atrodamais Gotlības Dorotejas Katarīnas fon Elmptas, dzim. fon Korfas (*Elmpt, geb. von Korff*, dzim.1737) ciltskoka melnraksts (Brotze *Livonica* 23, 20b). Saglabājies arī Firksu un Fītinghofu ciltskoka uzmetums: *Stammbaum derer von Vietinghof*: (Brotze *Livonica* 23, 20a).

^{134*} Broce piemin uzrakstu uz Samsona kapaplāksnes un norāda „Uzrakstu uz viņa kapakmeņa vid. *Livonica* Vol. I” (Brotze *General-Superintendenten*, 4; līdzīgi arī 28 (par A. Knopkes kapakmeni), un patiesi- Broces *Monumente* 1. sējumā atrodams H. Samsona kapaplāksnes zīmējums (Brotze *Monumente* 1, 22). Tomēr paralēli pats Broce tāpat lietojis arī nosaukumu *Monumente*: „vid. meine Lief. *Monumente* T.II. p.235” (Brotze *General-Superintendenten*, 53).

^{135*} Piemēram, rakstā par Rīgas baznīcu senajiem zvaniem un to uzrakstiem, kas atrodams nedēļasrakstā *Rigaische Stadt-Blätter* 1825.gada 14. jūlija numurā (1825, Nr. 28, den 14.Julius 1825, S. 221-222). Raksta autors (domājams, laikraksta izdevējs un redaktors Karls Gottlobs Zontāgs) piemin holandiešu zvanu lējēja Kloda Fremi (*Claude Fremy*) pagatavotos zvanus Rīgas Sv. Pētera baznīcas zvanu spēlei, kas tikuši sasmalcināti un pārkausēti jau vairāk nekā 100 gadus atpakaļ, un „tikai mūsu rūpīgais krājējs saglabājis viņa [*Fremi*] piemiņu savos tā saucamajos *Livonicis*”. Autors citē zvanu uzrakstus un norāda uz tekstu Broces *Livonica* sējumos, norādē saīsinot „Brotze *Liv.I, F. 14. 67. 68. 69*” un *Vol.II. F.15b.*” (*Stadt-Blätter* (1825, Nr. 28, den 14.Julius 1825, S. 221-222). Ielūkojoties Broces kolekcijas manuskriptos, redzams, ka Sv.Pētera baznīcas zvani pieminēti atbilstošajās lapās *Monumente* 1. un 2. sējumā.

^{136*} LVVA, 214.f., 6.apr., 46.-52.l.: Brotze.J.C. Livländische Münz-Cabinet: I. Wendensche Münzen der Ordensmeister. II. Rigische Münzen der Ordensmeisters. III. Revalsche Münzen der Ordensmeisters. IV. Münzen der Erzbischöfe und Ordensmeisters. V. Münzen der Erzbischöfe von Riga. VI. Münzen der Bischöfe von Dorpat und der Bischöfe von Oesel-Wiek. VII. Münzen und Medaillen aus Kurland herzoglicher Zeit. Original.Manuscript in 4 (nur Zeichnungen).